

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

ELEŖTİREL DÜŖŖNME KILAVUZU

TRACY BOWELL - GARY KEMP

TÜBİTAK
POPÜLER BİLİM KİTAPLARI

2. Basım

Hayatta sık sık argümanlarla karşılaşırız. Argümanlar, şuna veya buna inanmamız için nedenler sunarak bizi ikna etmeye –inançlarımızı ve eylemlerimizi etkilemeye– yönelik girişimlerdir. Eleştirel Düşünme Kılavuzu, okurlara argümanların saptanmasında, çözümlenmesinde ve değerlendirilmesinde kullanılan kavramları ve teknikleri tanıtıyor. Bu kitap, okurlarına davranışları ve düşünceleri iyi nedenlere dayanan, bu nedenleri ifade edebilen ve açıkça ortaya koyabilen biri hâline gelmek için gereken araçları sunuyor. Kitabın konuları arasında aşağıdakiler sayılabilir:

- Temel argümantasyon kavramları
- Dilin, argümanların asıl içeriğini gizleyebilmesi
- Argümantasyonun retorikten ayırt edilmesi
- “Doğru”, “bilgi” ve “görü” gibi sözcükleri çevreleyen genel anlam karmaşasından kaçınma
- En yaygın argüman türlerinin saptanması ve değerlendirilmesi
- Tümdengelsel geçerlilik kavramı bağlamında tümevarımsal açıdan iyi usamlamanın kötü usamlamadan ayırt edilmesi

ISBN 978-605-312-223-4

Fiyatı: ₺30

Basılı fiyatından farklı satılamaz.

Eleştirel Düşünme Kılavuzu

Hayatta sık sık argümanlarla karşılaşırız. Argümanlar, şuna veya buna inanmamız için nedenler sunarak bizi ikna etmeye inançlarımızı ve eylemlerimizi etkilemeye–yönelik girişimlerdir. Eleştirel Düşünme Kılavuzu öğrencilere argümanların saptanmasında, çözümlenmesinde ve değerlendirilmesinde kullanılan kavramları ve teknikleri tanıttacaktır. Bu kitap, özlü ve anlaşılır incelemeler aracılığıyla başarılı bir eleştirel düşünür, davranışları ve düşünceleri iyi nedenlere dayanan ve bu nedenleri ifade edebilen ve açıkça ortaya koyabilen biri hâline gelmek için gereken araçları sunmaktadır.

Tartışılan kilit konular arasında aşağıdakiler sayılabilir:

- Temel argümantasyon kavramları
- Dil, argümanların asıl içeriğini nasıl perdeleyebilir veya gizleyebilir; argümantasyonu retorikten nasıl ayırabiliriz.
- “Doğru”, “bilgi” ve “görüş” gibi sözcükleri çevreleyen genel anlam karmaşasından nasıl kaçınabiliriz.
- En yaygın argüman türlerini nasıl saptayabilir ve değerlendirebiliriz.
- Tümdengelsel geçerlilik ve tümevarım açısından iyi muhakemeyi, kötü muhakemeden nasıl ayırabiliriz.

Tracy Howell Yeni Zelanda’nın Waikato Üniversitesi Felsefe Bölümü’nde kıdemli okutmandır.

Gary Kemp Birleşik Krallık’ın Glasgow Üniversitesi Felsefe Bölümü’nde kıdemli okutmandır.

Critical Thinking
A Concise Guide - Fourth Edition
Tracy BOWELL - Gary KEMP

Eleştirel Düşünme Kılavuzu

Çeviri: Bilge TANRISEVEN

Redaksiyon: Sinan ONUŞ

Türkçe Metnin Bilimsel Danışmanı:
Prof. Dr. Hasan OKUYUCU

Tashih: Doç. Dr. Salim PİLAV

© 2015 Tracy BOWELL - Gary KEMP

All rights reserved. Authorised translation from the English language edition published by Routledge, a member of the Taylor & Francis Group.

Türkçe Yayın Hakkı © Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu, 2016

Bu kitabın bütün hakları saklıdır. Yazılar ve görsel malzemeler izin alınmadan tümüyle veya kısmen yayımlanamaz.

TÜBİTAK Popüler Bilim Kitapları'nın seçimi ve değerlendirilmesi TÜBİTAK Kitaplar Yayın Danışma Kurulu tarafından yapılmaktadır.

ISBN 978 - 605 - 312 - 223 - 4

Yayıncı Sertifika No: 47703

1. Basım Eylül 2018 (5.000 adet)

2. Basım Aralık 2020 (5.000 adet)

Genel Yayın Yönetmeni: Fatma BAŞAR

Mali Koordinatör: Adem POLAT

Telif İşleri Sorumlusu: Tuba AKOĞLU

Yayıma Hazırlayan: Muhammed Said VAPUR

Sayfa Düzeni: Salih AYVALLI - Ayşe TAYDAŞ BATTAL

Kapak Tasarımı ve Grafik Tasarım Sorumlusu:
Ayşe TAYDAŞ BATTAL

Tashih Düzeltme: Dilara CUMHUR

Basım İzleme: Duran AKCA

TÜBİTAK

Popüler Bilim Kitapları

Genel Yayın Yönetmenliği

Tunus Caddesi No: 80 Kavaklıdere 06680 Ankara

Tel: (312) 298 95 21

e-posta: kitap@tubitak.gov.tr

esatis.tubitak.gov.tr

Ofset Fotomat Tasarım Matbaacılık Yayıncılık

İvedik Organize Sanayi Sitesi 24. Cadde 729. Sokak No: 17 İvedik 06370 Ankara

Tel: 0 (312) 395 37 38 Matbaa Sertifika No: 28367

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

Eleştirel Düşünme Kılavuzu

Tracy BOWELL - Gary KEMP

Çeviri

Bilge TANRISEVEN

TÜBİTAK

POPÜLER BİLİM KİTAPLARI

İçindekiler

Önsöz	I
Giriş ve Takdim	III
1. Bölüm	1
Argümanlara Giriş	
Eleştirel Düşünmeye Başlamak: Argümanları Tanımak	4
Standart Biçim	10
Sonuçları ve Öncülleri Saptamak	12
Argümanlar ve Açıklamalar	20
Ara Sonuçlar	22
Bölüm Özeti	24
Alıştırmalar	24
2. Bölüm	29
Dil ve Retorik	
Dilbilimsel Olgular	30
Anlamın Boyutları	46
Retorik Tuzaklar	49
Bölüm Özeti	62
Alıştırmalar	64
3. Bölüm	69
Mantık: Tümdengelimsel Geçerlilik	
İyi Niyet İlkesi	71
Doğru	75
Tümdengelimsel Geçerlilik	77
Kuralcı İddialar/Betimleyici İddialar	83
Koşullu Önergeler	84
Bir Koşullu Önermenin Ön Bileşeni ve Art Bileşeni	88
Argüman Ağaçları	90
Tümdengelimsel Sağlamlık	94
Biçimsel Mantık Bağlantısı	96
Bölüm Özeti	101
Alıştırmalar	103

4. Bölüm	113
Mantık: Olasılık ve Tümevarımsal Muhakeme	
Örtük Niceleyiciler: Bir Hatırlatma	114
Tümevarımsal Kuvvet	116
Tümevarımsal Sağlamlık	125
Tümevarımsal Çıkarımlar	125
Kanıt	131
Tümevarımın Tümdengeliğe Dönüştürülmesi	133
Bir Değerlendirme Planı	139
Olasılık Kuramı Bağlantısı	141
Bölüm Özeti	144
Alıştırmalar	144
5. Bölüm	151
Argümanları Yeniden Oluşturma	
İlgisiz Unsurlar	152
Retoriği Etkisizleştirmek	155
Mantıksal Toparlama	157
Örtük ve Belirtik	160
Bağlayıcı Öncüller	167
Kapsayıcı Genellemeler	168
Önem	171
Bulanıklık ve Belirsizlik	174
Genellemeler Hakkında Daha Fazla Bilgi	181
Uygulamalı Muhakeme	184
Maliyetleri, Faydaları ve Olasılıkları Dengelemek	186
Argüman Sonucu Olarak Açıklamalar	190
Nedensel Genellemeler	192
Bir Kestirme	195
Bölüm Özeti	196
Alıştırmalar	197
6. Bölüm	209
Argümanları Değerlendirirken Karşılaşılan Sorunlar	
Rasyonel İkna Edicilik	210
Bazı Mantıksal Değerlendirme Stratejileri	218
Karşı Örnek İle Çürütme	223
Argümanı Dikkate Almak I: "Ne Malum?" Eleştirisinden Kaçınmak	225
Argümanı Dikkate Almak II: Görüşü Etiketlemekle Yetinmeyin	228
Argüman Yorumu	228
Kapsamlı Örnekler	231
Yorumlara İlişkin Yorumlar	243
Bölüm Özeti	243
Alıştırmalar	245

7. Bölüm	251
Aldatıcı Muhakeme	252
Safsatalar	285
Hatalı Argüman Teknikleri	293
Çok Fazla Matematik!	296
Bölüm Özeti	297
Alıştırmalar	
8. Bölüm	303
Doğru, Bilgi ve İnanç	304
Doğru ve Görelilik	310
Benim için Doğru, Senin için Doğru	313
Doğru, Değer ve Ahlak	315
Kuramlar	316
İnanç, Gerekçelendirme ve Doğru	318
Argümansız Gerekçelendirme	319
Bilgi	320
Gerekçelendirme Başarısızlığı	323
Bilgi ve Rasyonel İkna Edicilik	324
Felsefî Yönler	328
Bölüm Özeti	329
Alıştırmalar	
Sözlük	333
Seçilmiş Alıştırmalar için Yanıtlar ve İpuçları	341
Dizin	351

Önsöz

Eleştirel düşünme veya eleştirel muhakeme konusunda metinler kaleme alan tüm yazarlar gibi, biz de gerçekten faydalı olacak eleştirel düşünme kuramı açısından değil de uygulaması açısından fayda sağlayacak bir kitap yazmaya çalıştık. Ancak neyin faydalı olduğu konusundaki düşüncelerimiz, o yazarların çoğundan biraz farklı.

Bir taraftan biçimsel yöntemlerden çoğunlukla uzak durduk. Biçimsel yöntemlerin uygulanma gerekçesi, temelde bunların karmaşık mantıksal yapılarla başa çıkma da gösterdiği başarıdır. Oysa basit bir dille ifade ettiğimizde geçerli olup olmadıklarını sezgisel bir şekilde anlayamayacağımız kadar karmaşık mantıksal yapılara sahip argümanlarla günlük hayatta nadiren karşılaşırız. Ne var ki birinci derece yüklem kalkülüsünden daha basit hiçbir biçimsel araç, günlük argümanların büyük kısmındaki mantığı temsil etmek için yeterli değildir. Sadece kısıtlı bir yelpazedeki örnekler için faydalı olacak dar kapsamlı biçimsel araçlar sunarak ödün vermektense, bu yöntemlerden neredeyse tamamen kaçınmayı ve öğrenmekte oldukları konularla biçimsel mantık ve olasılık kuramı arasındaki bağlantıyı görmek isteyenler için kısa özetler sunmayı tercih ettik.

Öte yandan, mantık kavramlarını biçimsel yöntemlerden uzak duran diğer metinlere kıyasla çok daha derinlemesine inceledik ve kullandık. Bunları elimizden geldikçe doğru ve etraflı bir şekilde, gereksiz açıklamalara veya yersiz kuramsal detaylara girmeden tanımladık. Bunu yapmamızın üç nedeni vardı: Birincisi, öğrenci ancak bu kavramları net bir şekilde kavradığında argüman sunmanın ve çözümlemenin amaçlarını kalıcı ve net bir şekilde anlayacaktır. İkincisi, bu kavramlar hakkında us talık kazanmak öğrencinin, argümanlar hakkında sistematik açıdan kesin bir şekilde düşünebilmesini ve konuşabilmesini sağlar; argümanlara ilişkin genellemeler yapmak ve onları karşılaştırmak için ortak bir temel oluşturur. Üçüncüsü, bizim öğretmenlik deneyimlerimiz de dâhil olmak üzere elde edilen deneyimler, en inatçı kafa karışıklığı nedenlerinden birinin mantık kavramlarının argümanlara ilişkin bağlamlarda karşımıza çıkması olduğunu göstermektedir. Bu durumun bir belirtisi sıklıkla karşılaşılan ve sıklıkla hayıflanmamıza neden olan göreciliktir. Bunun temelinde “doğru” sözcüğüne ilişkin bazı anlam karışıklıklarının yattığını varsayıyoruz. Bunları sağduyuya dayalı, dogmatik olmayan bir biçimde açıklığa kavuşturmaya ve böylece doğru

kavramına dayanan geçerlilik, olasılık, tümevarımsal kuvvet, sağlamlık, gerekçelendirme ve bilgi gibi diğer kavramları netleştirmeye çalıştık. Umudumuz, bu kavramları netleştirmenin ve onları argüman çözümlemede doğru bir şekilde ve güvenle kullanabilme becerisinin bu kitabı okuyarak elde edeceğiniz en değerli kazanımlar arasında yer alacağıdır.

Eleştirel düşünme hakkındaki bir kitapta yer alan örneklerin ve alıştırmaların gerçek, hatta gerçekçi olmaları gerektiği görüşünü tamamiyle kabul etmiyoruz. Amaç elbette öğrencilerin gerçek argümanları ele alabilmesini sağlamak. Ancak gerçek örnekler, tipik olarak aynı anda birkaç stratejinin kullanılmasını ve çeşitli kavramların uygulanmasını gerektirir, oysa söz konusu strateji ve kavramların tek tek öğrenilmesi gerekir. Yalın kavramları ve strateji inceliklerini öğrenmek açısından sık sık gerçekçi olmayan, abartılı örnekler ile alıştırmalar çok daha faydalı olmaktadır. Gerektiğinde gerçekçi, gerektiğinde yapay örnekler kullanmaya çalıştık.

Bu çalışma için yaptığımız en büyük değişikliklerden biri, tümevarım ve olasılığa ilişkin 4. Bölüm'de yer alan materyali tamamiyle gözden geçirmek ve olasılık matematiğine ilişkin son derece kısa bir özet eklemektir (kolaylıkla atlanabilmesini sağlamak için bu kısım bölümün geri kalanından ayrılmıştır). Ayrıca önceki çalışmalarımızda da yaptığımız gibi, bu fırsattan yararlanarak muhtelif küçük ama zaman zaman önemli değişiklik yaparak metni basitleştirmeye, netleştirmeye ve yeniden düzenlemeye çalıştık ve birçok örnek ile alıştırmayı da güncelledik.

Bu çalışma için birçok okutmana, öğretmene ve okura teşekkür etmemiz gerekiyor ama Helen Beebe, Lee Churchman, Damien Cole, Robert Cowan, Paul Flood, Jimmy Foulds, Stephanie Gibbons, Ilan Goldberg, Lawrence Goldstein, Andrew Jorgensen, Justine Kingsbury, Chris Lindsay, Dawn Marsh, Anne Pittock, Dimitris Platchias, Alastair Todd, Louis Wilkins ve Tim Wilson'ı özellikle belirtmek istiyoruz. Aynı zamanda Howell'in 2013 sonbaharında yaptığı Glasgow ziyaretini finanse ettikleri için Waikato Üniversitesi'nin Güzel Sanatlar ve Sosyal Bilimler Fakültesi'ne de teşekkür ederiz.

Tracy Howell, Waikato Üniversitesi

Gary Kemp, Glasgow Üniversitesi

24 Ocak 2014

Giriş ve Takdim

Hayatta sık sık argümanlarla karşılaşırız. Bunlar, şuna veya buna inanmamız için *nedenler* sunarak bizi *ikna etmeye* –inançlarımızı ve eylemlerimizi etkilemeye– yönelik girişimlerdir. Bu kitap, size, argümanların saptanmasında, çözümlenmesinde ve değerlendirilmesinde kullanılan kavramları ve teknikleri tanıtacaktır. Amaç, bir argüman *sunulup sunulmadığını*, tam olarak *hangi* argümanın sunulduğunu ve sunulan argüman ile ikna olmanızın gerekip gerekmediğini saptama becerinizi iyileştirmektir.

Birinci Bölüm, eleştirel düşünme bağlamında anlaşılması gereken şekliyle argüman kavramını anlatmaktadır. Argümanlar ile açıklamalar ve insanlara bir şeyler yaptırmaya veya insanları bir şeylere inandırmaya yönelik diğer dilbilimsel araçlar arasındaki farklar ortaya konmuştur. Bu bölümde, argümanları daha net anlamamızı sağlayacak biçimde düzenlemeye yönelik bir yöntem gösteriyoruz.

İkinci Bölüm, dilin, argüman sahibinin kastettiği anlamı farklı biçimlerde nasıl gizleyebileceğini ayrıntılı bir biçimde inceleyerek başlamaktadır. Daha sonra argüman dışı ikna tekniklerine eğiliyor ve *retorik tuzak* dediğimiz kavramı tanıtıyoruz. Yaygın retorik tuzak türlerinin yanı sıra jargon ve yönlendirme kavramlarını inceliyoruz.

Üçüncü Bölüm, *tümdengelimsel* argümanların çözümlenmesi ve değerlendirilmesi için gerekli temel kavramlar olan *geçerlilik* ve *sağlamlık* kavramlarını tanıtmaktadır. Bu, argümanlarda öncüllerin doğru olması sonucun da doğru olmasını garanti eder. Geçerlilik ve sağlamlığın nasıl değerlendirileceğini inceliyor, iyi niyet ilkesinin anlamını ve nasıl kullanıldığını açıklıyoruz. İlgilenenler için eleştirel düşünme ile simgesel mantık veya enformel mantık ile biçimsel mantık arasındaki bağlantıyı kabaca özetliyoruz.

Dördüncü Bölüm, kitabın merkezindeki kavramları incelemeyi sürdürerek bu sefer *tümevarımsal* argümanların çözümlenmesi ve değerlendirilmesine odaklanmaktadır: *tümevarımsal kuvvet* ve *tümevarımsal sağlamlık*. Ayrıca *tümevarımsal çıkarımları* ve *olasılık derecelerini* de tartışıyoruz. Yine ilgilenenler için burada tartışılan şekliyle tümevarım ile olasılık matematiği arasındaki bağlantıyı kabaca özetliyoruz.

Beşinci Bölüm, argümanları yeniden oluşturmak için gerekli teknikleri daha ayrıntılı bir şekilde ele almakta ve uygulamada karşılaşılan bazı sorunları incelemektedir. Bir argüman için hangi materyallerin önemli olduğuna karar vermeye, bulanık ve belirsiz ifadeleri ele almaya, argümanın gizli öncüllerini ortaya çıkarmaya, bağla-

yıcı öncüller eklemeye, uygulamalı muhakemeyi ve nedensel argümanları ele alma-ya ilişkin teknikler gösteriyoruz.

Altıncı Bölüm, argümanları değerlendirmeye ilişkin diğer kavram ve tekniklere odaklanmaktadır. Rasyonel *ikna edicilik* kavramını tanıtıyor, argümanları değerlendirmeye ve gerektiğinde çürütmeye yönelik başka teknikler tanıtıyoruz. Ayrıca tam çözümlü örnekler vererek kitap boyunca anlatılan çözümleme tekniklerini ve kavramları uyguluyor ve gösteriyoruz.

Yedinci Bölüm, “aldatıcı muhakeme” adını verdiğimiz kavramın iki türü olan saf-satalara ve yanlış argüman tekniklerine dair ayrıntılı bir inceleme içermektedir. Her iki kavramın yaygın türlerini ele alıyor ve önceki bölümlerde anlatılan kavramlarla tekniklerden yararlanılarak safsatalı muhakemeyi ortaya çıkarmak ve neden safsatalı olduğunu açıklamak için bir yöntem sunuyoruz. Ayrıca istatistiksel veriler hakkında akıl yürütürken yapılan yaygın hatalar üzerinde de duruyoruz.

Son olarak, Sekizinci Bölüm, burada kullanılan kavram ve tekniklerin temelinde yatan bazı felsefî sorunlardan bahsetmektedir. Doğruyu, doğru ile inanç ve bilgi arasındaki ilişkiyi tartışıyor, bu konuları rasyonel ikna edicilik kavramıyla ilişkilendiriyoruz. Bilgi kuramındaki felsefî sorulara uzanan bazı bağlantıları özetliyoruz.

Her bölüm –size bölümden ne beklemeniz gerektiğini hatırlatan– bir bölüm taslağı ile başlamakta ve bir bölüm özeti ve alıştırmalar ile sona ermektedir. Kitabın sonunda seçilmiş bazı alıştırmaların yanıtları ve kapsamlı bir sözlük bulunmaktadır. Mümkün olduğunda okurun alıştırmalar olarak kullanabileceği başka örnekler için kitap dışındaki kaynaklara başvurmasını öneririz.

1. Bölüm

Argümanlara Giriş

-
- Eleştirel Düşünmeye Başlamak: Argümanları Tanımak
 - Standart Biçim
 - Sonuçları ve Öncülleri Saptamak
 - Sonuçları saptamak • Sonuçları saptamayı kolaylaştıran birkaç husus
 - Öncülleri saptamak • İlgisiz unsurlar
 - Argümanlar ve Açıklamalar
 - Ara Sonuçlar
 - Bölüm Özeti
 - Alıştırmalar
-

Bölüm taslağı: Bu bölümde, eleştirel düşünmenin temellerini tanıtıyoruz: Argüman nedir, neden önemlidir ve neden dikkat gerektirir, argümanları dilin diğer kullanımlarından nasıl ayırabiliriz, bileşenlerini nasıl saptayabiliriz ve en iyi biçimde anlaşılıp çözümlenmelerini sağlayacak şekilde nasıl düzenleyebiliriz. Kitapta daha fazla ilerlemeden önce bu kavram ve teknikleri iyice kavramanız önemlidir. Çünkü bunları doğru anlamak, iyi bir nedeni olmadan bir şeye inanmanın ya da bir şeyler yapmanın yarattığı tuzaklara düşmeyen, başarılı bir eleştirel düşünür hâline gelmenin temel taşlarını oluşturacaktır.

Bu kitap, bizi bir şeyler yapmaya veya bir şeylere inanmaya ikna etmenin yazılı veya sözlü yöntemleri üzerinde durmaktadır. Her gün bize neler yapmamız ve yapmamamız, nelere inanmamız ve inanmamamız gerektiğini söyleyen iletilerin bombardımanı altında kalırız: bu meşrubatı için, şu kahvaltı gevreğini yiyin, Bayan Brown'a oy verin, günde en az beş porsiyon meyve ve sebze tüketin, alkolü araba kullanmayın, uyuşturucu kullanmayın, adil ticaret malları alın, ötenazi cinayettir, kürtaj cinayettir, et yemek cinayettir, uzaylılar dünyayı ziyaret ediyor, doğamız tehdit altında, hepimiz ülkemizin çıkarı için fedakârlıklarda bulunmalıyız vs.

Bazı iletilere aldırılmaz, bazılarını düşünmeden kabul eder, bazılarını ise düşünmeden reddederiz. Diğer iletiler hakkında ise düşünebilir, "bunu neden yapmalı veya yapmaktan kaçınmalıyım?" ya da "buna neden inanmalı ya da inanmamalıyım?" gibi sorularla onları sorgulayabiliriz.

"Neden" sorusunu sorduğumuzda, yapmamız istenen şeyi yapmak veya inanmamız istenen şeye inanmak için bir **neden** arıyoruz demektir. Neden, Bayan Brown'a oy vermeli ya da bu marka kahvaltı gevreğini yemeliyim? Neden, et yemenin cinayet olduğuna veya doğanın tehdit altında olduğuna inanmalıyım? Böyle bir neden aradığımızda, aslında önerilen eylemde bulunmak veya inancı kabul etmek için bir **gerekçe** arıyoruz demektir. İstedığımız yalnızca bir neden değil, iyi bir nedendir; bize önerilen şekilde davranma veya inanma güdüsü sağlamalıdır. Örneğin, bize, Wheetybites'in besleyici, şekersiz, yağsız bir kahvaltı gevreği olduğu söylenebilir; eğer öyleyse ve eğer sağlıklı bir kahvaltı yapmak istiyorsak, bize Wheetybites yemek için iyi bir neden verilmiştir. Öte yandan eğer bize yalnızca pazarlama teknikleri –örneğin, mutlu, sağlıklı insanların şık tabaklardan parlak kırmızı çileklerle süslü Wheetybites gevrekleri yediği özenilesi bir yaşamın fotoğrafları– sunulursa, o zaman bizi, Wheetybites almaya ikna etmek için bir girişimde bulunulmuş ama bunu yapmamız için iyi bir neden verme girişiminde bulunulmamış demektir.

İyi nedenler vererek ikna etme girişiminde bulunmaya, **argüman** sunmak denir. Birçok farklı tipte ikna girişimi ile karşı karşıya kalırız.¹ Bunların hepsi birer argüman değildir ve bu kitabın başlarında odaklanacağımız konulardan biri, konuşmacının veya yazarın, bir argüman sunmaya çalıştığı girişimleri, argüman dışındaki yöntemlerle bizi ikna etmeyi amaçladığı girişimlerden nasıl ayıracağımızı öğrenmektir. Eleştirel düşünürler temel olarak, argümanlarla ve argümanların eylemde bulunmak veya inanmak için iyi nedenler sunmayı başarıp başaramadığı ile ilgilenmelidir. Ancak ikna etmeye yönelik argüman dışı girişimleri de ele almamız gerekir çünkü bunları argümanlardan ayırabilmemiz şarttır. Birçok ikna girişimi, bir görüşü kabul etmemizi veya belirli bir biçimde davranmamızı sağlamak için argü-

man içeren ve içermeyen çeşitli teknikleri bir arada kullandığından, bunu yapmak her zaman kolay değildir.

Bir “argümanı”, birine bir şey yapması veya bir şeye inanması için bir neden vermek –örneğin, neden belirli ürünleri alması ya da yasadışı ilaçlardan uzak durması gerektiğini söylemek– anlamına gelen bir terim şeklinde düşünmek size şaşırtıcı gelebilir. Belki sizin deneyiminizde “argüman” sözcüğü bir tartışma anlamına geliyordur: bağırış çağırış, çarpan kapılar, hakaretler, somurtmalar vs. Aslında saydığımız durumların bir kısmında taraflar gerçekten de bizim argüman sözcüğü ile kastettiğimiz kavramı kullanıyor olabilir. Örneğin, herkesin kendi bulaşığını makineye koyması gerektiğini savunan iyi düşünülmüş bir görüş belirtiyor olabilir ama çoğu durumda burada belirttiğimiz anlamda argüman sunmak yerine sadece birbirleriyle anlaşıyor olacaklardır.

Bizim aklımızdaki argüman türü sıradan, günlük durumlarda sık sık karşımıza çıkar. Kesinlikle Platon’un, Descartes’in ve sundukları argümanlar ile tanınan diğer bilim insanlarının çalışmaları ile sınırlı değildir. Siz ve arkadaşlarınız veya aileniz sürekli birbirinize bir şeye inanmak veya bir şey yapmak için nedenler verirsiniz: Neden dostlarınızın yemeğe gecikeceğini düşünmeliyiz, neden otobüs beklemek yerine yürümeliyiz vs. Bir gazeteye bakın; mektuplar kısmında, köşe yazılarında ve görüş bildiren çeşitli diğer yazılarda argümanlarla karşılaşacaksınız. Televizyon ve radyo yayınlarında (özellikle güncel olaylardan bahseden programlarda), internet forumlarında ve günlüklerinde ve Twitter’da görüşlerini argümanlarla savunan kişiler göreceksiniz (tabii aynı anda başka ikna tekniklerinden de yararlanıyor olabilirler). Aynı şey üniversitelerde daha akademik bir biçimde gerçekleşir. Öğrencilik döneminiz boyunca okutmanların ve diğer öğrencilerin bir görüşü savunduğunu duyacak, okuma parçalarında sizi türlü konulara ilişkin çeşitli iddialara inandırmaya yönelik girişimlerle karşılaşacaksınız. İşyerinizde belirli bir hareket tarzı ya da çözüm yolu lehinde argümanlar sunmak veya bir müşteri ya da iş arkadaşınızı savunmak zorunda kalabilirsiniz.

Eğer insanların sizi ikna etmeye yönelik girişimlerini çözümleme becerinizi geliştirerek söylediklerini veya yazdıklarını doğru bir şekilde yorumlayabilir ve iyi bir argüman sunup sunmadıklarını –örneğin, size Fairtrade ürünlerini almanız için iyi nedenler gösterip göstermediklerini– değerlendirebilerseniz, başkalarının sizi inandırmaya çalıştığı şeyleri iyi bir nedeniniz olup olmadığını bilmeden kabul etmekten kurtularak özgür kalabilirsiniz; bu da yanlış bir şey yapmanızı ya da yanlış bir şeye inanmanızı engelleyebilir.² Üstelik bu çözümleme tekniklerini kendi ikna çabalarınıza uygulayarak kötü argümanlar sunmaktan da kaçınabilirsiniz.

Ancak öyleyse yeni inançlar benimsemek veya bir şey yapmaya ikna olmak için nedenler talep etmek niçin özgürleştirici olsun ki diye sorabilirsiniz. Hayatı düşünmeden yaşamak, içinizden geldiği gibi davranmak, bir şey yapmak veya bir şeye inanmak için canınızın öyle istemesinden başka bir neden aramamak daha kolay değil mi? Aslında kısa vadede daha kolay olabilir ama kötü kararlar ve hoşnutsuzluklarla dolu bir yaşama da yol açabilir. Atinalı filozof Sokrates'in "sorgulanmayan hayat yaşama-ya değmez" argümanı ünlüdür.⁵ Bu argüman doğru olabilir de olmayabilir de bunu ancak konuya eleştirel ve rasyonel bir şekilde yaklaşarak saptayabiliriz. Size iyi bir argüman sunulup sunulmadığını her zaman kesin olarak bilemeyebilirsiniz ama argümanlara gereken dikkati vermek, bir konunun temelindeki doğruya daha çok yaklaşmanızı sağlayarak dünyayı ve üzerinde yaşayan insanları anlamanızı ve onlarla yaşamınızı kolaylaştıracaktır.

Doğruyu bulma arzusu, davranış ve inançları gerekçelendiren iyi nedenler aramak için yeterince sağlam bir sebep gibi görünmüyor olabilir ancak hayatta birinin görüşünü doğru bir şekilde yorumlayıp değerlendirme becerisinin o kişinin esenliği, hatta yaşamını sürdürmesi açısından büyük önem taşıdığı çeşitli durumlar vardır. Örneğin, cinayet davalarında jüri üyelerine ancak savcılık, katil zanlısının suçlu olduğunu makul bir şüpheye yer bırakmayacak şekilde kanıtlarsa zanlıyı suçlu bulmaları talimatı verilir. Jüriden savcılığın davasını (ideal şartlarda bu dava jüriyi, zanlının suçlu olduğuna ikna etmeyi amaçlayan, argümanlara dayalı bir girişimdir) ve bu davanın her aşamasında sunduğu kanıtları incelemesi istenmektedir. Jüri üyeleri, argümanı kabul etmek için iyi bir nedenleri olup olmadığına, argümanda ikna olma konusunda şüphe yaratan bir hata bulunup bulunmadığına karar vermelidir. Bu gibi durumlarda savcılığın, davasının gücünü belirlemek için argüman çözümlemeye ilişkin değerlendirme ve yorumlama becerilerinden yararlanırız (veya yararlanmamız gerekir). Aslında söz konusu olan ister kendi yaşamımız ister başkalarının yaşamları olsun, bir karar vermemizi gerektiren her durumda mantıklı düşünme ve başkalarının düşünce biçimindeki hataları saptama becerisinin yerini hiçbir şey tutamaz.

İktidar sahiplerinin bazen ahlaki, toplumsal, ekonomik ve siyasi konularda eleştirel düşünebilen kişilerin yaratabileceği etkilerden korkması, geliştirmekte olduğunuz bu becerilerin ne kadar önemli olduğunun iyi bir göstergesidir. Öyleyse kişinin yurttaşlık rolünü gerektiği gibi yerine getirebilmesi için eleştirel düşünme becerisi şarttır.

Eleştirel Düşünmeye Başlamak: Argümanları Tanımak

Dil ile birçok şey yaparız: bir olguyu bildirebilir, bir soru sorabilir, birine bir şey yapmasını söyleyebilir, birine hakaret edebilir, birini övebilir, bir şey yapmaya söz ve-

rebilir, yemin edebilir, tehditler savurabilir, öykü anlatabilir, şiir okuyabilir, şarkı söyleyebilir, bir oyundaki karakterin repliklerini tekrarlayabilir, bir futbol takımı için tezahürat yapabiliriz. Bu kitapta, “**ikna girişimlerinden**” –argümanlarla ve diğer yollarla– bahsettiğimizi fark etmiş olmalısınız. Daha önce de söylediğimiz gibi, (dil kullanan) tüm ikna girişimleri argümanla iknaya yönelik girişimler değildir. Bazıları retorik araçlar ile iknaya yönelik girişimlerdir. İkinci Bölüm’de bu araçların en yaygınlarını ayrıntılı bir şekilde inceleyeceğiz. Şimdilik retorik hakkında bazı değerlendirmeler yapmakla yetineceğiz. Amaçlarımız doğrultusunda retorik aşağıdaki biçimde tanımlanır:

Retorik

Birini bir şeye inanmaya, bir şeyi arzu etmeye veya bir şeyi yapmaya ikna etmeye yönelik, söz konusu inanç, arzu veya eylem için iyi bir neden sunmaya çalışmayan ve o inanç, arzu veya eylemi yalnızca kullanılan sözcüklerin gücüyle motive etmeye çalışan sözlü veya yazılı girişim.

Burada anlaşılması gereken kritik nokta, bir argüman ile ikna girişiminin size bir iddiaya inanmak, bir şeyi arzu etmek veya bir şey yapmak için nedenler sunmaya çalışan bir girişim olmasıdır. Argümanlar eleştirel yetilerinize, aklınıza seslenir. Öte yandan retorik çoğunlukla inançlarınızı, arzularınızı ve eylemlerinizi etkilemek için arzularınıza, korkularınıza ve diğer duygularınıza hitap eden belirli sözcüklerin ve konuşma tekniklerinin ikna gücüne dayanır.

Tehdit ve rüşvet, tanımımız uyarınca retorik sayılabilmemiş gibi görünen özel durumlardır. Aslında bunlar, argümana daha yakındır çünkü duyularla çalıştığı için karşdakine istenen şekilde davranması için iyi bir nedeni olduğunu bildirir. Örneğin, eğer Smith, Jones’u arabasını ödünç vermeye ikna etmek için Jones’un sahte bir ehliyet kullandığını polise bildirmekle tehdit ederse, aslında arabasını ödünç vermesi için Jones’a, örtük bir neden vermektedir. Eğer Jones arabasını vermezse polis ehliyetinin sahte olduğunu öğrenecektir; Jones bunu istemediğine göre, arabasını Smith’e ödünç vermek için bir nedeni vardır. Tehditler ve rüşvetler ahlaka aykırıdır ve davranışlarımızı, kısmen korkularımıza hitap ederek motive eder ama aynı zamanda akıl yürütme aracılığıyla da motive eder. Bu sebeple de retorik sayılmazlar.

Retorik teknikleri manipüle edici veya zorlayıcı olabilir; eleştirel düşünmeyi ve akıl yoluyla ikna etmeyi arzulayan kişiler genel olarak bunları kullanmaktan kaçınmalıdır. Ancak bu retoriğin her zaman istenmeyen bir şey olduğu anlamına gelmez. Sık sık geçerli sebeplerle son derece faydalı biçimlerde kullanılabilir. Martin Luther King’in ünlü *Bir Hayalim Var* konuşmasından aşağıdaki alıntıyı ele alalım. Luther

King, büyük önem taşıyan ahlaki bir dava adına çarpıcı derecede etkili bir retorikten faydalanmaktadır ve yetenekli bir hatip olarak takdir görmeyi hak etmiştir. Diğer yandan konuşması, argümanlarla iknaya yönelik bir girişim sayılamaz.

Dostlarım, bugün size diyorum ki umutsuzluk vadisine saplanıp kalmayalım.

İşte o yüzden bugün ve yarın güçlüklerle karşı karşıya olsak da hâlâ bir hayalim var. Kökleri Amerikan rüyasına uzanan bir hayaldir bu.

Bir hayalim var. Gün gelecek bu ulus ayağa kalkıp şu ilkesini gerçek anlamıyla yaşamaya başlayacak: “Şunu kendinden menkul bir gerçek kabul ederiz ki bütün insanlar eşit yaratılmıştır.”

Bir hayalim var. Gün gelecek Georgia’nın kıvıll tepelerinde eski kölelerin oğullarıyla eski köle sahiplerinin oğulları kardeşlik masasında birlikte oturabilecek.

Bir hayalim var. Gün gelecek Mississippi eyaleti bile, adaletsizliğin sıcağında kavrulan, baskının sıcağında kavrulan o eyalet bile bir özgürlük ve adalet vahasına dönüşecek.

Bir hayalim var. Gün gelecek dört küçük yavrum, derilerinin rengine göre değil, karakterlerine göre değerlendirildikleri bir ülkede yaşayacak.

Bugün bir *hayalim* var!

Bir hayalim var. Bir gün vahşî ırkçılarıyla, dudaklarından sürekli “müdahale” ve “hükümsüzlük” sözleri dökülen valisiyle Alabama’nın tam ortasında bir gün küçük siyah kız ve erkek çocukları küçük beyaz kız ve erkek çocuklarıyla kardeş gibi el ele tutuşabilecekler.

Bugün bir *hayalim* var!

Bir hayalim var. Gün gelecek her dere yükseltilecek ve her dağ ile tepe alçaltılacak; çıkıntılı yerler düz, sarp yerler ova edilecek “ve Tanrı’nın ihtişamı gözler önüne serilecek ve tüm faniler onu hep birlikte görecek.”

Umudumuz budur ve işte bu inanç ile Güney'e geri dönüyorum.

Bu inanç ile umutsuzluk dağını yontup bir umut taşına dönüştüreceğiz. Bu inanç ile ulusumuzun kulak tırmalayan ahenksizliğini güzel bir kardeşlik senfonisine dönüştüreceğiz. Bu inanç ile birlikte çalışabilecek, birlikte ibadet edebilecek, birlikte zorluklara göğüs gerebilecek, birlikte hapse girebilecek, birlikte özgürlük için mücadele edebileceğiz, çünkü bir gün özgür olacağımızı bileceğiz.

Bizi bu kadar ahlaki olmayan davaları desteklemeye ikna etmeye çalışanlar da etkili, ikna edici hatipler olabilir. Geçen yüzyılın Avrupalı diktatörleri –Hitler, Mussolini, Franco, Stalin– bunun için iyi birer örnektir.

Argüman içeren ikna girişimlerinin tamamı da iyi bir argüman içermeyebilir. O yüzden ikna çabalarını çözümlerken üç şey yapmamız gerekir:

- Kritik öneme sahip ilk aşama, bir argüman sunulup sunulmadığını bulmayı içerir. Tartışılan konuyu **saptamamız** ve yazar ya da konuşmacının bir argüman aracılığıyla ikna etmeye çalışıp çalışmadığını belirlememiz gereklidir.
- Yazar/konuşmacının bir argüman sunduğuna karar verdikten sonra argümanı net bir şekilde ifade edebilmek ve argümandaki muhakeme adımlarını ve biçimini açıkça ortaya koyabilmek için argümanı yeniden oluşturma adımına geçebiliriz.
- Net bir yeniden oluşturma olan üçüncü ve son aşamayı –argümanı değerlendirme, iyi ve kötü yanlarını sorgulama adımını– çok daha kolay bir şekilde gerçekleştirmemizi ve gerekçelendirmemizi sağlar.

Beşinci Bölüm'de, yeniden oluşturmadan ne kastettiğimizi ayrıntılı bir şekilde açıklayacak ve bir argümanı nelerin iyi bir argüman hâline getirdiğini anlatacağız. Amacımız, bir paragrafın ya da bir konuşmanın ne hakkında olduğunu çözmek için ihtiyaç duyduğunuz temel kavrama becerilerini size kazandırmak değil. Bu beceriye zaten sahip olduğunuzu varsayıyoruz. Yine de bu kitabı okumak söz konusu becerinizi daha da geliştirmenizi sağlayabilir. Öyleyse ilk adımla başlayalım ve argümanları, diğer görüş ileri sürme ve insanları harekete geçmeye ikna etme yöntemlerinden nasıl ayırabileceğimize bakalım.

Bir argüman sunduğumuzda ya bir görüş (doğru olduğuna inandığımız bir iddia) ileri süreriz ya da belirli bir eylemi öneririz. Her iki durumda da iddiayı ya da öneriyi desteklemeye yönelik bir dizi iddiada bulunuruz. Ancak bu iki argüman tipi, tek bir tip içerisinde toplanabilir. Çünkü bir eylem öneren bir argümanın, dinleyici ya da

okurun şöyle ya da böyle davranması gerektiğini söyleyen bir iddiada bulunduğunu düşünebiliriz. Örneğin, amacı Wheetybites almanızı sağlamak olan bir argümanın, “Wheetybites almalısın” iddiasını dile getirdiği düşünülebilir.

Dolayısıyla tüm argümanların bir iddiayı **doğru** kabul etmek için nedenler sunmaya çalıştığını düşünebiliriz. Doğrunun niteliği, burada üzerinde durmamız gerekmeyen, derin ve tartışmalı bir felsefi sorundur. Biz sıradan, kuramsal olmayan bir doğru kavramı kullanıyoruz; bu kavrama göre, bir kişinin iddiasının doğru olduğunu söylemek, durumun o iddiada belirtilen şekilde olduğunu söylemek demektir. Örneğin, eğer biri, “Moskova, Londra’dan Paris’e kıyasla daha uzaktadır” şeklinde doğru bir iddiada bulunursa, sezgisel doğru kavramımıza göre bu iddia sırf Moskova, Londra’dan Paris’e kıyasla daha uzakta olduğu için doğrudur. Öyleyse kullandığımız doğru tanımı şöyledir:

Bir iddianın doğru olduğunu söylemek, durumun gerçekten de iddia edilen biçimde olduğunu söylemek demektir.

Ne var ki tek bir iddia bir argüman oluşturamaz. Bir argümanın birden fazla iddiaya ihtiyacı vardır: Argüman sahibinin dinleyicisini ikna etmek istediği iddianın yanı sıra bu iddiayı desteklemek için sunulan en az bir iddia daha gereklidir. Argümanlar ile iddialar arasındaki farkı göstermek için şu **desteksiz iddialara** bakalım:

- Birazdan yağmur yağacak.
- Filozoflar tuhaf, maddiyatla ilgilenmeyen insanlardır.
- Dünya bir çevre felaketi ile karşı karşıya.
- Etkin bir eleştirel düşünür olmak önemlidir.

Bunların aksine aşağıdaki örnekler bu iddiaları biraz **desteklemeye** çalışmaktadır. Yeterince destek sunup sunmadıklarını daha sonra inceleyeceğiz. Önemli olan bu grup ile önceki grup arasındaki farkı görmek:

- Birazdan yağmur yağacak; biliyorum çünkü radyoda hava tahminini dinledim ve tahminler genelde doğru çıkıyor.
- Zamanında birkaç filozof ile tanışmıştım; hepsi de tuhaf, başı bulutlarda, gerçek dünya ile alakası olmayan insanlardı. Filozoflar tuhaf, maddiyatla ilgilenmeyen insanlardır.
- İklim bilimciler, dünyanın bir çevre felaketi ile karşı karşıya olduğunu öngörüyor. Bu konuların uzmanı onlar.

- Etkin bir eleştirel düşünür olmak önemli; iyi argümanları tanıyabilmek, yanlış şeyler yapmanızı veya yanlış şeylere inanmanızı engeller.

Argümanların iki parçası için özel terimler kullanılır: başkalarına kabul ettirmeye çalıştığımız birincil iddiaya **sonuç**, sonucu kabul etmemiz için bize nedenler vermeyi amaçlayan destekleyici iddialara ise **öncüller** adı verilir. Burada “argüman” sözcüğü gibi “öncül” sözcüğünü de kısıtlı bir biçimde, sözcüğün normalde kullanıldığı tüm anlamları karşılamayacak şekilde kullanıyoruz. İnsanlar bir görüşün ifadesine, “o senin öncülün, aslında öyle olduğu kesin değil” diyerek yanıt verebilir; bunu, öne sürülen iddianın doğruluğu hakkında şüphe uyandırmak için yaparlar. Argümanların irdelenmesi ve çözümlenmesinde “öncül” sözcüğü bu anlamda kullanılmaz: bu amaç doğrultusunda, bir argümanın sonucunu desteklemek için öne sürülen her iddia bir öncüdür; iddia ne kadar kesin veya kuşkulu olursa olsun.

Artık, **argüman** için kullanacağımız tanımı verebiliriz:

Argüman

Bir sonuç ile o sonucu desteklemeyi amaçlayan öncüllerden oluşan önermeler kümesi.

Peki, **önerme** derken kastettiğimiz tam olarak nedir?

Önerme

Belirli bir durumda bir bildirme cümlesi ile ifade edilen olgusal içerik. Aynı önerme farklı cümleler ile ifade edilebilir. Örneğin, belirli bir durumda, “hükümet, olaya ilişkin bir kamu soruşturması açmaya karar verdi” cümlesi, “hükümetin olaya ilişkin bir kamu soruşturması açmasına karar verildi” cümlesi ile aynı önermeyi ifade edecektir.

Kişi zamirini değiştirdiğimizde farklı cümleler aynı önermeyi ifade edebilir. Örneğin, Eric, Pattie’ye, “Bu gece harika görünüyorsun” der, Pattie de “Evet, bu gece harika görünüyorum” diye yanıt verirse, her ikisi de farklı cümleler dile getirmiş ama aynı önermeyi, yani Pattie’nin bu gece harika görüldüğü önermesini ifade etmiş olacaklardır.

Tam aksine, aynı cümle (başka hususların yanı sıra) kim tarafından dile getirildiğine bağlı olarak farklı önermeler de ifade edebilir. Örneğin, eğer Muhammed Ali (boksör), John McEnroe (tenisçi) ve Pele (futbolcu) “Ben tüm zamanların en büyük

sporcusuyum” cümlesini dile getirirse, her biri sırasıyla Ali, McEnroe ve Pele hakkında farklı önermeler ifade etmiş olacaktır.

Bu durumun sonuçlarından biri olarak, farklı cümle kümeleri aynı argümanı ifade edebilirken bir argüman içerisindeki belirli bir cümle de birden fazla önermeyi ifade edebilir. Cümlelerin hangi önermeyi ifade ettiği genellikle bağlama dikkat edilerek anlaşılabilir. Burada verilen örnekler, **belirtisel** olarak bilinen sözcükler içermektedir. Belirtisel bir sözcüğün anlamı, sporcularla ilgili örnekteki “Ben” terimi gibi, kullanıldığı bağlama veya atıfta bulunduğu kişiye göre değişir. Sekizinci Bölüm’de belirtiseller üzerinde daha ayrıntılı bir şekilde duracağız.

Standart Biçim

Bir argüman herhangi bir konuda olabilir ve herhangi sayıda öncüle sahip olabilir ama her zaman tek bir nihai sonucu olacaktır. Aşağıdaki argümanın sadece bir öncülü vardır:

Bart’ın iki kız kardeşi var.
Öyleyse Bart tek çocuk değil.

Bu argümanda iki tane var:

Birinin intihar etmesine yardımcı olmak cinayettir. Cinayet yanlıştır.
Öyleyse birinin intihar etmesine yardımcı olmak yanlıştır.

Bunda ise üç tane:

Arabaya binmek doğaya ciddi zararlar vermektedir.
Araba ile yapılan yolculukları azaltmak doğaya verilen zararı azaltacaktır.
Doğayı korumak için elimizden geleni yapmalıyız.
Dolayısıyla arabaya daha az binmeliyiz.

Gördüğünüz gibi çözümlenecek argümanlar belirli bir biçimde düzenlenir. Öncüller muhakeme sürecinde karşımıza çıktıkları sıraya göre yazılır, en altta da sonuca yer verilir. Bu biçimi biraz daha iyileştirebilir, öncülleri P1, P2 vb. şeklinde numaralandırıp son öncül ile “C” harfiyle işaretlediğimiz sonuç arasında bir çizgi çekerek argümanı daha da netleştirebiliriz. Öncüller ile sonuç arasındaki çizgiye **çıkartım çubuğu** denir ve amacı muhakeme adımlarını birbirlerinden ayırmaktır. Çubuğun “dolayısıyla”

anlamına geldiği düşünölmelidir. Bu argüman düzenleme tarzına, **standart biçim** adı verilir. Argümanları bu şekilde düzenlemenin amacı, netliği en yüksek düzeye çıkarmaktır. Bu yöntemi kullanmak, muhakeme aşamalarını açıkça görmemize ve benzer biçimdeki argümanlar arasında karşılaştırmalar yapabilmemize yardımcı olur. Argümanlar normalde sunuldukları biçimde incelendiğinde sonucu öncüllerden, öncülleri birbirinden ve öncüller ile sonucu ilgisiz diğer materyalden ayırmak zor olabilir. Argümanı standart biçimde yazıya dökmek, onu en kapsamlı ve en net biçimde görmemizi sağlayarak argümanı inceler ve değerlendirmeye çalışırken argümanın tam olarak ne olduğunu gözden kaçırmamıza engel olur. Öncülleri numaralandırmaya ilişkin farklı yöntemler vardır ve bazı okutmanlar bu kitapta kullanılanıdan biraz daha farklı kurallar izliyor olabilir. Tüm bu kuralların ortak noktası, bir argümanın öncüllerini ve sonucunu sistematik, tutarlı ve kullanışlı bir şekilde saptamaları ve birbirinden ayırmalarıdır.

Bu kitapta verilen bazı alıştırmalar argümanları standart biçimde düzenlemenizi gerektirmektedir. Bu işlem, argümanı **yeniden oluşturmanın** bir parçasıdır. Sonuçta elde edilen ürüne –standart biçimde düzenlenmiş argümana– **yeniden oluşturulmuş argüman** adı verilir. Beşinci Bölüm’de argümanın yeniden oluşturulması üzerinde ayrıntılı bir şekilde duracağız. Bu arada önemli olan argümanları yeniden oluştururken bu bölümde öğrendiklerinizi uygulamanız ve aşağıdaki örneği izleyerek bu beş adımdan faydalanmanız gerektiğini öğrenmektir:

- Sonucu saptayın.
- Öncülleri saptayın.
- Öncülleri numaralandırın ve sırasıyla yazın.
- Çıkarım çubuğunu çizin.
- Sonucu yazarak başına “C” harfi koyun.

Bu durumda önceki örnek standart biçimde şöyle görünecektir:

- P1) Arabaya binmek doğaya ciddi zararlar vermektedir.
P2) Araba ile yapılan yolculukları azaltmak doğaya verilen zararı azaltacaktır.
P3) Doğayı korumak için elimizden geleni yapmalıyız.

C) Arabaya daha az binmeliyiz.

Sonuçları ve Öncülleri Saptamak

Bir paragraf veya konuşmanın argüman içerip içermediğini sormak, konuşmacı veya yazarın o paragraf veya konuşma aracılığıyla belirli bir sonucu destekleyen öncüller sunarak dinleyicilerini o sonuca ikna etmeye çabalayıp çabalamadığını sormak demektir. Yazar veya konuşmacının amacına ilişkin bu soruyu “Bu kişi, kullandığı bu sözcüklerle ne yapmayı amaçlıyor?” sorusunu **bağlama**, yani paragraf veya konuşmanın içinde yer aldığı koşullara dair bilgi sahibi olmadan yanıtlamak her zaman mümkün olmayabilir. Ancak bir argüman sunulduğunu belirlemiş olsak bile, bu argümanın öncülleri ve sonuçları sıklıkla konuşmanın veya metnin diğer unsurları arasına gömülmüştür ve argümanı oluşturan önermelerle metin veya konuşma içerisinde başka bir işlev yerine getiren önermeleri birbirinden nasıl ayıracağımızı gösteren kesin bir kural yoktur. Argümanları saptamak büyük oranda yazar veya konuşmacının (yazılı veya sözlü) sözcüklerini yorumlayarak ne kastettiğini belirlemeyi gerektirir; bu da ancak pratik yaparak kazanılan bir beceridir. Yazar ve konuşmacı sık sık bazı öncülleri dile getirmez çünkü okurun veya dinleyicilerinin ne söylemek istediğini anlayacaklarını varsayar. Yani argümanları yeniden oluştururken sıklıkla bunların yapısını ve içeriğini tamamlamak için öncüller eklememiz gerekir. Ayrıca insanlar her zaman argümanlarını çok net bir dille ifade etmez, bu yüzden argümanı bir bütün olarak açıkça görmek için her önermeyi netleştirmemiz gerekir (dilbilimsel anlama hakkındaki zorluklara İkinci Bölüm’ün ilerleyen kısımlarında değineceğiz).

Sonuçları saptamak

Bir metin veya konuşmanın argümanla ikna etmeye yönelik bir girişim içerdiğini belirledikten sonra bir sonraki adım ise sonucu saptamaktır. Ne var ki bir paragrafın argümanla ikna etme girişimi içerdiğini belirlemek ile o argümanın sonucunu saptamak her zaman birbirinden bağımsız gerçekleşmez. Bazen sonucu, bir paragrafın gerçekten bir argüman içerip içermediğini çözme süreci sırasında saptarsınız. Başka durumlarda ise biçime ve bağlama dikkat ederek paragrafın bir argüman içerdiğini çözmenize rağmen henüz sonucu saptayamamış olabilirsiniz. Her iki durumda da bu süreçleri argümanları çözümlemenin bağımsız adımları olarak ele alacağız.

Aşağıdaki örneklerin sonuçları muhtemelen ilk okumada anlaşılacaktır:

Ali bir erkek olduğuna ve erkekler duygularını belli etmediğine göre, herhâlde Ali de duygularını belli etmiyordur.

Ben avlanmaya karşıyım çünkü hayvanları avlamanın yanlış olduğuna inanıyorum. Ne de olsa sırf zevk için öldürmek yanlış bir şey. Avlanmak da masum hayvanları zevk için öldürmek demek.

Devam etmeden önce bu örneklerin her birindeki sonuçları saptadığınızdan emin olun.

Sonuçları saptamayı kolaylaştıran birkaç husus

- 1 Bir paragraf ya da konuşmanın bir argümanla ikna girişimi içerdiğine karar verdikten sonra paragraf veya konuşmanın ana fikrinin ne olduğunu bulmaya çalışın. Konuşmacı ya da yazarın hangi noktayı vurgulamaya çalıştığını sorun; bu nokta, argümanın sonucu olacaktır. Bir argümanı çözümleme amacıyla yeniden oluşturmaya başladığınızda, ana fikri, başka sözcüklerle tek bir basit önerme biçiminde yeniden ifade etmek argümanı incelemeyi kolaylaştıracaktır. Bir yazar veya konuşmacının aynı fikri farklı şekillerde ifade edebileceğini unutmayın, bu yüzden fikri ifade eden belirli bir cümlede karar kılmanız gerekebilir.
- 2 Herhangi bir konudaki herhangi bir önerme, bir sonuç olabilir. Son derece kuramsal olandan en sıradan olana kadar her türlü iddia lehinde argümanlar sunmak mümkündür. Dolayısıyla bir önermenin konusu –din, ahlak, bilim, hava, siyaset, spor– o önermenin bir paragraftaki argümanın sonucu olup olmadığını saptamak açısından tek başına yol gösterici olmayacaktır. İdeal olarak, argümanların öncülleri ve sonuçları bildirme cümleleri ile ifade edilmelidir ama gerçek hayattaki argümanlarda farklı şekillerde de ifade edilebilirler. Argümanları yeniden oluştururken, ifade edilen önermeleri netleştirmek için öncülleri ve sonuçları bildirme cümleleri hâlinde yeniden yazmamız gerekebilir. Örneğin, görünürde bir soru olan “Tüm sosyalistler idealist değil midir?” cümlesi, tüm sosyalistlerin birer idealist olduğu öncülünü dile getirmek için kullanılmış olabilir. Netlik sağlamak için yeniden yazılması gereken dil kullanımları, İkinci Bölüm’de ayrıntılı bir şekilde incelenecektir.
- 3 Tek bir metin veya konuşma, farklı ama bağlantılı birkaç sonuç için birkaç argüman içerebilir. Bazen önce bir fikir, sonra bir başkası için argümanlar getirir, daha sonra da bunların sonuçlarını üçüncü ve son bir sonuca yönelik bir argümanda öncül olarak kullanabiliriz. **Genişletilmiş argümanlar** olarak bilinen bu argüman zincirlerini birazdan daha ayrıntılı bir şekilde inceleyeceğiz.
- 4 Genelde bir yazar veya konuşmacının bir argüman sunmakta olduğunu gösteren sözcükler, argümanları tanımak açısından faydalı bir rehber oluşturur. Örneğin,

eğer biri “A, B, ve C olgularını göz önüne aldığımızda, **bunlardan anladığımız D’dir**” derse D’nin sunulan argümanın sonucu olduğundan emin olabilirsiniz (ve A, B ve C de öncüllerdir). Sık karşılaşılan diğer **sonuç göstergeleri** şunlardır:

- Bu nedenle...
- Öyleyse...
- Dolayısıyla...
- Şu sonuca varılabilir...
- O hâlde...

Her zaman olmasa da genellikle bu sözcük veya söz öbekleri, bir argümanın öncüllerini ifade eden cümleleri izler. Bir argümanı ifade etmenin bir başka yolu, öncüllere ve sonuca tek bir cümlede yer verip aralarına bir gösterge sözcük yerleştirmektir. Örneğin, “Belediye Başkanı Platini bir siyasetçi olduğuna göre, çok büyük bir egoya sahiptir” cümlesinde, Bayan Platini’nin çok büyük bir egosu olduğu sonucu, “**olduğuna göre**” göstergesi ile bir siyasetçi olduğu öncülünden ayrılmıştır. Aynı işleve sahip diğer sözcükler şunlardır:

- ... bakılırsa ...
- ... dayanarak ...
- ... gösterir ki ...

Zaman zaman yazar veya konuşmacı, argümanın sonucunu, öncülleri belirtmeden önce de ifade edebilir. Bu gibi durumlarda tipik olarak sonuçtan sonra kullanılan bazı gösterge sözcükler vardır. Örneğin, “Raphael Nadal tüm zamanların en büyük tenisçilerinden biri olmalı zira 18 grand şilem turnuvası kazandı” cümlesinde, Nadal’ın tüm zamanların en büyük tenisçilerinden biri olduğu sonucu, “zira” gösterge sözcüğü ile 18 grand şilem kazandığını söyleyen öncülünden ayrılmıştır. Aynı işlevi yerine getiren diğer bazı sözcükler ve sözcük öbekleri şunlardır:

- ... çünkü ...
- ... ne de olsa ...
- ... anlaşılır ki ...
- ... olduğunu gösteren ...
- ... olduğuna işaret eden ...

Bu göstergeler mükemmel değildir ve argüman ile ikna girişimlerini dikkatli bir şekilde saptamanın ve yorumlamanın yerine geçebilecek bir alternatif olarak görülmemelidir. Tüm argüman sahipleri gösterge sözcüklerden yararlanarak eleştirel düşünöre yardımcı olmayacaktır. Bir metin veya konuşmada gösterge bir sözcük bulunmaması, o metin veya konuşmanın bir argüman ifade etmediğini düşünmek için güvenilir bir neden değildir. Eğer bir paragrafta herhangi bir sonuç göstergesi göze çarpmıyorsa, sonucu saptamanın bir başka yolu, iyi birer sonuç adayı gibi görünen cümlelerin uygun kısımlarına sonuç göstergeleri eklemeyi denemektir. Daha sonra paragraf veya konuşmanın akıcılığını koruyup korumadığına ve anlamının değişip değişmediğine bakılır. Aşağıdaki konuşmada herhangi bir sonuç göstergesi yoktur ama konuşma yine de bir argüman girişimidir:

Bence Dinnah, belediye meclisine dava açmalı. Takılıp bileğini kırdığı çatlak kaldırımı onarmayarak ihmalkâr davrandıklarını kabul ettiler, bu da tazminat için yeterli bir neden.

Bu örnekte, ikinci cümlemin (Takılıp bileğini kırdığı çatlak kaldırımı onarmamakla...) başına “bu nedenle” sonuç göstergesini eklemeye çalışırsak, bunun kastedilen argümanın sonucu olmadığı kolaylıkla anlaşılabilir. Öte yandan birinci cümle ile ikinci cümle arasında “çünkü” sözcüğünü yerleştirir (ve böylelikle ikisini birleştirip tek bir cümle hâline getirirsek) anlam değişmeden kalır ve sonucun –konuşmacının kabul etmemizi istediğı iddianın– konuşmanın başında yer aldığı anlaşılır. Elbette argümanı standart biçimde yazdığımızda cümlelerin sırasını değiştirerek sonucu en sona, çıkarım çubuğunun altına koyacağız. İkinci cümlemin iki öncül içerdiğine dikkat edin. Yani standart biçimde argüman şöyle yazılmalıdır:

P1) Belediye meclisi ihmalkâr davrandığını kabul etti.

P2) İhmalkârlığın kabulü, zarar gören tarafa tazminat ödenmesi için yeterli bir nedendir.

C) Belediye meclisi, Dinnah’a tazminat ödemelidir.

- 5 **Gösterge sözcükler** argümanı oluşturan önermelerin parçası değildir; bunlar sonuç ile öncüllerden önce veya onların çevresinde yer alır. Yani argümanları yeniden oluşturmak amacıyla standart biçime aktardığımızda, sonuç gösterge sözcüklerini yeniden oluşturduğumuz argümanın dışında bırakırız.

6 Şimdilik yalnızca bir yazar veya konuşmacının sonucunu doğrudan ve az çok net bir biçimde ifade ettiği **belirtik sonuçları** ele aldık. Ancak bazen sonuçlar ifade edilmeden de kalabilir. Bunlar **örtük sonuçlardır**. Bu tür sonuçlar metin veya konuşmanın içeriğinde açıkça dile getirilmez, yalnızca ima edilir veya sezdirilir. Genellikle konuşmacı veya yazar, sonucun bağlamdan kolaylıkla çıkartılabileceğini, sonucu –kelimenin tam anlamıyla– “söylemeye gerek olmadığını” düşündüğü durumlarda bu tür sonuçlarla karşılaşırız. Bu, sık sık kötü bir fikirdir çünkü sonuç ikna edilmeye çalışılanlar için her zaman ikna eden kişinin sandığı kadar bariz olmayabilir. Ayrıca kişi tam olarak neyi savunduğundan emin değilse bunu gizlemek için de bu yöntemi kullanabilir. Açıklık ve belirginlik sağlamak için argümanlarınızda örtük sonuçlar kullanmaktan kaçının. Örneğin, aşağıdaki örnekte örtük sonucun (eğer böyle bir sonuç varsa) ne olduğu net değildir:

Bugünlerde internette öyle çok pornografi var ve gençler bunlardan öyle kolay etkileniyorlar ki işin sonu toplumun bir tecavüz, istismar ve ahlaksızlık batağına saplanmasına varacak.

Öncülleri saptamak

Argümanın sonucunu saptama süreci sırasında muhtemelen öncüllerin bir kısmını ya da tamamını da bulabilirsiniz. Dolayısıyla saptama aşamaları uygulamada birbirlerinden tamamen ayrı değildir. Bir argümanın öncüllerini saptamak, yazar veya konuşmacının vardığı sonucun doğru olduğunu düşünmemizi sağlamak için sunduğu nedenleri aramaktır. Sonuçların saptanmasında olduğu gibi, öncülleri saptama süreci de büyük oranda yazar veya konuşmacının söylediklerini dikkatle ve iyi niyetle incelemeyi gerektirir ama yine de elimizde bazı faydalı rehber ilkeler bulunmaktadır:

- 1 Kendi kendinize, yazarın veya konuşmacının vardığı sonuca hangi nedenlerle inandığını sorun. Yazar veya konuşmacı, sonucun doğru olduğunu düşünmemiz için hangi kanıtları göstermektedir? Bu sorulara yanıt verirken kullanacağınız önermeler, muhtemelen kastedilen argümanın öncülleri olacaktır.
- 2 Sonuçlar gibi öncüller de herhangi bir konuda olabilir. Bir önermenin tartışılmalı ya da herkes tarafından kabul görmüş olup olmadığı önemsizdir, yine de bir öncül olabilir.
- 3 Birçok gerçek yazı veya konuşma örneğinde argümanlar, argümanın bir parçası olması amaçlanmayan başka ifadelerin içine gömülmüştür, ancak söz konusu ifadelerin bir kısmı retorik bir amaçla kullanılmış olabilir (bu tür kulla-

nımları İkinci Bölüm’de inceleyeceğiz). Tekrarlamak gerekirse, öncülleri sap-tamaya çalışırken paragrafın genel yapısını çözmek yararlı olacaktır. Şu örne-ği ele alalım:

Gerçekten hükümetin çevre politikalarını yeniden gözden geçirmesi gerek-tiğini düşünüyorum. Çevre çok karmaşık bir konu, hükümetin politikala-rı ise anketlere dayalı saçmalıklardan ibaret; Başbakan Abbott ile ahbapla-rı, giydikleri o takımlarla filan öyle işletme odaklılar ki işadamlarını politi-ka konularında fikir almak için davet edip sanki kendileri de çok uluslu şir-ket yöneticileriymiş gibi davranıyor; aslında tek dertleri dostlarına daha faz-la para kazandırmak.

Bu örnekte konuşmacı Başbakan’ın takımları ve politika danışmanları hakkında yorum yapmaya dalıyor ve politikalarının “anketlere dayalı saçmalıklar” olduğ-u-na yönelik müphem bir suçlama haricinde esaslı bir eleştiri getirmeyi başaramı-yor. Söylenenlerin büyük kısmı konu ile ancak uzaktan ilişkili.

- 4 Genellikle (ama her zaman değil), sonuçlar için olduğu gibi öncüllerin de varlı-ğına işaret eden belirli bazı sözcükler –öncül göstergeleri– bulunur. Konuşma-cı veya yazarın, öncüllerden sonuca veya sonuçtan öncüllere geçtiğini göster-dikleri için bazılarını daha önce gördük (“zira”, “çünkü”, “ne de olsa” vs.) Ön-cülü veya öncülleri ifade eden cümlelerin başında kullanılan başka sözcükler ve söz öbekleri de vardır. Bir konuşmacı veya yazar sonucunu belirtip bir sonraki önermeye aşağıdakilere benzer söz öbekleri ile başlayabilir:

- Nedenim şu ...
- Bu doğrultuda şu kanıtları sunuyorum ...
- Böyledir çünkü ...

Örneğin:

Bayan White’in Albay Mustard’ı balo salonunda şamdan ile öldürdüğünü iddia ediyorum. Bu iddiada bulunmamın nedeni, Albay Mustard’ın öldü-ğü gece Leydi Scarlet’in, Bayan White’i balo salonunda, daha sonra üze-rinde Bayan White’in parmak izleri ve Albay Mustard’ın kanı bulunan iş-te bu şamdan ile Albay Mustard’ın kafasına vururken görmüş olması.

Diğer öncül göstergeleri hem öncülü hem de sonucu içeren bir cümlede yer alabilir. Örneğin:

Devletin, yurttaşların yaşamında oynadığı rolü azaltmaya söz vermiş olmalarına dayanarak D Partisi'nin muhtemelen Büyük Britanya'daki gelecek genel seçimleri kazanacağı sonucuna varıyorum.

- 5 Tekrarlamak gerekirse, bir argümanın öncüllerini standart biçimde kaleme alırken gösterge sözcükleri kullanmamaya özen gösterin çünkü bunlar argümanı oluşturan önermelerin bir parçası değildir. Ancak “zira” ve “çünkü” gibi gösterge sözcükler öncülleri veya sonuçları göstermek için değil de argümanın önermeleri içerisinde kullanılıyorsa yeniden oluşturmada bunlara da yer verilmelidir. Bu husus, “çünkü” sözcüğünün bir açıklamayı ifade etmek amacıyla kullanılan bir önermede geçmesi hâlinde özellikle önemlidir. Argümanlar ile açıklamalar arasındaki kritik bir farkı bir sonraki kısımda ayrıntılı bir şekilde açıklayacağız.
- 6 Yine belirtmeliyiz ki sonuçlarda da gördüğümüz gibi, bir metin veya konuşma özel öncül göstergeleri içermeyebilir. Bu gibi durumlarda öncülleri saptamanın en iyi yolu bağlamdır. Bir argümanın öncülleri olup olmadıklarını daha net bir şekilde görebilmek için önermelerin önüne ya da arasında öncül göstergeleri eklemeyi de deneyebilirsiniz.
- 7 Günlük dil argümanları saptamayı daha da zorlaştırabilir çünkü insanlar kullandıkları tüm öncülleri her zaman açık bir biçimde dile getirmeyebilir. Bu nedenle birçok argümanla ikna girişimi örtük öncüllere dayanır: bunlar, argüman sahibi tarafından sonucu desteklediği varsayılan veya desteklemesi amaçlanan ancak argüman sahibinin sunduğu herhangi bir cümlede ifade edilmeyen önermelerdir. Bunun nedeni bazı durumlarda dikkatsizlik, diğer durumlarda ise argüman sahibinin ilgili bağlamda öncülü ifade etmenin gereksiz olduğunu varsaymasıdır. Beşinci Bölüm’de gizli öncülleri nasıl yorumlayacağımızı ve argümanları, bu öncülleri de içerecek şekilde nasıl yeniden oluşturacağımızı inceleyeceğiz.

İlgisiz unsurlar

Argümanların sonuçlarını ve öncüllerini saptamaya çalıştıkça, insanların bir argüman sunarken söyledikleri veya yazdıkları şeylerin bir kısmının argümanın kendisi içerisinde bir rol oynamadığını fark edeceksiniz. Bunlar sahne dekoru olarak, vurgu yapmak için, retorik etki için kullanılır ya da argümanı oluşturan önermeleri ifade et-

menin dışında başka bir amaçları vardır. Söz konusu önermeleri –argümanın sonucunu ve sonucu desteklemek için verilen öncülleri– saptamadan önce sık sık argümanın yeniden oluşturulmasında herhangi bir rol oynayamayan bu unsurları saptamamız ve çıkartmamız gereklidir. Bir örnek verelim. İncelemeyi kolaylaştırmak için her cümleye bir numara verdik.

Günümüzde gereğinden zengin bir haber ve yorum kaynağına sahibiz ve bu kaynakta herkesin payı var gibi. 1

Twitter alemi bir gün iklim değişikliği, ertesi gün skandallar, sonraki gün çocuk istismarı ve sosyal hizmetler, sonraki gün vergiler, bir sonraki gün de kim bilir ne hakkındaki konuşmalarla dolu. 2

İnsanın başı dönüyor! 3

Ama bir konu öyle aşikâr ve sinir bozucu ki ben de bir şeyler söylemek istiyorum. 4

Nükleer reaktörlerde uranyumun nötronlarla çarpışmasının çok miktarda sera gazına neden olmadığı doğru ama bu süreç sonucunda nükleer silahlarda kullanılan plütonyum ortaya çıkıyor. 5

Bu tehlikeli atık maddeyi ne yapacağımızı kimse bilmiyor ve bu durumun ekonomik etkileri son derece ciddi olacak. 6

Neslimiz çocuklarımıza, onların çocuklarına ve torunlarına ölümcül bir miras bırakmamalı... 7

Bay Jeremy Dayton
Bournemouth

Birinci ile dördüncü cümlelerde Dayton, ilgisiz bir konu hakkında yorum yaparak, “insanın başını döndüren” durmak bilmez haber akışından şikâyet ediyor; bu cümleler yazısının konusuyla değil yazısını hangi şartlar altında kaleme aldığıyla ilişkili. Bunlar, Dayton’ın öne sürdüğü argümanın bir parçası değil ve yeniden oluşturulan argümandan çıkartılmaları gerek.

Beşinci ve altıncı cümleler nükleer elektrik üretiminin etkileri, bu etkilerle nasıl başa çıkacağımızı bilmememiz ve ekonomik sonuçları hakkında iddialar içeriyor. İddialar, Dayton'ın argümanının öncüllerini oluşturuyor. Sonuç, yazarın ana fikrini dile getirdiği yedinci cümlede yer alıyor ama “ölümcül miras” söz öbeğinin getirdiği retorik süsleme, ifade edilen önermeyi güç anlaşılar bir hâle getirmiş. Argüman yeniden oluşturulurken bu retorik unsurun çıkartılması gerekli.

Argümanlar ve Açıklamalar

Gösterge sözcükler olarak görev yapan sözcükler başka amaçlarla da kullanılabilir. “Filanca Üniversitesi için okutmanlık yapıyorum” cümlesi “için” sözcüğünü içermektedir ancak bu örnekte sözcük yalnızca çalışılan yeri belirtmekte, bir argümanın öncülünü göstermemektedir.

Daha karmaşık ve ilgi çekici bir durum, “çünkü” ve “zira” gibi sözcüklerin **açıklamalarda** kullanılmasıdır. Argümanlar ile açıklamalar arasındaki ayrım önemlidir ama bu ayrımı görmek her zaman kolay olmayabilir çünkü argümanlar ile açıklamalar sık sık birbirlerine çok benzer bir yapı sergiler. Bazı durumlarda hangisinin kastedildiğini belirlemek için bağlamı dikkatle incelemek zorunda kalabiliriz. Bize, filanca olayın bir başka olay sonucunda gerçekleştiğini söyleyip söylemediklerini –yani amaçlarının bir sebep-sonuç ilişkisi öne sürmek olup olmadığını– çözmemiz gerekir. Eğer öyleyse “çünkü” bir argüman değil, bir **açıklama** sunmak için kullanılmaktadır.

Argümanlar ile açıklamalar arasındaki fark en iyi örneklerle anlaşılabilir. Şu önermeyi ele alalım:

Musluk su sızdırıyor.

Biri, musluğun su sızdırması için şöyle bir açıklama getirebilir:

Musluk su sızdırıyor çünkü contası eskimiş.

Öte yandan, birinin aşağıdaki gibi akıl yürüterek aynı önermeye ulaşan bir argüman öne sürdüğünü de hayal edebiliriz:

Banyodan, damlayan su sesi geliyor.

Öyleyse musluk su sızdırıyor.

Aradaki fark tam olarak nedir? Fark şudur: Konuşmacı açıklama yaparken dinleyicisinin *musluğun su sızdırdığı önermesini zaten kabul etmiş olduğunu* ya da en azından dinleyicisini bu konuda *ikna etmesine* gerek olmadığını varsaymaktadır. Bu olguyu ele alan konuşmacı, olgunun sebebinin bozuk ya da aşınmış conta olduğunu iddia etmektedir. Buna karşılık konuşmacı, musluğun su sızdırdığı sonucuna ulaşan bir argüman sunarken dinleyicisinin musluğun su sızdırdığını kabul ettiğini veya edeceğini varsaymaz; argüman sahibinin amacı, dinleyicisinin durumun böyle olduğuna inanmasını sağlamak için ona iyi bir neden vermektir.

Bu açıklama örneğinde “çünkü” sözcüğü kullanılmıştır. Sözcük, burada mantıksal bir öncül-sonuç bağlantısı değil, bir nedensellik ilişkisi göstermektedir. Aşağıdaki örneklerde de görüleceği gibi, “zira”, “bu yüzden”, “dolayısıyla” ve “için” sözcükleri de bir şey yapmak veya bir şeye inanmak için nedenler sunmaya çalışmayan açıklamalarda kullanılabilir.⁴

- Ekmek kabarmadı zira maya eklemeyi unuttuk.
- Maya eklemeyi unuttuk, bu yüzden ekmek kabarmadı.
- Maya eklemeyi unuttuk, dolayısıyla ekmek kabarmadı.
- Maya eklemeyi unuttuğumuz için ekmek kabarmadı.

Eylemlere (yani insanların yaptıkları şeylere) ilişkin açıklamalar söz konusu olduğunda, argümanlar ile açıklamalar arasındaki fark kafa karıştırabilir. Bu karışıklık, eylemler söz konusu olduğunda nedenlerle sebeplerin aynı olmasından kaynaklanır! Yani bir eylemin açıklaması normalde o eylemin nedenini belirtmeyi gerektirir: bir kişi bir şeyi belirli bir nedeni olduğu için yapar. Dolayısıyla eylemlerin nedenlerini sorduğumuzda –“Bunu neden yapıyorsun?” diye sorduğumuzda– bazen bir **gerekçe** ararız – yani karşımızdaki kişiden yaptığı eylemin neden makul veya kabul edilebilir olduğunu gösteren bir argüman sunmasını isteriz – bazen de istediğimiz yalnızca bir açıklama, yani yaptığı eylemin sebebini öğrenmektir. Yine de argümanlar ile açıklamalar arasındaki ayrım hâlen geçerlidir.

Arabanızı kullanırken 110 km/saatlik hız sınırını aştığınızı, yolcunuzun da “Neden bu kadar hızlı gidiyorsun?” diye sorduğunu düşünelim. Yolcunuzun aslında “Bu kadar hızlı gitme!” demeye çalışmadığını varsayıyorsunuz. Hızdan hiç rahatsız olmadığını düşünüyorsunuz. Yalnızca niçin hızlı gittiğinizi merak ettiğini varsayıyorsunuz. Acaba geciktiğiniz için mi, polis tarafından kovalandığınız için mi yoksa yeni arabanızın sınırlarını test etmek için mi? Ama yalnızca “Çünkü hoşuma gidiyor” diyerek

yanıtlıyorsunuz. Bu bir açıklamadır: Yolcunuza niçin hızlı gittiğinizi söylüyorsunuz, onu bir konuda ikna etmeye çalışmıyorsunuz.

Ancak varsayalım ki “Neden bu kadar hızlı gidiyorsun?” diye sorduğunda yolcunuzun belki de gerçekten rahatsız olduğunu düşündünüz. Sorduğu soru ile yaptığınız hız için bir gerekçe istediğini kabul ettiniz. Bu durumda “Çünkü hoşuma gidiyor” dersiniz, kabaca size zevk veren şeyleri yapmaya hakkınız olduğu için bu hızda araba kullanabileceğinizi iddia etmiş olursunuz. Bu durumda “Çünkü hoşuma gidiyor” aşağıdaki gibi ifade edebileceğimiz bir argümanın öncülü hâline gelir:

İstediğim kadar hızlı araba kullanabilirim çünkü hızlı araba kullanmak hoşuma gidiyor.

Bence hoşumuza giden her şeyi yapabilmemiz gerekir.

Argüman, standart biçimde şöyle yazılabilir:

P1) Hızlı araba kullanmaktan hoşlanıyorum

P2) Hoşuma giden her şeyi yapabilmeliyim.

C) Hızlı araba kullanabilmeliyim.

Böyle bir durumda hoşunuza gitmesi, hızlı araba kullanmanızın hem nedeni hem de sebebi olabilir.

Ara Sonuçlar

Bir argümanın sonucu, izleyen bir argümanın öncülü olarak görev yapabilir. O argümanın sonucu da başka bir argümanın öncülü olabilir vs. Basit bir örnek:

Larry bir köpektir. Tüm köpekler memelidir, öyleyse Larry bir memelidir ve tüm memeliler sıcakkanlı olduğuna göre, Larry'nin de sıcakkanlı olduğunu anlaşılr.

Bu argümanda bir **ara** sonuç –Larry'nin bir memeli olduğu– başka bir argümanın öncülü olarak kullanılmış, o argüman da Larry'nin sıcakkanlı olduğu sonucuna varmıştır. Bu tür **genişletilmiş argümanları** şöyle gösteririz:

P1) Larry bir köpektir.

P2) Tüm köpekler memelidir.

C1) Larry bir memelidir.

P3) Tüm memeliler sıcakkanlıdır.

C2) Larry sıcakkanlıdır.

Varılan iki sonucu numaralandırırız: C1, P1 ve P2 öncüllerine sahip bir argümanın sonucu, C2 ise öncülleri C1 ve P3 olan bir argümanın sonucudur. Öyleyse C1 hem bir argümanın sonucu hem de başka bir argümanın öncülüdür.⁵

Normalde, bu gibi durumlarda en son varılan sonuç (en yüksek numaralı sonuç), argüman sahibinin kabul ettirmeyi en çok istediği önermedir. Bu, nihai hedeftir. Dolayısıyla buna argümanın sonucu diyecek, ona ulaşma sürecinin birer adımı olarak ulaşılan diğer sonuçlara ise **ara sonuçlar** adını vereceğiz.

Bazen genişletilmiş bir argümanın belirli bir parçası üzerinde biraz durmak isteyebiliriz. Mesela yukarıdaki örnekte, argümanın birinci ya da ikinci kısmı ile özellikle ilgileniyor olabiliriz. Bazen P1 ile P2'den C1'e ulaşan ya da C1 ile P3'ten C2'ye ulaşan argümanlardan bahsedeceğiz. Aynı zamanda P1 ile P2'den C1'e varan **çıkarım**dan veya C1 ile P3'ten C2'ye varan **çıkarımdan** da bahsedebiliriz.

Mantık ve eleştirel düşünmede “çıkarım” sözcüğünün kullanımı, günlük dile kıyasla daha kısıtlı bir şekilde kullanılan sözcükler için başka bir örnektir. Tüm muhakemeler çıkarımlardan oluşur. Mantıkçının kullandığı şekliyle, muhakemenin her adımı, öncül veya öncüllerden sonuca her geçiş bir çıkarımdır. Sözcüğün günlük hayattaki kullanımının aksine, bir çıkarımın şüpheli bir yönü olması şart değildir. Bazen “ama bu sadece bir çıkarım” diyerek belirli bir önermeyi gerçekten diğer önermelere dayanarak kabul edip etmemek konusunda şüphe yaratmaya çalışırız. Ancak bizim kullandığımız anlamıyla, bir çıkarım hiçbir şüpheyi yer bırakmayacak şekilde tamamen kesin olabilir. Örneğin, “John bir klasik müzisyendir” önermesine inanmaktan “John bir müzisyendir” önermesine inanmaya geçmek sözcüğü bizim kullandığımız anlamıyla bir çıkarımdır –ilk önerme doğruysa ikincisinin de doğru olacağı kesin olsa bile– (Üçüncü Bölüm’de tanıtacağımız terminoloji uyarınca, bu geçerli bir çıkarımdır).

Bölüm Özeti

Başarılı eleştirel düşünme, insanların bizi yapmaya veya inanmaya ikna etmek için uğraştığı şeyleri yapmak veya bunlara inanmak için **iyi nedenlerimiz** olmasını sağlar ve yanlış ya da saçma şeyler yapmamızı ve bu gibi şeylere inanmamızı engeller. İkna etme girişimleri **argümanlara dayalı** olabilir veya olmayabilir. Argümanlara dayalı olmayan ikna girişimlerinin büyük kısmı **retorikten**, yani ilgili inanç, arzu veya eylem için iyi nedenler sunmak yerine o inanç, arzu veya eylemi sırf sözcüklerin gücünü kullanarak motive etmeye çalışan girişimlerden oluşur. Öte yandan argümanlara dayalı girişimler, bir iddiayı kabul etmemiz veya önerilen eylemde bulunmamız için nedenler vererek bizi ikna eder. Tüm argümanlar iyi argüman değildir. İyi argümanlar, bize bir eylemde bulunmak veya bir iddiayı kabul etmek için **iyi nedenler** sunan argümanlardır.

Argümanları **standart biçimde** düzenlemek, argümanların biçimini daha iyi görmemizi ve böylelikle onları daha kolay bir şekilde karşılaştırmamızı, çözümlememizi ve değerlendirmemizi sağlayan beş aşamalı bir süreçtir. Bir argüman, bir **önermeler kümesinden** oluşur. Bir bildirimde ifade edilen önerme, o bildirimin olgusal içeriğidir ve mümkün olduğunca cümlelerin retorik içeriğinden ayrılmalıdır. Bir sözce, önermeleri açıkça dile getirmek yerine **sezdirilebilir**. Eğer bir sözce ile belirli bir önermenin kastedildiğini düşünmek makulse, sözce o önermeyi sezdirmektedir. Bir argümanı oluşturan önermelerden biri argümanın **sonucu**, yani savunulan önerme, diğerleri de argümanın **öncülleri**, yani sonucu kabul etmemiz için verilen nedenlerdir. Bir metin ya da konuşmanın bir argüman içerdiğini belirledikten sonra hangi cümlelerin argümanın sonucunu, hangilerinin de argümanın öncüllerini ifade ettiğini bulmamız gerekir. Bunu başarıyla yapabilmemiz için **sonuç göstergeleri** ve **öncül göstergeleri** olarak görev yapan sözcükler faydalı (ama mükemmel diyemeyeceğimiz) bir kılavuz oluşturur. Ayrıca ele aldığımız metnin veya konuşmanın bağlamına da dikkat etmemiz ve ilgisiz unsurları yeniden oluşturduğumuz argümanın dışında bırakmaya özen göstermemiz gereklidir. Argümanlar **açıklamalardan** kesinlikle ayrılmalıdır: argümanlar, doğruluğunun kabul edildiğini varsayamayacağımız bir önermeye inanmak için nedenler sunmaya çalışır; açıklamalar bir önermenin zaten kabul edildiğini varsayar ve sebebi belirlemeye çalışır.

Alıştırmalar

- 1 Aşağıdaki örneklerin bir argüman içerip içermediğine karar verin. Eğer bir argüman içermiyorsa “Yok” yazın. Eğer içeriyorsa, uygun önermelerin altını çizip sonucun altına “C”, öncüllerin altına da “P” yazarak argümanın öncüllerini ve

sonuçlarını belirtin ve öncüllere numara verin. Öncül ve sonuç göstergelerinin önermelerin bir parçası olmadığını unutmayın:

Örnek

Kevin bir köpektir ve tüm köpekler siyahtır. Öyleyse Kevin siyahtır.

P1

P2

C

Gördüğünüz gibi önermeleri birbirine bağlayan veya önceleyen sözcüklerin değil, yalnızca önermelerin kendilerinin altını çizdik.

- Dağınıklığını toplamalısın zira kimse senden sonra bu odayı kullanmak istemiyor.
- Oda dağınık çünkü John Campbell biraz önce buradaydı ve o dağınık biri.
- Dolar aşırı değerli mi?
- Doların aşırı değerli olduğu belli değil mi?
- Jimmy, doların aşırı değerli olduğunu düşünüyor.
- Eğer Jimmy, ABD Doları'nın aşırı değerli olduğunu düşünüyorsa ABD Doları aşırı değerlidir.
- İlan, Eleştirel Düşünce okutmanı. Nohut köftesi çok lezzetli. Öyleyse İlan, nohut köftesini seviyor olmalı.
- Sebzelerinizi yiyin!
- Öğrenciler yükseköğretim için ücret ödemek zorunda olmamalı. İyi eğitilmiş bir nüfusun ülkeye faydaları vardır ve ülke de kazandığı bu faydaların beldelini ödemeye hazır olmalıdır.
- Belirli bir konu hakkında eleştirel düşünebilmek için o konu hakkında yeterli bilgi sahibi olmalısın.
- Belirli bir konu hakkında eleştirel düşünebilmek için o konu hakkında yeterli bilgi sahibi olmalısın. Bu yüzden inançlarında kusurlar aramalısın.
- Eleştirel düşünme dersi almak, düşünme biçimini netleştirmene ve inançların ile eylemlerine dair daha iyi seçimler yapmana yardımcı olabilir. Herkes eleştirel düşünme dersi almalıdır.
- Eğer derslerine dikkat eder ve öğrendiklerini diğer derslerinde uygularsan, eleştirel düşünme dersi akademik becerilerini artırmana yardımcı olabilir.
- Tek bir eleştirel düşünme dersi almak otomatik olarak daha iyi düşünmeni sağlamaz.
- Ahlak, kültürel açıdan görecelidir öyleyse kadınların sünnet edilmesi bir sorun değildir ve bu töreyi eleştirmemeliyiz.

- p) Geciktim, çünkü beklenmedik bir trafik tıkanıklığına takıldım.
- q) Trafik tılandı, bu yüzden muhtemelen gecikeceğim.
- r) Kazada yaralandığı için koltuk değnekleri kullanıyor.
- s) Kurabiye kavanozu boş, çünkü çocuklar tüm kurabiyeleri yedi.
- t) Eğer çocuklar tüm kurabiyeleri yemişe kurabiye kavanozu boş olacak.
Çocuklar tüm kurabiyeleri yedi, bu yüzden kurabiye kavanozu boş.

2 Aşağıdaki argümanları standart biçimde yazın. Cümlelerin anlamını korumak için şart değilse eksik öncülleri vermeniz ya da kullanılan sözcükleri değiştirmeniz gerekli değil ama gösterge sözcükleri çıkarmalısınız.

Örnek

Hükümet sprej boya satışlarını düzenlemeli. Sprej boyalar duvar yazısı yazmak için kullanılabilir, duvar yazıları da özel mülklere zarar veriyor. Özel mülklere zarar veren her şeyin satışı düzenlenmeli.

P1) Sprej boya duvar yazısı yazarken kullanılabilir.

P2) Duvar yazıları özel mülklere zarar verir.

P3) Özel mülklere zarar veren her şeyin satışı düzenlenmelidir.

C) Hükümet, sprej boya satışlarını düzenlemelidir.

- a) Bayan Brown ebeveynlerin, çocuklarını dövmesinin yanlış olmadığını söylüyor. Bayan Brown başarıyla sekiz çocuk büyütmüş. Ebeveynlerin çocuklarını dövmesi yanlış değildir.
- b) Eğer bir şeye inanmanın veya bir şey yapmanın sakıncası olup olmadığını bilmek istiyorsak, o şeyi destekleyen argümanların yeterince iyi olup olmadığını bilmemiz gerekir. Argüman çözümlemesi, argümanların kalitesini tespit etmemize yardımcı olur. Öyleyse argüman çözümlemesi daha iyi kararlar vermemize yardımcı olur.
- c) Çoğu kişi hidrolik kırmanın çevreye zarar verdiğine inanıyor. Çoğunluğun inandığı şeyler muhtemelen doğrudur. Öyleyse hidrolik kırma çevreye zarar vermektedir.
- d) Neredeyse herkes et yer. Çoğunluğun yaptığı bir şey kötü olamaz. O zaman et yemek ahlaki açıdan yanlış değildir.

- e) Eğer Manchester United, Arsenal'i yenerse, Chelsea Premier Lig'in liderliğine yükselecek. Manchester United, Arsenal'i yendi, öyleyse Chelsea lig lideri olacak.
- f) Tarih her şeye rağmen Başkan Obama'nın başarılı bir başkan olduğunu gösterecek. Bunun nedeni bir süper güç olarak ABD'nin itibarını korumayı başarmış olması ve bu da bir ABD başkanını değerlendirirken kullanılabilecek en önemli ölçüttür.

3 Kendi örneklerinizi kullanarak argümanlar ile açıklamalar arasındaki farkı anlatın.

4 Aşağıdakilerden hangilerinin argüman, hangilerinin de açıklama olduğuna karar verin. Yanıtlarınızın nedenlerini belirtin. Argümanları standart biçimde yazın.

- a) Araba çalışmıyor çünkü farları tüm gece açık bırakmışım ve akü bitmiş.
- b) Yeni bir araba almalıyım çünkü eski Ford'um güvenli değil ve masraflı. Paslanmış ve çok fazla benzin yakıyor.
- c) Omleti yaktı çünkü yumurtaları kırdığında tava yeterince sıcak değildi.
- d) Omlet yapmak istiyorsan yumurta lazım. Ama yumurtamız kalmamış, o yüzden eğer omlet yapmak istiyorsan gidip yumurta alman gerek.
- e) A Partisine adaya oy vermelisin çünkü A Partisi vergileri düşük tutacak, vergilerin düşük olması da ekonominin geneli için daha iyi.
- f) Ekonominin sağlıklı olması, vergilerin düşük olması ile açıklanabilir.
- g) projelerine yatırım yapıyor.
- h) Durgunluk dönemlerinde ekonomiyi canlı tutarak istihdamın azalmasına engel olmak için hükümetin yapabileceği en iyi şey altyapı yatırımlarında bulunmaktır. Hükümetin kamu sektöründe sürekli kesintilere giden kemer sıkma politikası son derece yanlış. Bu değişmek zorunda yoksa ülke 1930'lardan beri benzeri görülmemiş bir ekonomik durgunluğa girecek.
- i) Teknik direktör kovuldu çünkü takım tüm sezon evinde bile tek bir maç kazanamadı!
- j) Takım tüm sezon evinde bile kazanamadı. Eğer bir takım evinde bile kazanamıyorsa, teknik direktörden hesap sorulmalıdır. Teknik direktör kovulmalıdır.

Notlar

- 1 Tüm ikna girişimleri dilden faydalanmaz. Sıklıkla imgelerden de yararlanırlar veya imgelerle dili birleştirirler; örneğin, çoğu reklamda, bizi argüman dışı yöntemlerle bir şeyler almaya ikna etmeyi amaçlayan imgeler ile metinler veya konuşmalar bir arada sunulur. İmgelerin ikna gücü ilgi çekici bir konu olsa da burada yalnızca yazı veya konuşma dili kullanan ikna girişimleri üzerinde duracağız. Ama imgeler argümanlara dayalı ikna girişimlerinde de yer alabilir. Örneğin, televizyonda kirli bir gölette, ölü bir balık resmi görürüz. Bir ses "İşte bu yüzden kirlilik karşıtı yasaları güçlendirmeliyiz" der. Bu durumda imgenin aşağıda betimlenen anlamda (s. 19) örtük bir şekilde bir öncül ifade ettiğini düşünebiliriz.
- 2 Bu kitap aklın değerini ve rasyonel ikna teknikleri kullanmanın faydalarını vurguluyor olsa da rasyonel olduğu iddia edilen şeylerin her zaman öyle olmadığını ve şüphesiz her zaman olumlu sonuçlar doğurmadığını unutmamalıyız. Örneğin, tarih boyunca iktidar sahipleri sık sık kendilerine neyin "rasyonel" sayılacağını belirleme yetkisi vermiş, statükoyu tehdit eden şeyleri "rasyonel olmamakla" suçlamıştır. Ancak bu tür retorik manevralara verdiğimiz tepki "öyleyse rasyonelliği boş verelim!" demek olamaz, vermemiz gereken tepki, rasyonel olmama suçlaması haklı mı yoksa terim istismara veya manipülasyona mı uğruyor diye sormaktır. Kendi başına rasyonellik tarafsız bir kuvvettir, kişilerin çıkarlarına veya inançlarına bağlı değildir.
- 3 Platon, *Sokrates'in Savunması*, s. 12 (Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2012, çev. A. Çokona)
- 4 Bu kitabı okurken "dolayısıyla" sözcüğünün bir başka kullanımını fark etmiş olabilirsiniz. "Dolayısıyla", "şu şekilde" anlamına da gelir ve genellikle bir örnekten ya da alıntıdan önce kullanılır.
- 5 Daha önce belirttiğimiz gibi argümanları standart biçimde yazarken çeşitli kurallardan faydalanmak mümkündür. Genişletilmiş argümanları standart biçimde yazmaya ilişkin bu kuralın farklı bir versiyonuna göre, ara sonuçların öncül numaraları da açıkça gösterilmelidir. Bu kuralı izlersek, yukarıdaki argüman şöyle ışıretlenecektir:

P1) Larry bir köpektir.

P2) Tüm köpekler memelidir

P3/C1) Larry bir memelidir.

P4) Tüm memeliler sıcakkanlıdır.

C2 Larry sıcakkanlıdır.

2. Bölüm

Dil ve Retorik

-
- **Dilbilimsel Olgular**
Bulanıklık • Belirsizlik • Birincil ve ikincil yananlam
Retorik sorular • İroni yapma • Örtük görelî cümleler
Niceleyicilerin getirdiğı sorunlar • Niceleyiciler ve genellemeler
 - **Anlaman Boyutları**
Retorik kuvvet • Sezdirim • Tanımlar
 - **Retorik Tuzaklar**
Belirli duygulara başvuru • Yeniliğe başvuru • Popülerliğe başvuru
• Merhamete, acımaya ya da suçluluk duygusuna başvuru • Şirinliğe
başvuru • Cinsel çekiciliğe başvuru • Zenginliğe, statüye, güce,
modaya, havalılığa vs. başvuru • Korkuya başvuru • Alaya başvuru
• Doğrudan saldırı ve ısrar • Korkutucu tırnak işaretleri • Cinastan
faydalanmak • Sezdirimden faydalanmak • Birçok soru (diğer adıyla
yönlendirici soru veya karmaşık soru) • Duman perdesi (konuyu
değiştirmek) • Moda sözcükler, jargon ve akronimler • Çarpıtma
 - **Bölüm Özeti**
 - **Alıştırmalar**
-

Bölüm taslağı: Bu bölüme belirli dil kullanımlarının konuşmacı ve yazarların iletmek istediğı şeyleri nasıl gizleyebileceğini inceleyerek başlayacağız. Dilin bu kullanımlarına “dilbilimsel olgular” diyoruz. Eleştirel düşünürlerin bunları tanıması ve bu şekillerde kullanılan dili na-

sıl yeniden ifade edebileceklerini öğrenmesi, birinin tam olarak hangi önermeyi savunduğunu ve bu önermeyi desteklemek için hangi önermeleri sunduğunu çözebilmek ve bu önermeleri mümkün olduğunca net bir şekilde söze dökebilmek açısından önemlidir. Daha sonra bu tartışma ile ardından geçeceğimiz retorik tuzaklar hakkındaki tartışmaya zemin hazırlamak için dilbilimsel anlamın bu konularla en yakından ilişkili üç boyutunu inceleyeceğiz. Retorik tuzakları incelememizin amacı, konuşmacılar ve yazarların bizi bir şeyler yapmaya, bir şeylere inanmaya veya bir şeyleri arzu etmeye ikna ederken sıkça kullandıkları retorikten faydalanan bazı düzenekleri okurlara tanıtmak ve bu tuzakların bizi nasıl etkilediğini açıklamaktır. Son olarak, kısaca moda sözcükleri, jargonu ve yönlendirmeyi tartışacağız. Bunların tümü, retorikten yararlanarak kişinin söylediği veya yazdığı şeylerin arkasında yatan gerçek anlamı kamufle etmeyi ve duyarlılıklarımızı istismar etmeyi amaçlar. Yine buradaki hedefimiz, söz konusu olguları okurlara tanıtmak, bunların nasıl işlediği ve kendi ikna girişimlerimizde bunlardan kaçınmanın eleştirel düşünürler için ne kadar önemli olduğu konularında bir farkındalık yaratmaktır.

Dilbilimsel Olgular

Daha önce gördüğümüz gibi, bir metin veya konuşmanın bir argümanla ikna girişimi içerdiğini belirledikten sonra argümanı yeniden oluşturmanın kalan kısmı büyük oranda konuşmaktan veya metni olabildiğince doğru bir şekilde yorumlamaktan ibarettir. Burada amacımız, konuşmacı veya yazarın sözlerini duyan veya okuyan dinleyici ve okurların ne anlamalarını, dolayısıyla da ne yapmalarını veya neye inanmalarını istediğini çözmektir. Günlük dilin bazı kullanım biçimleri bazen bu işi zorlaştırabilir çünkü konuşmacı ve yazarların kastettikleri anlamları gizler ve böylece kullandıkları cümlelerle hangi önermeleri iletmeye çalıştıklarını anlamayı güç bir hâle getirir. Bu nedenle başarılı eleştirel düşünürler dilin, yazar ve konuşmacıların vermek istedikleri anlamları gizleyebilecek kullanımlarının farkında olmalı ve sorun yaratması muhtemel cümleleri görmede ustalaşmalıdır. Bölüme başlarken bu sorunlu dilbilimsel olgulardan bazılarını inceleyecek ve bunların anlamı nasıl gizlendiğini açıklayacağız. Bu aşamada amacınız, söz konusu cümleleri tanıyabilmek ve cümlelerin olası yorumlarını, yani iletmekte kullanılabilecekleri önermeleri sunabilmek olmalı.

Bölümün ikinci kısmında, dil üzerinde durmayı sürdürerek retorik tuzakları ele alacağız. Bunlar bizi, bir şeyler yapmaya, bir şeylere inanmaya veya bir şeyler arzulamaya argümanlar gibi nedenler sunmaksızın, sözcüklerin gücünden yararlanarak ikna etmeye çalışan çeşitli yöntemlerdir.

Bulanıklık

Eleştirel düşünürlerin bulanıklığı iyi anlaması gerekir çünkü bulanıklık, sıklıkla bilinçli olarak, bir argümanın içeriğini anlaşılmaz hâle getirmek (cinaslı safsata) veya ikna etmeye çalışan kişinin asıl fikrini retorik bir şekilde örtbas etmek (cinastan faydalanma retorik tuzağı) amacıyla kullanılır. Bir cümle belirli bir bağlam içerisinde birden fazla biçimde yorumlanabiliyorsa –yani cümlelerin o bağlamda birden fazla önermeyi ifade edebileceğini düşünmek akla yakınsa– o bağlamda **bulanıktır**. İki tür bulanıklık vardır.

Sözlüksel bulanıklık

Bu, münferit sözcük veya söz öbeklerinin birden fazla anlama sahip olmaları hâlinde ortaya çıkan bir özelliktir. Bir ifadenin geçerli olduğu şeylerden oluşan küme veya gruba, o ifadenin **kaplamı** denir (kaplamı, sözcük veya söz öbeğinin şemsiyesi altında kalan her şey olarak düşünebilirsiniz). Dolayısıyla “öğrenci” sözcüğünün kaplamı, tüm öğrencilerin oluşturduğu kümedir. O zaman bulanık bir sözcük veya söz öbeği birbirinden farklı ve ayrı iki veya daha çok kaplama sahiptir; birbirinden farklı iki veya daha fazla kümeyi betimler. Bulanık sözcükler ve söz öbekleri, bulanıklıklarını cümlelere de taşıyarak o cümlelerin birden fazla biçimde yorumlanabilmesine olanak tanır. “El” sözcüğü böyle bir sözcüktür. “Eli aldı” cümlesi aşağıdaki önermelerden herhangi birini kastediyor olabilir:

- Kolun bilekten parmak uçlarına kadar olan kısmını aldı.
- Oynadığı satranç oyununda bir tur kazandı.
- Yabancı biri ile evlendi.

Sözlüksel açıdan bulanık olması muhtemel sözcükler her bağlamda bulanık olmayabilir. Varsayalım ki yukarıdaki örnekte “eli alan” kişinin satranç oynamakta olduğunu biliyorsunuz; bu durumda, satranç oyununda bir tur kazandığı yorumu dışındaki yorumları dikkate almanız için bir neden yoktur. Sözlüksel bulanıklığın yalnızca adlar için geçerli olmadığını unutmayın. Bir arkadaşınızın arabasını işaret ederek “Bu en eski arabam” dediğini düşünün. Cümle, gösterilen arabanın arkadaşınızın satın al-

dığı ilk araba olduğu anlamına gelebileceği gibi, diğer arabalarından daha önce üretildiği anlamına da gelebilir. Hangi yorumu kabul ettiğiniz, gösterilen arabaya ilişkin inançlarınızı etkileyecektir. Sözlüksel açıdan bulanık cümleleri yorumlarken, yazıldıkları veya söylendikleri bağlama ve olası yorumların bu bağlama dayanan doğruluk olasılıklarına odaklanmamız gerekir. “Annesi arabamı kullanamazsın demiş” cümlesindeki bulanıklığı ele alalım. Bağlamı çıkartmamızı sağlayacak herhangi bir etken olmadığına göre, bu cümle annenin kişiye arabasını kullanma izni vermediği anlamına gelebilir; bu durumda verebileceğimiz uygun bir tepki, anneyi izin vermeye ikna etmek olabilir. Veya anne, kişinin arabasını kullanma becerisine sahip olmadığını söylüyor olabilir ki bu durumda annesini izin vermeye ikna etmememiz şüphesiz daha iyi olacaktır. Bu örnekte cümledeki bulanıklığın kaynağı, “kullanamazsın” sözcüğüdür. Bulanıklıktan mizahta sık sık yararlanılır. Örneğin, biri, “Sana aptalca bir soru sorabilir miyim?” sorusuna esprili bir şekilde “Başka tür soru sormuyorsun ki” diye yanıt verebilir. Burada, soruyu yanıtlayan hazırcevap kişi “sorabilir miyim” söz öbeğinin olası çifte anlamını (bulanıklığını) güldürmek için kullanmıştır. Belirteçler de bulanık olabilir. Örneğin, “Hayvanat bahçesi ziyaretçilerinden biri, penguenler tarafından saldırıya uğramış” cümlesi sözlüksel olarak bulanıktır, çünkü bu bağlamda “tarafından” belirtecinin iki olası anlamı vardır. Cümle, aşağıdaki iki önermeyi de ifade ediyor olabilir:

- Ziyaretçiye penguenler saldırmıştır.
- Ziyaretçiye saldıranlar penguenlerin bulunduğu yönden gelmiştir.

Ancak yırtıcı bir penguen hakkında herhangi bir duyum almamışsak, penguenlerin genellikle hayvanat bahçesi ziyaretçilerine saldırgan bir tavır takınmadıklarını da bildiğimize göre, cümlenin ikinci önermeyi ifade etmeye çalıştığını düşünmek muhtemelen makul olacaktır; saldırganın küçük, siyah-beyaz, Antarktikalı bir kuş olması pek olası değildir.

Şimdiye kadar ele aldığımız örnekleri anlamak nispeten kolaydı çünkü “el” gibi sözcüklerin alternatif anlamları birbirlerinden oldukça farklıdır. Ne var ki sözlüksel bulanıklık, bir sözcüğün çok daha yakın alternatif anlamlara sahip olması hâlinde de ortaya çıkar. Böyle durumları yorumlamak daha zordur ve sözcüğün kullanıldığı bağlama dikkat etmemiz, konuşmacı veya yazarın hangi yorumu kastetmiş olmasının daha yüksek bir ihtimal olduğuna bakmamız gerekir.

Fransa’daki aşırı sağcı parti, Le Front National (Ulusal Cephe) tarafından geçtiğimiz yıllarda düzenlenen bir afiş kampanyası güzel bir örnek oluşturmaktadır. Afişlerde partinin kadın liderinin bir resmi ile “Farklı Bir Ses” sloganı yer almaktaydı. Bu

slogan, resim ile birlikte, Le Front National'ın kadın liderliğindeki bir ses hatta belki de feminist bir ses olduğu için farklı olduğunu düşünmemize neden olabilir ("farklı bir ses" feminist bakış açısında farklılık ile ilişkilendirilen bir söz öbeğidir). Ancak muhtemelen Le Front National ile diğer siyasi partiler arasındaki temel fark, bu partinin aşırı sağcı, faşist siyasi platformudur. O zaman afiş kampanyasını hazırlayanlar "farklı" sözcüğünün bu bağlamda bulanık bir şekilde görev yapmasından kasten dürüst olmayan bir şekilde faydalanmış ve partiye olan desteği ve ilgiyi artırmak için partinin siyasi platformunu kullanmak yerine insanların partinin liderinin bir kadın olmasına duyduğu ilgiye başvurmuştur.

Sözdizimsel bulanıklık

Bu durum, bir cümledeki sözcüklerin dizilimi, cümlenin birden fazla biçimde (birden fazla önermeyi ifade edecek biçimde) anlaşılmasına neden olduğunda ortaya çıkar. Genellikle fıkralara ve tuhaf ya da eğlendirici gazete başlıklarına temel oluşturduğundan, sözdizimsel bulanıklık örnekleri tanıdık gelebilir. Örneğin, "33 yaşındaki Bayan Jones dün Leeds Ceza Mahkemesi'nde tehlikeli araç kullandığını kabul etti" cümlesi aşağıdaki anlamlara gelebilir:

- Dün Leeds Ceza Mahkemesi karşısına çıkan Bayan Jones, tehlikeli araç kullandığını kabul etti.
- Dün, Bayan Jones, Leeds Ceza Mahkemesi içerisinde tehlikeli araç kullandığını kabul etti.

Cümle sözdizimsel olarak bulanıktır çünkü dilin doğru kullanımına ilişkin kurallar uyarınca her iki önermeyi ifade etmek için de kullanılabilir. Diğer yandan ikinci yorum hiç akla yatkın olmadığından, bu cümlenin gerçekte kullanıldığında bulanıklık yaratması muhtemel değildir. Ancak şu örneği ele alalım:

Başkan, bir barış zirvesine katılmak için Kanada'ya yapacağı ziyareti iptal etti.

Bu cümlenin iptal edilen ziyaretin bir barış zirvesine katılmak amacıyla mı planlandığı yoksa ziyaretin başkanın, barış zirvesine katılabilmesi için mi iptal edildiği konusunda bulanıklığa neden olacağı gerçek bir bağlam hayal etmek kolaydır.

En olası yoruma karar verdikten sonra bulanık cümleyi daima bulanıklığı ortadan kaldıracak şekilde yeniden yazmamız gerekir. Örneğin, yukarıdaki cümleyi şöyle yeniden yazabiliriz:

Başkanın, Kanada'ya yapacağı ziyaret iptal edilerek barış zirvesine katılması sağlandı.

Bu gibi durumlarda sözdizimsel bulanıklıktan kurtulup anlamı netleştirmek için cümlede köklü değişiklikler yapmak gerektiğine dikkat edin. Bir başka örneğe bakalım:

Hükümet yarın elektrik kesintileri yapılacağını duyuracak.

Cümle, duyurunun ne zaman yapılacağı ve elektriğin ne zaman kesileceği konularında bir bulanıklık yaratmaktadır.

- Yarın, hükümet elektrik kesintileri yapılacağını duyuracak. (Duyuru yarın yapılacaktır)
- Hükümetin duyuracağı elektrik kesintileri yarın yapılacak. (Duyuru şimdi yapılacak, elektrik ise yarın kesilecek.)

Sözdizimsel bulanıklıkları bağlama göre yorumlamak bazen sözcüksel bulanıklıklara kıyasla daha zordur. Ayrıca bir cümlemin olası yorumları birbiriyle yakından ilişkili olabilir, dolayısıyla anlamlar arasında çok büyük bir fark bulunmayabilir. Sıklıkla alternatiflere dikkat etmeden belirli bir yorumun kastedildiğini varsayabiliriz. Ancak bu tür farklar gerçekten de çok önemli olabilir. Birinin şu iddiada bulunduğunu düşünün:

Sokaklarda yaşayan bu evsiz insanları kabullenmemeliyiz.

Kişi, evsiz insanların kendilerini kabullenmememiz gerektiğini söylüyor olabilir. Sokaklarda yaşayan insanların sokakta yaşamasına izin verilmemesi gerektiğini de söylüyor olabilir. Öte yandan, sokaklarda yaşayan evsiz insanların bulunduğu bir toplum olmayı kabullenmememiz gerektiği önermesini de kastediyor olabilir. Yani ifade edilen görüş, sokaklarda yaşayan insanları değil insanları sokaklarda yaşamak zorunda bırakan bir toplumu eleştiriyor olabilir. Bu örnek, bulanıklığa ilişkin bir anlayış ve farkındalık geliştirmenin eleştirel düşünme açısından ne kadar önemli olduğunu göstermektedir. Zira bir yoruma göre cümle katıldığımız bir önermeyi ifade ederken, bir diğerine göre katılmadığımız bir önermeyi ifade edebilir veya her iki önermeye de katılıyor olabiliriz; en azından bazı evsiz insanların davranışlarını kabullenmiyor ama insanları sokaklarda yaşamak zorunda bırakan bir topluma da katlanmamamız gerektiğini düşünüyor olabiliriz.

Belirsizlik

Belirsizlik de sözcük ve söz öbeklerinin bir özelliğidir. Bulanıklık ile aynı şey olmamasına rağmen iki kavram sık sık birbirine karıştırılır. Örneğin, 2003'te eski dünya liderleri ABD Başkanı George Bush ile İngiliz Başbakanı Tony Blair, "kitle imha silahları" iddialarını gerekçe göstererek Irak'ı işgal etmek ve Irak hükümetini devirmek için gönüllü uluslardan bir koalisyon oluştururken (bu grup daha sonra "Gönüllü Uluslar Koalisyonu" olarak anılacaktı) "kitle imha silahları" söz öbeğinin belirsizliğinden faydalanmışlardı. Bir kitle imha silahı çok sayıda insanı öldürebilecek herhangi bir silah olabilir ama özellikle uzun bir menzile sahip olması gerekmez. Dolayısıyla bahsettikleri silahlar muhtemelen sadece çok sayıda Irak vatandaşını öldürmeye veya yaralamaya yetecek kapasitede olsa da Bush ile Blair, ABD ve İngiliz halklarının korkularına hitap etmeyi başarmıştı.

Sözlüksel bulanıklığı incelerken iki veya daha fazla sayıda olası ve farklı anlamı –dolayısıyla iki veya daha fazla farklı kaplamı– olan sözcüklerin bulanık olduğunu görmüştük. Söz konusu anlamların kendileri son derece net ve kesin olabilir. Buna karşın, bir sözcük veya ifadenin anlamı kesin değilse veya ilgili bağlamda sözcükle anlatılmak istenen belli değilse, o sözcük veya ifadenin anlamı belirsizdir. Dolayısıyla bir sözcük belirsiz olmadan bulanık olabilir, örneğin, "top" (yuvarlak oyuncak, gülle atan ateşli silah) ya da bulanık olmadan belirsiz olabilir, örneğin, "kitle imha silahları" (kitle imha silahı tam olarak nedir? Bir tren veya uçak kazasında yüzlerce insan ölebilir ama tren ve uçakları, kitle imha silahı olarak düşünmeyiz).

Bazen kendi görüşündeki zayıflığın farkında olan kişiler, bu zayıflığı gizlemek ve okur ya da dinleyicilerinde güçlü onaylama veya kınama duyguları uyandırmak için kasten anlamı belirsiz bırakır. Kamu söylemlerinde retorik güce sahip birçok hararetli sözcük belirsiz bir kullanıma sahiptir. Örnekler arasında "hak", "liberal", "taciz", "ırkçılık" ve "cinsiyet ayrımcılığı" sözcükleri sayılabilir. Bu sözcük ve söz öbeklerinin her biri için kusursuz kesinlikte bir anlam bulmak zordur ve böyle bir anlama sahip olmalarını beklemek de gerçekçi olmayacaktır. Bu terimlerin kaplamaları, aralarında kesin bir birliktelik bulunmayan nesneler, inançlar ve eylemlerden oluşan bir kümedir. Örneğin, "sol görüşlü" söz öbeğini ele alalım. Bu söz öbeği aşağıdakileri de kapsayan çeşitli nitelikleri ifade eder:

- hoşgörülü bir toplum inancı
- sosyalist
- sendika yanlısı
- komünist

- işletmelere karşı
- feminizm yanlısı
- savaş karşıtı
- çevreci
- eylemci
- radikal
- protestocu
- ilerici
- marksist

Bir kişi siyasi açıdan sol görüşlü olmasına rağmen bu inançların veya niteliklerin hepsine sahip olmayabilir. Hatta bir kişi bunların bazılarını veya hepsine sahip olmasına karşın sol görüşlü olmayabilir. İşte bahsettiğimiz türde belirsizliklerle dolu bir paragraf:

Hiç şüphenez olmasın, kök hücrelerden insan organları yetiştirmeyi amaçlayan son derece tartışmalı bu projede görev alan araştırmacılar, benzersiz bir öneme ve manevi ağırlığa sahip, radikal bir proje üzerinde çalışmaktadır. Pe-ki, bu girişim için gereken dikkati ve tevazuyu gösteriyorlar mı? Yaptıkları, atom bombasını mümkün kılan araştırmalarla bile kıyaslanamaz, çünkü doğrudan doğruya insanlığımızın özü üzerinde çalışıyorlar. Doktor Frankenstein gibi yaşam ile oynuyorlar; daha önce hiçbir bilim insanının cesaret edemediği bilinmez ve kutsal yerlere gidiyorlar. Yaşamın, homo sapiens olarak varlığımızın gizli kaynağı bugüne kadar hep örtülü kalmış, ya kör ama kurnaz ve nihayetinde anlaşılmaz doğal süreçler tarafından ya da bir kısmımızın bilim ve teknolojinin gösterişli şovlarına rağmen inanmaya devam ettiği Yaratıcının, bizzat Doğanın Yaratıcısının eli tarafından gizlenmişti.

Bu aşırı telaşlı abartı örneğinin yazarı ne söylemeye çalışmaktadır? Hastalara nakletmek amacıyla organ üretme araştırmalarını tehlikeli veya başka bir nedenle sakıncalı gördüğü anlaşıyor. Diğer yandan tehlikenin ne olduğunu açıklamaktan da çok uzak. Özellikle yaşamla ilgili olduğu için araştırmanın atom araştırmalarına benzemediği belirtilmiş ama bunun neden böylesine tehlikeli olduğu konusunda “kutsal”, “radikal”, “önem”, “manevi ağırlık” gibi son derece belirsiz sözler dışındaki bir şey söylenmemiş. Böyle bir bağlamda, bu kadar önemli bir konuda, getireceği tıbbi faydalara rağmen projenin neden tehlikeli olduğunun kesin bir şekilde ortaya konulması gerek.

Sözcükler, felsefi olarak daha teknik bir yönden de belirsiz olabilir. Dil filozofları “belirsiz” terimini net bir anlama sahip ama kaplamının sınırları belli olmayan sözcükler için de kullanır. Bariz bir örnek, “turuncu” gibi renk sözcükleridir: Turuncu şeylerle mesela sarı şeyler arasında kesin bir sınır yoktur. Ancak genelde farklı şeyleri bu tür özellikler açısından kesin bir biçimde karşılaştırabiliriz. Örneğin, X’in kel, şişman, uykulu, uzun boylu veya hızlı olup olmadığını kesinlikle söyleyemesek de Y’den daha kel veya daha şişman, uykulu, uzun boylu veya hızlı olduğunu söyleyebiliriz. Sınır vakalar adlar söz konusu olduğunda da ortaya çıkabilir. Aslında belirsizlik, ilk bakışta düşündüğümüzden çok daha fazla durumda ortaya çıkar. “Şehir” sözcüğünü ele alın: Normalde York’un bir şehir olduğu söylenir ama gerçekten öyle mi? Sadece bir kasaba değil mi? Peki ya Doncaster? Harrogate? Bloomington (Indiana)? Carbondale (Illinois)?

Bu olguları günlük dilde düşünmeden yorumlamaya alıştığımızdan, çoğunlukla bu tür belirsizliklerin üzerinde durmayız. Ancak en basit örnekler bile yanlış anlamalara neden olabilir. Patronunuzun bu sene maaşınıza “yüksek bir zam” yapacağına söz verdiğini düşünün ama zamlı maaşınızı aldığınızda yalnızca saatte 10 peni veya sent zam yapıldığını görüyorsunuz. Şikâyet ettiğinizde patronunuz zammın geçen senekinden daha fazla olduğunu, dolayısıyla da nispeten yüksek olduğunu söyleyerek sözünde durduğunu savunuyor (bu tür durumlar hakkında daha ayrıntılı bir inceleme için bkz. s. 40-41’deki örtük görelilik kısmı). Bu örnekler, bulanıklık ve belirsizliğin ne kadar yaygın ve sık karşılaşılan kavramlar olduğunu, başkalarını net bir biçimde anlama ve kendimizi net bir biçimde ifade etme girişimlerimizi ne kadar zorlaştırdıklarını göstermektedir. Tekrarlamak gerekirse, etkin eleştirel düşünme için belirsizliği anlamak ve belirsizliğin farkında olmak önemlidir çünkü argümanın sonucunda tam olarak hangi önermenin savunulduğunu ve bu sonucu kabul etmemiz için tam olarak hangi önermelerin neden gösterildiğini saptamamızı sağlar. Buna ek olarak belirsizliği tanıyabilmek ve ortadan kaldırabilmek eleştirel düşünürün terimlerin bazı belirsiz kullanımlarından, örneğin, “kitle imha silahları” teriminin yukarıda ele aldığımız kullanımdan kaynaklanan retorik çekime kapılmasını engeller.

Birincil ve ikincil yananlam

Bazı sözcüklerin zengin ikincil yananlamları bir başka belirsizlik kaynağıdır. Her sıradan ad ve her önad –“fil”, “ahlaksız”, “şirket”, “aptal”– belirli bir yelpazedeki şeyler için geçerlidir; bunlar terimin **kaplamıdır**. Tüm muzlardan oluşan küme, “muz” sözcüğünün kaplamıdır; tüm kare şeyler kümesi “kare”nin kaplamıdır. Belirli bir şey ancak ve ancak bir sözcüğün kullanımına ilişkin belirli bir kurala uyuyorsa o sözcü-

gün kaplamı içerisinde yer alır. Örneğin, “koç” ismi için bu kural, “erkek koyun”dur. Bu kurala, terimin **birincil yananlamı** denir. Bu, sözcüğün geçerli olduğu her şeyin tanımı gereği sahip olması gereken nitelikleri içeren kümedir; yukarıdaki örnekteki erkek olmak ve koyun olmak gibi. Bir terimin bir nesne için geçerli olması için terimin birincil yananlamı, o nesne için tamamıyla geçerli olmalıdır. Örneğin, dişi bir koç kavramı mantıksal bir olanaksızlık, bir çelişkidir. Bir terimin birincil yananlamını biliyorsanız, en azından bir şeyin o terimin kaplamı içerisinde sayılabilmesi için gerekli ve yeterli şartları da biliyorsunuz demektir. Öyleyse genel bir B terimi için bize bir şeyin B olduğu söylendiğinde, o şeyin terimin birincil yananlamını temsil etmesi gerektiğini, dolayısıyla da B sayılmak için gerekli ve yeterli şartları taşıdığını biliriz; eğer söz konusu şeyin bir koç olduğu söylenmişse, onun erkek bir koyun olduğunu biliriz.

Ancak bize bir şeyin bir koç olduğu söylendiğinde, o şey hakkında birincil yananlam içerisinde yer almayan bazı başka varsayımlarda da bulunuruz: yünlü olduğu, boynuzları olduğu, dağda veya çayırda yaşadığı, ot yediği vb. O zaman eğer bir şeyin bir koç olduğunu biliyorsanız, o şeyin bu ek özelliklere sahip olduğunu varsaymanız makuldür. “Koç” teriminin taşıdığı bu ek özellikler, onun **ikincil yananlamı** oluşturur. Terimin çatısı altında yer alan şeyler genellikle bu nitelikleri sergileyecektir ama terimin şemsiyesi altına girmesine rağmen ikincil yananlam kapsamındaki niteliklerden birini taşımayan bir şey olabileceğini varsaymak mantıksal bir çelişki değildir. Örneğin, bir şeyin koç sayılabileceğini –yani birincil yananlamın taleplerini karşıladığını – ama bu niteliklerin bazılarından, hatta hepsinden yoksun olabileceğini düşünmek mantıksal bir çelişki değildir. Bir ahırda yaşayan, boynuzsuz ve patatesle beslenen bir erkek koyun, mantık çerçevesinde olanaksız değildir.

Peki, eleştirel düşünürler birincil ve ikincil yananlam arasındaki farka neden dikkat etmelidir? En önemli nedeni, belirsizliği incelerken göstermiştik. “Sol görüşlü” gibi bir sözcüğün kesin anlamını saptamak zordur çünkü bir taraftan birincil yananlamını belirlemek çok zordur, öbür taraftan ise ikincil yananlamı son derece zengindir. Belirsiz sözcükler söz konusu olduğunda birincil ve ikincil yananlam arasındaki ayrım kaybolur veya bu ayrımı kestirmek zorlaşır. “Sol görüşlü” sözcüğünün taşıdığı niteliklere ilişkin daha önce verilen listeye bakın (s. 35-36). Hangilerinin birincil yananlamın, hangilerinin ise sadece ikincil yananlamın bir parçası olduğunu söylemek hiç kolay değil.

Bu ayrım üzerinde durmamızın bir diğer nedeni şudur: Birçok sözcüğün ikincil yananlamı, içlerinde geçtikleri cümlelere retorik güç kazandırır. “Feminist” adını ele alalım. Bu adın birincil yananlamını saptamak zordur; üstelik ad, hem feminizmi savunanlara hem de feminizme karşı çıkanlara retorik açıdan avantaj sağla-

yabilecek ikincil yananlamlarla doludur. Eleştirel düşünme öğrencilerimize, “feminist” sözcüğünün onlara ne çağrıştırdığını sorduğumuzda bahsettikleri niteliklerin bazıları şunlardır:

- Erkek düşmanı
- Savaşçı
- Kararlı
- Tulum
- Sol görüşlü
- Tıraşsız
- Güçlü
- Kürtaj yanlısı
- Siyasetle ilgili
- Kadınları savunan

Konuşmacıları ve yazarları yorumlarken, ikincil yananlamların dilin **eğretilmeli** kullanımlarında oynadığı rolün de farkında olmamız gerekir. **Eğretilmeler** sıklıkla bir sözcüğün yalnızca ikincil yananlamlarını kullanmak suretiyle işler. Çoğu durumda birincil yananlam söz konusu nesne veya kişi için aslında geçerli değildir. Biri, başka bir kişiye “domuz” diyerek hakaret ederse, iddiası sözlük anlamıyla yanlıştır ama aslında karşısındakine “domuzun” ikincil yananlamına ait bazı nitelikleri –yemek yiyişi, kokusu, çamuru sevmesi gibi– yakıştırmaya çalışmaktadır. Yorum yaparken eğretilmeleri gerçek iddialar gibi düşünmemeye ve bir sözcüğün eğretilmeli kullanımını bulanık bir kullanım ile karıştırmamaya dikkat etmeliyiz. Shakespeare’in Romeo’su, sevgilisi Juliet’in güzelliğini söze dökmeye çalışırken “Aşkım bir güldür” der; bu, “gülün” ikincil yananlamına ait bazı nitelikleri –güzellik, narinlik ve koku– Juliet’e yakıştıran bir eğretilmedir ve “gülün” sözlük anlamıyla eğretilmeli anlamı arasında bir bulanıklık yaratmaz.

Retorik sorular

Retorik sorular, bir soru biçiminde olmalarına rağmen dolaylı olarak bir önerme ileri sürer (bildirme cümleleri ise bir önermeyi doğrudan doğruya ileri sürer). Yani aslında bir soru sormak için değil, dolaylı bir şekilde bir fikir belirtmek için kullanılırlar. Konuşmacı ve yazarlar sık sık bariz olduğunu varsaydıkları bir görüşü belirtirken retorik sorulardan yararlanır; yani soruyu “yanıtlamaya gerek yoktur”. Ne var ki birçok durumda söylemek istedikleri ne bariz ne de evrensel kabul gören bir husustur. Retorik sorular bir konuşmacının/yazarın belirli bir iddiayı gerçekten destekleyip desteklemediğini yorumlamayı zorlaştırdıkları için konuşmacı ve yazarların kastettikleri anlamları gizler. Retorik sorular ile polemiğe dayanan basın haberlerinde ve Twitter’da sık karşılaşılır. Eğer çözümlediğiniz metinlerde ve konuşmalarda retorik sorularla karşılaşılırsanız, soruyu bir bildirme cümlesi olarak yeniden yazmayı deneyin. Örneğin, eğer biri şu cümleyi yazmışsa:

Sırf benimle aynı fikirde olmadığın için konuşma özgürlüğümün sınırlandırılması şart mı?

muhtemelen asıl iletmek istediği önerme özgürlüklerinin bu şekilde sınırlandırılmaması gerektiğidir, dolayısıyla aslında bir soru sormuyordur. Umduğu, okurun otomatik olarak “Hayır, elbette sınırlandırılmamalı” diye yanıt vermesidir. Kastettiğini düşündüğümüz önermeyi iletmek için retorik soruyu bir bildirme cümlesi olarak yeniden yazabiliriz:

Sırf benimle aynı fikirde olmadığın için konuşma özgürlüğüm sınırlandırılmamalı.

Kendi argümanlarınızda retorik soruların cazibesine kapılmamalı, onun yerine vardığınız sonucu ve nedenlerinizi bildirme cümleleri kullanarak doğrudan ileri sürmelisiniz.

İroni Yapma

Konuşmacı ve yazarlar bazen iddialarını ironi yaparak ifade eder. Bu, sözlük anlamı ile kabul edildiğinde asıl söylemek istedikleri şeyin tam aksi anlama gelen ya da söylemek istediklerinden çok farklı bir anlam taşıyan bir dil kullanmak demektir. Aşağıdaki örneği ele alalım:

Televizyonda yayımlanan bir eğlence ödülleri töreninde sahne alan genç bir kadının şarkıcı, erkek dansçılar ile seyircilerin önünde kışkırtıcı bir şekilde dans ediyor. Anneniz, “Aman ne kadar zarif bir kız!” diyor.

Muhtemelen anneniz ironiye başvurmakta ve dansı son derece kaba bulunduğunu anlatmaya çalışmaktadır.

İroni yapma olasılığının farkında olmamız şarttır. Konuşmacılar ve yazarlar, aleyhinde oldukları bir görüşü yermek için bazen alaycı bir şekilde o görüşü savunur gibi davranır; ancak böyle yaptıklarını fark etmek her zaman kolay olmayabilir.

Örtük görelî cümleler

Şu örnekleri ele alalım:

- Ortalamanın üzerinde bir maaşı var.
- Türünün en iyisi bu.
- Büyük amcam Eddie hızlı koşar.
- Vergiler yüksek.
- Evimizin kirası düşük.

Bu gibi cümleler, bir konuşmacı veya yazarın kullandığı sözcüklerle tam olarak ne anlatmak istediğini çözmeye çalışan eleştirel düşünür için bir başka potansiyel sorun kaynağıdır. Bu cümleler **örtük görelidir**. Bunlar, bir grup şeyle bir kıyaslama yapmaktadır ama bu kıyaslamadan açıkça bahsetmezler. Örneğin, bir kişinin “ortalamanın üzerinde bir maaş” almasının ne anlama geldiğini anlayabilmek için kişinin maaşının hangi grup ile karşılaştırıldığını bilmemiz gerekir. Ya da Eddie Amca hakkındaki cümleyi dikkate alalım. Konuşmacının söylemek istediği Büyük Amca Eddie’nin dünya rekoru temposunda koşabilecek kadar hızlı bir koşucu olduğu mu yoksa o yaştaki biri için hızlı koştuğu mu? Yoksa ikisi arasında bir şey mi? Örneğin, ortalama bir kişiden daha hızlı koştuğu mu? Eğer bu tür cümleler örtük görelilikleri dikkate alınmadan yorumlanırlarsa, yazar veya konuşmacının kastettiğinden farklı bir grup ile kıyaslama yapıyormuş gibi yorumlanmaları olasıdır. Büyük Amca Eddie, Usain Bolt ile kıyaslandığında hızlı bir koşucu değildir, böyle yorumlanması hâlinde iddia yanlış olacaktır. Diğer yandan birçoğu yıllardır hiçbir yere koşmamış 94 yaşındaki diğer erkeklerle karşılaştırıldığında, Eddie gerçekten hızlı koşmaktadır ve iddia doğrudur. Bu gibi iddiaların örtük görelili olduklarını fark edip onları bu doğrultuda yorumladığımızda, kesin bir doğruluk değerine sahip olma ihtimalleri artabilir. Ancak her zaman değil. Örtük görelilik sık sık başka belirsizlik kaynakları ile bir arada karşımıza çıkar. Mesela Eddie Amca örneğinde hangi kıyas sınıfından bahsedildiğini bilsek bile, bir kişinin o sınıfa göre daha hızlı kabul edilebilmesi için sınıftaki ortalama birinden ne kadar hızlı koşması gerektiği belli değildir.

Niceleyicilerin getirdiği sorunlar

Niceleyiciler bize bir şeyden ne kadar bulunduğunu veya bir şeyin ne sıklıkla gerçekleştiğini söyleyen sözcük ve söz öbekleridir. Göreceğiniz gibi tüm niceleyiciler ilgili şeyin kesin miktarını belirtmez; daha çok kaba bir tahmin içerir. Aşağıdaki örneklerde niceleyicilerin altı çizilmiştir (bu tüm niceleyicileri kapsayan bir liste değildir).

- Tüm erkekler çok hızlı araba kullanır.
- Siyasetçiler sıklıkla kendi çıkarlarını düşünür.
- Çok az doktor sağlık reformunu destekliyor.
- Öğrencilerin hemen hepsi dersten geçti.
- Diğer öğrencilerin neredeyse hiçbirini sevmiyor.
- Hiçbir müfettiş rüşvet almamalı.
- Birçok bilgisayar bozulur.
- Bu yılın sonunda dokuz hastane kapanacak.
- Asla arkasından kapıyı çekmiyor.

- Ülkedeki okulların yarısından azında yeterli bilgisayar sınıfı var.
- Kendi konuşmalarını her zaman kendisi yazar.
- Maddi güçleri yetse kadınların çoğu evlerinde çocuklarına bakmayı tercih ederdi.

Niceleyicilerle ilişkili üç olası sorun vardır:

- 1 Konuşmacılar ve yazarlar, niceleyicileri her zaman yeterli kesinlikle kullanmaz, bu nedenle ifade etmek istedikleri önerme net olmayabilir ve yanlış yorumlamlarla retorik istismara açık kalır. Arkadaşınızın şöyle dediğini düşünün: “Profesyonel sporcuların hepsi sponsorluk anlaşmalarından büyük paralar kazanıyor.” Aynı fikirde değilsiniz ve bir istisnadan bahsediyorsunuz: Fergie Footballer yalnızca (şüphesiz nispeten yüksek) sözleşme ücretini almaktadır, ayakkabı veya forma reklamlarından ilave bir geliri yoktur. Diyelim ki arkadaşınız, aslında her profesyonel sporcunun reklam ve sponsorluklardan büyük paralar kazandığını söylemek istemediğini, yalnızca çoğunun veya neredeyse hepsinin gelirlerini bu şekilde artırdığını vurgulamaya çalıştığını anlatarak bu iddiasını savunuyor. İddiası böyle netleştğinde, bu iddiayı kabul etmeniz daha muhtemel olduğunu görüyorsunuz.
- 2 Bazı niceleyici sözcükler ve söz öbeklerinin kendileri belirsizdir. Örneğin, birinin şu iddiada bulunduğunu varsayalım:

Bazı doktorlar reçetesiz ilaç satışının suç olmaktan çıkartılmasını savunuyor.

Burada “**bazı**” ne anlama geliyor? Betimlenen görüşü sadece bir avuç doktorun benimsediği anlamına da gelebilir, daha büyük bir azınlığın bu görüşte olduğu anlamına da. “Bazı” sözcüğü ile kaç doktorun kastedildiğini daha kesin bir şekilde anlamadan iddiaya nasıl yanıt vermemiz gerektiğini bilemeyiz. Ayrıca bu iddia, böyle bir tartışmanın her iki tarafındaki kişiler tarafından da istismar edilebilir. Reçetesiz ilaç satışının suç olmaktan çıkartılmasını savunanlar, bu iddiayı kendi görüşlerini desteklemek için kullanabilir; muhalifleri ise suç olmaktan çıkartılmamasını desteklemek için (ikinci gruptakiler “Yalnızca bazıları destekliyor” diyebilir).

- 3 İnsanlar sık sık niceleyicileri hiç kullanmaz. Örneğin, biri şöyle diyebilir:

Okutmanlar, öğrencilerin şikâyetle bulunmasına fırsat vermiyor.

İlk bakışta bu cümle aşağıdaki önermeyi ifade ediyormuş gibi görünebilir:

Hiçbir okutman öğrencilerin bir şikâyetinde bulunmasına (asla) fırsat vermiyor.

Ancak muhtemelen konuşmacının söylemeye çalıştığı aslında şöyle bir şeydir:

Karşılaştığım okutmanların çoğu, öğrencilere şikâyetinde bulunmaları için yeterince fırsat vermedi.

Uygun niceleyici açıkça belirtildiği zaman, iddianın aslında niceleyicinin örtük kaldığı durumda zannettiğimizden çok daha az sayıda okutman için geçerli olduğu anlaşılmaktadır.

Başka bir örneğe bakalım:

Bugünkü öğrenciler çok çalışkan.

Bu cümleyi,

Bugünkü öğrencilerin tümü çok çalışkan.

önermesini ifade ediyormuş gibi yorumladığımızda, genellemeyi ihlal eden örnekler verebileceğimiz için iddiaya itiraz etmemiz muhtemeldir. Ancak eğer iddiayı büyük ihtimalle asıl kastedildiği biçimde yorumlarsak, o zaman açıkça belirtmemiz gereken niceleyici “çoğu” veya “neredeyse tümü” olmalıdır. Dolayısıyla aslında kastedilenin,

Bugünkü öğrencilerin çoğu çok çalışkan.

önermesi olduğu anlaşılır. Bu önermenin doğru olma ihtimali daha yüksektir. Genellemede bulunan bir iddianın doğruluğuna itiraz etmek için kullandığımız vakalar karşı örnek olarak bilinir. Burada incelenen süreç, bütün bir argümanın **karşı örneklerle** çürütülmesine ilişkin süreçle karıştırılmamalıdır. O tekniği Altıncı Bölüm’de ele alacağız. Burada, karşı örnekleri tek bir iddiaya itiraz etmek için kullanıyoruz.

Niceleyiciler ve genellemeler

İnsanlar sık sık genelleme yapmamanız gerektiğini söyler. Ancak bu, şüphesiz olduğu gibi kabul edebileceğimiz bir iddia değildir. Biri böyle söylediğinde, “tüm genel-

lemeler yanlıştır” iddiasında bulunduğunu düşünebiliriz. Diğer yandan bu iddianın kendisi de bir genellemedir; yani eğer iddia doğruysa, yanlıştır! O zaman bu anlama geliyor olamaz. Her halükârda, bazı genellemelerin (çok ilgi çekici olmasalar da) doğru oldukları açıktır. Yani tüm genellemelerin yanlış olduğu iddiasının karşı örnekleri vardır. Örneğin, “İngiltere’deki tüm şehirlerde otobüs hizmeti verilir” önermesi bariz bir şekilde doğrudur ve doğruluğunu çürüten bir örnek veremeyiz.

Peki, bir **genelleme** tam olarak nedir? Aslında sıradan “genelleme” terimi biraz belirsizdir; kabaca, “bir şeyler ulamı hakkında bir bildirim” anlamına gelir. Niceleyici içeren her bildirim bir genelleme değildir, zira “buzdolabında beş yumurta var” cümlesi “beş” niceleyicisini içermektedir ama bir genelleme değildir. Ancak bu konuda çok da kesin konuşmak şart olmayabilir. Bizim amaçlarımız doğrultusunda, bu terimi “tüm”, “her”, “daima”, “hiçbir”, “asla” ve bunun gibi niceleyicilerin yanı sıra “çoğu”, “genellikle” ve benzeri niceleyicileri içeren, “ulamsal” bildirimlerden bahsederken kullanacağız.

Hangi genelleme türlerinin argümanların çözümlenmesi ve değerlendirmesinde sorunlara yol açabileceğini daha iyi kavramak için yapmamız gereken **güçlü** ve **zayıf** genellemeleri birbirinden ayırmaktır. Aşağıdaki genellemeleri ele alalım (birkaçında belirtik niceleyiciler bulunduğu dikkat edin):

- Kız okullarında sınav sonuçları, erkek okullarındaki sonuçlardan daha yüksek.
- Trafik Glasgow’da çok kötü.
- Düzenli egzersiz yapmak sağlığınız için yararlıdır.
- Sol görüşlü seçmenler şehirlerde SUV’ların yasaklanmasını destekliyor.
- İnsanlar yaşlandıkça daha az spor yapıyor.

Karşı örnek düşkünlerinin bize birçok istisna sayabileceğinden şüphemiz yok: Glasgow’un bir ucundan öbürüne trafiğe takılmadan gidebileceğiniz kısa yollar, merkezin solundaki adaylara oy verip şehirlerde SUV’ların yasaklanmasını destekleyen seçmenler, spor salonunda düzenli egzersizini yaparken kalp krizi geçiren tanıdıklar gibi. Buna dayanarak tüm genellemelerin yanlış olduğu iddiasını kabul etmemiz gerektiğini söyleyebilirler, çünkü tüm genellemeler için bir istisna bulunabilir. Ancak böyle yapmak, insanların aslında bu tür şeyler söyler veya yazarken kastettiklerini yanlış yorumlamak demektir. İnsanlar nadiren bu tür genellemelerin istisnasız doğru olduğunu söylemek ister. Muhtemelen sezdirmek istedikleri niceleyici “tümü” ya da “hepsi” ile değil “çoğu durumda”, “genelde” veya “hemen hepsi” ile eşanlamli bir niceleyicidir. Bu genellemeler **zayıf genellemelerdir**. Filancanın belirli şeyler için **normalde**, **tipik olarak**, **genellikle**, **genel olarak**, **ortalamada**, **çoğunlukla** **doğ-**

ru olma eğilimi taşıdığı fikrini ifade etmek istediğimizde zayıf genellemeler kullanırız.¹ Yukarıdaki örneklerde konuşmacı/yazar bu sözcükler veya söz öbeklerinden birini ekleyerek anlamını çok daha net bir hâle getirebilirdi. Örneğin:

Genel olarak kız okullarında sınav sonuçları, erkek okullarındaki sonuçlardan daha yüksektir.

Öte yandan güçlü bir genelleme kullanan biri, gerçekten bu genellenmenin istisnasız geçerli olacağını iddia etmektedir. Böyle genellemeler “tüm”, “her”, “hiçbiri”, “her zaman”, “asla” gibi niceleyiciler ile doğru bir şekilde ifade edilebilir. Örneğin:

- Her yolcunun geçerli bir pasaportu olmalıdır.
- Hastasının ölmesine yardımcı olan hiçbir doktor, kendisini yasaların üzerinde görmemelidir.

Eğer bir kişi, güçlü bir genelleme içeren bir iddia ileri sürüyorsa ve bu iddiaya ilişkin bir karşı örnek bulabilirsek, iddiayı çürütmüş oluruz. Ancak tipik olarak niceleyici bulundurmayan genellemeler ile kastedilen güçlü genellemeler değildir. Eğer fanatik genelleme karşıtlarının haklı olduğu bir nokta varsa, bizce bu nokta doğruyla değil retorikle ilişkilidir. Genelleme karşıtlarının haklı olarak şüpheyle yaklaştığı genellemeler ırk, etnik köken, ulus, cinsiyet, sınıf ve cinsel yönelim uyarınca tanımlanan gruplara ilişkin genellemelerdir. Marshlar arasında iki toplumsal sınıf olduğunu varsayalım: Zormonlar ile Ringonlar. Ayrıca “Ringonlar, Zormonlardan daha saldırgandır” genellemesinin zayıf bir genelleme olarak düşünüldüğünde doğru ama güçlü bir genelleme olarak düşünüldüğünde yanlış olduğunu varsayalım. Genelleme-karşıtı bir Ringon birinin böyle demesine itiraz edebilir. Ancak biraz önce gördüğümüz gibi, her Ringon tüm Zormonlardan daha saldırgan olmasa da genellenmenin doğru olmadığını öne süremez. Zayıf bir genelleme olarak yorumlandığında, bu genellenmenin doğru olduğu kabul edilmelidir.

Ancak genellenmenin retorik açıdan tehlikeli olduğu söylenebilir. Bunun iki nedeni vardır. İlk neden, birçok insanın böyle bir bildirimdeki olası bulanıklıkları net bir şekilde görememesidir. Yanlışlıkla güçlü bir genelleme olarak yorumlanması mümkündür. Üstelik yanlışlıkla Ringonların doğal ya da genetik özellikleri hakkında bir iddiada bulunduğunu sanmak da mümkündür. Kendi başına genelleme böyle bir iddiada bulunmamaktadır. Dolayısıyla kastedilen anlam tamamen belirtik bir biçimde ortaya konarak bu olası yanlış yorumlamalar düzeltilmediği sürece, bu genelleme son derece kışkırtıcı olacak ve muhtemelen düşmanlık duygularına yol açacaktır. İkinci neden ise ba-

sit bir gerçektir: bu bulanıklıklar çözülsün bile, insan gruplarına ilişkin bu tür genellemeler (zayıf genellemeler bile) sıklıkla kişilerin incinmesine neden olur. Zaman zaman insanlar bir gruba ilişkin bir genellemeye öfkelenebilir ve bu öfkeleri akılcı bir nedene dayanmaz; zayıf bir genelleme ile güçlü bir genelleme arasındaki ya da olgulara ilişkin bir genelleme ile sözde genetik niteliklere ilişkin bir genelleme arasındaki farkı ne kadar açıklarsanız açıklayın, bu durumu değiştiremezsiniz. Birçok mantıksızlık türü gibi, bu da kolaylıkla üstesinden gelemeyeceğimiz bir tür doğal mantıksızlıktır. Olgusal bakımdan ne kadar doğru olursa olsunlar, genellemelerin insanlıktan uzaklaştırıcı bir yönü olduğunu hissetmek doğaldır. Bu yüzden insanların her zaman bu hissi yenebileceklerini düşünmemeliyiz. Ahlak, eylemlerimizin sonuçlarını dikkate almamızı gerektirir. Konuşma ile yazı da bir tür eylem olduğuna göre, bazen ne diyeceğimize karar verirken söylediklerimize ve yazdıklarımıza verilebilecek (mantıksız ama) doğal tepkileri hesaba katmamız şarttır. Yanlış bir şey söylememeliyiz ama bir önermenin doğru olması her zaman o önermenin dile getirilmesini gerektirmez. Genelleme karşıtlarının görüşlerindeki doğruluk payının işte burada yattığına inanıyoruz.

Anlamın Boyutları

Bir cümle, onu nasıl kullandığımıza bağlı olarak, olgusal önerme içeriği dışında başka anlam boyutları da ifade edebilir. Önergeleri Birinci Bölüm'de incelemiştik. Bir önermenin ne olduğundan ya da önermelerin argümanlarda oynadığı rolden emin değilseniz o kısmı yeniden gözden geçirin.

Retorik kuvvet

Bu, bir cümlenin sahip olduğu anlamın retorik boyutudur. Cümlenin ifade ettiği önerme içeriğinin bir parçası değildir; daha çok, önermenin etrafında yer alan ve bizi ikna etmek için kullanılabilir, duygusal veya başka yönlerden etkileyici vitrin süslemelerdir. Normalde ilgili sözcükleri kullanırken yararlandığımız dilbilimsel kurallar ışığında, söz konusu cümlenin bu retorik iletiyi ifade ettiğini düşünebiliriz. Aynı önermeyi ifade eden ama farklı retorik kuvvetlere sahip cümleleri inceleyerek bu noktayı daha iyi kavrayabiliriz. “Çocuklarını tek başına yetiştiriyor” cümlesi, retorik açıdan daha güçlü “O yalnız bir anne” cümlesi ile aynı önermeyi ifade eder. Ancak ilk cümle yalnızca bir kişinin aile düzeni hakkında bir olguyu dile getirirken, duygusal ve siyasi açıdan yüklü “yalnız anne” terimini kullanan ikinci cümle bize bir olguyu bildirmekle kalmayıp (annelik hakkındaki inanç ve hislerimize göre) ilgili kişi hakkında sempati uyandırmaya da yarayabilir.

Sezdirim

Sezdirim, cümlede ifade edilmeyen ama cümlenin yazıldığı veya söylendiği bağlam kapsamında cümlenin kastettiğini kabul edebileceğimiz anlamdır (dilbilimde genel olarak bildirişimsel sezdirim olarak bilinir). Retorik kuvvetin aksine, sezdirim tipik olarak cümledeki sözcüklerin günlük kullanımlarına ilişkin kurallara göre yorumlanamaz. Eğer bir cümlede mevcutsa, sezdirimi tanıyabilmek için bildirimin hangi bağlamda yapıldığını bilmemiz gerekir. Bağlamsal etkenler arasında konuşmacının kim olduğu, kime hitap ettiği ve cümlenin ilgili kullanımını çevreleyen koşullar sayılabilir. Örneğin, bir öğrenci velisinin, okutmanlardan birine, “Kızımın dersleri nasıl?” diye sorduğunu, okutmanın da “En azından devamsızlıktan atılmadı” diye yanıt verdiğini düşünelim. Okutman açık açık “dersleri çok iyi değil” dememiştir ama sezdirim bu yöndedir. Bir cümlenin dile getirilmeyen, sezdirilen anlamı duyguların veya önyargıların güdümünde bir tepki oluşturmak için kullanıldığında, sezdirim bir retorik kuvvet kaynağı olarak da görev yapabilir (bu retorik tuzağı s. 49’da inceleyeceğiz). Aynı zamanda bir fikri, onu açıkça dile getirmenin tüm sorumluluğunu almadan iletmenin bir yoludur. Sırf konuşmacı bir fikri iletme istediği için bir bildirimin o fikri sezdiremeyeceğini unutmayın. Bir bildirimin belirli bir önermeyi sezdirdiğini söyleyebilmemiz için ilgili bağlamdan tamamıyla haberdar olan bir dinleyici makul bir şekilde o önermenin kastedildiği kanısına varabilmelidir. Aynı nedenle konuşmacının kastetmediği bir fikrin sezdirilmesi de mümkündür. Eğer gerekli bilgiye sahip bir dinleyici, makul bir şekilde, bir bildirimin gerçekten belirli bir önermeyi kastettiği kanısına varabiliyorsa, o önerme konuşmacı tarafından kastedilmemiş bile olsa sezdirilmiştir. Dolayısıyla söylediklerimizden kaynaklanan sorumluluğumuz –doğru sözcükleri seçme sorumluluğumuz– açıkça dile getirdiğimiz şeylerin ötesine geçer.

Tanımlar

Tanımlar, bize bir şeyin belirli türden bir şey olarak nitelendirilebilmesi için ne gerektiğini söyler. En iyi bildiğiniz tanımlar muhtemelen sözlük tanımlarıdır. Bir sözcüğün sözlük tanımı, o sözcüğün çeşitli kullanımları için eşanlamlılar önererek normalde nasıl kullanıldığını açıklar. Örneğin, “ev” sözcüğünün sözlük tanımlarından biri (ad olarak alındığında) “Bir kimsenin veya ailenin içinde yaşadığı yer, konut” şeklindedir.² Bu kitap içerisinde kullandığımız kilit terimlerin tanımlarına yer verdiğimizizi görmüş olmalısınız (tanımlar kutular içindedir). Bu tanımlar sözlük tanımları değildir; bunlar, bir şeyi tanımlanan terim kapsamına giren bir şey sayabilmemiz için nelerin gerekli olduğunu belirtir. Örneğin, argüman tanımımız, bir şeyin argüman sayılması için ne gerektiğini belirtir. Bir şey ya da olguya ilişkin bu tip bir tanım, bize o

şeyin o türe ait olduğunu kabul etmek için **gerekli ve yeterli şartları** verir. Bir X şeyi ya da olgusu olmak için gerekli şartlar, o şeyin bir X sayılabilmesi için karşılamak zorunda olduğu şartlardır.

Burada X'in bir yer tutucu olarak görev yaptığını unutmayın; "bir nesne veya özellik" anlamına gelmektedir. Bir X şeyi ya da olgusu olmak için yeterli şartlar, bir şey tarafından karşılanmaları hâlinde o şeyin X sayılmasına yeten şartlardır. Bazı örnekler verelim:

1. Bir şey ancak ve ancak (a) bir atsa ve (b) dişiye bir kısrağ olabilir.

Bir kısrağ dişi ve at olmak zorundadır ve bir şeyin dişi olması ile at olması onu kısrağ yapmaya yeter. Bu şey tüylü olabilir, kışneyebilir, ot yiyebilir ama bunlar onun bir kısrağ olması için gerekli ya da yeterli şartlar değildir. (Birincil ve ikincil yananlamlar hakkında daha önceki tartışmamız, temel öneme sahip olmayan bu özelliklerin terimlerin anlamını belirlemede nasıl bir rol oynadığına ışık tutabilir.)

2. Bir şey ancak ve ancak (a) eşit uzunlukta dört kenara ve (b) toplamı 360° olan birbirine eşit dört açıya sahip düzlemsel bir şekilse karedir.

Düz, iki boyutlu bir şekil bir kare olmak için dört eşit kenara ve toplamı 360° olan dört eşit açıya sahip olmak zorundadır ve dört eşit kenar ile dört eşit açıya sahip olması o şekli bir kare yapmaya yeter. Alanı 2 cm^2 ya da 100 m^2 olabilir; kırmızı, yeşil ya da turuncu benekli mor renkte olabilir ama bunlar onun kare olması için ne gerekli ne de yeterli şartlardır.

Bu tür tanımlar türetirken işe akla yakın bir gerekli ve yeterli şart adayı (ya da adayları) belirleyerek başlarız. Daha sonra bu adayları test etmek için **karşı örnekleri** olup olmadığına bakarız. Bu bağlamda bir karşı örnek ya tanıma uyan ama tanımladığımız şeyin bir örneği olmadığına kuvvetle inandığımız bir şeydir ya da tanımladığımız şeyin bir üyesi olduğuna kuvvetle inandığımız ama önerilen gerekli ve yeterli şartları karşılamayan bir şey. Bir karşı örnek bulduğumuzda ya tanıma söz konusu X'in bir örneği olduğuna inandığımız şeyi kapsayacak şekilde değiştiririz ya da tanıma onaylar ve söz konusu şeyin bir X örneği sayılamayacağını kabul ederiz. Örneğin, başlangıçta bir kareyi, "dört eşit kenara sahip düzlemsel şekil" olarak tanımladığımızı varsayalım. Kısa süre sonra böyle bir tanımın yeterince kesin olmadığını fark ederdik; bu tanım, eşkenar dörtgenlerin de kare sayılmasına izin verirdi. Belli ki dört kenarlı düzlemsel bir şekil olmak, bir kare olmak için gerekli bir şarttır ama yeterli bir

şart değildir; önerdiğimiz tanımın kare olmak için yeterli şartları kapsayacak şekilde iyileştirilmesi gerekmektedir. Bunun genellemelere ve bunlara nasıl itiraz edebileceğimize dair daha önceki tartışmada tanıttığımız karşı örnek kavramından biraz farklı ama onunla ilişkili bir kullanım olduğunu fark etmişsinizdir. Ancak her iki durumda da kavram bir iddiaya veya önerilen bir kurala istisna oluşturma fikrini içermektedir.

Retorik Tuzaklar

Bazen bize bir iddiayı kabul etmek veya reddetmek için iyi bir neden verilmemesine rağmen o iddiayı kabul ederiz veya reddederiz. Sıklıkla bunun sebebi, konuşmacı veya yazarların, bize bir şey yapmamız veya bir şeye inanmamız için motivasyon sağlar gibi görünen ama o şeyi yapmamız veya o şeye inanmamız için iyi bir neden vermeyen yöntemlerle bizi ikna etmeye çalışmalarıdır. Bu ikna girişimleri iki sınıfa ayrılır: **retorik tuzaklar** ve **safsatalar**. Ne retorik tuzaklar ne de safsatalar bizi ikna etmeye çalıştıkları şeyi yapmak veya o şeye inanmak için bize iyi bir neden sunar. **Safsatalar, argümanlara dayanır**, sonuçlarının kabul edilmesi gerektiğini gösteren nedenler sunar ama kötü bir muhakeme oluşturur. İleride, Yedinci Bölüm’de bunları “**aldatıcı-muhakeme**” olarak adlandıracamız. Yani bunlar, bazı öncüller ile bu öncüller sayesinde ulaşılan bir sonuçtan oluşan önermeler kümesi tanımımıza uydukları için hâlâ birer argümandır. Ancak şu ya da bu şekilde kötü birer argümandırlar. Öte yandan **retorik tuzaklar, argümanlara dayanmaz**: Bu ikna araçlarından bir kısmı, bir iddiayı kabul etmeniz için nedenler veriyormuş gibi görünebilir ama asıl ikna kabiliyetleri argümana dayalı olmayan bir şeyden kaynaklanır. Retorik tuzaklar ile safsataları birbirlerinden ayırmayı öğrenmek önemlidir çünkü safsataları argüman çözümleme ve değerlendirme teknikleri kullanılarak inceleyebiliriz. Burada size sık görülen farklı retorik tuzak tiplerini tanıtmayı amaçlıyoruz. Daha sonra Yedinci Bölüm’de yaygın safsata tipleri ve diğer hatalı argüman teknikleri üzerinde duracağız. Daha önce yaptığımız retorik tanımını hatırlayalım:

Retorik

Birini bir şeye inanmaya, bir şeyi arzu etmeye veya bir şeyi yapmaya ikna etmeye yönelik, söz konusu inanç, arzu veya eylem için iyi bir neden sunmaya çalışmayan ve o inanç, arzu veya eylemi yalnızca sözcüklerin gücüne dayanarak motive etmeye çalışan sözlü veya yazılı girişim.

Birinci Bölüm’de de gördüğümüz gibi siyaset, reklamcılık ve basın, ikna etmek için sık sık retorik tuzaklardan yararlanan alanlardır. Retorik tuzaklar tipik olarak argümanların hedefi olan akla değil, neredeyse doğrudan doğruya duygulara başvurur.

Retorik tuzakları saptamak için psikolojiden faydalanırız: Bizi inançlar beslemeye veya eylemlerde bulunmaya ikna etmeyi amaçlayan dil kullanımlarının arzularımızı, korkularımızı, inançlarımızı ve eylemlerimizi nasıl rasyonel olmayan biçimlerde etkileyebileceğini inceleriz. Eleştirel düşünürler olarak bu farklı retorik tuzak türlerini saptamada ve birbirilerinden ayırmada ustalaşmayı hedefleriz. Bunların nasıl işlediğini ve bu tuzaklara aldanmaktan nasıl kaçınabileceğimizi anlamak isteriz. İlerleyen kısımlarda belirli retorik tuzak türlerini ve bu tuzaklara ilişkin örnekleri ele alacağız.

Belirli duygulara başvuru

Davranışlarımızı ve görüşlerimizi (özellikle de tüketici davranışlarını) etkilemek için belirli duygulara hitap etmeye çalışan bir dizi retorik tuzak vardır. Burada, bu tuzakların en yaygınlarını inceleyeceğiz. Bazıları tam anlamıyla veya yalnızca dilbilimsel tuzaklar değildir ama bu durum anlamanız ve üzerinde düşünmeniz gereken noktaları etkilememelidir.

Yeniliğe başvuru

Bu tuzakla karşımızdaki bizi, bir ürün yeni, dolayısıyla da mevcut benzer ürünlerden farklı ve daha iyi olduğu için onu denemeye ya da almaya ikna etmeye çalışır. Genellikle bu tuzak yeni bir modayı kaçırmama arzumuza başvurur ya da eski moda zevklere sahipmişiz gibi görünme korkumuzu tetikler. Bazen kendimizi esnek ve yeni deneyimlere açık biri gibi görmeye yönelik (kibirli) arzumıza hitap eder. Ayrıca bizi, ürün yeni olduğu için mevcut ürünün iyileştirilmiş bir versiyonu olması gerektiğine de ikna edebilir. Tanıdık yeniliğe başvurma örnekleri arasında bizi cep telefonu veya oyun konsolu gibi mevcut ürünlerin sözde yeni ve iyileştirilmiş versiyonlarına geçmeye ikna etmek için yapılan reklamlar sayılabilir. Yeniliğe başvuru aynı zamanda bizi yeni fikirleri ve inançları benimsemeye ikna etmek için de kullanılabilir. Bu, yine kati veya örümcek kafalı biri gibi görünmeme arzumuza başvurur. Bu nedenle bir seçim kampanyası sırasında ona vereceğimiz oyun değişime oy vermek anlamına geldiğini, “taze fikirler ve yeni bir bakış açısı” getirdiğini ve “şehre pozitif, yeni bir yön verecek yepyeni bir lider” olduğunu söyleyen bir aday bizden oy isteyebilir. Yukarıda adayın getirdiğini öne sürdüğü taze fikirler ile yeni bir bakış açısı ya da seçilmesi hâlinde şehri götürmeyi planladığı yeni yön konusunda hiçbir şey söylenmediğine dikkat edin. Tek söylenen yeni ve taze bir şey sunduğudur; dolayısıyla bu, kendimizi yenilikçi ve ileriye düşünen biri olarak görüyor, eski ve yerleşik olanla ilişkilendirilmek istemiyorsak desteklememiz gereken, arzu edilir bir şeydir.

Popülerliğe başvuru

Yeniliğe başvuru gibi bu tuzak da çoğunluğun parçası olma, normalden farklı görünmeme ve başkalarının sahip olduğu şeylerden mahrum kalmama arzumuza hitap eder. Yine çoğunlukla bizi bir şeyler almaya ikna etmek için kullanılır ama sık sık bir inancı benimsemeye ya da belirli bir davranış biçimi izlemeye ikna etmeye yönelik bir yöntem olarak da karşımıza çıkar. Öğrencileri, bir fotoğraf paylaşma uygulamasını cep telefonlarına indirmeleri için ikna etmeye çalışan aşağıdaki girişimi ele alalım:

Hotpix'i kullan! En çok indirilen fotoğraf paylaşma uygulaması! Fotoğrafların, takipçilerine daha hızlı ulaşsın!

Böyle bir reklam çeşitli biçimlerde işleyebilir. Doğrudan doğruya başkalarının sahip olduğu şeylere sahip olma ve ilgili uygulamayı kullananların keyfini sürdürdüğü faydalardan mahrum kalmama arzumuza hitap eder. Ancak bunlara ek olarak ürünün niçin en popüler uygulama olduğu hakkında bazı dayanaksız varsayımlarda bulunmamıza da yol açar. Eğer yeterince dikkat etmezsek, en popüler ürünün en etkili ürün olacağını zannedebiliriz ama ürünün popülerliği yalnızca rekabetçi fiyatından veya pazarlama kampanyasının başarısından kaynaklanıyor olabilir. Uygulamanın en fazla indirilen uygulama olması bize ne onu kullanmaya başlamamız için ne de fotoğraf paylaşımına yönelik en iyi uygulama olduğu kanısına varmamız için inandırıcı bir neden vermektedir.

Birçok retorik tuzakta olduğu gibi, popülerliğe başvuru bazen bir argüman –bu örnekte, bir şeyi almamız için bir neden– sunuyormuş gibi yorumlanabilir. Aşağıdaki yeniden oluşturmada da göreceğimiz gibi, verilen neden genellikle iyi bir neden değildir (dolayısıyla argüman safsatalıdır):

P1) En fazla indirilen fotoğraf paylaşım uygulaması, cep telefonundan fotoğraf paylaşmak için en iyi uygulama olmalıdır.

P2) En çok indirilen fotoğraf paylaşım uygulaması Hotpix'tir.

C) Hotpix, cep telefonundan fotoğraf paylaşmak için en iyi uygulamadır.

Bu argüman geçerlidir ama neredeyse kesinlikle sağlam değildir çünkü P1'de açıkça gösterilen varsayım akla yakın değildir; genel olarak herhangi bir türdeki en iyi satan ürünün, o türdeki en iyi ürün olması gerekmez (bkz. Üçüncü Bölüm'deki geçerlilik ile sağlamlık ve Yedinci Bölüm'deki çoğunluk inancı safsatası incelemeleri). Eğer bir fotoğraf paylaşım uygulaması indirmek istiyorsanız, mutlaka Hotpix'in

en iyi uygulama olduğunu gösteren daha güçlü kanıtlar görmek istersiniz (ayrıca farklı kullanıcıların farklı ihtiyaçları bulunduğundan, belirli bir uygulamanın o türdeki en iyi uygulama olduğu iddiasının oldukça belirsiz kalacağını, size özgü ihtiyaçlarınız nedeniyle sizin için doğrudan bir anlamı olmayacağını da düşünebilirsiniz; bu tür belirsizliği s.57’de daha ayrıntılı bir şekilde inceleyeceğiz).

Merhamete, acımaya ya da suçluluk duygusuna başvuru

Bu yaygın retorik tuzak, bir şey yapmamızı sağlamak için önerilen eylem veya inançtan faydalanacak kişiler için merhamet duygusu veya bu kişilerin çektikleri sıkıntı nedeniyle suçluluk duygusu uyandırmaya çalışır. Bu duygu tek başına söz konusu eylemde bulunmamız için iyi bir neden değildir. Tuzağa sayısız örnek verebiliriz. Yardım kuruluşlarının yardım talepleri ve reklamları bu tuzaktan yararlanır. Aç çocukları, acı çeken hayvanları vs. gösteren fotoğraflara eşlik eden basit sloganlar veya ismiyle anılan çocukların hangi şartlar içerisinde yaşadıklarını anlatan öyküler ile vicdan azabı duymamız bahsedilen insanların veya hayvanların içinde bulundukları durum nedeniyle merhamet, acıma ve suçluluk duyguları hissetmemiz sağlanır. Unutmayın ki retorik tuzakları birincil olarak eleştirel bir nedenle inceliyoruz; yani eleştirel düşünürleri retorik ile ikna olmamaya, başkalarını rasyonel bir şekilde ikna etme çabalarında da retorikten kaçınmaya teşvik ediyoruz.

Ancak Birinci Bölüm’de de bahsettiğimiz gibi, retorik iyi bir amaçla kullanıldığında faydalı bir rol de oynayabilir. Merhamete başvuru, vicdanımızı sızlatan ve ilgili durumda nasıl davranmamız gerektiğine dair rasyonel argümanlara sıcak yaklaşmamızı sağlayan olumlu bir rol oynamaktadır. Merhamet duyguları, bizi retorik tuzağın önerdiği biçimde davranmamız için iyi nedenler gösteren argümanlar aramaya itebilir. Örneğin, diyelim ki aç çocuklara yönelik olarak merhamet duygunuza hitap eden bir yardım kuruluşu reklamı okudunuz. Reklamı gördükten sonra eğer biri zorluk içerisindekilere yardım edebilecek durumdaysa bunu yapması gerektiği şeklinde akıl yürütebilir ve eğer imkânınız varsa yardım kurumuna bağışta bulunmanız gerektiğine karar verebilirsiniz. Böyle bir argüman yeniden oluşturulup standart biçimde yazıldığında şöyle görünebilir:

- P1) Dünya Çocuk Fonu’na yapılan bağışlar muhtemelen açlık çeken çocuklara yardımcı olacaktır.
- P2) İmkânım varsa sıkıntı çeken insanlara yardımcı olmaya çalışmalıyım.
- P3) Dünya Çocuk Fonu’na bağışta bulunma imkânım var

C) Muhtemelen Dünya Çocuk Fonu’na bağışta bulunmalıyım.

Argümanın tümevarımsal açıdan kuvvetli olduğuna dikkat edin; öncülleri, belirtilen şekilde davranma olasılığını artırmaktadır (tümevarımsal kuvveti Dördüncü Bölüm'de inceleyeceğiz). Bu argümanın sağlam olduğunu söylemek hiç de mantıksız olmayacaktır. Öyleyse varsayalım ki sadece dünyada açlık çeken birçok çocuk olduğunu söyleyen ve Dünya Çocuk Fonu'na nasıl bağışta bulunabileceğinizi anlatan bir ileti sayesinde Dünya Çocuk Fonu'na bağış yapmaya karar verdiniz. İleti yukarıdaki argümanı da başka bir argümanı da içermemektedir. Buna rağmen argümanı kendi kendinize düşünmenize sebep olarak sizi harekete geçmeye itmiş olabilir.

Şirinliğe başvuru

Bu retorik teknik, mesajını iletmek için kullandığı sözcükleri çocuk, hayvan veya çizgi karakter görüntüleri ile destekler. Almamız istenen ürün veya yapmamız istenen eylem, ürünü almaya ya da eylemde bulunmaya teşvik eden sevimli karakter ile ilişkilendirilerek çekici hâle getirilir. Teknik, satış konuşmasını yapan sevimli figür ile arasındaki ilişki sayesinde bir ürünü hatırlamamıza yardımcı olarak da işleyebilir (reklamcılar buna marka farkındalığı yaratmak der). Örneğin, zihnimizin yumuşacık bir bornoza sarılmış sevimli bir çocuk görüntüsü ile ilişkilendirdiği bir yumuşatıcı markasını daha kolay hatırlayabiliriz.

Cinsel çekiciliğe başvuru

Bu, şirinliğe başvurmaya benzer ama farklı türdeki görüntülerden faydalanır. Ayrıca başka bir boyutu daha vardır. Reklamda gösterilen çekici kişiyi arzu edenler için ürün, çekici kişi ile ilişkili olduğundan arzulanır bir hâle gelir. Ancak aynı zamanda kendilerini reklamdaki kişi kadar çekici görmek isteyenler de ürünü arzulanır bulacaktır. Reklam, gururumuzu okşamayı amaçlar. Hatta bizi şu safsatalı muhakemeye yönlendirebilir: Tüm çekici insanlar böyle yapıyor veya bunu satın alıyor; dolayısıyla eğer böyle yapar veya bunu satın alırsam ben de çekici olurum. Bu örnekteki art bileşeni doğrulama safsatasıdır (bkz. Yedinci Bölüm).

Zenginliğe, statüye, güce, moda, havalılığa vs. başvuru

Bunların ne olduğunu şirinliğe ve cinsel çekiciliğe başvuru örnekleri ile kıyaslayarak kolaylıkla çözebilirsiniz.

Korkuya başvuru (korkutma taktiği olarak da bilinir)

Bu, davranışlarını veya tutumlarını değiştirmek için okurlarda veya dinleyicilerde korku yaratma taktiğidir. Korkuya başvurunun yaygın bir örneği, zengin ülkelere ge-

len göçmenlere ilişkin tartışmalarda karşımıza çıkar. Birçok siyasetçi ve kamuoyu oluşturan diğer birçok kişi, yasadışı yollardan ülkeye girip layık olduklarından daha iyi bir yaşam süren ve hak etmedikleri işlerden, eğitimden, sağlık hizmetlerinden ve devlet yardımlarından yararlanarak Bay ve Bayan Sokaktaki Vatandaş'ın fakirleşmesine neden olan "göçmen dalgaları"⁵ hakkında kasıtlı bir şekilde abartılmış betimlemelerle yurttaşların ekonomik sıkıntı ve kültürel çöküş korkularına hitap eder. Siyasetçiler, şüphesiz bazı insanların ırkçı tutumlarında da rol oynayan bu tanıdık korkutma taktikini, sıklıkla insanları sert göçmen politikaları ile kişilerin medeni haklarının ihlal edilmesine destek vermeye ve bu desteği seçimlerde o politikacılara oy vererek göstermeye ikna etmek için kullanır. Diğer yandan bu ölçüsüz politikaların hayata geçirilmezse bir felaketle karşılaşacağımıza neden inanmamız gerektiğini açıklamaz. Bunun yerine, betimlenen bu felaket senaryolarının insanları, mantıklarını kullanmalarına izin vermeyecek kadar telaşlandıracağı, kafası karışan insanların olası en kötü senaryodaki felaketlere eşdeğer sertlikte önlemler almayı kabul edeceği umulur.

Korkuya başvuru gerçek uyarılardan ayrılmalıdır. Korkuya başvuru örneklerinde uyandırılan korku ile önerilen davranış biçiminin uygulanması veya iddianın kabul edilmesi arasında geçerli bir bağlantı yoktur. Oysa uyarılar bize, harekete geçmemiz için iyi bir neden verir. Bunun sebebi, genellikle, uyarıyı çevreleyen şartların uyarının yerinde olduğu inancına ulaşmamız için yeterli olmasıdır. Örneğin, "Köpeğe dokunma, sevimli ve dost canlısı gibi görünüyor ama kötü ısırır!" şeklindeki bir uyarı normalde yalnızca köpeğin ısırıldığını bilen biri tarafından yapılır; böyle uyarılar nadiren samimi-yetsiz bir şekilde veya kandırmak amacıyla yapıldığına göre, uyarının yapılmış olması dikkate alınması için yeterli bir nedendir. Reklam veya siyasi söylem alanlarında böyle bir çıkarıma daha şüpheli bir şekilde yaklaşmak gerektiğini söylemeye gerek var mı?

Alaya başvuru

Bu tuzak, bir konuşmacı/yazar, muhalifinin görüşü veya iddiasını dinleyicilerine komik gelecek bir şekilde ifade ederek bu iddiaya saldırdığında karşımıza çıkar. Örneğin, Başkan Obama'nın muhalifleri sık sık politikalarını "sosyalist" olarak nitelendirmektedir. Bu, bir korkuya başvuru –seçmenlerin yirminci yüzyılın ortalarında "sosyalist" diktatörler tarafından hayata geçirilenlere benzer politikalarından duyduğu korkuya hitap ettiği için– ve moda sözcük kullanımı (aşağıdaki kısma bakınız) örneği olarak görülebilir. Başkan Obama yanıt olarak, "Yakında kreşteyken oyuncaklarımı paylaştığım için de komünist olduğumu söyleyecekler" demişti. "Sosyalist" nitelemesini iyice zorlamak kulağa saçma gelmesine neden olur ve korkulara hitap etmesini engeller. Ek olarak, bu yorum Obama'yı zihnimizde oyuncaklarını paylaşan küçük bir çocuk olarak canlandır-

mamızı sağlayarak örtük bir şekilde sevimliliğe başvuruda bulunur ve böylece paylaşma ve birliktelik eğiliminin güzel bir şey olduğunu düşündürür.

Bunlar, belirli duyguları manipüle etmek suretiyle tutumlarımızı ve davranışlarımızı etkilemeye çalışan retorik tuzakların en yaygın örnekleridir ama sık karşılaşılan başka tuzaklar da vardır. Böyle birkaç tuzak düşünüp örnekler bulmaya çalışın.

Doğrudan saldırı ve ısrar

Doğrudan saldırı tüm retorik tuzaklar arasında en basit olanıdır. En çok reklamcılıkta karşımıza çıksa da siyasi kampanyalarda da görülebilir. Genellikle çok basit bir slogan şeklindedir. Örneğin: “Yüksek eğitim harçlarına hayır!”, “Çay için!”. Bize “Hayır” dememiz ya da çay içmemiz için bir neden verilmediğine dikkat edin. Doğrudan saldırı yöntemini kullananların inancı, bu emirleri ne kadar sık duyar veya okur ve içselleştirirsek, bize bir neden verilmemiş olmasına rağmen istenen şekilde davranma ihtimalimizin o kadar artacağıdır. Sık sık “birine ısrar etmekten” bahsederiz. İsrar, doğrudan saldırının kararlı bir biçimde tekrarlanmasından ibarettir. Çocuklar bu konuda özellikle başarılıdır. İkna etmeye çalışan, hedefledikleri kişi pes edip istediklerini yapana kadar tekrarlamaya devam eder, dolayısıyla ikna etmeye çalışan kişi, hedefini istediği şekilde davranması için bir neden vermeden, sözlü olarak etkilemiş olur.

Korkutucu tırnak işaretleri

Bu taktik, görüşleri karşı çıktığınız bir bakış açısı aleyhine etkilemeye yönelik bir araçtır. Konuşmacı/yazar, karşıtlarının görüşlerini ifade ederken kullandığı kilit sözcükleri alır ve korkutucu tırnak işaretleri ile bunları gülünç veya şüpheli göstererek itibarlarını sarsmaya çalışır. Görüşü reddetmek için herhangi bir neden verilmez; onu sadece gülünç veya şüpheli bir şey gibi gösterildiği için reddetmemiz sağlanır. Birinin siyasi sığınma talebiyle yeni bir ülkeye yerleşmeye çalışan kişiler hakkında şöyle bir iddiada bulunduğunu düşünün:

Neredeyse tüm sığınmacılar ekonomik göçmenlerdir.

Şimdi “sığınmacılar” sözcüğünü korkutucu tırnaklar içine almanın etkisine bakalım:

Neredeyse tüm “sığınmacılar” ekonomik göçmenlerdir.

Gördüğünüz gibi, korkutucu tırnak işaretlerinin eklenmesi, ilgili terim veya söz öbeğinden önce “sözde” sözcüğünü eklemeye benzer bir retorik etki yarattı. İddia, kişile-

rin sığınma taleplerinin meşruluğunu sorgulama açısından çok daha olumsuz bir hâle geldi. Hatta retorik açıdan çok güçlü “sahte sığınmacı” söz öbeği ile neredeyse aynı etkiye sahip.

Bu taktik daha kurnazca ama aynı derecede etkili bir şekilde de kullanılabilir. Böyle durumlarda muhaliflerin görüşlerine ilişkin son derece normal, kabul edilebilir olguları betimlemekte kullanılan sözcükler korkutucu tırnaklar içine alınarak bu görüşler şaibeli bir hâle getirilir. Bu teknik, son derece masum bir ifadeyi, birinin itibarını şüpheye düşüren bir ifadeye dönüştürebilir. Karşılaştırın:

Elbette rakibimin de öyle düşünmek için bazı nedenleri var.

Bu da korkutucu tırnaklar içine alınmış hâli:

Elbette rakibimin de öyle düşünmek için bazı “nedenleri” var.

İlk cümle konuşmacının muhalifin görüşlerine katılmadığı izlenimi bırakırken ikinci cümledeki korkutucu tırnak işaretleri bu cümlenin retorik kuvvetini artırarak konuşmacının ilgili görüşe katılmadığını dile getirmekle kalmayıp bu görüş için sunulan gerekçelerin meşruluğuna da gölge düşürüyor.

Retorik korkutucu tırnak işaretleri tuzağı ile bir kişinin söylediği veya yazdığı bir şeyden yapılan doğrudan alıntılar işaretlemek için kurallara uygun bir biçimde kullanılan tırnak işaretleri birbirine karıştırılmamalıdır. Bazen alıntıladığımız görüşe katılmıyor bile olsak tırnak işaretlerini bu şekilde kullanabiliriz. Örneğin, gazetede okuduğunuz bir okur mektubunu yanıtlamak için şöyle yazabilirsiniz:

Bayan Long, “erkekler kadınlardan daha iyi birer eleştirel düşünürdür” derken yanılmaktadır.

Burada yazar, harfî harfine Bayan Long’un sözcüklerini kullandığını belirtmek için tırnak işaretlerinden yararlanmaktadır. Bazen birinin gerçekten söylediği veya yazdığı bir şeyi retorik etki yaratmak için alıntılar ve kullandıkları sözcükleri tırnak işaretleri ile işaretleriz ama bu korkutucu tırnak işaretleri taktığı ile aynı şey değildir. Bu son tekniğe ilişkin güzel bir örnek, bir kişinin kendi görüşlerine retorik destek sağlamak için başka birinin sözcüklerini bağlamları dışında kullanmasıdır.

Cinastan faydalanmak

Bu tuzak bir sözcük veya söz öbeğinin belirli bir bağlamdaki **bulanıklığını** ve bazı durumlarda da **belirsizliğini** istismar eder. Yanlış bir iddiada bulunulmasa da konuşmacı veya yazar bizi yanıltarak eylemlerimizi veya inançlarımızı etkilemeyi başarır. Genel olarak biri bizi ürünlerinin veya politikalarının yararına ve erdemine ikna etmeye çalıştığında kullanılır; bu nedenle reklamcılıkta yaygındır. Aşağıdaki reklamla karşılaştığımızı düşünelim:

Benzin tüketimi sıfır, yeni Barolla ve Trav4 dizeller geldi.

Cinas, aynı sözcüğü yanıltıcı bir şekilde birden fazla anlamda kullanmak demektir; tuzak, bir iletiyi söz konusu ürün veya görüşe faydalı olacak şekilde yorumlamamızı sağlamaya çalışır. Bu örnekte “benzin” sözcüğü belirsiz bir şekilde kullanılarak ilk bakışta söz konusu araçların hiçbir petrokimyasal yakıt kullanmadığı izlenimi yaratılmıştır. Ancak küçük yazıları okuduğumuzda reklamın bizi motorin kullanan bir araç almaya ikna etmeye çalıştığını görüyoruz. Reklam, “benzin” sözcüğünü belirli bir tür rafine petrol ürünü yerine “araba yakıtı” gibi geniş bir anlamda kullanarak cinastan faydalanmaktadır. Araç elbette yakıt kullanmaktadır ama kullandığı benzin değil motorindir. Dolayısıyla aracın buradaki anlamda benzin kullanmadığı doğru olsa da reklamın ilk sloganındaki “benzin” sözcüğü ile ifade edilen daha geniş anlamda hiçbir yakıt kullanmadığı doğru değildir.

Başka bir yaygın cinas örneği, birinin bir tür yasadışı veya ahlak dışı faaliyetle uğraştığını (ve dolayısıyla kötü biri olduğunu) ima etmek için “bağlantı” sözcüğünün bulanıklığı ve belirsizliğinden faydalanıldığında ortaya çıkar. Gazetede şöyle bir makale okuduğunuzu düşünün:

Terör örgütleri ile bağlantıları olduğuna inanılan Bay Smith, Heathrow Havalimanı'nda uçağa binerken görüldü.

Bay Smith'in bir terörist olduğu kanısına varabilirsiniz. Oysa size tek söylenen, birinin, Bay Smith'in terör örgütleri ile “bağlantıları” olduğuna inandığıdır. Bu “bağlantılar” böyle bir örgüte ait bir binaya gitmiş ya da bir toplantıya katılmış veya propaganda materyali almış veya böyle bir örgütün üyeleri ile iş yapmış olmasından ya da böyle bir örgütte yer alan biriyle akraba olmasından ibaret olabilir. Tuzak, aynı zamanda “ilişkili” sözcüğünü de kullanır; örneğin, “Bay Smith'in, El Kaide ile ilişkili olduğu düşünülüyor”.⁴

Bu çağrışımla suçluluk yaratma taktiği, karalama kampanyaları yürüten insanlar tarafından sık kullanılır. Eğer bir kişi ile bir suç veya suçlu arasında bir bağlantı olduğu iddiası sık sık tekrarlanırsa, bu ilişki dinleyicilerin zihinlerinde yer edecektir.

Cinas tuzağı aynı zamanda biri doğru olan ama dinleyicisinin yanlış bir yoruma göre anlayacağını düşündüğünü bir şey söyleyerek istatistikle yanıltma girişiminde bulunduğunda da karşımıza çıkar. Aşağıdaki istatistikle yanıltma girişimi örneği, aynı zamanda “ortalama” teriminin anlamına ilişkin bir cinastan da faydalanmaktadır:

Bu vergi indirimleri orta gelirli Amerikalılar için gerçek ve hızlı faydalar sağlayacak. Doksan iki milyon Amerikalı, kendi paralarından ortalama 1.083 dolar tasarruf edebilecek.

Bu iddia, ortalama bir Amerikalının eline 1.000 doların biraz üzerinde bir para geçeceğini söylüyor gibi. Ancak durun biraz. Doksan iki milyon, gelir vergisi ödeyen Amerikalıların sayısıdır. Konuşmacının ortalama bir Amerikalı tarafından ödenen verginin 1.083 dolar azalacağını söylediği zannedilebilir. Ama eğer “ortalama Amerikalı” ile kastedilen “ortalama gelire sahip bir Amerikalı” ise iddia yanlıştır. Doğru olan şudur: 1.083 dolar yeni plan kapsamındaki ortalama vergi indirimidir. Ancak bunun nedeni kazancı en yüksek olan kişilerin yüz binlerce dolar tasarruf etmesidir (benzer şekilde eğer Bill Gates on temizlik elemanı ile aynı odadaysa, odanın ortalama net varlığı yine milyarlarca dolardır). Ortalama gelire sahip Amerikalı, ancak birkaç yüz dolarlık bir indirim elde edecektir.

Sezdirimden faydalanmak

Bu, bir bildirimin sezdirimini kullanarak dinleyicileri yanıltma taktiğidir (sezdirimin ne olduğundan emin değilseniz bu bölümün başındaki tartışmayı yeniden okuyun, s. 47) Sezdirilen önerme aslında konuşmacı tarafından dile getirilmediğinden, konuşmacı dinleyicileri yanıltma sorumluluğundan kaçabileceğini umabilir. Siyasi tartışmalarda sık kullanılan bir tekniktir. Örneğin, muhalefet partisinden bir siyasetçinin şöyle dediğini farz edin:

Eğer hükümet, gelir vergisini artırırsa çalışan ailelerin üzerindeki yük artacak.

Diyelim ki siyasetçi gerçekte hükümetin vergileri artırmayı düşünmediğini biliyor. Yine de dinleyiciler hükümetin böyle bir planı olduğuna inanacaktır yoksa niye siyasetçi bir vergi artışının olumsuz sonuçlarından bahsetmeye gerek görsün? Sezdirimden bu

şekilde yararlanan konuşmacı veya yazar, dinleyicilerinin sözlerini yanıltıcı bir şekilde yorumlamasını ve sonuçta duygusal olarak etkilenmesini istemektedir. Ancak eğer dinleyicilerini yanıltmakla suçlanırsa, siyasetçi hükümetin bir vergi artışı planladığını ileri sürmediği için yanlış bir şey söylemediğini savunabilir.

Birçok soru (diğer adıyla yönlendirici soru veya karmaşık soru)

Bu, dinleyicileri kasten yanıltmaya yönelik bir başka tuzaktır. Bir p önermesi için bir açıklama ararmış gibi görünen bir soru sorarak yanıltıcı bir şekilde p'nin doğru olduğunu sezdirmeyi amaçlayan bir taktiktir (açıklamaların nasıl işlediğinden emin değilseniz açıklama ve argümanlar hakkında s. 20-22'de yer alan kısmı gözden geçirin). Örneğin, "Neden kediler boya yapar?" sorusu ile karşılaştığımızda bizden "kediler boya yapar" önermesine bir açıklama getirmemiz istenmektedir ve kedilerin gerçekten boya yapıp yapmadığını sorgulamayız; bunun doğru olduğunu varsayabiliriz. Soruların böyle yanıltıcı bir şekilde kullanılmasına ilişkin tanıdık bir örnek, "Hâlâ eşini dövüyor musun?" sorusudur. Bu sorunun etkisi, "x eşini döver" önermesinin doğru olduğunu sezdirmektir. Birçok soru tuzağının bir türü, yönlendirici anket denen bir tür kamuoyu yoklamasında kullanılır. Yönlendirici anketler görüşleri ve anket sonuçlarını belirli bir yönde etkilemek için telkine dayalı (yanıltıcı) sorulardan yararlanır. Örneğin, bir anketör, bir seçmeni aradığında belirli bir adaya oy verip vermeyeceğini sormak yerine, adayın ateşli silahların serbest bırakılmasına destek verdiğini biliyor olsa oy verme ihtimalinin artacağını mı yoksa azalacağını mı sorar. İlgili aday ateşli silahların serbest bırakılmasına destek vermiyor bile olabilir ama anketör böyle bir soru sorarak destek verdiği izlenimini yaratmıştır ve bu kadarı seçmeni adayın aleyhine çevirmek için yeterli olabilir. Birçok soru tuzağı sıklıkla bir safsata olarak görülür. Biz bunun yanıltıcı olduğunu düşünüyoruz çünkü bu bir argüman girişimi değildir; aksine, bir önermeyi, bir sorunun içine gizleyerek dinleyicileri yanıltarak önermeyi kabul etmelerini sağlamaya yönelik bir girişimdir.

Duman perdesi (konuyu değiştirmek)

Bu, bir konuyu tartışmaktan veya bir tespiti kabul etmekten kaçınmak için farklı (ama muhtemelen bağlantılı) bir başka konuya eğilerek rakibin dikkatini dağıtma veya başka bir yöne çekme taktiğidir. Dolayısıyla tartışmayla ilişkisiz konu, asıl konuyu görmemizi engelleyen bir duman perdesi gibi görev yapar. Duman perdesi ne kadar ustaca hazırlanırsa, dinleyici veya okurun dikkatini o kadar başarılı bir şekilde dağıtabilir. Örneğin, hükümetin getirdiği bir kanun değişikliği teklifini savunmaya çalışan bir bakanı ele alalım. Değişiklik teklifi bir memurun bazı gizli belgeleri sızdırmasıyla ortaya çıkmış. Tek-

lifi savunurken bakan, kendisine yöneltilen soruları bilgi sızdırmanın korkunç bir görev ihmalı ve güven ihlali olduğuna dair bir söylevle yanıtlar. Bakan, tartışılan konudan –ilgili yasa değişikliği teklifinin iyi bir teklif olup olmadığından– bahsetmek yerine bu konunun üstünü görev, sorumluluk ve güven hakkındaki söylevinin retoriki örterek dikkatleri dağıtmaya çalışmaktadır. Söylev, retorik olarak güçlüdür çünkü görev, sorumluluk ve güven, sağduyu sahibi insanların değer verdiği ve takdir ettiği kavramlardır.

Duman perdesi taktiği Yedinci Bölüm’de (s. 287-288) daha ayrıntılı bir biçimde inceleyeceğimiz **saptırma** adlı argüman tekniğine çok benzer. Aradaki fark, duman perdesinin retorik gücü aracılığıyla etki etmesi, saptırmanın ise yine argümanlara dayanan bir ikna etme girişimi olmasıdır. Saptırma, iddiayı kabul etmeniz için nedenler sunar ama bunlar iyi nedenler değildir. Duman perdesi tuzağı ile saptırma safsatasını birbirinden ayırmak için önce yazar veya konuşmacının argümanlarla ikna etmeye çalışıp çalışmadığını çözmemiz gerekir.

Moda sözcükler, jargon ve akronimler

Moda sözcükler

Bu, zengin ikincil yananlamları nedeniyle yüksek retorik güce sahip moda veya “tutulan” sözcük veya söz öbeklerini kullanma tekniğidir. (İkincil yananlam kavramı size tanıdık gelmiyorsa bu bölümün başındaki ilgili kısmı bir kez daha okuyun.) Moda sözcükler son derece kışkırtıcı olabilir dolayısıyla zapt edilmeleri zordur; bu da onları eleştirel düşünürler için özellikle sorunlu bir hâle getirir. Eğer bir paragrafı ya da söylemi nesnel bir şekilde çözümlemek istiyorsak, söylenenleri veya yazılanları moda sözcükleri çıkartarak ifade etmeli, ancak bundan sonra çözümlemeye başlamalıyız. Örneğin, seçim kampanyalarında “değişim” sözcüğü sıklıkla bir moda sözcük hâline gelir. Seçmenlerin yeni politikalar ve yeni bir yönetim yaklaşımı görme arzusuna odaklanan kampanyalar, kendi adaylarını “değişim” adayı olarak tanıtacaktır. Başka bir bağlam içerisinde olumsuz yananlamlar yüklenebilecek ve gelecek korkusu yaratabilecek bu terim, seçmenlerin farklı bir yaklaşım arzusu bağlamında olumlu bir retorik önem kazanır. Sıklıkla söz verilen değişimin niteliğinin açıklanmaması dikkat çekicidir; “değişim” sözcüğünün olumlu retorik cazibesi seçmenlerin desteğini sağlamak için yeterli olabilir (bkz. s. 36’daki belirsizlik örneği).

Jargon

Jargon, muhtemelen dinleyicilerin büyük kısmına yabancı gelecek sözcük veya söz öbekleri kullanan ya da tanıdık sözcükleri alışılmadık şekillerde kullanan, genel

olarak anlaşılmaz bir konuşma veya yazma biçimidir. Moda sözcükler çoğunlukla jargonun bir parçası olarak karşımıza çıkar ve moda sözcükler gibi jargon da zamanla değişme ve gelişme eğilimi gösterir. Bu nedenle ilk kez jargonun bir parçası olarak karşımıza çıkan sözcükler zamanla günlük dilde tanıdık bir hâle gelir. Örneğin, “Marvin’e Bitmix teklifine ilişkin avantaj sağlama konusunda karşılaştığımız zorluklar hakkında bilgi notu attım” cümlesinde geçen birine bilgi vermek anlamındaki “bilgi notu” söz öbeği hâlihazırda moda bir sözcüktür ve profesyonel bağlamlarda giderek yaygınlaşmaktadır. Ayrıca bu bağlamlar dışında da kullanım sıklığı giderek artmaktadır (yakında birbirimize akşam yemeğinde ne yiyeceğimize dair “bilgi notu vereceğiz”). Jargonun retorik gücü yüksektir. Eğer jargonu doğru kullanırsanız “bilgili biri”, seçkinler grubunun bir üyesi gibi görünürsünüz. Dolayısıyla kullanıcılarına bir tür ayrıcalık sunar ve üyelerin dilini anlamayan veya kullanmayı bilmeyenleri dışlar. Jargon ayrıca söylenen şeylerin asıl anlamını veya sezdirimini gizlemek için de kullanılır. Ancak zaman zaman bilim dili, teknik dil veya mesleki dilin de aşağılayıcı bir şekilde “jargon” olarak nitelendirildiğine dikkat edin. Ancak bu genellikle yanlış ve haksız bir suçlamadır. Uzmanlar ve profesyoneller, kendi aralarında son derece karmaşık fikir ve kuramları ifade etmek için kesin bir dil geliştirir. Bu tür bir dilin onu geliştiren grup dışında, uygunsuz bir şekilde kullanıldığında jargon hâline geldiğini (veya öyle göründüğünü) söyleyebiliriz. Örneğin, bir tıbbi danışman, teşhisini meslektaşlarına açıklarken hastadaki belirtilerin sebebini net ve kesin bir şekilde ifade eden son derece özelleşmiş bir dil kullanabilir. Ancak kişiler arası iletişim konusunda gereken duyarlılığa sahip olduğunu varsayarsak, hasta ve ailesi ile konuşurken hastanın durumunu, hastalığın seyrini ve tedavi seçeneklerini net bir şekilde açıklamak için –halk ağzı dediğimiz– sıradan, uzmanlaşmamış bir dil kullanacaktır. Jargon kullanımı, sık sık kasıtlı bir şekilde, konuşmacı veya yazarın iletmek istediği mesajı gizlediği için söylemek istediğimizi açıkça ifade etmenin en iyi yolu olmadığı sürece jargon kullanmaktan kaçınmak gerekir.

Akronimler

Akronimler bir adı veya söz öbeğini kısaltmak amacıyla bir sözcük gibi kullanılan bir dizi harften oluşur. Jargon gibi akronimler de retorik güçlerini, onları deşifre edebilen ve iletmeye çalıştıkları mesajı kavrayabilen seçkinler yaratabilmelerinden ve “bilgisizleri” dışlayabilmelerinden alır. Yine jargon gibi akronimler de iletilmek istenen mesajı gizleme eğilimindedir. Örneğin, şirket ortamını bilmeyen birinin, “Eğer bu TT ile sonuç alamazsak MY14’te KPG’lerinizi tutturmamız zor görünüyor” cümlesini doğru bir şekilde, “Eğer bu teklif talebi ile başarılı olamazsak 2014 mali yılı için kilit

performans göstergelerimizi tutturmamız zor görünüyor” olarak deşifre etme olasılığı, iş dünyasında çalışan birine göre daha azdır. Yakın dönemlerde e-posta, kısa mesaj ve Twitter yazışmalarında sık rastlanan söz öbeklerinin akronimleri yaygın kullanıma girmiştir ama hâlen İngilizce konuşan birçok kişi için FYI, wrt ve lol otomatik olarak “for your information” (bilginize), “with respect to” (hakkında) ve “laugh out loud” (kahkaha atmak) anlamına gelmemektedir. Elbette tüm akronimler retorik bakımdan burada anlatılan biçimlerde görev yapmaz. Bazıları günlük dile o kadar yerleşmiştir ki retorik bir güçleri kalmamıştır ve son derece normal ve doğrudan bir kullanımları vardır; örneğin, İngiltere’de FA (Football Association - Futbol Federasyonu), ABD’de NFL (National Football League - Ulusal Futbol Ligi) ve dünya çapında FIFA (Fédération Internationale de Football Association - Uluslararası Futbol Federasyonları Birliği) gibi. Akronim kullanırken dinleyicilerimiz bağlamında uygun olup olmadıklarına dikkat etmeliyiz. Yani İngiliz bir dinleyici grubu “FA” dendiğinde hangi kuruluştan bahsedildiğini anlayacaktır ama yanlış anlamalardan kaçınmak için çoğu ABD’li dinleyici grubunun kısaltma yerine organizasyonun tam adını duyması gerekecektir.

Çarpıtma

Özellikle siyasi söylem alanında sık sık “çarpıtmadan” bahsedildiğini duyarsınız. Temel olarak “çarpıtma” terimi ile insanların (olası seçmenlerin, muhaliflerin, basının) görüşlerini etkilemek için retorik tuzakları başarıyla kullanan teknikler kastedilmektedir. Örneğin, çeşitli hükümetlerin batmak üzere olan ya da işletmelere kredi açmak için yeterli fona sahip olmayan bankaları kurtarma veya destekleme girişimlerini betimlemek için kullanılan dili ele alalım. Bu bankalara büyük miktarlarda kaynak sağlayan hükümetlerin yaptığı bankalara “para vermek” değil “likidite aşılaktır”. Bu jargonun kullanımı (sonuçta özel şirketler olan) bankaları kamu fonları ile destekleme projesini “çarpıtarak” finansı ve finansal terimleri doğru anlayan herkesin savunacağı olumlu bir şey hâline getirir. Öyleyse “likidite aşılaktır” söz öbeğinin kullanımı bu durumu onaylamamız gereken, anlamak için finansal uzmanlık gerektiren, son derece teknik bir konuya dönüştürür. Eğer söz öbeğini anlamıyorsak, çarpıtma devlet ile bankalar arasında neler olup bittiğine ilişkin gerçeği gizleme görevini yerine getirmiş, olanları anlayıp karşı çıkma olasılığımızı azaltmıştır.

Bölüm Özeti

Çeşitli dilbilimsel olgular argümanları saptamayı ve yorumlamayı zorlaştırabilir. Bulanıklık, belirsizlik, eğretilme, retorik sorular ve alaya alma söz konusu olduğunda bu olgular sorun yaratabilir. Çünkü konuşmacı ve yazarlar tarafından kastedi-

len anlamın üstünü örter. **Örtük** görelî cümleler ile niceleyicileri uygun olmayan biçimlerde kullanan cümlelerde ise konuşmacı ve yazarların kastettikleri anlamı bütünüyle yansıtamadıkları için sorun yaratırlar. Niceleyici cümleler, **genellemeleri** hatalı ifade edecek biçimde kullanıldıklarında argümanların yorumlanması açısından da sorunlara yol açabilir. İki tür genelleme vardır: güçlü ve zayıf. **Güçlü genellemeler** yalnızca hiçbir istisnaları yoksa doğrudur. Yanlış yorumlardan kaçınmak için **tüm, hepsi, hiçbir, hiç, her zaman, asla** gibi niceleyicileri kullanan cümleler ile ifade edilmeleri gerekir. **Zayıf genellemeler** ise yalnızca genellenenin konusunu oluşturan sınıfın çoğunluğu için doğrudur. Bunlar, **çoğu, neredeyse hepsi ve çoğu durumda** gibi niceleyicileri ve **genel olarak, tipik olarak ve genellikle** gibi belirteçleri kullanan cümlelerle ifade edilmelidir. Her halükârda, dilbilimsel olgular kastedilen anlamın açıkça anlaşılmasını engeller; bu yüzden ikna girişimine ilişkin en akla yakın yorumu elde etmek için bağlama özellikle dikkat etmemiz şarttır. Mümkün olduğunda cümleleri, anlamlarını belirttik bir hâle getirecek biçimde **yeniden yazmalıyız**.

Cümlelerin anlamları, eleştirel düşünürün farkında olması gereken birkaç boyuta sahiptir. **Retorik kuvvet**, bir cümlenin anlamının retorik boyutudur. Cümlenin ifade ettiği önerme içeriğinin bir parçası değildir. Bir sözce, önermeleri açıkça dile getirmek yerine **sezdirilebilir**; eğer bir sözce ile belirli bir önermenin kastedildiğini düşünmek makulse, sözce o önermeyi sezdirmektedir. **Tanımlar**, bize bir şeyin belirli türden bir şey olarak nitelendirilebilmesi için ne gerektiğini söyler. Bizim burada ilgilendiğimiz ve bu kitap boyunca kilit kavramlar için verdiğimiz tanımlar, bir şeyin belirli bir tür şey olarak nitelendirilebilmek için karşılamak zorunda olduğu **gerekli ve yeterli şartları** sıralar.

Retorik tuzaklar, argümanlara dayanmayan yollarla ikna etmeye çalışır. Akılcı olmaya ve başkalarının aklına hitap etmeye çalışıyorsak, kendi ikna girişimlerimizde retorik tuzaklar ve safsatalar kullanmaktan kaçınmamız ve başkalarının bir şeyler yapmaya veya bir şeylere inanmaya retorikle ikna etme girişimlerine aldanmamaya dikkat etmemiz gerekir. Bunu yapmanın en iyi yolu, çeşitli yaygın retorik tuzakları iyice tanımaktır. **Çoğu retorik tuzak, belirli duygu veya arzulara başvurur**; bunlar arasında yeniliğe, popülerliğe, merhamete, acımaya, suçluluk duygusuna, korkuya, şirinliğe, cinsel çekiciliğe, moda, havalılığa, zenginliğe, güce, alaya başvuruyu ve diğerlerini sayabiliriz. Tipik olarak bir görüş veya tüketici ürünü, belirli bir duygu veya arzu nesnesiyle ilişkilendirilir ve bu duygu veya arzunun ilgili görüşe veya tüketici ürününe yönlendirilmesi sağlanır. **Doğrudan saldırı**, bir görüş ya da emrin dikkat çekecek biçimde ifade edilmesidir; **ısrar** ise doğrudan saldırının üst üste tekrarlanmasına denir. **Korkutucu tırnak işaretleri** alaylı bir şekilde, rakibin görü-

şünü ya da başka bir olguyu komik ya da şaibeli göstermek için kullanılır. **Cinastan faydalanma**, biri kasten bir şekilde yorumlandığında doğruyken, başka bir şekilde yorumlandığında yanlış olabilecek ama savunulan görüş veya reklamı yapılan ürün açısından daha olumlu anlaşılabilecek bulanık veya belirsiz bir bildirim kullandığında gerçekleşir. **Duman perdesi**, birinin dinleyicilerin dikkatini bir anlığına tartışılan konudan uzaklaştırmak amacıyla son derece tartışmalı, ilginç ya da başka bir şekilde dikkat çekici bir konudan veya nesneden bahsetmeye başlamasıdır. Başarılı bir duman perdesi, dinleyicinin ilgili konuya değinilmediğini fark etmemesine sebep olur.

Moda sözcükler kullanma, dinleyicilerin tutkularını manipüle etmek için son derece duygusal veya yüksek retorik etkiye sahip sözcükler kullanmaktır. **Moda sözcükler** sıklıkla **jargonlu** konuşan veya yazan kişiler tarafından kullanılır. Jargon, muhtemelen dinleyicilerin büyük kısmına yabancı gelecek sözcük veya söz öbekleri kullanan ya da tanıdık sözcükleri alışılmadık şekillerde kullanan, genel olarak anlaşılmaz konuşma veya yazma biçimidir. Jargon kullanımının retorik etkisi, ilgili bağlamda kullanılan sözcükler ve söz öbeklerine yabancı kişileri dışlamak, bunları anlayan kişilerin ise bir “seçkinler” sınıfına ait olduklarını hissetmelerini sağlamaktır. Bir dizi harften oluşan **akronimler**, bir sözcük gibi, başka sözcükler ve söz öbekleri için birer kısaltma olarak kullanılır ve jargona benzer bir retorik etkileri vardır; onları anlayan ve deşifre edebilenler bir gruba ait olduklarını, bunu yapamayanlar ise dışlandıklarını hisseder.

Alıştırmalar

- 1 Sözlüksel ve sözdizimsel bulanıklık arasındaki farkı her ikisi için uygun birer örnek vererek açıklayın. Örneklerinizin olası yorumlarını verin.
- 2 Aşağıdaki cümlelerde sözlüksel açıdan bulanık sözcükleri veya söz öbeklerini gösterin ve olası anlamlarını açıklayın:
 - a) Onları son gördüğümde çaya gidiyorlardı.
 - b) Bu eski atlas çok değerli.
 - c) Canterbury Başpiskoposu hastane ziyaretinde bağış yapanları kutladı.
 - d) Piknik sepeti kurtlar tarafından saldırıya uğramış.
 - e) Kanunu arabada bırakmışsın.
 - f) Eşinizi mi arıyorsunuz?
 - g) Başını koltuğunun altına sıkıştırmış.
 - h) Bugün Orta Batı’da büyük bir çöküntü gerçekleşti.
 - i) Obama daha sağda.
 - j) Maliye Bakanı bütçede galip geldi, işi henüz bitmedi.

- 3 Aşağıdaki cümleler sözdizimsel olarak bulanıktır. Onları en uygun yorumu yansıtacak şekilde yeniden yazın. Eğer aynı derecede akla yakın iki veya daha fazla yorum varsa, tüm yorumları verin. Sözcük sırasını değiştirmeniz ve/veya sözcük eklemeniz gerekebilir.

Örnek

Eski bir profesyonel dansçı 33 yaşında bir kadınla kızına saldırmakla suçlandı.

- ✎ Eski bir profesyonel dansçı, 33 yaşında bir kadınla birlikte kızına saldırmakla suçlandı.

- a) İki şüpheli siyah giysili bir kadının kullandığı kırmızı bir Ford Escort ile polisler gelmeden önce uzaklaştı.
- b) Beni dün sinemaya gitmeye davet etmişti.
- c) Mary arkadaşlarını sıkıntılı bıraktı.
- d) Sıklıkla sigara içenler erken ölür.
- e) Smith'in Jones'dan ödünç aldığı bir çift terliği ve bir çift botu vardı.
- f) Aranıyor: beyaz çoraplı acemi biniciye uygun doru kısrak
- g) Jones şirketi daha iyi durumda bıraktı.
- h) Glasgow'un ilk ticari sperm bankası paslanmaz çelik bir tankta saklanan yirmi erkekten alınmış örnekler ile geçtiğimiz cuma günü kapılarını açtı.
- i) Bir hafta önce virüse yakalanmış birine maruz kalmışlar.
- j) Polis kaza yerinden kaçan kamyon şoförü ile iki kadını arıyor.

- 4 Belirsizlik ile bulanıklık arasındaki farkı, kendi örneklerinizi vererek açıklayın.
- 5 Aşağıdaki cümlelerin niceleyicilerini saptayın ve genellemenin güçlü mü, zayıf mı olduğunu belirtin.

Örnek

Sınavlarda kopya çekmek hemen her öğrencinin aklından geçer.

- ✎ Hemen her zayıf genelleme.

- a) Suçlu itiraf edene kadar hiç kimse odadan çıkamaz.
- b) Başvuranların pek azı iş için gerekli yetkinliklere sahip.
- c) Çoğu siyasetçi temsil ettikleri insanlara bağlıdır.
- d) Üyelerimizin çoğunluğu talep ettikleri ücreti almak için greve çıkmaya hazır.
- e) Tüm yolcular kalkış ve iniş sırasında kemerlerini bağlamalıdır.

- f) Genel olarak kuşlar uçabilir.
 - g) Hastaların hemen hepsi taburcu olmaya hazır.
 - h) Ankete katılanların neredeyse hiçbiri kanun değişikliği teklifini desteklemedi.
 - i) Her doktor, Hipokrat Yeminine uymalıdır.
 - j) Adayların hemen hiçbiri siyasette başarılı olacak karizmaya sahip değil.
- 6 Aşağıdaki cümlelerin hepsi bir genelleme ifade etmektedir ama niceleyiciler eksiktir. Eğer cümle güçlü bir genelleme olarak doğruysa, uygun niceleyiciyi ekleyerek cümleyi güçlü bir genelleme hâline getirin. Eğer cümle yalnızca zayıf bir genelleme olarak doğru olabilecekse, onu zayıf bir genelleme hâline getirecek uygun niceleyiciyi ekleyin.

Örnek

Trene binmeden önce yolcular biletlerini hazırlamalıdır.

- ✎ Trene binmeden önce tüm yolcular biletlerini hazırlamalıdır.

- a) Kedilerin kuyruğu vardır.
- b) Çocuklar dondurma yemeyi sever.
- c) Seçmenler 2012 ABD seçimlerinde Demokratik Parti adaylarına oy verdi.
- d) Baykuşlar memeli değildir.
- e) Arabalar benzin veya motorin ile çalışır.
- f) Demokratik bir ülkenin yurttaşları istedikleri gibi gelip gitmekte özgür olmalıdır.
- g) CEO'lar erkektir.
- h) Birleşik Krallık Üniversitelerinde bir İngiliz Dili Bölümü vardır.
- i) İnsanlar iklim değişimini yaşam biçimlerini değiştirecek kadar önemsiyor.
- j) Amerikalılar İngilizce dışında bir dil konuşabilir.

- 7 Bölümün ilgili kısmına bakmadan gerekli ve yeterli şart kavramlarını açıklayın.
- 8 Aşağıdakiler için gerekli ve yeterli şartlar nelerdir?

Örnek

- ✎ Kare olmak.

Bir şey ancak ve ancak a) eşit uzunlukta dört kenara ve b) her biri 90 derecelik dört açıya sahip düzlemsel bir şekilse karedir.

- a) Araba olmak?
- b) Memeli olmak?
- c) Meşe ağacı olmak?
- d) Süt olmak?
- e) Su olmak?

9 Aşağıdaki retorik tuzakların isimleri nelerdir?

Örnek

Eğer nükleer elektrik santral inşaatlarına izin verirsek, çocuklarımızı ve torunlarımızı bir çevresel felaket tehdidi ile karşı karşıya bırakacağız.

✎ Korkuya başvuru/korkutma taktiği.

- a) Fraud'un son arabasına bakın: Yepyeni Ego.
- b) Başarıyla uygulanan bilgi yönetimi, günümüzde hem doğrudan rekabetçi avantajlar sunarak hem de müşterek bir vizyon ve ortak bir amaç ile tanımlanan bir öğrenme kültürü oluşturarak organizasyonları etkilemeye başlamıştır.
- c) Yavru köpeklerini, First Choice yavru maması ile besleyen evcil hayvan sahiplerinin sayısı artıyor. Ufaklığın bir adım önde olması için sizin de öyle yapmanız gerekmez mi?
- d) Bu insanlar Birleşmiş Milletlere verdiğimiz taahhütleri yerine getirmenin ve sığınmacılara güvenli bir liman sunmanın ahlaki görevimiz olduğunu söylüyor. Size diyorum ki: Buraya gelip devlet yardımlarından faydalanan bu insanlara bir bakın; bunlar vergi mükelleflerinin kanını kurutuyor.
- e) Fatbusters piyasadaki en başarılı kilo verme programı!
- f) Kendinizi ya da daha kötüsü kızınızı gecenin bir yarısı tek başına, ıssız bir kır yolunun kenarında, bozulmuş arabanın yanında beklerken hayal edin. Çok az trafik var, kimse durup yardım etmiyor ve cep telefonunuz da çekmiyor. Bu duruma düşmeyin. En geniş kapsama alanına sahip süper 4G dijital telefonunuz olmadan bir yere gitmeyin.
- g) TV şirketi yayını sabah 1'de yaparak aslında sansür uyguluyor.
- h) Saçınız sönük ve şekilsiz mi? Bella'dan Goldie Glow'u deneyin. Saç yönetimi teknolojisinde son nokta.
- i) O iğrenç puroları içmeyi bıraktın mı?

10 Aşağıdaki retorik tuzakların her biri için bir örnek verin. Daha önce verilen örneklerden farklı örnekler vermeye çalışın. Örneğinizde tuzağın bizi bir şey yapmaya veya bir şeye inanmaya nasıl ikna ettiğini açıklayın.

- a) Alaya başvuru
- b) Birçok soru
- c) Cinastan faydalanmak
- d) Moda sözcükler
- e) Korkutucu tırnak işaretleri

11 Yazılı veya elektronik basında bir saptırma örneği bulmaya çalışın.

- i) Bunun neden saptırma olgusunu örneklediğini açıklayın.
- ii) Kullandığı retorik tuzakları saptayın.
- iii) Duygularımızı ve inançlarımızı ilgili fikrin veya kişinin lehinde ya da aleyhinde nasıl etkilediklerini çözümleyin.

12 Aşağıdaki akronimleri ve jargonu deşifre edin.

- a) MOBESE
- b) asimetrik sayısal abone hattı
- c) nbr
- d) Offline görüşelim.
- e) ÇSGB

Notlar

- 1 Zayıf genellemelerde "genel olarak" sözcüğünün yorumlanmasına ve kullanımına dikkat edilmelidir çünkü bu sözcük bazı bağlamlarda bulanık olabilir. Örneğin, "Genel olarak doktorlar çok çalışır" cümlesi ile kastedilen anlam, doktorların çoğunun ya da hemen hepsinin çok çalıştığı da olabilir, çoğu zaman ya da neredeyse her zaman çok çalıştıkları ama bazen daha az çalıştıkları da. Eğer belirli bir bağlamda "genel olarak" sözcüğünün bulanıklık yaratması mümkünse onun yerine "tipik olarak" veya "normalde" kullanmak daha doğrudur.
- 2 Karşılaştırın: Büyük Türkçe Sözlük (Cilt I) s. 477 (Türk Dil Kurumu Yayınları, 1988).
- 3 İnsanları sürükleyip götürecek bir seli çağrıştıran "göçmen dalgaları" söz öbeğinin retorik gücüne dikkat edin.
- 4 Terörizm olarak kabul edilen şeylerin sınırları değişken, terimin anlamı da tartışmalı olduğundan "terörizm" sözcüğünün kendisinin de belirsiz olduğuna dikkat edin. Terörizme ilişkin kamusal söylemlerde sıklıkla "terörizmin" anlamına ilişkin olarak cinastan faydalanılır. Klişedeki gibi: Birinin teröristi, başka birinin özgürlük savaşçısıdır.

3. Bölüm

Mantık: Tümdengelsel Geçerlilik

-
- İyi Niyet İlkesi
 - Doğru
 - Tümdengelsel Geçerlilik
Geçerlilik nasıl değerlendirilir • Diğer örnekler
 - Kuralcı İddialar/Betimleyici İddialar
 - Koşullu Önergeler
 - Bir Koşullu Önermenin Ön Bileşeni ve Art Bileşeni
Koşullu önermeler / argümanlar
 - Argüman Ağaçları
 - Tümdengelsel Sağlamlık
 - Biçimsel Mantık Bağlantısı
 - Bölüm Özeti
 - Alıştırmalar
-

Bölüm taslağı: Bu bölümde, eleştirel düşünmenin tam merkezinde yer alan kavramları tanıtacağız. **Tümdengelsel geçerlilik** bunların başında gelir. Tümdengelsel geçerlilik kavramının iyi anlaşılması, iyi muhakeme ile kötü muhakeme arasındaki farkı anlayabilmek açısından zorunludur ve tümdengelsel geçerlilik dilinde ustalaşmak, argümanlar hakkında kesin ve özlü bir biçimde konuşmanıza imkân verecektir.

Artık retoriğe dayanan aldatıcı-muhakemeleri argümanlardan ayırma konusunda eskisine oranla biraz daha başarılı olduğunuzu umuyoruz. Eleştirinizde retoriği saptamaya ve nitelemeye yönelik daha fazla araç var; kendinizi daha iyi ve daha hızlı savunabiliyorsunuz. Şimdi de argümanları anlama ve argümanlar hakkında akıl yürütme becerilerinizi iyileştirmek istiyoruz.

Eleştirel düşünme ilkelerini uygulama girişimlerimiz bazen yıldırıcı olabilir. Bir argümanda bir yanlışlık olduğundan emin olsak bile bazen tam olarak neyin yanlış olduğunu açıklamakta zorlanırsınız. Böyle durumlarda genellikle kendimize kızarırsınız; ama kolaylıkla argümanı sunan kişiye kızdığımız sanılabilir (böyle yorumlanması kolaydır). Eleştirel düşünmeyi öğrenmenin temel amaçlarından biri, bir argümanda neyin yanlış olduğunu açıkça ifade etmemizi sağlayacak kavramlar ve teknikleri öğrenerek bu kızgınlığı ortadan kaldırmaktır. Bu, argümanları daha etkin bir şekilde değerlendirmemize yardım ederek doğruyu arayışımızda bize destek olur. Ayrıca eleştirilerimizi daha net bir şekilde ifade edebilirsek daha az sinirlenir ve dolayısıyla daha iyi huylu biri hâline geliriz. Bu da diğer insanlarla kurduğumuz ilişkileri iyileştirebilir.

Söz konusu kızgınlığın iki kaynağı vardır. Birincisi, bir argümanla karşılaştığımızda tüm argümanı net bir şekilde zihninizde tutmakta zorlanırsınız; argümanın tam olarak ne olduğunu dile getirmekte zorlanırsınız. İkincisi, argümanı net bir biçimde göz önüne getirebilsek de argümanda neyin yanlış olduğunu betimlemekte ya da açıklamakta zorlanırsınız:

- İlk sorun, **argümanları yeniden oluşturmaya** yönelik teknikler ve stratejiler aracılığıyla çözülebilir. Bu, argümanları net ve kapsamlı bir şekilde görebilmek için onları standart biçime getirme sürecidir.
- İkinci sorunun çözümü ise **argümanların değerlendirilmesine** yönelik teknikler ve stratejilerde gizlidir. Bu da argümanların sonuçları kabul etmek için iyi nedenler sunup sunmadıklarını belirleme sürecidir.

Argümanların yeniden oluşturulmasına dair pratik ayrıntıları Beşinci Bölüm’de tartışacağız. Bu ve sonraki bölüm çoğunlukla argümanların değerlendirilmesine odaklanmaktadır. Normalde bir argümanın iyi veya kötü olduğunu, güçlü veya zayıf olduğunu, geçerli veya geçersiz olduğunu, sağlam veya çürük olduğunu, ikna edici olduğunu veya olmadığını, akıllıca veya aptalca olduğunu söyleriz ama bu terimlerle ne kastettiğimiz hakkında net bir fikrimiz yoktur ya da terimlerin anlamlarını açıkça birbirinden ayırmayız. Yani bir argümanı eleştirirken bu terimlerden birini kullandığımızda belirsiz olmakla kalmayız; diğer terimleri kullanarak ne kastettiğimizi açıklama gi-

rişimlerimiz de belirsiz kalır. Öyleyse bu bölümde ve bir sonrakinde yapmamız gereken ilk şey değerlendirme yaparken kullandığımız temel mantık kavramlarını açıklamak olmalı: **geçerlilik, sağlamlık ve tümevarımsal kuvvet.**

Argümanların değerlendirilmesine ilişkin ayrıntılı incelemenin Beşinci Bölüm'deki argümanların yeniden oluşturulmasına ilişkin incelemeden önce gelmesi sizi şaşırtabilir. Argümanı değerlendirebilmek için önce yeniden oluşturmamız gerekmez mi? Aslında nihai değerlendirme için argümanı yeniden oluşturmamız gerekse de yeniden oluşturma uygulaması için değerlendirmede kullanılan kavramların iyice anlaşılması şarttır; aksi hâlde yeniden oluşturmanın amacını, dolayısıyla da ne yapmaya çalıştığınızı tam olarak anlayamazsınız. Sonraki kısmın amacı bu önemli noktayı açıklamaktır.

İyi Niyet İlkesi

Bir argüman aslında bir **önermeler** sistemidir; bir sonucu desteklemek için sunulan öncüller kümesidir. İnsanlar akıllarındaki önermeleri net bir şekilde ifade etmede farklı derecelerde başarılı olur. Ek olarak, argüman, sahibinin hiç dile getirmediği ama örtük olarak varsaydığı bazı öncüllere dayanıyor olabilir.

Örneğin, eğer biri "Sally bir sanatçı; öyleyse onda boya fırçası vardır" diye bir argüman sunarsa, argüman sahibi muhtemelen oldukça belirsiz "sanatçı" terimini daha dar "ressam" anlamında kullanmaktadır. "Sanatçı" sözcüğünün heykeltıraşları, hat-ta oyuncularını ve pop müzik şarkıcılarını içeren daha geniş anlamında bunun kötü bir argüman olacağı açıktır. Üstelik argüman sahibi açıkça dile getirmese de bir kişinin ressam olmasını, o kişide boya fırçası olacağını düşünmek için bir neden olarak görmektedir. Öyleyse bu argümanda iki şey örtük bırakılmıştır: birincisi, argüman sahibi "sanatçı" sözcüğünün açıkça ifade ettiği anlamdan daha kesin bir anlam varsaymaktadır; ikincisi, argüman sahibi sonucu çıkarırken yararlandığı tüm olguları ortaya koymamaktadır. Bir öncül örtük bırakılmıştır.

Argümanları yeniden oluşturmanın amacı tam olarak hangi argümanın sunulduğunu belirlemek olduğuna göre, sürecin bir parçası argüman sahibinin gerçekte söylediklerini **netleştirmek** ve **tamamlamaktır** (argüman sahibinin bildirimlerinde örtük bırakılanları belirttik hâle getirmektir). Yani argümanı, gerçekte kullanılan önermeler ile standart biçimde argümanı yansıtan cümleler arasında mükemmel bir eşleşme olacak şekilde temsil etmeye çalışırız.

Bu durumun iki önemli sonucu vardır:

- Argümanı yeniden oluştururken kullandığımız cümlelerin, argüman sahibinin argümanını sunarken kullandığı cümlelerin aynısı olması şart değildir. Ar-

gümanı oluşturan önermeleri daha net veya daha kesin bir şekilde ifade eden cümleler kullanabiliriz.

- Argümanın yeniden oluşturduğumuz şekli, argüman sahibi tarafından fiilen kullanılan cümlelerin hiçbirinde dile getirilmeyen öncüller içerebilir.

Argümanları yeniden oluşturma, temelde bir **yorum** sürecidir. Yeniden oluşturmaya, elimizden geldiğince net bir şekilde temsil etmeye çalıştığımız, belirli bir düşünme, bir muhakeme zinciridir (Argüman sahibi bunu ifade etmekte ne kadar başarılı veya başarısız olursa olsun). Bu kesin bir bilim olamaz. Mekanik veya hatasız bir şekilde yapılamaz. Sağduyu, eleştirel ama anlayışlı bir göz veya kulak ve hatta biraz da sezgi, insanları –insanların belirli koşullar altında nasıl düşündüklerini ve kendilerini açıkça ifade etmede tipik olarak ne şekilde başarısız olduklarını– anlama yeteneği gerektirir.

Yine de süreci sistematik ve daha bilinçli bir şekilde işletmek mümkündür ve takip edebileceğimiz genel kılavuzlar bulunmaktadır. Bu kılavuzlar içerisinde en önemlilerinden biri, şimdi açıklayacağımız **iyi niyet ilkesidir**.

Biraz önce argümanları yeniden oluşturma sıklıkla argüman sahibinin aklında ne olduğunu ve ne ifade etmeye çalıştığını tahmin etme süreci olduğunu söyledik. Doğal olarak bu doğrultu sahip olduğumuz en önemli kanıt, argüman sahibinin fiilen kullandığı sözcüklerdir. Bunun ötesinde, kişinin söz konusu sözcükleri kullandığı **bağlama** veya **şartlara** dair çeşitli olguları da inceleriz. Örneğin, şu argümanı ele alalım:

Ama o hâlâ Paris'te! Öyleyse yarına kadar Moskova'ya gidemez.

Elbette günümüzde Paris uçakla Moskova'dan yalnızca birkaç saat uzaktadır. Eğer biri, şu anda yaşamakta olan bir kişi –örneğin, Vladimir Putin– hakkında böyle bir argüman sunmuş olsa şaşırırdık. Herkes uçak yolculuklarından haberdar olduğuna göre, kimse Paris'ten, Moskova'ya bir günde gitmenin imkânsız olduğunu düşünmeyecektir. Öyleyse günümüz bağlamında, argüman sahibinin niçin Bay Putin'in bu yolculuğu yapamayacağını düşündüğünü öğrenmek için başka sorular sormamız gerekir. Ancak diyelim ki biri bu sözleri 1807 yılında, Napolyon hakkında söylemiş olsun. O durumda argüman sahibi tabii ki haklı olarak, Paris'ten Moskova'ya o kadar hızlı gitmenin imkânsız olduğunu varsayacaktır. Hatta bunu söylemeye bile gerek olmayacaktır, argüman sahibi de işte bu yüzden açıkça dile getirmemiştir. O dönemde en hızlı yolculuklar atla yapıliyordu.

Argümanın sunulduğu bağlama ilişkin bu tür olgular, kişinin kullandığı sözcükler ile birlikte argümanı yeniden oluşturmak için sahip olduğunuz delillerin toplamını oluşturacaktır. Bazı durumlarda bağlam bilinir ve argüman sahibinin neleri örtük

bir şekilde varsaydığını açıkça ortaya koyar. Başka bazı durumlarda bağlam hakkında daha fazla şey öğrenmek zorunda kalabiliriz; bu, özellikle tarihsel belgeleri yorumlarken söz konusu olabilir.

Diğer durumlarda ise tüm ilgili bağlamsal etkenleri öğrenmemize rağmen kişinin argümanını birden fazla şekilde yorumlamak yine de mümkün olabilir. Ayrıca bir yeniden oluşturma argümanı iyi, bir başkası ise kötü bir argüman gibi gösteriyor olabilir. Böyle bir durumda hangi yeniden oluşturmaya tercih etmelisiniz? Hangisinin argümanın yeniden oluşturulmuş biçimi olduğunu ileri sürmelisiniz?

Bu, amacınıza bağlıdır. Eğer başkalarını kişinin yanlışlığına inandırmak istiyorsanız, argümanını kötü bir argüman olarak göstermeniz hâlinde başarı şansınız artar. Aslında bu, sık kullanılan bir yöntemdir. Eğer amacınız rakibinizi yenmek –ya da yenmiş gibi görünmek– ise rakip argümanın daha zayıf bir biçimine saldırırsanız başarılı olma ihtimaliniz daha yüksektir. Kamuoyu tartışmaları gibi bağlamlarda bu genellikle iyi bir stratejidir. Çünkü yapmaya çalıştığınız, dinleyicilerinizin gözünde galip gelmektir. Rakibinizin görüşünü aslında olduğundan zayıf gösterirseniz, tartışmayı kazanmış gibi görünmeniz daha kolaydır. Aynı zamanda rakibinizin savunmada kalmasını sağlar, onu bocalamaya, “öyle demek istemedim” gibi şeyler söylemeye zorlarsınız. Eğer amacınız ikna etmek ya da kazanan taraf gibi görünmek ise zayıf versiyonu seçmeniz daha akıllıca olacaktır (özellikle de dinleyicileriniz daha güçlü bir versiyon bulunduğunu bilmiyorsa).

Ancak eğer sizin için önemli olan argümanın sonucunun doğru olup olmadığıysa argümanı en iyi şekilde temsil eden versiyonu seçmeniz gerekir.

Neden mi? Varsayalım ki belirli bir önermenin doğru olup olmadığını merak ediyorsunuz. Örneğin, zenginlerin ödediği vergileri artırmanın işsizlikte bir artışa yol açıp açmayacağını merak ediyorsunuz. Ayrıca varsayalım ki bu önermenin doğru olup olmadığı hakkında gerçekten hiçbir fikriniz yok. Şimdi birinin bir argüman sunarak sizi, bu önermenin doğru olduğuna ikna etmeye çalıştığını düşünün. Ancak argümanın iki farklı biçimde yeniden oluşturulabileceğini fark ediyorsunuz. Bir versiyona göre ileri sürülen iyi bir argüman; yani önermenin doğru olduğunu kabul etmek için iyi bir neden veriyor. Ancak diğer versiyonda hiç de iyi değil; bu versiyonda kişinin önerme lehinde verdiği nedenlerin aslında önermeyi hiçbir şekilde desteklemediğini görüyorsunuz. Argümanın bu ikinci versiyonunu, onu kötü bir argüman olarak temsil eden versiyonu seçtiğinizi düşünün.

Bu durumda argümanın doğru mu, yanlış mı olduğuna karar verebilir misiniz? Bu şekilde yeniden oluşturulduğunda iyi bir argüman olmadığına göre, buna dayanarak

önermenin doğru olduğu sonucuna varmanız imkânsızdır. *Ancak önermenin yanlış olduğu sonucuna da varamazsınız.* Birinin bir önermenin lehinde kötü bir argüman sunmuş olması, tek başına önermenin yanlış olduğuna karar vermek için bir neden olamaz. Örneğin, biri üç rakamı şanslı bir rakam olduğu için Üçüncü Dünya Savaşı'nın çıkmayacağını öne sürebilir. Bu kötü bir argümandır; size, Üçüncü Dünya Savaşı'nın çıkmayacağına inanmak için bir neden vermemektedir. Ancak (neyse ki!) bunun kötü bir argüman olması, üçüncü bir Dünya Savaşı *çıkacağına* inanmak için de bir neden değildir. Kısacası birinin söz konusu önerme için kötü bir argüman sunmuş olması, sizi tam olarak başladığınız noktada bırakır. Eğer başlangıçta elinizde önermenin lehinde veya aleyhinde herhangi bir kanıt yoksa, durumunuz değişmemiştir (önermeyi doğru kabul etmek için de bir nedeniniz yoktur, yanlış kabul etmek için de).

Şimdi de argümanın ilk yeniden oluşturulmuş versiyonunu kabul ettiğinizi varsayalım. Bu versiyon iyi bir argüman olduğundan, şimdi farklı bir konumdasınız; artık elinizde önermenin doğru olup olmadığına dair bir işaret var. Özellikle de argümanın doğru olduğuna inanmak için bir nedeniniz var. Öyleyse, eğer eleştirel düşünmek istiyorsak –amacımız sadece insanları ikna etmek veya yalanlamak değil de bir şeyin doğru olup olmadığını keşfetmek ise– kötü argümanları değil iyi argümanları incelemek isteriz. O zaman daima bir argümanın en iyi yeniden oluşturulmuş versiyonunu seçmeliyiz. Bu şekilde belirli önermeleri kabul etmek veya reddetmek için nedenler keşfeder, bilgi birikimini artırırız. İşte bu, **iyi niyet ilkesidir.**

İyi niyet ilkesine uymak için mantıktan çok ahlakla ilişkili bir neden daha vardır. Bir argüman ileri sürerken kendinizi açıkça ifade etmeyi başarabilir veya başaramayabilirsiniz ama her halükârda dinleyicinizin sizi anlamaya çalışmasını arzu edersiniz. Eğer dinleyiciniz sizi anlamaya çalışmadan, argümanınızı mümkün olduğunca hızlı çürütmek için sözcüklerinizi sabırsızca değerlendirirse size kötü davranıldığını, haksızlık yapıldığını düşünmeniz doğaldır. Gördüğünüz muamelenin yanlış, adaletsiz olduğunu düşünürsünüz. Öyleyse başkalarına da aynı derecede anlayışlı olmaya çalışmalıyız. Onları yalanlamaya ya da itibarlarını sarsmaya uğraşmak yerine onları anlamaya çalışmalıyız.

Ancak iyi niyet ilkesinin de belirli bir eşiği vardır ve bu eşiğin ötesinde yaptığımız işin niteliği biraz değişir. Eğer amacımız argümanı kişinin aslında kastettiği şekilde yeniden oluşturmak ise elimizdeki kanıtlar ışığında makulen argüman sahibinin ifade etmeye çalıştığını düşündüğümüz fikrin ötesine geçmememiz gereklidir. Makulen argüman sahibinin ifade etmeye çalıştığını varsayabileceğimiz fikrin ötesine geçerse, yaptığımız onun argümanını yorumlamaktan çıkar. Bunun yerine biz argüman sahibi hâline geliriz.

Eğer bir kişi tarafından sunulan argümanın ne kadar iyi olduğunu bulmaya çalışıyorsak, bu sınırı aşmamamız gerekir. *Ancak eğer amacımız yalnızca doğruya ulaşmaksa, sınırı aşmak kesinlikle sorun değildir.* Sık sık bir argümanı yeniden oluştururken aynı sonuca ulaşan, yeniden oluşturmaya çalıştığımız argümana benzer veya onunla ilişkili ama ondan daha iyi başka bir argümana rastlayabiliriz. *Eğer yalnızca belirli bir konunun lehinde ve aleyhindeki en iyi argümanları bulmaya çalışıyorsak, bu en iyi argümanı temsil etmeyi yeğlememiz gerekir.*

Doğru

Eğer amacınız bir argümanı en iyi biçimde yeniden oluşturmaksa, argümanları nelerin iyi, nelerin kötü birer argüman hâline getirdiğini bilmeniz şarttır. Neyse ki mantık bir argümanı neyin iyi veya kötü bir argüman yaptığı sorusuna çok net yanıtlar vermektedir.

Mantığın temel kavramı, doğru kavramıdır.¹ İlk olarak, eleştirel düşünürün birincil kaygısı tipik olarak argüman sonuçlarının doğru (veya yanlış) olmasıdır. Dahası, mantıkçı diğer her şeyi doğru kavramı bağlamında açıklamaya çalışır. Bu nedenle mantık kavramlarını incelemeye bu son derece önemli kavram üzerinde biraz daha durarak başlayacağız.

Birçok insan “doğru” sözcüğünden rahatsız olur. Genellikle bu aslında “doğru” diye bir şeyden bahsedemeyeceğimizi söyleyen felsefi bir endişenin belirtisidir. Tek bir doğru olmadığından –bir kişi veya grup için doğru olan bir şeyin, başka bir kişi veya grup için doğru olmayabileceğinden– endişe edilebilir. Ya da doğrunun bazı yönleriyle bizi aştığından, kusurlu insanlığın ona asla ulaşamayacağından kaygı duyulabilir. Diğer yandan bizim amaçlarımız doğrultusunda, bu tür derin felsefi kaygıları bir kenara bırakabiliriz. Birinci Bölüm’de de belirttiğimiz gibi, mantıkçı, “doğru” sözcüğünü aslında çok basit ve gerçekçi bir şekilde kullanır. Gerektiği gibi anlaşıldığında sözcük bu tür tartışmalara yer bırakmamaktadır.

Aşağıdaki önermeyi ele alalım:

(A) Balıklar suda yaşar.

Bu önerme doğrudur. Bu önermenin doğru olduğunu söylemek ne anlama gelir? Basitçe bu, durum böyledir demektir. Önermenin doğru olduğunu söylemek şunu söylemekten ibarettir: Evet, balıklar *hakikaten* suda yaşar. Öyleyse (A)’nın doğru olduğunu söyleyen önermeyi ele alalım:

(B) Balıkların suda yaşadığı doğrudur.

(A) ve (B) eşdeğer önermelerdir çünkü eğer (A) doğru ise (B) ve (B) doğru ise (A) doğru olmak zorundadır. Başka bir deyişle, balıkların suda yaşadığı doğrudur demek, aslında balıklar suda yaşar demekle aynı anlama gelir. Bu şekilde kullanıldığında –ki mantık ve eleştirel düşünme için gereken de bundan ibarettir– “doğru” sözcüğü “Balıklar suda yaşar” cümlesinde geçen sözcüklerden daha gizemli değildir. Bu anlamda doğru diye bir şeyin “gerçekten” de var olduğundan ya da doğrunun bilinebilir olduğundan şüphe duyamazsınız; tıpkı balıkların suda yaşadığından veya gökyüzünün mavi olduğundan ya da Dünya’nın bir greyfurttan büyük olduğundan şüphe duyamayacağınız gibi. Çünkü bunların hepsi bilinen doğrulardır.

“Doğru” sözcüğünden duyulan rahatsızlık bazen, doğru ile *inancı* birbirinden ayıramamaktan kaynaklanır. Eğer John “Balıklar suda yaşar” derse bu elbette John’un balıkların suda yaşadığına inandığını gösterir (tahminen, John balıkların suda yaşadığını *bilmektedir*). Benzer şekilde, eğer Mary, John’un sözlerinden bahisle “Bu, doğru” derse, Mary de balıkların suda yaşadığına inandığını göstermiş olur. Bunu farklı şekillerde yapmış olsalar da hem John hem de Mary balıkların suda yaşadığı önermesini ileri sürmüştür. John’un aksine Mary, “doğru” sözcüğünü kullanmıştır. Ancak ikisi aynı önermeyi öne sürmüştür; aynı inancı, aynı üstlenmeyi ifade etmiştir. Diğer yandan açıkça bu önermenin doğruluğu ile Mary’nin (ya da John’un) neye inandığı arasında hiçbir ilişki yoktur. Önermenin doğruluğu yalnızca balıkların durumuna bağlıdır ama balıkların yaptıkları insanların ne düşündüğüne bağlı değildir. Öyleyse Mary bir şey öne sürmek için “doğru” sözcüğünü kullanmış olsa da öne sürdüğü şeyin doğruluğu herhangi bir şekilde inançlarına bağlı değildir.

Elbette Mary’nin neye inandığı Mary’ye bağlıdır ve insanların balıklara ilişkin farklı inançlar beslemesi mümkündür. Ancak bunun balıklar üzerinde bir etkisi yoktur (ama bu konuya son bölümde yeniden döneceğiz).

Madalyonun diğer yüzünde, bir önermenin **yanlış** olduğunu söylemek, aslında onu reddetmekten ibarettir. Örneğin, yılanların balık olduğunu sanan bilgisiz biri, “Bu yanlış, tüm balıklar suda yaşamaz” diyebilir.

Bazen bir önermenin **doğruluk değerinden** bahsedeceğiz. Bu, yalnızca önerme doğruysa, doğruluğu; yanlışsa da yanlışlığı anlamına gelmektedir. İki doğruluk değeri vardır: doğru ve yanlış. Örneğin, “Balıklar suda yaşar” önermesinin doğruluk değerinin doğru, “Balıklar gökyüzünde yaşar” önermesinin doğruluk değerinin yanlış olduğunu, “Bugün günlerden salı” önermesinin doğruluk değerinin ise her zaman “Bugün günlerden cuma” önermesinin doğruluk değerinden farklı olacağını söyleyebiliriz. “Şu önermenin doğruluk değeri nedir?” diye sormak, o önermenin doğru olup olmadığını sormak demektir.

Aklınıza bir soru gelmiş olabilir: Eğer bir önermenin doğru olduğunu söylemek o önermeyi öne sürmeye denk ise “doğru” ve “yanlış” terimleri neden var? Bunların amaçları ne? Neden gereksiz birer laf kalabalığından ibaret değiller? Nedenlerden biri, kolaylık sağlamaları; “bu doğru” demek, basit ve hızlı, tıpkı “evet” demek ya da başınızla onaylamak gibi. Ancak daha önemli bir neden şu: bazen önermelerin hangileri olduğunu bilmeden onları öne sürmenin etkilerinden faydalanmak isteyebiliriz. Örneğin, biri güvendiği bir kişi hakkında “Her ne söylediyse doğrudur” diyebilir. Bununla bağlantılı olarak, bazen belirli bir önerme vermeden, *genel olarak* doğru veya yanlış önermelerden bahsetmek isteriz; bir örnek, “Hiçbir önerme hem doğru hem de yanlış olamaz” diyen çelişmezlik yasasıdır. Biçimsel mantık çalışmalarında bu özellik kritik bir rol oynar ama daha az teknik örnekleri de aynı derecede önemlidir. Örneğin, eleştirel düşünmenin doğruyu hedeflediğini söyledik. Bu demektir ki eleştirel düşünmeyle uğraşmamızın nedeni, kapitalizmin en adil ekonomik sistem olup olmadığını, suçu gerçekten filanca kişinin işleyip işlemediğini, savaş tehdidinin artıp artmadığını vs. bilmek istememizdir (aynısını, öğrenmek istediğimiz her şey için söyleyebiliriz). “Eleştirel düşünme doğruyu hedefler” önermesi, bu durumu özetleyen bir genellemedir.²

Tümdengelimsel Geçerlilik

Aslında şimdi inceleyeceğimiz son derece önemli **tümdengelimsel geçerlilik** kavramını tanımlamak için böyle genellemeye gereksinim duyarız. Daha kısa olması açısından, kavrama bazen sadece “geçerlilik” de denir. Geçerliliği incelerken bu sözcüğün normalde sizin için ne anlama geldiğini unutmamalısınız. Biz, *mantıksal* geçerlilikten, muhakeme bilimi olan mantıktaki geçerlilik kavramından bahsediyoruz.

Aşağıdaki argümanları ele alalım:

A

P1) Başbakanın köpeğine pire bulaşmış.

P2) Tüm pireler bakteridir.

C) Başbakanın köpeğine bakteri bulaşmış.

B

P1) Colette’in bir köpeği vardı.

P2) Tüm Fransız buldokları köpektir.

C) Colette’in bir Fransız buldoğu vardı.

A argümanı bir "Başbakandan" söz etmektedir ama bunun hangi başbakan olduğu açık değil çünkü bize, bu argümanın ne zaman, hatta hangi ülkede sunulduğu hakkında bir bilgi verilmemiş. Ayrıca hangi köpekten bahsedildiği hakkında da bir fikrimiz yok. Üstelik A'nın P2'si olan argüman, hangi şartlar altında sunulmuş olursa olsun yanlıştır (Pireler böcektir, bakteri değil). Ancak bu argümanları dikkatle gözden geçirin. A'da doğru, B'de yanlış bir şeyler olduğunu kolaylıkla fark edebilirsiniz. A'nın öncüllerinden sonucuna varmak mümkündür ama B'nin sonucu öncülleri izlememektedir. Fark ettiğiniz şey A'nın geçerli, B'nin ise geçersiz olduğudur.

Peki, bu ne demek? A'nın geçerli, B'nin ise geçersiz olduğunu gördüğünüzde aslında gördüğünüz nedir? A'yı ele alalım. Bir kez geçerli olduğunun farkına vardığınızda, A'nın P1'inin ya da C'sinin doğru olup olmadığını hatta tam olarak hangi ülkenin hangi başbakanına ait hangi köpekten bahsedildiğini bilmeniz şart değildir; A'nın P2'sinin kesinlikle yanlış olması da sizi ilgilendirmez. Çünkü gördüğünüz şudur: A'nın öncülleri doğru ise sonucu da doğru olmak zorundadır. Kısacası, *öncüllerin doğru ama sonucun yanlış olması imkânsızdır*. Mümkün olan veya hayal edilebilecek her durumda, öncüllerin doğru olması sonucun da doğru olmasını garanti eder. Eğer pireler bakteri olsaydı ve söz konusu köpeğe pire bulaşmış olsaydı, bu durumda köpeğe bakteri bulaşmış olacaktı.

Diğer tarafta ise B'ye bakalım. B'nin geçerli bir argüman olmadığının farkına vardığınızda, aslında öncülleri doğru bile olsa sonucunun yanlış olabileceğini fark ettiniz. Sonuç, öncülleri izlemiyor. Öncüller aslında doğru olsa da olmasa da öncüllerin doğruyken sonucun yanlış olması, olası veya hayal edilebilir bir durum. Öncüllerin doğru olması, sonucun doğru olacağını garanti etmiyor.

Bu örnekte B'nin öncülleri aslında doğru. Fransız yazar Colette'in gerçekten bir köpeği vardı ve Fransız buldokları elbette birer köpektir. Hatta B'nin sonucu da doğru; Colette'in köpeği bir Fransız buldoğuydu. Ancak geçerlilikten bahsederken bunun hiçbir önemi yok. Colette'in bir Fransız buldoğu olduğu doğru olabilir ama yalnızca bir köpeği olduğu olgusundan yola çıkarak bu sonuca ulaşamayız. Sadece argümanın öncülleri verilen ve Colette hakkında başka bir bilgisi olmayan bir kişinin, Colette'in bir Fransız buldoğu olduğu çıkarımına ulaşması mümkün değildir. Eğer bu nokta size tuhaf geliyorsa, argümanın geçersiz olduğunu öncüllerinin veya sonucunun doğruluk değerlerini öğrenmeden önce fark ettiğinizi hatırlayın. Zaten böyle olması gerekiyordu. Bir argümanın geçerli olup olmadığını, onu oluşturan öncüllerin doğruluk değerlerini bilmeden de görebilirsiniz çünkü argümanın geçerliliği (ya da geçersizliği), o öncüllerin doğruluk değerlerine bağlı değildir.

Bir başka şekilde ifade etmek gerekirse: Geçerlilik kavramı bir argümanın öncülleri ile sonucu arasındaki *bağlantıya* ilişkindir, bunların bireysel doğruluk değerlerine değil. Geçerlilik kavramı hakkındaki en önemli ders budur: Geçerlilik, argümanların bütünü hakkındadır (daha kesin olarak, *çıkarımlar* hakkındadır; genişletilmiş argümanlar birden fazla çıkarım içerebilir ve her biri geçerli veya geçersiz olabilir).

Bu nedenle tek bir önermenin geçerli olduğunu söylemek anlamsız olacaktır. Bu tek bir sözcüğün uyaklı olduğunu söylemeye benzer (uyak, sözcükler arasında bir ilişki gerektirir). Aynı şekilde, bir argümanın doğru olduğunu söylemek de anlamsızdır. Bu, tüm bir tenis maçının çift hata olduğunu söylemek gibidir. Tek bir önerme doğru veya yanlış olabilir, geçerli veya geçersiz değil; bir argüman, geçerli veya geçersiz olabilir, doğru veya yanlış değil.

Bu iki husus akılda tutulmalıdır, zira doğruluk ve geçerlilik kavramlarını birbirine karıştırmak ve bunları yanlış türden şeyler için kullanmak sık sık düşülen bir hatadır.

Öyleyse işte **geçerliliğe** ilişkin iki tanım; bunlar eşdeğer tanımlardır (aynı anlama gelmektedirler), dolayısıyla hangisiyle çalışmak sizin için daha kolaysa onu kullanabilirsiniz.

Bir argümanın geçerli olduğunu söylemek şu anlama gelir: Argümanın tüm öncüllerinin doğru ama sonucunun yanlış olması imkânsızdır.³

Bir argümanın **geçerli** olduğunu söylemek şu anlama gelir: Argümanın tüm öncüllerinin doğru ama sonucunun yanlış olması imkânsızdır.

Ve ikincisi:

Bir argümanın **geçerli** olduğunu söylemek şu anlama gelir: Eğer öncüller doğru ise sonuç da doğru olmak zorundadır.

Eğer tanımda belirtilen şart mevcut değilse, argüman geçersizdir. Bu tanımların bir sonucu, aşağıdaki geçerli argüman örneklerinin tamamının mümkün olmasıdır:

- 1 Öncüllerin tümü (gerçekte) doğru ve sonuç da (gerçekte) doğru.
- 2 Öncüllerin tümü (gerçekte) yanlış ve sonuç da (gerçekte) yanlış.
- 3 Öncüllerin tümü (gerçekte) yanlış sonuç ise (gerçekte) doğru.
- 4 Öncüllerin bazıları (gerçekte) doğru, bazıları (gerçekte) yanlış, sonuç ise (gerçekte) doğru.
- 5 Öncüllerin bazıları (gerçekte) doğru, bazıları (gerçekte) yanlış, sonuç ise (gerçekte) yanlış.

Bir argümanın geçerli olamayacağı tek durum, öncüllerin tümünün (gerçekte) doğru, sonucun ise (gerçekte) yanlış olduğu durumdur. Çünkü eğer öyleyse öncüller doğru iken sonucun yanlış olduğu olası bir durum var demektir: Argümandaki durum.

Bunu bazı örneklerle bakarak daha iyi anlayabiliriz. Aşağıda sırasıyla 1. ila 5. durumlara ilişkin örnekler verilmiştir; her öncül veya sonucun sağında parantez içine alınmış “D” veya “Y” ilgili önermenin aslında doğru mu, yanlış mı olduğunu göstermektedir:

- 1 P1) Janet Baker bir opera şarkıcısıdır (D)
P2) Tüm opera şarkıcıları müzisyendir (D)

C) Janet Baker bir müzisyendir (D)

- 2 P1) Janet Baker bir baritondur. (Y)
P2) Tüm baritonlar İtalyan’dır. (Y)

C) Janet Baker İtalyan’dır. (Y)

- 3 P1) Janet Baker bir baritondur. (Y)
P2) Tüm baritonlar İngiliz’dir. (Y)

C) Janet Baker İngiliz’dir. (D)

- 4 P1) Janet Baker bir sopranodur. (D)
P2) Tüm sopranolar İngiliz’dir. (Y)

C) Janet Baker İngiliz’dir. (D)

- 5 P1) Janet Baker bir sopranodur. (D)
P2) Tüm sopranolar İtalyan’dır. (Y)

C) Janet Baker İtalyan’dır. (Y)

Bunlar da bazı geçersiz argüman örnekleri (diğer sık karşılaşılan geçersiz argüman tiplerini Yedinci Bölüm’deki, “Bıçimsel safsatalar” kısmında ele alacağız).

- 6 P1) Janet Baker bir sopranodur. (D)
P2) Janet Baker bir müzisyendir. (D)

C) Janet Baker İtalyan'dır. (Y)

- 7 P1) Janet Baker bir kadındır. (D)
P2) Tüm baritonlar kadındır. (Y)

C) Janet Baker bir baritondur. (Y)

- 8 P1) Janet Baker bir kadındır. (D)
P2) Tüm sopranolar şarkıcıdır. (D)

C) Janet Baker İngiliz'dir. (D)

- 9 P1) Janet Baker İtalyan'dır. (Y)
P2) Tüm şarkıcılar İtalyan'dır. (Y)

C) Janet Baker bir şarkıcıdır. (D)

Geçerlilik nasıl değerlendirilir

Bir argümanın geçerli olup olmadığını belirlemenin yolu, öncüllerin gerçekteki doğruluk değerleri ile sonucun gerçekteki doğruluk değerini *göz ardı etmektir* (tabii eğer sonuç aslında yanlış ancak öncüllerin hepsi doğru ise argüman geçersiz olmak zorundadır ama normalde argümanları değerlendirirken sonucun doğruluk değerini bilmeyiz çünkü argümanı incelememizin tek nedeni sonucun doğruluk değerini bulmak istememizdir). Bunu yapmanın yolu –ki geçerlilik tanımının sizi zaten bu sonuca götürmüş olması gerekir aşağıdaki gibi akıl yürütmektir:

Aslında doğru olsunlar ya da olmasınlar, tüm öncüllerin doğru olduklarını varsayın ya da hepsi doğruymuş gibi davranın; bu durumda –herşeyin gerçekte nasıl olduğunu bir kenara koyarsak– sonucun yanlış olması mümkün müdür? Eğer sonuç yanlış olamazsa argüman **geçerlidir**. Eğer sonuç yanlış olabilirse argüman **geçersizdir**.

Örnek olarak 5 numaralı argümanı ele alalım. Janet Baker'ın bir soprano olduğu (ki gerçekte öyledir ama bunun bir önemi yok) ve tüm sopranoların İtalyan olduğu (gerçekte böyle değildir ama yine önemsiz) bir dünya hayal edin. Bu şartlar altında Janet Baker, İtalyan *olmayabilir* mi? Hayır; çünkü o dünyada bir soprano ise İtalyan olmak zorundadır. Öyleyse argüman geçerlidir.

Sekizinci argümanı ele alalım. Janet Baker'ın bir kadın, tüm sopranoların da şarkıcı olduğu bir dünya hayal edin. Janet Baker, bu dünyada İngiliz olmayabilir mi? Evet; Janet Baker'ın bir kadın olduğu, tüm sopranoların şarkıcı olduğu, Janet Baker'ın da İngiliz *olmadığı* bir dünya rahatlıkla hayal edilebilir. Öncüllerin bize söylediklerine bakılırsa pekâlâ Japon da olabilir. Öyleyse argüman geçersizdir.

Dokuzuncu argümana bakalım. Janet Baker'ın, İtalyan olduğu bir dünya hayal edin ve bu dünyadaki tüm şarkıcıların İtalyan olduğunu varsayın. Bu dünyada Janet Baker'ın şarkıcı olmaması mümkün mü? Elbette mümkün. Dolayısıyla argüman geçersiz. Şöyle de ifade edebiliriz: Janet Baker'ın, İtalyan olduğu ve tüm şarkıcıların İtalyan olduğu bilgisine dayanarak Janet Baker'ın bir şarkıcı olduğuna karar vermek imkânsızdır; eğer bu dünyaya ilişkin tüm bildikleriniz bunlardan ibaretse, Janet Baker'ın bir şarkıcı olduğu sonucuna varamazsınız. Bir başka ifade şekli: üç bildirim –*Janet Baker İtalyan'dır, Tüm şarkıcılar İtalyan'dır ve Janet Baker bir şarkıcı değildir*– birlikte tutarlıdır; hepsi birden doğru olabilir (aslında hiçbiri doğru olmasa bile).

Geçerliliğin sistematik bir biçimde incelenmesi mantığın ilgi alanıdır. Mantıkçılar, matematiksel kanıtlarda yer alan çok karmaşık argümanlar söz konusu olduğunda bile geçerliliği ya da geçersizliği saptamaya yarayacak mükemmel derecede güvenilir süreçler üretmeye çalışır. Bir argümanın geçerliliği, öncüllerinin doğruluk değerlerinden bağımsız olduğu için mantık, diğer bilimler arasında eşsiz bir yere sahiptir; zira diğer bilimler kendi konularına ilişkin belirli önermelerin doğruluk değerlerini bulmaya uğraşır. Örneğin, balıkbilim, balıklara ilişkin hangi önermelerin doğru, hangilerinin yanlış olduğunu öğrenmeye çalışır. Mantıkçı ise balıklarla özellikle ilgilenmez, tikel bir başka şeye ilişkin doğrularla da ilgilenmez. Mantığın tikel doğrularla ilişkisi yoktur. Mantıkçı yalnızca önermeler arasındaki ilişkilerle ilgilenir, önermelerin gerçekte taşıdığı doğruluk değerleri ile değil.

Diğer örnekler

Şimdiye kadar verdiğimiz geçerli argüman örneklerinin hepsi aynı türde veya biçimdeydi. Aşağıda yine son derece basit başka geçerli argüman tipleri bulabilirsiniz. Örneklerin tamamı kurgusaldır. Kurgusal olmaları, argümanların geçerliliğini belirleme açısından genellikle öncüllerin ve sonuçların gerçek doğruluk değerlerinin önemli olmadığını görmemizi sağlar.

P1) Hiçbir Zormon gıdıklanmaz.

P2) Trozak bir Zormon'dur.

C) Trozak gıdıklanmaz.

P1) Trozak ya Mars'tadır ya da Venüs'tedir.

P2) Trozak, Mars'ta değildir.

C) Trozak, Venüs'tedir.

P1) Bir günde hem Mars'ı hem de Venüs'ü ziyaret etmek imkânsızdır.

C) Eğer Trozak bugün Mars'ı ziyaret etmişse, bugün Venüs'ü ziyaret etmemiştir.

P1) Eğer Ichnik gıdıklanıyorsa Zadon da gıdıklanır.

P2) Eğer Trozak gıdıklanıyorsa Ichnik de gıdıklanır.

P3) Trozak gıdıklanır.

C) Zadon gıdıklanır.

P1) Eğer Trozak, Mars'ta ise Ichnik'i ziyaret edecektir.

P2) Trozak, Mars'tadır.

C) Trozak, Ichnik'i ziyaret edecektir.

P1) Eğer Trozak tüm bisküvileri yemişse bisküvi kavanozu boştur.

P2) Bisküvi kavanozu boş değildir.

C) Trozak tüm bisküvileri yememiştir.

Kuralcı İddialar/Betimleyici İddialar

Olgu bildiren betimleyici iddiaları, kuralcı iddialar adını vereceğimiz arzuları, normları veya ahlak kurallarını bildiren ya da ifade eden iddialardan ayırmaya çalışmak normaldir. İkisi için de birkaç örnek verelim:

Betimleyici

Kedi paspasın üzerinde.

Jüpiter, Satürn'den büyüktür.

$2 + 2 = 4$.

Eğer Susie gecikirse akşam yemeğini kaçırarak. Nehirde birkaç su samuru var.

Kuralcı

Rover'ı bütün gün zincirli tutmak yanlış.

John'un partiye katılmasına izin vermelisin.

Özgürlük temel bir değerdir.

ABD'nin farklı bir sağlık sistemine ihtiyacı var.

Bu ayrımın tam olarak nasıl formüle edileceği zor ve tartışmalı bir konudur. Ancak neyse ki bunu yapmak şart değil. Birinci Bölüm'de bir önermenin (belirli bir bağlamda dile getirilmiş) bir bildirme cümlesinin anlamından ibaret olduğunu söylemiştik. Bu bölümde doğruyu incelerken de bir önermenin doğru olduğunu öne sürmenin, o önermeye *katılmakla* aynı anlama geldiğini söyledik; örneğin, "Balıklar suda yaşar" cümlesine "Bu, doğru" şeklinde bir tepki vermenin, balıkların suda yaşadığını onaylamakla aynı şey olduğunu anlattık. Buradan çıkan sonuç, betimleyici iddialar ile kuralcı iddialar arasındaki ayrımın doğruluk temelinde *yapılamayacağıdır*. Örneğin, eğer biri ABD'nin farklı bir sağlık sistemine ihtiyaç duyduğunu söylerse, siz de ona katılırsanız, bunun doğru olduğunu söyleyebilirsiniz; eğer katılmazsanız *yanlış* olduğunu söylersiniz.

Başka bir deyişle, betimleyici iddialar ve kuralcı iddialar, "doğru" veya "yanlış" olarak nitelenmeye aynı derecede açıktır. Bunun nedeni kuralcı iddialara ilişkin kontrolsüz bir nesnelcilik yaklaşımı benimsememiz ya da bunların betimleyici iddialardan farklı olduğunu göremiyor olmamız değildir; bu, pratik doğru yaklaşımımızın "sığ" bir sonucundan ibarettir. Argümanların yeniden oluşturulması ve değerlendirilmesi açısından, bu takınabileceğimiz en basit ve kolay tutumdur. Başka şeylerin yanı sıra geçerlilik kavramımızın genel bir biçimde, hangi konuda olurlarsa olsunlar tüm argümanlar için uygulanabileceği anlamına gelir.

Koşullu Önergeler

Bu noktada argümanları hem mantıkçıların hem de dilbilgisi uzmanlarının koşullu önerme adını verdiği belirli bir tür bildirimden ayırmalıyız. Tipik olarak koşullu önermeler "eğer-ise" biçimindeki bildirme cümleleri ile ifade edilir. Örneğin:

Eğer yağmur yağıyor ise hava bulutludur.

Şöyle de diyebiliriz: Yağmur, bulutlar için *yeterli bir şart*, bulutlar ise yağmur için *gerekli bir şarttır*. Fakat koşullu önermeler başka şekillerde de ifade edilebilir. Aslında, aşağıdaki bildirimlerin *tümü* az önce verdiğimiz örnek ile aynı önermeyi dile getirir; yağmur ile bulutlar arasındaki aynı bağlantıyı temsil eder:

- Yağmur yalnızca hava bulutlu ise yağar.
- Ya hava bulutludur ya da yağmur yağmıyordur.
- Hava bulutlu olmadıkça yağmur yağmaz.
- Hava bulutlu değilse yağmur yağmaz.
- Yağmur yağmaz hava bulutlu değil ise.
- Hava bulutludur yağmur yağıyor ise.

İlk bakışta bu cümlelerin hepsinin, “Eğer yağmur yağıyor ise hava bulutludur” cümlesiyle eşdeğer olduğu belli olmayabilir. Öyleyse insanların kafasını en çok karıştıran cümlelerin üzerinde biraz duralım. Bundan sonra kolaylık olması bakımından bildirme cümleleri için “P” ve “Q” harflerini kullanacağız.

I. “... *değilse*, ... *değil*”. Eğer yağmur yağıyor ise hava bulutludur; bulut olmadan yağmur olamaz. Dolayısıyla eğer yağmur *yağmıyor* ise hava bulutlu değildir. Öyleyse elimizde “P ise Q” cümlesi varsa, “Q-değil ise P-değil” de var demektir. Ancak aksi yönde de ilerleyip “Q-değil ise P-değil” cümlesinden “P ise Q”ya da ulaşabiliriz. Yağmur örneği hakkında biraz düşünürseniz, bunu görebilirsiniz ama başka bir örnek verelim: Detektif “Smith’in ayakkabılarında çamur yok ise katil Smith olamaz” diyor. Detektif, Smith’in ayakkabılarında çamur var ise katil Smith’tir *demi*-yor. Söylediği şu: Eğer katil Smith ise o zaman ayakkabılarında çamur vardır. Yani “Q-değil ise P-değil” demek, mantıkta “P ise Q” demeye eşdeğerdir (bu eşdeğerliğe *devirme* adı verilir).

II. “Ya ... *ya da* ...”. Genellikle iki bildirim “ya-ya da” veya yalnızca “ya da” ile bağlanarak bir bileşik önerme oluşturulduğunda, bileşik önerme “eğer- ise” kullanan bir önermeye eşdeğerdir. Tam aksi de geçerlidir. Ancak “ya da” kullanan versiyondan “ise” kullanan versiyona ya da diğer yöne geçmek için olumsuzluk eklememiz gerekir. Örneğin, aşağıdaki bildirim çiftleri eşdeğerdir:

Rangers şampiyon olacak ya da Celtic şampiyon olacak.

Eğer Rangers şampiyon olmazsa, Celtic şampiyon olacak.

Jane ya çok çalışacak ya da sınavda kalacak.

Eğer Jane çok çalışmazsa sınavda kalacak.

Önemli bir güçlük “ya da” sözcüğünün iki şekilde kullanılabilmemesidir; bunlar “kapsayıcı anlam” ve “dışlayıcı anlam” olarak bilinir. **Kapsayıcı** anlamda “P ya da Q” önermesi ya P doğrudur, ya Q doğrudur ya da ikisi birden doğrudur demektir; yani “P ya da Q” ancak hem P hem de Q yanlışsa yanlış olabilir. Biri “İşten geç çıktı ya da telefonunun şarjı bitmiş” dediğinde kastettiği anlam budur (konuşmacı her ikisinin de doğru olabileceğini göz ardı etmemektedir). **Dışlayıcı** anlamda “P ya da Q” önermesi ya P doğrudur ya da Q doğrudur ama *ikisi birden doğru olamaz* anlamına gelir. Biri, “Ya şimdi yatmaya gidersin ya da sana hikaye okumam” dediğinde kastettiği anlam budur (çocuk hemen yatmaya gider ama annesi hikayesini okumazsa haklı olarak aldatıldığını hissedecektir).

“P ise Q” koşullu bildirimi, yalnızca “ya da” bağlacının kapsayıcı anlamında “ya P-değil ya da Q” ile eşdeğerdir. Dışlayıcı anlamın kastedildiği açıksa, yeniden oluşturulan argüman her iki yönde koşullu önermeler içermelidir. “Ya cinayet burada işlenmiş ya da burada bir kaza olmuş” gibi bir cümle dışlayıcı anlam uyarınca *hem* “Eğer burada bir kaza olmadıysa cinayet burada işlenmiş” *hem* de “Eğer burada bir kaza oldu ise cinayet burada işlenmemiş” şeklinde temsil edilir.

III. “Yalnızca ... ise ...”. Bu biraz daha karışıktır. Aşağıdaki iki önermenin yağmur ile bulutlar arasındaki aynı ilişkiden bahsettikleri için eşdeğer olduğu açıktır:

- Yalnızca hava bulutlu ise yağmur yağar.
- Eğer yağmur yağıyor ise hava bulutludur.

İlk cümlede “ise” sözcüğü yağmurla ilgili kısımdan sonra değil bulutlarla ilgili kısımdan sonra geliyor. Cümle şöyle diyor: “Yalnızca havanın bulutlu olması **şartıyla** yağmur yağar.” Bu nedenle eğer yağmur yağıyorsa, bu şart karşılanmış demektir; yani hava bulutlu olmalıdır. Yerlerini değiştirdiğimizde cümlelerin *yanlış* olacağına dikkat edin; “Yalnızca yağmur yağıyor ise hava bulutludur” demek yanlış olacaktır. Aynı ne-

denle “Eğer hava bulutlu ise yağmur yağar” demek de yanlış olacaktır. Bunların yanlış olmasının nedeni bazen hava bulutlu olsa da yağmurun yağmamasıdır.

Günlük hayata daha yakın başka bir örnek verelim. Biri, “Jane, partiye yalnızca Joe gelirse gelecek” demiş olsun. Bunun doğru olduğunu varsayalım. Bu durumda *eğer* Jane partiye geliyor ise Joe da geliyordur. Ayrıca şuna dikkat edin: “Jane, partiye yalnızca Joe gelirse gelecek” diyen kişi, “Eğer Joe, partiye gelirse Jane de partiye gelecek” önermesini *üstlenmemiştir*. Jane belki Joe orada olmazsa partiye gelmeyecektir ama Joe gelse bile Jane’in gelmemesi de mümkündür.

Bu son noktayı “Yalnızca P ise Q” önermesi “Q ise P” önermesi ile aynı iddiada bulunur ama mantıksal olarak “P ise Q” önermesini üstlenmemize yol açmaz diyerek de ifade edebiliriz. Bunu kavramayı zorlaştıran, bazı durumlarda “Yalnızca P ise Q” önermesinin “P ise Q” önermesini İkinci Bölüm’de bahsedilen anlamda sezdirmesidir (s. 47). Örneğin, bir annenin şöyle dediğini varsayalım: “Yalnızca bezelyelerini bitirirsen dondurma yiyebilirsin.” Bu cümle, çocuğa bezelyelerini bitirmezse dondurma yiyemeyeceğini anlatır. Ayrıca eğer annesi çocuğu kandırmıyorsa, çocuk haklı olarak bezelyelerini bitirirse dondurma yiyebileceğini varsayar. Yine de annesinin bu cümlesi aslında, “Eğer bezelyelerini bitirirsen dondurma yiyebilirsin” önermesini *ileri sürmemektedir*. Bunu biliyoruz çünkü eğer öyle olsaydı, “Yalnızca hava bulutlu ise yağmur yağar” iddiasının, “Eğer hava bulutlu ise yağmur yağar” iddiası ile aynı anlama geleceğini söylemek zorunda kalırdık, ki durum kesinlikle böyle değildir. Dondurma örneğinde işlerin farklı görünmesinin nedeni, annenin bu uyarısıyla bezelyelerini bitirirse çocuğun dondurma yiyebileceğini öne sürmemesi ama bu önermeyi sezdirmesidir.

Son olarak, “sadece ... ise” kalıbını bir başkası ile “ancak ve ancak” ile karıştırmaya dikkat edilmelidir. “Ancak ve ancak P ise Q” demek, *hem* “Q ise P” *hem de* “yalnızca Q ise P” demektir. “Q ise P”, “Q olduğunda P” anlamına gelir. “Yalnızca ... ise” hakkında anlattıklarımıza göre de “Yalnızca Q ise P”, “P ise Q” ile aynı anlama gelmektedir. Dolayısıyla: “Ancak ve ancak P ise Q”, “P ise Q ve Q ise P” anlamlarına gelmektedir. “Ya hem P hem de Q ya da hiçbir” demektir. Bu yüzden örneğin, “Ancak ve ancak hava bulutluysa yağmur yağar” önermesi *yanlıştır*. Öte yandan, eğer Jane’in, Joe olmadan partiye gelmeyeceğini ama Joe gelirse kesinlikle Jane’in de geleceğini söylemek istiyorsak, “Jane, partiye ancak ve ancak Joe da gelirse gelecek” diyebiliriz.

IV. “... *olmadıkça*”. Aşağıdakilerin hepsi tenis ile rüzgâr arasındaki aynı ilişkiyi ifade eder:

- Hava rüzgârlı olmadıkça tenis oynayacağız.
- Eğer hava rüzgârlı değil ise tenis oynayacağız.

Başka bir deyişle, çoğu durumunda “... olmadıkça” kalıbını çözmenin yolu, bunun “değil ise” anlamına geldiğini düşünmektir: “P olmadıkça Q”, “P değilse Q” anlamına gelir, o da “P-değil ise Q” ile eş anlamlıdır. Benzer şekilde, “Çalışmadıkça sınıfta kalırsın”, “Eğer çalışmazsan sınıfta kalırsın” anlamına gelir ama “Eğer çalışırsan, sınıfta kalmazsın” anlamına gelmez. Öte yandan “Çalışmamazlık yapmadıkça sınıfta kalmazsın”, “Çalışırsan sınıfta kalmazsın” demektir.

Bu nokta, bize “... olmadıkça” kalıbının “ya da” kalıbına çok benzediğini göstermektedir: gerçekten de bu gibi durumlarda “değil ise” yerine “ya da” kullanmak mümkündür. Yine “ya da” gibi, “... olmadıkça” kalıbı da daha güçlü bir anlamda, kapsayıcı değil de dışlayıcı bir anlamda kullanılabilir. Eğer bir çocuğa, “Yatmaya gitmedikçe sana hikâye okumayacağım” dersiniz “Eğer yatağa gitmezsen sana hikâye okumayacağım” önermesini ve “Eğer yatmaya gidersen sana hikâye okuyacağım” önermesini üstlenmiş olursunuz. Bu tür “P olmadıkça Q” örnekleri “Ancak ve ancak P-değil ise Q” önermesine eşdeğerdir. Ne yazık ki “olmadıkça” kullanımının dışlayıcı mı yoksa kapsayıcı mı olduğunu gösteren kesin bir işaret yoktur; bağlama dikkat etmeniz gerekir.

Bir Koşullu Önermenin Ön Bileşeni ve Art Bileşeni

Genel olarak koşullu bir önerme iki parçadan oluşan bir bileşik önermedir. Bu parçaların her biri kendi başına bir önermedir ve “ise”, “ya da”, “olmadıkça”, “sadece – ise” veya benzeri sözcükler ile birbirlerine bağlanır (bu sözcüklere “mantıksal bağlaç” adı verilir). Nasıl bağlanmış olurlarsa olsunlar, koşullu önermelerin bize söylediği, bir önermenin doğru olmasının diğerinin de doğru olmasını sağlayacağıdır. Biçimsel mantıkta bu ilişki tek bir araçla, genellikle de bir ok ile gösterilir:

Yağmur yağıyor → Hava bulutlu.

$P \rightarrow Q$.

Bariz nedenlerle okun çıktığı önermeye **ön bileşen**, okun gösterdiği önermeye **de art bileşen** denir. Bu terminolojiyi oldukça sık kullanacağız, bu nedenle ezberlemeniz yerinde olabilir.

Şimdi karmaşık ve önemli bir noktaya gelelim. Sayfa 85’te verilen örnekler yağmur ile bulutlara dair aynı koşullu önermeyi çeşitli biçimlerde ifade etmektedir. Bunlar,

yağmur ve bulutlar arasındaki aynı ilişkiyi dile getirir. *Öyleyse tüm bu örneklerdeki ön bileşen ve art bileşen aynıdır.* Hepsinde mantıksal ön bileşen yağmurun yağması, mantıksal art bileşen de havanın bulutlu olmasıdır. Bu anlamda bir önermenin, bir koşullu önermenin ön bileşeni, bir başkasının art bileşeni olması, bildirimlerin *mantığı* ile ilişkilidir. İki yan cümleinin bütün cümle içerisinde hangi sırada olduğu önemli değildir; önemli olan cümleinin öne sürdüğü mantıksal ilişkidir. Bu durumu, bu kısmın başındaki yağmuru bulutlarla ilişkilendiren cümlelerde de görebilirsiniz; yağmur sözcüğü bazen bulut sözcüğünden önce bazen de sonra geçmektedir.

Koşullu önermeler / argümanlar

Verdiğimiz koşullu önerme örneği, doğru bir bildirimdir. Bazı koşullu önermeler yanlış; “eğer hava bulutlu ise yağmur yağar” gibi (zira bazen hava bulutlu olsa da yağmur yağmaz). *Bir koşullu önermenin geçerli veya geçersiz olduğunu değil, doğru veya yanlış olduğunu söyleriz.* Çünkü koşullu önerme tek başına bir argüman değildir. Bir koşullu önerme “ise” veya benzeri bir araçla birleştirilmiş *iki* önermeden oluşan *tek bir* önermedir. Bir argüman tek bir önermeden oluşamaz. En az iki önermeye ihtiyacı vardır.

Ancak aşağıdaki bir argümandır:

Yağmur yağıyor. Dolayısıyla hava bulutlu.

Bu, bir koşullu önerme değil, iki önermeden meydana gelmiş bir argümandır. Üstelik, bu argüman hem yağmur yağdığını hem de havanın bulutlu olduğunu *ileri sürmektedir*. Bu argümanı sunan bir kişi, gerçekte bunları öne sürmüş olacaktır. Bu argümana karşılık gelen koşullu önerme içinse durum farklıdır: “Eğer yağmur yağıyorsa hava bulutludur”, tek başına yağmur yağdığını ya da havanın bulutlu olduğunu ileri sürmez. İnsanlar bazen bu konuda yanılabilir; zaman zaman şuna benzer konuşmalar duyarız:

Mary: Eğer Edna kusarsa mezuniyet partisi berbat olacak.

Jane: Neden Edna’nın kusacağını söyledin ki? Edna’ya hep haksızlık yapıyorsun.

Mary: Kusacak demedim, kusarsa dedim...

Jane: Aynı şey!

Mary: Hayır, değil!

Jane: Sıyrılmaya çalışma şimdi! Edna hakkında hep en kötüsünü düşünüyorsun sonra da sözlerini geri almaya çalışıyorsun!

Jane'in anlamadığı nokta şudur: Koşullu bir önerme ne ön bileşenini ne de art bileşenini ileri sürer. Bir argüman, öncüllerini ve sonucunu ileri sürer ama Mary, partinin mutlaka berbat olacağını savunmamaktadır, yalnızca *eğer* Edna kusarsa partinin berbat olacağını söylemektedir (muhtemelen Edna'nın olur olmaz yerlerde kustuğunu bildiği için). Kesin konuşmak gerekirse, Edna'nın *muhtemelen* kusacağını bile söylememiştir. Elbette Edna'nın kusma riski bulunduğunu düşünmese konuyu açmazdı. Jane'in verdiği tepkide bir açıdan haklı olmasının nedeni şudur: bir koşullu önerme öne sürmek sıklıkla koşullu önermenin ön bileşeninin şimdi ya da gelecekte gerçekleşme olasılığı bulunduğunu *sezdirir* (bildirişimsel sezdirim için bkz. İkinci Bölüm, s. 47). Öyle bile olsa Mary pekâlâ bu olasılığın yüzde elliden az olduğunu düşünüyor olabilir ve Edna'nın kusacağını *söylememiştir*.

Son olarak, çoğu argümanın koşullu sonuçları olduğunu unutmamak gerekir yani sonuçların kendileri koşullu önermelerdir. Örneğin:

- P1) Eğer B Partisi programını değiştirmez ise yeni destekçiler toplayamayacak.
P2) Eğer B Partisi yeni destekçiler toplayamaz ise gelecek seçimi kaybedecek.

C) Eğer B Partisi programını değiştirmez ise gelecek seçimi kaybedecek.

Burada hem öncüller hem de sonuç birer koşullu önermedir. Örnekteki kalıp son derece yaygındır ve “zincir” argüman olarak bilinir. Bu tür argümanlarda bir koşullu önermeler zinciri, domino taşları gibi dizilir. Argüman, P1'in ön bileşeni gerçekleşmesi hâlinde P2'nin art bileşeninin de gerçekleşeceğini söylemektedir. Zincir argümanlar birçok halkaya sahip olabilir. Bu bölümdeki “Diğer örnekler” kısmında (s. 83) verdiğimiz örneklerden birinde bir zincir vardı; bu tür argümanların nasıl değerlendirileceğini Altıncı Bölüm'de inceleyeceğiz.

Argüman Ağaçları

Argüman ağaçları, argümanları bir şema aracılığıyla temsil etmek için kullanılan araçlardır. Bir argümanın farklı parçaları arasındaki ilişkileri göstermek için bir yol sunduklarından, özellikle karmaşık argümanları yeniden oluştururken faydalı olurlar. Öncüllerin sonucu nasıl desteklediğini gösterirler. Argüman ağaçları çok değerli bir araçtır, gerçek dünyadaki argümanları çözümlerken son derece kullanışlı olduklarını göreceksiniz.

Eksik öncülleri tamamlamadan ve argümanı standart biçimde nasıl yeniden oluşturacağınıza karar vermeden önce argüman ağacı oluşturma süreci özellikle yarar-

lı olacaktır. Aslında argüman ağacı çizmek yeniden oluşturmanın hemen her aşamasında hatta yeniden oluşturmanın tamamlanmasından sonra bile argümanın yapısını göz önüne sermeye, bu yapıyı hem kendiniz hem de başkaları için netleştirmeye veya yapı hakkındaki farklı hipotezleri denemeye yönelik bir yöntem olarak kullanılabilir.

Ancak örnek verirken standart biçime sokulmuş argümanlardan yararlanacağız. Aşağıdaki basit argümanları ele alalım:

A P1) Susan bir maraton koşucusudur.

P2) Susan iyi beslenir ve uyur.

C) Susan sağlıklıdır.

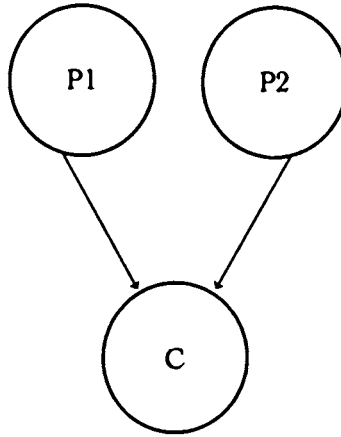
B P1) Willy müzik kolundadır.

P2) Müzik kolunun hiçbir üyesi caz çalmaz.

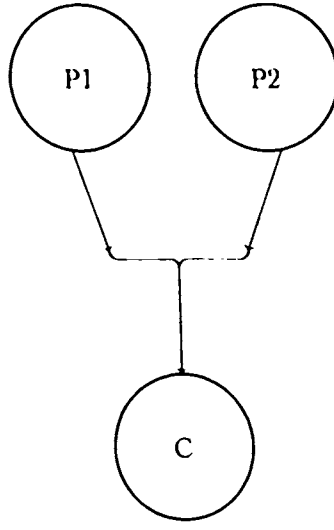
C) Willy caz çalmaz.

Her iki argüman da iki öncüle dayanarak bir sonuca ulaşıyor ama aralarında önemli bir fark var.

A argümanında her öncül sonucu tek başına destekliyor. Yani P1'in C'nin bir nedeni olduğu, P2'nin de C'nin bir diğer nedeni olduğu söyleniyor. Yalnızca P1'e dayanarak C'ye ulaşabilirsiniz; yalnızca P2'ye dayanarak da C'ye ulaşabilirsiniz. Buna karşılık B argümanında iki öncül de C'yi tek başına desteklemiyor. Tek başlarına ne P1 ne de P2, C'yi kabul etmek için bir neden olabilir. Bunun yerine birlikte çalışarak C'yi destekliyorlar. Öncüllerden birinin koşullu bir önerme, diğerinin de o koşullu önermenin ön bileşeni olduğu durumlarda aynı şeyi her zaman söyleyebiliriz.

Şekil 3.1

Şekil 3.2

A argümanı Şekil 3.1’de, B argümanı ise Şekil 3.2’de gösterilmiştir.

Bu örnekler son derece basittir. Argüman ağaçları, ara sonuçlara sahip daha karmaşık argümanları temsil etmek için kullanıldıklarında daha faydalıdır. Örneğin:

P1) Tüketim artıyor.

P2) Sterlin diğer para birimleri karşısında değer kaybediyor.

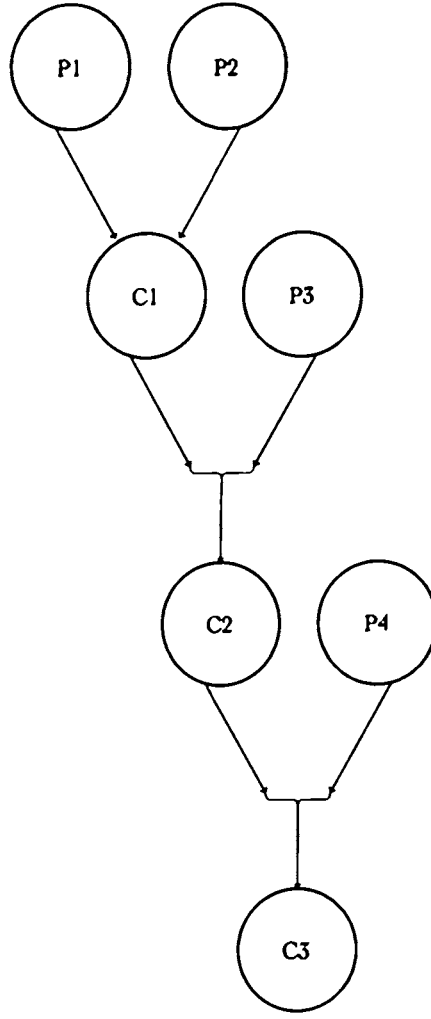
C1) Enflasyon artacak.

P3) Enflasyon ne zaman artsa konut kredisi oranları da yükselir.

C2) Konut kredisi oranları yükselecek.

P4) Ne zaman konut kredisi oranları artsa inşaat sektörü sıkıntıya girer.

C3) İnşaat sektörü sıkıntıya girecek.

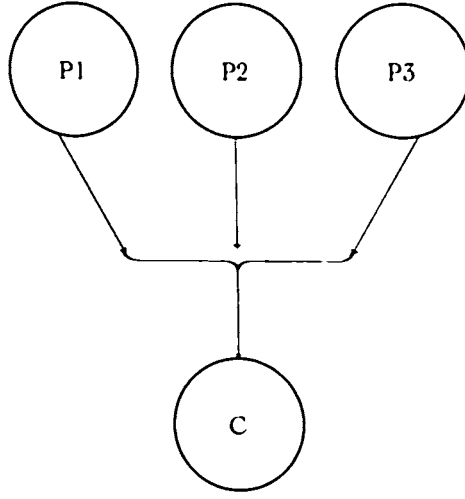

Şekil 3.3

Bu argüman için doğru argüman ağacı, Şekil 3.3'te verilmiştir. İlk alt argümanın bu şekilde geçerli olmadığına dikkat edin. P1 ile P2'nin, C1'i desteklediği söylenebilir ama bu destek tüketim oranları, para birimlerinin görece değerleri ve enflasyon arasındaki açıkça belirtilmeyen bir ilişkiye dayanmaktadır. Bu nedenle argüman, kitabın ilerleyen bölümlerinde “bağlayıcı” öncülü veya öncülleri diyeceğimiz önermelere açıkça yer vermemiştir. Elimizdeki örnekte en uygun bağlayıcı önerme, “P1 ve P2 ise C1” biçiminde olacaktır. Maraton koşucusu Susan hakkındaki argümanda da benzer bir durum söz konusuydu. Bağlayıcı önerme örtük bırakılmıştı. O örnek için uygun bir bağlayıcı önerme şöyle bir şey olabilir:

P3) İyi beslenen ve uyuyan hiçbir maraton koşucusu sağlıklı değildir.

Eğer argümanı bu şekilde düzenlersek, üç öncül birlikte çalışarak sonucu destekleyecektir; bu genellemenin bir örneği şudur: “Eğer P1 ve P2 ise Susan sağlıklıdır.” Bu durumda argüman, Şekil 3.4’teki gibi temsil edilecektir:

Şekil 3.4

Tümdengelsel Sağlamlık

Normalde argümanları sonucun doğru olup olmadığını merak ettiğiniz için değerlendirirsiniz. Argüman sahibinin size sonucun doğru olduğunu düşünmek için bir neden verip vermediğini öğrenmek istersiniz. Eğer argümanı geçersiz bulursanız, öncüller doğru olsa bile sonucun yanlış olabileceğini bilirsiniz. Dolayısıyla argüman sahibi tarafından verilen nedenler –öncüller– doğru olsalar da sonuca ulaşmak için yeterli değildir. Ancak diyelim ki argümanı geçerli buldunuz. Bu durumda iki olasılık vardır:

- (A) Öncüllerden biri ya da daha fazlası (gerçekte) yanlıştır.
- (B) Öncüllerin tamamı (gerçekte) doğrudur.

Aslına bakılırsa, s. 80’deki 2. ve 5. örneklerden de anlaşılacağı gibi, argümanın geçerli olduğunu bilmek, sonucun doğru olduğunu göstermek için yeterli değildir. Onu saptamak için bir adım daha atmalısınız; öncüllerin doğruluk değerlerini saptamalısınız. Bu değerleri zaten biliyor olabilirsiniz. Ancak eğer bilmiyorsanız, mantığın tabii ki size bir faydası olmayacaktır. Eğer öncüllerden biri, ahtapot bir balıktır diyorsa ve siz bunun doğru olup olmadığını bilmiyorsanız, ya bir kitaba danışmanız ya da bir balık bilimciye sormanız gerekir. Şimdi öyle yaptığınızı varsayalım; elinizde (A) durumunun bir örneği bulunmaktadır yani öncüllerden biri (veya da-

ha fazlası) yanlıştır. Bu şartlarda sonucun doğruluk değerine ilişkin bir yargıya varamazsınız (s. 80'deki 4. ve 5. argümanların da gösterdiği gibi, bir veya daha fazla öncülü yanlış olan geçerli bir argümanın sonucu, doğru da olabilir yanlış da). Şimdi de varsayalım ki argümanın (B) durumu için bir örnek olduğunu fark ettiniz yani doğru öncüllere sahip, geçerli bir argüman olduğuna karar verdiniz. Evreka! Çünkü geçerlilik tanımına göre doğru öncüllere sahip geçerli bir argümanın yanlış bir sonucu *olamaz*. Öyleyse sonuç doğru olmalıdır. Argüman amacına ulaşmıştır; sonucunun doğru olduğunu göstermiştir. Buna, **tümdengelimsel açıdan sağlam** bir argüman diyoruz. Örneğin, yukarıda Janet Baker'a ilişkin verdiğimiz 1. argüman, tümdengelimsel açıdan sağlam bir argümandı:

Bir argümanın tümdengelimsel açıdan sağlam olduğunu söylemek şu anlama gelir: Argüman geçerlidir ve tüm öncülleri (gerçekte) doğrudur.

Bu, geçerlilik kavramının önemini ortaya koymaktadır. Geçerliliğin tanımını dikkate aldığımızda, tümdengelimsel sağlamlık tanımından tümdengelimsel açıdan sağlam bir argümanın sonucunun doğru olması gerektiği sonucu çıkar. Öyleyse yanlış bir sonuca sahip tümdengelimsel açıdan sağlam bir argüman *olamaz*.

Tümdengelimsel açıdan sağlam olmayan bir argümanın –bir veya daha fazla öncülü yanlış olan, geçersiz olan ya da hem öncülleri yanlış hem de geçersiz olan bir argümanın– tümdengelimsel açıdan çürük olduğu söylenir. Geçerlilik gibi tümdengelimsel sağlamlık da tekil önermelerle değil argümanların bütünüyle ilgilidir.

Bir argümanın sonucunun doğru *olmadığını* biliyorsanız neler olacağını anlamak önemlidir. Diyelim ki biri size şehir hayvanat bahçesinde ornitorenkler olduğu sonucuna varan bir argüman sunuyor. Yine diyelim ki hem bunun doğru olmadığını hem de şehir hayvanat bahçesinde ornitorenk olmadığını biliyorsunuz. Dolayısıyla bu argümanın tümdengelimsel açıdan sağlam olmadığını bildiğiniz anlamına gelir. Neden böyle olduğunu anlamış olmanız gerek; eğer bu husus açık değilse tanımlara tekrar bakın.

Hayvanat bahçesinde ornitorenk olmadığını biliyorsanız, bu sonuca varacak tümdengelimsel açıdan sağlam bir argüman sunmanın mümkün olduğunu da biliyorsunuz demektir. *Diğer yandan tümdengelimsel açıdan sağlam argümanlarla her iki sonuca da ulaşamaz.* Çünkü tümdengelimsel açıdan sağlam argümanların doğru sonuçları vardır. Eğer her iki sonuca da ulaşan tümdengelimsel açıdan sağlam argümanlar mevcut olsaydı, hem hayvanat bahçesinde ornitorenklerin olduğu hem de olmadığı anlaşılırdı ki bu imkânsızdır. Bu noktayı kavramak önemlidir çünkü sık sık belirli bir konunun her iki tarafında da “iyi” argümanlar olabileceğini söyleriz (özel-

likle tartışmalı bir konu ise); bunu, farklı fikirlere saygı göstermek amacıyla veya konu hakkında kararsız olduğumuzu ifade etmek için söylüyor olabiliriz. Ancak böyle dedüğümüzde, her iki görüşün de *tümdengelimsel açıdan sağlam* argümanlar ile desteklendiğini söylüyor olamayız. Bir tartışmanın her iki tarafında da “iyi” argümanlar bulunabileceğini söylemenin tam olarak ne anlama geldiğini ileride açıklayacağız (çünkü bu gerçekten de mümkündür).

Eğer bir argümanın sonucunun yanlış olduğunu biliyorsak, o argümanın **tümdengelimsel açıdan çürük olduğunu** biliyoruz demektir. Peki, bundan ne çıkarabiliriz? Tümdengelimsel sağlamlık tanımına bakın. Eğer argüman tümdengelimsel açıdan çürükse, ya argümanın (en azından) bir yanlış öncülü olmalıdır ya da argüman geçersiz olmalıdır (belki her ikisi de doğrudur; belki argüman *hem* geçersizdir *hem* de öncüllerinden biri ya da daha fazlası yanlıştır). Diyelim ki sonra argümanın geçerli olduğunu saptadınız. Bu durumda en azından bir öncülünün yanlış olması gerektiğini biliyorsunuz. Öte yandan, diyelim ki argümanı geçersiz buldunuz. Öncüllerin doğruluk değerleri hakkında ne söyleyebilirsiniz? Hiçbir şey! Çünkü biliyorsunuz ki yanlış sonucu olan geçersiz bir argümanın öncülleri doğru da olabilir yanlış da.

Biçimsel Mantık Bağlantısı

Zaman zaman mantıksal bir hususu vurgulamak için cümleler yerine “temsili” harfler kullandık. Örneğin, “P olmadıkça Q”, “P-değil ise Q” ile eşdeğerdir dedik. Bu örneklerde, “P” ve “Q” harfleri, “Yağmur yağıyor” veya “Kedi paspasın üzerinde” gibi rastgele belirtme cümlelerinin yerine kullanılmıştı. Bunun yapabilmemizin nedeni, vurgulamak istediğimiz şeyin “P” ve “Q” harfleri ile temsil edilen tikel cümlelere bağlı olmaması. Vurgulamak istediğimiz şey yalnızca “olmadıkça” ve “ise” gibi ifadelerin anlamlarıyla veya *mantıksal özellikleri* ile ilişkilidir ve “P” ile “Q” yerine hangi bildirme cümlesini koyarsak koyalım geçerli olacaktır.

Bu, argümanlar hakkında biçimlerine göre genellemeler yapabilmemizi sağlar. Basit, geçerli bir argüman biçimi örneği verelim:

P1) P ise Q.

P2) P.

C) Q.

P1 ile P2’den C’ye ulaşan çıkarıma koygu kuralı (modus ponens) denir. Bu, bir geçerli argüman biçimi örneğidir; bazen geçerli argüman şeması adıyla da anılır. Bu

biçimin bir örneği s. 83'te, Trozak hakkındaki üçüncü örnekte kullanılmıştı: "Eğer Trozak, Mars'ta ise Ichnik'i ziyaret edecektir. Trozak Mars'tadır, öyleyse Trozak Ichnik'i ziyaret edecektir." Diğer biçimler ve bunların genelde kullanılan isimleri şunlardır:

Atkı kuralı (modus tollens)

P1) P ise Q.

P2) Q-değil.

C) P-değil.

Ayrık kıyas

P1) P veya Q.

P2) P-değil.

C) Q.

P1) P veya Q.

P2) Q-değil.

C) P.

Vaka analizi

P1) P veya Q.

P2) P ise R.

P3) Q ise R.

C) R.

Zincir ("Varsayımlı kıyas" olarak da bilinir)

P1) P ise Q.

P2) Q ise R.

P3) R ise S.

C) P ise S.

Biçimlerin geçerli olduğunu rahatlıkla görebilirsiniz: “P”, “Q” ve diğerleri yerine hangi bildirimleri koyarsanız koyun –aynı harfler için aynı bildirimleri kullandığınız sürece– hiçbir zaman bu biçimlerdeki argümanların öncülleri doğru ama sonuçları yanlış olmayacaktır yani argümanlar daima geçerli olacaktır. Biçimsel mantığı incelemeye başlamadan önce biçimsel geçerliliği tanımayı öğrendik.

Biçimsel mantığa giden bir sonraki adım, dilde cümleleri birbirine bağlayan mantıksal ifadelerin yerine simgeler koymaktır. “İse” için kullandığımız “ $\rightarrow$ ” simgesini daha önce tanıtmıştık (bazen bunun yerine “ $\supset$ ” kullanılır). Diğerleri arasında kapsayıcı “veya” için kullanılan “ $\vee$ ”, “ve” için kullanılan “ $\wedge$ ” (ya da “&”) ve “değil” için kullanılan “ $\neg$ ” (ya da “~”) sayılabilir. Ayrıca parantezlerin kullanımına ilişkin belirli kurallara da

$$\neg P \& Q$$

ile

$$\neg (P \& Q)$$

önemelerini birbirinden ayırabilmek için ihtiyacımız var. İlk önerme P’nin yanlış, Q’nun ise doğru olduğunu, ikincisi ise P ile Q’nun birlikte doğru olmadığını söylüyor. **Önermeler mantığının (doğruluk fonksiyonu mantığı veya eklemler mantığı** olarak da bilinir) biçimsel sözcük haznesini oluşturmak için yalnızca bu araçlar yeterlidir.

Ancak biçimsel mantık, önermeler mantığından ibaret değildir. Yinelemek gerekirse, “P” ve “Q” harfleri *bütün bir cümlenin* veya *bütün bir bildirimin* yerini alır, tek başlarına cümle oluşturmayan ifadelerin –“cümle altı ifadelerin”– değil. Janet Baker hakkındaki geçerli argümanlar kümesine (s. 80-81) bakın. Bunların hepsinin *aynı biçime* sahip olduğuna dikkat çekmiştik. Bu biçimi aşağıdaki gibi gösterebiliriz:

P1) n bir F’dir.

P2) Tüm F’ler G’dir.

— — —

C) n bir G’dir.

Bunun anlamı, “n” yerine hangi adı koyarsak koyalım – ister “Janet Baker” ister “Fujji Dağı” ister “Viyanalı” ve “F” ile “G” yerine hangi *genel terimi* geçirirsek geçirelim– “soprano”, “volkan” ya da “başkent” sonuçta ortaya çıkan argüman geçerli olacaktır

(aynı harf yerine her zaman aynı adı ya da aynı genel terimi kullandığımız sürece).⁴ Argümanın geçerliliği, “Janet Baker”, “soprano” vs. sözcüklerinin taşıdığı tikel anlamdan bağımsızdır. “F” ile “G” harflerini genel terimler, “P” ile “Q”yu ise cümleler için kullandığımıza dikkat edin (daha fazla harf gerekirse genel terimler için “H”, “I” ve diğerleri, cümleler içinse “R”, “S” ve diğerleri ile devam ederiz). Adlar için küçük harfler kullandık. Mantıktaki genel uygulama bu yöndedir.

Bu argümanda kullanılan kalıbı, cümlelerin tamamı için “P”, “Q” ve “R” gibi harfler kullanarak geçerli bir şekilde temsil edemeyiz. Bunu denerseniz elde edeceğimiz sonuç bariz bir biçimde geçersiz olacaktır:

P1) P.

P2) Q.

C) R.

Şimdi “Tüm sopranolar İtalyan’dır” cümlesini ele alalım. Standart mantıkta bu gibi cümlelerin gramerini, kulağa garip gelse de ilk cümle ile eşdeğer olan aşağıdaki biçime dönüştürmek işimizi kolaylaştırır:

Her şey öyledir ki eğer o şey bir soprano ise o şey İtalyan’dır.

Şimdi “şey” sözcüğü ile “o şey” söz öbeği yerine “ x ” değişkenini koyabiliriz:

Her x öyledir ki x bir soprano ise x İtalyan’dır.

Sonra “__ bir sopranodur” yerine “F”, “__ İtalyan’dır” yerine de “G” harflerini koyalım ve biçimsel mantık yöntemi uyarınca sıralamayı tersine çevirerek “ x bir sopranodur” önermesini “F x ”e dönüştürelim.

Her x öyledir ki eğer F x ise G x .

“Eğer – ise” yerine yukarıdaki gibi bir ok koyup anlaşılır olması için parantez içine alalım:

Her x öyledir ki (F $x \rightarrow Gx$).

Son olarak “Her __ öyledir ki ...” söz öbeği için “ $\forall$ ” niceleyicisine başvuruyoruz:

$$\forall x (F.x \rightarrow G.x)$$

Bu, **niceleme mantığında** (“yüklemler mantığı” veya “yüklemler hesabı” olarak da bilinir) kullanılan formüllerin basit bir örneğidir. Argümanları böyle kesin bir şekilde ifade etmenin belirli faydaları vardır ama bizim amaçlarımız açısından en önemli faydası, bir argüman ne kadar karmaşık veya uzun olursa olsun geçerliliğini saptayabilmemizi sağlayan mekanik veya *algoritmik* yöntemler sunmasıdır. Sembolik gösterim ile ifade edilen argümanların geçerliliği kesin kurallara göre belirlenir ve argümanların biçimleri de daima tam olarak bellidir. Felsefe, Matematik, Dilbilim ve Bilgisayar Bilimleri bölümlerinde, aynı zamanda “matematiksel mantık” veya “sembolik mantık” olarak da bilinen “biçimsel mantık” dersleri verilir.

Bunun *biçimsel mantık* olarak bilinmesinin nedeni, mantıksal ilişkiler hakkındaki iddiaların bahsettiğimiz tikel konudan soyutlanması ve argümanların mantıksal biçimlerine odaklanmasıdır. Ancak mantıksal biçimler, içerikten ve anlamdan *tamamen* yoksun da değildir. Bu kısımdaki ilk örnekte asıl odaklandığımız konu, “ise” ifadesinin anlamıydı. Janet Baker örneğinde ise aslında “Tüm” (veya “Her”) sözcüğünün anlamı üzerinde durduk; bunlar için temsili harfler kullanmadık. Bu doğrultuda, bu sözcükler sıklıkla “mantıksal sözcükler” veya “mantıksal parçacıklar” olarak bilinir; biçimsel mantığın bu tür sözcüklerin anlamlarını incelediği söylenebilir.

Eleştirel düşünme kapsamında “uygulamalı mantık” ile uğraştığımızı söylemek mümkündür. Sık karşılaştığımız ikna etme girişimlerindeki akıl yürütmeyi saptayabilmek ve bunu iyi veya kötü olarak değerlendirebilmek istiyoruz. Bunun için geçerlilik kavramına ihtiyacımız var ama geçerliliği mutlak kesinlikle saptamaya yönelik yapay sembollere veya karmaşık teknik prosedürlere ihtiyacımız yok. Kendimize bir miktar hareket alanı bırakmak daha iyi olacak. Bunun temel nedeni, günlük hayatta karşılaştığımız argümanların büyük çoğunluğundaki mantığın genellikle çok da karmaşık olmamasıdır. Argümanın ne olduğunu görebilsek, hemen her zaman yukarıda verilen tanımı uygulayarak geçerli olup olmadığını görebiliriz. Daha çok yeniden oluşturma üzerinde çalışmamız gerekir. Yukarıda gördüğümüz –ve ileride daha ayrıntılı bir şekilde göreceğimiz– gibi, neyin iyi bir argüman olduğunu bilmeden ya da geçerlilik kavramını iyice anlamadan bir argümanı işimize yarayacak biçimde yeniden oluşturamayız.

Bununla birlikte, gerektiğinde argümanların ve bildirimlerin biçimlerine dikkat çekmek için daha önce de yaptığımız gibi “temsili” harfler kullanmak bazen yararlı olacaktır. Bir argümanın mantıksal biçimini temsili harfler aracılığıyla ortaya koy-

mak, özellikle argümanın geçersiz olduğunu göstermek için çok faydalıdır. Zira bir argüman-biçimi, doğru öncüllere sahip ama yanlış bir sonuca varan bir “örneği” varsa geçersizdir. Öyleyse s. 81’deki 7 numaralı geçersiz argümana bakalım:

P1) Janet Baker bir kadındır. (D)

P2) Tüm baritonlar kadındır. (Y)

C) Janet Baker bir baritondur. (Y)

Ancak varsayalım ki P2 ile C’den emin değiliz. Argümanın mantıksal biçimini aşağıdaki kalıpla gösterebiliriz:

P1) n bir F’dir.

P2) Tüm G’ler F’dir.

C) n bir G’dir.

Sonra n yerine “Elton John”, “F” yerine “insan”, “G” yerine de “kadın” sözcüklerini koyalım.

P1) Elton John insandır. (D)

P2) Tüm kadınlar insandır. (D)

C) Elton John bir kadındır. (Y)

Şemanın burada verdiğimiz örneğinde –yani orijinal argüman ile aynı mantıksal biçime sahip argümanda– öncüller doğru iken sonuç yanlıştır; bu da orijinal argümanın mantıksal biçiminin geçersiz olduğunu, dolayısıyla da orijinal argümanın kendisinin geçersiz olduğunu kanıtlamaktadır. Bu tekniğe, “**karşı örnek ile çürütme**” adı verilir; Altıncı Bölüm’de bu konuya geri döneceğiz.

Bölüm Özeti

Argümanları yeniden oluşturmanın amacı, argüman sahibinin kastettiği argümanı netleştirmek ve tamamen belirtik hâle getirmektir. Bunu, argümanı **standart biçime** sokarak yaparız. Eğer temel amacımız argümanın vardığı sonucu doğru kabul etmek için iyi bir neden gösterip göstermediğini bulmaksa, yeniden oluşturma **iyi niyet ilkesi** uyarınca yapılmalıdır: Argümanı mümkün olan en iyi şekilde yeniden oluşturmayı hedeflemeliyiz.

Bunu yapabilmek için de argümanları değerlendirirken kullanacağımız kesin kavramlara ihtiyacımız vardır. Başlangıç olarak **doğruluk, tümdengelimsel geçerlilik ve tümdengelimsel sağlamlık** kavramlarına ihtiyaç duyarız. Tümdengelimsel bakımdan geçerli bir argüman (kısaca, **geçerli bir argüman**), öncülleri doğruysa yanlış bir sonuca varması imkânsız olan bir argümandır. Tümdengelimsel açıdan sağlam bir argüman ise doğru öncüllere sahip, geçerli bir argümandır. Buradan, tümdengelimsel açıdan sağlam argümanların doğru sonuçları olması gerektiği anlaşılabılır.

Bir argümanın sonucu, bir başka argümanın öncülü olarak görev yapabilir. Böyle bir sonuca, **genişletilmiş bir argümanın ara sonucu** diyeceğiz.

Bir önerme, doğru veya yanlış olan ve belirli bir bağlamda kullanılmış bir bildirme cümlesinin anlamını oluşturan şeydir. Buradan, amaçlarımız doğrultusunda **kuralcı** bildirimlerin –değer, kural vs. bildirimlerinin– temelde anlaşma ya da anlaşmazlığa açıklık, dolayısıyla da **doğruluk ve yanlışlık** açısından olgu bildiren ya da betimleyici bildirimlerden farklı olmadığı sonucuna varabiliriz.

Aynı standart biçimde temsil yöntemleri ve aynı tümdengelimsel geçerlilik kavramı her iki önerme türüne de uygulanabilir.

Bireysel olarak önermeler doğru ya da yanlış olabilir ama geçerli veya geçersiz olamaz. Argümanlar ise geçerli ya da geçersiz olabilir ama doğru veya yanlış olamaz. **Koşullu önermeler** argüman değil, münferit önermelerdir: koşullu bir önerme, **ön bileşen ve art bileşen** adında iki önermeden oluşmuş tek bir önermedir. Tipik olarak, koşullu bir önermenin ön bileşeni ile art bileşeni “ise” ile birbirine bağlanır ama birçok başka araç da aynı işi görebilir. Önemli olan, aralarındaki mantıksal ilişkidir.

Argümanlar ile koşullu önermeler arasında belirli bir ilişki vardır. Eğer argüman geçerli ise bu koşullu önerme doğru olacaktır. Eğer argümanın öncülleri doğru ise sonucu da doğrudur.

Bazen bir argümanın **mantıksal biçimini** ortaya koymak için cümleler, adlar veya genel terimler yerine “temsili” harfler kullanmak faydalı olabilir; bu, biçimsel mantık çalışmalarının ilk adımını oluşturur. Biçimsel bakış açısından geçerlilik tanımı şöyle yapılır: Bir argüman (ancak ve ancak) mantıksal biçimi geçerli ise geçerlidir. Bir mantıksal biçim (ancak ve ancak) o biçimin (içerisindeki mantıksal olmayan ifadelerin anlamları değiştirilse bile) doğru öncüllere ama yanlış bir sonuca sahip bir örneği yoksa geçerlidir. Bizim amaçlarımız doğrultusunda bu durumun en yararlı sonucu şudur: Eğer bir argüman öncülleri doğru ama sonucu yanlış başka bir argüman ile aynı biçime sahipse, o argüman geçersizdir. Geçersizliği bu şekilde kanıtlamaya **karşı örnek ile çürütme** adı verilir.

Alıştırılmalar

- 1 İyi niyet ilkesini betimleyen kısmı inceleyin. Sonra ilgili kısma yeniden bakmadan ilkeyi ve ona neden uymamız gerektiğini kendi sözcüklerinizle açıklayan yaklaşık 250 sözcüklük kısa bir yazı yazın.
- 2 Birinin, “Argümanın amacı rakibinizi yenmektir” dediğini düşünün. Bu konuda yorum yapan kısa (yaklaşık 250 sözcük) bir yazı yazın.
- 3 Yine kitaba danışmadan, argümanları yeniden oluşturmanın amacını kendi sözcüklerinizle açıklayın. Bu bölümde öğrendiğiniz geçerlilik gibi bazı kavramlardan yararlanmaya çalışın.
- 4 Bay Smith’in aşağıdaki argümanı öne sürdüğünü varsayalım:

Bay Jones, bu sene işsizlik oranının artacağını iddia ediyor. Oysa daha önce de belirttiğimiz gibi, Bay Jones’un argümanının geçersiz olduğu açıktır. Ayrıca argümanın öncüllerinin de yanlış olduğunu gösterdik. Dolayısıyla Bay Jones yanılmaktadır. Bu sene işsizlik oranı artmayacaktır.

Bay Smith’in argümanını eleştirin.

- 5 Bob’un şöyle dediğini varsayın:

Sarah öyle kibirli ki. Tabii ki istediği gibi düşünmekte özgür. Arazi sahiplerinin eskiden beri yayaların mülklerine girmesini engelleme hakkına sahip olduklarını söylemesine itiraz etmiyorum. Bu, onun fikridir. Ama bir de çıkıp bunun doğru olduğunu söylüyor. Buna çok kızıyorum. Hep haklı olduğunu sanıyor. Hep kendi fikrinin doğru olduğunu düşünüyor.

Bob haklı mıdır yoksa yanılıyor mu? Yaklaşık 150 sözcüklük bir yazıyla yanıtınızı açıklayın.

- 6 Aşağıdaki argümanların tümdengelsel açıdan geçerli olup olmadıklarına karar verin. Eğer argüman geçerli değilse kısaca neden geçersiz olduğunu açıklayın. Geçerliliği değerlendirmek için argümanın konusu hakkında bilgi sahibi olmanız gerekmediğini unutmayın. Eğer faydalı olacağını düşünüyorsanız öncüllerin doğru ama sonucun yanlış olduğu olası bir durum betimleyin.

Örnek

P1) Konstantin'den önceki tüm Roma imparatorları pagandı.

P2) Julian, bir Roma imparatoruydu.

C) Julian bir pagandı.

✎ Geçersiz. P2, Julian'ın bir Roma imparatoru olduğunu söylüyor ama Konstantin'den önce tahta çıktığını söylemiyor. O zaman eğer Julian Konstantin'den sonra tahta çıkmış pagan olmayan bir Roma imparatoru ise öncüllerin doğru ama sonucun yanlış olması mümkündür.

a P1) Ya Jane mutfaktadır ya da Mary mutfaktadır.

P2) Jane mutfakta değildir.

C) Mary mutfaktadır.

b P1) Ya enflasyon yükselecek ya da kişisel borç artacak.

P2) Eğer merkez bankası faiz oranlarını artırmazsa enflasyon yükselemeyecek.

P3) Merkez bankası faiz oranlarını artırmayacak.

C) Kişisel borç artacak.

c P1) Gerillalar bölgeden ayrıldıysa yollarda trafik olur.

P2) Yollarda trafik yok.

C) Gerillalar bölgeden ayrılmamış.

d P1) C Partisi'nin hiçbir üyesi vergi indirimine evet oyu vermedi.

P2) Bay Jacobs, vergi indirimine evet oyu vermedi.

C) Bay Jacobs, C Partisi üyesidir.

e P1) C Partisi'nin hiçbir üyesi vergi indirimine evet oyu vermedi.

P2) Bay Jacobs, vergi indirimine evet oyu verdi.

C) Bay Jacobs, C Partisi üyesi değildir.

f P1) D Partisi'nin tüm üyeleri vergi indirimine evet oyu verdi.

P2) Bay Winterbottom, vergi indirimine evet oyu verdi.

C) Bay Winterbottom, D Partisi'nin üyesidir.

g P1) E Partisi'nin bazı üyeleri vergi indirimine evet oyu verdi.

P2) Vergi indirimine evet oyu verenlerden bazıları yeni savunma harcamalarına evet oyu verdi.

C) E Partisi'nin bazı üyeleri yeni savunma harcamalarına evet oyu verdi.

h P1) Kürtaj ahlaki açıdan kabul edilebilir bir şeyse bebekleri öldürmek de kabul edilebilir.

C) Ahlaki açıdan kürtaj kabul edilemez.

i P1) Kurtaj, cinayet değilse bebekleri öldürmek de cinayet değildir.

P2) Eğer bebekleri öldürmek cinayet değilse masum çocukları öldürmek de cinayet değildir.

P3) Masum çocukları öldürmek cinayettir.

C) Kürtaj cinayettir.

j P1) Eğer herkes kendi bedenine ne olacağına karar verme hakkına sahipse intihar yasal olmalıdır.

P2) İntihar yasal olmamalıdır.

C) Hiç kimse kendi bedenine ne olacağına karar verme hakkına sahip değildir.

k P1) Bütün rejimler ya bozuktur ya da verimsizdir.

P2) Sovyet rejimi verimsizdi.

C) Sovyet rejimi bozuk değildi.

l P1) Eğer bir direnç yanmamışsa bağlantı kopmuştur.

P2) Bir direnç yanmış.

C) Bağlantı kopmamış.

m P1) Konstantin, Roma'yı, Konstantiyus'tan önce yönetmişti.

P2) Konstantiyus, Roma'yı, Julianus'tan önce yönetmişti.

C) Konstantin, Roma'yı Julianus'tan önce yönetmişti.

n P1) Sadece demokrasiler adil siyasal sistemlerdir.

P2) Roma'nın siyasal sistemi adil değildi.

C) Roma'nın siyasi sistemi demokrasi değildi.

o P1) Tek adil siyasal sistem demokrasidir.

P2) Roma'nın siyasal sistemi adil değildi.

C) Roma'nın siyasal sistemi demokrasi değildi.

p P1) Bazı tarihçiler yalan söylememişse birinci yüzyılda bazı mucizeler gerçekleşmişti.

P2) Birinci yüzyılda hiçbir mucize gerçekleşmemiştir.

C) Bazı tarihçiler yalan söylemiş.

q P1) İncelemeler, Bay Cleever'ın yaptığı kazanın alkollü araç kullanmaktan değil, bozuk frenlerden kaynaklandığını gösterdi.

P2) Eğer Bay Cleever kaza sırasında alkollü değilse alkollü araç kullanmaktan beraat etmelidir.

C) Bay Cleever, alkollü araç kullanmaktan beraat etmelidir.

r P1) Eğer Konstantiyus samimiyetle Hristiyanlığı seçmişse, tarih ona haksızlık yapmıştır.

P2) Konstantiyus'un Hristiyanlığı samimiyetle seçmediğini gösteren kesin bir kanıt yoktur.

C) Tarih Konstantiyus'a haksızlık yapmıştır.

s P1) Eğer Germanicus Germany cephesinde ölmemiş olsaydı, imparator olacaktı.

P2) Eğer Germanicus imparator olsaydı, Tiberiyus imparator olamayacaktı.

P3) Eğer Tiberiyus imparator olmasaydı, Caligula imparator olamayacaktı.

P4) Eğer Caligula imparator olmasaydı, öldürülmeyecekti.

P5) Caligula öldürülmeseydi, Kladiyus imparator olamayacaktı.

C) Eğer Germanicus Germany cephesinde ölmemiş olsaydı, Kladiyus imparator olamayacaktı.

- t P1) Eğer bilge bir Roma imparatoru varsa o Marcus Aurelius'tu.
P2) Augustus bir Roma imparatoruydu.
P3) Eğer Augustus bilgeyse Marcus Aurelius bilge değildi.
-

C) Marcus Aurelius bilgeydi.

- u P1) Eğer bilge bir Roma imparatoru varsa o Marcus Aurelius'tu.
P2) Augustus bir Roma imparatoruydu.
P3) Eğer Augustus bilgeyse Marcus Aurelius bilge değildi.
-

C) Augustus bilge değildi.

- v P1) John veya Susan gecikirse Mary hayal kırıklığına uğrayacak.
P2) John gecikti.
P3) Susan gecikti.
-

C) Mary hayal kırıklığına uğrayacak.

- w P1) John ve Susan gecikirse Mary hayal kırıklığına uğrayacak.
P2) John gecikti.
-

C) Mary hayal kırıklığına uğrayacak.

- x P1) John ve Susan gecikirse Mary hayal kırıklığına uğrayacak.
P2) John gecikti.
P3) Susan gecikmedi.
-

C) Mary hayal kırıklığına uğramayacak.

y P1) John ve Susan evliyse Mary hayal kırıklığına uğrayacak.

P2) John evli.

P3) Susan evli.

C) Mary hayal kırıklığına uğrayacak.

z P1) Eğer başbakan anketlere göre halkın istediği şeyi yaparsa bir korkaktır.

P2) Eğer başbakan anketlere göre halkın istediği şeyi yapmazsa kibirlidir.

C) Eğer Başbakan kibirli değilse korkaktır.

7 Aşağıdaki bildirimlerden hangileri doğru, hangileri yanlıştır?

a Geçerli bir argümanın tüm öncüllerinin yanlış olması imkânsızdır.

b Geçerli bir argümanın sonucunun yanlış olması mümkündür.

c Tümdengelimsel bakımdan sağlam bir argümanın yanlış bir sonucu olabilir.

d Geçerli bir argümanın tüm öncülleri doğru ama sonucu yanlış olamaz.

e Geçerli bir argümanın tüm öncülleri yanlış ama sonucu doğru olamaz.

f Geçerli bir argümanın sonucu yanlışsa tüm öncülleri doğru olamaz.

g Geçerli bir argümanın doğru öncülleri olmalıdır.

h Geçerli bir argümanın sonucu yanlışsa tüm öncülleri de yanlış olmalıdır.

i Bir argümanın birden fazla öncülü varsa öncüllerden birinin doğru olması hâlinde diğerleri de doğru olmalıdır.

j Eğer geçerli bir argüman sağlamsa öncüllerinden biri yanlış olmalıdır.

k Sağlam bir argümanın yanlış bir öncülü olamaz.

l Bir argüman hem geçerli hem de sağlam olamaz.

m Eğer bir argümanın öncülleri ve sonucu doğru ise argüman geçerlidir.

n Eğer bir argümanın tüm öncülleri doğru değilse ve sonucu yanlışsa argüman geçerlidir.

o Bir argümanın tüm öncülleri doğru ama sonucu yanlış olabilir.

p Eğer geçerli bir argümanın sonucu yanlışsa tüm öncülleri de yanlış olmalıdır.

q Eğer geçerli bir argümanın sonucu yanlışsa, öncüllerinden en az biri yanlış olmalıdır.

8 Yedinci Aıştırmanın a ile f şıklarında çeşitli senaryoların mümkün veya imkânsız olduğu söylenmiştir. Sözü geçen şeyin mümkün olduğu durumlara birer örnek verin.

- 9 Aşağıdaki cümleleri “ise” ve “değil” kullanarak önermeler arasında aynı ilişkiyi ifade edecek şekilde yeniden yazın (ve “yalnızca ... ise” ifadesini kullanmayın) Bazen olumsuzluk eklemeniz değil de çıkartmanız gerekebilir.
- a Ya Trajan büyük bir imparatordu ya da Hadrianus büyük bir imparatordu.
 - b Köpekler, kötü muamele görmedikçe sahiplerine sadık kalır.
 - c Hiçbir imparatorun iyi kalpli olmadığı doğru değilse, Marcus Aurelius iyi kalpli bir imparatordu.
 - d Çalışmadıkça sınavı geçemezsin.
 - e Topu senin köpeğin yakalamadıkça benim köpeğim yakalayacak.
 - f Yalnızca kravat takıyorsanız içeri girebilirsiniz.
 - g Kravat takmıyorsanız içeri giremezsiniz.
 - h Benim köpeğim yalnızca senin köpeğin havlarsa havlıyor.
 - i Yalnızca her gece gezmezsen sınavı geçersin.
 - j Ancak çalışırsan sınavı geçersin.
 - k Çalışırsan ancak sınavı geçersin.
 - l Şampiyon yalnızca saldırırsa kazanacak.
 - m Top suya düşmedikçe topu ya senin köpeğin ya da benim köpeğim yakalayacak.
 - n Roma’da ya Galeriyus sevilirdi ya da Maximian sevilirdi.
- 10 Aynı sonuca ulaşan tümdengelsel açıdan sağlam birden fazla argüman olabilir mi? Eğer olabilirse bir örnek verin. Olamazsa neden olamayacağını açıklayın.
- 11 Aşağıdaki iki cümleyi inceleyin:

Lee Harvey Oswald, John Kennedy’yi öldürdü.

Lee Harvey Oswald, John Kennedy’yi öldürmedi.

Elimizde iki argüman olduğunu, ilkinin birinci sonuca, diğerinin de ikinci sonuca ulaştığını varsayalım. Her iki argüman da geçerli olabilir mi? Her iki argüman da tümdengelsel bakımdan sağlam olabilir mi? Olabilirse neden? Olamazsa neden?

- 12 “Köpeğin havlarsa” ve “Trajan büyük bir imparatordu” gibi yan cümleler yerine “P”, “Q”, “R” vs. gibi “temsili” harfler kullanarak Dokuzuncu Alistırmadaki cümleleri yeniden yazın. Sonra ilgili orijinal cümlelerin yanına yanıtlarınızı da aynı şekilde yeniden yazın.

Örnek

Ya Trajan büyük bir imparatordu ya da Hadrianus büyük bir imparatordu.

✎ Ya P ya da Q. P-değil ise Q.

- 13 Bütün cümleler için “P”, “Q” ve “R” vs. genel terimler için “F” ve “G” ve adlar için “n” ile “m” gibi temsili harfler kullanarak Altıncı Alistırmanın a, b, f-j ve p-w şıklarına karşılık gelen argüman-biçimlerini oluşturmaya çalışın.

Örnek

P1) Yalnızca aptallar uyuşturucu kullanır.

P2) Ross Lambeau uyuşturucu kullanıyor.

C) Ross Lambeau bir aptaldır.

✎ P1) Yalnızca F'ler G'dir.

P2) n bir G'dir.

C) n bir F'dir.

- 14 S.82-83'teki “Diğer örnekler” için ağaç diyagramları çizin. İki öncülü olan argümanlara ilişkin diyagramlara bakın. Bu diyagramlardaki ortak noktalar hangileri? Neden ortak olduklarını açıklayabilir misiniz?

Notlar

- 1 Büyük Alman mantıkçı Gottlob Frege –modern mantık biliminin kurucusu olduğu konusunda birçok kişi hemfikirdir– fizik yasalarının fiziksel dünyanın yasaları olmasına benzer şekilde, mantık yasalarının da aslında “doğruluğun yasaları” olduğunu söylemişti.
- 2 Öne sürmenin “etkilerinden faydalanmaktan” veya bir iddiayı “üstlenmekten” bahsetmememizin nedeni, ne olduğunu bilmediğimiz bir önermeyi ileri sürmekten bahsetmenin hoş olmamasıdır. Aslında bu da pek uygun değildir çünkü filanca şey doğrudur önermesini yalnızca göz önüne almanız ya da önermeye şüpheyi yaklaşmanız vs. de mümkündür. En iyisi “filanca şey doğrudur” önermesini, “filanca” sözcüğü ile kastedilen önermeyi ifade etmeye yönelik bir araç olarak düşünmektir. Elbette bu, “doğru” kavramının ayrıntılarını çevreleyen sorunlardan oluşan buzdağın görünen kısmından ibarettir; yine de herkes hatasız bir “doğru” tanımının betimlediğimiz ifade işlevini yerine getirmesi gerektiği konusunda hemfikirdir (bkz. Sekizinci Bölüm, s. 304-310)
- 3 Bu tanımın bir sonucu olarak, eğer bir argümanın herhangi bir öncülü bir zorunlu yanlış ya da sonucu bir zorunlu doğru ise argüman geçerlidir (zorunlu yanlış doğru olması mümkün olmayan bir önerme, zorunlu doğru ise yanlış olması mümkün olmayan bir önermedir). Bu gibi durumlarda öncüller sonuç ile tamamen alakasız olabilir. Örneğin, “Evli bir bekâr var, öyleyse ay yeşil peynirdendir” geçerlidir; “Ay yeşil peynirdendir, öyleyse evli bir bekâr yoktur” da geçerlidir. O zaman tanımımız, zorunlu doğrular ve zorunlu yanlışlar söz konusu olduğunda bir muhakeme kılavuzu olarak hiçbir işe yaramamaktadır. Bunun makul bir bedel olduğunu düşünüyoruz çünkü bizim amaçlarımız doğrultusunda alternatifi –bir argümanın biçimi sayesinde geçerli olmasını sağlayan bir geçerlilik tanımını– günlük dile faydalı bir şekilde uygulamak çok zor olacaktır. Üstelik günlük hayatta zorunlu doğrular veya zorunlu yanlışlar nadiren argümanların sonuçları veya öncülleri olarak karşımıza çıkar.

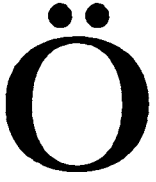
- 4 Elbette bu, basitleştirilmiş bir açıklamadır. Biraz daha kesin konuşmak gerekirse: "x" yerine hangi belirtici tekil terim konulursa konulsun ve "F" ile "G" yerine hangi belirtisel içermeyen genel terimler konulursa konulsun – aynı harf yerine aynı tekil terim konulduğu sürece– sonuç Türkçede geçerli bir argümandır. Biçimsel mantığa giriş için bkz. Goldfarb, *Deductive Logic* (Hackett, 2003) veya Forbes, *Modern Logic: A Text in Elementary Symbolic Logic* (Oxford University Press, 1994).

4. Bölüm

Mantık: Olasılık ve Tümevarımsal Muhakeme

-
- Örtük Niceleyiciler: Bir Hatırlatma
 - Tümevarımsal Kuvvet
Olasılık • Tümevarımsal kuvvet nasıl değerlendirilir
 - Tümevarımsal Sağlamlık
 - Tümevarımsal Çıkarımlar
Örnekleme, ne kadar temsil edici? • Tümevarımsal çıkarım türleri
 - Kanıt
 - Tümevarımın Tümdengeliye Dönüştürülmesi
Önermeler hakkında muhakeme • Genişletilmiş argümanlarda olasılık
• Sonuçta koşullu olasılık
 - Bir Değerlendirme Planı
 - Olasılık Kuramı Bağlantısı
 - Bölüm Özeti
 - Alıştırmalar
-

Bölüm taslağı: Bu bölümde, vardıkları sonuçlar için reddedilemez kanıtlar öne sürmeyen ama sonuçlarını doğru kabul etmek için bazı nedenler –sonucun doğru olmasını yanlış olmasından daha olası hâle getiren nedenler– sunan argümanlar üzerinde duracağız. Bu, bir eleştirel düşünür olarak becerilerinizi genişleterek olasılık, anket sonuçları ve kesin olmayan kanıtlar içeren argümanları çözümleyip değerlendirebilmenizi sağlayacak.

Örtük Niceleyiciler: Bir Hatırlatma

İlk olarak Birinci Bölüm'de (s. 18) bahsettiğimiz bir konuyu yeniden vurgulamakta fayda var: genellemeler içeren argümanları yeniden oluştururken daima eksik niceleyicileri tamamlamamız gerekir. Sık sık şuna benzer argümanlarla karşılaşırız:

Hükümetin politikası, şiddet suçu işleyenlerin benzer suçları tekrar işledikleri iddiasına dayanıyor. Bu iddiayı kınıyor ve tamamen reddediyorum. Yeğenim daha yirmi yaşına girmeden silahlı soygundan hapis cezası almıştı ama bu serse-rilerin çoğunun aksine kendine çeki düzen verdi; şimdi evli ve yıllardır düzenli bir işi var, tekrar bir suç işlemesine imkân yok.

Görüldüğü kadarıyla argüman sahibi, yeniden suç işlemeyen bir mahkumun varlığının "şiddet suçu işleyenler benzer suçları tekrar işler" genellemesini çürüttüğünü savunmaktadır. Elbette bu argüman geçerlidir:

P1) Yeğenim şiddet suçu işlemişti ama tekrar suç işlemedi ve işlemeyecek.

C) Şiddet suçu işleyenlerin hepsi yeniden suç işlemez.

Diğer yandan hükümetin, tüm şiddet suçlularının yeniden suç işleyeceğini iddia etmiş olması hiç muhtemel değil. Daha büyük bir olasılıkla, hükümet bu tip çoğu insanın yeniden suç işlediğini veya daha önce şiddet suçu işlemiş kişiler arasında yeniden suç işleme oranının böyle bir suç işlememiş olanlara göre daha yüksek olduğunu ya da buna benzer bir şey öne sürmektedir. Eğer öyleyse argüman sahibinin yeğeninden ibaret bir tek örnek, hükümetin iddiasını hemen hemen hiç zayıflatamaz.

Bu sorun günlük hayatta sık sık karşımıza çıkar ve insanlar arasında yaygın ama kolayca kaçınılabilecek bir yanlış anlama ve gerilim kaynağı oluşturur. Örneğin, Sandra'nın yemek randevusuna yine geç kalması, Peter'ı haklı olarak sinirlendirmiştir:

Peter: Hep geç kalıyorsun!

Sandra: Hiç de bile! İftira atıyorsun. Daha geçen cuma erken gelmiştim!

Haydi, biraz çay içelim Huysuz Bey.

Eğer Peter, “Çoğu zaman geç kalıyorsun” demiş olsaydı, gerçekte kullandığı cümle kadar iğneleyici olmasa da Sandra’nın asıl meseleye odaklanmasını sağlayacaktı; Sandra’nın verdiği yanıtla konuyu değiştirmeye çalışmasına davetiye çıkarmayacaktı. Kesin genellemeler duman perdeleri ya da saptırmalardan faydalanmayı zorlaştırır.

Tüm kemirgenler kuyrukludur demek, her kemirgen kuyrukludur ya da herhangi bir kemirgen kuyrukludur veya hiçbir kemirgen kuyruklu değildir demek anlamına gelir. Çoğu kemirgen kuyrukludur demek ise tüm kemirgenlerin yarısından fazlasının kuyruklu olduğunu ya da kuyruklu kemirgenlerin sayısının kuyruksuz kemirgenlerden fazla olduğunu söylemektir. Peki ya bazı kemirgenler kuyrukludur demek? Bu önermenin doğru olması, kemirgenlerin ne kadarı kuyruklu olmalıdır? Aslında bu kötü bir sorudur. Böyle bir bildirim, size kuyruklu kemirgenlerin oranı hakkında pek bilgi vermez. Aşağıdaki argümanı ele alalım:

P1) X ilacı verilen bazı hastalar, karaciğer hastalıklarına yakalandı.

C) Eğer X ilacı alırsam karaciğer hastalıklarına yakalanacağım.

Bu argüman, tümdengelimsel bakımdan geçerli değildir (ve birazdan göreceğimiz gibi tümevarımsal açıdan kuvvetli de değildir). P1, sonuca ulaşmak için herhangi bir neden vermemektedir. X tedavisi görüp karaciğer hastalığına yakalanmayan binlerce kişiye karşın X aldıktan sonra karaciğer hastası olmuş üç kişi bile olsa P1 doğru olabilir.

“Bazı A’lar B’dir” biçiminde (P1’deki gibi) bir şey söyledüğümüzde, sıklıkla bunu birden *fazla* A’nın B olduğuna inandığımız ama tüm A’ların B olduğunu düşünmediğimiz durumlarda söyleriz. Başka zamanlarda ise birden fazla A’nın B olduğuna inandığımız ama tüm A’ların B olup olmadığını bilmediğimiz durumlarda böyle söyleyebiliriz. Örneğin, X verilen hastaların birkaçının karaciğer hastalığına yakalandığını keşfeden bir araştırmacı, keşfini duyurmak için P1 cümlesini kullanabilir ama bu X tedavisi gören tüm hastaların karaciğer hastalığına yakalanacağı olasılığını açık bırakmak demektir. Araştırmacı, bu olasılığı reddetmiş olmayacaktır.

Argümanları yeniden oluştururken “bazı” sözcüğünün ikinci anlamıyla kullanıldığını, “bazı A’lar B’dir” cümlesinin tüm A’ların B olabileceğini reddetmediğini varsaymak çok daha pratik olacaktır. Bu bağlamda, “Bazı A’lar B’dir” önermesi, “Bazı A’lar, belki de tüm A’lar B’dir” anlamına gelir. Ayrıca yeniden oluşturduğumuz argümanlarda “bazı” niceleyicisini kullanırken, bunun “en azından bir” anlamına geldiğini kabul edeceğiz. Şöyle ki: A’lardan yalnızca biri B ise bazı A’lar B’dir önermesi doğru olacak. “Bazı” sözcüğünün bu anlamı doğrultusunda, “Bazı kemirgenler kuyruk-

ludur” önermesi, yalnızca hiçbir kemirgenin kuyruğu yoktur önermesinin doğru olmadığı anlamına gelir. Bu, günlük dildeki anlamdan biraz farklı olsa da bizim amaçlarımız doğrultusunda çok daha kullanışlıdır. Eğer bir argümanı yeniden oluştururken argüman sahibinin “bazı” sözcüğü ile “en azından iki” demek istediği ve argümanın sözcüğün bu şekilde anlaşılmasına dayandığı açıksa yeniden oluşturulmuş önermede bunu belirginleştirip “en azından iki” yazabiliriz; benzer şekilde eğer argüman sahibi “bazı” sözcüğü ile “hepsi değil ama bir kısmı” demek istiyorsa, bunu da belirgin bir hâle getirebiliriz.

Tümevarımsal Kuvvet

Şu argümanı ele alalım:

P1) Fiona, Inverness İskoçya’da yaşıyor.

C) Fiona’nın en azından bir yün giysisi vardır.

Bu argüman geçerli midir? Öyle sanabilirsiniz. Inverness epey soğuk bir yerdir. Yün de bol: İskoçya’da milyonlarca koyun var (insanlardan fazla sayıda). Öyleyse Fiona’nın bir-iki yün kazağı olması gerektiği sonucuna varabilirsiniz. Yine de argümanın geçersiz olduğu açıktır: Bir kişinin Inverness’ta yaşamasına rağmen yün giysi sahibi olmaması imkânsız değildir. Hatta muhtemelen orada hiçbir yün giysisi olmayan insanlar da bulunmaktadır (örneğin, bazı insanların yün alerjisi vardır).

“Inverness’te herkes en azından bir yün giysiye sahiptir” öncülünü ekleyerek argümanı geçerli bir hâle getirebiliriz. Dolayısıyla:

P1) Fiona, Inverness İskoçya’da yaşıyor.

P2) Inverness İskoçya’da yaşayan herkesin en azından bir yün giysisi vardır.

C) Fiona’nın en azından bir yün giysisi vardır.

Ancak bu argüman geçerli olsa da neredeyse kesinlikle sağlam değildir çünkü P2 çok büyük ihtimalle yanlıştır. Yine de orijinal argüman bir bakıma iyi bir argüman olabilir. Öncülün doğru olması bize, sonucun da doğru olacağını düşünmek için iyi bir neden veriyor; sonucun yanlış olduğunu keşfetmek şaşırtıcı olacaktır. Herhâlde sonucun doğru olup olmadığı konusunda bahse girecek olsanız, elinizde P1’den başka bir bilgi yoksa paranızı sonucun yanlış olduğuna değil doğru olduğuna yatırırdınız. P1’e

dayanarak C'nin doğru olduğu çıkarımına varmak akla uygun olur, yanlış olduğu çıkarımına varmak ise akla uygun olmazdı.

Ancak P1'den C'ye ulaşan çıkarım hakkındaki çok önemli bir noktayı gözden kaçırmamalıyız. Bir eleştirel düşünür, burada yazdığımız biçimiyle bu argümanın ne kadar kuvvetli olduğunu fark edemeyebilir. Çünkü bunun farkına varabilmek için Inverness hakkındaki bazı olguları –onu, örneğin, Singapur gibi sıcak bir yerden ayıran olguları– bilmeniz gerekir. Bu argümanı sunan biri, örtük bir şekilde hemen yukarıdaki argümanın P2'sine benzeyen ama doğru olması çok daha muhtemel bir önermeye dayanmaktadır yani Inverness'taki insanların ezici bir çoğunluğunun birkaç yün giysisi olduğu önermesine. Bir yün giysisi olmayan neredeyse hiç kimse yoktur. Başka bir deyişle, burada “herkes” niceleyicisinin kullanımı uygun olmayacaktır ama daha zayıf “hemen herkes” niceleyicisi uygundur. Inverness hakkında bildiklerimiz ışığında, Inverness'te hemen herkesin en azından bir yün giysisi olduğundan neredeyse kesinlikle emin olabiliriz. (İkinci Bölüm'de “çoğu”, “neredeyse tümü” ve “birkaçı” gibi ifadelerle “niceleyici” dendiğini hatırlayın.) O zaman bu argümanı şöyle gösterebiliriz:

P1) Fiona, Inverness İskoçya'da yaşıyor.

P2) Inverness İskoçya'daki hemen herkesin en azından bir yün giysisi vardır.

C) Fiona'nın en azından bir yün giysisi vardır.

Bu argüman hâlâ tümdengelimsel bakımdan geçerli değildir zira Fiona'nın hiçbir yün giysisi olmayan o birkaç kişiden biri olması hâlâ mümkündür. Yine de bu öncüller kendi başlarına sonucu kabul etmek için iyi bir neden sunmaktadır; konu hakkında P1 ile P2'nin doğru olduğundan başka bir şey bilmeyen eleştirel düşünür, bu öncüller doğruysa C'nin de muhtemelen doğru olacağını rahatlıkla kabul edebilir. Bu durumu dile getirirken böyle argümanların **tümevarımsal açıdan kuvvetli olduklarını** söyler (“tümevarım” sözcüğü “tümdengelim” karşıtı olarak kullanılmıştır) ve sonucun önüne “muhtemelen” sözcüğünü ekleriz:¹

P1) Fiona, Inverness İskoçya'da yaşıyor.

P2) Inverness İskoçya'daki hemen herkesin en azından bir yün giysisi vardır.

C) Muhtemelen Fiona'nın en azından bir yün giysisi vardır.

Fiona hakkında söyleyebileceğimiz, Fiona'nın ya yün bir giysiye sahip olduğu ya da olmadığıdır. *Muhtemelen* böyle bir giysiye sahiptir ama bundan emin değiliz. Bu önermenin doğru olması muhtemel, yanlış olması muhtemel değildir. Bu durum, sonucu doğruyken öncüllerinin yanlış olması *imkânsız* olan tündengelimsel bakımdan geçerli argümanlardan farklıdır.

O zaman kabaca, tümevarımsal açıdan kuvvetli bir argümanın tündengelimsel bakımdan geçerli olmayan –öncüllerinin doğru olması, sonucun doğru olmasını sağlamayan– ama öncülleri ile sonucun yanlış değil doğru olacağını düşünmemiz için iyi nedenler sunan bir argüman olduğunu söyleyebiliriz. Ancak tümevarımsal kuvvet kavramını daha kesin bir biçimde nitelendirmeden önce yakından ilişkili olasılık kavramına kısaca göz atmamız faydalı olacak.

Olasılık

Tipik olarak, belirli bir önermenin doğru olma (ya da belirli bir olayın geçmişte veya gelecekte gerçekleşme) **olasılığını** 0 ile 1 arasında sayısal bir ölçekte, ondalık veya kesirli bir rakamla ifade ederiz. Örneğin, havaya atılan bir bozuk paranın tura gelme olasılığı 0,5 veya $1/2$ 'dir Şaşırtıcı olabilecek bir nokta, olasılığın farklı şekillerde açıklanabilmesidir. Biz bunlardan üçü üzerinde kısaca duracağız: **oran, sıklık ve rasyonel beklenti.**²

Önce **oranı** ele alalım. Birçok argüman, “Çoğu X, Y’dir” veya “X’lerin $7/8$ ’i Y’dir” gibi bir şey söyleyen bir öncül içerir. “Çoğu” ve “ $7/8$ ’i” gibi niceleyiciler oran belirtir ve olasılık ile aralarında önemli bir ilişki vardır. Diyelim ki normal, eksiksiz bir iskambil destesi içinden bir as çekme olasılığını hesaplamak istiyorsunuz. Bunu yapmanın bir yolu, bu olasılığın destedeki asların sayısı ile toplam kâğıt sayısı arasındaki orana eşit olduğunu varsaymaktır. Bu rakam $1/13$ olduğuna göre (destede dört as ve 52 kâğıt vardır ve $4/52 = 1/13$ eder), bir as çekme olasılığınızın $1/13$ (yaklaşık 0,077) olduğunu varsayarınız.

Şimdi de **sıklığa** bakalım. Diyelim ki daha aralık ayına birkaç ay varken Londra’da aralık ayında kar yağma ihtimalinin ne olduğunu öğrenmek istiyorsunuz. Bunu yapmanın kolay bir yolu, bu olayın örneğin, geçtiğimiz 100 yıl içerisinde ne sıklıkla gerçekleştiğini bulmaktır. Varsayalım ki geçen 100 aralık ayının 14’ünde kar yağdığını buldunuz. Bu durumda Londra’da önümüzdeki aralık ayında kar yağma ihtimalinin $14/100$ (0,14) olduğunu çıkarabilirsiniz.

Bu stratejiler, genel olasılık ve istatistik kuramı içerisinde büyük öneme sahiptir ama bizim amaçlarımız için yeterince geniş kapsamlı değildir. Bazı durumlarda oranı da sıklığı da dolaysız bir olasılık göstergesi olarak kullanamayacağımız anlaşıyor.

Örneğin, bahisçiler bazen belirli bir siyasetçinin, parti başkanı olma ihtimali hakkında oranlar verir. Bay X'in, B Partisi'nin bir sonraki lideri olma oranını 1'e 1 olarak verdiler diyelim (yani olasılık 1/2'dir). Bu gibi tahminler genellikle son derece makuldür. Ancak bu örnekteki bahisçinin verdiği olasılık, Bay X'in geçmişte ne sıklıkla B Partisi başkanlığı yaptığına dayanıyor olamaz; bu sıklık sıfırdır! İlgili olasılığın belirlenmesinde birçok etken rol oynayabilir. Bu tür olasılık tahminleri zaman zaman son derece makuldür ama onları hızla ve kolayca sıklıklara ya da oranlara dayandırmamızı sağlayacak bir reçete yoktur. Böyle durumlarda bir olasılığı ya da sıklığı bir orana dönüştüremeyiz.

Bu zorluklar nedeniyle, genel olasılık kavramımız olarak rasyonel beklenti derecesini kabul edeceğiz.³ Bir kişinin belirli bir önermeye ilişkin rasyonel beklenti derecesi, o kişinin elindeki kanıtlar uyarınca o önermeye inanmakta ne derecede haklı olduğudur.

Rasyonel beklenti derecesi belirlerken bir kişinin, şu ya da bu deliller ışığında bir şeye inanmakta ne ölçüde haklı olduğundan bahsettik. Olasılık kavramımız olarak rasyonel beklenti derecesini kabul ettiğimize göre bunun anlamı, kilit kavramımızın **koşullu olasılık** kavramı olduğunu söyleyerek ifade edilebilir. Yani şununla ilgileniyoruz: belirli bir önermeler kümesinin doğruysa veya doğru olduğunu varsayarsak, bir önermenin doğru olma olasılığı nedir? Daha kesin bir dille ifade etmek gerekirse, ilgilendiğimiz şey hakkında belirli bir önermeler kümesinde belirtilenler dışında bir bilgiye sahip olmadığımız belirli bir önermeyi kabul etmenin ne derecede makul olacağıdır? Aşağıda koşullu olasılıktan biraz daha bahsedeceğiz.

Artık tümevarımsal açıdan kuvvetli bir argümanın ne olduğunu daha kesin bir şekilde açıklayabiliriz:

Bir ya da daha fazla öncül [P], sonuç da A olsun.

Şöyle bir argümanımız var diyelim:

[P] ...

C) A

Böyle bir argümanın **tümevarımsal açıdan kuvvetli** olduğunu söylemek, A'nın [P] kümesine göre koşullu olasılığının 1/2'den büyük ama 1'den küçük olduğu anlamına gelir. (Bir argümanın tümevarımsal kuvvet derecesi, A'nın [P]'ye göre koşullu olasılığıdır.)

“Resmî” açıklamamız böyle ama tümevarımsal kuvveti aşağıdaki gibi düşünmek daha yararlı olabilir:

Bir argümanın tümevarımsal açıdan kuvvetli olduğunu söylemek şu anlama gelir: Argüman tümdengelimsel olarak geçerli değildir ama eğer öncüller doğru ise ve eğer argümanın konusu hakkında öncüllerde verilenler dışında başka bir şey bilmiyorsak, sonucun doğru olduğunu düşünmek yanlış olduğunu düşünmekten daha makul olacaktır.

Ya da şöyle diyebiliriz: [P] öncüllerinde verilen bilgilere göre, sonucun doğru olma ihtimali yanlış olma ihtimalinden daha yüksektir; sonucun yanlış olması muhtemel değildir.

Olasılık ve tümevarımsal kuvvete ilişkin olarak akılda tutulması gereken birkaç başka nokta daha var.

- 1 Olasılıkları her zaman koşullu olasılıklar olarak ifade etmediğimiz doğru. Örneğin, eğer desteden rastgele bir kâğıt çekersek, bir as çekmiş olma ihtimalimizin 1/13 olduğunu doğrudan doğruya söyleyebiliriz. Öyleyse normalde başka bir bilgi belirtmeye ihtiyaç duymadan tek bir önermeye olasılık atfedebildiğimiz görülüyor. Ancak genellikle bunun nedeni olasılık iddiasının dayandığı konuya ilişkin diğer bilgilerin örtük bırakılmasıdır; yeterince iyi bilindikleri için bunlardan açıkça bahsetmeye gerek duymuyoruz. Yukarıdaki örnekte herkesin bildiğini kabul edeceğimiz önerme, destenin standart ve eksiksiz olduğudur; bu durumda 52 kâğıdın dördü as olacaktır. Ancak B Partisi’nin liderine ilişkin yukarıdaki örnekte olduğu gibi, bazen ilgili arka plan görece belirsizdir ama yine de konu hakkında bilgi –çok net görünmese de– mevcuttur. İlişkili bir bilgi veya öncüller kümesi olması gerektiğini unutmadığımız sürece, bireysel önermelere olasılık atfetmek tamamen zararsızdır ve bunu bazen biz de yapacağız.
- 2 Bahsettiğimiz türdeki olasılık kavramı, ligi puan tablosunun ortalarında bitirmenin, tablonun başında veya sonunda bitirmeye alternatif olmasına benzer bir doğruluk veya yanlışlık *alternatifi* değildir. Olasılık bir çeşit doğru da değildir. Bu anlamda, bir önermenin olası olduğunu söylemek o önermenin büyük ihtimalle doğru olduğunu söylemek demektir. Bir önermenin doğru olduğuna yönelik mükemmel bir kesinliğe ulaşamayan bir beklenti ifadesidir. İddianın dayandığı kanıtlar, beklentiye gerçekten de rasyonel bir hâle ge-

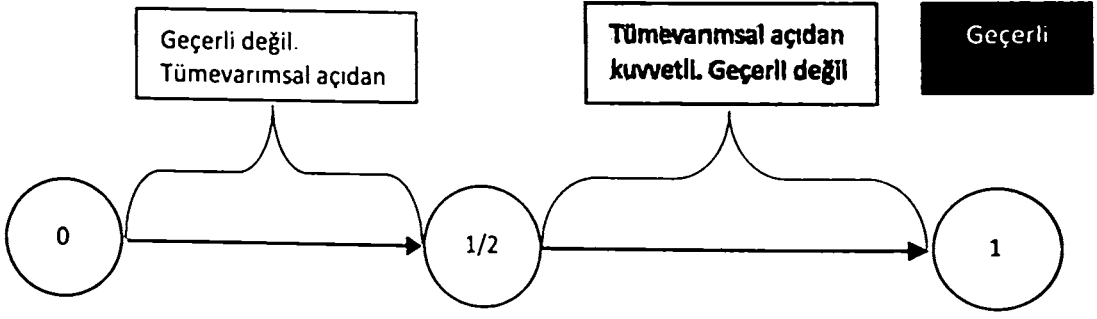
tiriyorsa, kişinin söylediği doğrudur. Doğruluk ile yanlışlık arasında, olasılık diye üçüncü bir seçenek olduğunu düşünmemelisiniz. Örneğin, eğer Reggie'nin bugün direksiyon sınavına gireceğini biliyorsam ve "Reggie muhtemelen direksiyon sınavını geçemedi" dersem, "Reggie'nin direksiyon sınavını geçemediği doğru da değil yanlış da değil, muhtemel" demiş olmam. Hayır: Reggie'nin sınavı geçemediği ya doğrudur ya da yanlıştır.

Yani iki olası olgu bağlamı mevcuttur: ya sınavı geçememiştir ya da geçmiştir. Sınavı muhtemelen geçemediği gizemli bir üçüncü olgu bağlamı söz konusu değildir. Aksine, "muhtemelen" sözcüğünün işlevi, elimizdeki kanıtların önermenin doğru olduğuna inanmayı rasyonel hâle getirdiğini ama kesinlikle emin olmamıza izin vermediğini göstermektedir.

- 5 Doğruluğun aksine olasılık dereceli bir kavramdır; belirli bir grup bilgiye göre farklı önermeler farklı olasılık derecelerine sahip olabilir. Bazen olasılıkları sayısal değerlerle belirtebiliriz ama genelde bir şeyin gerçekleşme olasılığını tam bir sayısal değer verebilecek kadar kesin bir şekilde tahmin edemeyiz. Bazen tek yapabileceğimiz olasılıkları sıraya koymaktır; örneğin, belirli birinin önümüzdeki yıl salatalık yemesinin, Japonya'ya gitmesinden daha muhtemel olduğunu söyleyebiliriz ama bu önermelere iskambil kâğıtlarıyla ilgili örnekte yaptığımız gibi kesin sayısal olasılıklar veremeyiz.

Bu nedenle, tündengelimsel geçerliliğin aksine, tümevarımsal kuvvet de dereceli bir kavramdır. Bir argümanın diğerinden daha *geçerli* olduğunu söyleyemeyiz ama tümevarımsal açıdan bir argümanın diğerinden daha kuvvetli olduğunu *söyleyebiliriz*. Geçerlilik, imkânsızlık bağlamında tanımlanmıştı; o durumda olasılık sıfırdır (geçerlilik tanımına yeniden bakın). Dolayısıyla geçerlilik ya hep ya hiçtir. Gerçekten de geçerlilik, tümevarımsal kuvvetin "limit durumu" –öncüllere göre sonucun koşullu olasılığının 1 olduğu durum– olarak tanımlanabilir. Yani argümanların tündengelimsel açıdan geçerli olanlardan tümevarımsal kuvvetten tamamıyla yoksun olanlara kadar uzanan bir koşullu olasılık ölçeğinde sıralandıklarını düşünebiliriz (bkz. Şekil 4.1).

Dolayısıyla bir argüman tümevarımsal açıdan çok az kuvvetli olabilir. Örneğin, eğer sınıftaki 29 çocuktan 15'inin beyaz ayakkabı giydiğini biliyorsanız, hecelemede en yüksek notu alan çocuğun ayakkabılarının beyaz olduğu sonucu için tümevarımsal açıdan kuvvetli bir argümanız var demektir. Ancak bu sonucun öncüle göre olasılığı $1/2$ 'nin ancak biraz üzerindedir; yani argümanın ucu ucuna tümevarımsal açıdan kuvvetli olduğunu söyleyebiliriz. Tümevarımsal açıdan kuvvetlidir ama çok az bir kuvvete sahiptir.

Şekil 4.1

- 4 “Muhtemelen” terimi, günlük kullanımda biraz belirsizdir. Normalde, “David muhtemelen maçı kazanacak” gibi bir şey söylediğimizde, David’in kazanma olasılığının $1/2$ ’den yüksek olduğunu değil, çok daha yüksek olduğunu anlatmak isteriz. Ancak “muhtemelen” terimini yerinde kullanmış olmamız için bu olasılığın $1/2$ ’den ne kadar yüksek olması gerekir? Elbette bu sorunun kesin bir yanıtı yoktur. Bunu söyleyen kişi daha kesin bir rakam vermeye hazır olabilir ama “muhtemelen” sözcüğünü kullanabilmek için bunu yapması şart değildir. Aslında ancak ve ancak kastedilen olasılık $1/2$ ’nin üzerindeyse “muhtemelen” kullanımının uygun olacağını öne sürmek için iyi nedenler bulunmaktadır. Size, “David kazanacak mı?” diye sorulduğu zaman eğer David’in şansının yüzde ellinin biraz üzerinde olduğunu düşünüyorsanız, “muhtemelen” demeniz uygundur ama böyle bir yanıt verirken olasılığı yüzde elli eşiğinin çok az üstünde gördüğünüzü anlatmak için genellikle tereddütlü bir ses tonu kullanırsınız.

Büyük bir ihtimalle sıradan “muhtemelen” kullanımları, olasılığın $1/2$ ’den yüksek olduğu *anlamına* gelmekte ama tipik olarak olasılığın bu eşiği ciddi oranda aştığı yönünde bir **bildirişimsel sezdirim** taşımaktadır (bildirişimsel sezdirim incelemesi için bkz. İkinci Bölüm, s. 47).

Aynı şey “çoğu” niceleyicisi için de geçerlidir. Eğer biri, “Öğrencilerin çoğu sınavda kopya çekti” diye bir suçlamada bulunursa, muhtemelen öğrencilerin salt çoğunluğunun değil yarıdan oldukça fazla bir kısmının kopya çektiğini kastetmektedir. Yine de eğer sınıftaki 29 öğrenciden 15’inin kopya çektiği ortaya çıkarsa, iddia sahibi şaşırabilir ama yanlış bir şey söylediği kanısına varılamaz. Bildirişimsel sezdirim kavramı bu noktayı mükemmel bir biçimde yansıtmaktadır.

- 5 Bir argümanın tümdengelimsel geçerliliği, argümanın geçerli olduğunu *düşünüp düşünmediğimize* bağlı değildir. Benzer şekilde, bizim kullandığımız anlamıyla olasılık da bir şeyin (belirli bir öncüller kümesi bağlamında) doğru olmasını beklemenin ne derecede *rasyonel* veya *makul* olduğudur; o şeyin doğru olmasını ne kadar muhtemel gördüğümüz önemli değildir. Bir argümanın tümevarımsal açıdan kuvvetli olduğunu öne sürdüğümüzde her zaman haklı olmayabiliriz. Bir öncüller kümesi (kanıtlarımız) uyarınca belirli bir sonucu kabul etmenin makul olduğunu düşünebiliriz ama aslında öyle olmayabilir. Rasyonel beklenti belirli birinin neyi makul bulduğu ile değil, gerçekte neyin makul olduğuyla ilişkilidir.

Rasyonel beklentinin orana bağlı olduğu konusunda herkesin hemfikir olacağı bir örnek vererek bu noktayı vurgulayabiliriz. Fiona'dan rastgele bir kâğıt seçmesini istediğimizi düşünün. Bir kupa çekme olasılığı tam olarak dörtte birdir. O zaman bir kupa çekmeme olasılığı dörtte üç ya da $3/4$ 'tür. Dolayısıyla muhtemelen bir kupa çekemeyecektir. Tamamen rasyonel biriye ve yeterli bilgiye sahipse, bir kupa çekmeyeceğinden $3/4$ oranında emin olacaktır. Diğer yandan diyelim ki Fiona tamamen rasyonel biri değil. Geçenlerde aşık olmuş ve kupanın simgesi kalp olduğundan bir kupa çekeceğini düşünüyor. Böyle düşündüğünü "Muhtemelen bir kupa çekeceğim" diyerek ifade edebilir. Yine de kupa çekmeme olasılığı, kupa çekme olasılığından daha yüksektir; tam olarak üç kat daha yüksektir.

Fiona'nın *fili* beklenti derecesi, *rasyonel* beklenti derecesinden yüksektir. Daha genel olarak, aynı öncüller kümesinden yola çıkan farklı insanların, bir şeyin doğru olduğuna veya olacağına ilişkin farklı beklenti derecelerine sahip olduğunu gözlemleriz; ancak çoğunlukla o öncüllerden sonucu o çıkarmanın ne ölçüde makul olduğu sorusunun bir tek doğru yanıtı vardır.

- 6 Bir argümanın geçerliliği ve geçersizliği gibi, tümevarımsal kuvvet derecesi de öncüllerin doğruluk-değerlerinden bağımsızdır. Bu durum öncüllerin doğruluk-değerlerini sormanın aklımıza bile gelmeyeceği tamamen kurgusal bir örnekte kolaylıkla görülebilir:

P1) Neredeyse tüm Zormonlar satranç oynar.

P2) Trozak bir Zormondur.

C) Muhtemelen Trozak satranç oynar.

Elbette bu gerçek bir argüman değildir, zira Zormon diye bir canlı da Trozak da diye bir varlık da yoktur. Yine de eğer var olsalardı, yukarıdaki argüman kesinlikle tümevarımsal açıdan kuvvetli bir argüman olacaktı. Eğer bu canlıların var olup olmadıklarını bilmiyorsanız, “Bu gerçek bir argümanı ifade ediyorsa tümdengelimsel açıdan kuvvetli bir argümandır” demekte haklı olurdunuz. Öyleyse Trozak veya Zormonlar gibi canlıların var olup olmadığı ve P1’in doğru olup olmadığı, tümevarımsal kuvveti tahmin etme açısından önemsizdir.

Ancak olasılığa ve dolayısıyla tümevarımsal kuvvete ilişkin, tabiri caizse, *matematiksel olmayan* bir tanım kabul ettiğimizi yinelemekte fayda var. Olasılık konusu oranlar, istatistikler ve sıklıktan ibaret değildir; rasyonel beklenti derecesi bu kavramlara dayalı olabilir ama her zaman değil. Bu durum şu anlama gelir: Bir çıkarımın belirli bir öncüller kümesine göre tümevarımsal açıdan kuvvetli olup olmadığını sorarken yaptığımız, bir kişinin –kişilerin normalde sahip olduğu bilgiler ışığında– sonucun doğru olmasını beklemesinin rasyonel veya makul olup olmadığını sormaktır. Olasılığı rasyonel beklenti derecesi şeklinde tanımlarken ön plana çıkarttığımız da işte bu noktaydı: Bazı olasılık tahminleri anlaşılabilir bir şekilde insanların “sezgilerine” dayanır. Evet, bu bazı durumlarda iki tartışmacının, eleştirel düşünürler olarak sahip oldukları tüm iyi niyete rağmen, bir argümanın tümevarımsal kuvveti hakkında meşru bir anlaşmazlığa düşebilecekleri anlamına gelir. Ancak bu olasılığa vermemiz gereken tepki her ikisinin de haklı olduğu, dolayısıyla eleştirel düşünmede çözülmemiş bir mantıksızlık unsuru bulunduğu sonucuna varmak değildir. Verilmesi gereken tepki, bu tür olasılıkları insanları anlaşmazlığa düşüren örtük önermeleri belirttik hâle getirmek için daha çok çalışarak çözmemiz gerektiğinde ısrar etmektir.

Tümevarımsal kuvvet nasıl değerlendirilir

Argümanı yeniden oluşturduktan sonra bir eleştirel düşünür olarak, tümdengelimsel geçerlilikte de yaptığınız gibi, öncüllerin ve sonucun gerçekteki doğruluk değerlerini göz ardı etmeye çalışmalısınız. Yeniden oluşturulmuş bir argümanın tümdengelimsel bakımdan geçerli olmadığına kanısına vardığınızı varsayalım. Şöyle akıl yürütebilirsiniz:

Eğer sonucun doğruluk-değerine ilişkin öncüllerde verilen bilgilerden başka bir şey bilmeseydiniz, eşit oranla sonucun doğru olduğuna bahse girer miydiniz? Eğer yanıtınız evetse yeniden oluşturulmuş argüman tümevarımsal açıdan kuvvetlidir; eğer yanıtınız hayırsa argüman tümevarımsal açıdan kuvvetli değildir.

Tümevarımsal Sağlamlık

Tümevarımsal sağlamlığın ne olduğunu Üçüncü Bölüm’de verilen tümdengelimsel sağlamlık tanımı ile kıyaslayarak muhtemelen tahmin edebilirsiniz. Tanımı şöyle:

Bir argümanın **tümevarımsal açıdan sağlam** olduğunu söylemek şu anlama gelir: Argüman tümevarımsal açıdan kuvvetlidir ve öncülleri (gerçekte) doğrudur.

Burada vurgulanması gereken önemli nokta şudur: Tümdengelimsel olarak sağlam bir argümanın aksine tümevarımsal olarak sağlam bir argümanın *sonucu yanlış* olabilir. Tümevarımsal kuvvet tanımı da işte bu olasılığı mümkün kılar. Tümevarımsal olarak kuvvetli bir argümanda öncüllerin doğruluğu, sonucun doğruluğunu muhtemel bir hâle getirir ama garanti etmez. Inverness’ta yaşayan Fiona hakkındaki son argümana tekrar bakın. Fiona’nın, Inverness’te yaşadığı önermesi ile oradaki hemen herkesin birkaç yün giysisi olduğu önermesini doğru kabul edelim. Öncülleri bu iki olgu olan ve Fiona’nın en az bir yün giysisi olduğu sonucuna ulaşan bir argüman, tümevarımsal bakımdan sağlam olacaktır (gerçekte Fiona’nın yün bir giysisi olmasa bile).

Birçok kitapta buna “tümdengelimsel sağlamlık” yerine “inandırıcılık” dendiğini bilmelisiniz. Burada akıntıya karşı kürek çekiyoruz ama amacımız yardımcı olmak: “Tümdengelimsel sağlamlık” teriminin kavramlar arasında yararlı bağlantılar oluşturduğunu ve anlama ilişkin ipuçları verdiğini düşünüyoruz; “inandırıcılık” ise bu tür ipuçları sunmayan, ezberlemeniz gereken başka bir sözcükten ibaret.

Tümevarımsal Çıkarımlar

Ancak tümevarımı tatmin edici bir şekilde anlatabilmek için daha fazlasına ihtiyacımız var. Aşağıdaki argümanı ele alalım:

Şimdiye kadar beslediğim birkaç Japon balığının hepsi kedi maması verince öldü. Dolayısıyla eğer yeni Japon balığıma kedi maması verirsem o da ölecek.

Bu çıkarım makul görünmektedir⁴ ama argümanı nasıl yeniden oluşturacağız? Şunu deneyebiliriz:

P1(a) Tüm Japon balıkları kedi maması verildiğinde ölür.

C) Yeni Japon balığıma kedi maması verirsem ölecek.

Veya:

P1(b) Çoğu Japon balığı, kedi maması verildiğinde ölür.

C) Muhtemelen, yeni Japon balığıma kedi maması verirsem balığım ölecek.

İlk argüman geçerli, ikincisi ise tümevarımsal bakımdan kuvvetlidir. Ancak yeniden oluşturulmuş bu argümanlarda bir sorun var. Argüman sahibi, P1'in iki versiyonunu da öne sürmüş değil. O, *geçmişte kedi maması verdiği* tüm Japon balıklarının öldüğünü öne sürüyor. Argüman sahibinin bu deneyimi yaşadığı Japon balığı örnekle mi, evrendeki toplam Japon balıklarının çok küçük bir parçası. Yani argüman sahibi, Japon balıklarının tümü ya da çoğu için herhangi bir iddiada bulunmuyor. Argüman sahibinin P1(a) ya da P1(b)'ye inandığını tahmin edebiliriz ama eğer inanıyorsa bu inancının temelinde tahminen Japon balıkları ve kedi mamasına ilişkin önceki deneyimleri yatmaktadır. Argüman sahibinin bir şekilde "Kedi maması verdiğim tüm Japon balıkları öldü" önermesinden "Yeni Japon balığıma kedi maması verirsem ölecek" hatta "Çoğu (veya tüm) Japon balıkları kedi maması verildiğinde ölür" önermesine ulaşması gereklidir. Şimdiye kadar argümanları incelerken bu tür bir çıkarımda bize yardımcı olabilecek bir şeyden bahsetmedik.

Ancak bu tür çıkarımlar hem bilimde hem de günlük yaşamda oldukça yaygındır. Bunlara **tümevarımsal çıkarım** diyoruz. Toplam popülasyonuna ait bir örneklemden yola çıkarak örneklemin dışındaki bir şeye ya da popülasyonun tamamı hakkında bir genellemeye ulaştığınızda yaptığınız işte budur. Yukarıdaki örnekte argüman sahibinin üzerinde deney yaptığı bir Japon balığı örnekleminde yola çıkarak doğrudan doğruya yeni Japon balığı hakkında bir önermeye ulaşması gerekir.

P1) Gözlemlediğim tüm Japon balıkları, kedi maması verilince öldü.

C) Yeni Japon balığıma kedi maması verirsem ölecek.

Eğer bu çıkarımın tümevarımsal açıdan kuvvetli olduğuna karar verirsek –şimdilik öyle olduğunu varsayalım– tümevarımsal açıdan kuvvetli her argümanda yaptığımız gibi sonuçtan önce “muhtemelen” sözcüğünü ekleriz:

P1) Gözlemlediğim tüm Japon balıkları, kedi maması verince öldü.

C) Muhtemelen yeni Japon balığıma, kedi maması verirsem ölecek.

Alternatif olarak argüman sahibi bu sonucu biraz daha uzun bir yoldan da elde edebilir: Örneğin tüm Japon balıklarına dair bir genellemeye ulaşan tümevarımsal bir çıkarım ile bu genellemeye dayanarak argüman sahibinin yeni Japon balığı hakkındaki sonuca varan tümdengelsel açıdan geçerli ikinci bir çıkarımdan yararlanarak:

P1) Gözlemlediğim tüm Japon balıkları, kedi maması verince öldü.

C1) Tüm Japon balıkları, kedi maması verildiğinde ölür.

C2) Yeni Japon balığıma, kedi maması verirsem ölecek.

Ancak P1’in doğru olduğunu varsayarsak, bu sonucu ilk örnekteki sonuç kadar büyük bir güvenle öne süremeyiz. C2 sonucuna, C1 sonucuna güvendiğimiz kadar güvenebiliriz, daha fazla değil. Diğer yandan C1 tüm Japon balıkları hakkında bir genelleme olduğundan, yanlış çıkma ihtimali –tek bir Japon balığı hakkında bir bildirim olan– ilk Japon balığı argümanındaki C1’e göre daha yüksektir. Bunun nedeni, ikinci argümanın ilkinden daha iddialı, arzu edilen sonuca ulaşmak için gerekli olmayan bir kestirime dayanmasıdır. Yine de C1’e ulaşan çıkarımlar her iki durumda da temelde aynı türdendir. Her ikisi de gözlemlenmiş olaylardan yola çıkarak gözlemlenmemiş olaylara ulaşır. İkisini de bir örneklemden yola çıkarak örnekleme de kapsayan daha geniş bir popülasyona ulaşan kestirimler gibi düşünebiliriz. İlk örnekte bahsedilen daha büyük popülasyonun örneklem (gözlemlenen Japon balıkları) ile bu yeni Japon balığından ibaret olduğunu düşünebiliriz. Oysa ikinci örnekte, büyük popülasyonun Japon balıklarının toplam popülasyonu olduğu açıktır. Bazı tümevarımsal çıkarımlar geniş kapsamlı genellemeler yaparken (tüm Japon balıkları) diğerleri yalnızca birkaç yeni örneği veya tek bir yeni örneği kapsar (yeni Japon balığı). Ama ikisi temelde aynı tür çıkarımlardır. Dolayısıyla şu tanıımı yapabiliriz:

Bir çıkarımın tümevarımsal bir çıkarım olduğunu söylemek şu anlama gelir: (a) tümdengelsel açıdan geçerli değildir; (b)  nc lleri belirli bir popülasyona ait bir örnekleme dair bir genelleme içerir ve (c) sonucu, genellemeyi örneklemin alındığı toplam popülasyonun tümünü veya bir kısmını kapsayacak şekilde genişletir.

(A) koşulu  u tür çıkarımların tümevarımsal kabul edilmesinden kaçınmak içindir: “Bazı kara kedilerin kuyruğu yoktur; dolayısıyla bazı kedilerin kuyruğu yoktur.”

Tümevarımsal çıkarımlar sıklıkla geçmişten yola çıkararak geleceğe ulaşan kestirimler içerir. Örneğin, şimdiye kadar  rlanda’nın, Dünya Kupası’nı hiç kazanamamı  olmasına dayanarak muhtemelen hiç kazanamayaca ı sonucuna ula ırsak, örnekle-mimiz şimdiye kadar düzenlenen tüm Dünya Kupaları, toplam popülasyon ise tüm –geçmişteki, şimdiki ve gelecekteki– Dünya Kupalarından oluşan kümedir:

P1)  rlanda futbolda Dünya Kupası’nı hiç kazanamamı tır.

C) Muhtemelen  rlanda futbolda Dünya Kupası’nı asla kazanamayacaktır.

Çoğu kez tümevarımsal bir çıkarımın sonucu, “yüzde 37” gibi istatistiksel bir genel-lemedir. Örneğin yetişkin  ngiliz nüfusuna ait bir örneklemin yüzde 37’sinin belirli bir siyasi partiyi – Zırdeli Partisi’ni diyelim – desteklediğini gören bir anketör, yeti -kin  ngiliz nüfusunun yüzde 37’sinin Zırdeli Partisi’ni desteklediği sonucuna varabi-lir. Böyle bir durumda, örneklem anket yapılan grup, toplam nüfus da Büyük Britan-ya’nın tüm yetişkin nüfusudur. Örneklemden toplam nüfusa yüzde 100’  (“bütünü”) aktarmak yerine “37” rakamını aktarırsak.

P1) Ankete katılanların yüzde 37’si Zırdeli Partisi’ni destekliyor.

C) Muhtemelen Büyük Britanya’daki yetişkin nüfusun yüzde 37’si Zırdeli Partisi’ni destekliyor.

Örnekleme, ne kadar temsil edici?

Tümevarımsal kuvveti nitelerken yalnızca öncüllerde verilen bilgiye göre sonucun ne kadar olası olduğuyla ilgilenmesi gerektiğini söylemiştik. Bir argümanın t meva-rımsal kuvveti, öncüllere göre sonucun sahip olduğu koşullu olasılık ile aynıdır. Bu, bir argümanın tümevarımsal kuvvetini en üst düzeye çıkarmak için çıkarımın t me-

varımsal kuvveti açısından önem taşıdığı bilinen her şeyin öncüllerde ifade edilmesi gerektiği anlamına gelir.

Japon balıkları hakkındaki tümevarımsal çıkarımın ilk standart biçiminin ifade edildiği şekilde kuvvetli olduğunu varsayacağımızı söylemiştik ama hakikaten öyle olması için bir bilgi parçası daha gereklidir. Çünkü ifade edildikleri şekliyle öncüller, kişi geçmişte tek bir Japon balığına bakmış olsa bile doğru olabilir. Oysa argümanın orijinal ifadesinde birkaç Japon balığından bahsedilmektedir. Eğer öyleyse yeni Japon balıklarına varan çıkarım oldukça zayıf kalacaktır. Eksik olan, tümevarımsal çıkarımın temelindeki örneklemin temsil edici olduğunu söyleyen bir öncüldür.

Biraz daha açmak gerekirse: Varsayalım ki Kuzey Kutbu'nda yaşıyorsunuz ve şimdiye kadar gördüğünüz tüm ayılar beyaz. Şöyle bir argümanınız var:

P1) Gözlemlediğim tüm ayılar beyazdı.

C) Tüm ayılar beyazdır.

Biçimsel olarak bu argüman tıpkı Japon balıkları hakkındaki argümana benziyor. Ancak Japon balığı çıkarımı bize ilk bakışta doğru gibi gelmişti, oysa bu hiç öyle görünmüyor. Ayıların azınlığı beyazdır (kutup ayıları ile belki diğer ayı türlerinin bazı albino bireyleri). Aradaki fark şudur: Japon balığı argümanı sahibinin, gözlemlediği Japon balığı örnekleminin toplam Japon balığı popülasyonu açısından temsil edici olduğunu varsayması makuldü ama ayı argümanı sahibi böyle bir varsayımda bulunamaz. Yani Japon balığı argümanı sahibi, makul bir biçimde Japon balığı örnekleminin önemli noktalarda toplam popülasyona benzediğini varsayabilir ama ayı argümanı sahibi bunu yapamaz. Kutup ayıları birçok ayı türünden yalnızca biridir ve eğer zooloji ve adaptasyon hakkında bir şeyler biliyorsanız, renk gibi özelliklerin tek bir tür içerisinde benzerlik göstermesinin muhtemel olduğunu ama aynı cins veya aile içerisindeki farklı türler arasında bile benzerlik göstermesinin pek muhtemel olmadığını biliyorsunuz demektir. Ayrıca karsız bölgelerde yaşayan memelilerin beyaz renk taşıma ihtimalinin, sürekli bir kar örtüsünde yaşayan memelilere göre daha düşük olduğunu varsaymanız da makuldür (etoburların görsel olarak arka plana uyum sağlamaları onlara avantaj sağlar, bu yüzden karlı bölgelerde beyaz ayıların hayatta kalma ve üreme şansı daha yüksektir ve beyaz kürk geninin sonraki kuşaklara aktarılması daha muhtemeldir). Memeli sınıflarının renkleri hakkında tümevarımsal çıkarımlarda bulunuyorsak, bahsettiğimiz türlerden birinin tamamen farklı bir iklimde yaşayan farklı bir tür olması kesinlikle önemli bir farktır.

Peki, bir örneklemin toplam popülasyonu temsil ettiğini, başka bir deyişle önemli açılardan ona benzediğini nasıl bilebiliriz? Bunun için basit bir kural yoktur. Önemli açılardan benzerlik tahminlerimiz, ilgili konu hakkındaki bilgilerimize dayanmalıdır. Örneğin, ayı çıkarımını eleştirirken temel biyoloji bilgisinden yararlandık. Yukarıda bahsettiğimize benzer istatistiksel çıkarımlar söz konusu ise sorun çok daha karmaşık bir hâle gelir ve daha özelleşmiş bir uzmanlık gerektirir. Popülasyonun oy tercihlerini araştıran bir anketör, oy verme davranışları ile gelir, coğrafi konum, meslek vs. gibi etkenler arasındaki farklı korelasyonları incelemek ve daha sonra da ankete katılan örneklemin bu etkenlerin popülasyonun tümündeki dağılımını yansıttığından emin olmak zorundadır.

O zaman, bir kişinin tümevarımsal bir argümanı haklı olarak hem *kuvvetli* hem de *sağlam* bulması ama *sonucu kabul etmemek* için bazı nedenlere sahip olması mümkündür. Kişinin önceden sahip olduğu bilgiler argümanı hükümsüz kılabilir; Altıncı Bölüm'de açıklayacağımız terimleri kullanmak gerekirse, argüman yenilgiye uğramıştır. Çoğumuz için ayı argümanı bu durumdadır.

Yüksek temsil ediciliğe sahip bir örneklemin tümevarımsal bir çıkarımın *güçlü*, aksi durumdaki bir çıkarımın ise *zayıf* bir tümevarımsal çıkarım olduğunu söylemek normaldir.

Bir anketörün bildirdiği *hata payı*, doğrudan doğruya örnekleminin temsil ediciliği ile ilişkilidir. Örneğin, "hata payı = %3" demek 0,95 olasılık ile gerçek oran ile örneklemdaki oran arasında en fazla üç puanlık bir fark olacağı anlamına gelir (0,95 standardının seçilmiş olması bir gelenekten ibarettir). Bkz. Yedinci Bölüm, s. 295-296.

Tümevarımsal çıkarım türleri

Bu özellikleri kavradığımıza göre, tümevarımsal çıkarımlar için aşağıdaki genellenmiş şemaları benimseyebiliriz.

1. tip tümevarımsal çıkarım

P1) Gözlemlenen F örnekleminin tümü G'dir.

C) Muhtemelen tüm F'ler G'dir.

Ve:

2. tip tümevarımsal çıkarım

P1) Gözlemlenen F örnekleminin tümü G'dir.

C) Muhtemelen gözlemlenmemiş bu F, G'dir

Anketler vs. için kullanılabilecek genellenmiş biçimler:

1. tip tümevarımsal çıkarım (genellenmiş)

P1) Gözlemlenen F örnekleminin %X'i, G'dir.

C) Muhtemelen F'lerin %X'i, G'dir.

2. tip tümevarımsal çıkarım (genellenmiş)

P1) Gözlemlenen F örnekleminin %X'i, G'dir.

C) Gözlemlenmemiş bu F, %X olasılıkla G'dir.⁵

Japon balığı argümanını elde etmek için "F" yerine "Japon balığı", "G" yerine "ke-di maması verildiğinde ölür" ve "%X" yerine de "Tümü" ya da "%100'ü" koyun (ge-nellenmemiş tiplerin her ikisi de uygun olacaktır). Anketler ve seçmen kitlesine iliş-kin argüman için "F" yerine "Birleşik Krallık seçmeni", "G" yerine "Zırdeli Partisi'ni destekliyor" ve "%X" yerine de "%37" koyun (bu örnekte ilk genellenmiş tip uygun olacaktır).

Kanıt

Tümevarımsal açıdan kuvvetli oldukları söylenen argümanların birkaç öncülü ola-bilir. Aşağıdaki örneği ele alalım:

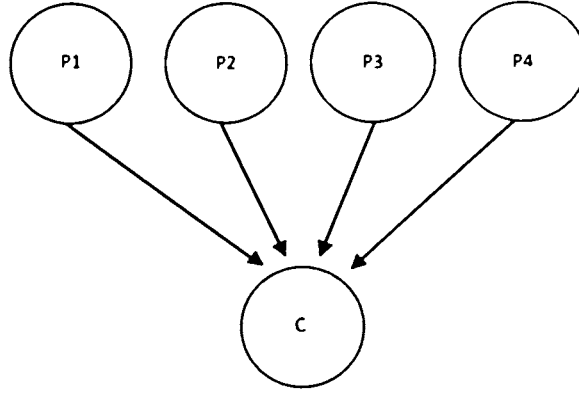
Dr. X aleyhindeki iddialar şöyle özetlenebilir: Bir tıp doktoru olan Dr. X, kur-banın ölümüne yol açan kademeli striknin zehirlenmesi programını uygulamak için gerekli bilgiye ve fırsata sahipti. Cinayeti işlemek için güçlü bir sebebi de vardı. Son olarak, güvenilir bir tanık olan Bayan Y'nin ifadesine göre Dr. X, Ba-yan Y'ye kurbanın ölmesini arzu ettiğini söylemişti.

Dr. X aleyhindeki davanın güçlü olduğunu kabul etmeliyiz. Sayılan dört olgu, birleş-tirilince Dr. X'in katil olduğunu gösteriyor gibi. Dava tümdengelimsel olarak geçerli bir argüman biçiminde değil; bu olguların argüman sahibinin söylediği biçimde olma-sı ama cinayeti Dr. X'in işlememiş olması mümkün. Ancak farkına varılması gereken kritik nokta, davanın yeniden oluşturulurken her biri tek başına tümevarımsal kuv-

vete sahip dört farklı argüman biçiminde sunulmaması gerektiğidir. Savcının davası, dört öncüle dayanmaktadır:

- P1) Dr. X'in, kurbanı öldüren kademeli striknin zehirlenmesi programını uygulayacak bilgisi vardı.
- P2) Dr. X'in, cinayeti işlemek için fırsatı vardı.
- P3) Dr. X'in, cinayeti işlemek için güçlü bir sebebi vardı.
- P4) Güvenilir bir tanık olan Bayan Y'nin ifadesine göre Dr. X, Bayan Y'ye kurbanın ölmesini arzu ettiğini söylemişti.

Bunlar, Dr. X'in aleyhindeki kanıtlar. Öte yandan yalnızca P1'e dayanarak Dr. X'in, kurbanı öldürdüğü sonucuna varan bir argüman tümevarımsal açıdan kuvvetli olmayacaktır. Öyle olsaydı o argüman, aynı derecede kuvvetli bir şekilde, striknin hakkın- da gereken bilgiye sahip başka birçok insanın da suçlu olduğunu gösterirdi. Benzer biçimde yalnızca P2, P3 veya P4'e dayanan argümanlar da tümevarımsal açıdan kuv- vetli olamaz. Eğer savcı, bu dört argümandan herhangi birini tek başına sunmuş ol- saydı, jüri ancak savcının elinde güçlü bir dava olmadığı sonucuna varabilirdi: argü- manların hiçbiri tümevarımsal açıdan kuvvetli olmazdı. Savcının davası açısından, bu dört farklı kanıtın Şekil 4.2'deki argüman ağacında da görüldüğü gibi ortaklaşa ama birbirlerinden bağımsız olarak davalının suçlu olduğuna işaret etmesi çok önemlidir.

Şekil 4. 2

O zaman argüman şu şekilde yeniden oluşturulmalıdır:

- P1) Dr. X'in, kurbanı öldüren kademeli striknin zehirlenmesi programını uygulayacak bilgisi vardı.
- P2) Dr. X'in, cinayeti işlemek için fırsatı vardı.

P3) Dr. X'in, cinayeti işlemek için güçlü bir sebebi vardı.

P4) Güvenilir bir tanık olan Bayan Y'nin ifadesine göre Dr. X, Bayan Y'ye kurbanın ölmesini arzu ettiğini söylemişti.

C) Dr. X'in, kurbanı öldürmüş olması son derece muhtemel.

Kanıtlar işte böyle kullanılır: Eğer hem B hem de C, A için birer kanıtsa, B ile C bir arada (tipik olarak) tek başına B veya tek başına C'den daha güçlü bir kanıttır.⁶ Argümanlar bağlamında ifade etmek gerekirse, öncülleri B ve C olan argüman, öncülü B olan argümandan da öncülü C olan argümandan da daha kuvvetlidir.

Ayrıca bu örnekte tümevarımsal kuvvet tahmininin bir oran veya sıklığa başvurmadağına ve olasılık içeren bir öncülün varlığına bağlı olmadığına dikkat edin. Öncüllerden sonuca giden çıkarımın temeli örtük bırakılmıştır. Bu, onu en azından biraz daha belirtik bir hâle getiremeyeceğimiz anlamına gelmez. Örneğin, çok az kişinin P1'de betimlenen türde bilgiye sahip olduğu öncülünü ekleyebiliriz. Ancak bunu yapmak her zaman doğru olmayabilir. Örneğin, P2 ile P4'ün argümana yaptığı katkıları tam olarak ve faydalı bir biçimde açıklamak mümkün olmayabilir.

Tümevarımın Tümdengelim Dönüştürülmesi

Bu bölüm çoğunlukla *tümevarımsal* kuvvet hakkında, olasılıklara *ilişkin* tümdengelimsel muhakeme veya olasılık kuramı hakkında değil. Günlük hayatta nadiren olasılık matematiğine açıkça atıfta bulunan sonuçlar çıkarırız; belirli bir sonuca ilişkin olasılığın şu veya bu olduğunu söylediğinizde çoğu insan bunu tatmin edici değil şaşırtıcı bulabilir.

Yine de bazı durumlarda biraz olasılık kuramına ihtiyaç duyabilir ve olasılıkçı unsurların varlığına rağmen argümanı, tümdengelimsel bir biçimde oluşturmayı tercih ederiz. Ancak bu fikri asgari düzeyde matematik kullanarak, günlük dille ifade edeceğiz.

Tümevarımsal ilkenin temelini bağlayıcı bir öncül ile açıkça ortaya koyarak bütün tümevarımsal argümanları, tümdengelimsel argümanlara dönüştürmek *mümkündür*. Örneğin, şu 1. tip tümevarımsal argüman:

P1) Gözlemlenen tüm cüce karga örneklemleri tek eşlidir.

C) Tüm cüce kargalar tek eşlidir.

tümdengelimsel bir argümana dönüştürülebilir:

P1) Gözlemlenen tüm cüce karga örnekleri tek eşlidir.

P2) Eğer gözlemlenen tüm cüce karga örnekleme tek eşliyse, tüm cüce kargalar tek eşlidir.

C) Tüm cüce kargalar tek eşlidir.

Bu yeniden oluşturma hatalı değildir. P2, argüman sahibinin örneklemin temsil gücünü üstlenmesini sağlar ve makul bir öncül olarak kabul edilebilir. P2'ye ve söz konusu argümana ilişkin şöyle bir alternatif aklınıza gelmiş olabilir:

P1) Gözlemlenen tüm cüce karga örnekleme tek eşlidir.

P2*) Eğer gözlemlenen tüm cüce karga örnekleme tek eşliyse, muhtemelen tüm cüce kargalar tek eşlidir.

C) Muhtemelen tüm cüce kargalar tek eşlidir.

Bu argüman yine tümevarımsal değil, tümdengelsel bir argümandır: “muhtemelen” sözcüğü P2° öncülü ile sonuçta belirtiktir.

Aynı zamanda *geçerli* bir argümandır. Testi yapalım: Eğer P1 ile P2° doğru ise B'nin doğru olmaması mümkün mü? Hayır değil. Argüman tümdengelsel geçerliliğe sahiptir; vardığı sonuç, “Tüm cüce kargalar tek eşlidir” değil, “Muhtemelen tüm cüce kargalar tek eşlidir” şeklindedir.

Elli iki kâğıtlık bir desteden rastgele bir kâğıt çektiğinizi düşünün; maça kızını çekmediğiniz sürece kazanacaksınız:

P1) Eğer bu kâğıt maça kızı değilse oyunu kazandım.

P2) Bu kâğıdın maça kızı olmama ihtimali 51/52'dir.

C) Oyunu kazanmış olma ihtimalin en azından 51/52'dir.

Bu argüman da tümdengelsel açıdan geçerlidir. Aşağıdaki örnekle karşılaştırın:

P1) Eğer bu kâğıt maça kızı değilse oyunu kazandım.

P2) Bu kâğıdın maça kızı olmama ihtimali 51/52'dir.

C) Oyunu kazandım.

Bu argüman tündengelimsel olarak geçerli *değildir* ama tümevarımsal açıdan kuvvetlidir. Tekrarlamak gerekirse, iki argüman birbiriyle yakından ilişkilidir; bu gibi durumlarda sonucunda olasılık bulunduran bir tündengelimsel argüman ile sonucunda olasılık bulunmayan bir tümevarımsal argüman arasında bir fark olmayabilir.

Ancak ikinci, tümevarımsal argümanda “Muhtemelen” yazabiliriz:

P1) Eğer bu kâğıt maça kızı değilse oyunu kazandım.

P2) Bu kâğıdın maça kızı olmama ihtimali 51/52'dir.

C) Muhtemelen oyunu kazandım.

Tıpkı son cüce karga argümanı gibi, bu argümanı da tündengelimsel bir argüman olarak görebiliriz. Bu nokta üzerinde *durmaya*cağız çünkü tündengelim ile tümevarım arasındaki sağduyuya dayanan ayrımı korumak istiyoruz ama prensip olarak tüm tümevarımsal argümanlar, tündengelimsel argümanlar olarak gösterilebilir.

Olasılıkçı unsurlar birden fazla öncülde karşımıza çıkabilir. Örneğin, varsayalım ki James'i az önce havalimanına bıraktık ve uçağa yetişip yetişmediğini merak ediyoruz. Şöyle bir argüman getiriyorsunuz:

P1) James'in pasaportunu kaybetmiş olması muhtemel değil.

P2) James'in check-in yaptırırken uzun bir kuyruğa takılmış olması muhtemel değil.

C) Muhtemelen James uçağa yetişmiştir.

Eğer “muhtemel değil” söz öbeği “olasılığı yüzde ellinin altında” anlamına geliyorsa, argüman ifade edildiği biçimde ne geçerlidir ne de tümevarımsal olarak kuvvetlidir. Nedeni şu: Verdiğimiz örnekte James'in uçağı kaçırmayı için gerçekleşmesi gerekenler tek *başlarına* muhtemel görünmeseler bile *birlikte* muhtemel olabilir; yani James'in pasaportunu kaybetme veya check-in yaptırırken uzun bir kuyruğa takılma ihtimali, öncüllerde ifade edilenin aksine, yüzde elli (1/2) aşabilir. Dolayısıyla tümevarımsal açıdan kuvvetli bir argüman elde etmek için pasaportunu kaybetme ya da check-in yaptırırken kuyruğa takılma ihtimalinin yüzde ellinin altında olduğunu söyleyen bir öncüle ihtiyacımız var.

James hakkındaki örnek, olasılıkların *bağımsız* olduğu birden fazla olasılıkçı öncüle ilişkin bir örnektir (bkz. aşağıdaki kısım, s. 143): Birinin pasaportunu kaybedip kaybetmediğı, check-in yaptırırken uzun bir kuyruğa takılmasını etkilemez, check-in

yaptırırken uzun bir kuyruğa takılıp takılmadığı da pasaportunu kaybetmesini etkilemez. Ancak başka örneklerde olasılıkçı *bağımlılık* bulunabilir. Örneğin, James'in pasaportunu yanlışlıkla ve fark etmeden check-in kontuarında unutmasıyla pasaport kontrolünden geçememesi birbirinden bağımsız sonuçlar değildir çünkü eğer ilki gerçekleşirse ikincisinin de gerçekleşeceği kesindir.

Aşağıdaki argüman zaman zaman ortaya çıkan karmaşık bir durumu gözler önüne sermektedir:

- P1) Dokuz C Partisi uyesinden sekizi vejetaryendir.
- P2) C Partisi üyesi olmayanlar içerisinde yalnızca on kişiden biri vejetaryendir.
- P3) Alastair bir vejetaryendir.

C) Alastair, C Partisi üyesidir.

Bu argümanın en azından tümevarımsal açıdan kuvvetli olduğunu düşünebiliriz. Şöyle akıl yürütebilirsiniz: C Partili olanların dışında çok az sayıda vejetaryen var ve neredeyse bütün C Partisi üyeleri vejetaryen, o zaman eğer Alastair bir vejetaryen ise büyük ihtimalle C Partisi üyesidir. Ama böyle düşünmek bir hata olacaktır (bu hata "temel oran safsatası" olarak bilinir; bkz. Yedinci Bölüm'deki inceleme, s. 256-257) Aslında P1 *tüm* C Partisi üyelerinin vejetaryen olduğunu söylese bile çıkarım hatalıdır. Varsayalım ki (örneğin, Birleşik Krallık'taki) her 101 kişiden yalnızca biri C Partisi üyesidir. Eğer geriye kalan (C Partili olmayan) nüfusun yüzde 10'u vejetaryen ise her C Partili vejetaryen olduğuna göre her 101 kişiden 11'i vejetaryen olurdu. Ama 11 kişiden yalnızca biri C Partili'dir. Dolayısıyla her 101 kişiden 10'u C Partili olmayan vejetaryendir ve C Partili olmayan vejetaryenlerin sayısı C Partili vejetaryenlerin on katıdır! Öyleyse Alastair gibi bir vejetaryen ile karşılaşırsanız, Alastair'in bir C Partili olduğunu düşünmek için başka bir nedeniniz olmadığı sürece, makul olan beklenti Alastair'in, C Partili olmadığıdır. O zaman, özetlemek gerekirse, öncüller Alastair'in, C Partili olduğunu düşünmeniz için iyi bir neden vermemektedir.

Önergeler hakkında muhakeme

Aşağıdaki argümanı ele alalım:

- P1) Çoğu Alabama sakını, Alabama'nın yerlisidir.
- P2) Alabama'nın tüm yerlileri, Güneydoğu Amerika yerlisidir.

C) Çoğu Alabama sakini, Güneydoğu Amerika yerlisidir.

Bu tümevarımsal bir argüman değildir; tümdengelsel açıdan geçerli bir argümandır. Biçimi şu şekildedir:

P1) Çoğu F, G'dir.

P2) Tüm G'ler, H'dir.

C) Çoğu F, H'dir.

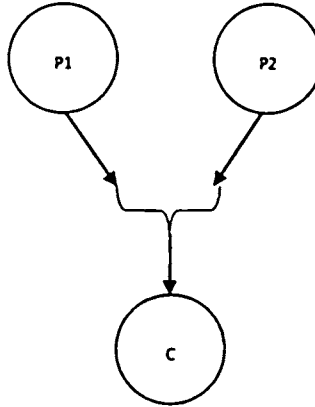
Bunu ne tümdengelsel olarak geçerli ne de tümevarımsal açıdan kuvvetli olan aşağıdaki argümanla karşılaştırın:

P1) Amerikalıların çoğu, Amerika doğumludur.

P2) Amerika doğumlu kişilerin çoğu beyazdır.

C) Çoğu Amerikalı beyazdır.

Bu argümanın ağacı, Şekil 4.3'te verilmiştir.

Şekil 4. 3

James ile havalimanı hakkındaki argümana benzer şekilde, "çoğu" sözcüğü yalnızca bildirimin ilgili grubun yarısından fazlası için doğru olacağını garanti eder. O zaman öncüller şu koşullar altında da pekâlâ doğru olabilir: Amerika'daki insanların yarısından biraz fazlasının Amerika doğumlu olması; Amerika doğumlu insanların yarısından biraz fazlasının beyaz olması. Eğer böyle ise beyaz Amerikalıların oranı, Amerikalı nüfusunun yarısından biraz fazlasının yarısından biraz fazla olacaktır. Yarımın yarısı, çeyrek ettiğine göre ($1/2 \times 1/2 = 1/4$), bu, yukarıdaki koşullar altında beyaz

Amerikalıların oranının 1/4'ten biraz fazla olacağı anlamına gelir yani çoğundan az.

Bu argümanın biçimi şöyledir:

P1) Çoğu F, G'dir.

P2) Çoğu G, H'dir.

C) Çoğu F, H'dir.

Ancak öncülleri mesela şöyle güçlendirdiğimizi düşünün:

P1) Beş F'den en az dördü G'dir

P2) Beş G'den az dördü H'dir.

C) Çoğu F, H'dir.

Bu biçime sahip bir argüman tümdengelimsel açıdan geçerli olacaktır: $\frac{4}{5} \times \frac{4}{5} = \frac{16}{25}$ veya 0,64; ki bu oran da "çoğu" sözcüğü için yeterlidir. Bu gibi durumlarda "çoğu" ile belirtilen oranların argümanın amacı açısından yeterli olup olmadığını saptamak önemlidir.

Genişletilmiş argümanlarda olasılık

Olasılıkçı etkenlere sahip geçerli bir argümanın sonucu, başka bir argümanın bir öncülü olarak kullanılabilir. İşte bu noktayı örnekleyen genişletilmiş bir argüman:

P1) Eğer Napoleon hasta değilse Fransızlar saldırıya geçecek.

P2) Muhtemelen Napoleon hasta değil.

C1) Muhtemelen Fransızlar saldırıya geçecek.

P3) Eğer Fransızlar saldırıya geçerse Prusyalılar bozguna uğrayacak.

C2) Muhtemelen Prusyalılar bozguna uğrayacak.

C2, "muhtemelen" niteleyicisini P2'deki ilk kaynağından almaktadır.

Sonuçta koşullu olasılık

Aşağıdaki argümanı ele alalım:

Eğer yeni bir internet şirketi kurarsan, muhtemelen şirketin üç yıl içinde ya iflas edecek ya da başka bir şirket tarafından satın alınacak. Yeni internet şirketlerinin çoğunun sonu böyle.

Bu argümanın sonucu, “Muhtemelen yeni internet şirketin üç yıl içinde ya iflas edecek ya da başka bir şirket tarafından satın alınacak” değildir. Bunun yerine sonuç, “Eğer yeni bir internet şirketi kurarsan, muhtemelen şirketin üç yıl içinde ya iflas edecek ya da veya başka bir şirket tarafından satın alınacak” önermesidir.⁷ Öyleyse argümanın sonucu koşullu bir olasılık dile getiriyor. Argümanı şöyle yeniden oluşturabiliriz:

P1) Çoğu yeni internet şirketi üç yıl içerisinde ya iflas eder ya da başka bir şirket tarafından satın alınır.

C) Eğer yeni bir internet şirketi kurarsan muhtemelen şirketin üç yıl içinde ya iflas edecek ya da başka bir şirket tarafından satın alınacak.

Bir Değerlendirme Planı

Artık standart biçimde gösterilen argümanları değerlendirmeye yönelik temel prosedürümüzü ana hatlarıyla belirleyebilecek durumdayız. Öncelikle yalnızca bir çıkarımı olan (yani genişletilmiş olmayan) argümanları ele alalım. Bir argümanı standart biçimde gösterirken sonuca “muhtemelen” sözcüğünü veya benzeri bir sözcüğü eklemeyin (henüz değil). Argümanı bu şekilde oluşturduktan sonra aşağıdaki gibi devam etmelisiniz (bu bölümde verilen tanımlara dönerek çizelgenin neden bu şekilde düzenlendiğini incelemeniz de faydalı olabilir):

- 1 Argüman tümdengelsel açıdan geçerli mi?
Değilse 2'ye geçin.
Geçerliyse tüm öncüller doğru mu?
Doğruysa argüman tümdengelsel açıdan sağlamdır. Durun.
Değilse argüman geçerlidir ama sağlam değildir. Durun.
- 2 Argüman tümevarımsal açıdan kuvvetli mi?
Değilse argüman ne geçerlidir ne de tümevarımsal açıdan kuvvetlidir. Durun.

Kuvvetliyse ne kadar kuvvetli? Sonuca “muhtemelen” veya uygun bir eşanlamlı sözcük yazın.

Öncüller doğru mu?

Doğruysa argüman tümevarımsal açıdan sağlamdır. Durun.

Değilse argüman ne tümdengelimsel ne de tümevarımsal açıdan sağlamdır. Durun.

Eleştirel düşünürler olarak herhangi bir argümanın *geçerliliğini* veya *tümevarımsal kuvvetini* saptayabilmeniz gerekir. Ancak elbette bir argümanın *sağlam* olup olmadığına karar veremeyebiliriz çünkü sağlamlık uzmanlık bilgisi gerektiren maddi olgulara bağlı olacaktır. Mesela bir öncül Nepal'deki amfibi türlerinin sayısını belirtiyor olabilir; pek az kişi bu konuda bilgi sahibidir. Bu nedenle her örnekte tüm listeyi tamamlamanız gerektiğini düşünmeyin.

Genişletilmiş argümanlar söz konusuysa bu prosedür önce sonuçları genişletilmiş argümanın öncüllerini oluşturan alt argümanlar için yürütülmelidir. Örneğin, elimizde şu biçime sahip bir genişletilmiş argüman olduğunu varsayalım:

P1) ..

P2) ...

C1) ...

P3) ..

C2) ...

Bu durumda sonucu C1 olan argüman, sonucu C2 olan genişletilmiş bir argümanın alt argümanıdır. Önce P1 ve P2'den C1'e ulaşan argümanı, sonra da C1 ile P3'ten C2'ye ulaşan argümanı değerlendirmelisiniz. En sonunda bu sonuçlardan yararlanarak P1, P2 ve P3'ten C2'ye ulaşan tüm argümanı değerlendirirsiniz.

Değerlendirme, bir sonraki bölümde daha ayrıntılı bir şekilde inceleyeceğimiz **yeniden oluşturma** ile karıştırılmamalıdır. Kabaca konuşmak gerekirse, değerlendirmenin iki kategoriye ayrıldığı söylenebilir. **Mantıksal değerlendirme** diyebileceğimiz ilk kategori kapsamında tümdengelimsel geçerlilik ve tümevarımsal kuvvet hakkında yargılarda bulunuruz. **Olgusal değerlendirme** adını verebileceğimiz ikinci kategori kapsamında ise daha önce tümdengelimsel açıdan geçerli veya tümevarımsal açıdan kuvvetli olduğuna karar verdiğimiz argümanların sağlam olup olmadığını belirlemek için öncüllerin doğruluk-değerlerini sorgularız.

Eğer argümanın yeniden oluşturduğunuz şekliyle *tümdengelimsel* açıdan sağlam olmadığına karar verdiyseniz, argümanı *tümevarımsal* bakımdan sağlam olacak şekilde yeniden oluşturabileceğinizi anlamak önemlidir. Fiona ile yün giysiler hakkındaki örneğe yeniden bakın (s. 116-118) Argümanı yeniden oluşturmaya yönelik ilk girişimlerimizden birinde “Inverness’taki herkesin en azından bir yün giysisi vardır” öncülünü kullanmıştık. Bu şekliyle argüman geçerliydi ama sağlam değildi. Daha sonra öncülü zayıflatarak “Inverness’taki hemen herkesin en azından bir yün giysisi vardır” şekline getirdik. Sonuç *tümdengelimsel* açıdan geçerli değildi ama *tümevarımsal* açıdan kuvvetliydi. Genel olarak yeniden oluşturma sırasında geçerliliği, sağlamlık uğruna feda etmek daha iyidir; *tümevarımsal* bakımdan sağlam bir argüman, geçerli ama çürük bir argümandan daha faydalıdır.

İleride mantıksal değerlendirmeye yardımcı olacak bazı teknikler öğreneceğiz. Yinelemek gerekirse, olgusal değerlendirme için kolaylıkla tanımlayabileceğimiz bir prosedür yoktur; zira değerlendirme, tikel önermelerin doğru olup olmadığını saptamaktan ibarettir. Örneğin, Karadeniz’de balina olup olmadığı, enflasyonun 1993 yılında artıp artmadığı vs. Bu soruların yanıtını mantık kitaplarının dışında aramamız gerekir.

Olasılık Kuramı Bağlantısı

Elli iki kâğıtlık bir desteden rastgele bir kâğıt çektiğiniz örneğe geri dönelim. Eğer maça kazını veya maça asını çekmezseniz kazanacaksınız, aksi hâlde kaybedeceksiniz:

P1) Ancak ve ancak bu kâğıt maça kızı veya maça ası değilse kazandım.

P2) Bu kâğıdın maça kızı da maça ası da olmama ihtimali 50/52.

C) Kazanma ihtimalim 50/52.

Bu, *tümevarımsal* bakımdan kuvvetli değil, *tümdengelimsel* açıdan geçerli bir argümandır.

Fiili popülasyonların ya da nesnelerin oranlarını değil, *olası sonuçların* oranlarını karşılaştırıyoruz. Olasılık uzayını –bu örnekte çektiğimiz kâğıda ilişkin 52 olasılığı– parçalayarak gruplara ayırıyor (kazanma, kazanamama), her birini sayıyor ve her iki rakamı da 52’ye bölüyoruz. Kazanma olasılığı 50/52, kaybetme olasılığı 2/52’dir.

Olasılık kuramı (ya da olasılık matematiği, mantığı veya hesabı), temelde *tümdengelimsel* özellik gösteren argümanlarla ortaya konur.

Peş peşe üç kez yazı-tura attığımızı varsayalım. Sekiz olası sonuç grubunu şöyle gösterebiliriz:

TTT TTY TYT YTT TYY YYT YTY YYY

Sık sık doğrudan doğruya sonuçla değil, belirli bir sonuç alt kümesi veya grubu ile örneğin, paranın tam olarak iki kere tura geldiği atışlarla ilgileniriz. Yukarıdaki sekiz sonuçtan oluşan örneklem uzayı içerisinde ilgili grubun üç üyesi vardır: TTY, TYT ve YTT. Paranın *tam olarak iki kere tura geldiği atışlar* önermesi ile betimlediğimiz gruba olay adı verilir; bu olayın olasılığı $3/8$ 'dir.

Olasılık kuramında "A olayının olasılığı" söz öbeği, " $P(A)$ " şeklinde yazılır. "A olayının olasılığı n 'dir" cümlesi " $P(A) = n$ " şeklinde yazılır; burada n , 0'dan büyük veya 0'a eşit ve 1'i aşmayan bir rakamdır. Eğer yukarıdaki örnekte A tam olarak iki kere tura gelen atışlar ise "paranın tam olarak iki kere tura gelme olasılığı $3/8$ 'dir" cümlesini, " $P(A) = 3/8$ " şeklinde yazabiliriz.

Paranın tam olarak iki kere tura *gelme* olasılığı ise " $P(A)$ "dır. Bu oran $5/8$ 'dir. Genel olarak:

$$P(\bar{A}) = 1 - P(A)$$

Şimdi iki olayın *birlikte* gerçekleşmesine –A ve B'ye– ilişkin olasılığı hesaplamak istediğimizi varsayalım. Bu olasılık, hem A hem de B olayındaki tüm sonuçları sayıp bu rakamı toplam olası sonuç sayısına bölerek bulunur. Örneğin, paranın tam olarak iki kez tura gelmesine ve ilk atışın tura olmasına ilişkin olasılığı hesaplamak istersek, bu tanımlı karşılayan sonuçların sayısı 2 (ikinci ve üçüncü sonuçlar) ve toplam olası sonuçların sayısı 8 olduğuna göre, yanıtı, $2/8$ veya $1/4$ olarak buluruz.

Eğer hem A hem de B olayının gerçekleşme olasılığı – $P(A \text{ ve } B)$ – olasılıklarının çarpımına (A olasılığı çarpı B olasılığına) eşitse bu iki olay bağımsızdır: $P(A) \times P(B)$. Örneğin, A = ilk atışın tura gelmesi ve B = ikinci atışın tura gelmesi olsun. Sonuçları saydığımızda $1/4$ buluruz, bu da $1/2$ (A olasılığı) çarpı $1/2$ 'ye (B olasılığı) eşittir. Öyleyse bu örnekte bağımsızlık söz konusudur. A = üç atıştan en az birinin yazı gelmesi ve B = üç tura gelmesi olsun. Sonuçları saydığımızda ikisinin birden gerçekleşme olasılığının sıfır olduğunu görürüz. Bu sonuç, ilgili $7/8$ ile $1/8$ olasılıklarının çarpımından ($7/64$) farklıdır. Öyleyse burada bağımlılık söz konusudur.

Olayların *ayrık* meydana gelmesine –A veya B'ye– ilişkin olasılığı hesaplamaya çalıştığımızı varsayalım. Ayrık gerçekleşecek olaylar ilk atışın tura gelmesi veya ikin-

ci atışın tura gelmesi olsun. İlk atışın tura gelme olasılığının $1/2$ olduğu açıktır, ikinci atışın tura gelme olasılığı da öyle. Ancak ilk atışın tura gelme veya ikinci atışın tura gelme olayının olasılığı $1/2 + 1/2$ değildir! Çünkü bu toplam 1 'e eşittir –olması kesindir– ama 6. ve 8. sonuçlardan da anlaşıldığı gibi, bu olayın gerçekleşmesi kesin değildir. Bu, iki olasılığın toplamından her iki olayın birden gerçekleşme ihtimalinin çıkarılması ile bulunur (çünkü iki kere sayarak hile yapmak istemiyoruz):

$$P(A \text{ veya } B) = P(A) + P(B) - P(A \text{ ve } B)$$

Belirli bir olayın *gerçekleşmiş olması* hâlinde, bir başka olayın gerçekleşme olasılığını –koşullu bir olasılığı– hesaplamak istediğimizi varsayalım (bu fikri daha önce bir argümanın tümevarımsal kuvvet derecesini belirli öncüllere göre sonucun gerçekleşme olasılığı şeklinde tanımladığımızda ele almıştık). Örneğin, iki kere yazı-tura attığımızı ve her iki seferde de tura geldiğini varsayın. Bir kere daha atacağız. Toplamda TTT sonucunu elde etme şansımız nedir? İlk iki sonuç göz önüne alınırsa, içgüdüsel olarak şansımızın –başlangıçtaki $1/8$ 'den $1/2$ 'ye– yükseldiğini söyleyebiliriz. Genel olarak bu koşullu olasılık formülü “ $P(A/B)$ ” şeklindedir; “A’nın B’ye bağlı olasılığı” diye okunur ve tam anlamı şu denklemde gösterilmiştir:

$$P(A/B) = \frac{P(A \text{ ve } B)}{P(B)}$$

Verdiğimiz örnekte A *üç atışın da tura gelmesi*, B de *ilk iki atışta tura gelmesi* ise denklem bize (A ve B) olasılığını, B olasılığına bölmemizi söyler. (A ve B) olasılığı, hem A hem de B olan sonuçları sayıp, bu rakamı olası sonuçların toplam sayısına bölerek bulunur; hem A hem de B olan yalnızca bir sonuç olduğuna, olası sonuçların toplam sayısı da sekiz olduğuna göre, elde edeceğimiz rakam $1/8$ 'dir. B olasılığı $1/4$ 'tür. Dolayısıyla A’nın B’ye bağlı olasılığı $1/8$ bölü $1/4$, yani $1/2$ 'dir.

A’nın B’den bağımsız olduğu $P(A) = P(A/B)$ şeklinde de ifade edilebilir.

Sadelik adına bir sonucun olasılığının 1 bölü olasılık uzayındaki sonuçların sayısı olduğunu varsaymıştık; başka bir deyişle, sonuçların eşit derecede muhtemel olduğunu varsaymıştık. Gerçek dünya her zaman böyle değildir ama gerektiğinde hesaplamaya başlamadan önce sonuçlara olasılık atamamız da mümkündür. Bu durumda bir olayın olasılığı, olayı oluşturan sonuçların olasılıklarının toplamı şeklinde tanımlanabilir. Aynı zamanda olasılık uzayının sonlu olduğunu –yani sonlu sayıda olası sonucun mümkün olduğunu– varsayıyoruz.

Bölüm özeti

Bir önermenin, bir öncüller kümesine göre koşullu olasılığı, sonuca ilişkin öncüllerde verilen bilgiler ışığında, o önermenin doğru olmasını beklemenin ne derecede rasyonel olacağıdır. **Rasyonel beklenti** tahminleri çoğunlukla **oran ve sıklık** gibi başka olasılık ölçülerine dayanır ama bu şart değildir.

Tümdengelimsel açıdan geçerli bir argüman, öncüllerinin doğruluğundan eminsek sonucun doğruluğundan da emin olabilmemizi sağlar. **Tümevarımsal açıdan kuvvetli** bir argüman buna izin vermez ama sonucunun doğru olmasının yanlış olmasından daha muhtemel olduğunu düşünmemize izin verir. Tümevarımsal açıdan kuvvetli bir argüman, öncüllerine göre sonucunun koşullu olasılığı 0,5'in üzerinde olan bir argümandır.

Bir sonucun belirli bir öncüller kümesine göre olasılığı, kişilerin koşullu olasılığa ilişkin tahminlerinden bağımsızdır. Tahminlerde hatalar yapılabilmesi de bunu göstermektedir. Ancak tümdengelimsel geçerliliğin aksine, hem olasılık hem de tümevarımsal kuvvet dereceli kavramlardır. Bir argümanın ucu ucuna tümevarımsal açıdan kuvvetli olması mümkündür. Bir argümanın tümevarımsal kuvvet derecesini mümkün olduğunca kesin bir şekilde tahmin etmek önemlidir.

Tümevarımsal açıdan sağlam argümanlar, doğru önermelere sahip tümevarımsal açıdan kuvvetli argümanlardır. Tümdengelimsel açıdan sağlam argümanların aksine, sonuçları yanlış olabilir.

Bazı argümanlar **tümevarımsal çıkarımlar** içerir. Bir tümevarımsal çıkarım, öncülü belirli bir popülasyona ait belirli bir **örnekleme** dair bir genelleme, sonucu ise popülasyonun tamamı veya popülasyonun örneklem dışındaki kalan bir ya da bir grup üyesine dair bir genelleme olan tümdengelimsel açıdan geçersiz bir çıkarımdır. Genelde, tümevarımsal bir çıkarımın kuvveti, örneklemin popülasyon için ne ölçüde temsil edici olduğuna bağlıdır.

Tümevarım konusu olasılık kuramı ve istatistik ile yakından ilişkilidir. Bu alanlardaki bazı fikirlerden yararlanarak kanıt ile sonuç arasındaki tümevarımsal ilişkiyi tümdengelimsel argümanların öncülleri biçiminde gözler önüne serebilir ve böylece tüm tümevarımları tümdengelim olarak gösterebiliriz. Bazen –örneğin, koşullu önermeler aracılığıyla belirttik bir şekilde olasılıktan bahseden argümanlar söz konusu olduğunda– bu taktik gerekli olabilir.

Alıştırmalar

- 1 Aşağıdaki her argümanda en az bir öncülde bir niceleyici eksiktir. (A) Uygun niceleyicileri ekleyerek argümanı yeniden oluşturun. Elde ettiğiniz öncüller ar-

güman sahibinin kastetmiş olabileceği öncüller olduğu sürece mümkün olan en güçlü niceleyicileri kullanın (yani eğer argüman sahibi “tümü” veya “neredeyse hepsi” ya da benzeri bir şey kastetmişse “çoğu” niceleyicisini kullanmayın). (B) Eğer elde ettiğiniz argüman tümdengelimsel açıdan geçerliyse, bunu belirtin. Eğer argüman tümevarımsal açıdan kuvvetliyse bunu belirtin ve sonuçtan önce “muhtemelen” sözcüğünü ekleyin.

- a Cinsel suçlar, çocukken istismara uğramış kişiler tarafından işlenir. Sanık cinsel bir suç işlemiştir. Dolayısıyla sanık bir çocuk istismarı kurbanıdır.
- b Çocuklar, Harry Potter kitaplarını çok sever. Dolayısıyla çocuğun Harry Potter kitaplarını çok sevecek.
- c Eğer bu ülkedeki doktorlar aşırı çalıştırılıyorsa nüfusun genel sağlık seviyesi azalacaktır. Bu ülkedeki doktorlar aşırı çalıştırılıyor. Dolayısıyla nüfusun genel sağlık seviyesi azalacaktır.
- d Dr. Buskin yaşlıdır. Yaşlı kişilerin gözleri iyi görmez. Gözleri iyi görmeyen kişilerin araba kullanmasına izin verilmemelidir. Dolayısıyla Dr. Buskin’in araba kullanmasına izin verilmemelidir.
- e Yaşlı kişilerin gözleri iyi görmez. Gözleri iyi görmeyen kişilerin araba kullanmasına izin verilmemelidir. Dolayısıyla yaşlı kişilerin araba kullanmasına izin verilmemelidir.
- f İspanya’nın sömürgesi olan ülkelerde İspanyol kökenli birçok insan vardır. Laos’ta, İspanyol kökenli nüfus azınlıktadır. Dolayısıyla Laos, İspanyol sömürgesi olmamıştır.

2 Aşağıdaki argüman çiftlerini inceleyin:

P1) California’daki kanser hastalarının çoğu erkektir.

P2) X, Californialı bir kanser hastasıdır.

C) X bir erkektir.

P1) Orange County California sakinlerinin çoğu erkek değildir.

P2) X, bir Orange County California sakinidir.

C) X erkek değildir.

Her iki argümanda da aynı Bay X'ten bahsedildiğini varsayın. (A) Bu argümanlar, tümevarımsal açıdan kuvvetli midir? (B) Her iki argüman da tümevarımsal açıdan sağlam olabilir mi? Olamazlarsa neden olamayacaklarını açıklayın. Aksi hâlde her iki argümanın da sağlam olabileceği bir senaryo betimleyin. (C) Her iki argümanın öncüllerinin de doğru olduğunu biliyorsak, X'in erkek olduğuna inanmak için mi, inanmamak için mi nedenimiz vardır?

3 İki bildirimin aynı anda doğru olması imkânsızsa bu bildirimlerin tutarsız olduğu söylenir (iki bildirim tutarsızsa her ikisinin yanlış olması mümkün olabilir de olmayabilir de). Aşağıdaki bildirim çiftlerinden hangileri tutarsızdır?

- a Bazı hamsterler siyahtır. Tüm hamsterler beyazdır.
- b Bazı hamsterler siyahtır. Bazı hamsterler beyazdır.
- c Bazı hamsterler siyahtır. Çoğu hamster siyah değildir.
- d Bazı hamsterler siyahtır. Tüm hamsterler siyahtır.
- e Birçok hamster siyahtır. Birçok hamster beyazdır.
- f Her hamster siyahtır. Bu hamster beyazdır.
- g Bu hamster siyahtır. Bazı hamsterler beyazdır.
- h Siyah hiçbir hamster yoktur. Siyah olmayan hiçbir hamster yoktur.
- i Siyah hiçbir hamster yoktur. Beyaz hiçbir hamster yoktur.
- j Çok az hamster siyahtır. Birçok siyah hamster küçüktür.
- k Çoğu hamster siyahtır. Birçok hamster beyazdır.
- l Çoğu hamster siyahtır. Tüm hamsterlerim beyazdır.
- m Çoğu hamster siyahtır. Her İngiliz hamsteri beyazdır.

4 Aşağıdakini önce üç farklı argüman olarak, sonra da tek bir argüman olarak yeniden oluşturun. Hangisinin daha kuvvetli olduğunu açıklayın. Ayrıca ağaç diyagramlarını çizin.

Emile Zapotek muhtemelen uzun mesafede başka bir Olimpiyat madalyası kazanamayacak. Artık daha önce madalya kazanmış herkesten daha yaşlı. Bu yıl hiçbir yarış deneyimi yok ve kasığındaki sakatlık nedeniyle son dönemde yeterince çalışmadı.

5 (A) Aşağıdaki argümanları yeniden oluşturun. Gerekli gördüğünüzde "muhtemelen" sözcüğünü ekleyin. (B) Geçerli mi, tümevarımsal açıdan kuvvetli mi ol-

duklarını belirtin. (C) Argümanın değerlendirilmesi açısından gerekli gördüğünüz başka bir yorum varsa ekleyin.

- a Eğer alkol reklamları yasaklanırsa, muhtemelen içki tüketimi azalır. İçki tüketimi azalırsa, aile içi şiddet azalır. Dolayısıyla eğer alkol reklamları yasaklanırsa muhtemelen aile içi şiddet azalır.
- b Eğer alkol reklamları yasaklanırsa, muhtemelen içki tüketimi azalır. İçki tüketimi azalırsa, muhtemelen aile içi şiddet azalır. Dolayısıyla eğer alkol reklamları yasaklanırsa muhtemelen aile içi şiddet azalır.
- c Kahvaltı yapmayan çoğu çocuk sabahları derslerine odaklanmakta güçlük çekiyor. Johnny sabahları derslerine iyi odaklanıyor. Dolayısıyla sabahları kahvaltısını yapıyor.
- d Eğer bu et İskoçya'da yetiştirilmiş bir hayvanın eti ise deli dana hastalığına yakalanmış olma ihtimali çok düşük. Hem hastalığa yakalanmış olsa bile eti yersen hasta olman uzak bir ihtimal. Dolayısıyla eğer bu et İskoçya'da yetiştirilmiş bir hayvanın eti ise onu yemek seni hasta etmez.
- e Brezilya'nın, Dünya Kupası'nı kazanma ihtimali Arjantin'den daha yüksek. Dolayısıyla muhtemelen Dünya Kupası'nı Brezilya kazanacak.
- f İskoçya, Dünya Kupası'nı hiç kazanamadı. Dolayısıyla İskoçya muhtemelen Dünya Kupası'nı asla kazanamayacak.
- g İngiliz futbol taraftarları muhtemelen bir sonraki Dünya Kupası'nda olay çıkaracak. Eğer İngiliz futbol taraftarları bir sonraki Dünya Kupası'nda olay çıkarırsa İngiltere, Avrupa Kupası'ndan atılabilir. Dolayısıyla İngiltere'nin, Avrupa Kupası'ndan atılması muhtemel.
- h Eğer katil buradan geçmiş olsaydı muhtemelen kilimde kurbana ait saç telleri bulurduk. Ancak kilimde kurbana ait saç telleri bulamadık. Dolayısıyla katil buradan geçmemiş.
- i Sigara alışkanlığı olan kişilerin çok azı şiddete meyillidir. Katilin şiddete meyilli olduğu açık. Bay Douglas'ın sigara alışkanlığı vardır. Dolayısıyla katil, Bay Douglas değildir.
- j BM'nin yerel çatışmalara müdahale etmesi genellikle daha istikrarlı bir siyasi ortam yaratır. İstikrarlı bir siyasi ortam genellikle ekonomik büyümeye neden olur. Dolayısıyla BM'nin bu yerel çatışmaya müdahale etmesi ekonomik büyümeye neden olacaktır.
- k Hemen hemen tüm başarılı atletler, başarı kazanmak için devamlı ve sıkı çalışır. Dolayısıyla eğer devamlı ve sıkı çalışırsan başarılı bir atlet olursun.

- l Lenman Ortaokulu'ndaki birçok öğretmenin sigara içtiği biliniyor. Bay Crawford, Lenman Ortaokulu'nda bir öğretmendir. Dolayısıyla Bay Crawford, sigara içer.
- m Çoğu vejetaryen yumurta yer. Berkeley'deki pek çok insan vejetaryendir. Roger, Berkeley'dendir. Dolayısıyla Roger yumurta yer.
- n Eğer Hansen yarın erken çıkacaksa muhtemelen kafede değildir. Hansen kafede değil. Öyleyse yarın erken çıkacak.

6 Aşağıdaki paragraflar tümevarımsal çıkarımlar içermektedir. (A) Bunları standart biçimde argümanlar olarak yeniden yazın. (Eksik niceleyicileri tamamlamanız gerekebilir.) (B) Örneklemin temsil edici olmamasına yol açacak bir neden görebiliyor musunuz? Eğer görüyorsanız, bu nedenleri listeleyin ve önemli olduğunu düşündüğünüz yorumları ekleyin. (C) Gerekli bağlayıcı öncülleri ekleyerek yeniden oluşturulmuş tümevarımsal argümanları, tümdengelimsel argümanlara dönüştürün.

- a Okullardaki öğle yemeği menülerinden tatlıların ve diğer abur cuburların kaldırılması, ülkenin dört bir yanındaki okullarda denendiği her vaka-da öğrenci performansının iyileşmesi ile sonuçlanmıştır. Eğer bu yöntemi okulumuzda da uygularsak performansta artış bekleyebiliriz.
- b Hiçbir komünist sistem başarılı olamaz. Yirminci yüzyılın başlarında ortaya çıkmalarından bu yana komünist rejimlerin hepsi ya çökmüştür ya da çökmek üzeredir.
- c Şaşırtıcı bir şekilde müzisyenlerin IQ'su doktorlardan da avukatlardan da yüksektir. Büyük orkestralarda çalışan 17 orkestra şefi üzerinde yapılan bir çalışma, ortalama IQ'larının Birleşik Krallık'taki doktorlardan 17, Birleşik Krallık'taki avukatlardan da 18 puan daha yüksek olduğunu ortaya koydu.
- d Yasadışı ilaç kullanan çoğu ergen ciddi ailevi sorunlarla boğuşuyor. Bunu biliyorum çünkü ergenlerle çalışan bir danışman olarak bana gelip yasadışı ilaç kullandığını itiraf eden çoğu ergenin gerçekten ciddi ailevi sorunlar yaşadığını gördüm.
- e Manchester United aynı sezonda üç kupayı (ulusal lig kupası, federasyon kupası ve "Şampiyonlar Ligi" olarak bilinen Avrupa turnuvası kupası) bir kere kazanmış bir İngiliz takımıdır ama bir daha kazanamayacaklar. Hiçbir İngiliz takımı üç kupayı iki kere kazanamadı.

- f Uzun yaşamak istiyorsanız vitamin alın; amcam Bill 93 yaşında ve neredeyse 50 yıldır vitaminlerini bir gün bile aksatmadı.
- g Araştırmalar düzenli olarak vitamin alan insanların ortalamadan uzun yaşadığını gösteriyor. Jenna düzenli olarak vitamin alıyor, bu nedenle ortalamadan uzun yaşayacak.

Notlar

- 1 Tümevarımsal kuvvete sıklıkla **tümevarımsal güç** adı verilir. Öncüllerin sonuca ne derecede *destek sağladığından* da sık sık bahsedilir.
- 2 Olasılık tahminleri için başka bir ortak temel, model kullanımıdır. Örneğin, bir mühendis yeni uçak tasarımının çok yüksek hızlarda kararlı olup olmayacağına ilişkin olasılığı tahmin etmek isterse gerçek bir model ya da bir bilgisayar modeli hazırlayarak bunu simülasyon koşulları altında test edebilir; eğer model simülasyon koşullarında kararlı ise mühendis muhtemelen gerçek uçağın da gerçek koşullar altında kararlı olacağı çıkarımına varabilir.
- 3 Mevcut literatürde bu kavram için birçok terim kullanılmaktadır. Sık karşılaşılan terimler arasında “epistemik olasılık”, “inanılabilirlik” ve “rasyonel inanılabilirlik” sayılabilir.
- 4 Neden birçok tümevarımsal çıkarımın makul görüldüğü ve gerçekte makul olup olmadıkları –“Tümevarım Problemi”– ilk olarak David Hume tarafından *İnsan Doğası Üzerine Bir İnceleme* (1739) adlı eserinde ele alınmıştır. Bu hâlen çözülmemiş bir problem; felsefi bir problemdir.
- 5 Bu örnekte sonuçtan önce “Muhtemelen” yazmadık. Bu, tümevarımı bir tür tümdengelim olarak sunmamayı tercih etmemizden kaynaklanan tuhaf bir sonuçtur. “Muhtemelen” sözcüğünün bu kullanımı sonucun içeriğini değil iddiasını nitelendirir ama o yaklaşım sözcüğün tüm kullanımları için genellenemez.
- 6 Bu, B ile C bağımsız olduğu sürece geçerlidir: B’nin gerçekleşip gerçekleşmemesi C’yi, C’nin gerçekleşip gerçekleşmemesi de B’yi etkilememelidir. Aksi hâlde durum daha karmaşık bir hâl alacaktır. Bkz. “Olasılık kuramı bağlantısı” başlıklı kısım (s. 141-143)
- 7 “Eğer P ise muhtemelen Q” biçimindeki bir sonucun, “Muhtemelen, P ise Q” biçimindeki bir sonuçtan oldukça farklı olduğuna dikkat edin. Aslında ikinci biçime günlük konuşmalarda oldukça ender rastlanır ve bu kitapta da hiç yer verilmemiştir. Örneğin, “Muhtemelen eğer Ronaldo oynarsa gol atar” dediğimizde bile aslında “Eğer Ronaldo oynarsa muhtemelen gol atar” cümlesini kastediyoruz. “İse” kalıbının tam olarak nasıl anlaşıldığına bağlı olsa da en azından bir geleneksel yoruma göre, “P ise Q” koşullu önermesinin doğru olma olasılığı, Q’nun P’ye göre sahip olduğu koşullu olasılıktan çok daha yüksektir. Dolayısıyla “Muhtemelen (P ise Q)”, “P ise muhtemelen Q” yanlışken bile doğru olabilir. Örneğin, hem P’nin hem de Q’nun başlangıçtaki olasılıkları çok düşükse, P ile Q’nun tamamen bağımsız olsa ve dolayısıyla koşullu olasılığın düşük olsa bile ilk önerme doğru olabilir (ki bu durumda ikinci bildirim yanlıştır).

5. Bölüm

Argümanları Yeniden Oluşturma

-
- İlgisiz Unsurlar
 - Retoriği Etkisizleştirmek
 - Mantıksal Toparlama
 - Örtük ve Belirtik
 - Bağlayıcı Öncüller
 - Kapsayıcı Genellemeler
 - Önem
 - Bulanıklık ve Belirsizlik
Bulanıklık • Belirsizlik
 - Genellemeler Hakkında Daha Fazla Bilgi
Bir genellenmenin kapsamı
 - Uygulamalı Muhakeme
 - Maliyetleri, Faydaları ve Olasılıkları Dengelemek
 - Argüman Sonucu Olarak Açıklamalar
Dışaçekim
 - Nedensel Genellemeler
 - Bir Kestirme
 - Bölüm Özeti
 - Alıştırmalar
-

Bölüm taslağı: Bu bölümde, argümanları yeniden oluşturmanın pratik yönlerine eğileceğiz; sık karşılaşılan bazı sorunları ele alacak, argümanlardan argümanla ilişkin olmayan unsurları ayıklamanın bazı püf noktalarını gösterecek ve yaygın muhakeme türlerinin, özellikle de sonucun belirli bir eylemi önerdiği durumların mantıksal dokuları üzerinde duracağız.

Argümanları yeniden oluşturmanın amacı, argüman sahibinin aklındaki argümanın net ve tamamen belirtik bir ifadesini üretmektir. İstenen netlik ve belirtiklik tüm argümanı ve sadece argümanı standart biçime sokarak elde edilir: Bu, argümanın öncüllerini, ara sonuçlarını ve sonucunu ortaya koyarak bunlar arasındaki çıkarımları gözler önüne serer. Argümanın gücü Üçüncü ve Dördüncü Bölümlerde incelenen kavramlar bağlamında anlaşılır: **geçerlilik, tümevarımsal kuvvet, tümdengelimsel sağlamlık ve tümevarımsal sağlamlık**. İlerleyen kısımlarda yeniden oluşturma işinin nasıl yapıldığını çok daha ayrıntılı bir şekilde görmeye başlayacağız.

İlgisiz Unsurlar

Bir argümanı çözümleme ve yeniden oluşturma sürecinin ilk adımı önce argümanın sonucunu, sonra da öncüllerini saptamaktır. Ancak Birinci Bölüm'de kısaca bahsettiğimiz gibi, insanların bir argüman sunarken söylediği veya yazdığı şeylerin çoğu argümanda bir rol oynamaz. Bunların bir kısmı vurgu için kullanılır, retorik amaçlıdır ya da aslında argümanı oluşturan önermeleri dile getirmenin dışında bir rol oynar. O zaman argümanları yeniden oluştururken bu ilgisiz unsurları ayıklamamız gerekir. Daha kapsamlı bir örnek verelim; cümleleri ayrıntılı bir şekilde incelemeyi kolaylaştırmak için yine her birine bir numara verdik:

(1) Şehir merkezlerinde olay çıkaran gençlerin yarattığı sorun bir kez daha çirkin yüzünü gösterdi. (2) Geçtiğimiz günlerde York'ta yaşananlar çok kötüydü. (3) Böyle şeyler tekrar tekrar oluyor, öyle ki insanlar artık omuzlarını silkip bunları hayatın bir gerçeği, hatta bir doğa kanunu gibi kabullenmeye başladı. (4) Yani bunlara boyun mu eğeceğiz? (5) Gençlerimizin hayatlarının en iyi yıllarını serseri gibi davranarak geçirmesine razı mı olacağız? (Ya da acaba serserilik yaparak demek daha mı doğru?) (6) Bir şey yapmadan iz-

leyecek miyiz? (7) Hiç sanmam. (8) En azından ben öyle yapmayacağım. (9) Hem kolay bir çözüm yolu da var. (10) Yeni bir sorun için eski bir çözümden faydalanalım: zorunlu askerlik. (11) Gençler disiplin alışkanlığı ve topluluk ruhu edinecekleri için askerliklerini bitirdiklerinde sorun yaratma ihtimallerinin azalacağı açıktır.

Görüldüğü kadarıyla burada argüman sahibinin vardığı sonuç, İngiltere'nin gençler için askerliği zorunlu hâle getirmesi gerektiği. En önemli öncül, zorunlu askerlik getirilse İngiliz gençleri arasındaki serserilik yapma sorununun ortadan kalkacağını söyleyen koşullu önerme. On birinci cümle, bu iddiayı savunan bir alt-argümanın öncülü olarak verilmiş gibi. Ama başka birçok unsur da var:

- İlk iki cümle sahneyi hazırlamak için kullanılmış; okuru hangi konunun tartışıldığından haberdar ediyor ve belki de sorunun aciliyetini ve ciddiyetini vurguluyor. Birinci ile sekizinci cümleler bir grup olarak okuru, sorunun bir şeyler yapılmasını gerektirecek kadar önemli olduğuna ikna etmeyi amaçlıyor. Buraya kadar kesinlikle ana argümanın bir öncülü ama bu iddia için bir argüman sunulmadığı da ortada. İddiayı retorik açıdan güçlü bir şekilde öne sürmekle yetinilmiş.
- Dokuzuncu cümlenin işlevi, yazarın artık sorunun önemini vurgulamayı bırakıp bir çözüm önermeye geçeceğini belirtmekten ibaret; başka bir deyişle, yazar şimdi argümanını sunacak.
- Onuncu cümle sonucu ileri sürüyor. Ancak bunu en kısa ve özlü biçimde yapmıyor. “Yeni bir sorun için eski bir çözüm”den bahseden kısım, yeniden oluşturunun dışında bırakılması gereken retorik bir süsleme. Ayrıca şurası açık ki argüman sahibinin yalnızca zorunlu askerliğin sorunu çözeceğini söylemekle kalmıyor, zorunlu askerliğin getirilmesinin şart olduğunu da söylüyor. Bu durumda sonuç, “Zorunlu askerlik getirilmelidir” şeklinde yeniden yazılmalıdır (Bölümün ilerleyen kısımlarında bu tür “uygulamalı” sonuçlar üzerinde daha çok duracağız).
- On birinci cümle “... açıktır” sözcüğünü içeriyor. Bu tür –yalnızca öne sürülen iddiayı vurgulamaya yarayan– sözcük veya söz öbekleri her zaman yeniden oluşturulmuş argümanların dışında bırakılmalıdır.
- On birinci cümle, “için” sözcüğünün her zaman yeniden oluşturulmuş argümanlardan çıkartılması gereken bir kullanımına da örnek oluşturmaktadır. “İçin” sözcüğünü sık sık sebep ve sonuçtan bahsederken kullanırız; “Kek fırında çok kaldığı için kurumuş” cümlesinde olduğu gibi. Ancak on birinci cümlede sözcük

başka bir işe yarıyor: Ana argümana bağlı bir alt argümanın öncülü ve sonucu arasındaki bir ilişkiyi gösteriyor. Açıklamak gerekirse, argüman sahibi aşağıdaki alt argümanı sunuyor:

- P1) Eğer İngiliz gençliği disiplin alışkanlığı ve topluluk ruhu kazanırsa, gençlik içerisindeki serserilik sorunları azalacaktır.
- P2) Eğer İngiliz gençlerinin askerlik yapmaları zorunlu tutulursa, gençler disiplin alışkanlığı ve topluluk ruhu kazanacaktır.

C) Eğer İngiliz gençlerinin askerlik yapması zorunlu tutulursa, gençlik içerisindeki serserilik sorunları azalacaktır.

C1, argüman sahibinin genel argümanında bir ara sonuç görevi yapmaktadır. Bu kullanım bağlamında “için” sözcüğü, aşağıdaki şu biçimde görev yapan “göre” sözcüğüne eşdeğerdir. Eğer “Hava bulutlu değil ise yağmur yağmaz” dersek ne yağmur yağdığını ne de havanın bulutlu olduğunu iddia etmiş oluruz (bu nokta açık değilse Üçüncü Bölüm’deki koşullu önermelere ilişkin kısmı gözden geçirin). Diğer taraftan eğer “Hava bulutlu olmadığına göre yağmur yağmaz” dersek, her ikisini de ileri sürüyoruz demektir. Öyleyse “göre” sözcüğünün yaptığı, koşullu bir önermeyi, hem koşullu önermeyi hem de o koşulun ön bileşenini, dolayısıyla da koşullu önermenin art bileşenini ileri süren bir bildirime dönüştürmektir. “P ise Q”; “P, dolayısıyla Q” şeklindeki basit argümanları özlü bir şekilde ifade etmeye yönelik bir yöntemidir. İncelediğimiz kullanımda “için” sözcüğü de tam olarak aynı şeyi yapar. Argümanları yeniden oluşturmaktaki amacımız da argümanları belirttik ve açık bir şekilde ortaya koymak olduğundan, “için” ve “göre” sözcüklerinin bu tür kullanımlarını çıkarmamız ve ima ettikleri argümanları açmamız gerekir. (Fakat “için” sözcüğünün *nedense* kullanımı tamamen farklıdır. Bunu, bölümün ilerleyen kısımlarında inceleyeceğiz; ayrıca bkz. Birinci Bölüm’deki “çünkü” tartışması, s. 20–22.)

Yukarıda standart biçimde verdiğimiz argümanın, C1’in alt argümanı olduğunu göz önünde tutarsak, argümanın kalanını şöyle yeniden oluşturabiliriz:

C1) Eğer İngiliz gençlerinin askerlik yapması zorunlu hâle getirilirse, gençlik içerisindeki serserilik sorunları azalacaktır.

P3) İngiliz gençliğindeki serserilik sorunlarını azaltmak için bir şeyler yapılmalıdır

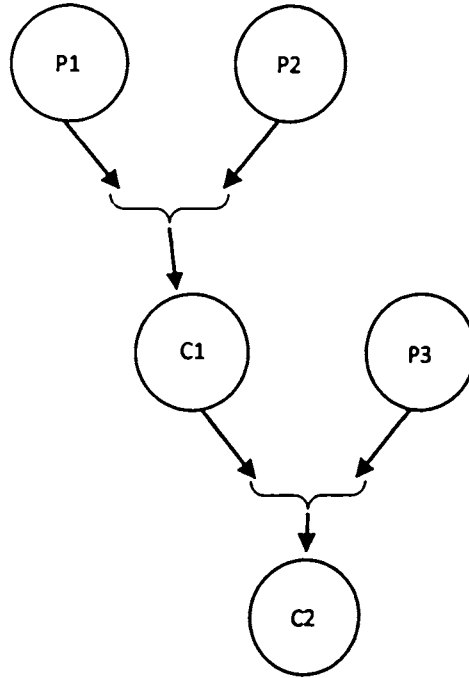
C2) İngiltere gençler için zorunlu askerlik hizmeti getirmelidir.

Bölümün ilerleyen kısımlarında, bu tür argümanların geçerli olup olmadığını daha iyi belirleyebileceğiz. Bu aşamadaki temel ders şudur: Argümanları yeniden oluşturma- da ilk adım, argümanın öncülleri ile sonucuna ait ilgisiz unsurları dışarıda bırakan ve öncüller ile sonucu mümkün olduğunca özlü ve net bir biçimde dile getiren bir liste çıkarmaktır. Ancak bu listeyi hazırlamanın eksiksiz bir yeniden oluşturma- nın yalnız- ca ilk adımı olduğunu unutmamalısınız. Eksiksiz bir yeniden oluşturma, orijinal ar- gümanda örtük bırakılan (dolayısıyla ilk listede bulunmayan) öncüllerle sonuçları da içerir. Eksiksiz bir yeniden oluşturma ayrıca ara sonuçları ortaya koyarak genişletil- miş bir argümanın yapısını da gözler önüne serer.

Doğru argüman ağacının Şekil 5.1’de gösterildiği açıktır.

Retoriği Etkisizleştirmek

Yeniden oluşturma sürecinin büyük bir kısmı aslında bir netleştirme sürecidir. İkinci Bölüm’de bulanıklık, belirsizlik, birincil ve ikincil yananlam ile bildirimsel sezdirimin farklı rolleri, retorik sorular, söz sanatları, ironi yapma ve örtük görelilik gibi sıklıkla netliğe engel oluşturan birkaç dilbilimsel olguyu incelemiştik. Bu bölü- mün devamında bulanıklık ve belirsizliğe özgü sorunları ele alacağız. Ancak şimdi net bir yeniden oluşturma- nın önündeki diğer bazı engellere bakalım. Kemp’in zimmetine para geçirirken yakalandığını ve bir iş arkadaşının şöyle dediğini varsayın:

Şekil 5. 1

Salak Kemp'i deveyi havuduyla götürürken yakalamışlar. İş bitti artık.

Argüman sahibi aşağıdaki gibi akıl yürütüyor:

P1) Kemp zimmetine para geçirirken yakalanmışsa kovulacaktır.

P2) Kemp zimmetine para geçirirken yakalanmıştır.

C) Kemp kovulacaktır.

Gördüğünüz gibi yeniden oluşturma sırasında “deveyi havuduyla götürmek” deyimini, “Şu salak Kemp” anlatımsal belgeci ve “iş bitti” argo söylemini çıkardık. Elde ettiğimiz argüman o kadar renkli değil ama mantıksal çözümlemeye çok daha uygun. Yeniden oluşturma yaparken mecazları, anlatımsal belgeçleri ve argo deyimleri çıkartın.

Peki, anlatımsal belgeç nedir? Bunlar bir kişiden, bir gruptan veya bir başka varlıktan bahsederken kullanılan –“Gary Kemp” veya “Paris” özel isimleri gibi– ama bahsedilen varlığı retorik amaçlarla (mantık kullanmadan ikna amacıyla ya da mizah gibi ikna dışı amaçlarla) niteleyen terimlerdir. Kullanımlarının ne kadar karmaşık bir hâle gelebileceğini göstermek için iyi bilinen, gerçek bir örneğe bakalım. ABD ve İngiliz silahlı kuvvetleri, bazı diğer ülkelere ait daha küçük kuvvetlerle birlikte 2003 yılında Irak Başkanı Saddam Hüseyin yönetimini devirmek ve askeri imkânlarını ortadan kaldırmak için Irak'ı işgal etti. İddialara göre, Saddam Hüseyin'in elindeki askeri imkânlar arasında “Kitle İmha Silahları” da vardı (bu terimin kendi başına bir anlatımsal belgeç olarak görülebileceğine dikkat edin). Amerika Dışişleri Bakanı Colin Powell, o yılın Mart ayında, işgali desteklediğini bildiren 30 ülkeden oluşan bir liste açıklamıştı; elbette bu ülkeler arasında fiilen asker göndermeyi ve başka şekillerde askerî yardımda bulunmayı kabul edenler de bulunuyordu. Bu ülkeleri “Gönüllü Uluslar Koalisyonu” adıyla duyurmuştu. Ancak işgalden önceki haftalarda Fransa, Almanya ve Belçika liderleri, işgale sert bir şekilde karşı çıktı ve Irak'ın, işgalin birincil nedenini oluşturan yasadışı silahlara sahip olup olmadığını teyit etmek için BM teftiş ekiplerine daha çok zaman verilmesi gerektiğini öne sürdü. İşte o dönemde kamuoyunda yapılan tartışmalardan bir yorum:

Gönüllü Uluslar Koalisyonumuzun, Üçlü Çete'ye ihtiyacı var mı sizce? Bırakın kenarda otursunlar.

Bu bağlamda ilk cümlelerin **retorik bir soru** olduğu açıktır. Konuşmacının amacı, yanıtın, “Hayır, Gönüllü Uluslar Koalisyonu'nun, Üçlü Çete'ye ihtiyacı yok” olduğunu

ileri sürmektir. Retorik sorular her zaman bildirme cümleleri olarak yeniden yazılmıdır. Belgeçlere gelince: Aslında bu terimler biri işgali destekleyen diğer işgale karşı çıkan iki grup ülkeye karşılık gelmektedir. “Gönüllü Uluslar Koalisyonu” son derece olumlu bir “saptırma” içermektedir (çünkü diğerlerinin *gönülsüz*, dolayısıyla da kayıtsız, belki de korkak olduklarını ima eder). Öte yandan, 1970’lerde Çin’in komünist hükümetinde yer alan ve kısmen Mao Tse Tung’un son dönemlerindeki korkunç “Kültür Devrimi”nden” sorumlu olan “Dörtlü Çete”yi hatırlattığı için “Üçlü Çete” ifadesi de son derece olumsuz çağrışımlar yapmaktadır. Ama tüm bu saptırmalardan ve retorikten, bu duygusal çağrışımlardan soyutlandığında, cümlenin olgusal içeriği aslında şöyle bir şeydir:

İşgal eden ve destek veren ülkelerin, işgali başarıyla tamamlamak için Fransa, Almanya ve Belçika’nın onayına veya desteğine ihtiyacı yoktur.

“Kenarda otursunlar” söz öbeği bu bağlamda başka bir aşağılayıcı ifadedir; bu öbeği içeren cümle, anlaşıldığı kadarıyla, bu ülkelerin onayı ve yardımına ihtiyaç duyulmadığını söylemektedir. Bu durumda kastedilen argüman muhtemelen şudur:

- P1) İşgali başarıyla tamamlamak için işgalci ülkeler ile destek veren ülkelerin Fransa, Almanya ve Belçika’nın onayına veya yardımına ihtiyacı yoktur.
- P2) Eğer işgali başarıyla tamamlamak için işgalci ülkeler ile destek veren ülkelerin Fransa, Almanya ve Belçika’nın onayına ya da yardımına ihtiyacı yoksa işgale onların onayı ya da desteği olmadan başlanmalıdır.

C) İşgalci ülkeler işgale Fransa, Almanya ve Belçika’nın onayı ya da desteği olmadan başlanmalıdır.

Mantıksal Toparlama

Üçüncü Bölüm’de uzun bir süre mantıksal nitelikleri nispeten kolay kavranabilecek belirli ifadeler üzerinde durduk. Bunlar arasında “ise”, “değil”, “her”, “tüm” ve “ya da” sözcüklerini sayabiliriz. Örneğin, bir alıştırmada sizden nispeten daha zor “yalnızca eğer” ve “... olmadıkça” ifadelerini “ise” ve gerektiğinde “değil” sözcüklerini kullanarak daha kolay biçimlere dönüştürmenizi istedik. Bu sayede “A olmadıkça B” önermesinin çoğunlukla “A-değil ise B” anlamına geldiğini öğrendik. Genel olarak argümanları yeniden oluştururken bir argümandaki mantıksal ilişkileri mümkün olan en basit, net ve tanıdık şekilde ortaya koymaya çabalamamız gerekir. Bunu bir örnekle gösterelim:

Bir çocuk için ailenin en faydalı şey olduğunu defalarca okumuşuzdur. Ancak evlilik vergi indiriminin kaldırılması ne anlama geliyor? Evlenmek için daha az neden. Bu ne demek? Daha az çiftin evlenmesi. Peki, bu ne demek? Bir aile içerisinde yaşayan çocukların oranının azalması.

İlk cümleden sonra argüman sahibinin bazı *koşullu önermeleri* dile getirdiği açık: Eğer evlilik vergi indirimi kaldırılırsa, evlenmek için daha az neden olacak. Eğer evlenmek için daha az neden varsa daha az sayıda çift evlenecek. Eğer daha az sayıda çift evlenirse, aile içerisinde yaşayan çocukların oranı azalacak. Ama bu, argüman sahibinin ilk cümlesinden anlaşıldığı kadarıyla, kaçınılması gereken bir şey. Öyleyse argümanı şu şekilde yeniden oluşturabiliriz:

- P1) Eğer evlilik vergi indirimi kaldırılırsa, evlenmek için daha az neden olacak.
- P2) Eğer evlenmek için daha az neden varsa daha az sayıda çift evlenecek.
- P3) Eğer daha az sayıda çift evlenirse, aile içerisinde yaşayan çocukların oranı azalacak.
- P4) Aile içerisinde yaşayan çocukların oranı azalmamalı.

C) Evlilik vergi indirimi kaldırılmamalı.

Ancak bu yeniden oluşturma iki ara sonucu örtük bırakmaktadır. Tamamen belir-
tik bir yeniden oluşturma, bunu genişletilmiş bir argüman olarak gösterir:

- P1) Eğer evlilik vergi indirimi kaldırılırsa, evlenmek için daha az neden olacak.
- P2) Eğer evlenmek için daha az neden varsa daha az sayıda çift evlenecek.

C1) Eğer evlilik vergi indirimi kaldırılırsa, daha az sayıda çift evlenecek.

P3) Eğer daha az sayıda çift evlenirse, aile içerisinde yaşayan çocukların oranı azalacak.

C2) Eğer evlilik vergi indirimi kaldırılırsa, aile içerisinde yaşayan çocukların oranı azalacak.

P4) Aile içerisinde yaşayan çocukların oranı azalmamalı.

C3) Evlilik vergi indirimi kaldırılmamalı.

Burada vurgulamak istediğimiz nokta, argüman sahibinin kullandığı dili değiştirerek söz konusu koşullu önermeleri belirttik “ise” cümleleri ile ifade etmiş olmamız. Argüman sahibinin kullandığı dil çok da anlaşılabilir değil ama kurallı bir cümle biçiminde bile olmadığından incelemesi zor. Söylenenleri “ise” cümleleri hâlinde yeniden yazarak argümanın incelenmesini kolaylaştırdık ve mantığını daha belirgin hâle getirdik.

Bu, mantıksal toparlama ile ne kastettiğimize ilişkin sadece bir örnek. Günlük dili yeniden oluştururken çok çok farklı zorluklarla, çok çeşitli biçimlerde gizlenmiş mantıksal ilişkilerle karşılaşabilirsiniz; bu yüzden size mantıksal toparlamanın kesin kurallarını gösteren kapsamlı bir liste vermemiz mümkün değil. Ancak argüman sahibinin iletmek istediği anlama sadık kalmak şartıyla her fırsatta kullanabileceğiniz bazı “genel kurallar” şunlardır:

- 1 Mümkün olduğunda cümleleri aşağıdaki biçimlerden birine sahip koşullu ya da ayırık cümleler hâlinde yazın:

A ise B.	A-değil ise B-değil.
A-değil ise B.	A ise B-değil.
A veya B.	A veya B-değil.
A-değil veya B.	A-değil veya B-değil.

- 2 Genellemeleri aşağıdaki biçimlerden birinde ifade edin; boş bırakılmış “___” yerine “hepsi”, “bazı”, “çoğu”, “hiçbir”, “hemen hepsi” vs. gibi bir niceleyici koyun:

___ F’ler G’dir.
___ G-değildir.

Bu kurallara istisnasız bağlı kalmayacağız çünkü bunu yapmak her zaman mümkün olmayacak ve bazen dikkatinizi vurgulamaya çalıştığımız başka noktalara vermenizi engelleyecek. Onun yerine kitap boyunca birçok yerde bu konuda alıştırma yapacağız. Örneğin, cümleleri retorik tarafsızlık sağlayacak biçimde yeniden yazmaktan bahseden kısımda basit “ise” cümleleri kullandık. Dikkatinizi vererseniz mantıksal toparlamayı nasıl yapacağınıza ilişkin sezgileriniz zamanla gelişecektir.

Örtük ve Belirtik

Gerçek hayatta ifade edilen argümanlar tipik olarak argüman açısından önem taşımayan birçok unsur içermekle kalmaz, sıklıkla argüman için önemli bazı şeyleri de *dışarıda bırakır*; bazı temel önermeler **örtük** kalır. Yeniden oluşturma sırasında yapmamız gereken argümanı tamamen **belirtik** bir hâle getirmektir. Argüman içerisinde **örtük** bir önerme olduğunu söylemek, bu önermenin argüman sahibi tarafından kastedilen argümanın bir parçası –öncülü ya da sonucu– olduğunu ama fiilen dile getirilmediğini söylemek demektir. **Önermeyi belirtik hâle getirmek** onu ifade etmekten –özellikle de yeniden oluşturduğumuz argümana dâhil etmekten– ibarettir. Öyleyse argümanları yeniden oluşturma önemli bir parçası, argümanın orijinal ifadesinde örtük kalan kısımları belirtik hâle getirmektir.

Çok basit bir örneği ele alalım:

Bay Jenkins iyi bir eğitim almış mı? Elbette. Çok başarılı bir siyasetçi olduğunu bilmiyor musunuz?

Argüman sahibinin, şu argümanı sunduğu varsayılabilir:

P1) Bay Jenkins başarılı bir siyasetçidir.

C) Bay Jenkins iyi bir eğitim almıştır.

Bu şekilde yazıldığında argüman geçersizdir. Tümevarımsal açıdan kuvvetli de değildir çünkü öncülün sonucu olası kılıp kılmadığını bilmek için argümanın öncülünde bize söylenmeyen bir şeyi –yani başarılı siyasetçilerin, en azından genel olarak, iyi bir eğitim alıp almadığını– bilmeniz gerekir. Ama bu çıkarımı yaparken argüman sahibinin başarılı siyasetçilerin iyi bir eğitim aldığını varsaydığı açıktır. Bu varsayımı belirtik hâle getirmeliyiz:

P1) Bay Jenkins başarılı bir siyasetçidir.

P2) Tüm başarılı siyasetçiler iyi bir eğitim almıştır

...

C) Bay Jenkins iyi bir eğitim almıştır.

Ya da belki de “tüm” yerine “neredeyse tüm” yazmamız gerekir.

Şimdi gerçek ve daha karmaşık bir örneği ele alalım. Moa, Yeni Zelanda'ya özgü, çok büyük, uçamayan bir kuştur; günümüzde neslinin tükendiğine inanılmaktadır. Yeti ise büyük, beyaz kürklü bir kuyruksuz maymun türüdür; muhtemelen efsanevi bir canlıdır ama bazı insanlar gerçekten de Himalayalarda yaşadığına inanmaktadır. Argüman şöyle:

En azından yüz yıldır moa kuşunun neslinin tükenmiş olduğu düşünülüyor. Bu nedenle Paddy Freaney'in 1993'te bir moa kuşu gördüğünü iddia etmesi büyük bir şüpheyile karşılandı. Ama kendisinin de söylediği gibi, Freaney Everest zirvesine iki kere tırmanmış olmasına rağmen bir yeti gördüğünü iddia etmemiştir. Bu yüzden Bay Freaney'in iddiasına inanmalıyız.¹

Argümanları yeniden oluşturmanın ilk adımı, argümanın sonucunu saptamak ve gerekirse yeniden ifade etmek olmalıdır. Bu örnekte argümanın sonucu son cümlede açıkça ifade ediliyormuş gibi görünmektedir: "Bay Freaney'in iddiasına inanmalıyız." Ancak sonucu dile getirmenin en anlaşılır ve bilgilendirici yolu bu değil. Kendinize şunu sorun: Argüman sahibinin burada asıl ilgilendiği önerme hangisidir? Argüman sahibi, bizi, Paddy Freaney'in belirli bir iddiasını kabul etmeye ikna etmek için uğraşmaktadır ama o iddianın ne olduğunu saptamadan argüman sahibinin asıl ilgi alanını bulamayacağız. Freaney'in argüman sahibini asıl ilgilendiren iddiası, bir moa kuşu gördüğünü söylüyor olması. Öyleyse argüman sahibinin aslında bizi ikna etmeye çalıştığı şey Paddy Freaney'in gerçekten bir moa kuşu görmüş olduğu. O zaman bu örnekte sonuç, en azından kısmen örtük durumda; cümlelerin hiçbirisi doğrudan doğruya Paddy Freaney'in bir moa kuşu gördüğünü söylemiyor. Hatta söz konusu olan asıl sonucun Freaney'in bir moa gördüğü önermesine dayanılarak ulaşılan şu önerme olduğunu bile söyleyebiliriz: Aslında moa kuşunun soyu tükenmemiştir. O durumda, argümanın ilk ifadesinde sonucun örtük bırakıldığı daha da bariz bir hâle gelecektir. Ancak o kadar ileri gitmemize gerek yok. Sadelik adına, Paddy Freaney'in bir moa kuşu gördüğü önermesini sonuç olarak kabul edelim.

Sonucu saptadıktan sonra argümanın öncüllerini saptamamız gerekir. Örnekteki ilk cümlelerin yalnızca sahneyi hazırlayarak okura konu hakkında bilgi verme işlevi gördüğü ama argümanın bir öncülü olmadığı açık. İkinci cümle argümanın kritik bir kısmını –1993 yılında Freaney'in bir moa kuşu gördüğünü ileri sürdüğünü– içeriyor ama aynı anda argümana ilişkin kısma biraz daha sahne dekoru –çoğu kişinin, Freaney'in iddiasından şüphe ettiği bilgisini– ekliyor. Argüman sahibi, Paddy Freaney'in bir moa kuşu gördüğünü savunuyor; ne moa kuşunun soyunun tükendiğinin düşünülüyor olması ne de çoğu insanın Freaney'in iddiasından şüphe duyuyor olması bu

önermeyi desteklemektedir. Hatta bu olgular, Freaney'in bir moa kuşu gördüğü iddiasının güvenilirliğini *azaltmaktadır*. Öyleyse iyi niyet ilkesi uyarınca argüman sahibinin bu olguları Freaney'in, bir moa kuşu gördüğü sonucunu desteklemek için *anmadığını* kabul etmeliyiz. Aksine bu önermelerin işlevi, Freaney'in iddiasına makul itirazlar geldiğini kabul etmektir. Bu oldukça yaygın bir taktiktir: sık sık argüman sahipleri argümanlarına vardıkları sonuca karşı çıkanlar olduğunu kabul ederek başlar.

Öyleyse ilk yeniden oluşturma girişimimiz şöyle olabilir:

P1) Paddy Freaney bir moa kuşu gördüğünü iddia etmiştir.

P2) Paddy Freaney Everest zirvesine iki kere tırmanmış ama bir yeti gördüğünü iddia etmemiştir.

C) Paddy Freaney bir moa kuşu görmüştür.

Böylece argüman sahibinin Paddy Freaney'in bir moa kuşu gördüğü çıkarımına varmakta kullandığı Paddy Freaney hakkındaki tüm olguları ifade ettik. Diğer yandan hâlen her şeyi belirttik hâle getirmiş değiliz. Bunu görmek için kendinize şu soruyu sorun: Paddy Freaney'in bir moa kuşu gördüğünü iddia ettiğini göz önünde bulundurursak, P2, Freaney'in gerçekten bir moa kuşu gördüğü sonucunu neden destekliyor? Neden şudur: Anlaşıldığı kadarıyla argüman sahibi, Freaney'in yalan söylediği, sahtekârlıkla belirli bir tür zooloji keşfinin altına adını yazdırmak istediği suçlamalarına yanıt vermektedir. Bu suçlama karşısında argüman sahibi, Freaney'in, Everest'e iki kere tırmanmasına rağmen bir yeti gördüğünü iddia etmediğine dikkat çekiyor. Herhâlde, diye akıl yürütüyor argüman sahibi, tuhaf yaratıklar gördüğüne ilişkin sahte iddialarda bulunacak tipte biri, Everest zirvesine iki kez tırmanmışsa muhtemelen bir yeti gördüğünü iddia ederdi (çünkü böyle bir insan Everest'e giderse şüphesiz kendisini tutamayıp ünlü yetiyi gördüğünü de öne sürecektir). Ancak Freaney, Everest'e iki kez tırmanmasına rağmen ortaya böyle bir iddia atmadı, öyleyse bu tür biri olamaz. Böyle biri değilse, moa kuşu hakkında yalan söylememiştir. O zaman eğer bir moa kuşu gördüğünü *söylüyor* ise gerçekten bir moa görmüştür.

Bu durumda yukarıdaki yeniden oluşturmada varsayılan bir genelleme eksik: Everest zirvesine iki kez çıkmasına rağmen bir yeti gördüğünü öne sürmeyen bir kişi, varlığı ihtilaflı bir canlıyı gördüğü konusunda yalan söyleyecek biri değildir. Bu bir genellemedir çünkü özellikle Paddy Freaney hakkında bilinenlere dayanılarak söylenmemiştir. İnsan doğasına ilişkin genel bir olgu olarak, belirli bir konuda "masallar anlatmak" isteyen bir kişinin, bunu yapabileceği uygun bir fırsattan yararlanmaması uzak bir olasılıktır.

Argüman, örtük bir şekilde bu genellemeyi bir öncül olarak kullanmaktadır; dolayısıyla yeniden oluşturmamızda onu belirtik bir hâle getirmeliyiz:

- P1) Paddy Freaney bir moa gördüğünü iddia etmiştir.
- P2) Paddy Freaney, Everest zirvesine iki kere tırmanmış ama bir yeti gördüğünü iddia etmemiştir.
- P3) Varlığı ihtilaflı yaratıkları gördüğü konusunda yalan söyleyen biri, Everest zirvesine tırmanırsa bir yeti gördüğünü iddia edecektir.

C) Paddy Freaney bir moa kuşu görmüştür.

“Paddy Freaney’in söylediği her şey doğrudur” diye yazarak geçerli bir argüman (veya “Paddy Freaney’in söylediği şeylerin çoğu doğrudur” diye yazarak tümevarımsal açıdan kuvvetli bir argüman) elde edebilirdik ama eğer böyle yaparsak P2’nin önemini göz ardı etmiş olacağız. Yukarıdaki P3’ün yerine bu önermeyi yazsaydık, sonuçta bu önerme ile P1’e dayanarak ulaşabilirdik ve argümanda P2’nin herhangi bir rolü kalmazdı. Bu önemli bir noktadır çünkü argüman sahibi açıkça Freaney’in bu iddiasına inanmamız için son derece kesin bir neden vermeye çalışmaktadır; yalnızca Freaney’in dürüstlüğüne veya güvenilirliğine dayanmadığı açıktır.

Artık yeniden oluşturduğumuz bu argümanın, argüman sahibinin dayandığı Paddy Freaney’e ilişkin önemli olguları ve argüman sahibinin (örtük bir şekilde) yararlandığı genellemeyi içerdiğini söyleyebiliriz. Argümanın yapısını biraz daha netleştirmek için bir ara sonucu belirtik hâle getirip moa kuşuna ilişkin bir başka önemli hususu da ekleyebiliriz (öncüllerin numaralarını değiştirmek zorunda kaldığımıza dikkat edin):

- P1) Paddy Freaney, Everest zirvesine iki kere tırmanmış ama bir yeti gördüğünü iddia etmemiştir.
- P2) Varlığı ihtilaflı yaratıkları gördüğü konusunda yalan söyleyen biri, Everest zirvesine tırmanırsa bir yeti gördüğünü iddia edecektir.

C1) Paddy Freaney varlığı ihtilaflı yaratıkları gördüğü konusunda yalan söylememektedir.

- P3) Paddy Freaney bir moa kuşu gördüğünü iddia etmiştir.
- P4) Moa kuşu, varlığı ihtilaflı bir yaratıktır.

C2) Paddy Freaney bir moa kuşu görmüştür.

Argüman tümdengelsel açıdan geçerli değildir. Bunu görmek için öncülün P1–P4 öncüllerinin gerçekte doğru olduğunu varsayalım. Bu durumda, Paddy Freaney bir moa kuşu gördüğünü söylerken yalan söylemiyor, bir hikâye uydurmuyordu. Ancak bu öncüllerden Paddy Freaney’in gerçekten de bir moa kuşu gördüğü sonucu çıkmaz çünkü Freaney yalan söylemese de yanıltmış olabilir. O zaman moa kuşu gördüğü iddiası bir yalan olmayacaktır ama doğru da olmayacaktır. Bu nedenle C1, P3 ve P4’ten C2’ye ulaşan çıkarım geçersizdir. Öyleyse tüm argüman geçersizdir. Bu noktayı netleştirmek için argümanı aşağıdaki gibi temsil edebiliriz:

- P1) Paddy Freaney, Everest zirvesine iki kere tırmanmış ama bir yeti gördüğünü iddia etmemiştir.
P2) Varlığı ihtilaflı yaratıkları gördüğü konusunda yalan söyleyen biri, Everest zirvesine tırmanırsa bir yeti gördüğünü iddia edecektir.

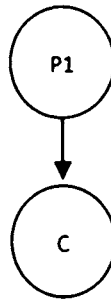
C1) Paddy Freaney, varlığı ihtilaflı yaratıkları gördüğü konusunda yalan söylememektedir.

- P3) Paddy Freaney bir moa kuşu gördüğünü iddia etmiştir.
P4) Moa kuşu, varlığı ihtilaflı bir yaratıktır.

- C2) Paddy Freaney ya bir moa görmüştür ya da bir moa gördüğünü sanmıştır.
C3) Paddy Freaney bir moa görmüştür.

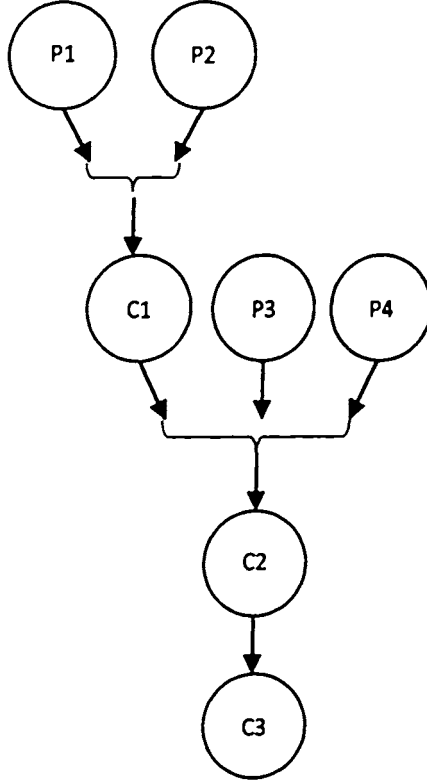
Yukarıdaki yeniden oluşturma, argümanın geçersizliğini gözler önüne serer: C2’den C3’e ulaşan çıkarım geçersizdir. Peki, o zaman argüman tümevarımsal açıdan kuvvetli olabilir mi? Öncüllerden Freaney’in ya bir moa kuşu gördüğü ya da yanılttığı sonucu çıkmaktadır. Freaney’in muhtemelen bir moa kuşu gördüğü sonucuna varabilmemiz için hangi alternatifin daha olası olduğunu bilmemiz gerekir. Argüman bize bu konuda herhangi bir bilgi vermediğinden, argümanın tümevarımsal açıdan kuvvetli olduğuna karar verecek durumda değiliz.

Son olarak, şu yapıdaki bir argümanla başladığımıza:

Şekil 5. 2

ve şuna benzer daha karmaşık bir argümana ulaştığımıza dikkat edin:

Şekil 5. 3

Şimdi de bir genellemeyi belirttik hâle getirmenin argümanın zayıflığını nasıl ortaya çıkarabileceğini gösteren Güney Yarımküre’den (bu sefer Avustralya’dan) bir örneğe bakalım:

Çocukları güneş yanıklarından korumak için okulumuzdaki tüm çocukların saat 11’den sonra şapkasız dışarı çıkmalarını yasaklayan bir kural getirme önerisi kabul edilemez. Çünkü böyle bir kural, açıkça bireylerin özgürlüğünü ihlal etmek anlamına gelecektir.

Sonuçta, açıkça görülüyor ki okullarda güneş şapkası kullanma kuralı kabul edilemez. Tek belirttik öncül, ikinci cümlede verilmiş. Öyleyse şu şekilde başlayabiliriz:

P1) Okulda güneş şapkası kullanma kuralı bireylerin özgürlüğünü ihlal edecektir.

C) Güneş şapkası kullanma kuralı getirilmemelidir.

Örtük bir şekilde varsayılan bir genelleme olduğu belli. Argüman sahibinin düşüncelerini de yansıtmış gibi görünen bu genellemeyi belirttik hâle getirmeye yönelik ilk girişimimiz şöyle olabilir: Bireylerin özgürlüklerini kısıtlayan hiçbir kural kabul edilemez. O zaman şöyle yazabiliriz:

P1) Okulda güneş şapkası kullanma kuralı bireylerin özgürlüğünü ihlal edecektir.

P2) Bireylerin özgürlüklerini ihlal eden hiçbir kural kabul edilemez.

C) Güneş şapkası kullanma kuralı kabul edilemez.

Bu, tümdengelimsel açıdan geçerli bir argümandır. Eğer öncüller doğruysa sonuç da kesinlikle doğrudur. Ne var ki bu, sonucun doğru olduğunu göstermez. Onu gösterebilmek için öncüllerin doğru olup olmadığını –argümanın, tümdengelimsel açıdan geçerli olmasının yanı sıra tümdengelimsel açıdan sağlam olup olmadığını– sormamız gerekir.

P1'in bir anlamda doğru olduğu kesin: Her tür kural tanımı gereği ilgili olduğu kişilerin –bu örnekte söz konusu okuldaki çocukların– özgürlüklerini kısıtlayacak, dolayısıyla ihlal edecektir. Öyleyse P1'in doğru olduğunu kabul edelim. Şimdi P2'ye bakın. Bu tür ifadeleri sık sık duyarız ve genellikle “bireyin özgürlüğü” gibi sözlerden öyle etkileniriz ki ifadenin doğru olduğunu kabul ederiz. “Bireyin özgürlüğünün” önemli ve değerli bir şey olduğunu, dolayısıyla da onu ortadan kaldıran her şeyin kötü olması gerektiğini düşünürüz. Ancak burada ifade edildiği şekliyle bu önerme saçmadır. Çünkü az önce söylediğimiz gibi tüm kurallar, “bireyin özgürlüğünü ihlal eder”. Öyleyse P2 aslında bütün kuralların kabul edilemez olduğunu söyleyen saçma bir önermedir. Radikal bir anarşist değilseniz, bu argümanın tümdengelimsel açıdan sağlam olmadığı sonucuna varmanız gerekir.

Elbette argümanda P2 yerine daha dar kapsamlı, daha akla uygun ama arzu edilen sonuca ulaşmak için yeterli başka genellemeler kullanılabilir. Ancak argüman sahibi bu genellemeye dair herhangi bir ipucu vermemiştir. Dolayısıyla argüman sahibinin konu hakkında faydalı bir argüman sunduğunu söyleyemeyiz. Daha uygun bir önerme düşünmüş olabilir ama bunu dile getirmemiştir.

Sırası gelmişken, bu argümanın, argümanları retorikten ayırmanın önemine güzel bir örnek teşkil ettiğini söyleyebiliriz. Argümanın çürük olduğunu, onu ifade eden sözcüklerin kesin sözlük anlamları üzerinde dikkatle durduğumuz zaman fark ettik. Ancak bunu yapabilmek için biraz cesaret gerekiyordu: “bireyin özgürlüğü” gibi bir söz

öbeği retorik açıdan güçlüdür; yine de “bireyin özgürlüğünü ihlal eden” her kuralın kabul edilemez olduğu tam anlamıyla doğru değildir; aksine böyle bir şey ileri sürmek saçmadır.

Bağlayıcı Öncüller

Başarılı siyasetçiler hakkındaki argümana tekrar bakın (s. 160). Şimdi de şu argümanı ele alalım:

Enflasyonun yükseleceğini varsayabiliriz çünkü tüketici güveninin arttığını biliyoruz.

Argümanı yeniden oluşturduğumuzda şöyle yazabiliriz:

P1) Tüketici güveni artıyor.

C) Enflasyon yükselecek.

Bu şekliyle argüman ne geçerli ne de tümevarımsal açıdan kuvvetli. Ancak argüman sahibinin örtük bir şekilde tüketici güveni artarsa enflasyonun yükseleceğini varsaydığını görebiliyoruz. O zaman şöyle yazıyoruz:

P1) Tüketici güveni artıyor.

P2) Eğer tüketici güveni artarsa enflasyon yükselir.

C) Enflasyon yükselecek.

Her iki örnekte de –enflasyon argümanında da siyasetçi argümanında da– argümanı geçerli kılmak için açığa çıkartmamız gereken öncül, **bağlayıcı öncül** dediğimiz türde bir öncüdür. Şimdiye kadar ele aldığımız argümanların birçoğunda bağlayıcı öncüller eklemek zorunda kaldık. Genellikle insanların argüman sunarken açıkça belirttiği öncüller yalnızca bahsettikleri tikel olgularla veya konuyla ilişkisi olan öncüllerdir. Örneğin, biri, “Kedimin yavruları olamayacak, onu kısırlaştırdık” diyebilir. Argüman sahibi, kendi kendisine ilişkin olguyu açıkça ortaya koymuş ama varsaydığı genellemeyi, yani kısırlaştırılmış kedilerin yavruları olamayacağını açıkça belirtmeye gerek görmemiştir. Muhtemelen bunun genelgeçer bir bilgi olduğunu varsaymaktadır; eğer öyle olmasaydı öncülü açıkça belirtirdi. O zaman söylemeye çalıştığımız, argüman sahiplerinin sık sık

kullandıkları daha genel varsayımlarını örtük bıraktıklarıdır. Bu durumla daha önce incelediğimiz enflasyon örneğinde de siyasetçi örneğinde de karşılaştık.

Ne var ki açıkça ifade edilen argümanın geçerli veya tümevarımsal açıdan kuvvetli olmadığı *her durumda, kastedilen* argümanın geçerli veya tümevarımsal açıdan kuvvetli *olduğunu* farz edemeyiz. Argüman sahipleri her zaman örtük bir şekilde uygun bağlayıcı öncüllerden yararlanmaz. Bazen insanlar gerçekten kötü argümanlar, geçerli de tümevarımsal açıdan kuvvetli de olmayan argümanlar sunar. Paddy Freaney örneğinde de böyle olmuş olabilir. Başka durumlarda ise örtük bağlayıcı öncül doğru olmayabilir ki o durumda argüman çürüktür. Güneş şapkası örneğinde karşılaştığımız durum da budur.

Kapsayıcı Genellemeler

Siyasetçi örneğinde bağlayıcı öncül, bir **genellemeydi** (eğer bir genellenenin ne olduğundan emin değilseniz, İkinci Bölüm'deki genellemelere ilişkin kısmı gözden geçirin). Bağlayıcı öncüller çoğunlukla genellemelerdir. Ancak enflasyon örneğinde kullandığımız bağlayıcı öncül, bir **koşullu önermeydi** (bkz. Üçüncü Bölüm). Bu da normaldir. Ancak koşullu önermeler ile genellemeler arasında dikkat edilmesi gereken önemli bir ilişki vardır. Aşağıdaki önermeleri ele alalım:

- a Eğer Mika, bir Siyam kedisi ise gözleri mavidir.
- b Tüm Siyam kedilerinin gözleri mavidir.

(a) bir koşullu önerme, (b) ise bir genellemedir. Aralarındaki özel ilişki (b)'nin (a) için **kapsayıcı bir genelleme** olmasıdır. (Aynı zamanda mantıkta sık sık yaptığımız gibi, (a)'nın bir (b) **örneği** olduğunu da söyleyebiliriz.) (b)'ye dayanarak (a)'yı çıkarabileceğimize dikkat edin; (b)'den (a)'ya ulaşan argüman, geçerli olacaktır. Ancak kapsayıcı genellemelerin güçlü genellemeler olmaları gerekmez: "Eğer Jane'in kedisi, bir Siyam kedisi ise gözleri mavidir" önermesi, "Tüm Siyam kedilerinin gözleri mavidir" önermesinin bir örneğidir ama aynı zamanda "Çoğu Siyam kedisinin gözleri mavidir" önermesinin de bir örneğidir. Bu gibi durumlarda, genellemeden örneğe ulaşan çıkarım tümdengelsel değil tümevarımsaldır.

Kapsayıcı genellemeler ile bu genellemelerin örnekleri arasındaki ilişkinin dikkat gerektiren bir yönü daha vardır. (b) genellemesi ile ifade edilen önermeyi dile getirmenin bir başka yolu şudur:

- c Eğer bir şey Siyam kedisi ise gözleri mavidir.

(Ya da eşdeğer biçimde: “x her ne olursa olsun, eğer x bir Siyam kedisi ise x’in gözleri mavidir”.) Bu önerme aynı (a) önermesi gibidir ancak “Mika” adı yerine bir belgisiz zamir kullandık; bu, koşullu önermeyi bir genellemeye dönüştürür. Başka bir deyişle, “Tüm A’lar B’dir” türündeki genellemelerin kendileri de birer koşullu önermedir ancak bunlar *genellenmiştir*. (b) ve (c), (a)’nın genellenmiş biçimleridir. Aynı şey “Hiçbir A, B değildir” biçimindeki genellemeler için de geçerlidir; “Hiçbir toynaklı etobur değildir” gibi. Bu önerme, aslında bütün toynaklıların, etoburlar dışında kaldığını söylemektedir. Yani “Eğer bir şey bir toynaklı ise etobur değildir” biçiminde ifade edilebilir.

İnsanlar sık sık bir koşullu önerme ileri sürdüklerinde, bunu bir kapsayıcı genelleme temelinde yapar. Argümanları yeniden oluştururken bu noktayı unutmamak önemlidir. Enflasyon argümanının size herhangi bir bağlayıcı önerme olmadan verildiğini varsayın:

P1) Tüketici güveni artıyor.

C) Enflasyon yükselecek.

Diyelim ki argüman sahibine yanıt verirken P1’in C’ye, yani enflasyonun yükseleceği sonucuna varmak için bir neden oluşturup oluşturmadığı hakkında hiçbir fikriniz olmadığını söylediniz. Zaten argümanın da bu şekliyle kesinlikle geçerli olmadığını ve tümevarımsal açıdan da kuvvetli olamayacağını belirttiniz. Sonra argüman sahibinin aşağıdaki ile sizi tatmin etmeye çalıştığını varsayalım:

P1) Tüketici güveni artıyor.

P2) Eğer tüketici güveni artarsa enflasyon yükselir.

C) Enflasyon yükselecek.

Bu değişiklik, argümanı gerçekten iyileştirir mi? Geçerli bir hâle getirdiği kesin. Ama bunun size bir faydası yok. P2’nin tek söylediği, P1 doğru ise C’nin de doğru olacağı. P1’in, C sonucunu çıkarmak için bir neden olup olmadığına dair bir fikriniz olmadığını zaten söylemiştiniz. Argüman sahibi, yalnızca P2’yi öne sürerek sizi ikna edemez; bu, yalnızca P1’in, C sonucuna varmak için iyi bir neden olduğunu öne sürmek anlamına gelir. Öyleyse bu yeni versiyon aslında ilkinin iyileştirmiş olmuyor; argümanın yeni versiyonunun geçerli ve tamamen belirtik olduğunu yadsıyamazsınız ama argüman sahibinin P1’in doğru olduğunu gerçekten bildiğini kabul etseniz bile argüma-

nın sağlamlığından emin olmanız imkânsızdır (bu konuda daha fazla bilgi için bkz. Yedinci Bölümdeki kısır döngü safsatası kısmı, s. 292-293).

Ancak varsayalım ki P2'ye inanıp inanmayacağınıza karar vermek istiyorsunuz. P2 şu anda tüketici güveni artıyorsa (ki artıyor) enflasyonun yükseleceğini söylüyor. Öyleyse P2'nin doğru olup olmadığına karar vermenin tek yolu, enflasyonun yükselip yükselmediğini görmek için geleceğe bir göz atmak. Ne yazık ki bunu yapamazsınız. Peki, ne yapabilirsiniz? Yapmanız gereken, tüketici güvenindeki artışın, genel olarak, enflasyonda yükselişe yol açıp açmadığını bulmak. Bu bilgiye de biraz istatistiksel araştırma yaparak ulaşabilirsiniz (tüketici güveni insanların ne kadar alım yaptığı ve alım yapmak için ne kadar borç aldığı temelinde tanımlanır). Öyleyse bilmeniz gereken ve öğrenebileceğiniz şey aşağıdaki kapsayıcı genellemenin doğru olup olmadığı:

Ne zaman tüketici güveni artarsa, enflasyon yükselir.

Muhtemelen bu önerme doğru değil ama ona eşdeğer zayıf genelleme pekâlâ doğru olabilir:

Genellikle tüketici güveni arttığı zaman enflasyon yükselir.

Geçmişte tüketici güveninin arttığı durumlara ilişkin bir inceleme, bu önermenin doğru olup olmadığını tümevarımsal çıkarım aracılığıyla gösterecektir.

Öyleyse enflasyon argümanını sunan argüman sahibi, bir genelleme değil bir koşullu öncül vermektedir ama eğer argüman sahibi koşullu öncüle inanıyorsa muhtemelen bu inancının sebebi ona karşılık gelen kapsayıcı genellemeye inanmasıdır. Argüman sahibinin temel varsayımı bu olduğundan, yeniden oluşturulmuş argümanda da bu yer almalıdır. Eğer böyle yapmazsak, argümana ilişkin çözümlememiz yüzeysel kalabilir. Hatta eğer bir argüman sahibinin temelde hangi bağlayıcı öncüllere dayandığını keşfetmeye uğraşmazsak, yeniden oluşturduğumuz argümanları tamamen yüzeysel bir şekilde geçerli hâle getirmek kolaydır. Örneğin, 28 Haziran 1914 akşamı biri aşağıdaki argümanı sunmuş olabilir:

P1) Eğer Avusturya Arşidüğü Ferdinand bugün suikasta uğramışsa, yakında tüm Avrupa güçlerinin katıldığı topyekûn bir savaş çıkacak.

P2) Avusturya Arşidüğü Ferdinand bugün suikasta uğradı.

C) Yakında tüm Avrupa güçlerinin katıldığı topyekûn bir savaş çıkacak.

Aslında bu argüman sağlamdır: Arşidük o gün suikasta uğramıştı ve bu olay tek başına o dönemde Büyük Savaş, ileride de Birinci Dünya Savaşı olarak bilinecek savaşın fitilini ateşleyecekti. Ama Avrupa'nın o günkü siyasi durumunu iyi bilmeyen biri, P1'i neden kabul etmesi gerektiğini görebilmek için birçok açıklamaya ihtiyaç duyacaktır. P1, geçerliliği sağlayan bağlayıcı bir öncüdür ama argüman sahibinin tek bir suikastın birçok ülkenin karıştığı topyekûn bir savaşa yol açacağını niçin düşündüğünü söylememektedir Yeniden oluştururken bu durumu elimizden geldiğince ortaya koymaya çalışmalıyız. Bağlayıcı öncüller hemen her zaman gereklidir ama bir argümanın asıl temelini açığa çıkarmak için yeterli olmayabilir.

Son olarak, koşullu önermeler ile genellemeler arasında biraz önce incelediğimiz ilişkiyi, aşağıdakilere benzer örneklerden ayırmaya dikkat etmelisiniz:

Eğer tüm erkekler ölümlü ise tüm kadınlar da ölümlüdür.

Eğer hiçbir erkek ölümlü değil ise hiçbir kadın da ölümlü değildir.

Eğer tüm erkekler ölümlü ise Sokrates de ölümlüdür.

Eğer Sokrates ölümlü ise tüm erkekler ölümlüdür.

Bunlar ön bileşenleri, art bileşenleri ya da her ikisi de birer genelleme olan koşullu önermelerdir. Bunlarla çok sık karşılaşırız.

Önem

Bu bölüme, argümanları yeniden oluştururken ilgisiz unsurları çıkarmanın gerekliliğinden bahsederek başlamıştık. Şimdi bu konunun bazı başka yönleri ve daha da karmaşık bir hâle geldiği bazı örnekler üzerinde duracağız. Şu argümanı ele alalım:

Les Champignons genellikle dolu oluyor (Profesör Gilmour beni bir kez oraya akşam yemeğine götürmüştü). O yüzden Les Champignons'un bu gece de dolu olacağından emin olabiliriz.

Bunun tümevarımsal açıdan kuvvetli bir argüman olduğunu yeniden oluşturmaya gerek kalmadan görebilirsiniz (elbette tümdengelimsel açıdan geçerli değildir). Argümanı şöyle yeniden oluşturmaya deneyebilirsiniz:

P1) Les Champignons genellikle dolu oluyor.

P2) Profesör Gilmour bir kez beni Les Champignons'da akşam yemeğine götürmüştü.

C) Muhtemelen Les Champignons bu gece de dolu olacak.

Ancak eğer biraz düşünürseniz, P2'yi yeniden oluşturulan argümana dâhil etmenin bir anlamı olmadığını görebilirsiniz. Restoranın dolu olacağı düşüncesi yalnızca P1'e dayanmaktadır; argüman sahibinin bir kez orada Profesör Gilmour ile yemek yemiş olması önemsizdir. Argüman sahibi tarafından dile getirilen bir önerme sonuca ulaşan muhakeme açısından önem taşıyorsa, o önermeye yeniden oluşturulan argümanda yer verilmemelidir.

Argümanda önemsiz unsurlara yalnızca dikkat dağıtıcı oldukları için yer vermediğimizi düşünebilirsiniz. Ancak aslında bunlar argüman hakkında yapacağımız değerlendirmeyi daha önemli bir açıdan da etkileyebilir. P1'in doğru, P2'nin ise yanlış olduğunu varsayalım; Profesör Gilmour ile gerçekte olduğundan daha samimiymiş gibi görünmek isteyen argüman sahibi yalan söylemiş ve Profesör ile akşam yemeğine çıktığını iddia etmiş olsun. Eğer bu yalanı fark eder ama argümanı yukarıdaki biçimde oluşturmakta ısrar edersek, argümanın sağlam olmadığına karar vermek zorunda kalırız. Hatta yalanı fark edip argüman sahibine öfkelenirsek, böyle yapmayı isteyebiliriz. Diğer yandan bu bir hata olacaktır çünkü P2 argüman açısından önemsizdir. Argüman şu şekilde gösterilmelidir:

P1) Les Champignons'da genellikle yer yoktur

C) Muhtemelen Les Champignons'da bu gece de yer olmayacak.

P1 doğru olduğuna ve tümevarımsal çıkarım makul olduğuna göre, argüman tümevarımsal açıdan sağlamdır.

Bu bariz bir husus gibi görünse de bazı örneklerde daha zor göze çarpar. Böyle durumlarda, özellikle de argümanı çürütmeyi arzu ediyorsak, kolaylıkla gözden kaçırılabilir. Şu örneği ele alalım:

Eğer tuna endüstrisine daha sert düzenlemeler getirilmezse tuna popülasyonları ortadan kaybolacağı için endüstri tamamen çökecek. Kanıtlar ortada: Son dokuz yıldır avlanan tuna miktarında her yıl önemli bir düşüş görülmektedir. Hatta balık sayısı azaldığı için Orta Pasifik Tuna Şirketi iflas etti.

Argümanı başlangıçta şöyle yeniden oluşturduğumuzu varsayalım:

- P1) Son dokuz yıldır avlanan tuna miktarında her yıl önemli bir düşüş görülmektedir.
P2) Geçen yıl Orta Pasifik Tuna Şirketi iflas etti.

C) Eğer tuna endüstrisine daha sert düzenlemeler getirilmezse endüstri tamamen çökecek.

Şimdilik bağlayıcı öncülleri eklemiyoruz. Burada argüman sahibi, P1'in sonucu tek başına desteklediğini iddia ediyor. Ancak argüman sahibi, bir örneğe dayanarak tuna sayısının tüm endüstriyi zor durumda bırakacak kadar azaldığına ilişkin genel bir önermeye ulaşan tümevarımsal bir çıkarım biçimindeki P2'nin de ilave bir kanıt sunduğunu da düşünmektedir. Öyleyse P2 argüman açısından tamamen önemsiz de olmaz. Hem P1 hem de P2 sonucu desteklemektedir. Şimdi P1'in doğru ama P2'nin yanlış olduğunu keşfettiğinizi farz edin; Orta Pasifik Tuna Şirketi iflas etmeyip daha büyük Pan-Pasifik Tuna Şirketi tarafından satın alınmış. O zaman P2 yanlış olduğundan argümanın sağlam olmadığına karar verebilirsiniz. Hatta bu hatadan faydalanıp argüman sahibinin itibarını sarsmaya çalışabilirsiniz. Eğer tuna balıkçılığına daha fazla düzenleme getirilmesine karşı çıkan biriyseniz, bu olgusal hataya dikkat çekmek, insanları düzenlemelerin artırılmasını destekleyen argümanları dinlememeye ikna etmek için güzel bir retorik strateji olabilir. Yine de eleştirel düşünme açısından bu bir hata olacaktır. Çünkü P1 tek başına sonucu kabul etmek için yeterli bir nedendir. P2'nin yanlışlığına takılıp kalmak, dikkatimizi argüman sahibinin sunduğu P1 önermesine vermemizi engellemekten başka bir işe yaramaz. İyi niyet ilkesine göre, argümanı son kez yeniden oluştururken P2'yi kullanmamamız gerekir. Daha kesin bir dille ifade etmek gerekirse: P1 ile P2 sonucu birbirlerinden tamamen bağımsız bir şekilde desteklemektedir. Bu nedenle aslında argüman sahibinin sonucu destekleyen iki argüman sunduğunu düşünmeliyiz. Bunlardan birinin çürük olduğunu biliyoruz. Bu durumda iyi niyet ilkesine göre diğer argümana, P1'i kullanan argümana odaklanmamız gerekir. Gerekli bağlayıcı öncülleri ve ara sonucu eklersek, şunu elde ederiz:²

- P1) Son dokuz yıldır avlanan tuna miktarında önemli bir düşüş görülmektedir.
P2) Eğer son dokuz yıldır avlanan tuna miktarında önemli bir düşüş görülüyorsa, tuna endüstrisine daha sert düzenlemeler getirilmemesi hâlinde tuna popülasyonu ortadan kaybolacaktır.

C1) Tuna endüstrisine daha sert düzenlemeler getirilmemesi hâlinde tuna popülasyonu ortadan kaybolacaktır.

P3) Eğer tuna popülasyonu ortadan kaybolursa tuna endüstrisi tamamen çökecektir.

C2) Tuna endüstrisine daha sert düzenlemeler getirilmemesi hâlinde endüstri tamamen çökecektir.

Bu yeniden oluşturma, mevcut hâliyle akla yatkın bir argüman elde etmemizi sağlar. Yararlı olabilecek iki yorum yapabiliriz.

Birincisi, her zamanki gibi, argümanın esasına hiçbir katkısı olmayan “kanıtlar ortada” söz öbeğini kaldırdığımıza dikkat edin. İkincisi, bu örnekte mantıksal toparlama yaklaşımımızı son derece katı bir şekilde uyguladık. Argümanda nedensel olmayan ve “göre” sözcüğüne benzer bir şekilde görev yapan bir “için” sözcüğü bulunuyordu (bkz. s. 20-22). Bu sözcük yerine bir koşullu önerme kullanıp koşullu önermenin ön bileşeni ni ayrı bir öncül biçiminde ifade ederek argümanın mantıksal dokusunu “açtık”.

C1 ile P3’ten C2’ye ulaşan argümanın geçerli olduğunu kolaylıkla görebilirsiniz. Tuna endüstrisine daha sert düzenlemeler getirilmediğini varsayalım. Bu durumda C1’e göre tuna popülasyonu ortadan kaybolacaktır. Öte yandan eğer öyle olursa P3’e göre tuna endüstrisi çökecek. Öyleyse, C1 ile P3’e dayanarak tuna endüstrisine daha sert düzenlemeler getirilmezse tuna endüstrisinin çökeceği sonucuna varabiliriz ki C2 de tam olarak bunu söylemektedir. (Bu, Üçüncü Bölüm’ün sonunda incelediğimiz “zincir argümanlara” bir örnektir.)

Şimdi bu kısmın ana konusuna dönelim. Bu kısımdan alınması gereken ders, argüman sahibi tarafından fiilen ileri sürülen öncüllerin doğruluk değerlerinin, argümanın sağlamlığı açısından daha çok veya daha az önem taşıyabileceğidir. Bir öncülün yanlış olması bazen son derece önemliyken başka zamanlarda ise çok daha az önem taşıyabilir. Öncüllerin önemi, hatanın niteliğine ve öncülün argümanda oynadığı role bağlıdır. Dolayısıyla yeniden oluşturma sürecinde önem derecesi de dikkate alınmalıdır.

Bulanıklık ve Belirsizlik

Eğer bulanıklık ve belirsizlik hakkındaki açıklamalarımızı net bir şekilde kavrayamadıysanız, bu kavramlara ilişkin İkinci Bölüm’de sunduğumuz incelemeyi gözden geçirmelisiniz. Bu kısımda argümanlarda belirsizlik ve bulanıklık ile karşılaştığınızda neler yapmanız gerektiğini açıklayacağız.

Bulanıklık

Argümanları yeniden oluştururken, argümanın orijinal ifadesinde herhangi bir bulanıklık varsa bunu ortadan kaldırmamız gerekir. Eğer orijinal ifade bulanık bir cüm-

le içeriyorsa, argüman sahibinin hangi olası yorumu kastettiğine karar vermemiz ve argümanı yeniden oluştururken kastedilen anlamı bulanıklığa yer bırakmadan iletecek sözcükler kullanarak cümleyi yeniden yazmamız şarttır.

Bir örnek verelim: Londra’da yaşayan Jane, hisse senedi piyasasına (borsaya) yatırım yapmaya karar vermiş olsun. Bir yatırım danışmanı aramaya karar veriyor ve aşağıdaki gibi bir ilan görüyor:

Sharemasters: Londra’nın lider kişisel yatırım önerisi servisi!

Bu ifadenin doğru bir önerme olduğunu, Jane’in de iddianın doğru olduğuna inandığını varsayalım; Jane Sharemasters’ın Londra’nın lider kişisel yatırım önerisi servisi olduğunu kabul ediyor. Doğru olmasa böyle bir iddia yayınlamanın dolandırıcılık olacağını varsayan Jane, aşağıdaki gibi akıl yürütüyor (basitlik sağlamak adına reklamdaki Londra referansını göz ardı edeceğiz; bu vurgulamak istediğimiz konuyu etkilemeyecek):

P1) Sharemasters, lider kişisel yatırım servsidir.

P2) Eğer bir kişisel yatırım servisi kullanacaksam lider kişisel yatırım servisini kullanmalıyım.

C) Eğer bir kişisel yatırım servisi kullanacaksam Sharemasters’ı kullanmalıyım.

Bu, tündengelimsel açıdan geçerli bir argümanmış gibi görünüyor. Ancak emin olamıyoruz çünkü P1 bulanık bir önerme. Bu bağlamda “lider” ne anlama geliyor? Sharemasters’ın en *etkin* kişisel yatırım servisi olduğu –müşterilerine diğer kişisel yatırım servislerinden daha iyi kazanç sağladığı– anlamına gelebilir (şüphesiz reklamcılar da Jane gibi kişilerin böyle düşüneceğini ummaktadır). Ancak Sharemasters’ın bu tür *en büyük* –yani en çok müşteriye sahip– kuruluş olduğu anlamına da gelebilir (McDonalds işte bu anlamda dünyanın lider restoranıdır). Hatta Sharemasters’ın en *kârlı* –yani müşterilerine değil, sahiplerine en fazla kâr getiren– kişisel yatırım servisi olduğu anlamına da geliyor olabilir (ne de olsa bu kuruluş bir işletmedir ve belirli bir iş alanında kimin “lider” olduğunu belirleyen ölçütün kârlılık olduğunu söyleyebiliriz). Şimdi de Jane’in argümanını değerlendirmek istediğinizi varsayalım. Bulanıklığın farkındasınız, bu yüzden P1’i üç şekilde de yorumlayarak üç argüman oluşturuyorsunuz:

A P1) (a) Sharemasters, müşterilerine diğer bütün kişisel yatırım servislerinden daha yüksek kazanç sağlar.

P2) (a) Eğer Jane bir kişisel yatırım servisi kullanacaksa, müşterilerine diğer bütün kişisel yatırım servislerinden daha yüksek kazanç sağlayan yatırım servisini kullanmalıdır

C) Eğer Jane bir kişisel yatırım servisi kullanacaksa, Sharemasters'ı kullanmalıdır.

B P1) (b) Sharemasters kendi hissedarlarına diğer bütün kişisel yatırım servislerinden daha fazla kâr sağlar.

P2) (b) Eğer Jane bir kişisel yatırım servisi kullanacaksa, kendi hissedarlarına diğer bütün kişisel yatırım servislerinden daha fazla kâr sağlayan bir yatırım servisi kullanmalıdır.

C) Eğer Jane bir kişisel yatırım servisi kullanacaksa, Sharemasters'ı kullanmalıdır.

C P1) (c) Sharemasters en büyük kişisel yatırım servsidir.

P2) (c) Eğer Jane bir kişisel yatırım servisi kullanacaksa, en büyük kişisel yatırım servisini kullanmalıdır.

C) Eğer Jane bir kişisel yatırım servisi kullanacaksa, Sharemasters'ı kullanmalıdır.

Artık her üç argümanın da tündengelimsel açıdan geçerli olduğundan eminiz. Peki, bu argümanlar sağlam mı? Önce B ve C argümanlarına bakalım. P1(b) ile P1(c)'nin doğru olduklarını kabul etsek bile bunlar sağlam argümanlar gibi durmamaktadır çünkü ne P2(b) ne de P2(c) doğru görünmektedir. Bir dereceye kadar akla yatkın olduklarını kabul edebiliriz; ne de olsa eğer Sharemasters müşterilerine para kazandırmada çok başarısız olsaydı o kadar büyüyemez veya kârlılığını o kadar artıramazdı. Ancak bunlar çok güvenilir varsayımlar değildir; örneğin, C şıkkındaki gibi akıl yürütmek, dünyanın en büyük restoranı McDonalds olduğu için en güzel yiyeceklerin orada olduğu sonucuna varmaya benzer.

Bu nedenle ancak A şıkkındaki argümanı kastettiyseniz Jane'in sağlam bir argümana sahip olacağı sonucuna varabilirsiniz. Varsayalım ki araştırdınız ve Sharemasters'ın gerçekten en büyük ve en kârlı kişisel yatırım servisi olduğunu buldunuz. Ancak yine varsayalım ki en etkili kişisel yatırım servisi olmadığını gördünüz; büyüklüğü ve kârlılığı, aldığı yüksek ücretlerden, kurumsal etkinliğinden ve etkili reklamlarından kaynaklanıyor. Yani P1(b) ve P1(c) doğru ama P1(a) yanlış. Dolayısıyla argüman A'nın geçerli ama çürük olduğu sonucuna varmalısınız. B de C de sağlam görünmediğine göre, Jane'in orijinal argümanının çürük olduğu sonucuna varmak zorundasınız; argüman, üç olası yorumun hiçbirinde sağlam görünmüyor.

Bunu keşfedilmemiz için orijinal argümandaki bulanıklığı ortadan kaldırmamız şarttı çünkü orijinal argümanın sağlam olduğunu düşünmek son derece kolaydı. Bu tür reklamların, böyle bulanıklıkları *istismar ettiklerini* söyleyebiliriz. Eğer Sharemasters gerçekten en büyük kişisel yatırım servisi ise ama en etkilisi değilse, sloganın doğru bir yanı vardır. Ancak reklamcılar, okurların iddiayı A argümanı gibi (ya da belirli bir türdeki en büyük servisin en etkili servis olacağına yönelik şüpheli bir varsayımda bulunarak B argümanı gibi) yorumlayacaklarını da umabilir.

Yeniden oluşturma'nın temel amaçlarından birinin, argümanı oluşturan önermeleri en net biçimde temsil etmek olduğunu hatırlayın. Bu yüzden önermeleri ifade etmekte kullanılan dili değiştirmekten kaçınmamalıyız; dili değiştirirken tek yaptığımız, argüman sahibinin ne düşündüğünü daha iyi kavramaya çalışmaktır. Argüman sahibinin düşüncelerini değiştirmeyeceğimizi veya çarpıtmayacağımızı garanti edemeyiz ama dilin bulanık olarak kalmasına izin vermenin bir anlamı da yoktur. Çünkü hangi argümanı değerlendirmeye çalıştığımızı bilmeden o argümanı değerlendirmemiz imkânsızdır. Eğer bir bulanıklığın iki yorumu arasında karar veremiyorsak argümanın her iki yorumunu da vermeli ve iki argümanı birbirlerinden bağımsız olarak değerlendirmeliyiz.

Belirsizlik

İkinci Bölüm'de de belirtildiği gibi, birçok sözcük ve söz öbeği "kel" sözcüğündekine benzer bir belirsizlik içerir. Örnek olarak "uzun", "turuncu", kum yığını" sözcüklerini verebiliriz (yani uzun ile uzun-olmayan, turuncu ile kırmızı arasında kesin bir sınır belirleyemeyiz ve bir kum yığını oluşturmak için tam olarak kaç kum tanesine ihtiyacınız olduğunu söyleyemeyiz). Bu tür tüm sözcükler boy, (kırmızıdan turuncuya, sarıya, yeşile, maviye ve mora dönüşen) renk yelpazesindeki bir bölge veya kum miktarı gibi sınırları "belli olmayan" özelliklerle ilişkilidir ama terimlerin *anlamı* nettir. Terimlerin kaplamaları (hakkında geçerli oldukları şeyler dizisi) belirsizdir ama ifade ettikleri kavramlar veya fikirler belirsiz değildir.

Bu tür sözcükler argümanları yeniden oluşturma veya değerlendirmede nadiren sorun yaratır.⁵ Eleştirel düşünme açısından daha önemlisi, gerçek *anlamları* belirsiz olan sözcüklerdir. Hatta kamusal (veya özel) söylemlerdeki retorik açıdan güçlü veya duygusal açıdan kışkırtıcı sözcüklerin çoğu böyle bir belirsizliğe sahiptir. Aşağıdakini inceleyin:

- siyaset/siyasi
- liberal
- seçkincilik
- radikal
- ideoloji
- haklar

- ırkçılık
- tutucu
- egemenlik
- terörizm
- özgürlük savaşçısı
- sorumluluk
- aşk
- kitle imha silahları
- siyasi doğruculuk

İkinci Bölüm’de de belirtildiği gibi, anlamlarını kesin olarak bilmememize rağmen, genellikle bu şeylerin kötü ya da iyi şeyler olduklarını düşünürüz. Tipik olarak bu sözcükler aralarında kesin bir birlik olmayan şeylerin oluşturduğu bütün bir gruba veya kümeye işaret eder.

Örnek olarak, “tutucu” (siyasi anlamda) sözcüğünü alalım. Sık sık “tutucu” biri ile ilişkilendirilen çeşitli özellikler vardır:

Tutucu

- Minimal devlete inanır.
- Serbest piyasa ekonomisini savunur.
- Devlete ait sanayilerin ve hizmetlerin özelleştirilmesini savunur.
- İşsizlik yardımı, refah devletine vs. karşıdır.
- “Geleneksel” değerleri savunur: aile yanlısı vs.
- Azınlıklara, kadınlara vs. devlet yardımına karşıdır.
- Güçlü bir polisi ve orduyu, ağır hapis cezalarını destekler.
- İşçi ve çevre gruplarına karşı işletmeleri savunur.

Tüm bu özellikleri ya da eğilimleri taşımayan birine de haklı olarak “tutucu” diyebilirsiniz. Bir tutucu olmak için tam olarak hangi özelliklere sahip olmanız ve hangilerine sahip olmamanız gerektiği net değildir. Öyleyse “tutucu” belirsiz bir terimdir.

Argümanları yeniden oluştururken en iyisi belirsiz sözcükleri çıkarmaktır. Bunu aşağıdaki örnekte de görebiliriz:

Milletvekili Jeremy Price, “geleneksel değerleri” ve suçlulara yönelik daha sert cezaları savunarak tutucu görüşte olduğunu göstermiştir. Dolayısıyla tüm yeni çevre koruma yasalarına karşı çıkacağını kabul edebiliriz.

Bunu iki aşamalı bir argüman olarak, aşağıdaki şekilde temsil etmeyi düşünmüş olabilirsiniz:

P1) Jeremy Price, “geleneksel değerleri” ve suçlulara daha ağır cezalar verilmesini savunmaktadır.

C1) Jeremy Price bir tutucudur.

C2) Jeremy Price, yeni çevre koruma yasalarına karşı çıkacaktır.

P1’den C1’e ve C1’den C2’ye ulaşan çıkarımlar örtük genellemelere dayanmaktadır; önceki dersleri iyi öğrendiğiniz için bunları belirttik hâle getirmeniz gerektiğini biliyorsunuz:

P1) Jeremy Price, “geleneksel değerleri” ve suçlulara daha ağır cezalar verilmesini savunmaktadır.

P2) “Geleneksel değerleri” ve suçlulara daha ağır cezalar verilmesini savunan herkes tutucudur.

C1) Jeremy Price bir tutucudur.

P3) Tüm tutucular yeni çevre koruma yasalarına karşı çıkar.

C2) Jeremy Price, yeni çevre koruma yasalarına karşı çıkar.

C1 ile P2’den C2’ye ulaşan argüman, tümdengelimsel olarak geçerli ama daha sonra P3’ün akla yatkın olmadığını fark edebilirsiniz. Herhâlde *tüm* tutucular çevre koruma yasalarına bu kadar karşı olamaz. Bu yüzden “tüm” sözcüğünün yerine “çoğu” sözcüğünü koyarsınız:

P1) Jeremy Price, “geleneksel değerleri” ve suçlulara daha ağır cezalar verilmesini savunmaktadır.

P2) “Geleneksel değerleri” ve suçlulara daha ağır cezalar verilmesini savunan herkes tutucudur.

C1) Jeremy Price bir tutucudur.

P3) Çoğu tutucu yeni çevre koruma yasalarına karşı çıkar.

C2) Muhtemelen Jeremy Price, yeni çevre koruma yasalarına karşı çıkacaktır.

Bu argüman sıradan birine akla yatkın bir argüman gibi görünebilir; tümevarımsal açıdan sağlam olduğu sanılabilir. Ancak “tutucu” sözcüğünün varlığı, argümanı aslında olduğundan daha iyi göstermektedir. Aslına bakılırsa bu sözcüğü hiç kullanmadan orijinal argümanın mantığını tamamen yeniden oluşturmak mümkündür. Çok basit: Argüman sahibinin Jeremy Price’in yeni çevre koruma yasalarına karşı çıkaca-

ğı sonucuna ilişkin olarak sunduğu asıl kanıt, Price'ın geleneksel değerleri ve suçlulara daha ağır hapis cezaları verilmesini savunmasıdır. Argüman sahibi başka bir kanıt göstermemekte ve "tutucu" sözcüğü herhangi bir rol oynamamaktadır. Bu nedenle, gerekli genellemeyi de eklersek, argümanı pekâlâ şöyle de temsil edebiliriz:

- P1) Jeremy Price, geleneksel değerleri ve suçlulara daha ağır cezalar verilmesini savunmaktadır.
P2) Geleneksel değerleri ve suçlulara daha ağır hapis cezaları verilmesini savunan çoğu insan yeni çevre koruma yasalarına karşı çıkar.

C) Muhtemelen Jeremy Price, yeni çevre koruma yasalarına karşı çıkar.

Bu argüman hâlâ tümevarımsal açıdan kuvvetlidir ve tümevarımsal kuvveti önceki versiyona kıyasla daha az değildir. Ancak argümanın tümevarımsal sağlamlığından emin olamayız çünkü P2'den emin değiliz. Dolayısıyla yukarıdaki yeniden oluşturma orijinal argümanın olası zayıflığına ışık tutmaktadır. Bunu, "tutucu" sözcüğünün yarattığı dikkat dağınıklığını ortadan kaldırarak yapar (P2'nin doğru olduğunu düşünüyor bile olsanız, bu yeniden oluşturma dikkatimizi asıl konuya odakladığını kabul etmelisiniz).

Kamusal söylemlerdeki retorik açıdan son derece güçlü sözcüklerin birçoğu belirsiz olduğu için bunları yeniden oluşturduğumuz argümanların dışında bırakmak iki işe yarar: Argümanı netleştirir ve duygusal açıdan kışkırtıcı sözleri eleyerek dikkatimiz dağılmadan argümanın mantığına odaklanabilmemizi sağlar.

Öyleyse bulanık veya belirsiz dil söz konusu olduğunda yapabileceğimiz en iyi şey onun yerine belirgin ya da bulanık olmayan bir dil koymaktır. Amacımız, kastedilen önermeleri bulanıkığa veya belirsizliğe yer vermeden ifade edebilecek bir dil kullanmaktır. Ancak bu her zaman mümkün değildir. Bir cümle bulanık ise iyi niyet ilkesini uyguladığımızda bile argüman sahibinin farklı olası yorumlardan hangisini kastettiğini her zaman bilemeyebiliriz. Böyle bir durumda, argümanın tüm olası versiyonlarını değerlendirip argüman sahibinin hangisini kastettiğine karar veremediğimizi itiraf etmek zorunda da kalabiliriz. Ayrıca –özellikle argüman sahibinin bulanık değil de belirsiz bir dil kullandığı durumlarda– argüman sahibinin yalnızca dilinin değil, düşünce biçiminin de belirsiz veya bulanık olabileceğini kabul etmemiz gerekir. Aslında argümanda yukarıda sayılanlara benzer belirsiz sözler rol oynuyorsa, durum çoğunlukla budur. Kendi argümanlarınızı oluştururken bu tür sözcüklerden kaçınmanız yerinde olacaktır. Bunlar konuyu netleştirmek yerine karıştırır. Ne var ki tüm belirsiz sözcükleri ortadan kaldıramayız. Bu konuya gelecek bölümde döneceğiz.

Genellemeler Hakkında Daha Fazla Bilgi

İkinci Bölüm’de de belirttiğimiz gibi, yalnızca güçlü genellemeler “tümü”, “hiçbiri” veya “hepsi” gibi niceleyici sözcükler kullanarak doğru bir şekilde dile getirilebilir. Aslında bu sözcüklerin olağan işlevi budur; şüpheyi yer bırakmayacak şekilde kastedilenin güçlü bir genelleme olduğunu ortaya koyarlar. Örneğin, bir toplantıda biri, “Bu salondakiler kokuyor” demek yerine, “Bu salondaki herkes kokuyor” diyebilir. Buna karşılık zayıf genellemeler sıklıkla niceleyici olmadan ifade edilir; “Çocuklar şeker sever” gibi. Bazen de kastedilenin zayıf bir genelleme olduğunu göstermek ve genellenenin ne kadar zayıf (ya da güçlü bir genellemeye ne kadar yakın) olduğunu belirtmek için “çoğu” veya “hemen hepsi” gibi bir niceleyici ekleriz.

Sıklıkla güçlü genellemeler ile zayıf genellemeler arasındaki farka ilişkin bir kafa karışıklığı yaşandığı için argümanları yeniden oluştururken bir genellenenin güçlü mü yoksa zayıf mı olduğunu her zaman açıkça dile getirmeliyiz (bu durumun tek istisnası, sebep ve sonuca ilişkin bildirimlerdir; bu konuyu bölümün sonlarında ele alacağız). Söz konusu karışıklık çoğu kez genelleme belirttik bir niceleyici olmadan ifade edildiği zaman yaşanır. Kastedilen niceleyici örtüktür, dolayısıyla yanlış yorumlamak mümkündür. Bu nedenle niceleyicinin örtük olduğu genellemeler bir bulanıklık kaynağıdır. Bulanıklığı ortadan kaldırmanın yolu da belirttik bir niceleyici eklemektir.

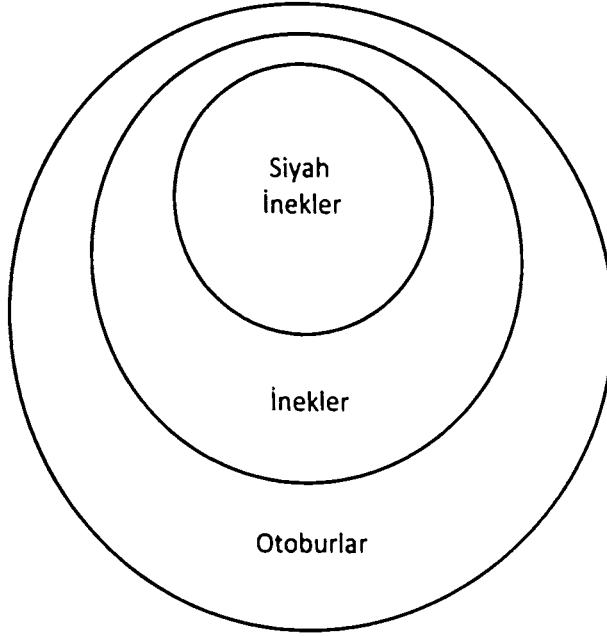
Bir genellenenin kapsamı

Aşağıdaki güçlü genellemeleri ele alalım:

- 1 Tüm inekler otoburdur.
- 2 Tüm siyah inekler otoburdur.

Bu genellemelerin özneleri –genellemelerin bahsettiği şey– sırasıyla inekler ve siyah ineklerdir. Her iki genelleme de doğrudur ve aralarında özel bir ilişki bulunmaz. Bu ilişkinin iki yönü vardır. İlk olarak her iki genelleme de öznelerine aynı özelliği atfetmektedir (otobur olmak). İkincisi, ikinci genellenenin öznesi, ilk genellenenin bir alt kümesidir (tüm siyah inekler inehtir ama tüm inekler siyah değildir). Bu nedenle (1)’in **kapsamının** (2)’ye göre daha **geniş** olduğunu ya da tam aksine (2)’nin kapsamının (1)’e göre daha **dar** olduğunu söyleriz. Genellemeleri ancak birinin öznesi, diğerinin öznesinin alt kümesi ise bu şekilde karşılaştırabileceğimize dikkat edin. Örneğin, “Tüm aslanlar otoburdur” genellemesinin (1) veya (2)’den daha dar veya daha geniş olduğunu söyleyemeyiz. “Tüm koyunlar otoburdur” genellemesinin kapsamını da (1) veya (2) ile karşılaştıramayız.

Şekil 5.4, (1) ile (2)'nin bileşiminin ifade ettiği durumu göstermektedir.

Şekil 5. 4

Bazen bir genellenin kapsamı ile oynayarak bunu daraltmak veya genişletmek önemli olabilir. Genellikle argümanları yeniden oluştururken onları daraltmamız gerekir; genişletmeye son derece ender olarak gerek duyarız. Örneğin, varsayalım ki ateşli bir çevrecisiniz ve doğayı hava kirliliğinden korumak için acilen radikal önlemler alınması gerektiğine inanıyorsunuz. Özellikle de petrol ürünlerine –örneğin, arabalarda kullanılan benzine– olan bağımlılığımızı en kısa sürede sonlandırmamız gerektiğini düşünüyorsunuz. Şöyle bir argümanınız var:

Karbonmonoksit salan özel araçlara izin verilmemeli.
Otomobilleri yasaklamalıyız.

Buradaki muhakeme son derece açık ama yeniden oluştururken argümandaki örtük genellemeye dikkat etmemiz gerekir. Elbette sözünü ettiğimiz örtük genelleme otomobillerin karbonmonoksit saldığıdır. Argüman, aşağıdaki gibi yeniden oluşturulabilir:

P1) Karbonmonoksit salan tüm özel araçları yasaklamalıyız.

P2) Tüm otomobiller karbonmonoksit salar.

C) Tüm otomobilleri yasaklamalıyız.

P1'i yazarken "tüm" niceleyicisini eklediğimize dikkat edin. Genellikle biri bir şeyi "yasaklamaktan" bahsettiğinde "tüm" sözcüğünü (ya da eşdeğer başka bir sözcüğü) kullanmaz ama aslında kastettiği hiçbirine izin verilmemesi gerektir. Yine de her zamanki gibi yeniden oluştururken niceleyiciyi belirttik hâle getirmek faydalı olacaktır. Şimdi P1'e gerçekten inandığınızı varsayalım. Bu argüman, tündengelimsel açıdan geçerlidir. Ancak zayıf bir noktası olduğunu kabul etmelisiniz. Zira yazıldığı şekliyle P2'nin yanlış olduğu açıktır. Örneğin, bazı otomobiller elektrikli ve bataryalarla çalışır. Bunlar petrol yakmaz ve karbonmonoksit salmaz (hatta hiç hava kirliliğine neden olmazlar; en azından doğrudan doğruya). Yani P1 doğru olsa bile sağlam bir argüman sunamadınız demektir.

Tabii P2'deki "tüm" sözcüğü yerine "çoğu" sözcüğünü koyarak argümanı tümevarımsal açıdan sağlam bir hâle getirebilirsiniz. Ancak iki nedenle bundan daha iyisini de yapabilirsiniz.

Birincisi, petrollü araçların sayısında herhangi bir azalma olmadan çoğu otomobilin karbonmonoksit saldığı önermesi yanlış bir hâle gelebilir; bu durumda yanan petrolün neden olduğu kirlilik (ve diğer sorunlar) ortadan kalkmayacaktır. Zira petrollü araçların sayısında herhangi bir azalma olmasa bile üretilen elektrikli arabaların veya diğer alternatiflerin sayısı birkaç yıllık bir süre içerisinde bu araçların sayısını aşabilir. Böyle bir durumda P2 yanlış olacaktır ama aynı miktarda kirlilik yaymaya devam ettikleri için siz yine de petrollü araçlar aleyhindeki argümanınızı savunmak isteyeceksiniz.

İkincisi, "tüm" sözcüğü yerine "çoğu" sözcüğünü kullanmak argümanı sağlam bir hâle getirirse de konuyu bir başka alternatif kadar netleştirememektedir.

Bu diğer alternatif, P2'de ifade edilen genellemenin kapsamını değiştirmektir; daha açık bir ifadeyle bu genellemenin **kapsamını daraltmaktır**. "Tüm otomobiller karbonmonoksit salar" yerine daha doğru olan "Tüm petrollü otomobiller karbonmonoksit salar" önermesini kullanabilir ve argümanı şu şekilde yeniden yazabiliriz:

P1) Karbonmonoksit salan tüm özel araçları yasaklamalıyız.

P2) Tüm petrollü otomobiller karbonmonoksit salar.

C) Tüm petrollü otomobilleri yasaklamalıyız.

P1'in doğru olduğunu kabul edersek bu, tündengelimsel açıdan sağlam bir argümandır. P1'den emin olmasanız bile bu argüman her halükârda öncekinden çok daha iyi bir argümandır çünkü yeni P2 eski P2'den daha dar bir genelleme olduğu için öncül-lerin doğru olma ihtimali daha yüksektir. Üstelik genellemeyi daraltarak sorunu da

daha kesin bir şekilde tanımlamış olduk. Artık sorunun tartışma konusunun tüm otomobillerin değil, petrollü otomobillerin kullanımı olduğu açıkça belirtilmiş durumda.

Dolayısıyla argümanları yeniden oluştururken ihtiyacımız olandan daha geniş kapsamlı güçlü bir genelleme kullanmak şüphe yaratıyorsa, onun yerine bu şüpheleri ortadan kaldıracak daha dar bir genelleme kullanmaya dikkat etmeliyiz. Eğer istenen sonuca götüren bir argüman oluşturmak için daha dar (ama güçlü) bir genelleme yeterliyse, dar genelleme tercih edilmelidir. Bu, mümkünse her zaman daha dar genellemeler tercih etmemiz gerektiği anlamına gelmez. Örneğin, P2'yi, "Tüm *mavi* petrollü otomobiller karbonmonoksit salar" şeklinde yazmak argümanı iyileştirmeyecektir. Zira "mavi" sözcüğünün eklenmesi genellenenin doğru olma ihtimalini (en azından kayda değer oranda) artırmadığı gibi, bizi istenen sonuca ulaştıracak argümanın da geçersiz olmasına yol açar. Anlatmak istediğimiz nokta şudur: Eğer bir genelleme diğerinden daha darsa ve doğru olma olasılığı daha yüksekse, istenen sonuca ulaşmak için yeterli olması kaydıyla dar genelleme kullanılmalıdır.

Bazı durumlarda genelleme yapmak istediğimiz olgular sınıfına ilişkin doğal bir sözcük veya söz öbeği olmayabileceğini unutmayın. Böyle durumlarda genellenenin kapsamını daraltmak için karşıt örnek oluşturabilecek belirli bir sınıfı doğrudan doğruya dışlamamız gerekir. Örneğin, "O bir memeli, dolayısıyla uçamaz" çıkarımına bakalım. Gerekli olan "*Yarasalar dışında* hiçbir memeli uçamaz" genellemesidir çünkü "hiçbir memeli uçamaz" yanlıştır (ve elbette ilgili canlının bir yarasa olmadığını söyleyen bir genellemeye de ihtiyaç duyacağız; uçan sincap sorununu göz ardı ediyoruz).

Uygulamalı Muhakeme

Yukarıdaki otomobillere ilişkin argümanın *uygulamalı* bir sonucu vardır: Belirli bir eylem öngörür veya önerir. Argümanın söylediği kabaca, arzu edilen bir sonuca veya hedefe (karbonmonoksit yayan araçlara alternatif bulma) ulaşmak isteniyorsa, belirli bir şeyi yapmanın (petrollü otomobilleri yasaklama) şart olduğudur. Uygulamalı sonuçları olan diğer argümanlar, arzu edilen hedefe ulaşmak için belirli bir eylemin yeterli olacağını ve bu nedenle söz konusu eylemin yapılması gerektiğini söyleyen argümanlardır. Başkaları ise belirli bir eylemin istenmeyen bir sonuca yol açacağını ve dolayısıyla yapılmaması gerektiğini söyler. Sıklıkla **uygulamalı muhakeme** veya sebep-sonuç muhakemesi denen bu tür muhakemeler normalde iki tür gözetime dayanır: İlk olarak bir sonucun arzu edilir olduğu veya olmadığı belirtilir (aşağıdaki örneklerde de göreceğiniz gibi, bu kitapta sonucu belirtmek için "yapmak zorundadır" veya "yapmalıdır" kullanmayı tercih ediyoruz. Normalde "yapmak zorundadır",

“yapmalıdır” sözcüğüne kıyasla daha güçlü bir talep veya gereklilik ifade eder). İkinci, aşağıdakilerden birini söyleyen bir önerme ileri sürülür:

- 1) Eğer şu-ya-da-bu eylem yapılırsa sonuç elde edilecektir.
- 2) Eğer eylem yapılırsa sonuç elde edilmeyecektir.
- 3) Eğer eylem yapılmazsa sonuç ortaya çıkmayacaktır.
- 4) Eğer eylem yapılmazsa sonuç ortaya çıkacaktır.

Ancak önemli bir güçlük de söz konusudur. Varsayalım ki doktor sayısını artırmanın NHS’yi (Birleşik Krallık Ulusal Sağlık Hizmetleri) iyileştireceğine inanıyoruz. Şöyle bir argüman hazırlayabiliriz:

- P1) NHS iyileştirilmelidir.
P2) Eğer doktor sayısı artırılırsa NHS iyileşecektir.

C) Doktor sayısı artırılmalıdır.

Bu bir başlangıç olabilir ama bu şekliyle yeterli değil. Zira eğer düşünürseniz argümanın geçerli olmadığını göreceksiniz. Şu-ya-da-bu eylemin arzu edilen bir sonuca yol açtığı önermesine dayanarak şu-ya-da-bu eylemi yapmamız gerektiği sonucuna varamayız (ayrıca güneş şapkası kuralına dair önceki örneğe tekrar bakın, s. 165-167). Bunun iki nedeni vardır:

İlk olarak önerilen eylemin **maliyetinin** sonucun getireceği **faydaya** ağır basmayacağından emin olmalıyız. Örneğin, hükümetin NHS bütçesini on katına çıkarması da şüphesiz NHS’yi iyileştirecektir. Ancak bu iyi bir fikir değildir çünkü maliyeti çok yüksektir. Bu durum –“maliyeti tartma”– en net para söz konusu olduğunda görülebilse de yalnızca parasal konularla sınırlı değildir. Örneğin, güçlü kaslara sahip olmak istiyorsanız, güçlü kaslara duyduğunuz arzu ile egzersiz yapmanın “maliyetini” (harcadığınız zaman, çektiğiniz acı vs.) kıyaslamamız gerekir. Aslında NHS hakkındaki argümanda bile NHS’yi iyileştirmenin değerini parayla ölçebileceğimizi varsaymıyoruz.

İkinci olarak da aynı faydaya daha az maliyetle ulaşmamızı sağlayacak başka bir yol bulunmadığından emin olmalıyız. Yani önerilen eylemin, arzu edilen sonuca ulaşmak için en *etkin* veya en *hesaplı* yol olduğundan emin olmalıyız.

Öyleyse uygulamalı muhakemeyi yeniden oluştururken bu iki hususu da öncüller olarak argümana dâhil etmemiz şarttır. Bu durumda NHS hakkındaki argüman şu-na benzeyecektir:

P1) NHS iyileştirilmelidir.

P2) Eğer doktor sayısı artırılırsa NHS iyileşecektir.

P3) NHS'yi iyileştirmenin getireceği faydalar, doktor sayısını artırmanın maliyetine ağır basacaktır.

P4) Doktor sayısını artırmak, NHS'yi iyileştirmenin en etkin yoludur.

C) Doktor sayısı artırılmalıdır.

Bu argüman geçerlidir. Kesin konuşmak gerekirse, artık P1 ve P2'ye ihtiyacımız kalmamıştır çünkü bunları P3 ile P4'ten çıkartabiliriz; ama bu önermeleri yeniden oluşturduğumuz argümanda bırakmak zararsızdır ve argümanı netleştirir. Elbette argüman biraz belirsizdir: NHS'nin ne kadar iyileştirilmesi ya da doktor sayısının ne kadar artırılması gerektiğini söylememektedir. Bu argümanı gerçekten sunmak isteyen biri bu ayrıntıları tamamlamak isteyebilir.

Maliyetleri, Faydaları ve Olasılıkları Dengelemek

Uygulamalı muhakeme bir değeri –arzu edilen sonucun değerini– bir başkasıyla –arzu edilen sonuca ulaşmak için kullanılması öngörülen yöntemin negatif değeri ile– kıyaslamayı gerektirir. Prensip olarak uygulamalı muhakeme ile hemen hemen tüm eylemleri mantığa göre açıklayabileceğimizi anlamak önemlidir. Örneğin, eğer bir fincan kahve yapmak için kalkarsam, makul bir şekilde uygulamalı muhakeme uyarınca hareket ettiğim söylenebilir; kabaca, kahvenin getireceği faydanın maliyetine (harcadığım çabaya) ağır basacağını düşünüyorum. Öyleyse bu tür hesaplamalar son derece normaldir; burada tek yaptığımız, hesaplamaları gözler önüne sermek.

NHS'ye dair yukarıdaki argümanı sunan biri, doktorların sayısı artırıldığında bile NHS'nin iyileşmeme ihtimali bulunduğunu kabul edebilir. Ancak NHS'nin iyileşeceğinden makul ölçüde emin olduğu sürece P2 koşullu önermesini olduğu gibi bırakmak, art bileşeninden önce “muhtemelen” sözcüğünü ekleyerek tündengelimsel argümanı, tümevarımsal bir argümana dönüştürmekten daha kolay olacaktır. Bu örnekte sorun görece basittir: Eğer fayda maliyeti aşıyorsa, eylem yapılmalıdır.

Ancak diğer durumlarda –argümanın tümevarımsal biçimde temsil edilmesini gerektiren durumlarda– üç etkeni dengelemek zorunda kalırız: *maliyet*, *fayda* ve *olasılık*. Maliyetlerle faydaları kıyaslamak için genel bir kural olmadığını söylemiştik; aynı şey olasılık için de geçerlidir: sık sık elimizdeki en iyi, en bilinçli tahminlere dayanmak zorunda kalırız. Ancak her tür kıyaslama bazı *kısıtlamalara* uymak zorundadır. Örneğin, bir pencereyi tamir etmeye çalıştığınızı düşünün. Camı çıkardıktan sonra devam eden bir partiye davet ediliyorsunuz. Partiye giderseniz çok eğleneceğinizi bi-

liyorsunuz; pencereyi kolaylıkla yarın da tamir edebilirsiniz ama camı partiye gitmeden önce değiştirecek vaktiniz yok. Ya camı takmadan partiye gidecek ve yağmurun içeri girmesi ihtimalini göze alacaksınız (pencerenin hırsızın giremeyeceği kadar yüksekte olduğunu varsayalım) ya da pencereyi tamire devam edip partiyi kaçıracaksınız. Ne yapmalısınız?

Partiye gitmenin yüksek bir fayda sağlayacağı açık ama yağmurun içeri girmesinin maliyeti de yüksek olacak. İkisinin aşağı yukarı eşit olduğunu kabul edersek, yağmur olasılığına göre karar vermeniz gerektiği ortaya çıkar: Eğer yağmur olasılığı $1/2$ 'den azsa partiye gitmelisiniz; eğer $1/2$ 'den çoksa gitmemelisiniz. Ancak yağmurun içeri girmesinin maliyetinin, partiye katılmanın getireceği faydadan çok daha yüksek olacağını varsayalım. Bu durumda yağmur olasılığı oldukça düşük bile olsa partiye gitme riskine gitmemelisiniz. Bunu bir tablo ile gösterebiliriz:

	Yağmur	Yağmur yok
Partiye git	-10	+5
Partiye gitme	0	0

Burada camı takmadan partiye gitmeniz hâlinde yağmurun neden olacağı sıkıntının, partiye giderseniz ve yağmur yağmazsa alacağınız zevkten kabaca iki kat fazla olduğunu ve partiye gitmemenin ne iyi ne de kötü olacağını varsaydık. Bu ilişkiyi temsil ederken -10 ile +5 rakamlarını kullanmış olmamızın bir önemi olmadığına dikkat edin; kolaylıkla -4 ve +2 veya -2 ve +1 rakamlarını da kullanabilirdik; önemli olan *ilişkidir*. Partiye giderseniz yağacak bir yağmur, partiye gitmeniz ve yağmur yağmaması hâlinde alacağınız zevkten *iki kat kötüdür*. Bunu anlatmanın daha teknik bir yolu şöyle: Partiye gitmeniz hâlinde, yağmur yağmamasının getireceği *pozitif fayda*, yağmurun neden olacağı *negatif faydanın* yarısıdır.

Ayrıca bunlar yalnızca kaba tahminlerdir; kimse sonuçların birbirlerine göre ne kadar iyi veya kötü olacağını *tam olarak* belirleyemez. Ancak bu, hangi sonuçları tercih edeceğimizi bilmediğimiz anlamına gelmez; örneğin, herkes sol ayağını bir yere sıkıştırmanın negatif değeri ile sağ ayağını sıkıştırmanın negatif değerinin aşağı yukarı aynı olacağı ve ikisinin de bacağını kırmak kadar kötü olmadığı konusunda hemfikir kalacaktır. Yapmaya çalıştığımız *elimizden geldiğince* iyi tahminlerde bulunmaktır; daha fazlası şart değil.

Öyleyse bu koşullar altında, yağmur yağma olasılığı yağmama olasılığının yarısından az değilse evde kalmalısınız. Yani yağmur yağma olasılığı üçte birden az değilse evde kalmalısınız.

Burada sözü **beklenen değer** kavramına getirmeye çalışıyoruz:

$o_1, o_2 \dots o_n$ A eyleminin olası sonuçları, $V(o)$ her o sonucunun değeri (maliyeti veya faydası) ve $P(o)$ da her sonucun olasılığı olsun (A eyleminin gerçekleştirilmiş olması hâlinde). Bu durumda A eyleminin beklenen değeri:

$$[P(o_1) \times V(o_1)] + [P(o_2) \times V(o_2)] + \dots [P(o_n) \times V(o_n)]$$

Yani eylemin her olası sonucu için sonucun olasılığı ile değerini (maliyeti veya faydasını) çarparsınız. Sonra bu rakamları toplayarak eylemin beklenen değerini elde edersiniz. Bu yöntemin arkasında yatan düşünce şudur: belirli bir eylemler yelpazesi söz konusu ise kişi **beklenen değeri maksimize eden** eylemi yapmalıdır.

Rasyonel eylemlere ilişkin *kısıtlamalardan* bahsederken kastettiğimiz işte buydu. Eğer olası eylemlerimiz $A_1, A_2, \dots A_n$ ise ve bunlardan biri –örneğin, A_1 – en yüksek beklenen değere sahipse, A_1 eylemi yapılmalıdır. Pencere ile parti örneğinde olasılıklar şöyledir: evde kalıp pencereyi tamir etmek ya da partiye gitmek. Eğer yağmur olasılığının 0,5 olduğunu varsayarsak, yukarıdaki tabloda verilen değerlere göre partiye gitmenin beklenen faydası şudur:

$$(0,5 \times (-10)) + (0,5 \times 5) = (-5) + 2,5 = -2,5$$

Partiye gitmemenin beklenen faydası ise aşağıdaki gibidir:

$$(0,5 \times 0) + (0,5 \times 0) = 0$$

Evde kalıp pencereyi tamir etmenin beklenen faydası (0) partiye gitmenin beklenen faydasından (–2,5) yüksek olduğuna göre, evde kalıp pencereyi tamir etmelisiniz.

Beklenen fayda kavramını iyi anlamak çok yararlı olacaktır çünkü insanların akıl yürütürken en fazla hata yaptığı konulardan biri budur. Örneğin, sık sık şunun gibi argümanlarla karşılaşırız:

Sözün kısası şu: Hükümet ne kadar güvenli olduğunu söylerse söylesin, korkunç bir kaza ihtimalini tamamen ortadan kaldıramıyor. Tüm nükleer santralleri mümkün olan en kısa sürede kapatmalıyız.

Eğer argüman sahibi haklıysa, tüm nükleer santralleri kapatmanın beklenen faydası, böyle yapmamanın beklenen faydasından yüksek olmalıdır. Ancak öyle olsa bile argüman sahibi bize buna inanmak için bir neden vermemiştir. Bu sonuca ulaşabilmek için fiili kaza olasılığını bilmemiz gerekir; ayrıca bir kazanın getireceği maliyetleri de nükleer enerji kullanmaya devam etmenin faydaları ve diğer maliyetleri ve başka enerji kaynaklarına bağlı kalmanın faydaları ve maliyetleri ile kıyaslayabilmeliyiz. Argüman sahibi bu kıyaslamaları sunmamıştır ve bir kaza yaşanmasının *imkânsız* olmadığı gerçeğine itiraz eden kimse de yoktur. Nükleer bir kazanın çok kötü bir şey olacağına da kimse itiraz etmemektedir. Ancak bir eylemin olası sonuçlarından birinin kötü olması –ne kadar kötü olursa olsun– tek başına eylemin gerçekleştirilmemesi gerektiğini gösteremez.

Tüm eylemlerin rasyonelliğinin o eylemin beklenen değerine bağlı olduğunu varsaymak biraz tartışmalıdır. Örneğin, farz edelim ki sizin beyninizde bulunan ender bir enzim ile tedavi edilmezlerse ölmeleri kesin olan on kişi var. Bu enzim başka bir yerde bulunmuyor ve sizin kafanızdan alınması da ölmenize neden olacak. Bir doktor, bu enzimi zorla almaya –dolayısıyla sizi öldürmeye– karar veriyor ama enzim çıkartılmazsa on kişi ölecekken çıkartılırsa yalnızca bir kişi öleceği için bu eylemin beklenen değerinin pozitif olduğunu söyleyerek davranışını gerekçelendiriyor. (Başka bir zararla karşılaşılmayacağını varsayalım; örneğin, doktor cinayetle itham edilmeyecek vs.) Doktorun beyninizden enzimi çıkarma kararının *haklı* veya *gerekçeli* olduğunu söylemek kulağa yanlış geliyor. Bunun nedeni bu eylemin *sizin haklarınızı çiğniyor* olması. Alternatif olarak, savaş hâli dışında masum bir insanı öldürmenin veya bir insanın yaşamından zorla *fayda sağlamanın her zaman yanlış* olduğunu söyleyen mutlak bir ahlak kuralı olduğunu iddia edebiliriz. Dolayısıyla beklenen değer hesaplamalarının belirli bir uygulama sınırı vardır: Önerilen bir eylemin beklenen değeri bize, yapılması haklar veya ahlak kuralları ile yasaklanmamış bir şeyi yapmanın rasyonel olup olmadığını söyler. Normalde ahlak kurallarına doğrudan başvururuz: x'in F özelliği vardır; F özelliğine sahip eylemler asla yapılmamalıdır, dolayısıyla x yapılmamalıdır. Akıl yürütmenin ahlak kuralları konusunda karşılaştığı en büyük zorluk, en azından ilk bakışta, bunların bazen birbiriyle çatışmasıdır; örneğin, bir kişi veya grubun hakları bir başkasının haklarıyla bağdaşmayabilir. Ahlak veya ahlak felsefesi derslerinde öğrenciler sıklıkla bu tür ikilemleri çözmeye yönelik ilkeli yollar bulmaya çalışır. Bir başka temel konu, ahlak kuralları ile beklenen değer (veya *fayda*) arasındaki etkileşim ve ahlak kurallarını açıklarken beklenen değer kavramından ne kadar yararlanabileceğimiz sorusudur. Bu sorunu argümanları yeniden oluşturma sürecimizi karmaşıktırmadan aşmanın bir yolu, hakların ve görevlerin fayda ve maliyet hesabına kendiliklerinden, ba-

ğımsız bir fayda ve maliyet kavramı bağlamında açıklanabileceklerine dair herhangi bir varsayım olmaksızın dâhil olduklarını düşünmektir.

Argüman Sonucu Olarak Açıklamalar

İlk bölümde **argümanlar** ile **açıklamaları** birbirinden ayırmıştık. Bir argüman, bize doğruluk değerinden şüphe duyduğumuz belirli bir önermeye inanmak için nedenler verir. Buna karşılık açıklama *doğruluk değerinden şüphe duymadığımız* belirli bir önerme için durumun *neden* o önermedeki gibi olduğunu anlatır. Sonuçları aslında birer açıklama olan argümanları incelerken bu ayrıma dikkat etmek özellikle önemlidir. Bu gibi argümanların amacı, dinleyicileri filanca şeyin bir olgu ya da olayın gerçek sebebi olduğuna ikna etmektir.

Böyle argümanlar son derece yaygındır; genel olarak “en iyi açıklamaya çıkarım” olarak bilinirler. Tümdengelsel veya tümavarımsal olabilirler. İşte tümdengelsel bir örnek:

Bu bitkiye gübre vermemiş olmalıyız. Hasta değil. Doğru suladık, yeterince güneş görüyor ama yine de büyüyemiyor.

Bu paragraf bir açıklama içermektedir ama yine de bir argümandır. Argümanın sonucuna göre bitkinin iyi büyüyememesinin açıklaması –yani sebebi– bitkiye gübre verilmemiş olmasıdır. Öyleyse argümanı şu şekilde yeniden oluşturabiliriz:

P1) Eğer bir bitki iyi büyümüyorsa ya bir hastalığı vardır ya yanlış miktarda su veriliyordu ya yeterince güneş görmüyordu ya da yeterince gübresi yoktur

P2) Bu bitki iyi büyümüyor.

P3) Bu bitki hasta değil, doğru miktarda su alıyor ve yeterince güneş görüyor.

C) Bu bitkinin yeterince gübresi yok.

Bu argüman geçerlidir. Ancak bir eksiklik var çünkü sonuç, bitkinin iyi büyüyememesinin sebebinin yeterince gübre alamaması olduğunu söylemiyor. Bu, iyi bir argüman hatta argüman sahibinin kanıtlamaya çalıştığı şeyi kısmen ifade ediyor ama tamamen değil. Argümanın tüm kuvvetini sergilemek için hem öncüllerde hem de sonuçta “sebebi” sözcüğünü kullanmalıyız.

- P1) Eğer bir bitki iyi buyümüyorsa bunun sebebi ya hasta olması ya yanlış miktarda su verilmesi ya yeterince güneş görmemesi ya da yeterince gübresi olmamasıdır.
- P2) Bu bitki iyi buyümüyor.
- P3) Bu bitki hasta değil, doğru miktarda su alıyor ve yeterince güneş görüyor.
-

C) Bu bitkinin iyi büyümemesinin sebebi yeterince gübresi olmamasıdır.

Ya da daha doğal bir dille ifade edersek, bu bitki iyi büyüemiyor çünkü yeterince gübresi yok (buradaki “çünkü” sözcüğünün bu bölümün ilk kısmında bahsettiğimiz nedensel kullanımına ilişkin bir örnektir). İstedığımız sonucu elde etmek için P1’de “sebebi” (ya da “çünkü”) sözcüğünü kullanmak zorunda kaldığımıza dikkat edin. Eğer P1’i ilk versiyondaki gibi bıraksaydık, ikinci versiyonun sonuca ulaşan çıkarımı geçersiz olacaktı. Zira A doğruysa (bitkinin yeterince gübresi yoksa) ve B doğruysa (bitki iyi buyümüyorsa) B’nin sebebi A’dır önermesi kesinlikle doğru değildir (tabii eğer A gerçekten B’nin sebebi ise hem A hem de B doğru olmalıdır).

Doğru yeniden oluşturmanın aşağıdaki gibi olmadığına dikkat edin:

- P1) Eğer bir bitki hastaysa, yanlış miktarda sulanıyorsa, yeterince güneş görmüyorsa ya da yeterince gübresi yoksa iyi buyümez.
- P2) Bu bitkinin yeterince gübresi yok.
-

C) Bu bitki iyi buyümüyor.

Bu paragrafta argüman sahibi, bitkinin iyi büyümediğinin dinleyicileri tarafından kabul edildiğini varsayıyor. Bu olgu sorgulanmıyor. Argümanın amacı dinleyicileri bu olgunun sebebi, yani açıklaması konusunda ikna etmek.

Kullanılan kalıbı şöyle gösterebiliriz:

- P1) (Kabul edilen olgu).
- P2) (Kabul edilen olgunun) sebebi ya A ya da B’dir (veya C veya ...).
- P3) B söz konusu değil (C de öyle D de...).
-

C) (Kabul edilen olgunun) sebebi A’dır.⁴

Normalde, P2 “Ne zaman filanca gerçekleşse, sebebi’dır” biçiminde bir kapsayıcı genelleme ile desteklenir. Ama her zaman böyle olmayabilir; bazen belirli bir olgu veya olayın olası sebeplerini bilsek de bu sebeplere ulaşan çıkarımlarda kullanacağımız genellemeleri dile getiremeyebiliriz. Ancak uygun genellemeleri bildiğimiz hâllerde, her zamanki gibi bu genellemeleri de yeniden oluşturmaya dâhil etmeliyiz. Bitki örneğinde de böyle yaptık. Elbette P2’deki olası sebeplere ilişkin liste herhangi bir uzunlukta olabilir.⁵

Dışaçekim

Bu tür argümanlarda başvurulmuş genellemeler çoğunlukla güçlü değil zayıftır ve argümanlar genel olarak tündengelimsel değil tümevarımsaldır. Örneğin, bir otomobilin motor soğutma sistemindeki ani bir hararet artışının sebebi, her zaman olmasa da genellikle ya soğutma sistemindeki bir kaçak ya da fan kayışının kopmasıdır. Bu durumlarda, argümanlar tündengelimsel değil tümevarımsal olacaktır; bu tür argümanlara sıklıkla **dışaçekimli** argüman adı verilir ve bunlar bilim alanında da günlük yaşamda da yaygın kullanılır.

Böyle bir argüman şuna benzeyebilir:

P1) Motor soğutma sisteminin harareti aniden arttı.

P2) Bir motor soğutma sistemindeki ani hararet artışının sebebi hemen her zaman fan kayışının kopması veya soğutma sisteminde bir kaçak olmasıdır.

P3) Fan kayışının kopma ihtimali son derece düşük.

C) Muhtemelen motor soğutma sistemindeki hararet artışının sebebi soğutma sistemindeki bir kaçaktır.

Bu örnekte P3 tamamen başka bir argümanın sonucu olabilir; örneğin, fan kayışının yeni değiştirilmiş olmasından çıkartılabilir.

Nedensel Genellemeler

Önceki örneklerde tikel olaylar veya olgu bağlamları arasındaki nedensel ilişkiler üzerinde durduk. Örneğin, bir arabanın soğutma sistemindeki belirli bir olayın sebebinin belirli bir arıza olup olmadığı üzerinde durduk.

Ancak nedensel bildirimler sık sık belirli olay veya olgu bağlamı türlerine dair genellemeler şeklinde karşımıza çıkar; örneğin:

Güçlü elektrik şokları kaslarda kasılmaya sebep olur.

Bu tür bir bildirim nispeten sorunsuzdur. Kabaca, canlı bir insanın bedenine güçlü bir elektrik akımı uygularsanız (sinir sisteminde bir sorun olmadığı sürece) kasların kasılacağı anlamına gelir. Yani olaylara ilişkin güçlü bir genellemedir. Ancak “sebep” sözcüğünün her zaman hatta tipik olarak bu tür güçlü genellemeleri gösterdiğini söyleyemeyiz. Şunu inceleyin:

Sigara içmek kansere sebep olur.

Bu olaylar, kişiler veya olgu bağlamlarına ilişkin güçlü bir genelleme değildir. Örneğin, her sigara içme eyleminin bir kanser salgınına neden olduğu veya sigara içen herkesin kansere yakalandığı anlamına gelmez. Sigara içmenin genellikle kansere sebep olduğu anlamına bile gelmez (çünkü çoğu sigara tiryakisinin kansere yakalandığı doğru değildir). Bu durumda aşağıdaki argüman tümevarımsal açıdan kuvvetli değildir:

P1) Sigara içmek kansere sebep olur.

C) Eğer sigara içersen muhtemelen kanser olursun.

Peki, öyleyse “Sigara içmek kansere sebep olur” ne anlama gelmektedir? Anlamı, kabaca, sigara içen insanların kansere yakalanmasının sigara içmeyenlere kıyasla *daha muhtemel* olduğudur. Sigara içmek, kanser olma *olasılığını artırır*. Öyleyse bu argüman tümdengelimsel açıdan geçerlidir:

P1) Sigara içmek kansere sebep olur.

C) Eğer sigara içiyorsan kansere yakalanma olasılığın artar.

Ancak şuna dikkat edin: Sigara içme hakkındaki bildirim, bize sigara içmenin kanser olasılığını ne kadar arttırdığını söylemiyor. Bu açıdan belirsiz. Daha kesin bir nedensel genelleme şöyle olacaktır: “Sigara içmek kanser olasılığını yüzde şu kadar artırır.”

Bu husus, genellemelere ilişkin bir başka önemli noktayla bağlantılıdır. Şunu inceleyin:

İlkokul çocuklarına yönelik yakın tarihli bir araştırma, beslenme ile okuldaki performans arasında güçlü bir korelasyon keşfetti: Daha iyi beslenme ile da-

ha yüksek sınav sonuçları arasında güçlü bir bağlantı bulunmaktadır. O hâlde ilkokullardaki performansı iyileştirmek için yapabileceğimiz en basit şeylerden biri, okul yemekhanelerinde sunulan gıdaları iyileştirmektir.

X ile Y arasında bir “korelasyon” keşfetmek, Y özelliği gösteren şeylerin X özelliği göstermeyen şeylere kıyasla X özelliği gösteren şeyler arasında daha yüksek oranda bulunduğunu keşfetmek demektir. Burada argüman sahibinin daha iyi sınav sonuçları ile daha iyi beslenm arasındaki korelasyona dayanarak nedensel bir ilişki çıkarımında bulunduğu görülmektedir. Yedinci Bölüm’de açıklayacağımız dili kullanırsak bu, korelasyon ile sebebi karıştırma safsatasıdır. Çıkarım şu şekildedir:

P1) X ile Y arasında güçlü bir korelasyon var.

C) Y’nin sebebi X’tir.

Yine de bu, iyi bir çıkarım değildir. Aynı kalıbı kullanan aşağıdaki örneğe bakarak bunu kolaylıkla görebiliriz:

P1) Bisiklet sayısı ile hava kirliliği arasında güçlü bir korelasyon vardır.

C) Hava kirliliğinin sebebi yüksek bisiklet sayısıdır.

P1 gerçekten de doğrudur çünkü yüksek bisiklet sayısı ile yüksek seviyede hava kirliliği tipik olarak aynı yerlerde, yani Paris ve Bangkok gibi büyük şehirlerde bulunur. Ama C’nin yanlış olduğu açık. Belli ki bu argüman kalıbı ne geçerli ne de tümevarımsal açıdan kuvvetli.

Genellikle X ile Y arasında nedensellik bağı olmaksızın bir korelasyon varsa, gerçekte hem X’e hem de Y’ye sebep olan temel bir etken söz konusudur. Bisiklet ve kirlilik örneğindeki ortak temel sebep büyük ve yüksek yoğunluklu bir insan nüfusedir (nüfus yoğunluğu, arabalar gibi kirliliğe sebep olan kaynakların varlığını açıklar). Çocuklar ve sınav sonuçlarına ilişkin örneğe gelince, elbette beslenmenin okul performansını etkilediğini düşünmek akla yatkındır ama bu örnekte de ortak bir temel sebep söz konusu olabilir. Örneğin, yüksek eğitimli ailelerin çocukları okula daha iyi odaklanıyor ve yüksek eğitimli aileler daha iyi besleniyor olabilir (belki de daha çok paraları olduğu için daha iyi beslenmeye güçleri yetiyordur). Ya da fakir ailelerin çocukları daha kötü besleniyor ve fakir aileler okul performansını olumsuz

etkileyen başka ailevi sorunlar yaşıyor olabilir. Dolayısıyla korelasyon nedensel bir ilişki olduğu kanısına varmak için yeterli değildir.

Peki, hangi şartlar altında **nedensel bir ilişkinin** mevcut olduğu çıkarımına ulaşabiliriz? Bu sorunun yanıtı yukarıdaki kaba nedensellik tanımından anlaşılabilir: X ile Y arasındaki bir korelasyondan nedensel bir ilişki çıkarımına ulaşabilmek için korelasyonun Y'nin diğer olası sebeplerinin söz konusu olmasa bile mevcut olduğunu veya olacağını bilmemiz gerekir.

Başka bir deyişle, *X hangi şartlarda karşımıza çıkarsa çıksın*, X'in mevcut olduğu durumlarda, Y ile X'in mevcut olmadığı durumlara kıyasla daha sık karşılaşacağımızı bilmemiz gerekir. Diğer olası sebepleri elemeliyiz. Bu durumda çocuklarla ilgili örnekte, varlıklı ailelerin çocuklarının beslenmeleri kötü ise okul başarılarındaki etkisini, yine daha az eğitilmiş ailelerin çocuklarının benzer koşullar altında başarısız olup olmadıklarını ve okul performansını etkileyebilecek diğer alternatif etkenleri de bilmemiz gereklidir.

Bu tür problemlerin farkında olmak, özellikle de bir korelasyon temelinde hatalı bir nedensel ilişki çıkarımı yapıldığında bunu fark edebilmek önemlidir. Ancak korelasyonlar temelinde geçerli nedensel ilişki çıkarımlarında bulunmak için genel bir yöntem tarifi vermek, konunun çok derinlerine inmemize yol açacaktır; Birinci Bölüm'de kullandığımız dille, yukarıda verilen niteleme yalnızca *gerekli* bir şarttır, *yeterli* bir şart değil. Muhtemelen almanız gereken en önemli ders, nedensel bir ilişkinin korelasyonu gerektirdiği fakat *bir korelasyonun nedensel bir ilişkiyi gerektirmediğidir*.

Bir Kestirme

Bir argümanın öncüllerinden biri bir koşullu önermeyse, koşullu önermenin art bileşenini çıkartmak için ön bileşenini ayrı bir önerme olarak yazmak zorundayız. Bu, bir cümleyi iki kez yazmamız gerektiği anlamına geliyor. Böyle yapmak külfetli olabilir ve sıklıkla argümanın yapısını görmeyi gereğinden daha zor bir hâle getirir. Tuna endüstrisine ilişkin argümandaki ilk alt-argümanı yeniden inceleyelim:

P1) Son dokuz yıldır avlanan tuna miktarında önemli bir düşüş görülmektedir.

P2) Eğer son dokuz yıldır avlanan tuna miktarında önemli bir düşüş görülüyorsa, tuna endüstrisine daha sert düzenlemeler getirilmemesi hâlinde tuna popülasyonu ortadan kaybolacaktır.

C1) Tuna endüstrisine daha sert düzenlemeler getirilmemesi hâlinde tuna popülasyonu ortadan kaybolacaktır.

P2, ön bileşeni P1 olan bir koşullu önermedir. P1'in tamamını yazmak yerine "P1" şeklinde kısaltabiliriz. Bu durumda argümanı aşağıdaki gibi yeniden yazabiliriz:

- P1) Son dokuz yıldır avlanan tuna miktarında önemli bir düşüş görülmektedir.
P2) Eğer (P1) ise tuna endüstrisine daha sert düzenlemeler getirilmemesi hâlinde tuna popülasyonu ortadan kaybolacaktır.
C1) Tuna endüstrisine daha sert düzenlemeler getirilmemesi hâlinde tuna popülasyonu ortadan kaybolacaktır.

Bu biçim, argümanı okumayı kolaylaştırır ve sizi cümleleri gereksiz yere yazmaktan kurtarır. Bundan böyle bir argüman, koşullu bir öncüle dayanarak bir çıkarımda bulunduğunda bu kısaltmayı kullanmaktan çekinmeyin.

Bölüm Özeti

Bu bölümde, argümanların **yeniden oluşturulması** sırasında karşılaşılan bazı temel mantık problemlerini ele aldık.

Sürecin genel yönleri arasında **retoriği etkisizleştirmek** (netlik sağlamak için retoriği ortadan kaldırarak yeniden yazmak) ve **mantıksal toparlama** yapmak (koşullu ilişkiler için "ise" gibi mantıksal açıdan net ifadelerden yararlanarak mantıksal bağlantıları netleştirmek) sayılabilir. Birçok durumda, sonucun dayandığı öncüllerden biri veya birkaçı argüman sahibi tarafından örtük bırakılır. Yeniden oluşturmanın zorunlu bir parçası, bu tür öncülleri **belirtik** hâle getirmektir. Örtük öncüller her zaman olmasa da çoğunlukla **bağlayıcı öncüllerdir**: Bunlar ya **koşulu önermelerden** ya da **genellemelerden** oluşur. Bir argümanın öncülleri arasında bir koşullu önerme varsa argüman sahibi, koşullu önermenin sıklıkla bir kapsayıcı genelleme ile desteklendiğini düşünmektedir. Argümanı yeniden oluştururken gerekirse uygun bir kapsayıcı genelleme eklemeye özen göstermeliyiz. Kapsayıcı genellemeler güçlü ya da zayıf olabilir.

Bir argüman sahibi tarafından açıkça dile getirilen her şey argüman açısından **önemli** değildir. Argüman sahibinin ileri sürdüğü bir önerme tamamen önemsiz olabilir; yani argüman sahibi bu önermeyi sonucu desteklemek için ileri sürmemiştir. Bu tür önermeler yeniden oluşturmaya dâhil edilmemelidir. Diğer durumlarda, açıkça dile getirilen bir önerme sonuç için bir miktar bağımsız destek sağlar ama bu önerme göz ardı edilse bile ileri sürdüğü diğer önermeler sayesinde argüman sahibi istediği sonuca ulaşan bir argüman sunmuş olacaktır. Böyle bir durumda, söz konusu öner-

me, argümandan çıkartılmalıdır. Ancak eğer akla yakın olması hâlinde, bu önermeye aynı sonuca ulaşan farklı bir argümanın öncülü gibi davranılabilir.

Mümkün olduğunda **bulanıklık** ve **belirsizlik**, argümandan çıkartılmalıdır. Eğer mümkünse bulanık veya belirsiz dil yerine bulanık veya belirsiz olmayan bir dil kullanılmalıdır. Eğer öncüllerden birinde veya sonuçta bulanık (iki farklı anlamda okunması mümkün) bir sözcük varsa ve hangi anlamın kastedildiği net değilse, argüman her iki anlamı da yansıtacak şekilde iki kere yeniden oluşturulmalıdır.

Yeniden oluşturulan argümanlardaki güçlü ya da zayıf tüm **genellemelerde** belirtik niceleyiciler bulunmalıdır. Öncüllerden biri, bir genelleme ise genellenenin **kapsamı** doğru olma ihtimalini maksimize edecek kadar dar tutulmalı ama sonuca ulaşan çıkarımın geçersiz (veya duruma göre tümevarımsal açıdan zayıf) olmasına yol açacak kadar daraltılmamalıdır.

Uygulamalı muhakeme veya **sebe-sonuç muhakemesi**, belirli bir sonucun arzu edilen veya arzu edilmeyen bir sonuç olduğunu bildiren argümanlarda, o sonucun ortaya çıkması için gerekli veya yeterli olduğu söylenen bir **eylemle** birlikte karşımıza çıkar. Bu tür argümanları geçerli veya tümevarımsal açıdan kuvvetli bir şekilde yeniden oluşturmak için sık sık önerilen eylemin sonuca ulaşmanın en etkin yolu olduğunu söyleyen bir öncül ile sonucun getirdiği **faйдanın**, eylemin **maliyetine** ağır bastığını (veya istenmeyen durumlar için eylemin maliyetinin sonucun faydasına ağır bastığını) söyleyen bir öncül eklememiz gerekir. Bazen eylemlerin sonuçları sadece olasıdır. Bu, bir eylemin **beklenen değerini** gerekirse belirsiz ya da kusurlu maliyet, fayda ve olasılık tahminleri kullanarak hesaplamamızı gerektirebilir. **Ahlak kuralları**, beklenen değere dayanan argümanların sonuçlarını hükümsüz kılabilir.

Argümanlar, açıklamalardan farklıdır ama birçok argümanın sonucu bir **açıklama**dır: Bu tür argümanlar, belirli bir olgu veya olaya ilişkin çeşitli olası sebepler içinden hangisinin gerçek sebep olduğunu belirlemeye çalışır. **Nedensel genellemeleri** kanıtlamaya çalışan argümanlar daha büyük zorluklar yaratır. Sık sık, safsatalı bir şekilde, yalnızca **korelasyonlar** temelinde nedensel genellemelere ulaşıldığını görürüz. Nedensel genellemeler sanıldığı kadar bilgilendirici değildir. Tek söyledikleri, bir tür olay veya olgu bağlamının, başka bir tür olay veya olgu bağlamına ilişkin olasılığı artırdığıdır.

Alıştırmalar

- 1 Aşağıdaki argümanlar verildikleri biçimde geçersizdir. Ancak her birinin örtük bir öncül (argüman sahibinin varsaydığı ama açıkça ifade etmediği bir önerme) olarak ya bir genelleme ya da bir koşullu önerme içerdiği düşünülebilir. Örtük öncülü belirtik hâle getirerek argümanlara kolaylıkla tümdengelimsel geçerlilik

kazandırabilirsiniz. (A) Sonucu ve belirtik öncülleri saptayın, sonra da argümanı geçerli hâle getirmek için gereken öncülü ekleyin. (B) Argümanı standart biçimde yeniden oluşturun. Uygun bir güçlü genelleme düşünebiliyorsanız onu kullanın; aksi hâlde bir koşullu önerme ile yetinebilirsiniz. Tüm koşullu önermeleri "ise" biçiminde yazmalısınız.

- a Bay Bean tam bir salak. Onunla evlenmemelisin.
- b Tüm erkekler salaktır. Onlarla evlenmemelisin.
- c Johnny Blandings Kalesi kitaplarını sevecektir; Jeeves kitaplarını seviyor.
- d Şu şişman adam, o sandalyeye oturacak! Sandalyeyi kıracak!
- e Fiyatlar yükselmeyecek çünkü tasarruf oranı azalıyor.
- f Vettel'in arabası bozulmadıkça Hamilton kazanamaz. O yüzden Vettel'in teknisyeni büyük bir hata yapmadıkça Hamilton kazanamaz.
- g Verdi Rossini'den daha büyük bir besteciydi, o nedenle Verdi'nin Puccini'den de büyük olduğu açık.
- h Yalnızca demokrasiler adil olduğu için hiçbir sosyalist ülke adil değildir.
- i Eğer teklifi kabul etmezse ya geri çekeceğiz ya da artıracacağız. Eğer artırırsak mali riske gireriz. Dolayısıyla eğer teklifi kabul etmezse ya ikinci sınıf bir yönetici ile yolumuza devam edeceğiz ya da mali riske gireceğiz.
- j John getirmediyse hiç kahvemiz yok. John kahve getirmemiş. O yüzden çay içeceğiz.
- k Sigara reklamları insanları sigara içmeye teşvik etmiyor mu? Güldürmeyin beni. Bence çikolata reklamlarının insanları çikolata yemeğe teşvik ettiği açık.

2 Aşağıdakileri retoriği etkisizleştirecek biçimde yeniden yazın.

- a Demokratik adayın sorunlara ilişkin politikası, kazanan taraf hangisiyse onların sürüsüne katılmak.
- b Irak'ın işgali: tüm yanlış hesapların anası.
- c Eğer ticaret tarifelerini getirirlerse eşit şartlarda oynayamayacağız.
- d Genç kızlara yönelik kitaplar yazmaya başladığından beri paraya para demiyor.
- e İstedikleri kadar aynı ideolojinin çığırkanlığını yapsınlar kanmayacağız.
- f Ramsay'in sattığı biyoteknoloji hisseleri mi? Ahmak altınından başka bir şey değil.

- g Abur-cubur tacirlerine karşı açtığımız savaş, son abur-cubur reklamı da çocuk televizyonlarından kalkana kadar devam edecek.
- h Bu yıl sakar doktorlar 40.000 hastayı öldürdü.

3 Mantıksal toparlama: “ise” ve “her” gibi basit mantıksal ifadeler kullanarak aşağıdakileri tek bir cümle şeklinde yeniden yazın.

- a Tutsakları serbest bırakmamakla mı tehdit ediyorsun? O zaman ateşkes yok.
- b Kadınlara daha fazla hitap etmeden seçimleri kazanmamız mümkün değil.
- c En kırılcı söylemlerin bile daima kabul edilebilir olduğu yerler var. Bunlara üniversite diyoruz.
- d Yaprak üfleyici, tırmıktan daha gürültülüdür.
- e Embriyo araştırmaları, insan klonlamaya giden yolun başlangıcı.
- f Son gülen iyi güler.
- g Emek olmadan yemek olmaz.

4 Aşağıdaki koşullu önermeler için uygun kapsayıcı genellemeler bulun. Güçlü veya zayıf genellemeler içinden uygun gördüğünüzü seçin.

- a Eğer John 18 yaşından küçükse yasalara göre Birleşik Krallık'ta tütün mamülleri satın alamaz.
- b Eğer şu bir akrep ise zehirlidir.
- c O peynir Pule peyniri değilse muhtemelen fiyatı fahiş değildir.
- d O resmin yağlıboya olması muhtemel değil; tabii 1500'lü yıllardan sonra yapılmadığı veya ressam Hollandalı ya da Flaman olmadığı sürece.
- e Bir avukatsa muhtemelen argümanları çözümlemede başarılıdır.
- f Eğer şimdi hastanın kanaması varsa tansiyonu düşüyordur.
- g Sadece 17 yaşında ise Annie'nin tek başına Thurso'dan buraya kadar araba kullanması çok tehlikeli.

5 a Doktor Bowes'un bir Ferrari sahibi olmadığını ve Ferrari kullanmadığını bildiğinizi farz edin. Argümanı iyi niyet ilkesi uyarınca yeniden oluşturun.

Aday Doktor Bowes, büyük ve başarılı bir şirketin çoğunluk hissesine sahip. Üstelik yepyeni bir Ferrari kullanıyor. Elbette zengin.

b Aşağıdaki paragraf, davalının iki yıldır ilaç bağımlısı olduğu iddiasını içermektedir. Bu iddianın tamamen yanlış olduğunu bildiğinizi varsayın (davalı asla yasadışı bir uyuşturucu kullanmamış). Argümanı iyi niyet ilkesi uyarınca yeniden oluşturun. Yeniden oluşturmak için bazı cümleleri farklı bir şekilde kurmanız, bazı unsurları göz ardı etmeniz ve örtük öncülleri belirttik hâle getirmeniz gerekecektir. Argümanın sonucu da örtüktür.

Kanıtlar çok inandırıcı. Davalı, iki yıldan uzun süredir ilaç bağımlısıdır. Kanı ve parmak izleri cinayet silahının üzerinde bulunmuştur. Cinayetten en fazla yarım saat sonra kurbanın dairesinden çıkarken görülmüştür. Cinayetten yalnızca 12 saat sonra Yunanistan'a giden bir uçağa binmiştir. Son olarak, kurban, kısa süre önce sanık ile arasındaki ilişkiyi sonlandırmıştı.

- 6 Sık sık iddiaların veya eylemlerin siyasi amaçlar taşıdıkları için eleştirildiğini duyarız. Bazen bunu ifade etmek için birinin "siyaset yaptığı" ya da bir şeyi "siyaset aracı" hâline getirdiği söylenir. Bu ne anlama gelir? Neden bir eleştiridir? Yazılı basından örnekler bularak bir şeyin "siyasi" olduğu söylendiğinde tam olarak ne anlatılmak istendiğini açıklamaya çalışın.
- 7 Aşağıdaki argümanları, bulanık veya belirsiz terimleri çıkarmaya özen göstererek yeniden oluşturun. Cümleleri yeniden yazmanız, bazı unsurları göz ardı etmeniz ve örtük önermeleri belirttik hâle getirmeniz gerekecektir.
- a Bayan Jones, kadın akademisyenler için geniş kapsamlı bir maaş zammına destek vererek feminizme ne kadar bağlı olduğunu gösterdi. Eminim tecavüz suçu için gerekli kanıt standartlarının düşürülmesini de savunacaktır.
 - b Şundan hiç şüphemiz olmasın: Bakıcıları ne derse desin bu sözde "evcilleştirilmiş" kurtlar aslında hâlâ vahşi. Vahşi hayvanlar evde beslenemeyecek kadar tehlikelidir.
 - c Araştırmacılar, gençler arasında eroin kullanımı ile depresyon öyküsü olan ebeveynler arasında bir bağ bulmuş. Dolayısıyla depresyon için psikiyatrik tedavi gören ebeveynlere eroin kullanımının belirtileri iyice anlatılmalı.
 - d Belediye Başkanı, San Francisco'yu yasadışı göçmenler için bir cennet hâline getirdi; San Francisco'nun bir "şehir devlet" değil, Birleşik Devletler içerisinde bir şehir olduğunun farkında değil.

e Sarah Palin'in bir sosyalist olduğu açık: Petrol gelirlerinden tüm Alaska vatandaşlarına genel bir kâr payı dağıtılmasına destek verdi; Obama'yı da işte bu nedenle eleştirmişti: meşru bir şekilde kazanılmış serveti alıp "etrafa dağıttığı" için. Üstelik sosyalizm inançsız bir doktrindir. Bu yüzden bana, Amerikalı olarak sahip olduğumuz hakları, yani düşük vergileri ve silah mülkiyetini savunacağını söylemeyin.

8 Bu argümanı iki kere yeniden oluşturun: birinde belirsiz "siyasi doğruculuk" terimini kullanarak, diğesinde ise kullanmadan.

Bunbury Kadınlar Kulübü, Şehir Konseyi'nden erkeklerin "Kadın Sığınma Evlerine" girmesini yasaklamasını isteyince gördük ki Konseyi etkilemelerine engel olmamız şart. Zira bu "siyasi doğruculuk" virüsünün kadınlar kulübüne de bulaştığını gösteriyor ve hepimiz "siyasi doğruculuğun" ne anlama geldiğini biliyoruz. Okullarda "yanlış" bulunan sözcüklerin kullanılmasını yasaklamak gibi rezillikleri savunacaklar.

9 Aşağıdaki argümanları, gerektiğinde örtük önermeleri belirttik hâle getirerek yeniden oluşturun. Eğer argüman, tümdengelimsel açıdan geçerli değilse, genellemenin kapsamını daraltarak tümevarımsal kuvvetini artırın. Eğer argüman tümdengelimsel açıdan geçerliyse, genellemenin kapsamını daraltarak sağlam olma şansını artırın.

- a Elbette yeni atını çok uğraşmadan eğitebilirsin. Çoğu at eğitilebilir.
- b Çoğu erkek evlenir. Dolayısıyla çoğu erkeğin ya bir kayınvalidesi vardır ya geçmişte vardı ya da gelecekte olacak.
- c Tüm ülkelere denizden saldırı düzenlenebilir. Öyleyse tüm ülkelerin bir donanmaya ihtiyacı vardır.

10 Bu bölümün başında (s. 152-155) incelenen zorunlu askerliğe ilişkin argümanı yeniden oluşturun. Uygulamalı muhakemeye ilişkin kısımda (s. 184-186) verilen önerileri dikkate alın.

11 Aşağıdaki örneği inceleyin:

Dünyadaki çikolata miktarı artırılmalıdır. Eğer kakao ağacı yetiştirmek için Guyana, Surinam ve Fransız Guyanası'nın tamamını kaplayan bir çift-

lik oluşturulursa çikolata miktarı artacaktır. Dolayısıyla kakao ağacı yetiştirmek için Guyana, Surinam ve Fransız Guyanası'nın tamamını kaplayan bir çiftlik oluşturulmalıdır.

Bu argümanda bir tuhaflık olduğu açık. Argüman geçerli mi? Değilse neden? Gerekli öncül veya öncüller hangileridir? Bu öncül veya öncüller akla yakın mı?

- 12 Aşağıdaki argümanı yeniden oluşturun. Birkaç öneri: Bazı ilgisiz unsurları çıkarmanız ve retorik etkisizleştirmeniz gerekecek. Sonucun tam olarak ne olduğunu bulmak kolay değil ve örtük olması muhtemel. Karar verdikten sonra örtük öncülleri eklemeniz gerekebilir. "Sapkın" sözcüğünün rolü hakkında da biraz düşünmelisiniz; bu sözcük belirsiz veya bulanık mı? Yeniden oluşturulmuş argümanda kullanmaktan kaçınmalı mısınız?

Neden evlilik her zaman erkek ve kadın anlamına gelmiştir? Çünkü diğer cinsel ilişkiler sapkındır. Eşcinsel ilişkilerin sapkın olduğu açık; bu, biyolojik bir gerçek. Aynı cinsiyetteki kişilerin evlenmesini yasallaştırmak da bu anlama gelecek: Sapkın cinsel ilişkiler yasalarla korunacak; her ne biçimde olursa olsun, tüm cinsel ilişkiler yasalarla korunacak. O zaman enstest ve hayvanlarla cinsel ilişkinin de yasalarla korunmasını engelleyen ne?

- 13 Aşağıdaki argümanda önemli miktarda retorik, sahne hazırlama ve açıklama bulunmaktadır ama bu aynı zamanda uygulamalı bir argümandır. Yeniden oluşturun. Önemli olabilecek her noktaya yer vermeye çok uğraşmayın; temel amacınız merkezdeki argümanı açıkça ortaya koymak olmalıdır (daha sonra bulduğunuz alt argümanları ekleyebilirsiniz). İlk paragrafın bir kısmı bahsedilen mektubun yazarına yanıt vermeye çalışmaktadır; bu kısmın, yazarın argümanına katkıda bulunup bulunmadığını, eğer bulunuyorsa nasıl bir katkıda bulunduğunu dikkatle düşünün.

Su samurları ve vizonlara ilişkin makalenize yanıt veren mektubun yazarı (Mektuplar, 9 Temmuz) beni büyük hayal kırıklığına uğrattı. Vizonlar hiç de oyuncu ve şirin hayvanlar değildir. Onları gelinciklerle karıştırıyor herhâlde. Burada olmalarının kendi suçları olmadığını kabul ediyorum ama hayatta kalma sorunu da söz konusu değil. Vizonlar buranın

vahşi ortamında cennette gibi: sert kışlar yok, doğal bir düşmanları yok, çeşit çeşit av hayvanı var.

Porsuk ailesinde vizonlar, su samurları ile ağaç sansarları arasında bir ekolojik konuma yerleşmiş, samurların sudaki becerisine ve sansarların doğal saldırganlığına sahip. Bu nedenle vizonlar, ördeklerin ve deniz kuşlarının eskiden avcı hayvanların tehdit edemediği yuva kolonilerine ulaşıp onları ortadan kaldıracabiliyor ve kuşların ada korunaklarını ellerinden alabiliyor. Mektup sahibini, Argyll'e gelip kendi gözleri ile görmeye davet etmek isterim. Vizonlar, adanın doğası için bir baş belasıdır ve görüldükleri yerde yok edilmelidir.⁶

- 14 Aşağıdaki örtük öncülleri ve sonuçları saptama konusunda deneyim kazanmanızı sağlayacak bir başka uygulamalı argüman. Uygulamalı muhakemeye ilişkin talimatlar uyarınca yeniden oluşturun. Mektup esprili bir dille yazılmış ama (örtük de olsa) ciddi bir argüman içeriyor.

Sayın ilgili, polisin sürücülere uygulayacağı uyuşturucu testine dair haberinizi okuduktan sonra ben ve yirmi yaşlarındaki iki oğlum herhangi bir yasadışı madde almadan anlatılan testi denedik.

İkinci testte sürekli başarısız olduk (tek ayak üzerinde dur, başını arkaya eğ, gözlerini kapat, diğer ayağın havadayken kollarını açıp işaret parmağınla burnuna dokun). Sendeleyip birbirimizin çabalarına bakarak kırkırdarken aynı sarhoş gibi görüldüğümüzden eminim.

Dolayısıyla şu karara vardık: Eğer bir polis kontrolünde durdurulursak ve yol kenarında bu testleri yapmamız istenirse önce polis memurundan bize ne yapmamız gerektiğini göstermesini isteyeceğiz.⁷

- 15 Bir arkadaşınız bahse girmek istiyor: Eğer (normal) bir deste iskambil kâğıdından bir as çekebilirseniz size 10 sterlin verecek. Eğer çekemezseniz siz ona 1 sterlin ödeyeceksiniz. Bahsi kabul etmenin beklenen değeri nedir? Kabul etmeli misiniz?
- 16 Postanede bir çekiliş düzenleniyor: katılmak için tek yapmanız gereken verilen adrese adınız ve adresinizi belirten bir mektup göndermek. Dört yüz bin ismin yer aldığı bir fiçiden çekilişle belirlenecek talihli 100.000 sterlin kazanacak!

İkinci sınıf posta pulunun 50 peni olduğunu varsayarsak, mektubunuzu postaya verip çekilişe katılmanın beklenen (parasal) değeri ne kadardır?

17 Aşağıdaki argümanları eleştirin.

- a Nükleer enerjinin herhangi bir emisyon yaymadığını söyleyen eski sloganı tekrarlıyor. Aslında her zaman nükleer döngüye dışarıdan ciddi enerji girdisi olmuştur. Nükleer enerji, çözüm değildir.
- b Milli Piyango'nun amacı, devlet için para kazanmaktır. Bu nedenle bilet satışlarından elde edilen miktar, ödül olarak ödenen miktarı aşar. Dolayısıyla bir piyango bileti almanın beklenen değeri negatiftir. Dolayısıyla piyango bileti almamalısınız.

18 Aşağıdaki paragraf, maliyetleri, faydaları ve olasılıkları dengelediği düşünülebi-
lecek bir argüman içermektedir. Bu doğrultuda yeniden oluşturmaya çalışın.

Biyoteknolojinin ve genetiği değiştirilmiş gıda araştırmalarının ilerle-
mesiyle birlikte, küresel açlığa son vermek, gıda yetersizliğinden kaynak-
lanan hastalıkları engellemek ve dünyanın tehdit altındaki doğal ortamları
korumak artık ulaşabileceğimiz hedefler hâline geldi.

Gıda üretimi hakkındaki tartışmalar yeni yüksek teknoloji yöntemleri-
nin lehine dönmüş durumda. Bu yeni teknolojilerin tüketicilere, üreticilere
ve çevreye sağladığı giderek daha belirgin hâle gelen faydalar, risklere
ciddi oranda ağır basıyor. Her yıl gıda eksikliği nedeniyle milyonlarca can
kaybediyoruz. Etkinlikten uzak, yani geleneksel yöntemler ile gıda üret-
me çabalarımıza binlerce hektarlık değerli habitatları kurban ediyoruz.

Örneğin, A vitamini eksikliği, dünya çapında ciddi bir sorun. Bu ne-
denle genetiği değiştirilmiş "altın pirincin" deneme hasadının eko-terörist-
ler tarafından yok edilmesini anlamak güç (bu ürün geliştirmekte olan ülke-
lerdeki yaygın A vitamini eksikliği ve buna bağlı körlükle mücadele etmek
için yüksek miktarda beta karoten içeriyor).

Bu arada birçok kişi, genetiği değiştirilmiş ürünlerin aslında yeni bir şey
olmadığını anlamadıkları için riskleri, gözlerinde aşırı büyütüyor. Genetik
iyileştirmenin uzun ve saygıdeğer bir tarihi var ve av hayvanları, dağ çilek-
leri ve benzerleri hariç diyetimizde yer alan neredeyse tüm gıdalar genetik
olarak iyileştirilmiş organizmalardan elde ediliyor. Dünyanın dört bir ya-

nındaki bilim insanları, bitkilere gen eklemenin bu bitkileri çevre ya da insanlar için daha az güvenli bir hâle getirmediği konusunda hemfikir. Her yıl melezleme ve diğer geleneksel genetik iyileştirme yöntemleri ile üretilen düzinelerce yeni bitki çeşidi herhangi bir bilimsel inceleme veya bilimsel etiketleme olmadan piyasaya sürülüyor.

Bu ürünlerin birçoğu doğada bulunmayan ve bulunması mümkün olmayan bitki çeşitleri! Bilimsel konsensüs açık: Gen ekleme diğer “geleneksel” ya da alışlagelmiş tekniklere kıyasla daha kesin, daha kolay kontrol edilebiliyor ve daha kolay öngörülebiliyor. Örneğin, gen ekleme teknikleri ile elde edilen böceklerle dayanıklı yeni tahıl çeşitlerinde, geleneksel tahıllara göre daha az toksik mantar ve böcek parçası kontaminasyonuna rastlanıyor. Bu nedenle gen eklenmiş tahıllar yalnızca daha ucuz değil, insan sağlığı için potansiyel bir nimet. Üstelik mahsule kimyasal böcek ilaçları sıkma ihtiyacını azaltarak çevrenin korunmasına da yardımcı oluyorlar.

Kenyalı tarım uzmanı Florence Wambugu, ülkesindeki tüm tarımın “organik” olduğunu, düşük verime ve insanların aç kalmasına yol açtığını söylüyor. Wambugu, Birleşik Devletler’deki Monsanto’da üç yıl çalışarak bir virüs nedeniyle tatlı patates ürününün neredeyse tamamen ortadan kaybolduğu Kenya’daki çiftçilere yardımcı olmak için genetiği değiştirilmiş bir tatlı patates türü geliştirmiş. Genetik mühendislik sayesinde üretilen bu tatlı patates, virüslere dayanıklı ve böcek ilacına ihtiyaç duymuyor. Wambugu, çevre “holiganlarının” romantik görüşler ve kötü bilim peşine takılarak yıllar süren çabaları yok etmeye çalıştıklarına inanıyor ve onları oldukça küçümsüyor.

19 Aşağıdakiler yalnızca birer açıklama değil, açıklamaları sonuç olarak kullanan argümanlardır. İlgisiz unsurları atıp gerektiğinde örtük unsurları belirttik hâle getirerek bunları yeniden oluşturun.

- a Geçen gelişinizde karnınızdaki ağrının sebebinin ya bir böbrek enfeksiyonu ya müsküloskeletal bir yaralanma ya da pankreas veya karaciğerde bir kanser olduğunu söylemiştim. Fakat idrar tahlilinde böbrek enfeksiyonu belirtisi çıkmadı. Sorun müsküloskeletal olsaydı, ağrının şimdiye kadar artması değil azalması gerekirdi. Maalesef kansersiniz.
- b Çağdaş yaşamdaki stresin sebebi, ebeveynlerimizden fazla çalışmamız değil –onlardan fazla çalışmıyoruz– yakınlarınızı artık ziyaret etmememiz. Onun yerine alışverişe çıkıyoruz: Dünyadaki en stresli faaliyet.

- c Nietzsche'nin giderek aklını yitirmesinin sebebi ya –romantik insanların düşündüğü gibi– acı dolu entelektüel yaşamı ya da genç bir adamken yakalandığı frengi hastalığıydı. Ancak sebep entelektüel eğilimleri olsaydı, başka ünlü entelektüellerinde giderek delirmesini beklerdik. İşin aslı –yine romantik hayallerin aksine– çok azının delirdiğidir.
- d Kız çocuklarında ergenlik başlangıç yaşının giderek düştüğünü dehşetle okuyoruz. Bunun sütte bulunan yapay hormonlarla veya bunun gibi şeylerle ilgili olduğunu sanmıyoruz; herhâlde çevre duyarlılığının arttığı bu günlerde gıdalarımızda mesela 20 sene önceye göre çok daha az yapay hormon ve benzeri şeyler vardır. Asıl neden günümüzde çocukların, özellikle de televizyon yüzünden maruz kaldığı benzeri görülmemiş cinsel içerikli görüntü sağanağı.
- e Bay Jenkins, yüksek işsizlik oranını, İngiltere'deki yüksek faiz oranlarına bağlıyor: Ona göre faiz oranları sterlini güçlendirerek İngiliz ihraç mallarının rekabet edememesine neden oluyor, bu da İngiliz üreticileri maliyetleri azaltmak için işçi çıkarmak zorunda bırakıyor. Biz ise işsiz insanların kolayca işsizlik yardımından yararlanabilmesine bağlıyoruz. Jenkins'in argümanı, ekonominin üretim yapmayan sektöründeki büyüme hızının, üretim yapan kısımdaki küçülme hızından yavaş olduğunu varsayıyor. Oysa öyle olmadığı açık.
- f Bay Pettigrew, sera gazlarının çoğunlukla sanayi tarafından değil araçlar tarafından üretildiğini söylüyor. Bu, çok mantıklı. Küresel ısınma artışta ve dünyanın her yerinde insanların ağaç dikip fabrikaları kapattığını, arabalarını sattığını vs. görüyoruz. Herhâlde sanayi çağından önce yaşayan atalarımızın dünyası tam bir hamamdı.

20 Nedensel genellemelere ilişkin kısmı (s. 192-195) gözden geçirin. Aşağıdaki her örnekte ya (1) nedensel bir ilişkinin güçlü veya "çoğu" tipinde bir genelleme gerektirdiği varsayılmış ya da (2) istatistiksel bir korelasyondan nedensel bir ilişki çıkarımına çok kolay varılmıştır. Kısa bir paragraf ile aşağıdaki argümanları eleştirin. Her argümanın (1) örneği mi yoksa (2) örneği mi olduğunu belirtin ve yanıtınızı açıklayın.

- a Uzun süre güneşe maruz kalmanın cilt kanserine sebep olduğu doğru değil. Eğer öyle olsaydı hayatında bir kez bronzlaşmış veya güneşten yamış herkes cilt kanserine yakalanırdı.

- b Sosyal ve ekonomik mahrumiyetin gençleri suça "ittiğini" duymaktan bıktım. Sosyal veya ekonomik mahrumiyet içinde yaşayan ama suç işlemeyen bir sürü genç var.
- c Bol bol C vitamini almak soğuk algınlığının hemen geçmesini sağlıyor. Soğuk aldığında hemen C vitamini içerim ve hemen iyileşirim.
- d Şiddet içeren video oyunları ile çocuklarda şiddet eğilimi arasında neden-sonuç ilişkisi olduğu kanıtlanmıştır. Bir inceleme, şiddet oranının düzenli olarak şiddet içeren video oyunları oynayan gençler arasında böyle oyunlar oynamayan gençlere kıyasla çok daha yüksek olduğunu göstermiştir.
- e Oxbridge temsilcileri, kabul prosedürlerinin fakir ailelerden gelen öğrenciler aleyhine ayrımcılık yapmadığını iddia ediyor. Kendi verilerine göre, yoksul ailelere mensup Oxbridge lisans öğrencilerinin oranı, yoksul ailelerden aldıkları başvuru oranından çok daha düşükken bu bariz yalanı nasıl söyleyebiliyorlar acaba? Oxbridge fakirleri fakir oldukları için dışlamayı sürdürüyor.

21 (A) Aşağıdaki argümanların yazıldıkları biçimiyle ağaç diyagramlarını çıkartın. (B) Argümanları dikkatle yeniden oluşturun ve yeniden oluşturulmuş versiyonların ağaç diyagramlarını çizin. (C) Argümanlar geçerli mi, tümevarımsal olarak kuvvetli mi yoksa ikisi de değil mi belirtin.

- a MS 364 senesinde antik Antakya şehrindeki ölüm oranında görülen ani artış birçok etkene atfedilmiştir: kıtlığa, Pers Savaşlarından dönen askerlerin getirdiği hastalıklara ve şehrin su kaynağıyla ilişkili sorunlara. Sebep muhtemelen su kaynağıydı. Gıda sıkıntısı olsaydı hem o dönemdeki hiçbir tarihçinin bundan bahsetmemesi hem de aynı bölgedeki veya çevreleyen kırsaldaki daha küçük kasabalarda benzer kıtlıklar olduğunu gösteren bir kayıt bulunmaması uzak bir ihtimal olurdu. Eğer askerler Mezopotamya'da hastalanmış olsalardı, açlık ile uzun ve zorlu bir savaşın güçlükleri nedeniyle zayıf düştüklerinden çok fazla sayıda asker hastalıktan ölürdü. Bu şartlar altında bir görgü tanığı olan Ammanius bu ölümleri –askerlerin savaşta yaşadığı bozgunların ve kayıpların ardından gelen böylesine zalim ölümleri– kesinlikle tarihçesinde kaydedirdi. Ama bu konuda bir şey söylememektedir.
- b Yunuslardaki Jepsen Nöral Sendromuna –JNS– ağır metallerin aşırı miktarda alınmasının sebep olduğu anlaşıyor. Genetik bir sebep söz konusu değil çünkü eğer sebep genetik olsaydı, JNS ile yunuslarda saptanan anor-

mal derecede yüksek ağır metal seviyeleri arasında keşfettiğimiz korelasyon uzak bir ihtimal olurdu. Doğru, JNS ile anormal derecede yüksek ağır metal seviyeleri arasındaki korelasyon, JNS ile bol miktarda mürekkep balığı tüketimi arasındaki korelasyondan yüksek değil. Ama bildiğiniz gibi mürekkep balıkları zaman içerisinde vücutlarına giren eser miktardaki ağır metallerin büyük bir kısmını tutar. Yunuslar da büyük, dolayısıyla yaşlı mürekkep balıklarını yemeği tercih eder. Mürekkep balıkları ağır metalleri vücutlarında tutmasa, JNS ile mürekkep balığı tüketimi arasında bir korelasyon bulunmayacak olması son derece muhtemel. JNS ile başka manidar bir korelasyon bulunmadığı için ağır metal teşhisi son derece olası görünüyor.

NOTLAR

- 1 Sunday Star-Times, Auckland, Yeni Zelanda, 10 Aralık 1995, s. C5.
- 2 Bu argümanı, tündengimsel değil de tümevarımsal olarak yeniden oluşturmak daha akla yakın olabilir ama önem konusuna odaklanmak istediğimiz için bu hususu göz ardı ettik.
- 3 Ancak mantık açısından sorun yaratırlar. "Kumul" terimini ele alalım. Bir kumul oluşturmak için ne kadar kum gerektiğine dair kesin bir kural yoktur ama şu, kumullara dair yadsınamaz gibi görünen bir önermedir: eğer X bir kumula ve X'ten bir kum tanesi çıkartılırsa, X hâlâ bir kumuldur. Şimdi bir kum tanesi daha çıkardığımızı düşünelim, karşımızdaki hâlâ bir kumuldur. Böyle devam edelim. Sonunda çıkarabileceğimiz kum kalmaz, dolayısıyla kumul da kalmaz. Öyleyse bir noktada X, n sayıda kum tanesinden oluşan bir kumuldu ve n öyle bir sayıydı ki bir kum tanesi daha çıkarttığınızda X artık bir kumul olmuyordu. Diğer yandan bu, kulağa saçma geliyor; bir kum tanesi çıkarmakla kumul özelliğini kaybedecek bir kumul hayal edemiyoruz. Yani bir çelişki ile karşı karşıyayız. Bu paradoks –"yığın paradoksu" ya da "sorites paradoksu"– antik Yunanların da kafasını karıştırmıştı; görünürdeki bu çelişkiden nasıl kaçınabileceğimiz konusunda hâlen bir fikir birliği sağlanamamıştır.
- 4 Daha karmaşık bir örnek, sebebin A veya B olduğunu ve hem A'nın hem de B'nin doğru olduğunu bildiğimiz ama gerçek nedenin hangisi olduğunu saptamaya çalıştığımız durumdur (mesela hastanın ya kalp yetmezliği ya da karaciğer yetmezliği sebebiyle öldüğünü ve hem kalbinden hem de karaciğerinden rahatsız olduğunu biliyor olabiliriz). Ancak burada bu tür örnekleri incelemeyeceğiz.
- 5 Hatta tek bir kalemde oluşabilir ki bu durumda P3 gerekli değildir. Örneğin, dumanın sebebi daima ateştir; dolayısıyla eğer bir yerde duman görürsek sebebinin her zaman ateş olduğunu ve hiçbir zaman başka bir şey olmadığını bildiğimiz için hemen gördüğümüz dumanın ateşten kaynaklandığı sonucuna varabiliriz.
- 6 Michael Murray, The Independent, 16 Temmuz 2000.
- 7 John Tayler, The Times, 4 Ağustos 2000.

6. Bölüm

Argümanları Değerlendirirken Karşılaşılan Sorunlar

-
- Rasyonel İkna Edicilik
 - Bazı Mantıksal Değerlendirme Stratejileri
 - Sonuçları koşullu önerme veya genelleme olan argümanlar – koşullu kanıt
 - Sonucu Yanlış Farz Etmek
 - Karşı Örnek ile Çürütme
 - Argümanı Dikkate Almak I: “Ne Malum?” Eleştirisinden Kaçınmak
 - Argümanı Dikkate Almak II: Görüşü Etiketlemekle Yetinmeyin
 - Argüman Yorumu
 - Kapsamlı Örnekler
 - Birinci argüman: Esrar bulundurma cezaları • İkinci argüman: Yardım kuruluşlarına soğuk bakma • Üçüncü argüman: Piyango kazanan mahkum
 - Yorumlara İlişkin Yorumlar
 - Bölüm Özeti
 - Alıştırmalar
-

Bölüm taslağı: Bu bölümde, mantıksal değerlendirme konusunu daha ayrıntılı bir şekilde inceleyerek argümanın amacının ne olduğunu açıklayacak, argüman sunma ve argümanlara rasyonel bir biçimde yanıt verme sırasında tam olarak neyin söz konusu olduğunu, eleştirilerinizi nasıl daha iyi odaklayabileceğinizi ve birçok durumda nasıl daha kusursuz bir hâle getirebileceğinizi göstereceğiz. Bölümün sonunda, gazetelerdeki köşe yazılarında karşılaştığımız karmaşık argümanları kullanan üç kapsamlı çözümleme örneği vereceğiz.

Rasyonel İkna Edicilik

Sağduyu, argümanın rolünün vardığı sonucun doğru olduğuna inanmamızı sağlayacak nedenler vermek olduğunu söyler. Amaç, hitap edilen dinleyicileri ikna etmesi gereken bir argüman sunmaktır. Ancak bir argümanın bunu nasıl yapacağını henüz tam olarak tanımlamadık. Tümdengelimsel ve tümevarımsal sağlamlık kavramları ile bunu yaptığımızı düşünebilirsiniz fakat bu düşünce pek doğru değil. Bunun bir nedeni, argümanı mükemmel bir şekilde yeniden oluşturduğumuzda bile bazen argümanın sağlam olup olmadığını bilemiyor olmamız. Onun sebebi de sağlam bir argümanın doğru öncüllere sahip olmasının gerekmesi. Tümdengelimsel açıdan sağlam bir argüman, doğru öncüllere ve tümdengelimsel geçerliliğe sahip bir argümandır; tümevarımsal açıdan sağlam bir argüman ise doğru öncüllere ve tümevarımsal kuvvete sahiptir. Hangi önermelerin doğru hangilerinin yanlış olduğunu her zaman bilemeyeceğimiz için bir argümanın sağlam olup olmadığını da her zaman bilemeyiz.

İşte çok basit bir örnek: Diyelim ki gelecek yıl faiz oranlarının artıp artmayacağını öğrenmek istiyorsunuz ve biri, size, aşağıdaki argümanı sunuyor:

P1) Gelecek yıl faiz oranları ne azalacak ne de aynı kalacak.

C) Gelecek yıl faiz oranları artacak.

Bu argümanın bir işinize yaramayacağı açık. Argüman, tümdengelimsel bakımdan geçerli ama böyle bir argüman sonucunu baştan kabul etmemiş olan hiç kimseyi ikna edemez. Çünkü eğer faiz oranlarının artıp artmayacağını bilmiyorsanız elbette düşüp düşmeyeceklerini veya aynı kalıp kalmayacaklarını da bilmiyorsunuz demektir.

Bir başka örnek verelim. Bert'in bir fincan kahveye bir bozuk para düşürdüğünü ve fincanın dibinde paranın "tura geldiğini" varsayalım. Ancak parayı Bert de Barney de göremiyor, dolayısıyla ikisi de tura geldiğini bilmiyor. İkisinin de paranın nasıl düştüğü konusunda en ufak fikri yok. Sonra Bert ile Barney aşağıdaki argümanı ele alıyor:

P1) Eğer para yazı gelmemişse tura gelmiştir.

P2) Para, yazı gelmedi.

C) Para, tura geldi.

Gözümüzde canlandırdığımız bu durumda argüman, tümdengelimsel açıdan sağlamdır çünkü tümdengelimsel geçerliliğe sahiptir ve öncülleri doğrudur. Diğer yandan

P2 doğru olsa da Bert'in de Barney'nin de öyle düşünmek için herhangi bir nedeni yoktur. O zaman argümanın tümdengelsel açıdan sağlam olması ve Bert ile Barney'nin argümanın tümdengelsel geçerliliğe sahip olduğunu görebiliyor olması, argüman sonucunun doğruluk değerini bilmelerini sağlamaz.

Böyle bir durumda argümanın, **rasyonel açıdan ikna edici olmadığını** söyleriz. Daha kesin bir dille ifade etmek gerekirse argümanın, Barney için ve Bert için rasyonel açıdan ikna edici olmadığını söylememiz gerekir. Neden böyle yapmamız gerektiğini –neden argümanın rasyonel ikna ediciliğini *göreceli* bir hâle getirmemiz gerektiğini– açıklamak için öykümüzü biraz değiştirelim.

Varsayalım ki Barney, paranın neredeyse her zaman tura gelecek şekilde hileli olduğunu biliyor ama Bert bilmiyor. Bu durumda Barney'in P2'yi kabul etmek için iyi bir nedeni vardır ama Bert'in yoktur. Dolayısıyla Barney'nin argümanın sağlam olduğunu kabul etmek için iyi bir nedeni vardır ama Bert'in yoktur. Dolayısıyla argüman Barney için rasyonel bakımdan ikna edicidir ama Bert için değildir.

Şimdi öyküyü biraz daha değiştirdiğimizi hayal edin. Belirli bir anda Barney'in, Bert'e, paranın hileli olduğunu söylediğini varsayın. Bert, argümanı o andan önce inceleyeydi argüman onun için rasyonel açıdan ikna edici olmayacaktı. Fakat o andan sonra incelerse argüman onun için ikna edici *olacaktır* çünkü Bert önemli bir bilgi edinmiştir. Öyleyse rasyonel ikna edicilik iki açıdan görecelidir: Bir argüman, bir kişi *için* belirli bir *anda* rasyonel açıdan ikna edicidir veya değildir. Farklı kişiler farklı zamanlarda farklı bilgilere sahip olduğundan bir argüman, Barney için rasyonel açıdan ikna edici olabilir ama Bert için olmayabilir; Bert için belirli bir anda rasyonel açıdan ikna edici olabilir ama başka bir anda olmayabilir. Kitabın devamında genellikle bu zorluğu göz ardı edeceğiz ama bazen önemli olabileceğini bilmelisiniz.

Resmî rasyonel ikna edicilik tanımımızı vermeden önce incelememiz gereken son bir zorluk daha var. Az önceki örneği gözden geçirdiğinizde bir argümanın (belirli bir kişi için belirli bir anda) (i) tümevarımsal açıdan kuvvetli veya tümdengelsel açıdan geçerli ise ve (ii) kişi (o anda) öncüllere makul bir biçimde inanıyorsa rasyonel açıdan ikna edici olduğunu düşünebilirsiniz. Ancak bu, tam olarak doğru değil.

Şimdi aşağıdaki örneği ele alalım:

P2) Inverness İskoçya'nın neredeyse bütün sakinlerinin en azından bir yün giysisi vardır.

P2) Fiona, bir Inverness sakinidir.

C) Muhtemelen Fiona'nın en azından bir yün giysisi vardır.

Bu, tümevarımsal açıdan kuvvetli bir argüman. Diyelim ki hem P1'i hem de P2'yi kabul etmek için iyi nedenleriniz var. Hatta diyelim ki ikisinin de doğru olduğundan eminsiniz. Bundan C'yi kabul etmeniz gerektiği sonucu çıkar mı? P1 ile P2'nin doğru olduğunu bildiğiniz ama C'yi makul bir şekilde reddedebileceğiniz bir durum düşünebilir misiniz? Evet. Farz edin ki P1 ve P2 hakkındaki bilginizin yanı sıra Fiona'yı da şahsen tanıyorsunuz ve C'nin aslında yanlış olduğundan kesinlikle eminsiniz (Fiona'nın yüne alerjisi var). P1 ile P'nin doğru olduğunu bilen ama Fiona hakkında başka bir bilgisi olmayan birinin C'nin doğru olduğunu düşünmesi makuldür ama sizin değil. Argüman onun için rasyonel açıdan ikna edici olacaktır ama sizin için değil.

Böyle bir durumda argümanın elinizdeki diğer kanıtlar nedeniyle **sizin için yenilgiye uğradığını** söyleriz; bu durumda aslında elinizde iki argüman vardır: Sunulan argüman ile ilk argümanın sonucunun yanlış olduğunu savunan daha etkili bir başka argüman.

Özellikle:

Tümevarımsal açıdan kuvvetli bir argümanın bir kişi için yenildiğini söylemek şu anlama gelir: Kişi öncüllere makul bir şekilde inanmakta ama yine de sonucu makul bir şekilde reddetmektedir.

Öncüllerini kabul etmek için nedenlere sahip olduğunuz tümevarımsal açıdan kuvvetli bir argüman, yalnızca elinizdeki toplam kanıtlar tarafından sizin için yenilgiye uğramadıysa rasyonel açıdan ikna edicidir (Sekizinci Bölüm'de kanıt konusu üzerinde biraz daha duracağız). Yukarıdaki tanımın yalnızca tümevarımsal argümanlarla ilgili olduğuna dikkat edin. Bunun nedenini birazdan açıklayacağız.

Öyleyse rasyonel ikna edicilik tanımımız aşağıdaki gibidir:

- Bir argümanın, bir kişi için (belirli bir anda) **rasyonel açıdan ikna edici** olduğunu söylemek şu anlama gelir:
 - (i) argüman tümdengelsel açıdan geçerli veya tümevarımsal açıdan kuvvetlidir;
 - (ii) kişi (o anda) argümanın öncüllerine makul bir biçimde inanmaktadır ve
 - (iii) argüman, o kişi için (o anda) yenilgiye uğramış tümevarımsal açıdan kuvvetli bir argüman değildir.

Rasyonel ikna edicilik konusunda akılda tutulması gereken yedi husus daha vardır:

1 Kişinin elindeki toplam kanıtlar, tümdengelimisel geçerliliğe sahip bir argümanın sonucunu yenemez (bu, sadece tümevarımsal bakımdan kuvvetli argümanlar için söz konusudur). Bu nedenle rasyonel ikna edicilik tanımının (iii). şartı yalnızca tümevarımsal açıdan kuvvetli argümanlar için geçerlidir. Bunun nedenleri şöyle sıralanabilir:

a Tümdengelimisel açıdan geçerli olduğunu fark ettiğiniz bir argümanın öncüllerini iyi nedenlere dayanarak kabul ederseniz sonucu da kabul etmeniz şarttır çünkü öncüller doğru ise sonucun da doğru olması gerektiğini bilirsiniz. Eğer bir kişinin tümdengelimisel geçerliliği olan bir argümanın öncüllerini kabul etmek için iyi nedenleri varsa üzerinde fazla durmadan bu argümanın o kişi için rasyonel açıdan ikna edici olduğu sonucuna varabiliriz. Bu kişinin sonuçtan şüphe duymasına neden olan başka bir etken, öncüllerden de aynı ölçüde şüphe duymasına neden olmalıdır.

Bunun nedenini, geçerli argüman tanımında görebiliriz: Eğer öncüller doğruysa sonuç da doğru olmalıdır. Üçüncü Bölüm'den geçerlilik ile öncüllerin doğrulukları arasında hiçbir ilişki olmadığını hatırlayacaksınız. Dolayısıyla *eğer öncüller doğru ise ve argüman geçerli ise sonuç da (istisnasız) doğru olmak zorundadır*. Öyleyse eğer öncülleri kabul etmek için bir nedeniniz varsa bu, sonucu da kabul etmeniz için aynı derece güçlü bir nedendir. **Tümdengelimisel geçerliliği olan bir argümanın ancak kişinin öncüllerden birini veya daha fazlasını doğru kabul etmek için bir nedeni yoksa rasyonel açıdan ikna edici olmayabilir (argüman, tümdengelimisel açıdan geçerli olduğu için (i) numaralı şartın zaten karşılandığını hatırlayın).**

b Tümevarımsal açıdan kuvvetli bir argümanın sonucundan önce kullanılan "muhtemelen" belirteci (veya benzeri bir terim), öncüllerin doğru ama sonucun yanlış olabileceğini gösterir. İşte bu nedenle böyle bir argüman bir kişi için yenilgiye uğrayabilir: (A) öncüllerin doğru olduğunu makul bir şekilde kabul etmesine ve (B) argümanın tümevarımsal açıdan kuvvetli olmasına rağmen, kişinin elinde sonucu kabul etmesini engelleyen bazı kanıtlar vardır.

2 Argümanın (tümevarımsal veya tümdengelimisel açıdan) sağlam olması, tanımın bir parçası değildir. Bunun nedeni basittir: Rasyonel ikna edicilik kavramı, bir argümanın kişi üzerinde rasyonel bir etkide bulunan kısmını yansıtmayı amaçlar.

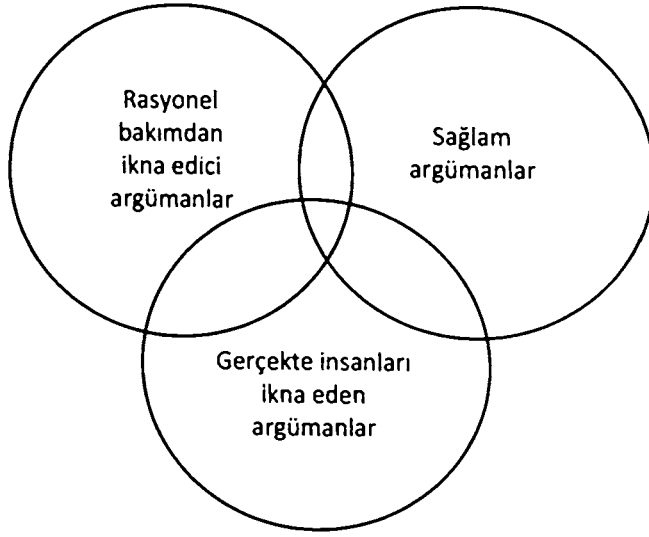
“Bu kişi, bu argümanın sonucunu kabul etmelidir” demenin ne anlama geldiğini açıklar. Argümanın, kişiye sonucunu kabul etmek için iyi bir neden vermesi kavramıdır. Aslında bir argüman yanlış bir öncüle sahip, dolayısıyla çürük (ne tüm-dengelimsel ne de tümevarımsal açıdan sağlam) bir argüman olsa da bir kişi için rasyonel bakımdan ikna edici olabilir. Örnek olarak hileli paraya ilişkin örneğin ikinci versiyonuna dönelim. Bu sefer ender rastlanan bir şekilde paranın fincanın dibine yazı tarafı üstte düştüğünü, yani P2’nin yanlış olduğunu farz edin. Bu durumda Barney’in, P2’nin doğru olduğunu düşünmesi yine de son derece makuldür (çünkü paranın hileli olduğunu bilmektedir). Öyleyse argüman, yanlış bir öncüle sahip olmasına, dolayısıyla çürük olmasına karşın Barney için yine de rasyonel bakımdan ikna edici olacaktır. Argüman aslında yanlış olsa da Barney, argümanın sonucunu kabul etmekte haklıdır (rasyonel gerekçelere sahiptir).

Rasyonel ikna ediciliğe ilişkin bu nokta, ileride ayrıntılı bir şekilde üzerinde duracağımız önemli bir olguya ışık tutar: Bir kişi aslında yanlış olan bir önermeye makul bir şekilde inanabilir. Başka bir deyişle makul hata diye bir şey vardır. Bu son derece temel ama kolaylıkla unutulabilecek bir husustur (bu nedenle örneğin insanları, bu nitelikte bir hata yaptıkları zaman haksız yere suçlayabilirsiniz). Aslında “hata” sözcüğünün bulanık olduğunu söyleyerek bu noktayı güzel bir şekilde vurgulayabiliriz. Birinin “hatalı” olduğunu söylemek ya (i) yanlış bir sonucu kabul ettikleri ya da (ii) kötü nedenlerle –aslında onlar için rasyonel ikna ediciliği olmayan bir argüman ile– ikna oldukları (veya iyi nedenlerle –onlar için rasyonel ikna ediciliğe *sahip olan* bir argüman ile– ikna *olmadıkları*) anlamına gelir. İkinci tipteki hatalarımızın kendi sorumluluğumuzda olduğu açıktır; kötü nedenlerle değil, iyi nedenlerle ikna olmalıyız. Eğer bunu yapamıyorsak tipik olarak suç bizdedir. Ancak birinci tipteki hatalardan sorumlu olup olmadığımız her zaman o kadar kesin değildir. Eğer biri bir önermeye iyi nedenler temelinde –kendisi için rasyonel ikna ediciliği olan argümanlar temelinde– inanıyorsa, önermenin yanlış çıkması kötü şanstın ibaret olabilir. Eğer öyleyse kişi, “hata” yaptığı için suçlu olmayabilir.

Bir örnek verelim. Diyelim ki bir doktorsunuz ve X ilacının bir milyondan fazla vakada kullanıldığını ve her seferinde tehlikeli bir hastalığı tedavi ettiğini biliyorsunuz; üstelik şimdiye kadar olumsuz hiçbir yan etki göstermediğini ve tehlikeli olduğu bilinen herhangi bir madde içermediğini de biliyorsunuz. Söz konusu hastalığa yakalanan bir hastanıza X ilacını veriyorsunuz. Ne yazık ki X, hastanızı iyileştireceğine durumunun ağırlaşmasına neden oluyor. X’in hastalığı güvenli bir şekilde tedavi edeceğini düşünmeniz bir hata mıydı? “Hatadan” kas-

tımız (ii). tipteki bir hataysa, hayır; dolayısıyla bu, suçlu sayılmanızı gerektirecek anlamda bir hata değildi. Hatta eğer ilacı *vermemiş* olsaydınız eleştiri alabilirdiniz çünkü çok sayıda kanıtın tam aksine davranmış olacaktınız.

- 3 Rasyonel ikna ediciliğe niye bu ismi verdiğimizizi fark etmiş olmalısınız. En başta farklı türde ikna girişimleri olduğunu söylemiştik. Bu kitap, argümanlara dayanan ikna girişimlerini, argümanlara dayanmayan ikna girişimlerinden –özellikle de retorikten– ayırmaya ve bu girişimleri nasıl değerlendireceğimizi öğrenmeye ilişkindir. Aklınıza seslenmeyen (ama duygularınıza veya önyargılarınıza hitap eden) başka tür ikna girişimlerinin aksine, argümanla ikna girişimleri rasyonel iknaya yönelik girişimlerdir. Sizi hedef alan, rasyonel açıdan ikna edici bir argüman sunma girişimleridir. Yine belirtelim ki bu, argümanın sağlam bir argüman olmasını gerektirmez. Girişim neye makul bir biçimde inandığınıza bağlıdır, bu makul inançların aslında doğru olup olmadıkları önemsizdir.
- 4 Rasyonel ikna edicilik dereceli bir kavramdır; ya hep ya hiç meselesi değildir. Bunu (i) kişinin sahip olduğu inançların akla uygunluğunun dereceli olmasından ve (ii) tümevarımsal kuvvetin dereceli olmasından anlayabiliriz.
- 5 “Rasyonel açıdan ikna edici” yalnızca “ikna edici” veya “inandırıcı” anlamına gelmez. Rasyonel bakımdan ikna edici bir argüman hiç kimseyi ikna edemeyebilir. Bir argümanın sizin için rasyonel açıdan ikna edici olup olmadığı, sizin bu konuda ne düşündüğünüze bağlı değildir. Anlaşılması gereken nokta şudur: Bir argüman sizi ikna etmeyi başaramasa da sizin için rasyonel bakımdan ikna edici olabilir. Bunu bir paradoks olarak görmemelisiniz. Tek anlamı, bazı durumlarda bir argümanın sizi ikna etmesi *gerekirken* bunu başaramadığıdır. Benzer şekilde bazı durumlarda aslında sizin için rasyonel bakımdan ikna edici olmadığı için *ikna olmamanız gereken* bir argüman, sizi *ikna edebilir*. Retoriğin işlevlerinden biri, insanların bir argümanın rasyonel ikna ediciliğini gözlerinde büyümelerini sağlamak yani iyi bir neden vermeden onları bir şeye inandırmak veya ikna etmektir.

Şekil 6.1

Bunun nedenini anlamak için Şekil 6.1'i inceleyelim. Bu şekilden de anlaşıldığı gibi, sağlam argümanlar –rasyonel bakımdan ikna edici argümanlar ve gerçekte insanları ikna eden argümanlar– arasındaki ilişkileri incelediğimizde bir argümanın bu gruplardan birine, ikisine veya her üçüne dâhil olabileceğini görürüz. Dikkat etmeniz gereken önemli nokta şudur: Argümanların rasyonel ikna edicilik ve sağlamlık özelliklerine sahip olması, bir birey veya grup tarafından ikna edici bulunup bulunmadıklarından bağımsızdır. İnsanlar her zaman tamamen rasyonel değildir ve tanımladığımız şekliyle rasyonel ikna edicilik kavramının işlevi, kısmen, bu durumu yansıtmaktır. Eğer rasyonel ikna ediciliği tanımlarken tüm rasyonel açıdan ikna edici argümanların insanları gerçekten ikna eden argümanlar olduğunu söyleseydik, insanların aslında onları ikna etmesi gereken argümanlarla ikna olmadığı ya da ikna edememesi gereken argümanlarla ikna olduğu durumları açıklayamazdık.

Bir argümanın rasyonel ikna ediciliği hakkında üç şekilde yanılabiliriz. Özellikle de önceki paragrafları anlamakta zorlanıyorsanız bunları dikkatle inceleyin.

İlk olarak, argümanın geçerli veya tümevarımsal açıdan kuvvetli olup olmadığı konusunda hatalar yapabiliriz. Özellikle mantıksal açıdan karmaşık bir argüman söz konusu olduğunda, aslında öyle olmadığı hâlde argümanın tümdengimsel açıdan geçerli veya tümevarımsal açıdan kuvvetli olduğunu düşünebiliriz (örneğin, argüman aynı zamanda etkili bir retorik tuzak olan görev yapan bir safsata içeriyorsa; bkz. İkinci ve Yedinci Bölümler). Bu durumda, öncüllerin doğru olduğunu kabul etsek ve bunu yapmamız tamamen gerekçeli ve makul olsa bile, argüman aslında bizim için rasyonel açıdan ikna edici olmadığı hâlde

öyle olduğunu sanabiliriz. Aynı şekilde, geçerli olan bir argümanın geçersiz olduğunu veya tümevarımsal bakımdan kuvvetli bir argümanın kuvvetsiz olduğunu düşünüyorsak, aslında bizim için rasyonel ikna ediciliğe sahip bir argümanın rasyonel açıdan ikna edici *olmadığını* sanmamız mümkündür.

İkincisi, bir argümanı kabul etmek için iyi bir nedenimiz olmadığı hâlde olduğunu veya tam tersini düşünebiliriz. Örneğin, aşağıdaki argümanı ele alalım:

P1) Gelecek yaz sıcak geçecek.

P2) Sıcak hava Cabernet Sauvignon üzümleri için çok iyidir.

C) Muhtemelen gelecek yılki Cabernet Sauvignon hasadı iyi olacak.

Bu tümevarımsal bakımdan kuvvetli bir argümana benziyor; P2'nin de doğru olduğunu kabul edelim. Şimdi varsayalım ki Jane, P2'nin doğru olduğunu biliyor. Aynı zamanda P1'in de doğru olduğunu düşünüyor ama böyle düşünmesinin nedeni, kış gündönümünde yağmur yağarsa sonraki yazın sıcak geçeceğine yönelik batıl bir inancı olması. Bu durumda, kış gündönümünde yağmur yağdığını bildiğini farz edersek, Jane P1'e olan inancının makul ve sağlam temellere dayanan bir inanç olduğunu zannedebilir ama öyle değildir. Öyleyse, pekâlâ tümevarımsal kuvvetini fark ettiği bu argümanın kendisi için rasyonel açıdan ikna edici olduğunu düşünebilir ama yanılmaktadır. Jane ikna olmuştur ama rasyonel bir şekilde ikna olmamıştır.

Üçüncü olarak, bir argümanın sizin için yenilip yenilmediği konusunda yanılabilirsiniz. Bir taraftan belirli bir sonuca ulaşan bir argümanı, bu argümanın sonucunu yenebilecek başka bir argüman oluşturmak için yeterli bilgiye sahip olduğunuzu fark etmeden kabul edebilirsiniz. Böylelikle argümanın rasyonel bakımdan ikna edici olduğunu kabul etmiş olursunuz. Örneğin, bir anlığına Bay Jones'un bugün izin aldığını unutup Bay Jones'un toplantıya katılacağı sonucuna varan bir argümanı kabul edebilirsiniz. Diğer taraftan sizin için yenilme- miş bir argümanın yenildiğini zannetmeniz de mümkündür. Yani yanlışlıkla tümevarımsal açıdan kuvvetli ve öncüllerini kabul ettiğiniz bir argümanın sonucunu reddetmek için iyi bir nedeniniz olduğunu düşünebilirsiniz.

Elbette argümanlar aldatıcı amaçlar da dâhil çok çeşitli amaçlarla sunulabilir. Ancak şüphesiz argüman sunmanın rasyonel, aldatıcı olmayan amacı şudur: *Kişinin kendisi ve hedeflediği dinleyici kitlesi için rasyonel bakımdan ikna edici, sağlam bir argüman sunmak.* Farklı dinleyiciler için farklı argümanlar gerekebilir. Her zaman bir argümanın sağlamlığından emin olamayız fakat insan olma-

nın zorluğu budur. Bu, hangi önermelerin doğru, hangilerinin yanlış olduğunu her zaman kesinlikle bilemememizden kaynaklanan bir sonuçtan ibarettir. Eğer bilebilseydik argümanlara ihtiyacımız kalmazdı.

- 6 Rasyonel ikna edicilik konusundaki yargılar *büyük sıklıkla*, belirli önermelerin arkasındaki otoritenin meşruluğuna ilişkin tahminlere dayanır. Örneğin, gazetede yayımlanmış filanca önermenin hatalı olduğuna ilişkin resmî bir açıklama normalde bir gazetenin editörü tarafından yapıldığında, editöre yazılmış rastgele bir mektuba göre çok daha büyük bir otorite taşır. Bir çocuk, yazım kuralları hakkında arkadaşının değil öğretmeninin sözünü dinlemelidir. Bu konuyu Yedinci Bölüm’de daha ayrıntılı inceleyeceğiz ama genel olarak, kişinin belirli önermelere duyduğu inancın, bu önermelerin arkasındaki otoriteye ilişkin tahminleriyle orantılı olması son derece normal ve akılcıdır.
- 7 Bir argümanın ancak bir kişi önermelere makul bir şekilde inanıyorsa o kişi için rasyonel bakımdan ikna edici olabileceğini söylerken kişinin elinde o önermelere ulaşan argümanlar bulunmasının şart olduğunu söylemiyoruz. Söylediğimiz, kişinin öncülleri gerekçelere dayanarak kabul etmesinin şart olduğudur. Gerekçe, rasyonel ikna edicilikten daha geniş bir kavramdır: Eğer bir kişi belirli bir önerme için rasyonel bakımdan ikna edici bir argümana sahipse, o önermeyi kabul etmek için gerekçesi vardır ama kişinin önermeyi kabul etmek için argümandan başka gerekçeleri de olabilir. Bazı inançlar, özellikle de “önümde bir köpek görüyorum” gibi **algısal** inançlar, sıklıkla diğer inançlardan çıkarılmadıklarında bile gerekçeli –makul– olabilir. Bu konuya son bölümde geri döneceğiz.

Bazı Mantıksal Değerlendirme Stratejileri

Argümanı standart biçime soktukтан sonra argümanın geçerli olup olmadığını ve eğer geçerli değilse tümevarımsal bakımdan kuvvetli olup olmadığını belirtmemiz gerekir. Bunu yaparken kullanacağımız temel teknik basittir: Kendi kendinize öncüllerin doğru ama sonucun yanlış olduğu bir durum hayal edebilir veya tasarlayabilir miyim diye sorun. Eğer bu akla gelebilecek hiçbir durumda mümkün değilse argüman geçerlidir.

Eğer öncüllerin doğru, sonucun yanlış olduğu bir örnek düşünebiliyorsanız, argümanın, tümevarımsal bakımdan ne kadar kuvvetli olduğunu saptamalısınız. Bu noktada yapmanız gereken, tüm öncüllerin doğru olduğu çeşitli durumlar hayal etmektir. Bu durumlar içerisinde hangileri daha muhtemeldir; sonucun doğru olduğu durumlar mı yoksa yanlış olduğu durumlar mı? Eğer sonucun doğru olduğu durumlar yan-

lış olduğu durumlardan daha muhtemelse argüman, tümevarımsal bakımdan kuvvetlidir; aksi hâlde değildir. Eğer kuvvetliyse geriye kalan, kuvvet derecesini belirlemektir.

Aydınlatıcı bir örnek verelim:

P1) Elmas hırsız otuz yedi numara yüksek topuklu ayakkabı giyyordu.

C) Elmas hırsız bir kadındı.

Bu tündengelimsel bakımdan geçerli olamaz çünkü hırsızın topuklu ayakkabı giyen, çok küçük ayaklı bir erkek hatta bir çocuk olması imkânsız değildir. Böyle bir şeyi kolaylıkla hayal edebiliriz. Peki, argüman tümevarımsal açıdan kuvvetli mi? Öncüllerin kendileri bize çocukların nadiren elmas çaldığını ve erkeklerin ayaklarının nadiren o kadar küçük olduğunu söylemiyor. Diğer yandan herkes tarafından bilinen bu hususları öncüllere ekleyerek argümanın tümevarımsal kuvvetini ortaya koyabiliriz:

P1) Elmas hırsız otuz yedi numara yüksek topuklu ayakkabı giyyordu.

P2) Çok az erkek otuz yedi numara yüksek topuklu giyer.

P3) Çok az çocuk elmas çalar.

C) Muhtemelen elmas hırsız bir kadındı.

Bir argümanın geçerli olmadığını fark ettiğimizde her zaman (1) argüman sahibinin bildiğini makulen düşünebileceğimiz veya doğru olduğunu bildiğimiz ve (2) eklendiğinde argümanı tümevarımsal açıdan kuvvetli hâle getirecek öncüller olup olmadığını sormalıyız.

Sonuçları koşullu önerme veya genelleme olan argümanlar – koşullu kanıt

Yukarıda betimlenen, kendi kendimize argümanın öncüllerinin doğru ama sonucunun yanlış olduğu bir örnek bulup bulamayacağımızı sordüğümüz süreç, argüman sonucunun bir koşullu önerme veya genelleme olduğu hâllerde zihni oldukça yorabilir. Beşinci Bölüm'de verdiğimiz tuna endüstrisine ilişkin argümanı hatırlayın:

P1) Son dokuz yıldır avlanan tuna miktarında önemli bir düşüş görülmektedir.

P2) Eğer son dokuz yıldır avlanan tuna miktarında önemli bir düşüş görülüyorsa tuna endüstrisine daha sert düzenlemeler getirilmemesi hâlinde tuna popülasyonu ortadan kaybolacaktır.

C1) Tuna endüstrisine daha sert düzenlemeler getirilmemesi hâlinde tuna popülasyonu ortadan kaybolacaktır.

P3) Eğer tuna popülasyonu ortadan kaybolursa tuna endüstrisi tamamen çökecektir.

C) Eğer tuna endüstrisine daha sert düzenlemeler getirilmezse tuna endüstrisi tamamen çökecektir.

C1 ile P3'ten C2'ye ulaşan argümana odaklanalım. C1 ile P3'ün doğru olduklarını farz etmek ve bu şartlar altında C2'nin yanlış olup olamayacağını sormak biraz zor olabilir. Ancak aslında bu argümanı daha önce ele aldığımızda işimizi kolaylaştıran bir yöntem kullanmıştık. Mantıksal açıdan bu argüman kadar (ya da daha fazla) karmaşık argümanları incelemede fayda sağlayacağından şimdi bu yöntemi biraz daha açıklayacağız. C2'nin koşullu bir önerme olduğuna dikkat edin. Bir koşullu önerme, kabaca, ön bileşen ile art bileşen arasında belirli bir ilişki ileri sürer (ön bileşen doğru ise art bileşen de doğru olacaktır). O zaman yanıtlamak istediğimiz soru şudur: Eğer argümanın öncülleri doğru *olsaydı*, öne sürülen bu ilişki geçerli olur muydu? Bu soruyu yanıtlamak için yalnızca argümanın öncüllerinin doğru olduğunu varsaymakla kalmayıp *argüman sonucunun ön bileşeninin de doğru olduğunu* varsayabiliriz. Sonra da tüm bu varsayımlar kapsamında argüman sonucunun art bileşeninin de doğru olup olmayacağına bakarız. Eğer doğruysa öncüllerden koşullu önermeye varılabilir.

"İse" sözcüğü yerine Üçüncü Bölüm'deki gibi ok işareti " $\rightarrow$ " kullanarak konuyu şöyle özetleyebiliriz. Cümleleri büyük harfler ile temsil ettiğimiz aşağıdakine benzer bir argümanımız var diyelim:

P1)

P2)

C) $P \rightarrow Q$

Böyle bir argüman yalnızca bir önceki örnekle aynı P1 ve P2'ye sahip aşağıdaki argüman geçerliyse geçerlidir:

P1)

P2) ...

P3) P

C) Q

Başka bir deyişle, $P \rightarrow Q$ 'nun belirli öncüllerden çıkartılıp çıkartılamayacağını saptamak için diğer öncüllerle beraber P 'ye dayanarak Q 'ya ulaşımaya çalışamayacağımızı sorarız. Koşullu önermeleri kanıtlamaya yönelik basit bir yöntem sunduğu için bu teknik, **koşullu kanıt** adıyla bilinir.

O zaman tuna yakalama argümanına geri dönelim. $C1$ ile $P3$ 'in doğru olduğunu ve tuna endüstrisine daha sert düzenlemeler getirilmediğini (getirilmeyeceğini) varsayalım (bu, $C2$ 'nin ön bileşenidir). Şimdi şöyle akıl yürütebiliriz: Tuna endüstrisine daha sert düzenlemeler getirilmediğini varsaydık; dolayısıyla $C1$ 'e göre tuna nüfusu ortadan kaybolacak. Ancak bu durumda $P3$ 'e göre tuna endüstrisi tamamen çökecek. Diğer yandan zaten $C2$ 'nin art bileşeni de aynen böyle diyor. Bu durumda $C1$ ile $P3$ doğruysa, $C2$ 'nin ön bileşeninin doğru olmasından, $C2$ 'nin de doğru olduğu sonucuna ulaştığımızı görebiliyoruz. Öyleyse koşullu kanıt tekniğine göre, argüman geçerlidir.

Aynı teknik, argüman sonucunun bir genelleme olduğu hâllerde de faydalıdır. Şu argümana bakalım:

P1) İtalya milli takımındaki tüm orta saha oyuncularını iyi birer savunmacıdır.

P2) Hiçbir iyi savunmacı top çalmada kötü değildir.

C) İtalya milli takımındaki tüm orta saha oyuncularını iyi top çalar.

Yine az önce yaptığımız gibi öncüllerin doğru olduğunu varsayarak işe başlıyoruz. Ancak bu örnekte sonuç bir genelleme. Hatırlarsanız Beşinci Bölüm'de tipik olarak genellemeleri genellenmiş koşullu önermeler gibi düşünebileceğimizi söylemiştik. Öyleyse C sonucunu (kulağa biraz garip gelse de) şöyle yeniden ifade edebiliriz: "*Eğer biri İtalya milli takımında orta saha oyuncusu ise o kişi iyi top çalar.*" Öyleyse $P1$ ile $P2$ 'nin doğru olduklarını varsayalım. Bu durumda yapmamız gereken birinin İtalya milli takımında orta saha oyuncusu olduğunu farz etmek; yani İtalya milli takımındaki herhangi bir orta saha oyuncusunu ele alıyoruz. Şimdi öğrenmek istediğimiz şey $P1$ ile $P2$ 'nin bizi bu kişinin iyi top çaldığı sonucuna varmaya zorlayıp zorlamadığı. Zorluyorlar: $P1$ 'e göre bu kişi iyi bir savunmacı; ama öyleyse $P2$ 'ye göre bu kişinin iyi top çalması lazım. Ancak bu belirli bir İtalyan orta saha oyuncusu değil, *herhangi bir* İtalyan orta saha oyuncusuydu. O zaman her İtalyan orta saha oyuncusunun iyi top çaldığı sonucuna varabiliriz (eğer $P1$ ve $P2$ doğruysa). Şimdi biraz daha değişik bir argümana bakalım:

P1) İtalya milli takımındaki tüm orta saha oyuncularını iyi birer savunmacıdır.

P2) İyi top çalan her oyuncu iyi bir savunmacıdır.

C) İtalya milli takımındaki tüm orta saha oyuncularını iyi top çalar.

İtalyan orta saha oyuncumuza geri dönelim; P1'e göre o iyi bir savunmacı olmak zorunda. Ancak P2'ye göre iyi top çalmak zorunda değil. P2, iyi top çalan her oyuncunun iyi bir savunmacı olduğunu söylüyor fakat eğer iyi bir savunmacıysa iyi top çalacağını söylemiyor. O zaman bu argümandaki P1 ile P2, İtalyan orta saha oyuncumuzun iyi top çaldığı sonucuna ulaşmamızı sağlamıyor. Argüman geçersiz.

Sonucu yanlış farz etmek

Bir argümanın geçerliliğini değerlendirmenin başka bir yolu, öncüllerin doğru fakat sonucun yanlış olduğunu varsaymaktır. Eğer bunun imkânsız olduğunu görürsek, geçerlilik tanımı uyarınca argüman geçerlidir; eğer bunun mümkün olduğunu görürsek argümanın geçersiz olduğunu anlarız. O zaman İtalyan futbolculara ilişkin ilk örneğe bakalım. Sonucun yanlış olduğunu farz etmek, en az bir İtalyan orta saha oyuncusunun iyi top çalamadığını farz etmek demektir. Eğer iyi top çalamıyorsa, P2'ye göre iyi bir savunmacı değildir. Ancak bu durumda iyi savunma yapamayan bir İtalyan orta saha oyuncusudur ki bu da P1 ile çelişir. Öyleyse eğer sonuç yanlışsa, öncüllerin doğru olması imkânsızdır. Öyleyse argüman geçerlidir.

Aynı yöntemi İtalyan futbolcular hakkındaki ikinci argümana uygulayalım. Şimdi iyi top çalamayan bir İtalyan orta saha oyuncusu hayal ediyoruz. P1'e göre bu oyuncunun iyi bir savunmacı olması lazım. Ancak P2, bu İtalyan orta saha oyuncusu hakkında başka bir sonuca varmamızı zorunlu kılmıyor ya da sağlamıyor. Eğer iyi top çalıyorsa iyi bir savunmacı olacağını söylüyor ama iyi top çalamıyorsa ne olacağını söylemiyor: Eğer iyi top çalamıyorsa iyi bir savunmacı değildir demiyor. Bu durumda sonucun yanlışlığı ile iki öncül doğru olması tamamen tutarlı. Öncüllerin bize söylediklerine bakarsak orta saha oyuncumuzun başka nedenlerle iyi bir savunmacı olması mümkün; çok hızlı ve çalışkan olabilir, top uzaklaştırmada iyi olabilir vs. Öyleyse argüman geçersizdir.

Bu yöntem yalnızca sonuçları koşullu önerme veya genelleme olan argümanlar için değil bütün argümanlar için kullanılabilir. Diğer yandan bu tür örneklerde özellikle faydalıdır.

Karşı Örnek İle Çürütme

Şimdi bir argümanın geçersiz veya tümevarımsal bakımdan zayıf olduğunu göstermeye ilişkin önemli bir tekniğe geçelim. Normalde bu teknikten ya argümanın geçerli veya tümevarımsal bakımdan kuvvetli olmadığını belirledikten sonra ya da argümanın yorumlarında, argümanın niçin geçerli veya tümevarımsal bakımdan kuvvetli olmadığını açıklamaya çalışırken faydalanırsınız. Tekniği kavramanın en kolay yolu, bir örneğe bakmaktır. Şu argümanı ele alalım:

P1) Eroin bağımlılarının neredeyse tamamı eroin bağımlısı olmadan önce esrarkeşti.

C) Esrarkeşler, eroin bağımlılığına eğilimlidir.

Bu argüman bazen esrarı (veya marihuanayı) yasallaştırmamak için bir neden olarak verilir. Ancak kesinlikle kötü bir argümandır. Aşağıdaki argümanla yapacağımız bir kıyaslama, bunu kolaylıkla görmemizi sağlar:

P1) Eroin bağımlılarının neredeyse tamamı eroin bağımlısı olmadan önce süt içerdi.

C) Süt içenler, eroin bağımlılığına eğilimlidir.

Bu argümanın bize süt içmeyi yasaklamak için bir neden vermeyeceği açıktır. Ancak aynı ilk argümandaki gibi doğru bir öncülü vardır ve daha da önemlisi, ilk argümandakiyle tam olarak aynı akıl yürütmeyi içermektedir. Özellikle her iki argüman da eğer X'i yapanların neredeyse tamamı daha önce Y'yi yapmışsa, Y'yi yapmanın X'i yapma olasılığını artırdığını (veya Y'yi yapan insanların X'i yapmaya eğilimli olduklarını) varsaymaktadır. Yukarıdaki ikinci argümanın da ortaya koyduğu gibi, bunun yanlış olduğu açıktır.

Eğer size ilk argüman verilmiş olsaydı, aynı akıl yürütmenin bir başka örneği olarak ikinci argümanı sunup ilkinin kötü bir argüman olduğunu gösterebilirdiniz. Bir argümanı karşı örnekle çürütmekten kastımız budur. İkinci örnek, bu biçimdeki muhakemeye duyulan inancın karşı örneğidir.

Bu örnekte hatalı muhakemenin dayandığı hatalı varsayımı gözler önüne serebildik. Bu yöntem sıklıkla çok faydalı olabilir ve her şeyi belirttik hâle getirmemizi söyleyen genel politikamız uyarınca varsayımı belirttik hâle getirmeli ve iki argümanı aşağıdaki şekle sokmalıyız:

P1) Eroin bağımlılarının neredeyse tamamı eroin bağımlısı olmadan önce esrarkeşti.

P2) Eğer X'i yapanların neredeyse tamamı daha önce Y'yi yapmışsa, Y'yi yapan insanlar X'i yapmaya eğilimlidir.

C) Esrarkeşler, eroin bağımlılığına eğilimlidir.

Ve:

P1) Eroin bağımlılarının neredeyse tamamı eroin bağımlısı olmadan önce süt içerdi.

P2) Eğer X'i yapanların neredeyse tamamı daha önce Y'yi yapmışsa, Y'yi yapan insanlar X'i yapmaya eğilimlidir.

C) Süt içenler, eroin bağımlılığına eğilimlidir.

Bu genellemeyi belirttik hâle getirerek orijinal argümandaki hatayı açıkça gözler önüne serdik. Zira argümanı tümevarımsal açıdan geçerli bir biçimde göstermiş olduk. Ancak böylece P2'nin yanlışlığı yüzünden argümanı da bariz bir biçimde çürük olarak temsil ettik. İkinci argüman bunu gösteriyor çünkü argüman geçerli ama P1 doğruyken C yanlış. Geçerlilik tanımına göre, P2'nin yanlış olduğu sonucuna ulaşıyoruz.

İncelediğimiz teknik şöyle: eğer bir argüman, örtük bir şekilde varsayılan ama yanlış bir genelleme nedeniyle çürükse, önce varsayılan genellemeyi argümanı tümdengelsel bakımdan geçerli (veya tümevarımsal açıdan kuvvetli) hâle getirecek şekilde gözler önüne serin. Sonra orijinal argümanın öncülü ve sonucuna yeterince benzeyen doğru bir öncül ile yanlış bir sonuç bulun ve bunları orijinal sonuç ile öncülün yerine koyun (yukarıdaki argümanda P1 ile C için yaptığımız gibi).

Bazen argüman sahibinin varsaydığı yanlış genelleme son derece belirgindir ama argüman sahibi hatayı fark etmez. Bir örnek verelim.

Karayollarımızda süregelen kıyımı durdurmalıyız. Ölümlü araba kazalarını kesinlikle azaltacağı için tüm hız sınırlarını hemen %25 oranında düşürmeyi öneriyorum.

Bu argümanı genellemeyi belirttik hâle getirerek aşağıdaki şekilde yeniden oluşturabiliriz:

P1) Tüm hız sınırlarını %25 oranında düşürmek ölümlü araba kazalarını azaltacaktır.

P2) Ölümlü araba kazalarını azaltacak her şey hemen yapılmalıdır.

C) Tüm hız sınırları hemen %25 oranında düşürülmelidir.

Argüman tümdengelimsel açıdan geçerlidir ama kolaylıkla bir karşı örnekle çürütülebilir:

P1) Tüm motorlu taşıtları yasaklamak ölümlü araba kazalarını azaltacaktır.

P2) Ölümlü araba kazalarını azaltacak her şey hemen yapılmalıdır.

C) Tüm motorlu taşıtlar hemen yasaklanmalıdır.

P1 doğru, C ise yanlış olduğuna ve argüman geçerli olduğuna göre, P2 yanlış olmalıdır. Öyleyse aynı P2'ye sahip orijinal argüman da çürüktür. Elbette bu ölümlü araba kazalarını azaltmak için hiçbir şey yapmamamız gerektiği anlamına gelmez. Yalnızca şu anlama gelir: Belirli bir çözümün bu kazaları azaltması, o çözümün uygulanması için yeterli değildir. Uygulamalı argümanlara ilişkin Beşinci Bölüm'de de açıkladığımız gibi (s. 184-190) böyle durumlarda öngörülen çözümün genel beklenen değerinin pozitif olacağını (yani daha kötü başka sorunlara yol açmayacağını) ve daha yüksek beklenen değere sahip başka bir çözüm olmadığını (başka hiçbir çözümün daha pratik ve etkili olmayacağını) göstermemiz gereklidir.

Argümanı Dikkate Almak I: “Ne Malum?” Eleştirisinden Kaçınmak

Bazen bir argüman kimsenin kesin olarak bilemeyeceği bir öncül içerebilir. Bazen bu öncüller belirli bir kişinin düşüncelerine ya da belirli durumlardaki insanların motivasyonlara veya işsizliğin artıp artmayacağı ya da B Partisi'nin gelecek seçimleri kazanıp kazanmayacağı gibi geleceğe ilişkin olabilir. Şu argümanı ele alalım:

Eğer fabrikayı kapatırlarsa –500'den fazla işçi işten çıkarılırsa– kasabamızdaki işsizlik bir anda en azından ikiye katlanacak. Bu durum şüphesiz ailelerde gerginliklere, dolayısıyla aile içi şiddete neden olacak. Araştırmalar, işsizlikte ani ve hızlı bir artışla karşılaştığımız her örnekte böyle olduğunu bulmuştur.

Sonuç, fabrika kapanırsa aile içi şiddetin artacağıdır. Yeniden oluşturma sürecinde daha ileri gitmeden birinin bu argümana şu şekilde yanıt vereceğini düşünebilirsiniz:

Öyle olacağı ne malum? Sonuçta aile içi şiddetin artacağını ne biliyorsun? Kasabamızdaki insanların o kadar kötü olduğunu varsayamazsın.

Ancak bu boş bir eleştiridir. Eleştirmen söz konusu kasabadaki insanların diğer insanlardan farklı olduğunu düşünmemizi sağlayacak bir neden sunmamıştır. Eleştirmen, argümanı çözümlemek yerine göz ardı etmektedir. Öncüllerin doğru olduğunu varsayarsak, işsizlikteki büyük artışların ardından aile içi şiddetin de arttığını gösteren kanıtlar çok güçlüdür. Belki de gerçekleşene kadar bu tür şeylerden kesinlikle emin olmak imkânsızdır ama tümevarımsal çıkarımların doğası budur. Bir argüman, tümevarımsal açıdan kuvvetliyse, sonucun doğru olduğu “ne malum” diyen kişi ya aslında kimsenin zaten şüphe duymadığı bir gerçeği –argümanın tümdengelimsel bakımdan geçerli olmadığını– yinelemektedir ya da geçmiş gözlemlerin kıştan sonra bahar geleceği hipotezini desteklediğine inanmayan biri gibi, mantıksız bir kuşku ifade etmektedir.

Aşağıdaki örnekte “ne malum?” yanıtının bir başka çeşidini görebiliriz:

P1) En güzel sanat eserlerimiz eşsiz kültürel değerlerdir.

P2) Eşsiz kültürel değerlerimizi korumak devletin sorumluluğundadır

C) En güzel sanat eserlerimizi korumak devletin sorumluluğundadır.

“En güzel sanat eserleri” söz öbeği belirsiz bir terimdir; şüphesiz en güzel eserler ile o kadar güzel olmayan eserler arasında kesin bir sınır yoktur. Aynı zamanda bazen “değer-yüklü” olarak anılan terimlerden de çünkü bir şeyi güzel bir sanat eseri yapan, en azından kısmen, insanların aslında o şeye değer verip vermediğidir (daha genel bir anlamda, değer yüklü bir terim hangi şeyler için kullanılacağı bir açıdan o şeylere ilişkin tutumumuza bağlı olan bir terimdir; örneğin, “yabani ot” terimi değer yüklüdür çünkü bir şeyin yabani ot olup olmadığı, onun bahçelerde veya ekinler arasında yetiştirilmesine izin verip vermediğimize bağlıdır). Şimdi argümanın sonucuna karşı çıkan birinin bu argümana şöyle yanıt verdiğini düşünün:

En güzel sanat eserlerimizin hangileri olduğu ne malum? Bu bir görüş meselesi.

Bu, argümana yönelik etkili bir eleştiri değildir. Böyle bir konuda fikir birliği sağlamak pekâlâ zor olabilir. Ancak bir argümanı etkili bir şekilde eleştirmek için – argümanı *dikkate almak* için– ya (i) argümanın ne geçerli ne de tümevarımsal bakımdan kuvvetli olduğunu göstermek ya (ii) öncüllerden biri veya daha fazlasına inanmak için bir neden olmadığını veya öncüllerden birinin veya daha fazlasının yanlış olduğunu göstermek veya öne sürmek ya da (iii) söz konusu olan tümevarımsal bir argüman ise başka bir argüman tarafından yenildiğini göstermek gerekir. Argümandaki terimlerden birinin belirsiz veya değer yüklü olduğunu vurgulamak yeterli değildir. Argümanda belirsizlik olduğuna dikkat çekmek kesinlikle yetersizdir. Örneğin, “kel” belirsiz bir terimdir ama “Robin bir kadındır dolayısıyla Robin’in kel olması uzak bir olasılıktır” argümanı tümevarımsal açıdan kuvvetlidir. Argümanda değer yüklü bir terim kullanıldığına dikkat çekmek de yeterli bir eleştiri olamaz.

Bu konuyu netleştirmek için aşağıdaki argümanı ele alalım:

P1) Masum çocukları öldürmek ahlaka aykırıdır.

P2) Ahlaka aykırı şeylerden kaçınılmalıdır.

C) Masum çocuklar öldürülmemelidir.

Bu argüman, değer yüklü olduğundan şüphe duymayacağımız “ahlaka aykırı” ve “masum” sözcüklerini içermektedir. Biri pekâlâ “Neyin ahlaka aykırı veya neyin masum olduğu ne malum?” diyebilir. Ancak bu terimleri uygularken sorunlarla karşılaşabilecek olmamız, argümanın bariz sağlamlığına gölge düşürmez.

Elbette eğer sanat eserlerine dair argümanda önerilen devlet politikasının kabul edilmesi hâlinde, “en güzel” sanat eserlerimizi saptamanın zorluğu nedeniyle bu politikayı uygulamak son derece güç olabilir. Bu durum, söz konusu politika aleyhine bir argüman bile oluşturabilir. Ancak argümanı gerçekten dikkate almak için eleştirmenin bilfiil bu tür argümanlar üretmesi gerekir; yalnızca argümanın “güzel sanat eseri” gibi sorunlu ya da belirsiz bir terim içerdiğine dikkat çekmek, cinayet örneğinde de gösterdiğimiz gibi, yeterli olmayacaktır.

Argümanı Dikkate Almak II: Görüşü Etiketlemekle Yetinmeyin

İşte bu başlıkla anlatmak istediğimiz şeye ilişkin tipik bir örnek:

Freiberg, tecavüz kurbanlarının duygusal strese karşı “aşırı hassas” olduklarını, dolayısıyla savunma avukatları tarafından sorguya çekilirken özellikle korunmaları gerektiğini öne sürüyor. Bu, kadınları ve sözde “azınlıkları” kollamak için her şeyi yapan her zamanki “siyasi doğrucu” yaklaşım.

Freiberg’in argümanı her ne ise yazarın bu argümanı dikkate almadığı açıktır. Yazar, argümanın sağlam olmadığını düşünmemiz için bir neden vermemiştir: ne argümandaki muhakemeyi ne de öncülleri eleştirmiştir. Yazarın Freiberg’in görüşünü “siyasi doğrucu” diye nitelendirerek yaptığı, aslında bir tür önyargılı etiketlemedir. Bu şekilde kullanıldığında etiket, okurları, Freiberg’in bazı yönlerden taraflı olduğuna, belirli bir tutucu görüşe düşünmeden bağlı kaldığına inanmaya davet eder. Görüşlere veya argümanlara “muhafazakâr”, “liberal” ve benzeri etiketler yapıştırıldığında da benzer şeyler olur.

Elbette “geçersiz” veya “çürük” yargısına varmak da bir bakıma “etiketlemedir” (son tahlilde dilin bütünü öyledir) ama bu durumda özellikle eleştirel düşünme için oluşturulmuş, kesin, yarı-teknik bir dil kullanıyoruz.

Argüman Yorumu

Artık argüman çözümlemeye ilişkin temel kavram ve prosedürleri incelemeyi tamamladık. “Argüman çözümleme” derken, önce argümanı yeniden oluşturmayı sonra da değerlendirmeyi içeren iki aşamalı bir süreci kastediyoruz. Bu aşamada, söz konusu sürecin nihai ürünü hakkında bir şeyler söylemeliyiz. Bir argüman çözümlemesine giriştiğinizde, bazen yaptığınız çözümlemeyi özetleyen bir yazı kaleme almak isteyebilirsiniz. Bu yazı, üç kısımdan oluşmalıdır:

- 1 Orijinal ifade biçimleri ile argüman (veya argümanlar).
- 2 Standart biçimde ifade edilmiş argüman(lar).
- 3 Argümanlara ilişkin düzyazı şeklinde kaleme alınmış bir *yorum*.

1’e dayanarak 2’yi elde etmek, argümanı yeniden oluşturma aşamasıdır; Beşinci Bölüm’de anlatılanların büyük kısmı, bu adımı atarken sıkça karşılaşılan çeşitli zorlukların çözümüne yöneliktir. Üçüncü ve Dördüncü Bölümlerde incelediğimiz kavram-

lar da 1'den 2'ye atılan adımla sistematik biçimde ilişkilidir çünkü daha önce de açıkladığımız gibi, iyi niyet ilkesi argümanı en avantajlı biçimde yeniden oluşturmamızı gerektirir. Bunun tam olarak ne anlama geldiğini belirleyebilmek için de sözü geçen kavramlara ihtiyaç duyarız.

Henüz açıkça tartışmadığımız kısım 3. adım. Bu adım, aslında aşağıdaki hususları (ya hepsini ya da elinizdeki örnek için önemli görünenleri) kapsayan yazılı bir metinden ibarettir:

- (i) Argümana ilişkin, aşağıdaki noktaları açıklayan genel bir inceleme: (1) Argümanın sunulduğu *bağlam*, yani argümanın ana fikrini anlamak için bir okurun bilmesi gereken tüm olgular. Bunlar, genelde argüman sahibinin *muhalifleri* tarafından söylenen ve iddia edilen şeyleri de içerecektir; özellikle de eğer argüman sahibinin birincil amacı, bu iddiaları çürütmekse. (2) Gerekliyse argüman sahibi tarafından söylenen ve yazılanların yapısına dair bir inceleme. Örneğin, eğer argüman sahibi birkaç argüman sunuyorsa ya da argüman sunmak yerine açıklamalara veya retoriğe büyük bir yer ayırıyorsa, bunu açıklamak faydalı olabilir.
- (ii) Standart biçimdeki yeniden oluşturma nasıl ve niçin o şekilde yapıldığına dair, özellikle süreç sırasında karşılaşılan sorunlara odaklanan bir inceleme. Özellikle:
 - Argüman dışında bırakılan ilgisiz unsurlar açıklanmalıdır.
 - Varsa, retorik tuzaklar gösterilmeli, açıklanmalı ve çıkartılmalıdır.
 - Eğer örtük öncüller (ya da örtük bir sonuç) eklendiyse bunun niye yapıldığı açıklanmalıdır.
 - Eğer sonuç veya öncüllerden biri yeniden ifade edildiyse nedeni açıklanmalıdır (örneğin, bulanık bir cümlenin neden yeniden yazıldığı, belirsiz veya son derece retorik bir terimin niye değiştirildiği vs. açıklanmalıdır).
 - Ayrıca yeniden oluşturmada geçen önemli sözcüklerin anlamlarını açıklamak da faydalı olabilir.

Genelde ideal olanı, verilen yeniden oluşturmaya gerekçelendirmek için ihtiyaç duyulan her şeyin bu kısımda yer almasıdır. Argümanı neden bu şekilde yeniden oluşturduğunuzu açıklamalısınız (ama bariz noktaları belirtmeye gerek yoktur). Sıklıkla, bu sırada orijinal argüman yazarının muhtemel amacından ve argümanın bağlamından da bahsedilir.

- (iii) Argümanın geçerliliği veya tümevarımsal kuvvet derecesine ilişkin bir tartışma. Önce argümanın tündengelimsel bakımdan geçerli olup olmadığına karar vermelisiniz. Eğer değilse bunun nedenini açıklamalısınız (örneğin, burada karşı örnek ile çürütme yöntemini kullanabilirsiniz). Ayrıca eğer argüman geçerli değilse, argümanın tümevarımsal açıdan kuvvetli olup olmadığını ve ne derecede kuvvetli olduğunu belirtmeli ve açıklamalısınız. Eğer argüman bir safsataya, özellikle de biçimsel bir safsataya düşüyorsa, ilgili safsatayı bu noktada belirtebilirsiniz.
- (iv) Argüman geçerli veya tümevarımsal açıdan kuvvetliyse, öncüllerin doğruluk değerlerine ilişkin bir inceleme ve yargı. Bu, argümanın sağlam olup olmadığına ilişkin bir yargı anlamına gelecektir. En tartışmalı öncüllerin hangileri olduğu ve bunların niçin tartışmalı olduğu ayrıntılı bir şekilde açıklanmalıdır. Az çok bariz olmadıkları sürece bu açıklamalar kapsamlı olmalıdır; belirli öncülleri kabul etme veya şüpheyile karşılama nedenlerinizi vermelisiniz. Örneğin, “ne malum?” eleştirisinden kaçınmalısınız. Eğer argüman bir serbest safsata (bkz. Yedinci Bölüm, s. 252) içeriyorsa, bu safsatayı burada açıklarsınız.
- (v) Tümevarımsal açıdan sağlam argümanlarda, argümanın sizin için yenilgiye uğrayıp uğramadığını da belirtmelisiniz. Argümanın sizin için yenilgiye uğraması doğrudan argümanın kendisi hakkında değil, sizinle argüman arasındaki ilişki hakkındaki bir olgudur. Buna karşılık argümanın geçerliliği veya tümevarımsal kuvveti (veya kuvvet eksikliği) ya da sağlamlığı (veya sağlam olmayışı) tek bir doğru yanıtı olan konulardır; bunlar, belirli insanların argüman hakkındaki bilgilerinden bağımsızdır. Yine de asıl ilgilendiğimiz, argüman sonucunun doğruluk değeri olduğundan, argüman sizin için yenilgiye uğramışsa bunu argüman yorumunuzda belirtmenin önem taşıdığı açıktır. Ancak başka durumlarda sonucun doğruluğu ile değil, argüman sahibi tarafından ileri sürülen argümanın esasıyla ilgileniyor olabiliriz. Örneğin, Napoleon, ordusunun Waterloo’da zaferle ayrılacağına dair tümevarımsal açıdan sağlam bir argüman sunmuş olabilir. Bu argüman bizim için yenilgiye uğrayacaktır çünkü ordusunun galip gelmediğini biliyoruz. Ancak eğer amacımız Napoleon’un kullandığı akıl yürütmeyi değerlendirmekse, argümanı bizim için yenilgiye uğramış olması nedeniyle kusurlu bulamayız.

Argümanın tümevarımsal bakımdan sağlam olduğunu göstermekle yetinebiliriz. Yine de bu, argümanın *Napolyon* için rasyonel açıdan ikna edici olup olmadığı sorusunu yanıtlamaz. Sorunun yanıtını bulmak için *Napolyon*’un bildiği veya bilmesi muhtemel olan şeyler hakkında daha fazla bilgiye ihtiyacımız vardır. Tarihçi ya da askerî strateji uzmanı olsaydık bu soruyla ilgileniyor olabilir-

dik. Verdiğimiz yanıtı göre de Napolyon hakkında iki eleştiriden birini getirebilirdik. İlki, argüman tümevarımsal bakımdan sağlam ve Napolyon için rasyonel açıdan ikna edici olsa bile tümevarımsal kuvvet *derecesi* savaş riskini almak için yeterli olmayabilirdi. Başka bir deyişle, savaşa girmenin beklenen değeri negatif olabilir ya da girilen risk için yeterli bir gerekçe oluşturmayabilirdi. İkincisi, argüman, Napolyon için yenilgiye uğramış olabilir ve bu yüzden de tümevarımsal açıdan sağlam olsa bile onun için rasyonel açıdan ikna edici olmayabilirdi. Yani argüman, Napolyon'un bildiği ama dikkate almadığı bir gerçek nedeniyle yenilgiye uğramış olabilirdi.

Eğer bir argüman sizin için yenilgiye uğramışsa, sonuç yanlışır demekte tamamen haklı olabilirsiniz. Zira eğer bir argümanın sonucu, sizin için o sonucun aleyhindeki daha güçlü bir argüman tarafından yenilmişse, sonucun yanlış olduğunu öne sürmek için iyi bir nedeniniz vardır. Bu durumda, "bu argüman *benim için* yenilgiye uğradı"dan daha iddialı bir şey söyleyebilirsiniz; "bu argümanın sonucu yanlışır" diyebilirsiniz.

Geçerli ya da tümevarımsal açıdan kuvvetli bir argüman hakkında her zaman kesin bir yargıya varamayız. Bazı durumlarda öncüllere olan inancınız, argümanın sağlam olduğunu güvenle belirtmeye yetmeyebilir. O zaman "Argümanın muhtemelen sağlam olduğunu düşünüyorum" dersiniz. Başka durumlarda ise argümanın öncüllerine ilişkin herhangi bir fikrimiz olmayabilir. Böyle bir durumda rastgele bir sağlamlık yargısı üstlenmektense öncüllerin doğruluk değerleri hakkında yeterince bilimiz olmadığı için argümanın sağlamlığını saptayamadığımızı söylememiz gerekir (böyle bir durumda argümanın rasyonel açıdan ikna edici bulmadığımızı da belirtmiş oluruz). Ayrıca eğer yapabilirsek, bu bilgi eksikliğini aşmak için neleri öğrenmemiz gerektiğini de açıklamalıyız.

İdeal olan (i) ile (v) şıklarındaki incelemeleri birbirinden ayrı tutmaktır. Ne var ki bu her zaman mümkün olmayabilir. Örneğin, belirli bir yeniden oluşturma gereksesi olarak başka bir olası yeniden oluşturmaya kıyasla tümevarımsal bakımdan daha kuvvetli olmasını gösterebiliriz (iyi niyet ilkesi uyarınca). Dolayısıyla (ii)'nin ortasında (iv)'ye atlamış oluruz. Bu, bir sorun değildir. Önemli olan her üç görevin de mümkün olduğunca net bir biçimde tamamlanmasını sağlamaktır.

Kapsamlı Örnekler

Aşağıda gazetelerde yayımlanmış iki argüman eksiksiz bir biçimde yeniden oluşturulmuş ve yorumlanmıştır; argümanlardan birini yeniden oluşturmak nispeten kolay,

diğeri zordur. Yeniden oluşturulan çoğu argümanın –kısmen iyi niyet ilkesinin de etkisiyle– geçerli veya kuvvetli olacağını, böylece dikkatimizi öncüllere odaklayacağını unutmayın.

Birinci argüman: Esrar bulundurma cezaları

Birleşik Krallık'ta "A sınıfı" ilaçlar eroin ve kokaini, "B sınıfı" ilaçlar ağızdan alınan amfetaminleri, "C sınıfı" ilaçlar da sakinleştiricileri ve bazı ağrı kesicileri kapsar. B sınıfından 2004 yılında çıkartılan esrar (marihuana veya haşış) Birleşik Krallık'ta hâlihazırda C sınıfı bir ilaçtır (C sınıfı, kişisel kullanım için küçük bir miktarda bulundurma kabaca ABD sisteminde bir kabahate eşdeğer olacağı anlamına gelir; pratikte cezası hapis değil, en kötü ihtimalle bir para cezası olacaktır). Milletvekili Dr. Evan Harris tarafından sunulan argüman, alandaki uzmanlardan oluşan etkileyici bir ekip tarafından da imzalanmıştır.¹ İncelemeyi kolaylaştırmak için her paragrafa bir harf, paragrafların içindeki cümlelere de numaralar verdik ama orijinal argümanın hangi kısımlarından bahsettiğinizi açıkça belirtebiliyorsanız böyle yapmak şart olmayabilir.

1. Bölüm: Sunuldukları şekliyle argümanlar

(A) 1 Bugün Lordlar Kamarası İçişleri Bakanlığı'nın, esrarı, C sınıfından B sınıfına alma önerisini tartışıyor. 2 Hükümet, bu değişikliği parlamentoya getirerek görevlendirdiği uzmanların, yani İlaç Suiistimali Danışma Konseyi'nin (ACMD) açık önerilerini neredeyse 30 yıldır ilk defa reddetmiştir. 3 İçişleri bakanının talebi üzerine hazırlanan son raporunda ACMD açıkça – son altı yılda üçüncü kez – esrarın C sınıfı bir ilaç olarak kalmasını önermiş ve bunu kısa ve uzun dönemdeki sağlık risklerine ilişkin mevcut tüm güncel kanıtları ve toplumsal zararların yanı sıra kamuoyu tutumunu ve polisin önceliklerini inceledikten sonra yapmıştır.

(B) 1 Parlamentonun, hükümetin politikasını kabul etmesi büyük zararlara yol açabilir. 2 Esrar kullanımı son yıllarda, özellikle de 2004'te C sınıfına düşürülmesinin ardından düşmüştür ve bu eğilimi tersine çevirme riskine girmenin akılcı olmadığı açıktır. 3 Sınıflandırma sistemi güvenilir olmalıdır; yeniden sınıflandırma, hâlihazırdaki B sınıfı ilaçların tehlikeleri hakkında kafa karışıklığına neden olacaktır. 4 Daha da önemlisi böyle bir hamle yeni bir kanıt olmadıkça kamu politikalarını uzmanların bilimsel görüşleri uyarınca belirlemeyi öngören – deli dana felaketi hakkındaki Philips raporunun ardından benimsenmiş– beğenilen eğilimin terk edilmesi anlamına gelecektir.

2. Bölüm: Yeniden oluşturulan argümanlar:

1. Argüman

- P1) ACMD'nin ilaç sınıflandırmasına ilişkin görüşü, hükümetin kendi uzmanlar ekibinin görüşüdür ve kısa ve uzun vadeli sağlık risklerini, toplumsal zararları, kamuoyu tutumunu ve polisın önceliklerini dikkate almaktadır.
- P2) Eğer (P1) ise ACMD'nin ilaç sınıflandırması hakkındaki görüşü hükümet tarafından reddedilmemelidir.
-

C1) Hükümet, ACMD'nin ilaç sınıflandırmasına ilişkin görüşünü reddetmemelidir.

- P3) Eğer hükümet, esrarı, C sınıfından B sınıfına alırsa, hükümet ACMD'nin açık ve müker-rer önerisini reddetmiş olacaktır.
-

C2) Hükümet, esrarı, C sınıfından B sınıfına almamalıdır.

2. Argüman

- P1) Eğer hükümet, esrarı, C sınıfından B sınıfına alırsa, esrarın 2004'te C sınıfına sokul-masından bu yana Birleşik Krallık'ta görülen esrar kullanımındaki düşüşü tersine çe-virme riskine girer.
- P2) Esrarın 2004'te C sınıfına sokulmasından bu yana Birleşik Krallık'ta görülen esrar kul-lanımında düşüşü tersine çevirme riskine girilmemelidir.
-

C) Hükümet, esrarı, C sınıfından B sınıfına almamalıdır.

- P1) Hükümet kamu politikasına ilişkin konularda uzmanların bilimsel önerilerini dinlemelidir
- P2) Eğer hukümet esrarı, C sınıfından B sınıfına alırsa, kamu politikasına ilişkin bir konuda uzmanların bilimsel önerilerinin aksine hareket etmiş olacaktır.
-

C) Hükümet, esrarı, C sınıfından B sınıfına almamalıdır.

3. Argüman

- P1) Sınıflandırma sistemi güvenilir olmalıdır.
- P2) Eğer hukümet, esrarı, C sınıfından B sınıfına alırsa, sınıflandırma sistemi güvenilirliği-ni yitirecektir.
-

C) Hükümet, esrarı, C sınıfından B sınıfına almamalıdır.

3. Bölüm: Yorum

Bağlayıcı öncüller eklendiğinde, dört argüman da geçerlidir ve hepsi aynı sonuca ulaşmaktadır. Birinci paragraftaki 1. cümle, olgusal sahne hazırlığıdır ve argümanda bir rolü yoktur. Birinci paragraftaki 2. ve 3. cümleler, Harris'in önemli bir uzmanlar gurubunu temsil ettiğini ortaya koymaktadır. Bu nedenle 1. argüman (1. paragraf, 2. ve 3. cümlelerden itibaren) ve 3 (2. paragraf, 4. cümle), doğrudan otoriteye başvuru argümanlarıdır ki söz konusu örneklerde bunun meşru bir başvuru olduğu görülmektedir. Argüman 1'de Harris'in önce otoritelerin gerçekten meşru olduğunu, sonra da esrarın, C'den B'ye alınmasının bu otoritelerin önerilerini reddetmek anlamına geleceğini iddia ettiğini gösterdim. 1. argümanın, 3. argümana kıyasla çok daha ikna edici olduğunu düşünüyorum. 3. argümanın (P1)'i çok geniş kapsamlı; örneğin, bilimsel önerilerin kürtaja ilişkin yasaların hazırlanmasında dikkate alınması gereken tek önemli görüş olduğu anlamına geliyor; bu iddianın, en iyi ihtimalle tartışmalı olduğunu söyleyebiliriz. Önerme doğru olsa bile ele aldığımız konu açısından önemli görünmüyor. Aslında 3. argümanın, argüman 1'in daha geniş kapsamlı bir genellemeyle tekrarlanmasından ibaret olduğunu ve dolaısıyla ilgili genelleme hakkında karşı örnekler bulma ihtimalinin daha yüksek olduğunu söyleyebiliriz. 1. argüman, ilgili konuya çok daha iyi odaklanmış.

2. argüman oldukça zayıf (doğrudan 2. paragrafın 1. ve 2. cümlelerinden türetilmiş). Anlaşıldığı kadarıyla argüman, 2004'ten bu yana esrar kullanımında görülen düşüşün esrarın o tarihte bir alt sınıfa alınmasından kaynaklanmış olabileceğini öne sürüyor ama bunun bir korelasyondan ibaret olmadığını gösteren bir kanıt sunulmamış. 4. argüman (2. paragraf 3. cümle) de P2 yüzünden pek ikna edici değil: eğer hükümet esrarı yeniden sınıflandırırsa, bunun sınıflandırma sisteminin güvenilirliğinin zedelenmesi anlamına geleceğini düşünüyorum. Beni ikna etmek için burada sunulandan çok daha fazla bilgi verilmesi gerekiyor ve yazarın bu konuda yetkin olup olmadığı açık değil. Argümana retorik karıştığı tek yer burası; bu bağlamda "hâlihazırdaki B sınıfı ilaçların tehlikeleri hakkında kafa karışıklığına neden olacaktır" ne demek? Tahminen esrar hâlihazırdaki B sınıfı ilaçlar kadar tehlikeli olmadığından, esrarı bunlar arasına sokmanın yersiz olacağı söylenmek istenmiş. Ancak tartışma zaten bu konuda; bu argüman bir kısır döngü örneği olacaktır. Belki de Harris, hükümetin "yaz-boz" yapar gibi görünmesinin –2004'te sınıfı düşürüp 2008'de yeniden yükseltmesinin– tehlikelerini vurgulamak istiyor ama tam olarak ne kastettiğinden emin değilim. 1. argümanın sağlam ve son derece ikna edici olduğunu, 2. argümanın neredeyse kesinlikle sağlam ve ikna edici olmadığını; 3. ve 4. argümanın da şüpheli sağ-

lamlıkta olduklarını ve ikna edici olmadıklarını düşünüyorum. 1. argüman tüm-
dengelsel bakımdan sağlam olduğu için sonuç kanıtlanmıştır.

İkinci argüman: Yardım kuruluşlarına soğuk bakma

Bu, sıklıkla yardım kuruluşlarının eylemleri aleyhine sunulan basmakalıp bir argümandır.

1. Bölüm: Sunuldukları şekliyle argümanlar

(A) 1 Çelişkili bir biçimde, Kurtuluş Ordusu gibi yardım kuruluşlarının yok-
sullara yardım etme çabalarını yine kendileri baltalıyor. 2 Zengin ulusumuzda
bu kadar çok aç insan olmasının bir mazereti olamaz. 3 Ama yardım kuruluşla-
rı küçük zaferlerini kazanmaya devam ettikçe, devletin üzerindeki yalnızca dev-
letin çözebileceği bu sorunu çözme, yani örneğin, Hollandalılar gibi açlığı tama-
men ortadan kaldırma baskısı da azalacak.

(B) 1 Üstelik yardım kuruluşları temelde adaletsiz kurumlardır ve sırf bu ne-
denle yasaklanmaları gerekir. 2 Bu kuruluşlar aslında vicdanı olan kişiler tara-
findan ödenen bir vergi gibi; bu sayede taş kalpliler rahat rahat dolaşabiliyor.

2. Bölüm: Yeniden oluşturulan argümanlar:

1. Argüman

- P1) Pratikte ulustaki tüm aç insanları ancak devlet doyurabilir.
- P2) Ulustaki aç insanlar doyurulmalıdır.
- P3) Yardım kuruluşları açları doyurmakta ne kadar başarılı olursa, devlet üzerindeki açları
doyurma baskısı o kadar azalacaktır.

C) Muhtemelen yardım kuruluşlarının açları doyurmasına yasal olarak izin verilmemelidir.

2. Argüman

- P1) Yardım kuruluşlarına bağışta bulunmaya gücü yetenlerden bir kısmı bağış yapar, bir
kısmı ise bağış yapmaz.
 - P2) Yardım kuruluşlarının yaptığı hayır işlerinin bedeli bağışlarla ödenmelidir.
- C1) Yardım kuruluşlarına bağışta bulunmaya gücü yetip bağış yapanlar yardım kuruluş-
larının işlediği hayırların bedelini öder, gücü yettiği hâlde bağış yapmayanlar ise yar-
dım kuruluşlarının işlediği hayırların bedelini ödemez.

P3) Eğer (C1) ise yardım kuruluşları adaletsizdir.

P4) Eğer bir şey adaletsiz ise yasal olmamalıdır.

C2) Yardım kuruluşları yasal olmamalıdır.

3. Bölüm: Yorum

Yazarın kanıtlamaya çalıştığı sonuç, yardım kuruluşlarının genel anlamda da özellikle açları doyurmak amacıyla da yasal olmaması gerektiğidir. Yazar birdar kapsamlı iddia, diğeri de daha geniş kapsamlı iddia için iki argüman sunuyor ve her iki argüman da öncüllerin içeriğinin anlaşılabilmesi için iyi niyet ilkesine sıkı sıkıya bağlı kalmayı gerektiriyor. 1. argümanın P1'i, argümanda net bir rolü olmayan (çünkü öncül, fiili bir örnek olmadan da doğru olabilir) Hollanda bahsi haricinde 3. cümlelerin son kısmına dayanıyor. Sonuç örtük olsa da B1'den şu iddianın kastedildiğini anlıyoruz: Yardım kuruluşlarının ulaşmaya çalıştıkları amaçlardan birini, yani açlığın ortadan kaldırılması amacını baltalamasına yasal olarak izin verilmemelidir. Bunun değerli bir amaç olduğu, 1. argümanın P2'sinde (ve 2. argümanın P2'sinde) ortaya konmuş. A3'ün geri kalanı P3 önermesinde verilmiştir. 1. argüman geçerli değil, tümevarımsal bakımdan güçlü bir argümandır. P1 ve P2 devletin açları doyurması gerektiği sonucuna geçerli bir şekilde ulaşmaktadır ama argüman sahibinin asıl ilgilendiği olumsuz sonuç, yardım kuruluşlarının bu amaca engel olduğu ve kapatılmaları gerektiği sonucudur. Öyleyse eğer yardım kuruluşları –halkın açların doyurulmasına yönelik talebini azaltarak– bu amaca gerçekten engel oluyorsa kötü bir fikirdir, yani yardım kuruluşlarına yasal olarak izin verilmemelidir. Bir şeyin arzu edilen bir şeyin gerçekleşmesine yönelik “baskıyı azaltması”, o şeyin yine de gerçekleşmesini imkânsız bir hâle getirmez, yani argüman tümevarımsaldır. Ancak argümanın sağlam olabilmesi için kuşkulu bir öncül, yani P1 varsayılmalıdır. Bu argüman devlet çabaları ile kişisel çabaların birlikte neden tamamen devlete dayanan bir sistem kadar veya böyle bir sistemden daha iyi olamayacağını hatta devletin neden bir rol oynaması gerektiğini açıklamamaktadır.

2. argüman burada, tündengelimsel ve geçerli olarak temsil edilmiştir. Argümanın tamamı oldukça özlü B2 cümlesinde ifade edilmiştir. Argümanın “vicdanı olan kişilerin ödediği bir vergi” ve “taş kalplilerin” “rahat rahat dolaşabiliyor” olması gibi retorik söz öbekleri ile ifade edilen büyük kısmı örtüktür ve açılması, retorikten arındırılması ve belirtik hâle getirilmesi gerekmektedir. İddia, yardım kuruluşlarının işlediği hayırlara herkesin eşit derecede (veya belki gelirle-

ri ya da refah düzeyleriyle orantılı olarak) katkıda bulunması gerektiğidir. C1'in "taş kalpliler rahat rahat dolaşabiliyor" söz öbeğinin retorikten arındırılmış ana fikrini yansıttığı söylenebilir. C1'e ulaşan alt argüman sağlam bir argümandır; P1 ile P2 doğruyken C1'in yanlış olabileceğini hayal etmek zordur. Üstelik P1 ve P2 doğrudur, yani C1'e ulaşan argüman sağlamdır. P3, bu düzenlemenin adaletsiz olduğunu açıkça ortaya koyan bir bağlayıcı öncül, P4 de ileri sürülen olguyu yardım kuruluşlarının faaliyetlerinin durdurulması eylemine bağlayan bir uygulamalı öncüdür. Argüman, P4'ün yanlış olması nedeniyle sağlam değildir. Bir karşı örnek: Yalan söylemek adil değildir ama yalan söylemenin yasaklanması, yani yasadışı hâle getirilmesi gerektiğini söyleyemeyiz. Ayrıca maliyetleri ve faydaları da kıyaslayabiliriz. Yardım kuruluşlarının faydaları (işledikleri hayırlar) ile getirdikleri maliyetleri (adil olmamalarını) kıyaslamamız gerektiği düşünülebilir. Mevcut sistemdeki pozitif fayda-maliyet oranını başka hiçbir sistemin yakalayamaması pekâlâ mümkündür. Ayrıca P3 önermesi de şüphelidir; kastedilen anlamda yeterince "adil" olmayan ama yine de izin verdiğimiz birçok şey vardır; örneğin, sanat eserleri yaratılmasını destekleyen fonlar gibi.

Üçüncü argüman: Piyango kazanan mahkum

Aşağıdakiler, *Times* gazetesinin Londra baskısında Mick Hume imzalı bir köşe yazısında yer alan bazı argümanlardır. Birçok insan ve bazı sansasyonel gazeteler tecavüzden hüküm giymiş ve cezasının 15 yılını tamamlamış bir suçlunun hafta sonu izinindeyken oynadığı kupona İngiltere Ulusal Lotosu'ndan 7 milyon Sterlin isabet etmesine büyük tepki göstermişti (mahkum, sonraki sene serbest kalacaktı).

1. Bölüm: Sunuldukları şekliyle argümanlar

(A) 1 Hayat bir piyangodur, derler. 2 Ama hayat bana ölümle vergiler dışındaki bazı şeylerin de kesin olduğunu öğretti. 3 Örneğin, gazeteler halkı bir konuda galeyana getirdiyse, İçişleri Bakanı'nın hemen o konuyu yasaklayan bir kanun çıkartmaya söz vereceğine bahse girebilirsiniz. 4 Yeni yasalar söz konusuysa heyecanından David Blunkett'in ayakları öyle hızlı ve öyle sık birbirine dolaşıyor ki rehber köpeğinin, polis kaskı takması gerekebilir.

(B) 1 Bay Blunkett'in son ısmarlama kanun ve nizam örneği, Ulusal Lotoyu kazanan mahkûmların kazandıkları paradan hapisteyken yararlanmalarını engellemeye ve resmî kurbanlar fonuna tazminat ödemelerini sağlamaya yönelik.

2 Bu fikir, açık bir cezaevinden hafta sonu iznine çıktığında 7 milyon Sterlin kazanan ömür boyu hapis mahkûmu tecavüzcü Iorworth Hoare hakkındaki kamuoyu tepkisinden sonra geldi.

(C) 1 İçişleri Bakanı bu konuyu öylesine önemli buluyor ki The Sun gazetesi-ne bir makale yazarak, “bunun tekrarlanmasını önleyecek bir yol bulmaya” söz verdi. 2 Daha önce böyle bir şeyin hiç olmadığını dikkate alırsak, gelecekte tekrar olacağını düşünmek için hiçbir neden yok. 3 Ne var ki Bay Blunkett’in makalesi bunun, “düşünmeden verilmiş bir tepki olmadığını” söylüyor.

(D) 1 Hoare’un halkın nefretini hak eden korkunç bir tip olduğu kesin ve loto bileti alma “hakkı” hiç umrumda değil. 2 Ama bu mantıksız ulusal öfke patlaması beni endişelendiriyor.

(E) 1 Herkes böylesine kötü bir adamın başına böylesine güzel bir talih kuşu konmasına öfkelenmiş gibi. Bir gazete, “üstelik hak etmeyen tek talihli o değil” diye sızıldanıyor. 2 Değil gerçekten. 3 Ben de hak etmeyen bir loto talihlisiyim. 4 Ve eğer arada bir benim gibi on kâğıt kazanıyorsanız, siz de öyle. 5 Clint Eastwood’un Affedilmeyen filminde Gene Hackman’a söylediği gibi, “Hak etmekle ne ilgisi var”. 6 Hayat bir piyango olabilir de olmayabilir de ama Ulusal Loto kesinlikle öyle. 7 Kazanmak için kimsenin ahlakını kanıtlaması gerekmiyor, bileti alacak parası olduğunu kanıtlaması yeter.

(F) 1 Bazıları, hayır işlerine para vermek için piyango oynadıklarını ve Hoare’ın başına konan talih kuşuna bu yüzden öfkelenediklerini söylüyor. 2 Boş versenize. 3 At yarışı veya futbol bahsine girmem ne kadar hayır işiyse loto oynamam da o kadar hayır işi. 4 Oynadığımız sayıları seçen küçük kızlarımla birlikte cumartesi geceleri ufak bir heyecan yaşamamızı sağlıyor. 5 Ama biz kazanamadıktan sonra kimin kazandığı niye umurumuzda olsun ki?

(G) 1 Bay Blunkett, kurbanları acı çekerken Hoare’un piyango kazanabilmesinin “adil olmadığını” söylüyor. 2 Sayın İçişleri Bakanı, ceza adaleti ne zamandır piyangoyu kimin kazandığı ile ilgileniyor? 3 Ben hep adaletin suçluların piyangodan kazandıkları parayı İçişleri’ne geri ödemelerini değil topluma olan borçlarını ödemelerini sağladığını zannederdim. 4 Hoare bu yüzden hapse gönderilmişti. 5 Şüphesiz Hoare’a hafta sonları izin verilmesinin doğru olup

olmadığını tartışabiliriz. 6 Ama kurbanlarının tazminat davası açmasına yönelik öneri ancak işleri daha da kötü bir hâle getirecektir. 7 Yirmi sene önce gerçekleşmiş bir tecavüze nasıl değer biçebilirsiniz ki? 8 Yetmişlerde ve seksenlerde saldırdığı kadınların haksızlığa uğradıklarını hissetmeleri son derece doğal. 9 Ama geçmişte çektikleri acıların bu gün ulusal medyanın önüne serilmesinin onlara ne faydası olacak?

(H) 1 İkramiyeyi ister hapis yatan bir tecavüzcü kazansın, ister inançlarına dayalı siyaset yapan bir politikacı, Sayısal Loto topluma faydalı veya zararlı bir etkide bulunmamalıdır. 2 Hayatta hoşumuza gitmeyen her şeyi yasaklamak için de yeni bir yasa da çıkartamayız.

2. Bölüm: Yeniden oluşturulan argümanlar:

1. Argüman

- P1) Bir şeyin olması muhtemel değilse yasaklanmamalıdır.
 - P2) Başka bir mahkûmun lotoyu kazanması muhtemel değildir.
-

C) Mahkûmların lotoyu kazanması yasaklanmamalıdır.

2. Argüman

- P1) Çok az loto talihlisi kazandığı ikramiyeyi hak eder.
 - P2) Çoğu loto talihlisi kazandıkları ikramiyeyi alma hakkına sahiptir.
-

- C1) Kazandıkları ikramiyeyi hak etmeyen bazı loto talihlileri ikramiyelerini alma hakkına sahiptir.
- C2) Loto ikramiyesini alma hakkına sahip olmak için bu ikramiyeyi hak etmek şart değildir.

3. Argüman

- P1) Loto oynarken çoğu insanın öncelikli arzusu hayır işlemek değildir.
 - P2) Çoğu loto talihlisi kazandıkları ikramiyeyi alma hakkına sahiptir.
-

- C1) Hayır işlemeyi arzu etmeyen bazı loto talihlileri ikramiyelerini alma hakkına sahiptir.
- C2) Loto ikramiyesini alma hakkına sahip olmak için kişinin öncelikli arzusunun hayır işlemek olması şart değildir.

4. Argüman

- P1) Eğer bir suçtan hüküm giymiş bir kişi, o suç için verilen cezayı çektiyse, ceza ilgili suç için yeterli olduğu sürece, kişi suçu için yeterince cezalandırılmış demektir.
- P2) Bay Hoare, hüküm giydiği suç için verilen hapis cezasını çekmiştir.

C) Ya Bay Hoare'a verilen ceza işlediği suç için yeterli değildi ya da Bay Hoare işlediği suç için yeterince cezalandırılmıştır.

3. Bölüm: Yorum

Bir tecavüz suçlusu olan Iorworth Hoare, hafta sonu iznine çıktığında bir sayısal loto bileti aldı. Hoare 15 yıldır hapisteydi ve kısa süre sonra serbest kalacaktı. Aldığı bilete 7 milyon Sterlin isabet etti. Yazar Mick Hume, paranın, Hoare'a verilmemesi gerektiği yönündeki iddialara yanıt vermektedir. Bu iddiaların, aşağıdaki öncüllere dayanan argümanlarca desteklendiği anlaşılmaktadır: Birincisi, mahkûmların piyango kazanmalarının yasaklanması gereklidir. İkincisi, yalnızca piyango kazanmayı "hak eden" kişilerin ikramiyeyi alma hakkı olmalıdır. Üçüncüsü, yalnızca "hayır işlerine" (finansmanı piyango bileti satışları ile yapılan yardım işlerine) katkıda bulunmak amacıyla loto oynayan kişilerin ikramiyelerini alma hakkı olmalıdır. Hoare, bir mahkûmdur, "hak eden" bir kişi değildir ve tahminen lotoyu hayır işlemek için oynamamıştır. Bu nedenle eğer öncüller doğruysa, elimizde Hoare'un 7 milyon Sterlin almayı hak etmediği sonucuna ulaşan üç sağlam argüman var demektir. Hume, konuyla ilgisi aşağıda açıklanacak bir argüman daha sunmaktadır.

D paragrafının 1. cümlesine göre Hume, Hoare'un, "korkunç bir tip" olduğunu kabul etmektedir. 2. cümle, "mantıksız ulusal öfke patlaması" hakkında belirsiz bir endişeyi dile getiriyor ama bu endişenin ne olduğu hiçbir zaman açıkça belirtilmemiş.

1. argüman, C paragrafından türetilmiş. A ve B paragrafları büyük oranda sahne hazırlığı ve retorikten oluşuyor. Hume aynı zamanda İçişleri Bakanı² David Blunkett'i da eleştiriyor.

2. argüman, E paragrafından türetilmiş. Bazı kişiler, diyor Hume, Hoare'un "hak etmeyen" bir piyango talihlisi olduğundan şikâyet etmekte ve dolayısıyla ödülü alamaması gerektiğini söylemektedir. Ancak Hume kendisinin de "hak etmeyen bir piyango talihlisi" olduğunu söylüyor. Bu ifadesiyle, 4. ve 5. cümlelerin de açıkça ortaya koyduğu gibi, kendisini tipik bir örnek olarak göstermeye çalışmaktadır. Tipik piyango talihlisi kazandığı parayı "hak etmez"; bu neden-

le, yeniden oluşturmada da görüldüğü gibi, çok az piyango talihlisi aslında ikramiyeyi “hak etmiştir.” Burada “hak etme” sözcüğü önemlidir. Bir şeyi hak etmek, yalnızca onu almaya hakkınız olduğu anlamına gelmez. Örneğin, biri yolda bulduğu bir sterlini (ya da doları) harcama hakkına sahip olabilir ama o parayı hak etmiş olmaz. Öte yandan gereken emeği sarf eden biri parayı kazanmış, dolayısıyla da hak etmiş olabilir. Ayrıca aylarca durmadan çalışan birinin bir tatili “hak ettiğini” de söyleriz. Görüldüğü kadarıyla “hak etmek” genelde çalışma veya diğer değer taşıyan eylemler sayesinde bir şeyi “kazanmak” anlamında kullanılmaktadır. O zaman bu anlamda (P1) çok az piyango talihlisi kazandığı ödüllü hak eder. Ancak yine de çoğu talihlinin ödülleri alma hakkı olduğunu kabul ederiz. Tipik olarak eğer biletinize ikramiye çıktıysa, parayı alma hakkınız vardır. Öyleyse öncüllerden 2. argümanın C1’ine ulaşabiliyoruz.

Aslında birkaçı dışında tüm talihlilerin ödülleri alma hakkına sahip olduğu, muhtemelen doğru ve çoğu kişi tarafından kabul edilen bir şeydir. Bu durumda, çoğu piyango talihlilerinin kazandıkları ödüllü hak etmedikleri ama ödülleri alma hakkına sahip oldukları sonucuna ulaşırız. Diğer yandan burada daha zayıf P2 önermesi, yazıldığı şekliyle bizim için yeterli. C1’e dayanarak ulaştığımız C2, Hume’un ana fikrini ortaya koyuyor: Hoare’un ikramiyeyi hak etmediği öncülünden yola çıkarak ikramiyeyi alma hakkına sahip olmadığını ileri süremeyiz. Çünkü bunun için gerekli olan öncül, yalnızca hak eden talihlilerin ikramiyeyi alabileceği öncülü yanlıştır.

F paragrafından türetilen 3. argüman, 2. argümana benzemektedir. Tekrarlamak gerekirse, bazı insanlar hayır işlemek amacıyla piyango bileti almayan kişilerin ödüllü alma hakkı olmadığını öne sürmektedir. Bu insanlar, Hoare kötü biri olduğuna göre bileti bu amaçla almış olamaz, dolayısıyla ödüllü alma hakkı yoktur diye akıl yürütmektedir. Hume, bu argümanın ilk öncülüne itiraz ediyor. Hume, kendisi ve kızlarının bu amaçla loto oynamadıklarını söylüyor ve yine kendisi ile kızlarının bu açıdan tipik örnekler olduğunu varsayıyor. Bu nedenle P1. P2, 2. argümandakinin aynısıdır; bu öncüllerden çıkan C1 ve C1’e dayanan C2, yalnızca hayır işlerini desteklemek amacıyla loto oynayanların ikramiyeyi alma hakkı olduğu düşüncesi ile çelişiyor.

4. argüman, David Blunkett’tan alıntılanan Hoare gibi bir suçlunun lotodan ikramiye kazabilmesinin “adil olmadığı” iddiasına yöneliktir. Hume, bu iddiayı bir suçlu lotoyu kazanırsa ceza adaleti şartlarının karşılanmamış olacağı biçiminde yorumluyor. Başka bir deyişle, suçlu işlediği suça uygun bir ceza almamış olacaktır. Bu iddiaya karşılık olarak Hume yeniden oluşturmada P1 olarak veri-

len ve 2. ila 4. cümlelerde ifade edilen önermeyi sunuyor. "Ceza ilgili suç için yeterli olduğu sürece" şartı zorunlu görülmektedir. Yalnızca "eğer bir suçtan hüküm giymiş bir kişi, o suç için verilen cezayı çektiyse, kişi suçu için yeterince cezalandırılmış demektir" yazdığımızı varsayalım. Verilen cezaların en azından bir kısmı çok hafif olduğu için bu önermenin doğru olmadığı açıktır. Anlaşıldığı kadarıyla Hume'un vurgulamak istediği nokta, mahkemede verilen cezaların ceza adaletinin gereklerini yerine getirmeyi amaçladığıdır. Verilen ceza işlenen suç ile orantılı olduğu sürece, cezasını çeken bir suçlu, ceza adaletinin gereklerini yerine getirmiş demektir. Hume bunu yapmamış olsa da ceza adaletinin gereklerini yerine getirmiş olan bir suçluyu daha fazla cezalandırmanın yanlış olacağı, dolayısıyla yasal olarak ona ait olan bir parayı (piyango ikramiyesini) ödemeyi reddetmenin doğru olmayacağı da söylenebilir. Hume, Hoare'a verilen cezanın suçuna uygun olduğunu iddia etmediği, ben de bu konuda bilgi sahibi olmadığım için Hume'un vardığı (sunduğu argümanda örtük kalan) sonucu ayırık bir önerme olarak ifade ettim: "Ya Bay Hoare'a verilen ceza, işlediği suç için yeterli değildi ya da Bay Hoare işlediği suç için yeterince cezalandırılmıştır."

Dört argüman da geçerlidir. 2. ve 4. argümanlar bana sağlam görünmektedir. 1. argüman sağlam görünmüyor çünkü P1'in yanlış olduğunu düşünüyorum. Gerçekleşmesi çok uzak bir ihtimal olsa da bir şeyin yasaklanması gerekebilir; özellikle de son derece kötü sonuçlara yol açacaksa. Ayrıca P2'nin doğru olup olmadığı da net değil. Başka bir mahkûmun 7 milyon Sterlin kazanması muhtemel olmayabilir ama eğer bir kez gerçekleştiyse bir daha gerçekleşmeyecek kadar uzak bir ihtimal olduğunu varsayamayız. Ayrıca mahkûmların daha küçük ikramiyeler kazanmaları o kadar da uzak bir olasılık değildir ve aynı soruna neden olacaktır.

Son olarak, H paragrafından bahsetmeliyiz. Hume'un muhalifleri, kötü insanların piyangoyu kazanması hâlinde ahlaki bir sorunla karşı karşıya kalacağımızı düşünmektedir. Hume ise piyangoonun tek amacının talihliyi şans eseri belirlemek olduğunu söylüyor; ahlaki gözetimler aracılığıyla veya benzeri şekilde değil. Bu durumda 2. argümanın en önemli argüman olduğu anlaşılmaktadır. Bu argüman sağlam olduğuna göre, Hume'un asıl amacında başarılı olduğu sonucuna varıyorum.

Yorumlara İlişkin Yorumlar

Bu tür bir çalışmada ne kadar ayrıntıya inilmesi gerektiği her zaman bir soru işaretidir. Burada biz mümkün olduğunca aydınlatıcı olabilmek adına oldukça fazla ayrıntı verdik. Yine de daha derine inmemiz mümkündü. Başka örneklerde daha da fazla ayrıntı verilebilir (özellikle de bu ayrıntılar önemli veya ilgi çekici görünüyorsa) ancak büyük olasılıkla daha az ayrıntı uygun olacaktır. Ayrıca bu ele alınan argümanların kitapta tartışılan teknik ve konulardan yalnızca bir kısmı için örnekler sunduğunu unutmamalısınız; bunların çoğunu açıklayacak tek bir örnek mevcut değildir ve her argüman kendine özgü yorum ve yeniden oluşturma sorunları yaratır. Kesinlikle yukarıdaki yorumun biçimine körü körüne bağlı kalmak zorunda değilsiniz. Önemli olan yeniden oluşturulan argümanı *bilgilendirici, net, retorik olmayan ve dengeli* bir şekilde *açıklamak* ve *gerekçelendirmektir* (yani adaletli ve tarafsız olmaya çalışmalısınız). Bu hedeflere ulaşmanızı sağlayan her teknik, biçem veya yaklaşım uygun olabilir. Ayrıca şuna da dikkat edin: Argüman çözümleme aktarılabilir bir beceridir. Yani her konudaki argümanlar için kullanılabilir ve tipik olarak konu hakkında uzmanlık bilgisi gerektirmez; ancak konuyu bilmek, özellikle argümanın sunulduğu *bağlamı* anlamak açısından oldukça faydalı olabilir. Bu husus genelde kritik öneme sahiptir çünkü argümanların birçok kilit bileşeni sık sık örtük bırakılır. Son olarak, bu yeniden oluşturmalara ve yorumlara katılmayabilirsiniz; herhangi bir itirazınız varsa dile getirmekten çekinmeyin.

Bölüm Özeti

Rasyonel bakımdan ikna edici bir argüman ya tümdengelimsel açıdan geçerli ya da tümevarımsal açıdan kuvvetli olmalıdır. Tümdengelimsel açıdan geçerli bir argüman eğer (belirli bir anda) öncülleri kabul etmek için iyi bir nedeniniz varsa (o anda) sizin için rasyonel bakımdan ikna edicidir. Tümevarımsal açıdan kuvvetli bir argüman eğer (belirli bir anda) öncülleri kabul etmek için iyi bir nedeniniz varsa ve argüman (o anda) sizin için yenilgiye uğramamışsa (o anda) sizin için rasyonel bakımdan ikna edicidir. Tümevarımsal açıdan kuvvetli bir argüman, elinizde o argümanın sonucunu reddetmeyi savunan sizin için daha yüksek rasyonel ikna ediciliğe sahip bir argüman varsa (o anda) sizin için **yenilgiye uğramıştır**.

Geçerliliğin, tümevarımsal kuvvetin ve sağlamlığın aksine rasyonel ikna edicilik argümanların kendilerinden kaynaklanan bir özellik değildir. Aynı zamanda belirli bir kişinin (belirli bir anda) argümanla arasındaki ilişkiye bağlıdır. Bir argüman, bir kişi için rasyonel bakımdan ikna ediciyken bir başkası için ikna edici olmayabilir; bir kişi için belirli bir anda ikna ediciyken aynı kişi için başka bir anda ikna edici olmayabilir. Ar-

güman sağlam olsa da sizin için rasyonel bakımdan ikna edici olmayabilir, zira öncüller doğru olabilir ama onları kabul etmek için iyi bir nedeniniz olmayabilir veya tümevarımsal açıdan sağlam olduğunu fark ettiğiniz bir argümanın öncüllerini kabul edebilirsiniz ama argüman sizin için yenilgiye uğramış olabilir. Üstelik bir argüman sizin için rasyonel açıdan ikna edici olabilir ama sağlam olmayabilir. Çünkü öncüllerden birinin yanlış olmasına rağmen, belirli bir öncüller kümesini kabul etmek için iyi nedenleriniz olabilir. Ancak bir argümanın sizin için rasyonel bakımdan ikna edici olup olmadığı, yalnızca sizin onu ikna edici bulup bulmamanızla ya da argümanın sizi gerçekten de ikna edip edememesiyle ilgili değildir. Zira bir argümanın bizi gerçekten ikna edip etmediği sorusunun aksine, rasyonel ikna edicilik konusunda yanılabiliriz. Rasyonel bakımdan ikna edici olmadığını düşündüğünüz bir argüman aslında öyle olabilir ya da ikna edici olduğunu düşündüğünüz bir argüman aslında öyle olmayabilir. Rasyonel ikna edicilik kavramı, argümanların amacını yansıttığı için önemlidir: Argüman ile iknanın ayırt edici hedefi, insanları rasyonel bir biçimde, yani belirli bir sonucu kabul etmeleri için iyi nedenler sunarak ikna etmektir, yalnızca öyle yaparmış gibi görünerek değil. Kişi sonucu kabul etmese bile aslında kabul etmesi *gerekir*.

Mantıksal değerlendirme ve argümanların geçerli ya da tümevarımsal açıdan kuvvetli olmadıklarını göstermeye yönelik çeşitli gayri resmî yöntemler mevcuttur. Temel amaç, tümdengelimsel geçerlilik ve tümevarımsal kuvvet tanımlarını uygulamaktan ibarettir ama daha zor örneklerde bunu yapmayı kolaylaştıran bazı stratejiler bulunmaktadır. Hemen her zaman faydalanabileceğiniz bir strateji, argümanın sonucunun yanlış olduğunu varsaymak ve bu durumda tüm öncüllerin yine de doğru olup olamayacaklarına bakmaktır. Argüman sonucunun koşullu bir önerme olduğu durumlarda kullanılabilecek bir başka strateji de bu koşullu önermenin ön bileşeninin doğru olduğunu farz etmek ve diğer öncüllerin bizi art bileşeninin doğru olduğu sonucuna götürüp götürmediğine bakmaktır. Eğer argümanın sonucu bir genelleme ise benzer bir strateji rastgele bir genelleme örneğinin ön bileşeninin doğru olduğunu varsaymaktır. Son olarak, bir argümanın geçersiz ya da tümevarımsal açıdan kuvvetsiz olduğunu göstermenin etkili bir yolu, **karşı örnek ile çürütme** yöntemidir. Bu yöntem, incelenen argüman ile aynı türde bir çıkarımdan faydalanan ama bariz bir şekilde geçersiz veya kuvvetsiz olan bir argüman sunmayı içerir.

“Ne malum?” eleştirisinden kaçınmak önemlidir. Bu eleştirinin bir şekli, tümevarımsal açıdan kuvvetli bir argümanın sonucunun “kanıtlanmamış” olduğundan, yanlış “olabileceğinden” şikâyet etmektir. Bir başkası, argümana değer yüklü bir terim içerdiği gerekçesiyle itiraz etmektir. Rasyonel bir açıdan yaklaşıldığında bunların gerçek birer eleştiri olmadığı açıktır. Ayrıca bir argümanı veya görüşü örneğin, “siya-

si doğrucu” ya da “sosyalist” olarak etiketlemekle yetinmekten de kaçınmak gerekir; böyle bir etiketin argüman veya görüş için geçerli olması, tek başına ilgili argüman veya görüşün niçin reddedilmesi veya kabul edilmesi gerektiğini göstermez.

Alıştırmalar

1 a-i şıklarındaki sorular için aşağıdaki argümanı dikkate alın:

- P1) Eğer maçı Rangers kazanırsa, bu gece kafede çaylar 1 sterlinden satılacak.
P2) İskoçya Premier Ligi’ndeki bir maçta Rangers ne zaman devre arasına önde girse, hemen her seferinde maçı kazanır.
P3) Rangers devre arasına önde girdi ve bu bir İskoçya Premier Ligi maçı.

C) Büyük ihtimalle bu gece kafede çaylar 1 sterlinden satılacak.

Öncüllerin doğru olduğunu varsayalım. Diyelim ki hem Andrew hem de James öncüllerin doğru olduğunu bilmektedir (ikisi de kafenin camında 1 sterlinlik çay duyurusunu görmüş, ikisi de televizyonda Rangers’ın devre arasına 1–0 önde girdiğini görmüş, ikisi de son üç yıldır Rangers’ın devre arasına önde girdiği bütün İskoçya Premier Ligi maçlarını kazandığını biliyor). Andrew sonucun doğru olup olmadığı hakkında başka bir bilgiye sahip değil; Andrew’ün aksine James ise televizyonda rakip takımın ikinci yarıda iki gol atıp maçı 2–1 kazandığını görmüş.

- a Argüman tümdengelimsel açıdan geçerli mi?
- b Argüman mı?
- c Argüman tümevarımsal açıdan kuvvetli mi?
- d Argüman tümevarımsal açıdan sağlam mı?
- e Argüman Andrew için rasyonel bakımdan ikna edici mi?
- f Argüman James için rasyonel bakımdan ikna edici mi?
- g Argüman Andrew’ü ikna etmeli mi?
- h Argüman James’i ikna etmeli mi?
- i Eğer argüman Andrew veya James için ikna edici değilse, neden ikna edici olmadığını açıklayın.

2 Şimdi şu argümanı inceleyin:

P1) İyi eğitimli Almanların çoğunluğu İngilizce bilir.

P2) Jacob iyi eğitimli bir Alman'dır.

C) Muhtemelen Jacob, İngilizce bilir.

Bu sefer P1 ile sonucun doğru olduğunu ama P2'nin yanlış olduğunu varsayalım. Jacob Avusturyalı'dır ve çok da iyi bir eğitim almamıştır. Yine de Amerikalı annesinden oldukça iyi derecede İngilizce öğrenmiştir. Varsayalım ki Catherine, Jane, Mary ve Anna, P1'in doğru olduğunu biliyor. Catherine, P2'nin doğru olduğuna inanıyor çünkü arkadaşı David öyle söylemiş; David, Jacob'u tanıyan güvenilir bir kişi ve Catherine'in David'den şüphelenmek için bir nedeni yok. Aslında David'in düştüğü hata son derece makul: Jacob ona, tarih alanında üniversite derecesi olduğunu anlatarak yalan söylemiş; üstelik Jacob'un aksanı nedeniyle David'in, onun Alman olduğu sonucuna varması da makuldü. Zira Almanca, Avusturya'nın resmî dili olsa da anadili Almanca olan kişilerin büyük çoğunluğu Alman'dır. Catherine, Jacob hakkında başka hiçbir şey bilmiyor ve C'yi kabul ediyor. Jane de P2'ye inanıyor ama farklı nedenlerle: Jane daha önce bir partide uzaktan gördüğü Jacob'dan hoşlanıyor ve onu gördüğünde Jacob bir gözlük ve kravat taktığı için eğitimli biri olduğunu düşünüyor. Jane de C'yi kabul ediyor ama C'nin doğruluğu hakkında başka bir bilgiye sahip değil. Mary, Catherine ile aynı nedenlerden hem P1'e hem de P2'ye inanıyor ama C'yi kabul etmiyor çünkü partide Jacob'ı, David ile Almanca konuşurken duydu ve son derece makul bir biçimde Jacob'ın, İngilizce bilmediği sonucuna vardı. C'nin doğru olup olmadığına ilişkin başka bir bilgisi yok. Anna, P2'ye inanmıyor. David'in, Catherine'e söylediklerini duydu ve David'in her zaman dürüst ve konuştuğu konularda bilgi sahibi olduğuna inanıyor ama Jacob atletik ve yakışıklı biri ve Anna'nın atletik, yakışıklı erkeklerin hemen her zaman aptal ve dolayısıyla eğitimsiz olduklarına dair aptalca, mantıksız bir önyargısı var. C'nin doğru olup olmadığına dair başka bir bilgisi yok.

- a Argüman tümevarımsal açıdan kuvvetli mi?
- b Argüman tümevarımsal açıdan sağlam mı?
- c Argüman Catherine için rasyonel bakımdan ikna edici mi? Neden?
- d Argüman Jane için rasyonel bakımdan ikna edici mi? Neden?
- e Argüman Mary için rasyonel bakımdan ikna edici mi? Neden?
- f Argüman Anna için rasyonel bakımdan ikna edici mi? Neden?

3 Aşağıdaki argümanı inceleyin:

George W. Bush'un bariz Saddam Hüseyin saplantısı, paranoid şizofreni gibi *görünüyor* olabilir: Bu, birinin bize zarar vermek istediği korkusu (paranoya) ve dünyayı yalnızca bizim kurtarabileceğimiz inancıdır (büyüklenme). Ama Bush'un inançları ancak yanlış olmaları hâlinde tehlikeli bir zihinsel sorunun belirtisidir. Eğer Saddam ve Saddam'ın yarattığı tehlikeyi sona erdirmede oynamamız gereken rol konusunda haklıysa düşünceleri tamamen rasyoneldir.

Harry Sorenson, *San Francisco Chronicle*, 17 Mart 2003

- (i) Son iki cümlede ciddi bir yanlış söz konusudur. Bu yanlışlığı bir argümanın *raşyonel ikna ediciliği* ile argümanın ulaştığı sonucun *doğruluğu* arasındaki fark bağlamında açıklayın.
- (ii) Sizce argümanın kastettiği sonuç ne? Argümanı yeniden oluşturun. Sağlam mı? Neden değil?

- 4 Aşağıdaki argümanların sonuçları birer koşullu önerme veya genellemedir. Bunları yeniden oluşturun. Sonra anlattığımız koşullu sonucun ön bileşenini doğru farz etme tekniğini kullanarak argümanın neden geçerli olduğunu veya olmadığını açıklayın. (h şikkındaki sonuç bir genellemedir; X her ne ise "X'in bir Romalı" olduğunu varsaymayı deneyin.)

Örnek

Bu adam ya bir Rus casusu ya da bir suçlu. Hiçbir Rus casusu, Rolex takmaz. Bu tamirciye giren herkes Rolex takıyor. Dolayısıyla eğer bu adam, bu tamirciye girerse bir suçludur.

- ✎ P1) Hiçbir Rus casusu, Rolex takmaz.
- P2) Bu tamirciye giren herkes Rolex takıyor.
- P3) Eğer bu adam bir Rus casusu değilse bir suçludur.

C) Eğer bu adam, bu tamirciye girerse bir suçludur.

Adamın tamirciye girdiğini varsayın. O zaman P2'ye göre bir Rolex takmaktadır. O zaman P1'e göre bir Rus casusu değildir. O zaman P3'e göre bir suçludur. Öyleyse eğer tamirciye girerse bir suçludur.

- a Lena Nehri kirliyse Obi Nehri de kirlidir. Ama eğer Obi Nehri kirliyse Dinyeper Nehri de kirlidir. Bu nedenle Lena Nehri kirliyse Dinyeper Nehri de kirlidir.
- b Lena Nehri, Obi Nehri'nden uzundur. Bu nedenle eğer Tuna Nehri, Lena Nehri'nden uzunsa, Obi Nehri'nden de uzundur.
- c Her Rus casusu, Rolex takar. Bu tamirciye giren herkes Rolex takıyor. Dolayısıyla eğer bu adam tamirciye girerse bir Rus casusudur.
- d Eğer bu adam, bir casus değilse bir detektiftir. Ama tüm detektifler trençkot giyer, o ise giymiyor. Eğer bir casussa ya Rus'tur ya da Amerikalı. Ancak New Yorklu olmayan hiçbir Amerikalı casus, tatlı ısmarlamayı bilmez. Ama New Yorklu tüm casuslar trençkot giyer. Dolayısıyla eğer bu adam tatlı ısmarlamayı biliyorsa bir Rus casusudur.
- e Eğer antik Alamanlar hem saldırgan hem de sadık olsalardı, Romanlar sadakatlerini satın alırdı. Eğer öyle yapmış olsalardı Franklar asla Alamanlara meydan okumazdı. Ama okumuşlardır. Öyleyse eğer Alamanlar saldırgansa sadık değildi.
- f Tüm Roma yurttaşları okuma-yazma biliyordu. Öyleyse eğer bazı antik Vizigotlar okuma-yazma biliyorsa, bazı Antik Vizigotlar, Roma yurttaşıydı.
- g Tüm Roma yurttaşları okuma-yazma biliyordu. Öyleyse eğer bazı antik Vizigotlar Roma yurttaşı ise bazı Vizigotlar okuma-yazma biliyordu.
- h Tüm antik Yunanlar, Homeros'u biliyordu. Ama Homerosu bilen herkes Akhilleus'un öyküsünü de bilir. Öyleyse tüm antik Yunanlar, Akhilleus'un öyküsünü biliyordu.

5 Dördüncü Alıştırmanın a–e şıklarında sonuçlar birer koşullu önermedir. Bunları iki bildirime ayırın: ön bileşen ve art bileşen. Sonra ön bileşeni öncüllere ekleyin, art bileşeni argümanın sonucu olarak düşünün ve bu doğrultuda argümanı standart biçimde yeniden yazın.

Örnek

P1) Tüm Roma yurttaşları okuma-yazma biliyordu.

C) Öyleyse eğer bazı antik Vizigotlar, Roma yurttaşı ise bazı Vizigotlar okuma-yazma biliyordu.

✎ P1) Tüm Roma yurttaşları okuma-yazma biliyordu.

P2) Bazı antik Vizigotlar, Roma yurttaşıydı.

C) Bazı antik Vizigotlar okuma-yazma biliyordu.

6 Aşağıdaki argümanları yeniden oluşturun sonra da karşı örnekler vererek –yani aynı kalıbı kullanan ama doğru öncüllere doğruyken sonucu ve yanlış olan argümanlar vererek– çürütün. Argümanın mantıksal biçimini çıkartmak faydalı olabilir (Üçüncü Bölüm, s. 96-101 uyarınca).

- a Tavşan popülasyonunda önemli bir artış, tilkilerin sayısında bir artışa neden olur. Gerçekten de son dönemde tilkilerin sayısı artmıştır. Öyleyse bu, tavşan popülasyonundaki bir artıştan kaynaklanıyor olmalıdır.
- b Eğer özgür irade imkânsızsa, sorumluluk kavramı saçmalıktır. Eğer öyleyse mevcut adalet sistemi meşrudur. Dolayısıyla eğer serbest irade mümkünse mevcut adalet sistemi meşrudur.
- c Birçok insan Nessie'nin var olmadığını kanıtlamaya çalıştı. Ama başarısız oldular. Artık kabul etmelisiniz. Nessie gerçekten var.
- d Loch Ness canavarının son yıllarda görülmediğini kabul ediyorsun. Eğer öyleyse çok ürkek olmalı. Ama ürkek olması için var olması gerek. Dolayısıyla Nessie'nin var olduğunu kabul ettin.
- e Bu kötülöklere engel olacağını bildiğimiz şeyi neden yapmıyoruz? Uyuşturucu satıcılarına ve pedofillere ömür boyu hapis cezaları vermeliyiz.

7 Dördüncü Alıştırmanın a ve c-h şıklarındaki argümanların mantıksal biçimini çıkartın. Cümleler veya genel terimler için büyük harfler kullanın (bkz. Üçüncü Bölüm, s. 96-101) Bazıları oldukça zor olacak! Harfleri, hangi kavram yerine kullandığınızı hatırlatacak şekilde seçmeniz faydalı olabilir. Örneğin, d şıkında "casus" için C, "detektif" için D, "trençkot giyen" için T, "Rus" için R, "Amerikan" için A ve "New Yorklu" için Y harflerini kullanabilirsiniz.

8 Dördüncü Alıştırmadaki argümanların ağaç diyagramlarını çizin.

9 Beşinci Bölüm'ün 16., 18. ve 19. alıştırmalarındaki argümanların *belirtik* öncüllerini ve sonuçlarını listeleyin. Bunların yalnızca belirtik öncüllere yer veren ağaç diyagramlarını çizin. Şimdi listeye gerekli örtük öncülleri ekleyin ve tüm argümanlar için yeni ağaç diyagramları çizin.

10 Bir kişi, (i) sağlam olduğunu bildiği, (ii) dinleyicileri için rasyonel açıdan ikna edici olan ve (iii) kendisi için ikna edici olmayan bir argüman sunabilir mi? Su-

namazsa neden? Sunabilirse bu yalancılık veya başka bir açıdan yaramazlık sayılır mı? Neden? Bir örnek verin.

Notlar

- 1 Dr. Evan Harris: Milletvekili Liberal Demokrat bilim sözcüsü; David King: eski hükümet bilim başdanışmanı; Prof. Dr. Michael Rawlins: ACMD Başkanı 1998–2008; (Lord) Robert May: eski hükümet bilim başdanışmanı, milletvekili Phil Willis: Bilim Seçilmiş Komitesi Başkanı; Prof. Dr. Gabriel Horne: Tıp Bilimi Akademisi Bağımlılık Çalışma Grubu Başkanı; Prof. Dr. Colin Blakemore: Birleşik Krallık İlaç Politikası Komisyonu üyesi, eski Tıp Araştırmaları Konseyi Müdürü; Tracey Brown: Sense about Science Müdürü; Dr. Leslie King: ACMD üyesi; Ruth Runciman: eski ACMD üyesi; Prof. Dr. Ian Gilmore: Kraliyet Doktorlar Koleji Başkanı ve Tıp Bilimleri Akademisi Beyin Bilimi, Bağımlılık ve İlaçlar Çalışma Grubu üyesi; Prof. Dr. Roger Brownsword: King's College London Hukuk Profesörü ve Tıp Bilimleri Akademisi Beyin Bilimi, Bağımlılık ve İlaçlar Çalışma Grubu üyesi; Prof. Dr. Bill Deakin: Manchester Üniversitesi Psikiyatri Profesörü ve Tıp Bilimleri Akademisi Beyin Bilimi, Bağımlılık ve İlaçlar Çalışma Grubu üyesi; Prof. Dr. Trevor Robbins: Cambridge Üniversitesi Bilişsel Sinirbilim Profesörü, Tıp Bilimleri Akademisi Beyin Bilimi, Bağımlılık ve İlaçlar Çalışma Grubu üyesi. Mektup, Guardian gazetesinin 25 Kasım 2008 sayısından özetlenerek alıntılanmıştır.
- 2 İngiliz rejiminde İçişleri Bakanı, Başbakan'ın oluşturduğu kabinenin özellikle kanun ve nizam ile göç politikası gibi çeşitli iç konulardan sorumlu üyesidir. Blunkett, bu argümanın sunulduğu 2004 yılında İçişleri Bakanıydı.

7. Bölüm

Aldatıcı Muhakeme

-
- **Safsatalar**
Biçimsel safsatalar • Serbest (enformel) safsatalar
 - **Hatalı Argüman Teknikleri**
Cinas • Saptırma • Kaygan zemin • Korkuluk • Kısır döngü • Hatalı ikilem
 - **Çok Fazla Matematik!**
Mutlak ve görelî farkları karıştırmak • Hata payı
 - **Bölüm Özeti**
 - **Alıştırmalar**
-

Bölüm taslağı: Bu bölümde, safsataları ve diğer kötü argüman tekniklerini ayrıntılı bir şekilde inceliyoruz. Bu tür argümanlar, argüman olarak nitelendirebilseler de iyi bir muhakeme örneği değildir; öncülleri bize sonuçlarını kabul etmek için iyi nedenler vermez. En yaygın karşılaşılan safsata türlerini tanıttık ve her biri için örnekler vereceğiz. Gerekliğinde belirli safsatalarla aynı biçimi taşıyan ama iyi birer argüman olarak nitelendirilebilecek argüman örneklerini de inceleyeceğiz. Eleştirel düşünürlerin sık rastlanan bu safsataları saptayabilmesi, neyin bu argümanları safsatalı veya kötü yaptığını kavraması ve niçin safsatalı olduklarını gösterebilmesi önemlidir. Ayrıca kendi ikna girişimlerimizde safsatalardan ve kötü argüman tekniklerinden kaçınmak da önemlidir.

Safsatalar

Safsatalar, argüman tanımımıza uymaları bakımından birer argüman sayılabilir. Bunlar, bazı öncüller ile bu öncüller sayesinde ulaşılan bir sonucun oluşturduğu bir önermeler kümesidir. Ancak şu ya da bu şekilde kötü birer argümandır. Kesin bir dille ifade etmek gerekirse safsata, bir muhakeme hatasıdır. Bir iddiayı desteklemek için öne sürülen veya kabul edilen nedenler, iddianın kabul edilmesini gerekçelendiremiyorsa kişi safsataya düşmüş olur. Kişi, bir iddiayı kendisine sunulan safsatalı bir argüman temelinde kabul etmeye karar vererek ya da kendisi safsatalı bir argüman sunarak safsataya düşebilir.

Safsatalı bir argüman veya çıkarım, öncülleriyle sonucu arasında **yersiz bir bağlantı** kuran bir argümandır. Hemen tüm safsatalar aşağıdaki iki başlık altında incelenebilir:

- **Biçimsel safsatalar.** Bazen örneğin, (aşağıdaki) art bileşeni doğrulama safsatasında, yersiz bağlantılar **mantıksal bağlantı** bozukluklarıdır; burada, tüm örtük öncüller belirtik hâle getirilse bile argüman veya çıkarım tündengelimsel açıdan geçerli de tümevarımsal açıdan kuvvetli de değildir. Mantıksal bir hata söz konusudur.
- **Serbest (veya enformel) safsatalar.** Bazen yersiz bağlantılar son derece genel bazı gerekçesiz varsayımlara ya da çıkarımlara dayanır. Bu öncüllerin yanlış ve gerekçesiz olduklarını görmek için onları belirtik hâle getirmek yeterlidir. Bu tür bir safsatalı argümanı sağlam olmayan sıradan bir argümandan ayıran unsur, hatalı ya da şüpheli örtük öncülün genel bir niteliği olması, argümanın konusu ile arasında bir ilişki bulunmamasıdır. Örneklerle geçtiğimizde ne demek istediğimizi daha iyi anlayacaksınız.

Günlük hayattaki metinler ve konuşmalarda karşılaştığımız safsataların büyük çoğunluğu serbest safsatalar, bir kısmı ise biçimsel safsatalardır. Safsatalar bu açıdan çok fazla sayıda ve çok çeşitli olduklarından, kesin bir tanım yapmaya çalışmak yorucu ve dikkat dağıtıcı olacaktır. Safsataların, öncüllerle sonuç arasında kurulan yersiz bağlantılardan kaynaklanan muhakeme hataları olduğunu kabul edeceğiz; en sık rastlanan safsataları saptayacak ve bunları ele almaya yönelik farklı stratejileri göstereceğiz.

Ancak başlarken genel bir hususu vurgulamakta yarar var. Safsatalı bir argümanın öncülleri doğru veya yanlış olabilir; *yalnızca öncüllerin yanlış olması, argümanı safsatalı yapmaz*. Öncüllerin *doğru* olması da argümanın safsatalı *olmayacağı*nin güvencesi değildir.

Üstelik, safsatalı bir argüman temelinde kabul edilen bir önerme, gerçekten de doğru olabilir. Birinin aşağıdaki biçimde akıl yürüttüğünü varsayalım:

Şamdanın üzerinde kan var. Eğer Albay Mustard kurbanı şamdan ile öldürdüyse şamdanda kan olması doğaldır. Öyleyse katil, Albay Mustard'dır.

Standart biçimde ortaya konduğunda bu argüman şöyledir:

- P1) Eğer Albay Mustard kurbanı şamdan ile öldürdüyse şamdanın üzerinde kan olmalıdır.
- P2) Şamdanın üzerinde kan vardır.

C) Kurbanı, Albay Mustard öldürmüştür.

Şimdi sonucun gerçekten de doğru olduğunu varsayalım: Katil, Albay Mustard olsun. Bizi bu sonuca götüren muhakeme yine de safsatalıdır (söz konusu safsata, birazdan inceleyeceğimiz **art bileşeni doğrulama** safsatasıdır). P1 ile P2 temelinde katilin, Albay Mustard olduğu çıkarımına varmak meşru değildir. İki öncül de doğru olsa bile sonucun yanlış olması mümkündür: örneğin, başka biri kurbanı şamdanla öldürmüş olabilir. Bu öncüllerin doğru olduğunu bilmek, tek başına sonucu çıkarmak için yeterli olmayacaktır (sonuç gerçekte doğru bile olsa). Böyle bir argümana aldırırsanız doğru bir inanca sahip olursunuz ama hatalı nedenlerle. (İnanç, doğruluk ve gerekçe arasındaki ilişkiler hakkında bir tartışma için Sekizinci Bölüm'e bakınız.)

Dilbilimsel olgular ve retorik tuzaklar gibi, bu bölümde ele alınan farklı safsata tiplerini tanımanın en iyi yolu da onları saptamak ve çözümlemeye yönelik alıştırma yapmaktır. Safsatalar argüman ile ikna etmeye yönelik girişimler olduklarından, onları standart biçimde yeniden oluşturmanız, sonra da hangi açılardan safsatalı olduklarını göstermek için argüman çözümleme ve değerlendirme tekniklerinden yararlanmanız gereklidir.

Belirli safsata tiplerini incelemeye başlamadan önce aklınızda tutmanız gereken son bir şey daha: Birçok tipteki safsatalı argümanlar, **retorik tuzaklar olarak da etkilidir**. Biri argümanın safsatalı olduğunu bilmesine rağmen yine de bu argümanı kullanarak bizi ikna etmeye çalışabilir çünkü argümanın retorik gücünün farkındadır. Yani bu argümanın genelde insanları ikna ettiğini bilmektedir. Safsatalar ikna girişimleri olarak etkilidir çünkü duyguları, önyargıları ve arzuları psikolojik olarak etkilemelerini sağlayan retorik güçleri, onları aslında ikna edici bulmamamız gerektiği zamanlarda bile öyle olduklarını sanmamıza neden olur. Bu duruma ilişkin sık rastla-

nan örnekler arasında adam karalama (*ad hominem*), çoğunluk inancı ve kaygan zemin argümanlarının retorik kullanımları sayılabilir.

Biçimsel safsatalar

Burada incelemek istediğimiz ilk gruptaki safsatalar biçimsel safsatlardır. Bunlar, muhakeme sırasında bütünüyle **mantıksal** hatalar yapan argüman kalıplarıdır. Her safсата türü **geçersiz bir argüman** oluşturur; kalıplara aşinalık kazanınca, belirli geçersiz kalıpların varlığı sayesinde safsataları da tanımaya başlayacaksınız.

Koşullu bir önermenin art bileşenini doğrulama

Ya da kısaca “art bileşeni doğrulama”. Bu, aşağıdaki örnekteki gibi, P (ön bileşen) ise Q (art bileşen) koşullu öncülü ile Q öncülünden yola çıkarak P sonucuna ulaştığımızda gerçekleşir:

Eğer biri filozof ise bilgedir. Jon bilgedir, öyleyse Jon bir filozoftur.

Argümanı yeniden oluşturduğumuzda geçersizliğini görebiliriz:

P1) Eğer biri filozofsa (P), bilgedir (Q).

P2) Jon bilgedir(Q).

C) Jon bir filozoftur (P).

Öncüller doğruysa sonucun doğru olması şart *değildir*. Bilge olmasına rağmen filozof olmayan birçok insan vardır. Öyleyse birinin bilge olması, o kişinin filozof olduğu sonucuna ulaşmamız için yeterli değildir. “Eğer yağmur yağıyorsa hava bulutludur” gibi doğru bir koşullu önermeyi incelediğimizde çıkarımın safsatalı olduğu açıkça ortaya çıkar; bu önerme ile “hava bulutludur” öncülünden yola çıkarak yağmur yağdığı sonucuna varamayız.

Koşullu bir öncülün **ön bileşenini** doğrulamanın geçersiz bir argüman oluşturmayacağına dikkat edin:

P1) Eğer biri filozofsa (P), bilgedir (Q).

P2) Jon bir filozoftur (P).

C) Jon bilgedir (Q).

Bu kalıp tabii ki geçerlidir çünkü **koşullu önerme**, bir kişinin bilge olmasını sağlayacak bir koşul sunmakta ve P2 de bu koşulun karşılandığını ileri sürmektedir; bu durumda söz konusu kişinin bilge olduğu sonucuna varmak meşrudur.

Koşullu bir önermenin ön bileşenini reddetme

Ya da kısaca “ön bileşeni reddetme”. Bu safsata, koşullu bir öncül (P ise Q) ile bu öncülün ön bileşeninin değillesine (P-değil) dayanarak art bileşenin de değillendiği (Q-değil) sonucuna vardığımızda ortaya çıkar. Bu kalıbın geçersizliğini yukarıdaki örneğin farklı bir versiyonunu kullanarak kolayca gösterebiliriz:

P1) Eğer biri filozofsa (P), bilgedir (Q).

P2) Jon bir filozof değildir. (P-değil).

C) Jon bilge değildir (Q-değil).

Buradaki geçersizlik de art bileşeni doğrulama safsatasına benzer bir nedene dayanmaktadır. Filozof olmak dışında başka koşullar da kişinin bilge olmasını mümkün kılabilir; dolayısıyla birinin filozof olmaması bilge olmadığı sonucuna varmamız için yeterli bir dayanak oluşturmaz. Başka etkenler bilge biri olduğu anlamına gelebilir. Ya da: “Eğer yağmur yağıyorsa hava bulutludur” ve “yağmur yağmıyor” önermelerinden havanın bulutlu olmadığı sonucu çıkartılamaz.

Bildirmeden zorunluluk türetme safsatası

İskoç filozof David Hume’un bir bildirmeden zorunluluk türetilmeyeceği iddiası ünlüdür. Bu iddia iki şekilde anlaşılabilir: Birincisi, eyleme geçme veya eylemden kaçınma *güdülerine* ilişkin bir iddia olarak. Hume, bir şeyin şöyle ya da böyle olması, şöyle ya da böyle davranmamız gerektiğini düşünmek için yeterli bir neden değildir der. Bu argümana göre hayvanlara işkence etmenin onların acı çekmesine neden olması, hayvanlara işkence etmekten kaçınmak için yeterli bir neden değildir. Bu gibi durumlarda eyleme geçme güdümüzde ek bir güdüleyici kuvvet de –hayvanlara zarar verme arzusu da– rol oynamalıdır. Bu ilginç ve tartışmalı bir tez olsa da burada Hume’un iddiasının bu yorumu üzerinde durmayacağız.¹ Bunun yerine, Hume’un iddiasını salt **bildirme içeren öncüllerden kuralcı bir sonuca geçerli bir şekilde ulaşılamayacağı** – böyle bir çıkarımın safsatalı olacağı– şeklinde yorumlayan görüş üzerinde duracağız. Dolayısıyla bildirmeden zorunluluk türetme safsatası yalnızca betimleme içeren, olgu belirten öncüller temelinde kuralcı bir sonuca –bir şey yapmamız veya yapmamamız ya

da bir şeye inanmamız veya inanmamamız *gerektiğini* ileri süren bir sonuca– varıldığında ortaya çıkar. Betimleme önermelerinden kuralcı önermelere ulaşan çıkarımlar, saf-satalı kabul edilmektedir çünkü *durumun belirli bir şekilde olması ya da olmaması, o şekilde olmasının veya olmamasının şart olduğu* sonucuna varmak için yeterli bir neden değildir. Eğer kuralcı bir sonuç savunan geçerli bir argüman sunmak istiyorsak, dayandığımız öncüllerden en az biri mutlaka kuralcı olmalıdır. Dolayısıyla aşağıdaki argüman bildirmeden zorunluluk türetme saf-satasına düşmektedir:

Nasil monarşinin kaldırılması gerektiğini iddia edebilirsiniz? Bildiğimiz şekliyle monarşi neredeyse bin yıldır, belki de daha uzun süredir İngiliz yaşam şeklinin merkezinde yer almaktadır.

Öyle ifade edilmemiş olsa da bu argümanın sonucu aslında kuralcı bir sonuçtur –İngiliz monarşisi *korunmalıdır*– ama bu sonuca yalnızca monarşinin hâlihazırda var olduğu ve uzun bir zamandır varlığını sürdürdüğü öncülüne dayanılarak ulaşılmıştır. Bu şekliyle argümanın geçersiz olduğu açıktır:

C) İngiliz monarşisi korunmalıdır.

Bu örnekte aşağıdaki gibi bir kuralcı öncül ekleyerek argümanı geçerli hâle getirebiliriz:

P1) İngiliz monarşisi neredeyse bin yıldır varlığını sürdürmektedir.

P2) Neredeyse bin yıldır varlığını sürdüren her şey korunmalıdır.

C) İngiliz monarşisi korunmalıdır.²

Ancak argümanın tümdengelsel bakımdan sağlam olmadığı açıktır: Yoksulluk da en azından bin yıldır sürmektedir ama şüphesiz korunması gerektiğini iddia etmek yanlış olacaktır. P2'yi zayıf bir genellemeye dönüştürdüğümüzde akla daha yakın bir hâle gelmediğine dikkat edin. Dolayısıyla bu argümanı tümevarımsal bakımdan kuvvetli ve tümevarımsal bakımdan sağlam bir hâle getirmeye çalışarak da kurtaramayız.

Temel oran saf-satası

Bu saf-satadan daha önce Dördüncü Bölüm'de bahsetmiştik (bkz. s. 135–137) Saf-sata, şu biçimdeki argümanlarda görülür: Belirli bir özelliğe sahip bir grubun oranı,

aynı özelliğe sahip bir başka grubun oranından yüksektir. Dolayısıyla bu özelliğe sahip bir X'in ilk gruptan olma olasılığı daha yüksektir. Örneğin, birinin şöyle akıl yürüttüğünü varsayalım: Rex ya bir faredir ya da bir kedidir, kedilerin yüzde 75'i siyahtır ama farelerin yalnızca yüzde 45'i siyahtır, Rex siyahtır, dolayısıyla Rex muhtemelen bir kedidir. Bu çıkarım hatalıdır çünkü siyah farelerin sayısı yine de siyah kedilerin sayısından fazla olabilir. Aslına bakılırsa şüphesiz öyledir: dünyadaki farelerin toplam sayısı kedilerin sayısının çok üzerindedir, bu yüzden siyah renk kedilerde farelerde olduğundan çok daha yaygın bile olsa siyah farelerin sayısı yine de siyah kedilerin sayısından çok daha fazla olabilir.

Bu safsata ile sık sık argüman sahipleri cinsiyet ya da ırk klişelerinden yararlanarak bir hususu vurgulamaya çalıştığında karşılaşılır. Varsayalım ki bir azınlık grubu olan Ringonların sayısı, Ringon olmayanların sayısının onda biridir ve biri, şu argümanı getirmektedir:

- P1) Çoğu Ringonun sabıka kaydı vardır.
- P2) Ringon olmayan çok az kişinin sabıka kaydı vardır.
- P3) Apex'in sabıka kaydı vardır.

C) Muhtemelen Apex, bir Ringondur.

Suç oranı Ringonlar arasında yüksek olsa bile Ringon olmayanlar, Ringonlardan o kadar fazladır ki sabıka kaydına sahip birinin Ringon olmama ihtimali yine de Ringon olma ihtimalinden daha yüksektir. Argüman Ringonların toplam sayısı ile Ringon olmayanların toplam sayısı hakkında herhangi bir bilgi vermediği için tümevarımsal açıdan kuvvetli değildir: P1 ile P3, size sonucu çıkarmanız için bir neden vermemektedir. Aslında eğer Ringon olmayanların sayısının Ringonların on katı olduğunu biliyorsanız, biri size P1 ile P3 önermelerini sunar ve Apex'in bir Ringon olup olmadığını tahmin etmenizi isterse "Ringon değil" yanıtı daha iyi bir tahmin olacaktır.

Serbest (enformel) safsatalar

Ele alacağımız ilk iki serbest safsata bir inancın veya eylemin yaygınlığından, o inanç veya eylemin kabul edilir olduğu sonucuna ulaşan gayrimeşru bir çıkarım içermektedir. İnceleyeceğimiz tüm serbest safsatalarda yapacağımız gibi, gayrimeşru çıkarımı üreten gizli varsayımı belirttik hâle getirerek bu argümanların safsatalı olduğunu gösterebiliriz (safsatayı açığa çıkarabiliriz).

Çoğunluk inancı safsatası

Bu, çoğunluğun belirli bir önermeye inanmasına dayanarak o önermenin doğru olduğu sonucuna varma safsatasıdır. Şu muhakemede görülebilir:

Elbette devlet kimlik hırsızlığına karşı sert önlemler almalı, ne de olsa makul, yasalara saygılı insanların çoğu böyle düşünüyor.

Argüman sahibinin devletin harekete geçmesi için gösterdiği tek neden, çoğu kişinin bu önlemlerin iyi olacağını düşünmesidir. Bu durumu, argümanı standart biçimde düzenleyerek daha iyi görebiliriz:

P1) Makul, yasalara saygılı insanların çoğu, devletin kimlik hırsızlığına karşı sert önlemler alması gerektiğini düşünüyor.

C) Devlet, kimlik hırsızlığına karşı sert önlemler almalıdır.

Bu şekilde yazıldığında argüman geçersizdir. Ancak gizli varsayımı aşağıdaki şekilde belirttik hâle getirerek hatalı muhakemenin sebebini netleştirebiliriz:

P1) Makul, yasalara saygılı insanların çoğu, devletin kimlik hırsızlığına karşı sert önlemler alması gerektiğini düşünüyor.

P2) Makul, yasalara saygılı insanların çoğu tarafından paylaşılan her düşünce doğrudur.

C) Devlet, kimlik hırsızlığına karşı sert önlemler almalıdır.

Örtük öncülü eklediğimizde argüman geçerlilik kazanır; ne var ki artık, argümanın temelindeki P2 güçlü genellemesi ile ifade edilen varsayımın yanlış olduğunu, dolayısıyla da argümanın sağlam olmadığını görebiliyoruz. İnsanların çoğunluğu bir önermeye inanıyor bile olsa ve bu insanlar sağlam karakterli vs. kişiler bile olsa, önermeye inanmaları önermenin doğru olduğunu göstermek için yeterli değildir. Örneğin, çoğu makul, yasalara saygılı kişinin Dünya'nın düz olduğuna inandığını düşünün. Bu, Dünya'nın düz olduğunu kanıtlamaz! Daha ihtilaflı bir örnek vermek gerekirse: Makul, yasalara saygılı kişilerin çoğunluğu cinayet suçu için idam cezasının geri getirilmesi gerektiğine inanıyorsa, bunun bir çoğunluk inancı olması, doğru olduğunu göstermek için yeterli değildir.³ Devletin kimlik hırsızlığını önlemek ve cezalandırmak için önlemler alması gerektiği iddiası tartışmasız olsa bile, çoğun-

luğun bu konuda aynı fikirde olması yine de iddiayı kabul etmemiz için bir gerekçe oluşturmamaktadır.

Bize bu iddiayı destekleyen, insanların neye inandığından bağımsız bir gerekçe verilmelidir. Burada serbest safsataları ele almaya ilişkin temel stratejiyi göstermiş olduk; safsatayı yaratan gizli varsayımı gözler önüne sererek belirli bir safsatanın tüm örneklerinde aynı (ya da çok benzer) bir yanlış önermenin, çoğunlukla da bir genellemenin rol aldığını ortaya koyarız.

Çoğunluk inancı safsatası başkaları adına karar vermemiz gerektiğinde sık sık belirgin bir ikileme düşmemize yol açar. Diyelim ki jüri üyesi olarak görev yapacağınız önemli ve sansasyonel dava, mahkemede görülmeye başlamasından önce basında geniş yer buldu. Bu sayede çoğu kişinin sanığın soruşturmayı yürüten polisler tarafından hazırlanan bir komploya kurban gittiğine inandığını biliyorsunuz; yine de mahkemede sunulan kanıtlar, sanığın suçlu olduğuna inanmak için size iyi nedenler veriyor. Bu durumda şöyle akıl yürütmek isteyebilirsiniz:

P1) Çoğu kişi sanığa tuzak kurulduğuna ve sanığın işlediği iddia edilen suçu işlemediğine inanıyor.

C) Sanık masumdur.

Bu tür bir akıl yürütme çoğunluk inancı safsatasına düşecektir ve bir jüri üyesinin kararında rol oynamamalıdır. Yine bir önceki örnekte yer alan genellemeye çok benzeyen gizli yanlış varsayımı açığa çıkartarak hatalı akıl yürütmeyi ortaya koyabiliriz; şöyle ki:

P1) Çoğu kişi sanığa tuzak kurulduğuna ve sanığın masum olduğuna inanıyor.

P2) Çoğunluk tarafından paylaşılan her inanç doğrudur.

C) Sanık masumdur.

Yani argüman geçerlidir ama sağlam değildir.

Çoğunluk inancı safsatası popülerliğe başvuru retorik tuzağına benzer çünkü her ikisi de bir şeyin popüler veya yaygın olmasından yararlanarak bizi o şeyi yapmaya veya o şeye inanmaya ikna etmeye çalışır. Bazen sadece çoğunluk inancı safsatasına düşen bir argüman sunmak aynı zamanda popülerliğe başvuru retorik tuzağı için de

bir örnek oluşturur. Yine de ikisi farklı şeylerdir. Tekrarlamak gerekirse, bir şeyin bir (serbest) safsata olduğunu söylemek, sunulan argümanın örtük bir şekilde belirli türden bir gerekçesiz varsayım içerdiğini söylemek demektir; bir şeyin retorik bir tuzak olduğunu söylemek ise toplumsal içgüdülerimizi, arzularımızı ve korkularımızı tetikleyerek belirli bir inancı kabul etmemizi sağlamaya çalıştığı anlamına gelir. Bazı durumlar bu safsata için bir örnek oluştururken retorik tuzak için bir örnek olmaya-bilir. Mesela biri samimiyetle çoğunluğun inandığı bir şeyin doğru olması gerektiğini düşünüyor olabilir ve bir sonucu buna dayanarak kabul edebilir. Öte yandan bazı durumlar da retorik tuzak için bir örnek oluştururken safsata için bir örnek değildir. Örneğin, belirli bir marka kola içmediği için alay konusu olan birini gösteren bir reklamın bizi, bir argüman sunarak değil toplumsal içgüdü ve duygularımız aracılığıyla etkilemeye çalıştığı açıktır.

Ortak tutum

Bu, “ama herkes yapıyor” gerekçesiyle birini yapmaması gereken bir şeyi yapmaya ikna etme taktiğidir. Bu hatalı muhakemedeki çıkarım, X’i herkes yapıyorsa X’in kabul edilebilir bir şey olduğu yönündedir. Yapmamamız gereken bir şey yaptığımızda sık sık bu taktiği bir gerekçe olarak kullanırız. Örneğin: “Bugün işe gitmek istemiyorum. Rapor alsam ne olur, herkes yılda bir iki kez alıyor.” Çoğunluk inancı safsatası gibi ortak tutum safsatası da yaygın bir şekilde inanılan veya yapılan şeyler ile ahlaki, toplumsal veya rasyonel açıdan yapılabilir veya inanılabilir olan şeyler arasındaki bağlantıya dair yanlış bir varsayımdan kaynaklanır. Aşağıdaki akıl yürüme, ortak tutum safsatasının bir örneğidir:

Tabii ki arada bir, masraf bildirimlerinde hile yapmanın sakıncası yok, herkes yapıyor.

Argüman standart biçimde yazıldığında öncül ile sonuç arasında uygun bir bağlantı olmadığı için argümanın geçersiz olduğu görülebilir:

P1) Herkes arada bir masraf bildirimlerinde hile yapar.

C) Arada bir masraf bildirimlerinde hile yapmak kabul edilebilir.

Bir kez daha yanlış varsayımı ortaya koymak P1 de P2 de aslında yanlış olduğu için sağlam olmayan aşağıdaki argümanı üretir:

P1) Herkes arada bir masraf bildirimlerinde hile yapar.

P2) Herkesin arada bir yaptığı tüm eylemler kabul edilebilir eylemlerdir.

C) Masraf bildirimlerinde hile yapmak kabul edilebilir.

Şüphesiz işverenlerine masraf bildiriminde bulunurken asla hile yapmayan kişiler de vardır; ayrıca arada bir herkes tarafından yapılıyor olsa bile yine de kabul edilemeyecek bazı eylemler düşünebiliriz (örneğin, tanımadığınız masum bir kişiyi dövmek gibi). P1 ve P2'deki niceleyiciyi "neredeyse" sözcüğüyle daraltarak tündengelimsel değil tümevarımsal bir argüman elde etmemiz hâlinde P1 doğru olabilir ama P2'nin doğru olması çok daha uzak bir ihtimal hâline gelir.

Bir sonraki gruptaki safsatalar, argümanın kabul edilmemesi gerektiği sonucuna ulaşmak için argümanı sunan kişiye (kişilere) ilişkin çeşitli iddialardan yararlanmayı içerir. Her örnekte, kişi hakkındaki iddia sundukları argümanı kabul etmemizin gerekli olup olmadığını belirlemek açısından önemsizdir. Eleştirel düşünürler olarak yalnızca argümanın kendisiyle ilgileniriz, argümanı sunan kişinin karakteri ile değil. Sevdiğimiz, saygı duyduğumuz, korktuğumuz veya etkilemek istediğimiz kişilerin sunduğu argümanları eleştirmekten rahatsızlık duymamız hâlinde de bu noktayı hatırlamak faydalı olacaktır. Eğer argüman iyi bir argümansa, kimin tarafından sunulduğunun önemi yoktur; aynı şey kötü bir argüman için de geçerlidir.

Kumarbaz yanılığı (ya da Monte Carlo yanılığı)

Kumarbaz yanılığı, olasılığı etkileyen faktörlerin yanlış anlaşılmasından kaynaklanır. Ne kadar uzun süredir bir ikramiye kazanamıyorsa kuponlarına bir şey çıkma ihtimalinin o kadar artacağını düşünerek loto oynayan herkes kumarbaz safsatasına düşmüştür. Safsataya kumarbaz safsatası denmesinin sebebi, genellikle kumarbazlar tarafından düşülen hatalarla ilişkili olmasıdır ama başka durumlarda da karşımıza çıkabilir. Monte Carlo bağlantısı, 1913 yılında Monte Carlo kumarhanesinde topun peş peşe 26 kez siyaha düştüğü bir rulet oyununa dayanmaktadır. Son derece sıradışı bu olay, masadakilerin hatalı bir şekilde bu dizinin sona ermesi gerektiğine inanarak siyaha karşı bahse girmesine neden olmuştu. Benzer bir hata, aynı cinsiyetten birkaç çocuğu olan ebeveynlerin, o cinsiyette ne kadar çok çocukları varsa bir sonraki çocuğun da aynı cinsiyetten olma ihtimalinin o kadar azaldığını düşünerek daha fazla çocuk yapmalarıdır. Ancak elbette bir gebelikte doğan çocuğun erkek olması, aynı çiftin bir sonraki çocuğunun erkek mi, kız mı olacağını hiçbir şekilde etkilemeyecektir. Benzer şekilde rulet topunun bir seferinde siyaha veya kırmızıya düşmesi, sonraki se-

ferlerde nereye düşeceğini etkilemez. Tekerlek hileli değilse rulet gerçekten bir şans oyunudur. Buna karşılık örneğin, kâğıt oyunlarında belirli bir kâğıdı çekme ihtimali, daha önce hangi kâğıtların çekildiğine bağlıdır. Örneğin, başka biri maça asını çekmişse, sizin de maça asını çekme ihtimalinizin oldukça azaldığını söyleyebiliriz. Eğer bir destedeki dört kızın üçü daha önce çıkmışsa ve başka bir kâğıt çekilmemişse, bir kız çekme ihtimaliniz $4/56$ 'dan $1/53$ 'e düşer. Argümanı yeniden oluşturarak safsatayı ortaya çıkarmak için bir olay ne kadar sık (ya da ender) gerçekleşiyorsa, o olayın bir dahaki seferde gerçekleştirme ihtimalinin o kadar arttığını (veya azaldığını) söyleyen hatalı varsayımı açıkça belirtmemiz gerekir. Örneğin, birinin aşağıdaki muhakemede bulunduğunu varsayalım:

Her sene okuldaki çekiliş için beş bilet alırım; şimdiye kadar hiç kazanamadım ama vazgeçmeyeceğim. Şansım dönmek üzere olmalı, o yüzden bu yıl da beş bilet alacağım.

Başlangıçta argümanı şöyle yeniden oluşturabiliriz:

- P1) Her yıl beş çekiliş bileti alırım.
- P2) Şimdiye kadar bir şey kazanamadım.
-
- C) Bu yıl da beş bilet alacağım.

Ancak bu yeniden oluşturma argümandaki hatalı muhakemeyi göstermiyor. Onu gösterebilmek için şimdiye kadar kazanamamış olmakla bir dahaki çekilişte kazanma olasılığının artması arasında kurulan bağlantıyı açıkça ortaya koymalıyız:

- P1) Her yıl beş çekiliş bileti alırım.
- P2) Şimdiye kadar bir şey kazanamadım.
- P3) Uzun süredir bir şey kazanamamış olmam, bu sefer kazanma ihtimalimi artırıyor.
- P4) Eğer kazanma şansım arttıysa bilet almam mantıklı olur.
-
- C) Bu yıl da beş bilet alacağım.

Şimdi muhakemenin P3'teki yanlış varsayıma dayandığını açıkça görebiliyoruz. Ayrıca P4'ü ekleyerek P3'ün bilet alma niyetini motive etmede oynadığı rolü belirginleştirdiğimize dikkat edin.

Elbette akıl yürüten kişi bilet alma alışkanlığında bir değişiklik yaparak kazanma şansını artırabilir. Örneğin, eğer normalde aldığından iki kat fazla bilet alırsa ve satılan biletlerin toplam sayısı önceki yıllardaki sayının aşağı yukarı aynıysa, kazanma şansını (kabaca) ikiye katlamış olacaktır ama (diğer etmenler az çok aynı kaldığı sürece) şansını artıran bir süre bir şey kazanamamış olması değil, daha fazla bilet alma-sıdır. Bunun, gelecekteki kazanma şansı üzerinde hiçbir etkisi yoktur.

Adam karalama (ad hominem)

Bu safsataya (Latince ismi “adama” anlamına gelmektedir) iki şekilde düşebiliriz: Ya birinin argümanına yanıt verirken argümanın kendisi üzerinde durmak yerine kişiye saldırmayı tercih ederek ya da bir iddiayı, iddiada bulunan kişiyi onaylamadığımız veya sevmediğimiz için reddederek. Adam karalama safsatasının ikinci kullanımı için bir örnek aşağıdaki akıl yürütmedir; burada, bir siyasetçinin görüşlerine ilişkin bir iddia, siyasetçinin önerdiği hidrolik kırma uygulamasını yasaklamaya yönelik ya-sayı reddetmek için bir neden olarak sunulmaktadır:

Jill Goodwin hidrolik kırmayı yasaklamamız gerektiğini söylüyor ama o ne bilir; yufka yürekli, hayalperest, mercimek meraklısı, sandalet giyen C Partisi temsilcilerinden biri altı üstü!

Argümanı yeniden oluşturmak için önce argüman sahibinin katılmadığı öneriyi getiren kişiyle alay etmek için kullandığı retorik etkisizleştirmeliyiz: Bu ilk yeniden oluşturma, argümanı geçersiz gösteriyor:

P1) Jill Goodwin, hidrolik kırmayı yasaklamak istiyor.

P2) Jill Goodwin, bir C Partisi temsilcisi.

C) Hidrolik kırmayı yasaklamamalıyız.

Temeldeki kritik varsayımı ortaya çıkarma stratejimiz, P3 yanlış olduğu için sağlam olmayan aşağıdaki argümanı doğuruyor:

P1) Jill Goodwin, hidrolik kırmayı yasaklamak istiyor.

P2) Jill Goodwin, bir C Partisi üyesi.

P3) C Partisi milletvekilleri tarafından önerilen yasa teklifleri asla kabul edilmemeli.

C) Hidrolik kırmayı yasaklamamalıyız.

Adam karalama safsatasının tüm örnekleri, argüman sahiplerinin belirli özellikleri ve ya inançlarına atıfta bulunan benzer genel varsayımlara dayanacaktır.

Niteliksel adam karalama

Bu, adam karalama safsatasının bir alt türüdür ve birinin bir şey yapmaya veya bir şeye inanmaya yönelik argümanını, o şeyi yapmak veya o şeye inanmak kişiye fayda sağlayacağı için göz ardı ettiğimizde karşımıza çıkar. Şu argümanı sunan biri niteliksel adam karalama safsatasına düşmüştür:

Elbette akademisyenler, üniversite eğitimi genişletme önerisini destekleyecek. Ne kadar çok kişi yüksek lisans yapmak isterse bu kişiler için o kadar çok iş fırsatı doğuyor.

Bu argümanın sonucunun örtük bırakıldığına dikkat edin; fakat argüman sahibinin tonunu göz önüne alırsak, genişletme önerisine katılmadıkları sonucuna varmak makul olacaktır. Yeniden oluştururken sonucu eklememiz gerekiyor:

P1) Akademisyenler, üniversite eğitimi genişletme önerisini destekliyor.

P2) Bu genişleme onlara fayda sağlayacaktır.

C) Akademisyenlerin, üniversite eğitimi genişletme önerisini destekleyen argümanlarını reddetmeliyiz.

Ancak ortaya çıkan argüman ne geçerlidir ne de tümevarımsal bakımdan kuvvetlidir. Bir kez daha, gizli varsayımı şu şekilde ortaya çıkardığımızda, bu safsatayı oluşturan muhakemenin asıl biçimini görebiliriz:

P1) Akademisyenler, üniversite eğitimi genişletme önerisini destekliyor.

P2) Bu genişleme onlara fayda sağlayacaktır.

P3) Bir kişi önerdiği bir şeyden fayda sağlayacaksa, kişinin o şeyi destekleyen argümanlarını reddetmeliyiz.

C) Akademisyenlerin, üniversite eğitimi genişletme önerisini destekleyen argümanlarını reddetmeliyiz.

P3'ün aslında son derece saçma olduğuna dikkat edin: Eğer bu önerme doğru olsaydı hiç kimse arzu ettiği şeylere ulaşmasını sağlayacak bir argüman sunamazdı! Oysa normalde argümanlarla yaptığımız tam olarak budur ve esasen gayrimeşru bir tarafı yoktur. Öyleyse argüman sahibi, sonucun doğru olmasını istediği veya bundan fayda sağlayacağı için bir argümanı reddetmek mantıksızdır. Argüman sahibinin iddia da bulunma sebebi ne olursa olsun, önemli olan iddiayı destekleyen nedenlerin güçlü olup olmadığıdır. Akıl, kişinin fayda sağlayacağı şeyler lehinde argümanlar sunmasına herhangi bir sınırlama getirmez.

Peki, bir kişiye ilişkin olgular *ne zaman* argümanlarının değerlendirilmesi açısından önem taşır?

Argüman çözümleme ve değerlendirme açısından konuşmacı veya yazarın karakteri tamamen önemsiz de değildir. Bir kişinin karakteri ve davranışları, **güvenilirliği** açısından kesinlikle önemlidir (yani birinin bir şey söylemiş olmasını, ne ölçüde o şeyin doğru olduğunu düşünmek için bir neden kabul edebiliriz). Örneğin, dürüst olmadığını bildiğimiz kişilerin iddialarına inanırken dikkatli olmalıyız. Bunun anlamı şudur: Birinin karakteri ya da özellikleri hakkındaki iddialara başvuran bazı argümanlar, sonuçlarını kabul etmemiz için meşru nedenler verebilir. Örnek olarak sürekli yalan söyleyen birini alalım. Diyelim ki bir dava sırasında savunma, jürinin dolandırıcılık suçundan hapis yatmakta olan ve aynı suçtan birkaç kez hüküm giymiş bir tanığın ifadesine şüpheyile yaklaşması gerektiğini ileri sürdü. Yukarıda açıklanan adam karalama argümanlarındaki kalıp uyarınca, savunma argümanı şöyle gösterilebilir:

- P1) Bu tanık hâlen dolandırıcılıktan hapis yatmaktadır.
- P2) Bu tanık daha önce dolandırıcılıktan birkaç kez hüküm giymiştir
- P3) Dolandırıcılıktan hüküm giyen biri muhtemelen dürüst değildir.
- P4) Dürüst olmaması muhtemel tanıkların ifadelerine her zaman şüpheyile yaklaşılmalıdır.

C) Bu tanığın ifadesine şüpheyile yaklaşılmalıdır.

Burada, tanığın karakterine ilişkin genel bir iddiada bulunan P4'ün son derece akla yakın olduğunu görüyoruz. Bu tür durumlarda, birinin karakterine ilişkin bir iddiayı argümanın sonucunu kabul etmek için bir neden olarak görmek meşrudur (elbette argümanın diğer açılardan başarılı olduğunu varsayarsak). Çoğu adam karalama

başvurusunun safsatalı olmasına ve adam karalama safsatasının sıklıkla güçlü bir retorik etki elde etmek için kullanılmasına karşın, birinin karakterine dair bir iddia içeren argümanlarla karşılaştığımızda, adam karalama iddialarına yer veren safsatasız argümanlar olabileceğini unutmamak gerekir.

İlk bakışta niteliksel adam karalama safsatası olarak görülebilecek argümanlar söz konusu olduğunda, yalan söylemeyi alışkanlık hâline getirmemiş kişilerin kendi çıkarlarına hizmet eden bir şeyi savunurken aldatmacaya başvurmasının daha muhtemel olduğunu aklımızdan çıkarmamalıyız. Çıkarları tehlikede olan birinin bizi, iddialarının doğruluğuna inandırmak için kasten hatalı muhakeme tekniklerine başvurma ihtimali kesinlikle daha yüksektir; zira argümanlarının kabul edilmemesi hâlinde kaybedecekleri daha çok şey vardır. Kişi ne kadar ilkesiz ise bu olasılık o kadar artacaktır. Bu gibi durumlarda muhakemeyi dikkatle gözden geçirmeli ve kişinin bir öncül sunmuş olmasının tek başına o öncülün doğru olduğunu düşünmek için bir neden teşkil etmediğini unutmamalıyız. Ancak bu, muhakemenin kesinlikle hatalı veya öncüllerin mutlaka yanlış olduğunu varsaymalıyız anlamına gelmez. Öyle yapmak, adam karalama safsatasına düşmek demektir. Argümanı kendi başına değerlendirmemiz gerektiğini asla unutmamalıyız. Argümanın geçerli veya tümevarımsal açıdan kuvvetli veya öncüllerin doğru olduğuna karar vermemiz hâlinde, argüman sahibinin karakteri önemsizdir. Önceki bölümde gördüğümüz gibi, argüman sahibinin karakterine ilişkin gözetimler, argümanın bizim için rasyonel açıdan ikna edici olup olmadığına karar verirken devreye girer. Bir argümanın öncüllerinden birindeki iddianın güvenilir bir kaynağa dayanıp dayanmadığı, argümanın öncüllerini kabul etmek için bir nedenimiz olup olmadığına karar verirken dikkate almanız gereken bir etkidir. Bunun, öncüllerin doğruluk değerlerine ilişkin bir konu değil, öncüllerle aramızdaki bilişsel ilişkinin değerlendirilmesine ilişkin bir konu olduğunu unutmayın.

Tu quoque

Adam karalama safsatalarına benzer şekilde, *tu quoque* ("sen de") safsatası bir kişinin sözde güvenilirliği ile argümanlarının kuvveti arasında temelsiz bağlantılar kurduğumuzda ortaya çıkar. Burada, güvenilirlik suçlaması özellikle argüman sahibinin iki yüzlü olmasından, eylemleri ile iddiaları arasında bir tutarsızlık bulunmasından kaynaklanır. Bir kişinin bir davranış veya öneriden kaçınmamız gerektiği iddiasını, kendisinin de bu davranışta bulunduğu gerekçesiyle reddettiğimizde ya da bir davranış veya öneriyi benimsememiz gerektiği iddiasını, kendisinin de bu davranışta bulunmadığı gerekçesiyle reddettiğimizde bu safsataya düşmüş oluruz. Aşağıdaki argümanı ele alalım:

Babam hep araba kullanırken cep telefonu ile konuşmamamı söylüyor ama onu niye dinleyeyim ki? Kendisi araba kullanırken sürekli telefonda.

İlk yeniden oluşturma denememiz geçersiz bir argüman verir:

P1) Babam araba kullanırken cep telefonu ile konuşulmaması gerektiğini söylüyor.

P2) Babam araba kullanırken cep telefonu ile konuşuyor

C) Araba kullanırken cep telefonu ile konuşulabilir.

Gizli yanlış varsayımı açığa çıkarmak, P3'ün yanlışlığı nedeniyle argümanın sağlam olmadığını gösterir:

P1) Babam araba kullanırken cep telefonu ile konuşulmaması gerektiğini söylüyor.

P2) Babam araba kullanırken cep telefonu ile konuşuyor.

P3) Ne zaman birinin davranışları ile önerileri arasında bir tutarsızlık varsa, önerileri yanlıştır.

C) Araba kullanırken cep telefonu ile konuşulabilir.

Tu quoque safsatası, politikacıların siyasi kararları ile özel yaşamlarındaki kararları arasındaki uçurumlara ilişkin tartışmalarda sık sık karşımıza çıkar.

Birinin aşağıdaki argümanı getirdiğini varsayalım:

Hükümetin ulaşım politikası şaka gibi. Kendileri her yere şoförlü makam araçları ile giderken bize arabayı evde bırakıp toplu taşımadan faydalanmamızı söylemelerini nasıl ciddiye alalım?

İlk yeniden oluşturma denememiz geçersiz bir argüman oluşturur:

P1) Hükümet, halka, toplu taşımadan faydalanmasını söylüyor.

P2) Hükümet üyeleri, toplu taşıma yerine arabaya biniyor.

C) Hükümetin ulaşım politikasını ciddiye almamalıyız.

Gizli yanlış varsayımı (P3) ortaya koyduğumuzda, argümanın sağlam olmadığını görüyoruz:

- P1) Hükümet, halka, toplu taşımadan faydalanmalarını söylüyor.
 - P2) Hükümet üyeleri, toplu taşımadan yararlanmak yerine arabaya biniyor.
 - P3) Ne zaman birinin davranışları ile politikaları arasında bir tutarsızlık varsa politikalarını ciddiye almamamız gerekir.
- C) Hükümetin ulaşım politikasını ciddiye almamalıyız.

Argüman sahibi hükümetin yaptıkları ile söyledikleri arasında bir tutarsızlık olduğunu fark etmiştir ama bu tutarsızlık hükümetin toplu taşımaya ilişkin görüşlerinin yanlış olduğu anlamına gelmez ve ilgili politikaları reddetmek için bir neden oluşturmaz. Daha çok insanın özel araçlar yerine toplu taşıma kullanmasının iyi bir fikir olup olmadığı, hükümet üyelerinin toplu taşıma kullanıp kullanmadığına bağlı değildir. Bu safsataya düştüğümüzde “Dediğimi yap, yaptığımı yapma” özdeyişine uymamış oluruz. İnsanların kendi önerilerine ve ilkelerine uygun davranmaları gerektiğini düşünebiliriz; aslında çoğu durumda böyle yapmamaları usdışıdır ama sırf kendi argümanlarının sonuçlarına uygun davranmadıkları için bu argümanları göz ardı etmek de aynı derecede usdışıdır. Elbette kamusal alandaki birinin tutarsız veya ikiyüzlü bir şekilde davranması güvenilirliğini zedeleyerek duyduğumuz güveni ve saygıyı azaltabilir ama argümanlarını reddetmek için tek başına bir neden oluşturmaz. Bu gibi durumlarda kişinin yaptığı, dinleyicileri için geçerli olduğuna inandığı fakat anlaşıldığı kadarıyla kendisi için geçerli görmediği bir öneride bulunmak veya bir politikayı savunmaktır. Bu insanların kendilerini kandırarak ileri sürdükleri kuralcı iddianın bir istisnası olduklarına inandıklarını düşünüyoruz. Örneğin, yukarıdaki ilk örnekte, baba araba kullanırken cep telefonu ile konuştuğunda kendisi ve başkaları için bir tehlike oluşturmayacak kadar deneyimli ve dikkatli bir sürücü olduğunu, dolayısıyla bu davranıştan vazgeçmesine gerek olmadığını düşünerek kendini kandırıyor olabilir.

Otoriteye başvuru

Bu safsata da argümanda bahsedilen kişiler hakkında hatalı varsayımlara dayanır. Safsataya, bir argüman, sözde bir otoriteye gerekçesiz bir başvuruda bulunduğu düşünülür. Bu, başvuru otorite aslında konu hakkında otorite sahibi olmadığı için veya sözde otoritenin ilgili olgularda yeterli bilgiye sahip olduğundan şüphelenmemize yol açan iyi nedenler bulunduğu için gerçekleşebilir. Sık sık sözde otoritenin ilgi-

li konuyla bir bağlantısı olacaktır ama bu bağlantı, hüküm verdikleri konu hakkında bir otorite olmalarını sağlayacak türde bir bağlantı olmayacaktır. Örneğin:

Otuz yıldır çay harmanlayan Angus McKay, bugün çay harmanlama eğitimine henüz beş yaşındaki çocuklarla başlanması çağrısında bulundu. Endüstride geçirdiği bunca yıldan sonra Bay McKay neden bahsettiğini biliyor olmalı.

İlk yeniden oluşturma denememiz argümanın geçerli olduğunu gösterir:

- P1) Bay McKay, çay harmanlama eğitiminin beş yaşındaki çocuklarla başlaması gerektiğini söylüyor.
- P2) Bay McKay, 30 yıllık bir çay harmanlama deneyimine sahip.
- P3) Eğer biri 30 yıllık çay harmanlama deneyimine sahipse çay eğitimi konusunda bir uzman olmalıdır
- P4) Eğer biri, bir konuda uzmansa o kişinin o konudaki görüşlerini kabul etmek için iyi bir nedenimiz var demektir.

C) Çay eğitimi beş yaşındaki çocuklarla başlamalıdır.

Ne var ki P3 koşullu önermesi yanlış olduğu için argüman sağlam değildir. Birinin çay yapımında çok deneyimli ve uzman biri olması, o kişinin çayla ilgili her konuda bilgi sahibi olduğunu kabul etmek için yeterli bir neden değildir. İnterneti bir bilgi kaynağı olarak kullanırken de gerekçesiz otoriteye başvurularda bulunma riskinin farkında olmamız gerekir. Bir internet sitesinin durumun belirli bir şekilde olduğunu söylemesi, otomatik olarak o sitenin konuda otorite sahibi olduğu anlamına gelmez. Materyalin kaynağını kontrol etmemiz, bu kitapta anlatılan tekniklerden yararlanarak ileri sürülen iddiaları kabul etmek için iyi bir nedenimiz olup olmadığını belirlememiz şarttır.

Elbette bu, tüm otoriteye başvuruların safsatalı olduğu anlamına gelmez; yalnızca birinin ilgili konuda otorite olduğu iddiası hakkında yanlışya düşen başvurular safsatalıdır. Çay harmanlayıcılar, uzmanlık sahibi oldukları konularda otorite iddiasında *bulunabilir*. Eğer Bay McKay, çay yapmanın en iyi yolunun mümkün olan en saf bileşenleri kullanmak olduğunu söylerse, ilgili konulardaki bariz deneyimine dayanarak bu iddiasını kabul edilebiliriz. Bu tür bir otoriteye başvuru içeren bir argüman, şöyle görünebilir:

- P1) Bay McKay, çay yapmanın en iyi yolunun mümkün olan en saf bileşenleri kullanmak olduğunu söylüyor

- P2) Bay McKay, 30 yıllık bir çay harmanlama deneyimine sahip.
- P3) Eğer biri, 30 yıllık çay harmanlama deneyimine sahipse çay harmanlama konusunda bir uzman olmalıdır.
- P4) Eğer biri, bir konuda uzmansa o kişinin, o konudaki görüşlerini kabul etmek için iyi bir nedenimiz var demektir.

C) Çay yapmanın en iyi yolu, mümkün olan en saf bileşenleri kullanmaktır.

İkinci argümanın öncüllerle safsatalı argümandaki öncüllerin neredeyse tamamen aynı olmasına rağmen ikinci argümanın geçerli ve sağlam olduğuna dikkat edin.⁴

Otoriteye başvuru, bir retorik tuzak olarak da görev yapabilir; sözde otoritenin cazibesi bizi, savunulan önermeyi kabul etme tuzağına düşürebilir. Bu kullanıma ilişkin yaygın bir örnek, bir şeyler satmak için ünlülerin desteğinden faydalanmaktır. Andy Murray'ın tenis raketi markası tavsiyelerini o marka tenis raketi almak için iyi bir neden olarak kabul edebiliriz ama onu örneğin, araba markaları hakkında bir otorite olarak kabul ederken biraz daha dikkatli davranmamız gerekir; öte yandan Lewis Hamilton'ın rol aldığı bir araba reklamı otorite sahibi olacak ama golf sopası markasına ilişkin önerileri otoriter olmayacaktır.

Mükemmeliyetçi safsatası

Bu safsata, bir fikir veya öneriye ilişkin aşırı beklentiler içerisine girip daha sonra bir problemi **tamamen** ortadan kaldıramadığı için o fikir veya öneriyi reddettiğimizde karşımıza çıkar. Aşağıdaki argümanı ileri süren veya kabul eden biri, mükemmeliyetçi safsatasına düşmüştür:

Dünya liderleri mali piyasaları kurtarmak için milyarlarca dolar harcama planlarından vazgeçmeli. Bu pisliği temizlemek için trilyonlar lazım, bahsettikleri miktar karşımızdaki ciddi sorunların ancak bir kısmını çözebilir.

İlk yeniden oluşturma denememiz argümanı geçersiz gösterir:

- P1) Dünya liderlerinin mali piyasaları kurtarmak için milyarlarca dolar harcama planı, ekonomik sorunları tamamen çözmeyecektir.

C) Dünya liderlerinin mali piyasaları kurtarmak için milyarlarca dolar harcama planını reddetmeliyiz.

Bu mükemmeliyetçi safsata örneğinin temelindeki varsayım ancak çözmeleri istenen sorunu tamamen ortadan kaldıracak çözüm yollarının uygulanması gerektiği düşüncesidir; daha genel bir ifadeyle, mükemmeliyetçi varsayım, bir sorunu çözmeye veya azaltmaya yönelik bir önlemin sadece o sorunu tamamen çözebiliyor veya azaltabiliyorsa gerekçeli olduğunu söyler. Biraz düşündüğünüzde bunun aslında son derece saçma olduğunu fark edeceksiniz. Birçok önlemin bir sorunu tamamen ortadan kaldırmayı değil azaltmayı hedeflediği açıktır ve eğer sorunu yeterince azaltabiliyorlarsa bir gerekçeleri vardır. Örneğin, sığırları içeride tutmak için otlaklarının etrafına çit çekilir; ara sıra bir sığır kaçar ama bu ender firarlar çitlerin gerekçesiz olduğunu göstermez.

Argümana, bu örnekte bir koşullu önerme biçiminde ifade ettiğimiz mükemmeliyetçi öncülü eklediğimizde, mükemmeliyetçi öncül yanlış olduğu için argümanın tündengelimsel açıdan sağlam olmadığını görüyoruz.

P1) Dünya liderlerinin mali piyasaları kurtarmak için milyarlarca dolar harcama planı, ekonomik sorunları tamamen çözmeyecektir.

P2) Eğer önerilen bir çözüm, ele aldığı sorunu tamamıyla çözemiyorsa reddedilmelidir.

C) Dünya liderlerinin mali piyasaları kurtarmak için milyarlarca dolar harcama planını reddetmeliyiz.

Ahlak ile yasallığı karıştırmak

Bu, yasal her şeyin ahlaka uygun veya tam aksine, yasal olmayan her şeyin ahlak dışı olduğunu varsayma hatasıdır. Bir şeyin belirli bir siyasi oluşumun (ülkenin, ilin, ilçenin, Birleşmiş Milletler'in) sınırları içerisinde yasal olması, o oluşumunun yasalarında o şeyi yasaklayan bir kanun olmadığı anlamına gelir. Ancak bir şeyin yasal olması, onu otomatik olarak ahlaki açıdan kabul edilebilir yapmaz. Örneğin, sevgilinizi aldatmak ya da sırf eziyet etmek için utangaç bir kişiye bir partide kaba davranmak yasadışı değildir ama bunlar ahlaka aykırıdır. Daha da ciddi bir örnek: Açıkça ahlak dışı olmasına karşın bazı ülkelerde kölelik on dokuzuncu yüzyıla kadar yasaldı. Diğer ülkelerde günümüzde bile kişiler ırkları, etnik kökenleri, cinsiyetleri veya dini inançları nedeniyle insan hakları ve medeni haklarından yasal olarak mahrum bırakılabilmektedir.

Bazı durumlarda yasaların ahlaki açıdan doğru olanı yansıtacak şekilde değiştirilmesi gereklidir. Aslına bakılırsa, yalnızca ahlaka uygun şeylerin yasal olması gerektiğini iddia etmek çekici görünebilir. Ancak ahlak dışı her şeyi yasaklamak pratik de-

gildir hatta devlet otoritesinin genel kabul görmüş sınırlarını aşacaktır. Ahlaki açıdan kabul edilemez bulduğumuz bazı davranışlar yaşamaya uygun bir konu olmayabilir (örneğin, kişisel ilişkilerdeki davranışlar gibi). Yalan söylemenin, sözden dönmenin, biriyle dalga geçmenin veya bir randevuya geç gitmenin yasadışı olmasını istemeyiz. Tam aksine, bir şeyin yasadışı olması da otomatik olarak ahlaka aykırı olduğu anlamına gelmez. Bazı ülkelerde örneğin, Avustralya'da, seçimlerde oy kullanmamak yasadışıdır ama burada ahlaki bir meselenin söz konusu olmadığı açıktır. Benzer şekilde, park yapılmayan bir alana park ettiğinizde yasaları çiğnemiş olursunuz ama ahlak dışı bir şey yapıp yapmadığınız tartışılabilir. Bazen de ahlaksızlığa karşı çıkartılan yasalar hatalıdır; tarih boyunca geçmişe baktığımızda ahlak dışı görmediğimiz ve aslında ahlak dışı olmayan birçok şey zamanın otoriteleri tarafından ahlaka uygun olmadıkları için yasaklanmıştı (belirli tanrılara tapmak veya tapmamak, kadınlara eğitim vermek, belirli giysileri giymek gibi). Aslında yasal olan her şeyin ahlaka uygun olduğunu düşünmek, mevcut yasaları ahlaki nedenlerle eleştirmeyi imkânsız bir hâle getirir.

Şu örneği ele alalım:

10-12 iki yaşındaki çocuklardan oluşan bir seyirci grubunun karşısında kışkırtıcı giysiler giymek ve küfür etmek ahlaksız bir davranış değil ki. Öyle olsa yasaklanırdı.

“Yasaklayan bir kanun yok, öyleyse kabul edilebilir” argümanı, yasallık ile ahlaki karıştırma safsatasının son derece yaygın bir örneğidir. İlk yeniden oluşturma girişimi, ahlak ile yasallığı karıştıran varsayım olmadan argümanın geçersiz olduğunu göstermektedir; ikincisiyse varsayım ile birlikte geçerli ama çürük olduğunu ortaya koyar, çünkü yukarıda incelenen karşı örneklerin de gösterdiği gibi, ikinci argümanda belirlilik hâle getirilen P3 yanlıştır.⁶

P1) Bazı genç kadın şarkıcılar 10-12 yaşındaki seyircilerin önünde kışkırtıcı giysiler giyip küfür ediyor.

P2) Bunu yapmak yasadışı değildir.

C) 10-12 yaşındaki seyircilerin önünde kışkırtıcı giysiler giyip küfür etmek ahlaka aykırı değildir.

P1) Bazı genç kadın şarkıcılar 10-12 yaşındaki seyircilerin önünde kışkırtıcı giysiler giyip küfür ediyor.

P2) Bunu yapmak yasadışı değildir.

P3) Yasal her şey ahlaka uygundur.

C) 10-12 yaşındaki seyircilerin önünde kışkırtıcı giysiler giyip küfür etmek ahlaka aykırı değildir.

Öyleyse söz konusu eylemin yasadışı olmadığını söylemek, bu eylemin yanlış olmadığını göstermez. Elbette bir konunun ahlaki olup olmadığına ilişkin soruların birçoğu ihtilaflıdır (yukarıda verilen örneklerin kesin olduğunu söyleyemeyiz); bu konuda ayrıca düşünmek ve tartışmak gerekebilir.

Zayıf benzetme

Benzetmeler genellikle ilgi çekicidir ve kişinin vurgulamak istediği noktaları **örnekle-yebilir** ama benzetmelere dayanan argümanlar genelde başarısız olur ve ya benzetme argümanı taşıyamayacak kadar zayıf olduğu ya da benzetmenin kendisini destekleyen bir argüman getirilmediği için safsataya düşer. (Bu argümanı **kısır döngüye** sokar. Kısır döngü içeren argümanları bu bölümün ilerleyen kısımlarında inceleyeceğiz.) Zayıf benzetme safsatası söz konusu olduğunda, önce bu tür argümanların genellikle **hangi biçimi** aldığını görmek, sonra da bir örneği incelemek faydalı olacaktır. Zayıf benzetme safsatası genelde bir şey bir açıdan diğer bir şeye benzediği için başka bir açıdan da o şeye benzeyeceği önermesine dayanır. Bu hatalı çıkarımın temelinde, eğer bir şey bir açıdan diğer bir şeye benziyorsa, her açıdan o şeye benzeyeceğine yönelik yanlış bir varsayım bulunur. Dolayısıyla aşağıda geçerli ama çürük biçime sahip bir argüman oluştururuz:

P1) Bir X nesnesi, A özelliği bakımından bir Y nesnesine benzemektedir.

P2) Ne zaman bir X nesnesi bir bakımdan, bir Y nesnesine benzerse tüm bakımlardan Y nesnesine benzer.

P3) Y, B özelliğine sahiptir.

C) X, B özelliğine sahiptir.

Bu safsatanın bir örneği, silah bulundurma ve kullanmanın kontrolüne yönelik yasalar hakkındaki tartışmalarda sık sık karşımıza çıkar. O zaman böyle bir örneği ele alalım:

Silahlara ilişkin yaygarayı anlamıyorum. Tabii ki silah bulundurma yasaklanmalı, hokey sopasıyla da birini öldürebilirsiniz ama kimse hokey sopalarının yasaklanmasını savunmuyor.

Argümanı yeniden oluşturmak, bu argümanın zayıf benzetmeye özgü biçimde olduğunu göstermektedir; ancak argüman sahibinin muhakemesini bütünüyle ortaya koyabilmek için benzer şeylere her zaman benzer biçimde davranılması gerektiğini söyleyen bir öncül daha eklememiz gerekmektedir:

- P1) Silahlar insan öldürmek amacıyla kullanılabilmesi bakımından hokey sopalarına benzer.
- P2) Ne zaman bir X nesnesi bir bakımdan, bir Y nesnesine benzerse tüm bakımlardan Y nesnesine benzer.
- P3) Tüm bakımlardan birbirine benzeyen nesnelere aynı şekilde davranmamız gerekir.
- P4) Hokey sopası bulundurmayı yasaklamıyoruz.

C) Silah bulundurmayı yasaklamamalıyız.

Bir yönden benzerliğin tüm yönlerden benzerlik anlamına geldiğini varsaymak açıkça yanlış olduğundan argüman çürüktür. Hokey sopaları ile silahlar arasında bazı benzerlikler olduğu tabii ki doğrudur ama bu benzerlikler benzetmenin geçerli olması için yeterli değildir. Farklı yönler –hokey sopalarının birincil amacı farklıdır, bir hokey sopası ile toplu katliam yapmak zordur vs.– benzer yönlere ağır basmaktadır (aslında her katı, ağır cisim, mesela bir televizyon, insan öldürmek için kullanılabilir; bu olası cinayet silahlarını yasaklamadığımıza göre ateşli silahları da yasaklamamamız gerektiğini ileri sürmek akla uygun değildir!)

Benzetmeye dayalı argümanların sıklıkla safsataya düşmesi, her zaman başarısız oldukları anlamına gelmez. Bir benzetmenin başarıyla sonucu kabul etmemizi sağlayacak nedenler sunabilmesi için argüman sahibi önce benzer olduğunu öne sürdüğü nesnelerin (incelediğimiz örnekte hokey sopaları ile silahların) önemli açılardan birbirlerine yeterince benzediği iddiasını destekleyen bir argüman getirmelidir. Bu sonuç, kanıtlandıktan sonra silah bulundurmanın yasaklanmamasını savunan bir sonraki argümanın öncüllerinden biri olacaktır. Örneğin, varsayalım ki biri, Fransa ile İsveç'in önemli açılardan yeterince birbirine benzediği sonucuna ulaşan etkili bir argüman sunduktan sonra şu argümanı ileri sürüyor:

Fransız hükümetince getirilen evsizleri azaltmaya yönelik yasa tasarısının işe yaramayacağını söyleyenlere şiddetle karşı çıkılmalıdır. Böyle bir yasanın son beş yıldır yürürlükte olduğu İsveç'te, sokaklarda yaşayan evsizlerin sayısı önemli oranda düşmüştür. Hükümetimizin teklifi alkışlanmalıdır.

Argüman sahibi, Fransız hükümetinin sokaklarda yaşamayı bir suç hâline getirecek yasa tasarısını savunmaktadır. Hükümet, teklifinin alkışlanması gerektiği sonucunu desteklemek için İsveç'te evsizlerin sayısını azaltmada başarılı olan benzer bir yasa ile karşılaştırma yapmaktadır. Argüman, şöyle yeniden oluşturulabilir (unutmayın, P1'in tatmin edici bir şekilde savunulduğunu varsayıyoruz):⁶

- P1) Fransız hükümeti, sokaklarda yaşamayı bir suç hâline getirecek bir yasa tasarısı sunmuştur.
- P2) Benzer bir yasa İsveç'te 1999'dan beri yürürlüktedir.
- P3) İsveç'teki yasa, evsizlerin sayısını önemli oranda azaltmayı başarmıştır.
- P4) Fransa, ilgili tüm açılardan İsveç'e yeterince benzemektedir.
- P5) (P4) ise benzer bir yasanın Fransa'da da etkili olması muhtemeldir.
- P6) Başarı kazanması muhtemel yasalar teklif eden hükümetler takdir edilmelidir.

C) Muhtemelen sokaklarda yaşamayı bir suç hâline getirecek yasa tasarısı teklifi için Fransız hükümeti takdir edilmelidir.

Nedensel safsatalar

Bu safsatalara, bir şeyin sebep(ler)ine ilişkin hatalı çıkarımlarda bulunduğumuzda düşeriz. Üç türe ayrılabilirler:

- *Post hoc ergo propter hoc* (Latince “şundan sonra öyleyse şu sebeple” anlamında);
- Korelasyonu sebep sanma safsatası ve
- Sebep ve sonucu evirme

Post hoc ergo propter hoc

Bu safsata, yalnızca Y olayının X olayından sonra gerçekleşmesine dayanarak X olayının Y olayına sebep olduğu çıkarımına vardığımızda karşımıza çıkar. Aşağıdaki örnekte safsataya iki kez düşülmüştür: Sonuç önermesinde bir olayın –vasiyet hazırlama– başka bir olayı –daha uzun yaşama– sağladığı söylendiğinden, argümanın nedensel bir iddia içerdiğini görebiliyoruz.

Bir vasiyet hazırlamak daha uzun yaşamınızı sağlar. Miras uzmanı Live and Let Live'in vasiyet hazırlayan ve hazırlamayan kişilerin ölüm oranlarını karşılaştırdıktan sonra vardığı sonuç bu. Vasiyet hazırlamamış kişilerin ortalama ölüm ya-

şı 72 yıl 6 ay. Ama kişisel varlıklarınızı paylaştıran bir belge hazırladığınızda yaşam beklentisi 80 yıl 5 aya fırlıyor. Daha da uzun yaşamak ister misiniz? Yardım kurumlarına biraz para bırakın; eli açık hayırseverler 83 yaşını görüyor.

Daha önceki örneklerde olduğu gibi, nedensel safsataları da önce geçersiz veya tümevarımsal açıdan kuvvetsiz argümanlar olarak temsil edebilir, sonra da yanlış bir varsayıma dayandıklarını göstermek için geçerli veya tümevarımsal açıdan kuvvetli ama çürük bir argümana dönüştürebiliriz:

P1) Genel olarak, vasiyet hazırlayan insanlar, vasiyet hazırlamayan insanlardan daha uzun yaşar.

C) Muhtemelen vasiyet hazırlamak insanların daha uzun yaşamasına sebep olur.

Örtük genel varsayımı ekleyip argümanı tümevarımsal açıdan kuvvetli hâle getirmek için gereken başka bir örtük öncülü belirttik hâle getirdiğimizde, tümevarımsal açıdan kuvvetli ama P2'nin yanlışlığı çürük olan aşağıdaki argümana ulaşırız:

- P1) Vasiyet hazırlayan insanlar genelde vasiyet hazırlamayan insanlardan daha uzun yaşar.
P2) Ne zaman bir (Y) olayı başka bir (X) olayının ardından gerçekleşirse Y'nin sebebi X'tir.
P3) Uzun yaşamak (ölmek) vasiyet hazırladıktan sonra gerçekleşir.

C) Muhtemelen vasiyet hazırlamak insanların daha uzun yaşamasına sebep olur.

Post hoc ergo propter hoc safsatasına sıklıkla kamu söylemlerinde, insanları yeni bir politika veya yasanın önemine ikna etmeye çalışan argüman sahipleri tarafından düşülür. Bu nedenle suç oranındaki bir düşüşün daha sert ceza politikalarından kaynaklandığı veya okullardaki daha iyi sınav sonuçlarına öğretmen ücretlerindeki artışın sebep olduğu şeklinde safsatalı çıkarımlar yapılabilir. Sırf birinci olaydan sonra gerçekleştiği için ikinci olayla birinci olay arasında nedensel bir bağ olduğu iddia ediliyorsa, argüman hemen hemen kesinlikle safsatalıdır. Bu, daha sert cezaların suç oranında bir düşüşe sebebi olamayacağı anlamına gelmez; yalnızca nedensellik iddiasını kabul etmek için bir olayın diğerinden önce gerçekleşmiş olmasından daha güçlü nedenlere ihtiyaç duyduğumuz anlamına gelir.

Korelasyonu sebep sanma safsatası

Bir olayın zaman bakımından diğerinden önce gerçekleşmesini, hatalı bir şekilde, iki olay arasında nedensel bir ilişki olduğunu kanıtlamak için yeterli gördüğümüzde *post hoc ergo propter hoc* safsatası ortaya çıkar. Buna karşılık korelasyonu sebep sanma safsatasına düşülmesinin sebebi, bir tür olayın veya olgu bağlamının her zaman veya çoğunlukla başka bir tür olay veya olgu bağlamı ile birlikte görülmesini, birinin diğerine yol açtığını kanıtlamak için yeterli kabul etmektir. Kısacası, başka bir gerekçeye dayanmadan istatistiksel bir korelasyonun nedensel bir ilişki gösterdiğini varsaymak bu safsatayı doğurur. Örneğin, şu argümanı sunan biri:

Eğitimdeki başarısızlığın bariz nedeninin fakirlik olduğunu görmek için istatistiklere bakman yeter. Hiçbir yetkinlik sahibi olmadan okuldan ayrılanların yüzde sekseni, ulusal ortalamanın en az yüzde 50 altında gelire sahip hanelerden geliyor.

Korelasyonu, sebep sanma safsatasına düşmektedir. Burada, fakirlik ile eğitimde başarısızlık arasında bir bağ olduğunu düşünmenin tamamen hatalı olduğunu söylemek istemiyoruz. Aslında ikisi arasında bir ilişki olduğunu gösteren çok sayıda güvenilir araştırma bulunmaktadır. Üstelik nedensel bir ilişki için istatistiksel korelasyon şarttır: Eğer istatistiksel korelasyon yoksa nedensel bir ilişki olamaz. Diğer yandan kritik olan istatistiksel korelasyona dayanarak ikisi arasında nedensel bir ilişki olduğu iddiasına ulaşan hatalı çıkarımsal sıçramaya direnebilmektir. Böyle bir ilişki pekâlâ mevcut olabilir ama argümanı standart biçimde yeniden oluşturduğumuzda da göreceğimiz gibi, korelasyon ilişkinin nedensel olduğu sonucuna varmak için tek başına yeterli değildir.

P1) Fakirlik ile eğitimde başarısızlık arasında istatistiksel bir korelasyon vardır.

C) Fakirlik eğitimde başarısızlığa sebep olur.

Gizli varsayımı ortaya koyarak aşağıdaki geçerli ama çürük argümanı türetiyoruz:

P1) Fakirlik ile eğitimde başarısızlık arasında istatistiksel bir korelasyon vardır.

P2) Ne zaman X ve Y olguları arasında bir korelasyon varsa X, Y'nin sebebidir.

C) Fakirlik eğitimde başarısızlığa sebep olur.

Bazı karşı örnekleri inceleyerek P2'nin yanlış olduğunu gösterebiliriz. Örneğin, elbise giyen yaratıklar, giymeyenlere kıyasla daha zeki olur. Bu iki olgu arasında istatistiksel bir korelasyon vardır. Ancak elbise giymek zekâyâ sebep olmaz. İki veya daha fazla olay ya da olgu arasında korelasyon olduğu ve ikisinin gerçekten de nedensel açıdan bağlantılı olduğu hâllerde, sıklıkla hangi olayın sebep, hangisinin sonuç olduğunu ayırt etmek güçtür. Yoksulluk ve hastalık genelde birlikte görülür ama hangisi, hangisinin sebebidir? Birçok durumda iki olay ya da olgunun karşılıklı olarak birbirlerine sebep olması muhtemeldir.

Sebepe ve sonucu evirme

Burada eğer X, Y'ye sebep oluyorsa, X'in olmamasının Y'ye engel olacağı şeklinde hatalı bir çıkarım yapılır:

Bir grup araştırmacı tarafından yapılan çalışmalar, E vitamininin ebedi gençliğin anahtarı olabileceğini gösteriyor. Ekip, vitaminin normalde insanlarda yaşlanmayı engellediğine inanıyor. Laboratuvar fareleri üzerinde yapılan deneylerde bilim insanları, E vitamini verilmeyen hayvanların daha hızlı yaşlandığını ve hatta bunadığını keşfetti. Ekibin sözcüsü Dr. Young, yaşlanma sürecinin hâlen gizemini koruduğunu, ancak bu deneylerin E vitamini ile yaşlanma süreci arasında "ilgi çekici bir nedensel ilişki" gösterdiğini söyledi.

E vitamini eksikliğinin yaşlanmayı hızlandırmasına dayanarak bu vitaminin ebedi gençliğin sırrı olduğu (yani yaşlanmayı *engellediği*) iddiasına ulaşamaz. Bir şeyin (E vitamininin) eksikliğinin X'e (yaşlanmanın hızlanmasına) sebep olduğu önermesi, o şeyin (E vitamininin) varlığının X'in tersine (yaşlanmanın yavaşlamasına) yol açacağı önermesini gerektirmez. Bu safsatanın temelindeki hatalı nedensel varsayımı gözler önüne sermek için yeniden oluşturmadan faydalanabiliriz:

P1) E vitamini eksikliği yaşlanmayı hızlandırır.

P2) Eğer X'in yokluğu, Y olgusuna sebep oluyorsa X'in varlığı, Y'nin tersine sebep olacaktır.

C) E vitamini yaşlanma sürecinin yavaşlamasına sebep olur.

Bazen evirme safsatası ve korelasyonu sebep sanma safsatası ile aynı anda karşılaşırsınız. Aşağıdaki akıl yürütme, belirli gıdaları yemek ile yeme bozuklukları arasındaki bir korelasyona dayanarak, safsatalı bir şekilde bu iki olgu arasında nedensel bir ilişki

ki olduğu çıkarımına ulaşmaktadır (bu örnekte korelasyon istatistiksel değil anekdot-saldır) ama *aynı zamanda* bu nedensel ilişkiyi hatalı bir şekilde tersine çevirerek evirme safsatasına da düşmektedir.

Sağlıklı beslenme lobisinin talimatlarının aksine, geleneksel İngiliz yemekleri sağlığınız için faydalıdır. Jambon, yumurta, sucuk, kızarmış domates, patates, kızarmış ekme ve reçel yediğimiz eski güzel günleri hatırlıyor musunuz? Üstelik bu sadece kahvaltıydı. O günlerde insanlar anoreksi veya bulimiya hastalıklarına yakalanmıyorlardı, obezite oranı da çok daha düşüktü. Anlaşılan “uzmanlar” yine yanılıyor.

Görüldüğü kadarıyla bu argüman geleneksel İngiliz yemeklerinin insanları anoreksi, bulimiya ve obeziteden koruduğu sonucuna varmakla kalmıyor, aynı zamanda bunları yememenin söz konusu hastalıklara sebep olduğunu da öne sürüyor. Safsataları gözler önüne sermek için argümanın tamamını genişletilmiş bir argüman biçiminde yeniden oluşturabiliriz:

P1) Geleneksel gıdaları yediğimiz dönemde (X) anoreksi, bulimiya ve obezite oranları çok daha düşüktü (Y yoktu).

P2) Ne zaman (X) ve (Y) olguları arasında bir korelasyon varsa X, Y'nin sebebidir.

C1) Geleneksel gıdaları tüketmek (X) daha düşük bir anoreksiya vs. oranına (Y yokluğuna) sebep olur.

P3) Artık bu tür gıdaları tüketmiyoruz (X yok) ve anoreksiya vs. oranları çok daha yüksek (Y).

P4) Ne zaman X, Y yokluğuna sebep olursa, X yokluğu da Y'ye sebep olur.

C2) Geleneksel gıdaları tüketmemek (X yokluğu) anoreksi, bulimiya ve obezite oranının artmasına sebep olur (Y).

P2 önermesi, korelasyonu sebep sanma safsatasına işaret etmektedir. Hatalı evirmeye ise yanlış P4 önermesi işaret eder. Bazı nedensel ilişkileri evirmek mümkündür ama nedensel ilişkilerin genel olarak evrilebileceğini kesinlikle söyleyemeyiz. Örneğin, süt içmek susuzluğumuzun geçmesine sebep olur. Ancak süt içmemenin susamaya sebep olduğu doğru değildir.

Şimdi ele alacağımız iki safsataya bilinen, inanılan veya kanıtlanan şeylere dayanarak temelsiz çıkarımlarda bulunduğumuzda düşeriz.

Epistemik safsatalar

Cehalete başvuru

Bu, bir iddianın kanıtlanmadığı için yanlış olduğu (olumsuz biçim) veya çürütülmediği için doğru olduğu (olumlu biçim) sonucuna varma safsatasıdır. Astroloji gibi kanıtlanamamış şeylere olan inançları savunurken sık sık kullanılır. Aşağıdaki, safsatanın olumsuz biçimine düşmektedir:

Kimse UFO'ların var olduğunu kanıtlayamadığına göre, var olmadıkları sonucuna varabiliriz.

Aynı derecede safsatalı bu argüman ise olumlu biçime düşer:

Kimse UFO'ların var olmadığını kanıtlamayı başaramamıştır, öyleyse var oldukları sonucuna varabiliriz.

Argümanları yeniden oluşturduğumuzda da göreceğimiz gibi, safsatalı ve çürük her argümanın temelinde bir argümanın kanıtlanamamasının yanlış olduğu veya çürütülmemesinin doğru olduğu anlamına geleceğini söyleyen yanlış bir varsayım yatar. Bu argümanı yeniden oluştururken "sonucuna varabiliriz" gösterge söz öbeğini çıkardığımıza dikkat edin:

P1) Kimse UFO'ların var olduğunu kanıtlayamamıştır.

P2) Kanıtlanmamış tüm önermeler yanlıştır.

C) UFO'lar yoktur.

P1) Kimse UFO'ların var olmadığını kanıtlayamamıştır.

P2) Çürütülmemiş tüm önermeler doğrudur.

C) UFO'lar vardır.

Tabii ki bir şeyi kanıtlamak için yeterince çaba harcandıysa, önermenin yanlış olduğu çıkarımına varmak makul olabilir. Örneğin, Loch Ness canavarını bulmak (Nes-

sie'nin var olduğu önermesini kanıtlamak) için karmaşık bilimsel ekipmanlarla birçok deney yapılmış ama bir sonuç alınamamıştır. Buna dayanarak Nessie'nin maalesef var olmadığı sonucuna varmak makuldür. Ancak bunun nedeni eğer Nessie var olsaydı bu çalışmalar tarafından muhtemelen tespit edilmiş olacağını bilmemizdir. Bir önermenin kanıtlanmamış olması, tek başına önermenin yanlış olduğunu düşünmek için bir neden değildir. Benzer şekilde bir önermenin çürütülmemiş olması da tek başına önermenin doğru olduğunu düşünmek için bir neden değildir.

“Kanıt” sözcüğü kesinlik ifade eder ve bu safsatanın temelindeki hatalı akıl yürütmenin bir kısmı, bazen insanların eğer bir iddia kesin değilse onu reddetmenin makul olacağını düşünmeleridir. Ama Dördüncü Bölüm'den de anlaşılacağı gibi durum böyle değildir. Doğru öncüllere sahip, tümevarımsal olarak çok kuvvetli bir argümanımız olduğunu biliyorsak, mükemmel kesinlik söz konusu olmasa bile sonucu reddetmek mantıksız olacaktır (Altıncı Bölüm'de de anlatıldığı gibi, bazı istisnalar dâhilinde). Bazı iddialar ve kuramlar, hâlen kanıtlanamamış veya çürütülememiş olmalarına karşın, ilişkili oldukları olgular hakkında en olası açıklamaları sunmaktadır. Sicim kuramı böyle bir örnektir. Kuramı destekleyen argümanların tümevarımsal kuvveti yüksektir ama henüz kimse kuramı kanıtlamayı başaramamıştır. Bu kuramın madde- nin tüm biçimlerine ve etkileşimlerine açıklama iddiasına ilişkin nedenler, konuyla ilgili argümanlara dâhil edilmelidir; kurama inanmamızın gerekip gerekmediği sorulduğunda, kuramın kanıtlanıp kanıtlanmadığının bir önemi yoktur.

Epistemik safsata

Adını Yunanca “bilgi” anlamına gelen *episteme* sözcüğünden alan bu safsata, bilgi ve inancın aldatıcı doğasından ve üçüncü taraf bakış açısından birinin neye inandığını veya ne bildiğini sezinlemenin zorluğundan kaynaklanır. P ile Q önermelerinin aynı şey veya kişi hakkında olmasına dayanarak P önermesine inanan birinin, bu şey veya kişiye atıfta bulunma biçimleri farklı bile olsa Q önermesine de inanması gerektiği şeklinde safsatalı bir çıkarımda bulunduğumuzda bu safsataya düşeriz. Aşağıdaki basit bir epistemik safsata örneğidir:

Chris, ABD Başkanı'nın basketbolu sevdiğine inanıyor. ABD Başkanı Barack Obama'dır, öyleyse Chris, Barack Obama'nın basketbolu sevdiğine inanıyor.

Yeniden oluşturma şu argümanı verir:

P1) Chris, ABD Başkanı'nın basketbolu sevdiğine inanıyor.

P2) ABD Başkanı Barack Obama'dır.

C) Chris, Barack Obama'nın basketbolu sevdiğine inanıyor.

Çıkarım hatalı ve argüman geçersizdir çünkü argüman sahibi Chris'in, Başkan'ın boş zamanlarında tercih ettiği etkinlikler hakkında inançlar beslemesinin yanı sıra Başkan'ın Barack Obama olduğunu bildiğini de varsaymıştır. Ancak argüman sahibi bu varsayım için bir dayanak göstermemiştir. Chris, Başkan hakkında bir şeye inanıyor olabilir ama Başkan'ın kim olduğunu bilmeyebilir. Eğer öyleyse C yanlış olabilir. Bunu ifade etmenin bir başka yolu, Chris'in, "ABD Başkanı" ile "Barack Obama"nın aynı kişi olduğunu bilmeyebileceğini söylemektir. Bu nedenle eğer Chris, gerçekten Barack Obama'nın, ABD Başkanı olduğunu bilmiyorsa, aşağıdaki argüman geçerli olsa bile P3 ile C'nin yanlışlığı nedeniyle sağlam olmayacaktır.

P1) Chris, ABD Başkanı'nın basketbolu sevdiğine inanıyor.

P2) ABD Başkanı Barack Obama'dır.

P3) Chris, Barack Obama'nın, ABD Başkanı olduğunu biliyor

C) Chris, Barack Obama'nın basketbolu sevdiğine inanıyor.

Benzer çıkarımların farklı bağlamlarda yapıldığında uygun, bunları içeren argümanların da geçerli olabileceğini unutmamalısınız. Aşağıdaki örneği ele alalım:

P1) ABD Başkanı'nın eşi Beyaz Saray'da bir sebze bahçesi ekmiş

P2) ABD Başkanı'nın eşi, Michelle Obama'dır.

C) Michelle Obama, Beyaz Saray'da bir sebze bahçesi ekmiş.

Bu tür çıkarımlar, Leibniz Yasası adlı, görünürde şüpheye yer bırakmayan bir mantıksal ilke tarafından desteklenir (yasa, adını on yedinci yüzyılda yaşamış Alman filozof ve matematikçi Gottfried Leibniz'den almıştır). Bu yasa, eğer bir şey başka bir şey ile özdeş ise biri için doğru olanın diğeri için de doğru olması gerektiğini söyler. Örneğin, eğer Superman sarışınsa ve Superman ile Clark Kent aynı kişiye, Clark Kent'in saçları sarı olmalıdır. Barack Obama ile basketbol örneğinde olduğu gibi, insanların inançları veya bilgileri hakkındaki önermeler Leibniz Yasası'nın istisnalarıdır. Eğer Chris, X'in

filanca şekilde olduğuna inanıyorsa X ile Y aynı şey bile olsa Chris'in, Y'nin de filanca şekilde olduğuna inandığı sonucunu çıkartamayız çünkü Chris'in, X ile Y'nin aynı şey olduğunu bildiğinden emin olamayız. Bu çıkarım yalnızca argüman sahibi Chris'in bunu bildiğinden eminse yerinde olacaktır. Böyle durumları nasıl anlamlandırmamız gerektiği ünlü bir felsefe bulmacasıdır ama burada bu konuda endişelenmemiz gereksiz.'

Epistemik safsata sıklıkla birinin görüşleri hakkında şüphe uyandırmak için kas-ten kullanılır. Örneğin:

Bay Smith esrar yetiştirme ve kullanmanın bu ülkede bir suç olarak kalması gerektiğine inanıyor. Ancak esrar kemoterapi hastaları için en etkili mide bulantısı ila-cıdır. Öyleyse Bay Smith, kemoterapi hastaları için en etkili mide bulantısı ilacını üretmenin veya kullanmanın bir suç olarak kalması gerektiğine inanıyor.

Argümanı ilk yeniden oluşturma denememiz bize aşağıdaki geçerli argümanı verir:

- P1) Bay Smith esrar yetiştirmek veya kullanmanın bir suç olması gerektiğine inanmaktadır.
P2) Esrar kemoterapi hastaları için en etkili mide bulantısı ilacıdır.

C) Bay Smith, kemoterapi hastaları için en etkili mide bulantısı ilacını üretmenin ve-ya kullanmanın bir suç olması gerektiğine inanmaktadır.

Önceki örnekteki P3 ile aynı biçimi taşıyan örtük bir öncül eklediğimizde, P3'ün (do-layısıyla C'nin) doğru olduğunu söylemek için bir nedenimiz yoksa argümanın sağ-lam olduğu sonucuna varamayacağımızı görüyoruz:

- P1) Bay Smith esrar yetiştirmek veya kullanmanın bir suç olması gerektiğine inanmaktadır.
P2) Esrar kemoterapi hastaları için en etkili mide bulantısı giderici ilaçtır.
P3) Bay Smith kemoterapi hastaları için en etkili mide bulantısı ilacının esrar olduğunu bilmektedir.

C) Bay Smith, kemoterapi hastaları için en etkili mide bulantısı ilacını üretmenin ve-ya kullanmanın bir suç olması gerektiğine inanmaktadır.

Bay Smith'in, esrarın mide bulantısı giderici özelliklerini bildiğinden emin değilsek, bu bilgiyi Bay Smith'e isnat etmek için bir gerekçemiz yoktur. Smith'in, kemoterapi hastaları için en etkili mide bulantısı ilacının esrar olduğunu bilmemesi mümkündür.

Aslında Smith pekâlâ kemoterapi hastalarına en iyi mide bulantısı ilacının verilmesi gerektiğine inanıyor olabilir. En iyi ilacın *esrar* olduğunu gerçekten bilmiyorsa bu iddiada bulunması tutarsızlık değildir. O zaman epistemik safsataların tehlikesi, insanlara sahip olmadıkları inançlar isnat edebilmeleridir.

Tanıdık “dostumuz değilsen düşmanımızsın” tipindeki argümanların birer epistemik safsata örneği olduğuna dikkat edin. Destek vermeyen kişi muhalif kabul edilemeyecek bir görüşe sahip olsa veya ilgili konu hakkında hiçbir görüşe sahip olmasa bile argüman sahibi, destek vermeyen kişinin muhalif bir görüş benimsediğini iddia ederek o kişinin inançları hakkında yersiz bir varsayımda bulunmaktadır.* İşte bir örnek:

Başkan açıkça ifade etti: Teröristlerin kimler olduğunu biliyoruz ve onları yakalayana kadar peşlerini bırakmayacağız. Ancak şimdi Senatör Routman, Özel Kuvvetler tarafından düzenlenen gizli denizaşırı baskınlara karşı çıkarak bu katillerin avlanmasına sınırlar getirmeye çalışıyor. Acaba peşlerini bırakmamızı mı istiyor?

Senatörün teröristleri yakalamaya yönelik belirli bir yöntemle karşı çıkıyor olması, teröristlerin peşinden gidilmemesi gerektiğine inandığını öne sürmek için yetersiz bir nedendir. Çok büyük bir ihtimalle peşlerinden gidilmesi gerektiğine inanmakta ama bunun gizli denizaşırı operasyonlar dışında bir yöntemle yapılması gerektiğini düşünmektedir. Epistemik safsatanın bu kullanımında güçlü bir retorik çekim olduğuna dikkat edin – Sıklıkla destek vermeyen kişiye isnat edilen görüş, ilgili konu hakkındaki gerçek görüşünden çok daha güçlü (argüman sahibinin tutumunun doğrudan değillesmesi şeklinde) olacaktır. Safsatadan bu şekilde yararlanmanın retorik etkisi, muhaliflerin görüşlerini aslında olduğundan daha ölçsüz göstermek ve dolayısıyla o tutumun güvenilirliğini ve aldığı desteği baltalamaktır. Bu örnekler “bilmek”, “inanmak” ve “istemek” gibi eylemlere dayanır. Filozoflar ve dilbilimciler bu tür eylemlere **önerme tutumu eylemleri** adını verir. Bu eylemlerin nasıl kullanıldığını düşünürsek, biri *inanmaktadır* dediğimizi ve boşluğu bir önerme ile doldurduğumuzu görürüz. Öyleyse bir önerme tutumu, bir kişinin belirli bir önermeye karşı belirli bir tutum takındığını ifade eder. Smith durumun şöyle ya da böyle olduğuna *inanmaktadır*; Jones şunun ya da bunun olmasını *istemektedir*; Brown, durumun şöyle ya da böyle olduğunu *bilmektedir*. Diğer örnekler arasında “arzulamak”, “umut etmek”, “dua etmek” ve “dilemek” sayılabilir.

Hatalı Argüman Teknikleri

Daha önce gördüğümüz gibi hem biçimsel hem de serbest safsatalar çürük argümanlar oluşturur; bunlar ya onarılamaz bir şekilde geçersizdir ya da çok genel ama yanlış bir örtük varsayıma dayanır. Şimdi farklı bir grup argümana odaklanacağız.

Bu gruba bazen safsata adı verilse de tüm örnekleri geçersiz veya tümevarımsal açıdan kuvvetsiz ya da sağlamlıktan uzak değildir. Ancak hepsi **kötü argüman teknikleridir**; argümanları çözümlerken bunları eleştirmemiz, kendi argümanla ikna girişimlerimizde de bunlardan kaçınmamız gerekir. Ne var ki birçoğu rasyonel olmayan ikna girişimlerinde kullanılabilir: Sık sık bir rakiple tartışmaya girmekten kaçınmak ya da öncüllerin aslında sonuçları kabul etmek için iyi nedenler sunmadığını bile bile bir muhalife üstün gelmek için kullanılırlar. Çoğu durumda ikna gücüne sahiptirler ama bu rasyonel bir ikna gücü değildir; bu tür argümanlar tarafından ikna edilsek bir muhakeme hatası yapmış oluruz.

Bu argüman tekniklerine ilişkin örnekleri çözümlerken yeniden oluşturmanın faydası olabilir ama bunları ilgili tekniğin tüm örneklerinin altında yatan yanlış bir varsayımı belirttik bir hâle getirerek açığa çıkartamayız. Çünkü her bir tekniğe ait tüm örneklerin temelinde yatan (bir genelleme veya koşullu önerme şeklinde ifade edebileceğimiz) tek bir yanlış varsayım yoktur. Bu yüzden yararlandıkları hatalı muhakemeyi gözler önüne sermek için bu teknikleri kullandığından şüphelendiğimiz argümanları yeniden oluşturmaktan vazgeçmemeliyiz ama onları saptamaya yönelik dolaysız bir yöntem önermek de kolay değildir.

Cinas

İkinci Bölüm'de de gördüğümüz gibi, cinastan yararlanma retorik tuzağı belirli bir sözcük veya sözcük biçimini dinleyicilerin aklını karıştırmak amacıyla kasten kullandığımız tuzaktır; dinleyicilerin sözcüğün iki veya daha fazla yorumunu birbirine karıştıracakları umulur. Tuzağın bir argüman yerine tek bir desteksiz iddiadan da bir araç olarak faydalanabilir. Buna karşılık, cinas kullanan bir argümana aldanmak, bir bulanıklığı veya bazı durumlarda bir belirsizlik örneğini fark etmemek ve bu yüzden kabul etmememiz gereken *bir argüman sonucunu kabul etmektir*. Saçma ama net örnekler bulmak kolaydır; örneğin, "Kulüpte tüm atletleri maviye boyamaya karar vermişler, dolayısıyla şimdi tüm sporcular masmavi geziyor" (atlet sözcüğüne ilişkin cinas). Bu tür bir örnek basit ve eğlendiricidir ama kimseyi kandıramaz. Daha ilginç örneklerde hatalı muhakemeyi açıklamak dikkatli bir kavramsal inceleme gerektirebilir. Örneğin:

Bazı kişiler ahlaki evrensel doğrulardan bahsediyor; tarih boyunca, her yerde ve her zaman insanların temelde aynı haklara sahip olduklarını söylüyorlar. Bu iddialar tarihe ve diğer kültürlerle ilişkin acınası cehaletlerini gözler önüne seriyor. Tarih boyunca başka dönemlerde ve günümüzde dünyanın başka yerlerinde insanların aynı haklara sahip olmadığı açık bir gerçek. Örneğin, bazı ülkelerde bir er-

kek gerekli görürse eşini zorla eve kapatma hakkına sahip; bizim kültürümüzde ise böyle bir hakları yok. Bu kişilerin evrensel hak iddialarının yanlış olduğu bariz.

Argüman sahibi, evrensel ahlaki doğrulara inanan bazı kişilerin aksine, bir insanın belirli bir hakka sahip olup olmadığının içinde yaşadığı kültüre bağlı olduğu sonucuna varmaya çalışmaktadır. Dolayısıyla bazı ilgisiz unsurları göz ardı edersek, bunu çok basit bir argüman hâlinde yeniden oluşturabiliriz:

P1) Bazı ülkelerde erkekler, eşlerini zorla eve kapatma hakkına sahiptir; diğer ülkelerde böyle bir hakları yoktur.

C1) İnsanların her yerde ve her zaman aynı haklara sahip olduğu doğru değildir.

C2) Bu kişilerin iddiası -tarih boyunca, her zaman ve her yerde, insanların temelde aynı haklara sahip olduğu düşüncesi- yanlıştır.

Ancak argüman "hak" sözcüğüne ilişkin cinas yapmaktadır. Her ikisi de dilimize yerleşmiş bu anlamlar birbirine oldukça yakındır. Sözcüğün bir anlamına göre bir "hak" sahibi olmak, içinde bulunduğu kültür veya diğer toplumsal ortamın (her zaman olmasa da genellikle bu bir hukuk sistemidir) kişinin belirli bir eylemde bulunmasına izin vermesidir. Buna, sözcüğün "geleneksel" anlamı diyelim. Diğer anlama göre ise bir "hak" sahibi olmak, kişi hangi kültür veya toplumsal ortam içinde olursa olsun, belirli bir eylemde bulunmasına izin verilmesi gerektiğini ifade eder; aslında gerçekte izin verilmiyor olsa bile. Buna da sözcüğün "felsefi" anlamı diyelim. Dolayısıyla bir kişi felsefi anlamda sahip olduğu haklara geleneksel anlamda sahip olmayabilir. Argümanda karşılaştığımız sorun, argümanın her iki anlamı da kullanıyor olmasıdır. Eğer sözcüğün geleneksel anlamına bağlı kalırsak, P1 doğrudur, C1 doğrudur ve P1'den C1'e ulaşan çıkarım geçerlidir. Bu iddia geleneksel anlamı kastediyor olsaydı C2'ye ulaşan çıkarım da geçerli olacaktı. Ancak şüphesiz bu iddia felsefi anlamda bazı hakların değişmez olduğunu söylemektedir. Bu durumda C2, C1'den çıkarılamaz; çıkarım mavi atletlere ilişkin saçma çıkarım kadar kötü olacaktır.

Saptırma

Saptırma tekniği, birinin dikkatini konuyla ilgisiz bir şeyle dağıtarak argümanın peşini bırakmasını sağlamak için kullanılır. Duman perdesi retorik tuzağı da benzer bir taktiktir. Ancak ilgisiz bir öncül (veya öncüller) ileri sürülen sonucu kabul etmek için bir *neden* olarak gösteriliyorsa hatalı bir *argüman* kullanılmaktadır. Örneğin:

Yargıç, Utilicorp yönetim kurulu başkanı hakkındaki zimmete para geçirme suçlamalarını reddetmelidir. Başkan, hissedarlar tarafından çok sevilmektedir ve son derece sağlıklı bir şirket yönetmektedir.

Görüldüğü kadarıyla argüman sahibi, başkanın popülerliğini ve şirketi başarıyla yönetmesini hakkındaki yolsuzluk suçlamalarını reddetmek için bir neden olarak göstermektedir. Eğer yargıcın yalnızca zanlının masum olup olmadığına bakarak karar vermesi gerektiği şeklinde makul bir varsayımda bulunursak, başkanın popülerliği ve ticari yetenekleri tamamen önemsizdir. Argüman, yeniden oluşturulduğunda şöyle görünür:

- P1) Başkan, hissedarlar tarafından çok sevilmektedir ve son derece sağlıklı bir şirket yönetmektedir.
- P2) Eğer başkan, hissedarlar tarafından çok seviliyorsa ve son derece sağlıklı bir şirket yönetiyorsa yargıç, zimmete para geçirme suçlamalarını reddetmelidir.

C) Mahkeme, zimmete para geçirme suçlamalarını reddetmelidir.

Genel olarak, saptırma safatası bir öncülden o öncülle hiçbir ilişkisi olmayan bir sonuç çıkarmak ama bunu dinleyicileri kandırarak çıkarımı kabul ettirecek bir biçimde yapmaktır. Normalde bu, sonuca olumlu yaklaşmamızı sağlayacak bir öncülle yapılır. Yukarıdaki örnekte öncülün amacı, dinleyicinin başkanı desteklemesini, başkanın görevinde başarılı olduğunu düşünmesini ve böylece başkanın görevi suiistimalden suçlu bulunmasına soğuk bakmasını sağlamaktır.

Saptırma argümanları kolaylıkla geçerli biçimde gösterilebilse de (yukarıdaki örnekte olduğu gibi), saptırmanın bir serbest safata olmadığını unutmayın. P2'nin yanlış olduğu açıktır ama bunu ancak mahkemede suç tesisi için neyin önemli, neyin önemsiz olduğunu biliyorsak fark edebiliriz. Daha genel bir anlamda, bir sonuç açısından neyin önemli ve neyin önemsiz olduğu, o sonucun konusuna bağlıdır. Dolayısıyla örneğin, sebep ile sonucu evirme safatasının aksine, saptırma argümanlarının varsaydığı tek bir ayırt edici öncül yoktur. Bu nedenle belirlediğimiz kategorilere göre saptırma bir serbest safata değil, hatalı bir argüman tekniğidir.

Sık rastlanan bir saptırma tekniği örneği, kişinin bir soruna yaklaşımı hakkındaki eleştirilere yanıt verirken eleştirmen soruna bir çözüm önermediği için eleştirinin yanlış olduğunu ileri sürmesidir. Siyasetçiler münazaralarda puan kazanmak için sık sık bu teknikten yararlanır. Muhalifinizin söz konusu soruna bir çözüm önerip önerme-

mesi ile görüşünüze ilişkin eleştirisinde haklı olup olmaması arasında elbette bir ilişki yoktur. Bu husus, tartışılan konudaki güvenilirliği açısından önem taşıyabilir ama bu, argümanın kendisi ile değil argüman sahibi ile ilgili bir noktadır. Burada incelediğimiz birçok safsata ve hatalı argüman tekniği gibi, dinleyicinin dikkatini tartışılan konudan bir başka yöne çeken saptırma tekniği de retorik açıdan son derece etkilidir.

Son olarak yeniden vurgulamalıyız ki birinin bir saptırma argümanı ile ikna olduğunu söylemek, o kişinin kandırıldığını söylemektir. Saptırma argümanlarını tanıma becerisi, argümanın konusu hakkında ne kadar bilgi sahibi olduğumuza bağlıdır. Ah-cak örneğin, X, kanserin her zaman ahlaki açıdan kötü düşüncelerden kaynaklandığına samimiyetle inanıyorsa, Y'nin kansere yakalanmasına dayanarak Y'nin kötü şeyler düşündüğü çıkarımına varması hâlinde, kanserle düşüncelerin ahlaki niteliği arasında bir ilişki olmamasına rağmen X, saptırma yapmış olmayacaktır. Burada sorun, X'in elindeki bilgilerin yanlış olmasıdır. Saptırmanın ilgisizlikten faydalanan bir argüman olduğunu vurgulamamızdaki amaç, kişinin ilgisiz bir şey tarafından kandırılmaması gerekirken kandırıldığı durumları ayırmaktır. Örneğin, biraz eğitim almış herkes, mahkemelerin sanığın suçlu olup olmadığına kanıtları dikkate alarak karar vereceğini bilir; bu nedenle yukarıda verilen argümanı ileri süren veya kabul eden biri, ilgisiz bir şey tarafından kandırılmış, dolayısıyla saptırma safsatasına düşmüştür.

Kaygan zemin

Bu teknik, bir argüman sahibi belirli bir davranış biçimine izin vermenin veya davranış biçimini yasaklamanın kaçınılmaz bir şekilde başka ilgili ve istenmeyen olaylara neden olacağını varsaydığında ama bu başka olayların gerçekten de kaçınılmaz bir biçimde izleyeceğini düşünmek için *iyi bir neden* sunmadığında karşımıza çıkar. Yani argüman sahibine göre ilk davranışa izin vermek diğer olaylara doğru yuvarlanmamıza neden olacak kaygan bir zemine adım atmak demektir. Retorik gücünü istenmeyen olaylara karşı duyduğumuz korku veya nefretten aldığı için kaygan zemin, retorik açıdan korkuya başvuruya oldukça benzer. Kaygan zemin argümanları bazen sert yasaları veya cezaları gerekçelendirmek için kullanılır ve sık sık yasaları ya da davranış kısıtlarını serbestleştirme veya sertleştirme tartışmalarında karşımıza çıkar; esrar kullanımının suç olmaktan çıkarılmasına dair aşağıdaki örnek gibi:

Esrar kullanmanın suç olmaktan çıkartılması yalnızca başlangıç olacaktır. Eroin ve kokain gibi daha güçlü uyuşturucuların yaygın kullanımına giden yolu açacaktır.

Örtük sonuç, esrar kullanmanın suç olmaktan çıkartılmaması gerektir. Tek belirttik öncül ise esrar kullanımı suç olmaktan çıkartılırsa daha güçlü uyuşturucuların kullanımının artacağıdır. Bu durumda ilk yeniden oluşturma denememiz argümanı geçersiz bir argüman olarak temsil eder:

P1) Esrar kullanımı suç olmaktan çıkartılırsa güçlü uyuşturucuların kullanımı artar.

C) Esrar kullanımı suç olmaktan çıkartılmamalıdır.

Bu şekliyle argümanın aynı zamanda bildirmeden zorunluluk türetme safsatasına düştüğüne de dikkat edin. Bunu düzeltmek için kuralcı olmayan öncül ile kuralcı sonuç arasındaki bağlantıyı onaracak bir öncül eklememiz gerekir. Böylece aşağıdaki argümanı elde ederiz:

P1) Esrar kullanımı suç olmaktan çıkartılırsa güçlü uyuşturucuların kullanımı artar.

P2) Güçlü uyuşturucuların kullanımını artıracak her şeyden kaçınılıyız

C) Esrar kullanımı suç olmaktan çıkartılmamalıdır.

İlk sorun, bize, P1'in doğru olduğunu düşündürecek bir neden verilmemiş olmasıdır; yani esrar kullanımının suç olmaktan çıkartılmasının kaçınılmaz bir şekilde güçlü uyuşturucuların kullanımında artışa giden kaygan bir zemine adım atmak anlamına geleceğini düşündüren bir neden yoktur. Elbette bazı zeminler gerçekten kaygan; bu örnekte bile bu tür nedenler vermek mümkün olabilir ve bu nedenler aynı sonuca ulaşan genişletilmiş bir argümanın bir parçasını oluşturabilir. Diğer yandan bu şekliyle argüman hatalıdır çünkü argüman sahibi, ilk olaya izin vermenin kaçınılmaz olarak daha da kötü olaylara zemin hazırlayacağını gösteren bir *neden* sunmamıştır. (Bu biçimdeki argümanlara bazen **bent kapağı** adı verilir. Argüman sahibi, elinde bir kanıt olmadan X'e izin vermenin kaçınılmaz olarak Y ile Z'ye giden bent kapaklarını açacağını ileri sürmektedir.) Ara sıra kaygan zemin başvurusu meşru olabilir; yani bir X olayının kaçınılmaz bir şekilde istenmeyen bir Y olayına yol açacağına inanmak için iyi bir neden olabilir. Ancak eğer durum böyleyse, X'in büyük olasılıkla Y'ye yol açacağına inanma nedenlerimiz argümanda açıkça belirtilmelidir. Örneğin, eğer biri metal ve mineral madenciliğine ilişkin tüm sınırlamaları kaldırmanın madencilik endüstrisinin aşırı büyümesine, bunun da çevrenin giderek artan bir şekilde çoraklaşmasına neden olacağını ileri sürüyorsa, başvurdukları kaygan zemin akla yakındır.

Ancak yine de madencilikte kontrolsüz büyümenin muhtemelen çevresel zararlara yol açacağına inanma nedenlerini belirtmeleri gerekir.

Korkuluk

Bu, argüman sahibi rakibinin bir konudaki asıl görüşünü göz ardı edip yanlış yorumlama, abartma, çarpıtma veya basitleştirme yoluyla o görüşün daha zayıf bir biçimini ortaya attığında kullandığı tekniktir. Böyle yapmak görüşü yenmeyi kolaylaştırır; dolayısıyla asıl argümanın çürütüldüğü izlenimi oluşturulur. Tıpkı gerçek bir korkuluk gibi, korkuluk argümanı devirmek de asıl argümanı devirmekten daha kolaydır. Jones'un gönüllü ötenazinin yasallaşmasını savunduğunu varsayalım; yani Jones, çektikleri acı nedeniyle yaşam kaliteleri büyük oranda düşmüşse ve doktorlar aklı dengelerinin mantıklı karar verebilecek kadar sağlam olduğuna inanıyorsa, ölümcül bir hastalığa yakalanmış kişilerin kendi yaşamlarına son verme hakkına sahip olmaları gerektiğine inanıyor. Jones'un muhalifi Smith, şöyle yanıt veriyor:

Sırf birinin hayatını yaşamaya değer görmedikleri için doktorlara o kişinin canını alma hakkı vermeyi nasıl desteklersin? Kimse bir başkasının yaşamı üzerinde böyle bir hakka sahip olmamalı, doktorlar da hastalarını öldürmemeli.

Smith'e göre Jones'un savunduğu, doktorlara birinin hayatını yaşamaya değer bulmuyorlarsa o kişinin hayatına tek taraflı olarak son verme yetkisi verilmesidir. Bu, gerçekten de çok tartışmalı bir görüştür. Ancak Jones'un görüşü değildir. Jones, doktorlardan onay almaları kaydıyla hastaların ötenaziye seçme hakkı olması gerektiğini söylemektedir. Elbette zehirli iğneyi doktor yapacaktır ama Jones'un öngördüğü sistemde yalnızca hastanın talebi üzerine. Yani Smith, Jones'un *gerçek* görüşünü dikkate almamakta ve bu görüşü (bildiğimiz kadarıyla) Jones'un savunmadığı, daha uç noktada ve dolayısıyla daha zayıf bir görüş gibi yanlış temsil etmektedir.

Kısır döngü

Bir argümanın öncüllerinden biri veya daha fazlası sonucun doğru olduğunu varsayıyor ve öncüllerin doğruluğu da sonucun doğru olmasına bağlıysa, argüman kısır döngü safsatasına düşmüş olur. Yani öncüller daha argüman sunulmadan önce dinleyicilerin sonucu kabul etmelerini gerektirir. Örnek olarak şöyle bir senaryo hayal edelim:

Üç hırsız, başarılı bir soygun yaparak dört elmas alıyor ama ganimetlerini nasıl paylaşacaklarına karar veremiyor. Sonunda ilk hırsız, "Ben iki elmas almalı-

yım, siz ikiniz de birer tane, çünkü lider benim” diyor. İkinci hırsız, “Bir dakika” diyor, “senin lider olduğunu kim söyledi?” İlk hırsız şöyle yanıt veriyor: “Ganimetten en büyük payı ben aldığımı göre, lider de ben olmalıyım.”

Argümanı yeniden oluşturmak, birinci hırsızın akıl yürütmesinin nasıl kısır döngüye girdiğini açıkça görmemizi sağlar. Başlangıçta bir numaralı hırsız, kendisinin lider olduğu önermesine ve liderlerin her zaman ganimetten en büyük payı alacağını söyleyen örtük bir öncüle dayanarak en büyük payı kendisinin alması gerektiği sonucuna ulaşmaktadır.

P1) Çetenin lideri benim.

P2) Çete liderleri her zaman çetenin ganimetinden en büyük payı almalıdır.

C) Ganimetten en büyük payı ben almalıyım.

Ama iki numaralı hırsız P1 için bir gerekçe göstermesini isteyince, ilk hırsız aşağıdaki argümanı getirmektedir:

P1) Ganimetten en büyük payı ben alıyorum.

P2) Ganimetten en büyük payı kim alıyorsa çetenin lideri odur.

C1) Çetenin lideri ben olmalıyım.

Argümanın iki adımını birleştirip karmaşık bir argüman oluşturduğumuzda, en büyük payı kimin alacağına dair bir kısır döngüye girdiğini görüyoruz:

P1) Ganimetten en büyük payı ben alıyorum.

P2) Ganimetten en büyük payı kim alıyorsa çetenin lideri odur.

C1) Çetenin lideri ben olmalıyım.

P3) Çete liderleri her zaman çetenin ganimetinden en büyük payı alır.

C2) Ganimetten en büyük payı ben alıyorum.

Bir numaralı hırsız (silahlı soygunun yanı sıra) kısır döngüye girmekten suçludur çünkü C2'ye ulaşmak için kullandığı P1, C2'de ifade edilen önermenin aynısını dile getirmektedir. Dolayısıyla sonuç –birinci hırsızın en büyük payı alacağı– zaten öncüllerde varsayılmaktadır. Çıkarımın her aşamasının geçerlilik testimizden geçtiğine dikkat edin. Eğer öncüller doğru olsaydı sonuç da doğru olacaktı ama argümanın soygun kazancından en büyük payı kimin alacağı konusunda bir kısır döngü safsatası örneği olduğu açıktır.

Bir argümanın kısır döngü örneği sayılabilmesi için öncülünün (öncüllerinin) ve sonucunun bir önermeyi (önceki örnekte olduğu gibi) tamamen aynı şekilde ifade etmesi gerekmez. Öncülün, sonuçta ileri sürülen iddianın bir versiyonu olması veya bu iddiaya dayanması yeterlidir. “Gazete editörleri, küresel olaylardan haber alma konusunda kendi yayınlarının diğer bütün araçlardan daha iyi olduğunu iddia ediyor” öncülüne dayanarak “Gazeteler en iyi uluslararası haber kaynaklarıdır” sonucuna ulaşan bir argüman kısır döngüye düşmüş olur. Bariz nedenlerle kısır döngü bulunduran argümanlara sık sık “döngüsel muhakeme” adı verilir.

Sahte ikilem

Bu, bir konuya ilişkin olarak dikkate alınan görüşleri gerçekte var olandan daha az sayıda alternatif ile sınırlandırma tekniğidir. Tipik olarak, argüman sahibi aslında daha çok seçenek olmasına rağmen yalnızca iki seçenek varmış gibi davranır: Argüman sahibi, bir konu hakkındaki olası yaklaşımları yanlış bir şekilde temsil ederek var olmayan bir ikilem oluşturur, böylece yalnızca kendi görüşleri ile karşıt görüş arasında bir seçim yapılması gerektiği izlenimini yaratır. Aşağıdaki argümanı sunan bir siyasetçi, bu tekniği kullanmaktadır:

Hükümetin ve ulusun önünde zor bir seçim var: Ya vergileri indirip herkesin harcama gücünü artırarak ekonominin ihtiyacı olan canlanmayı sağlayacağız ya da sağlık ve eğitim harcamalarını artıracacağız. Her ikisini de yapmamız imkânsız; üstelik eğer vergi indirimi yapmazsak ekonomi zayıf kalacak. Bu nedenle sağlık ve eğitim harcamalarındaki artışın biraz daha beklemesi gerekecek.

Yeniden oluşturmanın da gösterdiği gibi argüman geçerlidir; altında yatan yanlış varsayım, vergi indirimi ile kamunun sağlık ve eğitim harcamalarını artırmanın birbirlerine engel olacağı varsayımdır.

P1) Ekonomiyi canlandırmalıyız.

P2) Ekonomiyi canlandırmanın tek yolu, vergi indirimine gitmektir.

C1) Vergi indirimine gitmeliyiz

P3) Hem vergilerde indirimde gidip hem de kamunun sağlık ve eğitim harcamalarını artıramayız.

C2) Kamunun sağlık ve eğitim harcamalarını artırmamalıyız.

P3'teki varsayım doğru değildir çünkü: (a) eğer vergi indirimi ekonomiyi iyileştirirse, devlet gayri safi yurtiçi hasıladan daha küçük bir pay bile alsaydı, bu pay mutlak anlamda daha fazla olabilir (çünkü GSYİH artacaktır); (b) sağlık ve eğitim harcamaları, savunma gibi başka alanlara yönelik devlet fonlarından karşılanabilir; (c) devlet, borçlarını artırarak (veya gerekirse bütçe fazlasını azaltarak) belirli bir dönem boyunca daha düşük vergi geliri elde edip daha fazla genel harcama yapmayı göze alabilir.

Sahte ikilem tekniği sık sık eğer bir kişi X'e katılmıyorsa X karşıtı olmalıdır şeklinde yanlış bir varsayımda bulunmak için kullanılır; oysa bu kişi, ikisi arasında bir yaklaşım benimsemiş veya karar verememiş olabilir. Örneğin, size, bir mesleğin üst kademelerine terfilerde yetersiz temsil edilen gruplara pozitif ayrımcılık yapılmasını destekleyip desteklemediğiniz soruluyor. Desteklemediğinizi söylüyorsunuz ve karşınızdaki kişi, safsatalı bir çıkarımda bulunarak sizi pozitif ayrımcılık karşıtı olmakla suçluyor; ama siz, destek de vermiyorsunuz karşı da çıkmıyorsunuz, yalnızca kararsızsınız. Ya da daha kötüsü belki de sizin yetersiz temsil edilen gruplara yönelik ayrımcılığı desteklediğinizi, dolayısıyla da bir ırkçı, yaşlı düşmanı veya kadın düşmanı (diğer şeylerin yanı sıra) olduğunuzu ileri sürüyor.

Çok Fazla Matematik!

Kötü muhakeme hakkındaki bu bölümü sonlandırırken, zaman zaman istatistiksel materyalleri uygun bir şekilde dikkate alma konusunda yaptığımız hatalar üzerinde kısaca duracağız. Bu hatalı bir akıl yürütme örneğidir çünkü istatistikleri yanlış yorumlamak, ne yapmamız veya neye inanmamız gerektiği konusunda yersiz sonuçlara ulaşmamıza yol açabilir. Burada, bu tür hataların iki yaygın biçimini ele alacağız.

Mutlak ve göreceli farkları karıştırma

Bu karışıklığı genellikle yeni ilaç denemelerinin sonuçlarına, şu ya da bu gıdanın tüketilmesinin/tüketilmemesinin olası etkilerine veya şu ya da bu ürünün, genellikle

de kozmetik veya temizlik ürünlerinin etkilerine ilişkin tartışmalarda görebiliriz. Zaman zaman basındaki haberler, belki ayrımın dinleyicilerin kavrayamayacağı kadar karmaşık olduğunu düşündükleri belki de görel riskler mutlak risklere kıyasla daha çekici manşetler yarattığı için mutlak ve görel risk arasındaki farkı göz ardı eder. Şu örneği ele alalım:

Araştırmacılar yeni mucize ilaç Roccastatin'den çok umutlu. Denemeler kalp hastalığı riskinde çarpıcı bir azalma ortaya koydu; kalp krizi riskinde %54, inme riskinde ise %48 oranında bir düşüş tespit edildi.

Bu gibi başlıklarda bahsedilen, bir hastalığa yakalanmaya veya bir yan etki yaşamaya ilişkin **görel riskteki** düşüştür. Görel risk, deneme konusu ilacı alan birinin riski ile ilacı almayan birinin riski arasındaki farkı ölçer. Eğer söz konusu ilacın kalp krizi riskini yüzde 54 oranında azalttığını duyuyorsak, ilacı almanın beklenen yaşam süremizde büyük bir fark yaratacağına inanabilir ve doktorumuzdan bize, bu ilacı yazmasını isteyebiliriz. Ancak ilacı almanın beklenen yaşam süremiz üzerindeki olası etkilerini doğru bir şekilde anlayabilmek için **mutlak riski** bilmemiz gereklidir, çünkü görel riskteki düşüş rakamı aslında mutlak riskin bir yüzdesidir. Yani eğer Roccastatin denemelerinde kalp krizi riskinin yüzde 54 oranında azaldığı bildiriliyorsa, bunu **mutlak riskin** yüzde 54 oranında azaldığı şeklinde yorumlamamız gerekir. Mutlak riskin yüzde 0,5 olduğunu farz edin; bu durumda yeni ilacı almak, bu riski yüzde 0,27'ye indirmiş olacaktır. Bu durumda ilacın etkileri çok daha az "çarpıcı" görünmektedir ve mutlak riski artıran başka etkenler olmadığını varsayarsak, ilaca başlamayı o kadar gerekli bulmayabilirsiniz.

Reklamlar, görel ve mutlak fark arasındaki ayrımı (muhtemelen kasten) görmezden gelir. Şu örneği ele alalım:

Perfectskin cilt yaşlanması için tam çözümdür. Testlerde on kadından dokuzu ince çizgilerde ve kırışıklıklarda, önceden kullandıkları cilt bakımı ürünlerine kıyasla yüzde 80 oranında bir iyileşme bildirdi.

Belirli bir yaşın üzerinde, görünüşüne önem veren bir kadınsanız bu gibi bir reklam sizi yeni kremi denemeye ikna edebilir. Gerçekten de cilt görünüşünde yüzde 80 oranında bir iyileşme son derece etkileyici bir sonuç gibi görünmektedir. Ancak yüzde 80 oranı, cildin yeni ürün kullanıldığında nasıl görüldüğü ile her zamanki yüz kremi kullanıldığında nasıl görüldüğü arasındaki farkı temsil etmektedir. Yani yeni krem

yüzde 80 oranında bir iyileşme sağlasa da bu iyileşme, normal kremlerini kullanırken gördükleri iyileşmenin yüzde 80'i kadardır. Bu rakam muhtemelen test katılımcısına ve kullanılan kreme göre değişecektir (dolayısıyla reklam bu farkları göz ardı ettiği için de yanıltıcıdır) ama düzenli olarak bir başka kremi kullanan katılımcıların ciltlerinde yaklaşık yüzde 20 oranında bir iyileşme gördüğünü varsayarsak, klinik testlerin sonuçlarına göre yeni kremi kullanmak yüzde 36 oranında bir mutlak iyileşme sağlamaktadır. Bu, yeni kremi denemenizi sağlayacak kadar etkileyici olabilir ama orijinal reklamdaki yüzde 80 rakamından da çok uzaktır.

Gördüğünüz gibi, görelî ve mutlak riski karıştırmanın retorik etkilerini hafife alamayız. Aynı zamanda, bilimsel ve klinik kanıtlara başvurunun giderek artan bir şekilde retorik amaçlarla, bir ürünün kapsamlı bilimsel araştırmalardan geçtiği izlenimi yaratmak ve ürünün güvenli, etkili ve kaliteli olduğu inancı oluşturmak için kullanıldığına dikkat edin.

Sıklıkla görelî ve mutlak fark, söz konusu verileri açıklamakta kullanılan dil, bu farkı yansıtacak kadar kesin olmadığı için birbirine karıştırılır. Basındaki yazarların bilimsel konuları kamuoyuna bildirirken kullandıkları dil genellikle yeterince kesin değildir. Örneğin, bir muhabir, belirli bir kanser türüne ilişkin tarama yapılması ile o kanserin tespiti arasındaki korelasyon hakkında bir haber yazarken "tarama yapılan her ülkede kanser oranı artmıştır" diyebilir; ama aslında iletilmesi gereken bilgi, tarama yapılan her ülkede kanserin *saptanma oranının* arttığıdır. Artan kanser taramaları ile artan saptama arasında bir korelasyon olduğu açıktır (aslında kanser taramalarının ikincil hedeflerinden biri böyle bir korelasyon oluşturmaktır) ama tarama ile kanser oranı arasında bir korelasyon olduğunu iddia etmek yanlış ve yanıltıcı olacaktır.

Hata payı

Sık karşılaşılan bir başka durum, kamuoyu yoklaması verilerini yorumlarken **hata payının** yanlış temsil edilmesidir. Hata payı kavramı, seçim öncesi anketlerde toplananlara benzer kamuoyu yoklaması verilerinin yorumlanmasında rol oynar. Eğer bize bir kamuoyu yoklamasındaki hata payının n puan olduğu söylenirse, anlatılmak istenen yoklamanın yüzde 95 doğruluk ihtimali ile gerçek yüzdeyi n puanlık bir aralıkta tahmin ettiğidir. Bunu ifade etmenin daha az karmaşık bir yolu yok. Sık sık "hata payının" asıl anlamını dikkate almayan (veya bunu kavrayamayan) insanlar, kavramın daha basit bir anlamı olduğunu varsayarak olguları aşağıdaki örnekteki gibi çarpıtır:

Opinion Research Corp. tarafından yürütülen yakın tarihli bir CNN kamuoyu yoklaması, farazi bir karşılaşmada Clinton'ın 50'ye 47 ile McCain'in üç puan

önünde olduğunu gösterdi. Bu rakam, yoklamanın hata payı dâhilinde yani sonu-
nuç berabere.

Ruben Navarrette Jr⁹

Bölüm Özeti

Safsatalar belirli ortak özelliklerine göre gruplara ayrılabilir. Biçimsel safsatalar hatalı çıkarımlardan ibarettir; belirli karakteristik özellikler gösteren bu çıkarımlar arasında (koşullu bir önermede) **art bileşeni doğrulama** ve (koşullu bir önermede) **ön bileşeni reddetme**, yalnızca belirtme içeren öncüllerden kuralcı bir sonuca ulaşmaya çalışan argümanların düştüğü **bildirmeden zorunluluk türetme safsatası** ve **temel oran safsatası** sayılabilir.

Serbest safsatalar, çekici ama yanlış olan ve yanlış olduğu ortaya çıkartılır çıkartılmaz fark edilebilecek, çok genel, karakteristik bir ilkeyi gizli bir şekilde varsayan argümanlarda görülür. **Çoğunluk inancı** ve **ortak tutum** safsataları, bir inancın veya eylemin yaygın olmasına dayanarak o inanç veya eylemin kabul edilebilir olduğu sonucuna ulaşan gayrimeşru çıkarımlarda bulunur. **Kumarbaz safsatası** (veya **Monte Carlo safsatası**), bir olay ne kadar sık (veya ender) tekrarlanmışsa, o olayın bir sonraki seferde gerçekleşme ihtimalinin o kadar düşük (veya yüksek) olacağını söyleyen yanlış bir varsayıma dayanır. **Adam karalama** ve **tu quoque** safsataları, bir görüşü ileri süren kişi(ler) hakkındaki olguları, o görüşü reddetmek için bir gerekçe olarak kullanır. **Otoriteye başvuru**, ilgili konuda yetkinlik sahibi olmayan (veya yeterince yetkin olmayan) birinin görüşüne hatalı bir başvuruda bulunur. **Mükemmeliyetçi safsatasına** bir fikir veya öneriye ilişkin olarak aşırı beklentiler içine girildiğinde düşülür. **Ahlak ile yasallığı karıştırma safsatası**, hatalı bir şekilde, yasal olan her şeyin ahlaka uygun veya yasadışı olan her şeyin ahlak dışı olması gerektiğini varsaydığımız zaman karşımıza çıkar. **Zayıf benzetme safsatası** bir argüman desteksiz veya gerekçesiz bir benzetme kullandığında ortaya çıkar. Bir olgu ya da olayın sebebi hakkında hatalı çıkarımlarda bulunduğumuzda **nedensel safsatalara** düşeriz. **Üç tip nedensel safsata** vardır: **post hoc ergo propter hoc** – X'in zaman bakımından Y'den önce gerçekleşmesinin X'i Y'nin sebebi hâline getirdiğini varsayma safsatası; **korelasyonu sebep sanma safsatası** – X ile Y aynı anda gerçekleştiği için hatalı bir şekilde birinin diğerinin sebebi olduğunu varsayma; **nedensel evirme safsatası** – X, Y'ye sebep oluyorsa, X'in olmamasının Y'yi engelleyeceğini öne süren hatalı çıkarım. **Epistemik safsatalar** ile **cehalet başvuru safsatasının** gerçekleşme sebebi, bilinen, inanılan ya da kanıtlanan şeylere dayanarak argüman sahibinin hakkında bağımsız bir delile sahip olmadığı ek bilgilere, inançlara veya kanıtlara ulaşan yersiz çıkarımlardır.

Serbest safsatalar, argümanları dikkatle yeniden oluşturarak ortaya konulabilir. İlk yeniden oluşturma, argümanın ifade edildiği şekliyle ya geçersiz olduğunu ya da tümevarımsal kuvvete sahip olmadığını gösterecektir. İkinci bir yeniden oluşturma ile safsatalı akıl yürütmenin altında yatan yanlış varsayım açığa çıkartılabilir ve böylece (düzeltilmiş) argümanın sağlam olmadığı gösterilebilir. Her serbest safsata türü için o safsatanın tüm örneklerinin temelinde aynı ya da çok benzer varsayımlar yatacaktır.

Bazı yaygın argüman teknikleri tanımımız kapsamında birer safsata değil hatalı argüman teknikleridir. Bu tekniklerin tüm örnekleri dikkatle yeniden oluşturulduklarında bile geçersiz veya tümevarımsal açıdan kuvvetsiz ya da çürük olmayabilir. Örneğin, tümdengelimsel açıdan sağlam, dolayısıyla da geçerli bir argüman kısır döngü içerebilir. Gizli varsayımları açığa çıkarma yöntemi bazı örneklerde işe yarasa da bu hatalı argüman tekniklerinin her birine ilişkin tüm örneklerin temelinde tek bir yanlış varsayım yatmamaktadır. **Saptırma** argümanları, bir sonucu kabul etme nedeni olarak ilgisiz öncüller sunulduğunda karşımıza çıkar. Argüman sahibi, herhangi bir gerekçeye dayanmadan, bir davranış biçimine izin vermenin ya da onu yasaklamanın kaçınılmaz olarak bir dizi istenmeyen olaya yol açacağını varsaydığında **kaygan** zemin argümanları ile karşılaşırız. **Korkuluk**, kasten rakibin gerçek görüşüne kıyasla daha kolay yenilebilecek şekilde oluşturulan hedeftir. Bir argümanın öncülleri, argümanın sonucunun doğru olduğunu varsayıyorsa, argüman kısır döngüye girmiştir. **Sahte ikilem** tekniği, konuya ilişkin dikkate alınabilecek başka görüşler varken argümanın yalnızca birbirine zıt iki görüşü ele alarak sözde bir ikilem oluşturduğu durumlarda kullanılır.

Alıştırmalar

- 1 Aşağıdaki argümanların düştüğü safsataları belirtin. Eğer herhangi bir safsata yoksa "SY" yazın.

Örnek

Altıncı his diye bir şeyin var olduğunu bugüne kadar kimse kanıtlayamamıştır. Dolayısıyla altıncı hissin bir efsane olduğu sonucuna varmalıyız.

🔪 Cehalete başvuru.

- a Tabii ki monarşi kaldırılmamalı; bu ülke asırlardır monarşiyle yönetiliyor.
- b Bakanın, Londra halkına seslenmesinden birkaç dakika sonra korkunç bir patlama gerçekleşti. Şehirde yaşayan ve çalışan insanların güvenliği için bakanın burada başka bir konuşma yapmaması şart.

- c Bu rezil suçluların isim ve adreslerini gazetemizde yayınlamakta kesinlikle haklıydık. Görüşümüzü destekleyen okurlardan sayısız telefon ve faks geldi.
- d Eğer ödevini zamanında bitirmezse sınıfta kalacak. Sınıfta kaldı, öyleyse belli ki ödevini zamanında bitirmemiş.
- e Eğer İngiliz Merkez Bankası faiz oranlarını düşürürse Sterlin, ABD Doları karşısında değer kaybedecek. İngiliz Merkez Bankası faiz oranlarını düşürmedi, öyleyse Sterlin, ABD Doları karşısında değer kaybetmeyecek.
- f Müvekkilimin de belirtmiş olduğu gibi vergiden kaçınma kanunlara aykırı değil, yani kendisi ahlak dışı bir şey yapmadı.
- g Japon diyetinde çok fazla süt ürünü bulunmaz ve Japonya'da belirli kanserlerin görünme oranı çok düşüktür. Yani eğer kansere yakalanmak istemiyorsanız süt içmeyi ve süt ürünleri yemeyi bırakmalısınız.
- h Öğretmenler, işlerinin giderek güçleştiğini ve daha yüksek bir maaşı ve daha iyi çalışma koşullarını hak ettiklerini söylüyor. Ama hükümet onları dikkate almamalı; konuşanlar sadece bir avuç mızımız liberal.
- i TV'deki aşçının, insanlara, ailelerini ucuza nasıl doyurabileceklerini anlatması iyi de kendisi havalı bir SUV'a binen bir milyoner. Gerçekten çalışan insanlara nasıl yaşayacaklarını söylemeye ne hakkı var?
- j Birçok öğrencinin ödevlerinde kopya çektiğini gösteren kanıtlar ışığında, notları ödevlere göre değil sınavlara göre vermeye başlamalıyız.

- 2 (i) Aşağıdaki argümanlarda hangi safsataya düştüğünü belirtin ve (ii) argümanı yeniden oluşturarak safsatalı olduğunu gösterin.

Örnek

Demokrasi en iyi yönetim şeklidir. Dünyadaki birçok insan demokratik sistemlerini üstünlüğüne inanmaktadır.

- ✎ (i) Çoğunluk inancı safsatası.
- (ii) P1) Çoğu insan demokratik rejimlerin daha iyi olduğuna inanıyor.
P2) Çoğunluğun sahip olduğu her inanç doğrudur.

C) Demokrasi en iyi yönetim sistemidir.

- a Okutmanlarımız sürekli eleştirel düşünmenin erdemlerinden bahsediyor ama bu gayet doğal, öyle değil mi? Yalnızca ders verecek öğrencileri varsa para kazanabilirler.
- b Özgeçmişimde becerilerimi abartmam yasalara aykırı değil, öyleyse ahlak dışı da olamaz.
- c Doktorum topuklu ayakkabıların dizlere iyi gelmediğini, yüksek topuk giymemem gerektiğini söylüyor ama kendisi de topuklu ayakkabı giyiyor; o yüzden zararlı olduklarını sanmıyorum.
- d Sigara içmek kansere sebep olur, yani eğer sigara içmezsen kansere yakalanmazsın.
- e Elma ağaçları ne zaman çiçek açsa havalar ısınmaya başlıyor. Demek ki elma çiçekleri havayı ısıtıyor.
- f Belki de tüm zamanların en iyi kadın tenisçisi olan Serena Williams en sevdiği ojenin API olduğunu söylüyor. API en iyi oje olmalı.
- g Arada bir çok yemek yemenin bir zararı yok; tanıdığım herkes bazen biraz fazla kaçırıyor.
- h İçkili araba kullananlara sert cezalar vermenin bir anlamı yok çünkü ne ceza verirsen ver içkili araba kullanan insanlar her zaman olacak.
- i Jo, Albert Einstein'ın görelilik kuramıyla ünlü olduğunu biliyor, öyleyse Albert Brooks'un da aynı görelilik kuramıyla ün kazandığını biliyordur.
- j Eğer bir araba yolda bozulursa kimse yoldan geçen bir ustanın acil yol yardımı vermesi gerektiğini düşünmez. Peki, neden doktorların ve hemşirelerin görev başında değilken önlerine gelene acil tıbbi yardımda bulunmasını bekliyoruz?

3 Aşağıdakilerin her birinde kullanılan hatalı argüman tekniğini saptayın:

- a Çalışanlarımız molalarını geçirebilecekleri dinlenme salonları hazırlamamızı istiyor. Maalesef reddetmemiz gerek. Eğer dinlenme salonu verirsek bu sefer spor salonu isteyecekler, sonra da yüzme havuzu ile sauna, tenis kortu, basketbol salonu...
- b Onun problemi bu zaten: Çok dediğim dedik, hiç taviz vermiyor.
- c Tabii ki yalancı değil: Bana her zaman doğru söylediğine dair yemin etti.
- d David'in şirket imajını değiştirme planına ilişkin eleştirisi yanlış. Ne de olsa bir alternatif sunduğu yok.

- e Bakan, orta gelirli ailelere vergi yardımıyla bulunmak için kamu hizmetlerinde kesinti yapacağını söyledi. Adam Robin Hood'un tam tersi, fakirden alıp zengine veriyor.

4 Aşağıdaki argümanların hangilerinin safsatalı hangilerinin meşru olduğuna karar verin. Eğer karar veremezseniz, meşru bir argüman olup olmadığını belirleyebilmek için hangi bilgilere (örneğin, bağlam) gereksinim duyduğunuzu belirtin.

- a Her zaman Golden Meadow marka tereyağı alırım. 2014 Top Chef ödülünün sahibi Peter Purvis hep Golden Meadow kullanıyor. En iyi tereyağı o olmalı.
- b Alkol satışına ilişkin yasaların gevşetilmesine izin vermemeliyiz. Yoksa bir bakmışız çocuklar okuldan kaçıp öğleden sonralarını serserilik yaparak geçirmeye başlamış.
- c Eğer İngiliz hükümeti vergi kaçırıcılar hakkında sert önlemler almaya başlalmazsa bu ülke de aynı Yunanistan gibi hapa yutacak. Vergi kaçırma orada büyük bir sorun.
- d Dişlerini gerçekten günde iki kez iyice fırçalamalısın. Fırçalamazsan muhtemelen dişlerin çürüyecek ve dişetlerin zayıflayacak, sonra da dişlerini çekmek gerekecek ve ölene kadar takma diş kullanmak zorunda kalacaksın.
- e Üst seviyedeki tüm atletler için büyük yarışmalarda başarı kazanmak hem fiziksel hem de zihinsel olarak doğru hazırlanmaya bağlı. Sınavlar da aynı spor yarışmaları gibidir. Günü gelince en iyi performansı vermek için önceden sıkı çalışmak gerekir. Eğer sınavlarında başarılı olmak istiyorsan onlar gibi yapmalısın.
- f Jürinin sayın üyeleri, sizden tanığın ifadesini dinlerken ihtiyatlı olmanızı istiyorum. Kendisi daha önce de ifade verirken yalan söylemiştir.

5 Aşağıdaki safsatalar ve hatalı argüman tekniklerinin her biri için bir örnek verin. Daha önce verilen örneklerden mümkün olduğunca farklı örnekler vermeye çalışın.

Örnek

Ön bileşeni reddetme

- ✎ Tüm ilaçlarını içseydi şimdiye kadar daha iyi hissetmeye başlardı. İlaçların yarısını tuvalete atmış, o yüzden daha iyi hissediyor olamaz.

- a Kısır döngü
- b Saptırma
- c Korkuluk
- d Korelasyonu sebep sanma
- e Mükemmeliyetçi safsatası
- f *Adam karalama (ad hominem)*
- g Bildirmeden zorunluluk türetme
- h Zayıf benzetme
- i Temel oran safsatası
- j *Tu quoque*
- k Otoriteye başvuru
- l Cinaz
- m Sahte ikilem
- n Kaygan zemin
- o Epistemik safsata
- p Kumarbaz safsatası
- q Art bileşeni doğrulama
- r [Nedensel] evirme safsatası
- s *Post hoc ergo propter hoc*
- t Çoğunluk inancı safsatası

- 6 İlgili kısma bakmadan görelî fark ile mutlak fark arasındaki ayrımı açıklayan bir paragraf yazın. Başında görelî ve mutlak farkın birbirine karıştırıldığı bir haber bulmaya çalışın. *İpucu:* Bu tür haberler genellikle yeni ilaçların, kozmetik ürünlerin veya temizlik ürünlerinin olası faydalarına ilişkin olarak yayımlanır.
- 7 İlgili kısma bakmadan bir kamuoyu yoklamasında “hata payının” ne anlama geldiğini açıklayan bir paragraf yazın. Kamuoyu yoklamasındaki hata payının “artı veya eksi yüzde 4” olduğunu söylemekle ne kastedildiğini açıklayın.

Notlar

Bu tartışma hakkında ayrıntılı bir inceleme için bkz. J. L. Mackie, *Ethics: Inventing Right and Wrong* (Harmondsworth: Penguin, 1977).

Bildirmeden zorunluluk türetme safsatasının bu tipteki örneklerine bazen "tarihe başvuru" veya "geleneğe başvuru" adı verilir.

Doğru ile inanç arasındaki ilişkiyi Sekizinci Bölüm'de daha ayrıntılı bir biçimde ele alacağız.

Ne var ki argümanın sağlam olduğuna ilişkin yargımız hatalı olabilir. P3 veya P4'ün doğruluk değerleri hakkında yanılmış olabiliriz. Ayrıca argümanı, öncüllerinde uzman görüşlerini kabul etmek için genellikle veya hemen her zaman iyi nedenlerimiz olacağını ileri süren tümevarımsal bir argüman gibi yorumlayabileceğimize de dikkat edin.

Elbette bu argümanın zayıflığını göstermek için karşı örnekle çürütme tekniğinden (bkz. Altıncı Bölüm) faydalanabiliriz.

Belirtmeliyiz ki bir kuram prensipte kanıtlanabilir olsa da kuramı kesin bir şekilde kanıtlamak veya çürütmek için yeterli kanıt olmadığı zaman sonsuza kadar kanıtlanmadan veya çürütülmeden kalabilir.

Konuya ilişkin en ünlü tartışma için bkz. Gottlob Frege'nin "On sense and reference" adlı makalesi, yeniden basım *Meaning and Reference*, ed. A. W. Moore (Oxford: Oxford University Press, 1993)

"Dostumuz değilsen düşmanımızsın" argümanı, sahte ikilem safsatasının bir örneği de olabilir. Argüman sahibi ilgili konu hakkında yalnızca iki görüş olabileceğini ima etmektedir: kendi görüşü ve tam karşı görüş.

CNN internet sitesinden, www.cnn.com/2008/POLITICS/02/11/navarrette/index.html

8. Bölüm

Doğru, Bilgi ve İnanç

-
- Doğru ve Görelilik
 - Benim için Doğru, Senin için Doğru
 - Doğru, Değer ve Ahlak
 - Kuramlar
 - İnanç, Gerekçelendirme ve Doğru
 - Argümansız Gerekçelendirme
 - Bilgi
 - Gerekçelendirme Başarısızlığı
Yetersizlik • Gerekçelendirme hataları
 - Bilgi ve Rasyonel İkna Edicilik
 - Felsefi Yönler
Temellendiricilik/bağdaşımcılık • İçsel ve dışsal gerekçelendirme
• Olasılık ve gerekçelendirme
 - Bölüm Özeti
 - Alıştırmalar
-

Bölüm taslağı: Bu son bölümde iyi eleştirel düşünme ilkelerinin temelinde yer alan bazı felsefi konuları daha derinlemesine inceleyeceğiz. Bölüme, Birinci ve Üçüncü Bölümlerdeki doğru tartışmalarını genişleterek ve deneyimlerimize göre iyice yerleşmiş bir efsane olan bir düşünceyi –doğrunun kişisel görüş veya zevkten ibaret olduğu düşüncesini– ortadan kaldırmaya çalışarak başlıyoruz.

Açıklayacağımız gibi bu, tüm doğrunun göreliliği olduğu efsanesidir. Daha sonra bir şeye inanmak ile bir şeyi bilmek arasındaki ilişkiyi inceleyeceğiz. Eleştirel düşünürlerin bu ilişkileri kavraması önemlidir çünkü bunlar inançlara ilişkin kanıt yeterliliği ile alakalıdır. Dolayısıyla öncüllerin doğru olup olmadığına, tümevarımsal bakımdan kuvvetli bir argümanın sonucunun bir kişi için yenilgiye uğrayıp uğramadığına ve bir argümanın bir kişi için rasyonel bakımdan ikna edici olup olmadığına dair saptamalarımızın temelinde bu ilişkiler yatar. Ayrıca doğru, bilgi ve kanıt kavramları argümanların söz konusu olduğu bağlamlarda öyle sık karışıklıklara yol açmaktadır ki bu kavramları netleştirmek kendi başına değer taşımaktadır.

D doğru ve Görelilik

“Su kaynaklı” gibi bir iddiada bulunduğumuzda bir şey ileri sürmüş, bir inanç ifade etmiş oluruz. İnanç, bir önerme hakkında takındığımız tutumdur: Bir önermeye inanmak, onun doğru olduğunu kabul etmek demektir. İleri sürme bir doğruluk-iddiası, inanç ise bir doğruluk-tutumudur. İleri sürme, inanç ve doğruluk arasında böyle bir ilişki vardır. Baştan beri bir iddianın doğru olduğunu söylemek, durumun o iddiada belirtildiği gibi olduğunu söylemektir şeklinde sezgisel bir doğru anlayışını kullanıyoruz: *Bir önermenin doğru olduğunu ileri sürmek, o önermenin aynısını ileri sürmeye eşdeğerdir.* Bu, şöyle bir çift cümlemin aynı doğruluk değerine sahip olması gerektiği anlamına gelir:

- Andy Murray, 2013 Wimbledon Tek Erkekler Şampiyonuydu.
- Andy’ Murray’in 2013 Wimbledon Tek Erkekler Şampiyonu olduğu doğrudur.

Eğer bunlardan biri doğruysa her ikisi de doğrudur. “Doğru” sözcüğünün olağan anlamının temeli, bu zorunlu eşdeğerliktir. Öyleyse diyelim ki Julie, Andy Murray’in 2013 Wimbledon Tek Erkekler Şampiyonu olduğunu söylüyor. Julie’nin iddiasının doğru olduğunu söylemek, temelde, Andy Murray’in gerçekten 2013 yılındaki Wimbledon Tek Erkekler Şampiyonası’nı kazandığını söylemekten ibarettir. Dolayısıyla doğru, insanlar tarafından ortaya atılan iddiaların (elbette tüm iddiaların değil, bazı iddiaların) bir özelliği olsa da iddianın doğru olup olmaması ile iddiada bulunan kişi arasında hiçbir ilişki yoktur; o kişinin inançları, kültürü veya dili arasında da öyle (önerme özellikle bu konular hakkında olmadığı sürece). Julie’nin, Andy Murray

hakkındaki iddiasının doğru olup olmadığı herhangi bir şekilde Julie hakkındaki herhangi bir şeye değil, *yalnızca* Andy Murray'in 2013 Wimbledon Tek Erkekler Şampiyonası'nı kazanıp kazanmadığına bağlıdır. Özellikle de Julie'nin Andy Murray'in Wimbledon'ı kazandığına *inanmış* ve bu *iddiada bulunmuş olması* ile bu inancının veya iddiasının doğru olup olmaması arasında hiçbir ilişki yoktur.

Ayrıca yukarıda belirtilen eşdeğerliğin şu sonucuna da dikkat edin. Eğer John, Julie'nin iddiasına, "Bu doğru" diye yanıt verirse, aslında yaptığı Julie ile aynı şeyi ile-ri sürmektir. John, Julie'ye katılmaktadır. Julie'nin iddiası, Andy Murray Wimbledon'ı kazandıysa doğru, aksi hâlde yanlıştır; aynısı John'un iddiası için de geçerlidir.

Bu hususlar son derece bariz görünebilir ama başka bağlamlarda kolayca gözden kaçabilir ve bu bağlamlar genel olarak doğruya ilişkin bir kafa karışıklığı yaratabilir. Doğrunun görelisi olduğu efsanesini ortadan kaldırmak için önce belirtisel sözcükler ve örtük konuşmacı göreliliği kavramlarını açıklayacağız. Aşağıdaki iddia kümelerini ele alalım:

- 1
 - Bill Clinton, George W. Bush'tan hemen önceki ABD Başkanıydı.
 - Su, H₂O'dur.
 - Neptün, Venüs'ten büyüktür.
 - La Paz, Bolivya'nın başkentidir.
- 2
 - Burada yağmur yağıyor.
 - O, 35 yaşında.
 - Şu kitap çoğu öğrencinin alamayacağı kadar pahalı.
 - Patron bugün ofise gelecek.
- 3
 - Cebir zordur.
 - Çikolatalı dondurma vanilyalı dondurmadan daha güzel.
 - Daniel Craig tüm zamanların en iyi James Bond'u.
 - Rüzgâr Gibi Geçti çok eğlendirici bir film.
 - Monopoly oynamak futbol oynamaktan daha eğlenceli.

Her üç kümedeki iddialar da aynı *yalın önerme* biçimi kullanılarak yapılmıştır. Yalın önerme biçimi, genelde filanca şeyin doğru olduğuna dair bir inancı ifade etmek için kullanılır (birinin yalan söylediği veya rol yaptığı durumlar hariç); ama birinin bir iddiada bulunmuş olması, iddianın doğru olduğunu göstermez, yalnızca konuşmacının öyle olduğuna inandığını gösterir. Dolayısıyla eğer biri "Neptün, Venüs'ten büyüktür" iddiasında bulunursa, bir gezegenin diğerinden büyük olduğuna, birinin diğerinden büyük olduğunun doğru olduğuna inandığını ifade etmiştir. Ancak iddianın doğ-

ru olup olmadığı, yalnızca Neptün'ün gerçekten Venüs'ten büyük olup olmadığına bağlıdır. Aynı şey "Bill Clinton, George W. Bush'tan hemen önceki ABD Başkanıydı" ve "La Paz, Bolivya'nın başkentidir" önermeleri için de geçerlidir. Bu bildirimlerde bulunan biri, kendi inançlarını ileri sürüyor olsa da aslında *kendisi hakkında* konuşmadığına dikkat edin; La Paz'ın, Bolivya'nın başkenti olduğunu ileri süren biri, kendi inancını öne sürmektedir ama hem bildirimi hem de inancı yalnızca La Paz ile Bolivya hakkındadır.

Şimdi ikinci kümedeki, daha önce belirttiğimiz gibi yine yalın önerme biçiminde ifade edilen iddialara bakın. Her iddia bir **belirtisel** sözcük içerir; sırasıyla "burada", "o", "şu" ve "bugün". Belirtisel bir sözcük, belirli bir şeyi ayırt eden bir sözcüktür (filozofların deyimiyle bir "gösterici terimdir") ama *neyi* ayırt ettiği ifadenin bağlamına ve bazen de konuşmacının amacına bağlıdır. Dolayısıyla ayırt ettiği şey sözceden sözceye değişebilir. Bunun etkisi, cümlelerin doğruluk değerini de **bağlam-göreliliği** bir hâle getirmektir. "Burada yağmur yağıyor", Glasgow'da söylendiğinde doğru, aynı anda Madrid'de söylendiğinde ise yanlış olabilir. Dolayısıyla "burada" sözcüğünün belirli bir bağlam içerisinde hangi konuma karşılık geldiğini belirlemek, sözcüğün yer aldığı cümlelerin doğruluk değerini belirlemek açısından kritik öneme sahiptir. Benzer şekilde "O, 35 yaşında", Jones hakkında söylendiğinde doğru, Smith hakkında söylendiğinde yanlış olabilir. Patronun bugün ofise geleceği "bugün", salı gününden bahsediyorsa doğru, "bugün" cuma ise yanlış olabilir. "Şu kitap", fiyatı 50 sterlin olan, 100 sayfalık karton kapaklı bir kitapsa gerçekten çoğu öğrenci için çok pahalıdır. Öte yandan eğer "şu kitap" 300 sayfalık, 5 sterlin değerinde bir kitaba atıfta bulunuyorsa, çoğu öğrencinin kitabı alamayacağı yanlış bir iddiadır.

Cümleler sıklıkla bağlam-göreliliği olduklarını *açıkça* ortaya koyan bir belirtisel içermeseler de belirli açılardan bağlam-göreliliği olabilir. Yine "Burada yağmur yağıyor" cümlesini ele alalım. Bu cümle, *bugün* Glasgow'da dile getirildiğinde doğru ama *yarın* Glasgow'da dile getirildiğinde yanlış olabilir (umudun sonu yok). Cümle, "şimdi" belirtisel sözcüğünü *içermemektedir* ama dile getirilme zamanı bakımından bağlam-görelidir. Sanki cümle aslında "Bugün burada yağmur yağıyor" diyor gibidir. Şimdiki zaman yüklemelerinin çoğu tipik kullanımında aynı durum söz konusudur: Eğer "Açım" veya "Bu arabanın yıkanması lazım" dersiniz, bu şeylerin *şimdi* böyle olduklarını söylüyorsunuz demektir (aynısı geçmiş ve gelecek zaman için de geçerlidir: "Evliydi" vs.). Konum da sıklıkla gizli bırakılan bir bağlamsal özelliktir. Örneğin, genellikle "Yağmur yağıyor" der, "Burada yağmur yağıyor" ifadesini telefon gibi konuşmacı ile dinleyicinin farklı yerlerde olduğu durumlarda kullanırız. Yani "Yağmur yağıyor" cümlesinde *iki* örtük belirtisel vardır: "burada" ve "şimdi".

Daha genel olarak, (örtük ya da açık) belirtisellik içeren bir cümle, *dile getirildiği farklı bağlamlarda farklı önermeler* ifade eder. **Bağlam**, belirli bir ifadede ne söylendiğini belirlemek açısından önem taşıyan etkenler grubudur. Bunlar arasında konuşmacının kimliği (*kimin* konuştuğu), sözcenin yeri ve zamanı ve bir konuşmacının neyi göstermekte olduğu gibi başka etkenler sayılabilir. Yani eğer Groucho öğleden sonra saat 3'te "Acıktım" derse, Chico ise saat 5'te "Acıktım" derse, ikisi farklı önermeler dile getirmektedir; Groucho, *Groucho'nun saat 3'te acıktığını* söylerken Chico, *Chico'nun saat 5'te acıktığını* söylemektedir. Eğer her ikisi de doğruyu söylüyorsa, *farklı olguları* bildirmiş olurlar.

Belirtisellik içeren bir cümlemin neyi ifade ettiği, sözcenin bağlamına dayandığına göre, doğruluk değeri de sözcenin bağlamına dayanmaktadır. Ancak bu tür cümleler yine de olgu bildirir: bağlamın ilgili özelliklerini saptadığımızda, sabit bir doğruluk değerine sahip tam bir önerme elde ederiz. *Önermenin* doğruluk değeri, bağlam-görelidir: Groucho ya saat 3'te gerçekten acıkmıştı ya da acıkmamıştı, o kadar ("açlık" sözcüğündeki olası belirsizliği göz ardı edersek). Diğer belirtisel terimler arasında "ben", "o", "biz", "siz" ve "onlar" gibi kişi zamirleri; "bu" ve "orası" gibi gösterme zamirleri (bunlara genellikle parmakla işaret veya benzeri bir hareket eşlik eder); "benim evim", "senin araban", "bizim köpeğimiz", "onların tatili" gibi iyelik zamirleri ve "yarın" ile "dün" gibi zaman bildiren ifadeler sayılabilir.

Üçüncü kümedeki iddialara geçip ilk iddiayı ele alalım:

Cebir zordur.

Bu cümle, cebirin zorluğuna ilişkin bir olgu öne sürüyormuş gibi görünüyor. Ancak yıllardır özel cebir dersi alan ve çok sıkı çalışan Jane'in bunu, Mary'ye söylediğini hayal edin; Mary ise "Hayır değil!" diye yanıt veriyor. "Çok kolay!" Acaba gerçekten anlamıyorlar mı? Şart değil. Böyle bir durumda, görüldüğü kadıyla Jane, cebirin *kendisi için* zor olduğunu, Mary ise *kendisinin*, yani Mary'nin, cebiri kolay bulduğunu söylemektedir (tabii eğer Mary, Jane'e aslında böylesine kolay bir şeyi bile yapamayacak kadar aptal olduğunu söylemiyorsa; amacının bu olmadığını varsayalım!) Cümle, kim tarafından dile getirildiğine bağlı olarak farklı önermeler ifade ettiğine göre, örtük olarak belirtisel ve dolayısıyla bağlam-görelidir. Bu gibi durumlarda iddianın, **örtük görelidir** olduğunu söyleriz. Açıkça belirtilmeyen bir şey ile karşılaş-tırma ya da başka bir ilişki ifade eden bir iddia örtük görelidir (bu kavrama ilişkin bir değerlendirme için bkz. İkinci Bölüm, s. 40-41) Örneğin, "John uzun boyludur" cümlesi, yetişkin bir erkek hakkında söylendiğinde John ile diğer erkekler arasında

bir *karşılaştırma*, bir *ilişki* ifade eder; gerçekten John'un ortalama bir erkekten uzun boylu olduğunu söyler.¹

Ayrıca Mary'nin cebir hakkında söylediği, örtük konuşmacı-görelidir. "John uzun boylu" cümlesinin aksine, ifade edilen olgu örtük bir şekilde *iddiada bulunan kişi hakkındadır*. Mary'nin aslında *cebirin, Mary için kolay olduğu* önermesini dile getirdiğini varsayalım. Benzer şekilde John'un açık tenli biri olduğunu ve Akdeniz'deki bir kumsalda yürürken "Güneş de çok fena" dediğini düşünün. Güneş yanığı tehlikesinden bahsetmektedir. Daha koyu teni güneşe o kadar duyarlı olmayan Julie, "Hayır değil" diyor. Böyle bir durumda John yalnızca güneşin kendisi için çok yakıcı olduğunu, Julie ise kendisi için o kadar yakıcı olmadığını söylüyor olabilir.

Üçüncü kümedeki diğer örneklerin de gösterdiği gibi, örtük konuşmacı-göreliliği en çok tutumları, tercihleri ve benzeri şeyleri ifade ederken karşımıza çıkar. Eğer Julie, "Çikolatalı dondurma vanilyalıdan daha güzel" derse, aslında *kendisinin* çikolatayı vanilyaya tercih ettiğini söylemektedir. Benzer şekilde eğer John aynı cümleyi ileri sürerse, o zaman John, çikolatalı dondurmanın *kendisi için* vanilyalıdan daha güzel olduğunu söylemektedir. Yani Julie ile John, aynı cümleyi kurmalarına rağmen farklı şeyler söylemektedir. Bu iki konuşmacının iddiaları, kendi tercihlerine ilişkin olguları bildirir, çikolatalı dondurmanın başkaları ne düşünürse düşünsün vanilyalı dondurmadan üstün olduğu olgusunu bildirmez.

Üçüncü gruba ilişkin incelemeyi özetlersek: Böyle bir önermeyi –"Çikolatalı dondurma vanilyalı dondurmadan daha güzel" önermesini– ifade ederken kullandığımız cümle, bu cümleyle dile getirdiğimiz önermenin anlamını bütünüyle karşılamaz. Söz konusu bildirim aslında onu dile getiren kişi hakkında bir olgu ifade eder ama cümle bundan açıkça bahsetmez; önerme işte bu yüzden **örtük konuşmacı görelidir**.²

İnsanlar bu biçimde örtük konuşmacı göreliliğe ilişkin anlaşmazlıklara düştüğünde ne olduğunu düşünür ve bunu gerçek olgusal anlaşmazlık hâlinde olanlarla kıyaslırsak söz konusu farkların önemi ortaya çıkar. Şimdi Julie ile John'un, Bolivya'nın başkenti hakkında anlaşamadığını varsayalım. Julie şöyle diyor:

Bolivya'nın başkenti La Paz'dır.

Ancak John bunu reddediyor. Diyor ki: "Bolivya'nın başkenti La Paz değildir" (belki La Paz'ın, Kolombiya'nın başkenti olduğunu sanıyordur). Bu durumda Julie tarafından ileri sürülen ve John tarafından reddedilen yalnızca bir önerme –La Paz'ın, Bolivya'nın başkenti olduğu önermesi– bulunmaktadır. Bu, gerçekten olgusal bir anlaşmazlıktır. Gerçek anlaşmazlık, bir kişi tarafından ileri sürülen bir önerme başka biri

tarafından reddedildiğinde ortaya çıkar. Eğer Julie ile John doğruya değer veriyorlarsa, hangi iddianın doğru olduğunu bilmek isteyeceklerdir.

Bunu, Julie'nin, "Ben yün çorap giyiyorum", John'un ise "Ben yün çorap giymiyorum" dediği durumla karşılaştırın. John'un ileri sürdüğü cümle, Julie'nin ileri sürdüğü cümlelerin değillemesidir ama ikisinin herhangi bir konuda anlaşmazlık içinde olmadığı açıktır. "Ben" belirtiseli ile ortaya konulan belirtik bağlam-göreliliği nedeniyle, Julie'nin öne sürdüğü önerme, John'un reddettiği önerme değildir.

Ancak bağlam-göreliliğinin belirtik değil de gizli olduğu durumlarda, gerçekten olgusal bir anlaşmazlık var olmasa da varmış gibi görünebilir. Julie ile John'un çikolatalı ve vanilyalı dondurmanın görelî değeri hakkında anlaşamadığını varsayalım: Julie, çikolatanın tadının daha güzel olduğunu öne sürüyor, John ise vanilya taraftarı. Daha önce gördüğümüz gibi, kastettiği şeyi tam olarak belirtik bir hâle getirmek için Julie'nin, "Bana göre çikolatalı dondurma vanilyalı dondurmadan daha güzel" demesi gereklidir; belirtik bir ifade için John da aynı şeyi söylemelidir. Öyleyse Julie aslında çikolatanın tadının *ona göre* daha güzel, John ise *kendisine göre* vanilyanın daha güzel olduğunu söylemektedir.

Julie'nin dile getirdiği önerme şöyle de ifade edilebilir:

- (1) Julie'ye göre çikolatalı dondurma, vanilyalı dondurmadan daha güzel.

Buna karşın John'ın önermesi şöyledir:

- (2) John'a göre vanilyalı dondurma, çikolatalı dondurmadan daha güzel.

Bu ikisi farklı önermelerdir. Aralarında herhangi bir mantıksal çelişki olmadığı açıktır: Her ikisi de doğru olabilir. Ancak öyleyse Julie ile John aslında bir anlaşmazlık içerisinde değildir. Burada Julie veya John tarafından ileri sürülen ve diğeri tarafından reddedilen tek bir önerme yoktur. Aslında aynı önermenin doğruluk değeri hakkında bir anlaşmazlığa düşmemişlerdir. Yani olgulara ilişkin bir tartışma söz konusu değildir; iddiaları, farklı tercihlerin ifadelerinden ibarettir. Böyle bir konuda tartışmaya devam etmek zaman kaybından başka bir şey olmayacaktır. Aslında (1) ile (2)'nin artık örtük konuşmacı-görelî olmadığına dikkat edin; bunlar *belirtik* konuşmacı görelî önermelerdir. Dolayısıyla (1)'in veya (2)'nin doğruluğunun iddiada bulunanın kim olduğuna göre değişeceğini söylemek gerekli değildir. Eğer "Çikolatalı dondurma vanilyalı dondurmadan daha güzel" dersiniz, örtük bir şekilde kendiniz hakkında konuşuyorsunuz demektir ve söylediğiniz şeyin doğruluğu sizin hakkı-

nızdaki olgulara (yani tercihlerinize) bağlıdır. Ancak eğer (1)'i ileri sürüyorsanız, iddianızın doğruluğu size dair olgulara değil, yalnızca Julie'ye dair olgulara bağlıdır.

Belirtisellik ve örtük konuşmacı-göreliliği kavramlarını inceledikten sonra artık doğrunun göreliliği olduğu efsanesi ile yüzleşmeye hazırız.

Benim için Doğru, Senin için Doğru

“Doğru her zaman görelidir” efsanesine inanan insanlar sık sık olgulara ilişkin anlaşmazlıklara şöyle yanıt verir: “Bu, senin için doğru olabilir ama benim için doğru değil.” Böyle yaparak argümanı gerektiği gibi dikkate almaktan kaçınmak için sık kullanılan bir taktikten yararlanırlar. Tartışılan konu, dondurma örneğindeki gibi örtük konuşmacı-göreliliği değilse, yaptıkları rasyonel ikna girişimleri kapsamında meşru bir hamle değildir. Tartışmaya devam etmeyi reddetmek anlamına gelir.³ Benzer bir tartışmayı reddetme, biri karşısındakilerin iddialarına “bu yalnızca senin fikrin” diyerek, sanki kişinin fikrini beyan etmesi bir konu hakkında doğru bir iddiada bulunma girişimi değil de kişinin vanilyalı dondurma yerine çikolatalı dondurma tercih ettiğini söylemesine eşdeğer bir şeymiş gibi yanıt verdiğinde ortaya çıkar. Diğer yandan bir konuya –örneğin, suç oranını düşürmenin en iyi yoluna– ilişkin fikrimizi beyan ettiğimizde, o konunun doğru olup olmadığına dair inançlarımızı *dile getirmiş* oluruz. Bunu görmezden gelmek aslında kendi kendini kandırmaktır: Fikrimizi ifade etmek, bir doğruluk iddiasında bulunmak demektir. Dolayısıyla bir kişinin tartışmaya yaptığı katkısı, “bu, bir görüş meselesi” diyerek eleştirmek, başka bir rasyonel iknayı veya tartışmayı engelleme girişiminden ibarettir ve anlaşmazlık diye bir şeyin varlığını hiçbir gerekçeye dayanmadan reddeder.

Ancak “benim-için-doğru” söz öbeği, yalnızca argümanlardan kaçınmak için bir araç değildir. Görelilik efsanesini ifade etmenin tipik bir yoludur (tabii görelilik efsanesinin kendisi de tatsız anlaşmazlıklardan kaçınma arzusundan kaynaklanıyor olabilir). Bu nedenle efsaneyi daha ayrıntılı bir şekilde ele alarak ortadan kaldırmaya çalışacağız. Yine aşağıdaki cümleyi ele alalım:

Çikolatalı dondurma, vanilyalı dondurmadan daha güzel.

Böyle bir cümlenin örtük konuşmacı-göreliliği, cümlenin Julie için doğru, John için ise yanlış olduğunu söyleyerek betimlenebilir. Julie'nin bu cümleyi öne sürdüğünü duyan John, şöyle diyebilir: “Eh, bu, senin için doğru olabilir ama benim için doğru değil.” Burada John yalnızca örtük konuşmacı göreliliğini vurguluyor olabilir. Eğer öyleyse herhangi bir sorun yoktur; John böyle söylemekte haklıdır. Ne var ki “benim için doğru” gibi söz öbekleri bazen örtük konuşmacı göreliliğinin rol oynamadığı, ol-

gusal görünen bağlamlarda da kullanılmaktadır. Örneğin, Julie'nin astrolojiye inandığını ve şöyle dediğini varsayalım:

Akrep burcu, Terazi burcundan daha şanslıdır.

John ise astrolojiye, dolayısıyla insanların karakterinin ne zaman doğduklarına bağlı olduğuna inanmıyor. Bu nedenle Julie'nin önermesinin yanlış olduğunu düşünüyor. Ancak can sıkıcı bir anlaşmazlıktan kaçınmak isteyen John, bu fikrini ifade etmek için şöyle diyor: "Eh, bu, senin için doğru olabilir ama benim için doğru değil." Biraz önce gördüğümüz gibi, örtük konuşmacı-göreliliği söz konusu olduğunda, "senin için doğru" gibi söz öbekleri meşrudur. Ancak astroloji örneğinde söz öbeğinin kullanımı yanıltıcıdır.

Bu cümle, örtük konuşmacı görelisi bir cümle midir? Cümle bir tercih, inanç veya başka bir tutum *hakkında* mıdır? Hiç öyle görünmüyor. Bu, La Paz hakkındaki cümleye benziyor: Akreplerin ve Terazilerin ne kadar şanslı olduklarına dair bir olgu ifade ettiğini öne sürüyor. La Paz hakkındaki önermeyi ileri süren biri, La Paz'a ilişkin inancını dile getirmektedir ama kendi hakkında değil yalnızca La Paz ve Bolivya hakkında konuşmaktadır. Bunu, söylediklerinin doğruluğunun yalnızca La Paz'a ve Bolivya'ya bağlı olmasından da anlayabiliriz; önermenin doğruluğu herhangi bir şekilde konuşmacının inançlarına bağlı değildir. Benzer şekilde, astroloji hakkındaki cümleyi ileri süren biri de Akrepler ile Terazilere ilişkin kendi tutumunu *ifade etmekte*, ancak Akrepler ile Terazilere ilişkin tutumu *hakkında* bir şey söylememektedir. Yani John, astroloji cümlesine ilişkin olarak cümlenin, Julie için doğru olabileceğini ama kendisi için doğru olmadığını söylerken, cümlenin örtük konuşmacı görelisi olduğunu, dolayısıyla Julie söylediğinde doğru kendisi söylediğinde ise yanlış olduğunu kastediyor olamaz.

O zaman John bu bağlamda "senin için doğru" derken ne demek istemiş olabilir? Daha önce belirttiğimiz gibi, bir bildirme cümlesini samimiyetle ileri süren bir kişi, bir inanç ifade etmiş olur. Öyleyse John, "senin için doğru" derken cümlenin *Julie'ye göre* doğru olduğunu söylemek istiyor olabilir. Yani Julie'nin cümlede ifade edilen önermeye *inandığını*, Julie'nin Akreplerin Terazilerden daha şanslı olduğuna inandığını kastediyor olabilir. Elbette John bu önermeyi reddetmektedir. Öyleyse bu, aynı önermeye ilişkin gerçek bir anlaşmazlık örneğidir. Cümlenin Julie için doğru, kendisi için yanlış olduğunu söylerken John'un tek yaptığı, Julie'ye katılmadığını belirtmektir. Aynı önermeye Julie inanmakta, John ise inanmamaktadır. Ne yazık ki "senin için doğru" söz öbeğini kullanarak örtük konuşmacı-göreliliğinin söz konu-

su olduğu izlenimini uyandırmaktadır; o durumda gerçek bir anlaşmazlık olmayacaktır. Öyle durumlarda “benim için doğru” söz öbeği meşru bir şekilde kullanılabileceği için John aslında bir anlaşmazlık yokmuş gibi davranarak Julie ile arasındaki fikir ayrılığının üstünü kapatmaktadır. Bunu nezaketinden yapıyor olabilir ama aslında tartışmadan kaçmaktadır.

“Benim-için-doğru” hakkındaki bu hususların ışığında, artık tüm doğruların görel olduğu efsanesini ortadan kaldırabiliriz. Efsane, genellikle *doğru* şeylerden söz edemeyeceğimizi, sadece *benim için doğru* veya *senin için doğru* olan şeylerden ya da daha genel anlamda, X bir kişi (veya belki bir kültür) ise X için doğru olan şeylerden bahsedebileceğimizi söyler. Eğer bu, tüm bildirimlerin aslında örtük konuşmacı-görel olduğu iddiası biçiminde açıklanırsa, gördüğümüz gibi durum öyle değildir: La Paz hakkındaki bildirime benzer bir ifade hiçbir şekilde konuşmacı-görel değildir. Ancak tüm doğruların X-için-doğru olduğu iddiası, John’un astroloji konusunda Julie ile yaşadığı fikir ayrılığında kullandığı anlamda da düşünülebilir. Bu “X-için-doğru” yorumuna göre, bir önermenin X için doğru olduğunu söylemek, X’in o önermeye inandığını söylemektir. Peki, bu anlamda tüm doğrular gerçekten X-için-doğru olabilir mi?

Öyle olduğunu varsaydığımızda ne olacağına bir bakalım. Şu iki cümleyi inceleyelim:

(3) Akrep burcu, Terazi burcundan daha şanslıdır.

(4) Akrep burcundakilerin, Terazi burcundakilerden daha şanslı olduğu doğrudur.

Bu bölümün başında “doğru” sözcüğüne ilişkin söylediklerimiz ışığında (3) ile (4) birbirine *eşdeğer olmak zorundadır*. Birinin doğru, diğerinin yanlış olması *imkânsızdır*. İşte bu nedenle bir iddiaya katıldığımızı belirtmek için “Bu doğru” dememiz her zaman yeterlidir. “Doğru” sözcüğünün işlevinin bu olduğunu da söyleyebiliriz; sözcük böyle kullanılmaktadır. Fakat efsanenin şu anda ele aldığımız versiyonuna göre eğer Julie’nin öne sürdüğü (4) numaralı cümle ise şöyle demesi hâlinde kendisini daha iyi ifade etmiş olacaktır: “Akrep burcundakilerin, Terazi burcundakilerden daha şanslı olduğu benim için doğrudur.” Dolayısıyla efsaneye göre Julie’nin (4) numaralı cümle aracılığıyla söylemek istediğini biz şöyle dile getirebiliriz:

(5) Akrep burcundakilerin, Terazi burcundakilerden daha şanslı olduğu Julie için doğrudur.

Bahsettiğimiz gibi, bunu ifade etmenin daha iyi bir yolu da şöyledir:

(6) Julie, Akrep burcundakilerin, Terazi burcundakilerden daha şanslı olduğuna inanıyor.

Dolayısıyla görelilik efsanesinin bu versiyonuna göre Julie'nin (4)'ü dile getirmesi (5)'e, o da (6)'ya eşdeğerdir. Bu durumda efsaneye göre (4), (6)'ya eşdeğerdir. Ancak (6) kesinlikle (3)'e eşdeğer *değildir*. (3) Julie'ye herhangi bir atıfta bulunmamaktadır; (3)'ün doğru, (6)'nın yanlış olması ya da tersi mümkündür (aslında eğer (6) doğruysa, (3) muhtemelen yanlış olacağından, bunların doğruluk değerleri farklı olacaktır). *Öyleyse efsanenin bu versiyonuna göre, (4)'ün (3)'e eşdeğer olmadığını söylememiz gerekir*. Diğer yandan bu imkânsızdır çünkü "doğru" sözcüğünü bu şekilde *kullanmıyoruz*. Görelilik efsanesinin bu versiyonu, "doğru" sözcüğünün (3) ile (4)'ün eşdeğer olmasını sağlayan asıl, olağan günlük kullanımını ihlal etmektedir. Bu anlama göre, Julie ancak ve ancak (4)'ü dile getirdiğinde haklıysa (3)'ü dile getirdiğinde de haklı olacaktır. Dolayısıyla (3) ile (4)'ün doğruluk değerleri, her kim tarafından söylenirse söylensin, farklı olamaz. Eğer öyleyse, (5) ile (6) da aynı anlama geldiğinden, (4) ile kastedilen (5) olamaz; bu durumda "doğru", "X-için-doğru" anlamına gelemez.

Öyleyse başka çare yoktur. Görelilik efsanesine tatmin edici bir anlam vermek imkânsızdır. Öyleyse doğru görelidir. Doğru *nesnel*dir ve bir önermenin doğruluğu, onun doğru olmasına yönelik arzumuz veya inancımızdan *bağımsızdır*. Nasıl ayın yeşil peynir olduğunu düşünmemiz veya öyle olmasını istememiz ayı yeşil peynire dönüştürmüyorsa, yeşil peynirden yapıldığını düşünmek veya öyle olmasını istemek ayın yeşil peynirden yapıldığı önermesinin *doğru* olmasını da sağlayamaz. İnanmak, bir şeyin doğru olduğuna inanmaktır ama doğru ile inanç aynı şey değildir. Bu, doğrunun *hepimizden* bağımsız olduğu anlamına gelir; tek bir güçlü kişinin veya varlığın dünyadaki tüm doğruların anahtarını elinde bulundurabileceği anlamına gelmez. Dolayısıyla doğrunun nesnel olduğunu söylerken siyasi bir bakış açısıyla belirli kültürlerin veya kurumların doğru üzerinde bir tekele sahip olduğunu veya olabileceğini söylemek istemiyoruz. İyi muhakemenin ve argümanın amacı, insanların ne düşündüğüne veya hissettiğine aldırmadan, doğruyu, dünyanın gerçekte nasıl işlediğini bulmaktır. Akılcılık en büyük eşitleyicidir. Doğruyu ararken hepimiz dünya karşısında eşit düzeydeyiz ve hiçbir siyasi güç bize bir avantaj sağlayamaz.

Doğru, Değer ve Ahlak

Şimdiye kadar tüm *doğrunun* görelidir olduğu efsanesini inceledik. Çoğu insan ahlaki meselelerin merkezinde yer alan *değerlerin* de kişisel veya kültürel tercihlere bağlı olduğunu düşünür. İnsanlar *değerin* de görelidir olduğunu düşündükleri için *doğrunun*

da göreliliğini düşünüyor olabilir. Ancak aslında doğrunun göreliliği olmaması, değer göreliliği olmadığı anlamına *gelmez*. Değer göreliliği konusu farklı bir konudur ve nasıl ve niçin farklı olduğunu kavramak önemlidir. Örnek olarak şu iddiayı ele alalım:

Doktor destekli intihar ahlak dışıdır.

Göreci görüş uyarınca, doktor destekli intihar karşıtları bunun ahlaki açıdan kabul edilemez olduğunu, muhalifleri ise onlara itiraz ederek kabul edilebilir olduğunu ileri sürdüklerinde ortada gerçek bir anlaşmazlık yoktur; durum, iki tarafın ahlaki tercihlerinin farklı olmasından ibarettir. Dolayısıyla bir göreci için değer ifadeleri her zaman örtük veya belirtik bir şekilde konuşmacı-görelidir. Yani göreciliğin tüm doğrular açısından tutarsız olması, değer ifadelerinin bu şekilde göreliliği anlamına *gelmez*: göreci, tüm bildirimlerin konuşmacı-göreliliğini iddia etmeden tüm değer-ifadelerinin konuşmacı-göreliliğini öne sürebilir. Bu bakımdan bir değere ilişkin görünürdeki anlaşmazlık aslında Julie ile John arasındaki çikolatalı ve vanilyalı dondurma anlaşmazlığına benzer. Ahlaki konulara dair göreci bakış açısının böylesine çekici olmasının bir nedeni, farklı görüşlere hoşgörü ile yaklaşmaya (haklı olarak) değer verdiğimiz için diğer insanlara zorla ahlak kuralları kabul ettiriyor gibi görünmek istemememizdir.⁴

Ahlaki göreciliğin yanlış olduğunu kanıtlayamayız, kanıtlamaya da çalışmayacağız. Tüm değer iddialarının örtük konuşmacı-göreliliği olması ya da belki başka bir açıdan örtük göreliliği olması mümkündür. Ancak ahlaki göreciliğe direnmek için iyi bir neden göstermeye çalışacağız. Ahlaki hususlar hemen her zaman karmaşık ve üzerinde anlaşmaya varması zor konular olsa da bu basit görecilik yaklaşımındaki sorun, ahlaki konulara ilişkin gerçek anlaşmazlıkların önünü kapamasıdır. Bizi, birbirimizi rasyonel bir şekilde kendi inançlarımızın doğru olduğuna ikna etmeye çalışmadan, “Sen hastaların doktor yardımıyla intihar etmesinde bir sorun görmüyorsun, ben görüyorum, o kadar” demek zorunda bırakır. Böyle bir ahlak görüşünün kısırlığı aşağıdaki örnek ile anlaşılabilir. Irk, din veya siyasi inanç gerekçeleri ile milyonlarca insanı öldüren korkunç bir faşist rejimin ortaya çıktığını varsayalım. Görecilik düşüncesiyle çelişkiye düşmek istemeyen basit görecilik taraftarları, faşistlerin yanıldığını, dolayısıyla başka insanları faşistlerin yanıldığını rasyonel bir biçimde ikna edebileceklerini umamaya-
caktır çünkü faşistlerin kurbanlarının ahlaki statüsüne ilişkin görüşleri, yalnızca diğer çoğu insanın görüşünden farklı bir tercih olacaktır. Nasıl birçok kişi havuç yemek yerine dondurma yemeği tercih ediyorsa, bu rejim de kendilerinden farklı olan insanlarla hoşgörü içerisinde yaşamak yerine onları öldürmeyi tercih etmektedir. Bu son dere-

ce uç noktadaki bir örnek olsa da vurgulamaya çalıştığımız fikir açıktır. Ahlaki konularda saf bir görecilik anlayışı benimsemek, konuya ilişkin bir doğru olabileceğini reddetmek ve işkencenin yanlış olduğu iddiası gibi iddiaların çikolatalı dondurmanın en güzel dondurma olduğu iddiasıyla benzer bir statüde olduğunu söylemek, başkalarını ahlaki inançlarının yanlış olduğuna rasyonel biçimde ikna etme ve zarar verici davranış biçimlerinden vazgeçirme fırsatını reddetmek demektir. Temel ahlaki sorunların eleştirel düşünmenin sınırları dışında kalmasına neden olur.

Ancak eleştirel düşünürün umut etmekten vazgeçmesi şart değildir. İnsanlar ahlaki göreciliğin doğru olduğuna inanmayı sürdürebilir ama yargılarında da tutarlı olmaları gerekir. Örneğin, katillerin kötü insanlar olduğuna inanırken aynı zamanda işlediği suçları bilerek Karındaşen Jack'in kötü biri olmadığını savunmak rasyonel değildir. Bu nedenle eleştirel düşünür göreciden en azından mantıksal tutarlılık talep edebilir; görecinin kabul ettiği bir öncülden yola çıkarak Karındaşen Jack'in kötü biri olduğu sonucuna ulaşan geçerli bir argüman olduğunu gösterebilir. Bu, görecinin ahlaki görüşlerinin tutarsız olduklarını gösterebilirsek onları çürütebileceğimiz anlamına gelir. Ahlaki argümanlarda bunu yapmanın iyi bir yolu görecinin kabul ettiği genel bir ilke bularak bu ilkenin karşı çıktığınız inanç ile tutarsız olduğunu göstermektir. Örneğin, eğer bir göreci kürtaj taraftarıysa ve aynı zamanda canlıları öldürmeye karşı olduğunu keşfederseniz, argümanlarla kürtajın bir tür cinayet olduğunu kanıtlayabilerseniz, inançlarını gözden geçirmek zorunda bırakabilirsiniz.⁵

Kuramlar

"O sadece bir fikir" yanıtına benzer şekilde, "sadece bir kuram" olduklarını söyleyerek de iddiaları göz ardı eder veya argümanları dikkate almayı reddederiz. Bu davranış, kuramları öznel bir şey oldukları için küçümser; bir kişinin fikrinden ibaret oldukları için ciddiye almaz. Ancak doğru anlaşıldığında "kuram" teriminin bilimsel hipotezler ile dünyanın işleyiş biçimine ilişkin yöntembilimsel açıdan daha zayıf ve kanıtlara daha az dayanan görüşleri karşılaştıran özel bir anlamı vardır. Bir şeyin bir kuramı olduğunu söylemek, tek başına o şeyin nesnelliğine hiçbir şüphe düşürmez; örneğin, matematikte "kalkülüs kuramından" veya fizikte "kütleçekimi kuramından" söz ederken bu kuramlardan ya da onlara dayanan köprü inşaatları gibi uygulamaların güvenilirliğinden kuşku duyulmasını sağlamaya çalışmayız. Bir şeyin "kuram" olduğunu söylemek, *olgular* ile arasında yersiz bir ayrım gözetmek anlamına da gelmez; bir kuram, belirli bir olgular alanına ilişkin bir önermeler sistemidir; doğru olması hâlinde o olguları hatasız bir şekilde açıklar. Doğru önermelerin kendileri asla ilişkili oldukları veya temsil ettikleri olgularla özdeş değildir.

Genel olarak bir **bilimsel kuram**, test edilebilir bir hipotez ortaya koyar ve bu testler (ya da deneyler) bakış açısından soyutlanmış bir şekilde yürütülebilir; yani testler, sonuçlarını gözlemleyebilecek ve gerekli ölçüm aygıtlarını yetkinlikle kullanabilecek herkes tarafından yürütülebilir. Bu bilimsel kuram kavramı, geniş bir kavramdır. Hipotezlerin bilimsel açıdan saygın görülen yöntemlerle test edilmesini gerektirmesine rağmen, yalnızca profesyonel bilim insanları tarafından ortaya atılan ve test edilen kuramlardan bahsetmesi şart değildir. Dolayısıyla sıçanlar veya farelerin bir labirentten en çabuk çıkış yolunu nasıl buldukları hakkında okul çocukları tarafından ortaya atılan bir kuram da kabul edilen yöntemlere uygun bir şekilde test edildiği sürece, bilimsel bir kuram olarak nitelendirilebilir.

Birinci Bölüm’de **açıklama** ile argümanı birbirinden ayırırken argümanlar bir önermeyi kabul etmek için nedenler sunmaya çalışır, oysa açıklamalar durumun *niçin* bir önermede belirtildiği gibi olduğunu göstermeye çalışır demistik. Örneğin, eğer hamurun niçin kabarmadığına dair bir açıklama arıyorsanız, hamurun kabarmadığını zaten kabul etmiş durumdasınız (bir argümanın sizi durumun böyle olduğuna ikna etmesi gerekli değil). Bu tür açıklamalardan bazıları **bilimsel açıklamalardır**. Bunları nedensel yasalar destekler (sebepler ile sonuçlar arasındaki ilişkiye dair, belirli olayların olası etkilerine ilişkin güvenilir öngörülerde bulunmamızı sağlayan yasalar). Dolayısıyla “hamur, maya katmayı unuttuğumuz için kabarmadı” açıklaması otoritesini, maya gibi kabartma ürünlerini un ve sıvıya ekleyip bir hamur oluşturacak şekilde karıştırdığımızda, diğer tüm şartların aynı kalması hâlinde, hamurda karbondioksit oluşacağını ve bunun hamurun boyutunun artmasına sebep olacağını söyleyen olgunun bir yansıması olan nedensel yasalardan alır.⁶

İnanç, Gerekçelendirme ve Doğru

Herhangi bir önerme için ya o önermenin doğru olduğuna ya da yanlış olduğuna inandığımız (önermeye ya inandığımız ya da inanmadığımız) doğru değildir. Daha önce hiç dikkatimizi çekmediği için veya konu hakkında düşünmemeyi tercih ettiğimiz için önerme hakkında belirli bir tutum sahibi olmamız da mümkündür. Ya da tutumumuz inanma ile inanmama arasında olabilir; düşündüğümüzde bir yargıya varmak için yeterli kanıtımız olmadığına karar verdiğimiz için yargıya varmayı erteleyebiliriz. Bu, önermenin lehinde veya aleyhinde bizim için rasyonel bakımdan ikna edici bir argüman bulamadığımızda gerçekleşebilir. Bunu aşağıda bir örnekle inceleyelim:

Dünya her şeye kadir ve her şeyi bilen bir varlık tarafından yaratılmıştır.

Bazıları –bunlara teist diyelim– burada ifade edilen önermeye inanır. Diğerleri –ateistler– inanmaz. Başkaları –agnostikler– ise inanıp inanmama konusunda kararsızdır, bu nedenle herhangi bir yönde yeterli kanıt (veya iman) elde edene kadar herhangi bir yargıda bulunmayı erteler. Bu üç görüş, muhtemelen toplumumuzdaki çoğu yetişkini kapsamaktadır. Ancak okul öncesi çağıdaki çoğu çocuğun bakış açısını düşünün. Onlar dünyayı bir Tanrı'nın yarattığına inanmaz. Dünyayı bir Tanrı'nın yaratmadığına da inanmaz. Ancak konu hakkında herhangi bir yarıda bulunmayı ertelediklerini söylemek de doğru olmayacaktır. Zira konu hakkında düşünmemişlerdir hatta muhtemelen tartışma konusu iddiayı kavrayamayacak kadar küçüktürler. Elbette bir argümanın sağlamlığını ve rasyonel ikna ediciliğini değerlendirirken eleştirel düşünür, öncüllerin doğruluğu hakkında herhangi bir fikir sahibi olmamak gibi bir tutum kabul edemez. Ya öncülde (öncüllerde) ifade edilen önermeye (önermelere) inanmaya veya inanmaya yetecek kanıtımız olduğu kanısına varırız ya da yeterli kanıtımız olmadığını kabul eder ve yeterince kanıt elde edene kadar yargıda bulunmayı erteleriz. Argümanın tümevarımsal açıdan sağlam olduğunu düşünsek bile, öncüllerini kabul ettikten sonra elimizdeki başka bir kanıtın argümanın sonucunu bizim için yendiğini ve bu yüzden argümanın bizim için rasyonel bakımdan ikna edici olmadığını görebiliriz.

Birinin belirli bir şeye inanmadığını söylediğimizde, kişinin o şeyin aksine inandığını söylemediğimizi veya ima etmediğimizi unutmamak önemlidir. Eğer biri size İngiliz Başbakanı'nın kötü biri olduğuna inanmadığını söylerse İngiliz Başbakanı'nın iyi biri olduğuna inandığını söylemiş veya ima etmiş olmayacağı gibi, *İngiliz Başbakanı'nın kötü biri olmadığına inandığını* söylemiş veya ima etmiş de olmaz. Belki de İngiliz Başbakanı'nı iyi tanııyordu ve bir yargıya varmadan önce İngiliz Başbakanı hakkında daha fazla şey öğrenmek istiyordur ya da İngiliz Başbakanı'nın ahlaki durumunu hiç umursamıyor ve bu konuda herhangi bir inanç sahibi olmayı istemiyordur. Ya da belki İngiliz Başbakanı'ndan haberi bile yoktur. Yedinci Bölüm'de gördüğümüz gibi, bir önermeye inanmayan birinin o önermenin değillemesine inandığını varsayan bir argüman bir tür **epistemik safsata** içerisindedir.

Bir önermeye karşı takınabileceğimiz **dört tutumdan –inanmak, inanmamak, yargıyı ertelemek ve dikkate almamak–** ikisi, inanmak ve inanmamak, çeşitli derecelerde olabilir. Smith de Jones da İngiltere'deki bir sonraki genel seçimden sonra hükümeti, D Partisi'nin kuracağına inanabilir ama bu inanca aynı derecede güven duymuyor olabilir. Smith neredeyse eminken oylama sonuçlarına ilişkin tahminler konusunda tam bir şüpheli olan Jones daha az bir derecede inanıyor olabilir. Benzer şekilde hem Jack hem de Jill D Partisi'nin bir sonraki hükümeti kuracağı önermesine inanmıyor olabilir ama Jack'in bu inancı iki haftalık maaşını 20'ye 1 oranla bir D Partisi

yenilgisine yatırabilecek derecedeyken, bahse girmeyi seven biri olan Jill (aynı oranlar önerildiğinde) o kadar para koymaya yanaşmayabilir.

Birinin belirli bir inanca sahip olduğunu biliyorsak, o inancın *gerekçesi* olup olmadığını ve inancın *doğru* olup olmadığını sorabiliriz. Varsayalım ki Smith, ulusal bir kamuoyu yoklaması şirketinde çalışıyor ve metodolojik açıdan sağlam çok gizli birkaç anketin seçim günü D Partisi'nin oyların yüzde 80'ini alacağını tahmin eden sonuçlarını görmüş. Bu öngörülerin aksine herhangi bir kanıt yoksa, Smith'in elinde kendisi için rasyonel açıdan son derece ikna edici bir argüman var demektir. Dolayısıyla (verilerin güvenilirliği gibi, diğer etkenleri bir kenara bırakırsak) argümanın varlığı sonuca oldukça kesin bir derecede inanmak için iyi bir gerekçesi vardır. Eleştirel düşünürler olarak, elimizdeki kanıtlar ışığında Smith'in inancının makul veya *gerekçeli* olduğu sonucuna varabiliriz. Bir kişinin inançları, o kişi için rasyonel bakımdan ikna edici bir argüman ile destekleniyorsa, o kişinin sonuca argümanın kendisi için rasyonel bakımdan ikna edici olduğu ölçüde inanmak için bir gerekçesi olduğu anlaşılabilir.⁷

Ancak Smith'in bu inancında tamamen akılcı ve gerekçeli olması, inancının *doğru* olduğunu göstermez. İnancın doğruluğu, D Partisi'nin gerçekten bir sonraki hükümeti kurup kurmayacağına bağlıdır. Bir inancın doğruluğu, olgulara uygun olmasına bağlıdır, durumun filanca şekilde olduğunu düşünmek için iyi nedenler olmasına değil. Aslında yanlış olan bir inanca sahip olmak için gerekçelerimiz olabileceğini düşünersek bu noktayı açıkça görebiliriz. Diyelim ki hükümetin askeri bir darbe ile düşürüldüğüne inanıyorum. Buna inanmamın sebebi, bu bölümü yazarken dikkatimin dağılması ve internette gazete okurken güvenilir ve saygın birkaç haber sitesinde aynı haberin yayımlandığını görmem. Bir iki meslektaşına ulaşıyorum, onlar da en beğendikleri sitelere bakıyorlar ve gerçekten de aynı haberi görüyor. Darbenin basında geniş yer bulması ve kaynakların güvenilir ve saygın olması nedeniyle hükümetin, askeri bir darbe ile düşürüldüğüne inanmak için gerekçelerim var demektir. Ancak bu inancı beslemek için iyi nedenlerim olmasına karşın, inancımın yanlış olduğu ortaya çıkıyor. Parlak bir bilgisayar korsanı birkaç internet haber servisine sızıp bu yalan haberi yayımlamış. Yani gerekçeli ama yanlış bir inancım var. Elimde benim için rasyonel bakımdan ikna edici bir argüman olabilir ama argümanın sonucuna olan inancımın doğru olması şart değildir.

Argümansız Gerekçelendirme

Belirli bir inancı gerekçelendirmek için kişi o inancın lehinde (rasyonel bakımdan ikna edici) bir *argümana* mı sahip olmalıdır? Hayır, en azından alışılmış anlamda değil. Bildiğimiz anlamda nedenlere ihtiyaç duymayan gerekçelendirme biçimleri vardır.

En bariz örnek **algıdır**. Eğer, normal şartlar altında, kedinin paspasın üzerinde olduğunu algılıyorsanız, kedinin paspasın üzerinde olduğuna inanmanız için bir gerekçeniz var demektir. Eğer “Kedi paspasın üzerinde” dersiniz ve biri, “Nereden biliyorsunuz?” diye sorarsa, “Çünkü onu görebiliyorum” demeniz yeterli bir yanıt olacaktır. Algı ile gerekçelendirme arasında tam olarak nasıl bir ilişki olduğu karmaşık bir felsefi sorundur ama bizim amaçlarımız açısından, normal şartlar altında şu-ya-da-bu şeyi algılayan normal bir insanın o şeye inanmak için gerekçesi var demektir; başka bir ifadeyle bir şeyi algılamak, o şeye inanmak için iyi bir nedendir. İşte bu nedenle Altıncı Bölüm’de rasyonel ikna ediciliği incelerken bir argümanın bir kişi için rasyonel bakımdan ikna edici olabilmesi için o kişinin öncülleri gerekçelere dayanarak kabul etmesi gerektiğini söylemiştik – bu şartı karşılamamanın bir yolu, söz konusu öncüllere ulaşan rasyonel bakımdan ikna edici argümanlara sahip olmaktır ama tek yol bu değildir.

Argüman dışı diğer gerekçelendirme biçimleri arasında, **içebakış** ya da kişinin kendi düşünceleri, duyguları ve hislerinden gelen bildirimler sayılabilir (gerçi bunlar sözcüğün biraz daha geniş bir anlamıyla “algı” olarak da görülebilir). Dolayısıyla eğer aç olduğunuzu, mutlu olduğunuzu ya da sınavı geçememekten korktuğunuzu bildirirseniz, tuhaf bazı şartlar haricinde, aç olduğunuza, mutlu olduğunuza ya da sınavı geçememekten korktuğunuza inanmak için gerekçeniz vardır ve argümana ihtiyaç duymazsınız.

Bilgi

Doğru ve bilgi, yakından ilişkilidir. Bilgi toplama arzumuz, doğruya ulaşma arzusundan kaynaklanmaktadır. Elbette eğer biri, bir şeyi biliyorsa, bilinen önerme doğru olmalıdır: Kedi paspasın üzerinde değilse, “Kedinin paspasın üzerinde olduğunu biliyorum” diyemezsiniz. Bir inancın doğruluğu, kesinlikle o inancın bilgi sayılabilmesi için gerekli şartlardan biridir. Öyleyse eğer Jones, hükümetin bir askeri darbeyle düşürüldüğüne inanıyorsa ve hükümet *gerçekten* askeri bir darbeyle düşürüldüyse, Jones’un, hükümetin askeri bir darbeyle düşürüldüğünü bildiğini kabul etmek makul görünebilir. Yani durumun şöyle ya da böyle olduğunu *bilmek*, durumun şöyle ya da böyle olduğuna dair *doğru bir inanç* sahibi olmak demektir.

Ne var ki bu, doğru değildir. Bilgi için doğru bir inanç sahibi olmak gereklidir ama yeterli değildir. Smith’e, LSD verildiğini düşünün. Çılgın halüsinasyonlar görüyor ve aklı iyice karışmış. Dengesiz aklında aniden annesinin 24.000 kilometre uzakta-ki Sydney’de bulunan evini uğursuz cücelerin ateşe verdiği kanısı uyanıyor. Yani annesinin evinin yanmakta olduğuna inanıyor. Hatta Smith her gün LSD alıyor ve her seferinde annesinin evinin yandığına inanıyor (ama her seferinde farklı bir nedenle). Fakat bu sefer annesinin evinde *gerçekten* yangın çıkmış. Şans eseri inancı bu sefer

doğru. Bu durumda kimse, Smith, annesinin evinde yangın çıktığını *bilmektedir* diyemez. Bu, doğru bir inançtır ama bilgi değildir. Smith, bir hedefe gözleri bağlıyken düzinelerce el ateş eden ve sonunda hedefin nerede olduğunu bilmemesine rağmen onu vurmayı başaran biri gibidir.

Öyleyse bilgi, yalnızca doğru bir inanç sahibi olmakla özdeşleştirilemez. Doğru inancın bilgi olabilmesi için bir şeye daha ihtiyaç vardır. Özellikle belirtmek gerekirse, doğru bir inanç ancak o doğru inanca, *doğru bir yoldan* ulaşırsak bilgi sayılır. Doğru olduğu anlaşılan bir inanca sahip olmak için *iyi nedenlerimiz* varsa bilgi sahibi olabiliriz. Gerekçelerimiz; somut, **kanıtlara dayalı desteğimiz** olmalıdır. Emin olma hakkını kazanmamız gerekir diyebiliriz. Şansa dayalı doğru inançlar bilgi sayılamaz.

Bu üçüncü şart, üçlü tanım adıyla anılan bilgiye ilişkin geleneksel felsefi tanıma dâhil edilmiştir:

- | Herhangi bir özne (s) ve önerme (P) için S, P'yi ancak ve ancak aşağıdaki koşullarda bilir:
 - (i) S, P'ye inanıyorsa.
 - (ii) P doğruysa.
 - (iii) S'nin P'ye inanmak için gerekçeleri varsa.

Bu tanıma göre, P'yi bilmek, P'ye gerekçeli ve doğru bir şekilde inanmaktır. Bu da *bilginin, gerekçeli ve doğru bir inanç ile özdeş olduğu* anlamına gelir. Eğer Barack Obama'nın, ABD Başkanı olduğuna ilişkin gerekçeli ve doğru bir inancım varsa Barack Obama'nın, ABD Başkanı olduğunu *biliyorum* demektir.

Gerekçelendirme Başarısızlığı

İnanç, iki şekilde bilgi için zorunlu olan gerekçelendirmeden, yani kanıtlara dayalı destekten yoksun olabilir: Ya gerekçe gerçek ama yetersizdir ya da gerçek değildir, yani hatalıdır.

Yetersizlik

Bir müşterisinin torbalarını, dükkânında unuttuğunu fark eden manav Bayan Green'i ele alalım. O gün beş müşteri alışveriş yapmıştı: Bay Red, Bayan Pink, Bay Orange, Bay Yellow ve Bayan Blue. Bayan Green'in bu müşterilerden birinin diğerlerinden daha unutkan olduğunu düşünmesi için herhangi bir neden yok. Örneğin, hiçbiri torbalarını unutmayı alışkanlık hâline getirmiş değil. Bayan Green, torbaları erkek müşterilerinden birinin unuttuğu sonucuna varıyor. Bu inancı benimsemek için ba-

zı gerekçeleri var. Beş müşterinin üçü erkekti, dolayısıyla unutkan müşterinin bir erkek olma ihtimali daha yüksek. Başka bir ifadeyle bu sonuca ulaşan, kendisi için biraz rasyonel bakımdan ikna edici bir argümana sahip. Ancak sağduyumuz bu olasılığın inancı için zayıf bir gerekçe teşkil ettiğini söylüyor olabilir. Torbaların gerçekten Bay Orange'a ait olduğu anlaşılrsa bile Bayan Green'in doğru inancına, doğru yoldan ulaştığını, yani doğru inancının *gerekçeli olduğunu* söyleyemiyoruz. Öyleyse Bayan Green haklı olsa bile unutkan müşterinin bir erkek olduğunu *biliyor* diyemiyoruz. Bu, olasılığın doğru inançlar için gerekçe olamayacağı anlamına gelmez. Buradaki sorun, olasılığın yeterince güçlü olmamasıdır. Eğer dört erkek ve bir kadın müşteri olsaydı, Bayan Green'in inancının gerekçeli olduğunu daha kolay kabul edebilirdik. Eğer 99 erkek ve 1 kadın olsaydı, kesinlikle kabul ederdik.

Bazen doğru bir inanca ulaşmak için uygun bir gerekçeye sahip olmanın önemi, birini unuttuğu alışveriş torbalarına kavuşturmaktan çok daha büyüktür. Bariz bir örnek, adalet ilkelerinin söz konusu olduğu, bir sanığın iddia edilen suçu işlediğini makul bir şüpheye yer bırakmayacak şekilde göstermek için delillerin gerekli olduğu hâllerdir. Jones'un, Brown'ı öldürmekle suçlandığını varsayalım. Jones gerçekten suçlu olsun; diyelim ki Brown'ı boğarak öldürdü. Smith, savcılık tarafından Jones'un işlediği suçun tanığı olarak ifade vermeye çağırılıyor. Tanık olarak çağırılmasının nedeni, polise verdiği ifadede, Jones'u elinde bir bıçakla Brown'ın evinden çıkarırken gördüğünü söylemesi. Eğer jürinin elindeki tüm kanıtlar bundan ibaretse, bu ifade jüri üyelerinin, Jones'un, Brown cinayetinden suçlu olduğuna dair doğru bir inanç oluşturmaları için tek başına yeterli bir neden midir? Elbette değildir; Jones gerçekten cinayetten suçlu olsa bile. Dolayısıyla jüri üyeleri, Smith'in ifadesine dayanarak cinayeti Jones'un işlediğine dair doğru bir inanca ulaşmış olsalar bile Jones'un suçlu olduğuna dair *gerekçeli* bir inançları yoktur. Karara varmak için ellerinde başka bir kanıt yoksa Jones'u, Brown'ı öldürmekten suçlu bulmamaları gerekir. Cinayeti gerçekten Jones'un işlemiş olmasına rağmen bunun geçerli olduğuna dikkat edin.

Peki, bir inancın gerekçeli olduğunu söyleyebilmek için elimizdeki kanıtlara dayalı desteğin ne kadar güçlü olması gerekir? Doğru bir inancı bilgi olarak nitelendirebilmemiz için ne kadar güçlü olmalıdır? Ne yazık ki bu soruya kesin bir yanıt veremiyoruz. "Kel" sözcüğü gibi "gerekçeli" ve "bilgi" sözcükleri de biraz belirsizdir. Nasıl kellik için kesin bir saçsızlık oranı veremiyorsak, bir inancın aşamadığında bilgi kabul edilmediği, aştığında ise bilgiye dönüştüğü kesin bir kanıt gücü seviyesi de veremiyoruz. Ancak bu durum, bizi çok da rahatsız etmemeli. Uygulamada gerekçelendirme derecemizin sınırda olduğu durumları tanımakta ustayız. Bu, eleştirel düşünür olarak görevimizin niteliğini değiştirmez. Görevimizin, kendimiz veya hedeflediğimiz dinleyici kitlesi için ras-

yonel ikna ediciliğe sahip, sağlam argümanlar oluşturmak olduğunu biliyoruz. Doğru inançları ne zaman haklı bir şekilde oluşturabileceğimize dikkat ederek meşru olarak bildiğimizi ileri sürebileceğimiz şeyleri daha net bir biçimde kavrayabiliriz.

Gerekçelendirme hataları

Bazen kanıtların yanlış değerlendirilmesi, Smith ile halüsinasyonları kadar uç noktalarda olmasa da **rasyonel olmayan inançlar** oluşturmamıza yol açabilir. Böyle durumlarda elimizdeki kanıtlara dayalı desteği gözümüzde büyütür veya kanıtların desteklemedikleri bir inanca destek verdiklerini zannederiz. Bu, bizi hileli yollardan ikna etmeye çalışan insanların sık sık kendi çıkarları için kullanabilecekleri bir hatadır (gerçekten de Yedinci Bölüm'de bazı **safsataların** aslında **retorik tuzaklar** olarak da işleyebildiğini görmüştük). Örneğin, iddia konusu olgu hakkında bir-iki canlı örnek betimleyerek bu örnekler tarafından yeterince desteklenmeyen genellemeler oluşturmamızı sağlamaya çalışabilirler. Göçmenler hakkındaki tartışmaları takip edenlere tanıdık gelecek bir örnek, yeni bir göçmen veya mültecinin içinde yaşadığı koşulların, bu insanların görünürde hak etmedikleri kadar lüks bir yaşam sürdürdükleri iddiasını destekleyen canlı bir tasvirinin yapılmasıdır. Bu tür örnekler okurları, devlet yardımı alan göçmen ve mültecilerin büyük çoğunluğunun birer dolandırıcı olduğuna inanmaya ikna etmek için ortaya atılır. Bu örneklerin ayrıntıları ve sunum biçimleri genellikle retorik açıdan öylesine güçlüdür ki sunulan kanıtların önemini yanlış değerlendirmemize sebep olur. Gereksiz bir **tümevarımsal çıkarım** (çok düşük kuvvete sahip bir çıkarım) yaparız. Bu gibi hatalar yapmamız ve rasyonel olmayan inançlar oluşturmamız sağlandığında, iyi muhakeme ilkeleri dışındaki etkenlerin dikkatimizi dağıtmasına izin vermiş oluruz.

Rasyonel olmayan bir başka inanç türü daha vardır. Bazen yanlış bir inancı, bize bir tür fayda sağlayacağını düşündüğümüz için kabul ederiz. Bu gibi durumlarda elimizde o inancı destekleyen bir kanıt olmadığı gibi, bu kanıt eksikliğini umursamayız da. Örneğin, biri, falcısının tahminlerinin gerçekleşeceğine, şifacılar, altıncı hisse, ölümden sonra yaşama, kutsal kitabındaki her şeyin kelimesi kelimesine doğru olduğuna, ölümcül bir hastalığa yakalanan büyükbabasının iyileşeceğine, belirli bir alternatif şifa yönteminin kanseri tedavi edeceğine inanıyor olabilir. Genellikle böyle birine, inançlarının rasyonel olmadığını söylemenin acımasızlık olduğunu düşünürüz. Hatta sık sık bu sağlam ve içten inançlarını takdir ederiz. Ancak göreciliğe dönmek ve inançlarının, "onlar için doğru" olduğu sonucuna varmak bir hata olacaktır. İnanç yanlıştır, o kadar. Aslına bakılırsa bazen bu gibi insanların mantığa aykırı bir biçimde yanlış olduğunu bildikleri şeye inandıkları –kendi kendilerini kandırdıkları– söylenebilir.

Ancak çok da acımasız olmamalıyız. Genelde bu insanların yaptığı kendi kendilerini kasten kandırmak değil, hayallerinin (uzak bir olasılık da olsa) gerçekleşeceğine güven duyarak dertleri altında ezilmemeye çalışmaktır.⁸ O nedenle bu insanları rasyonel olmamakla suçlamak haksızlık ve duygusuzluktur (gerçekte öyle olsalar bile). Mantıksızlıktan kaçınmaya çalışmamız gerekir ama birer insan olarak, inanç ve davranışlarımızın bazen tam anlamıyla rasyonel olmamasının psikolojik açıdan bizim için daha iyi olabileceğini de kabul etmeliyiz.

Bilgi ve Rasyonel İkna Edicilik

Rasyonel ikna edicilik, bir argümanın öncüllerini kabul ederken gerekçelere dayanmanızı zorunlu kılar. Eğer argüman tümdengelsel açıdan geçerliyse, öncülleri kabul etmek için gerekçeniz olması hâlinde sonucu kabul etmek için de gerekçeniz var demektir. Eğer böyle bir argümanın öncülleri gerçekten doğruysa ve siz de doğru olduklarını biliyorsanız, argümanın geçerli olduğunu fark etmeniz hâlinde sonucun doğru olduğunu bilirsiniz.⁹

Ancak iki sorun vardır. Birincisi, rasyonel bakımdan ikna edici bir argüman çürük olabilir; rasyonel ikna edicilik kendi başına argümandaki öncüllerin gerçekten doğru olmalarını gerektirmez. Kişinin bu öncülleri gerekçelere dayanarak kabul etmesini gerektirir ama daha önce gördüğümüz gibi yanlış bir inancın da iyi nedenlere, gerekçelere dayanması mümkündür. Bu nedenle bir argüman, bir kişiyi rasyonel bakımdan ikna edebilir ama kişi argümandaki öncüllerin doğru olduğunu bilmeyebilir. Böyle bir durumda, kişi argüman tarafından rasyonel olarak ikna edilmiştir ama herhangi bir bilgi edinmemiştir. Öte yandan bir argümanın sağlam olduğunu *bilmek*, öncülleri ile aramızdaki epistemolojik ilişkiden daha güçlü bir talepte bulunur. Bir argümanın sağlam olduğunu *bilmek* için öncüllerinin doğru olduğunu bilmemiz şarttır. Bir argümanın sağlam olduğunu bilmek için öncüllere gerekçeli ve doğru bir inancımız olmalı. Oysa rasyonel ikna edicilik için yalnızca gerekçe yeterlidir; inancın doğru olması şart değildir.

İkincisi, yenilgiye uğramamış tümevarımsal açıdan kuvvetli bir argüman söz konusu ise bilinen öncüllerden argümanın sonucuna aktarılan gerekçeler, sonucun bir bilgi olduğunu kanıtlamak için yetersiz kalabilir. Zira argümanın tümevarımsal kuvveti çok zayıf olabilir. Örneğin, bir torbadaki 100 taştan 51'inin siyah olduğunu kesinlikle biliyorsunuz; dolayısıyla elinizde torbadan rastgele çekilen bir sonraki taşın siyah olacağı sonucuna ulaşan, rasyonel açıdan ikna edici, tümevarımsal bakımdan sağlam bir argüman var. Ancak bu argüman, ucu ucuna rasyonel açıdan ikna edicidir. Vardığı sonuç doğru bile olsa sonuca olan inanç, argüman tarafından yeterince gerekçelendirilmemiştir, dolayısıyla varılan sonuç bilgi sayılamaz.

Daha genel olarak, tümevarımsal açıdan kuvvetli olan ama tümdengelimsel açıdan sağlam olmayan bir argümanın sonucuna ilişkin sahip olunan gerekçelendirme derecesi, öncüllere ilişkin gerekçelendirme derecesinden daha düşük olacaktır (sonuç başka bir kaynaktan gerekelendirilmediği sürece).

Son olarak bilginin ne olduğunu ve ne olmadığını gösteren bir örnek verelim. Aşağıdaki senaryo, bilgi iddialarından talep edilen şartların nasıl karşılanabileceğini göstermektedir:

Bir gazeteci olan Rachel Redtop, bir akşam bir otelin lobisindeyken tanınmış bir siyasetçiyi, yanında karşı cinsten biriyle asansörden inerken görür. Rachel, siyasetçinin yanındaki kişinin eşi olmadığını bilmektedir. "Buradan bir haber çıkabilir" diye düşünür. Daha sonra arabasına giderken bir sokak lambasının altına park etmiş bir arabada bir çiftin birbirine sarılarak oturduğunu fark eder. Sezdirmeden yaklaşınca arabadaki çiftin, siyasetçi ile daha önce siyasetçinin yanında gördüğü kişi olduğunu anlar. Siyasetçinin bu kişiyle yasak bir ilişki yaşadığına inanmaya başlar (bu inancı doğrudur). Hatta inancını destekleyen kanıtların yeterince güçlü olduğunu düşündüğünden editörü ile gazetenin hukuk ekibini, ertesini gün bu haberi birinci sayfada yayımlamaya ikna eder.

Burada meşru bilgi iddiaları için gerekli olan üç bileşene sahibiz: siyasetçinin bir ilişki yaşadığına dair doğru bir inanç ile bu inanç için Rachel'in otel lobisinde ve daha sonra park etmiş arabada gördüklerine dayanan rasyonel bir gerekçe. Dolayısıyla l bilgi tanımında belirtilen ölçütlerin tümü karşılanmıştır ve Rachel'in siyasetçi ile söz konusu kişi arasında samimi bir ilişki olduğunu *bildiği* söylenebilir.¹¹

Felsefi Yönler

Bu son kısımda, bu bölümde ele aldığımız ana konularla bağlantılı olarak ortaya çıkan ve burada yer veremeyeceğimiz kadar ayrıntılı ya da ağır felsefi çözümlerler gerektiren birkaç sorudan bahsedeceğiz. Bu, felsefi soruların neden günlük yaşamda her zaman "gereksiz" olmadıklarını anlamamıza yardımcı olabilir: şeyler hakkında eleştirel bir şekilde akıl yürüttüğümüz veya bunun neleri kapsadığını belirlemeye çalıştığımızda bu tür sorular kaçınılmaz bir biçimde ortaya çıkmaktadır. Bu sorunları kısaca özetleyecek ve bazı başka bilgi kaynakları nereceğiz. Tümü **epistemoloji** ve **bilgi kuramı** veya **bilimi** kapsamındadır.¹¹

Temellendiricilik / bağdaşımcılık

Diğer tür inançların aksine, normalde algıya dayalı inançlar için *nedenlere*, yani argümanlara gerek duymadığımızı söylemiştik. Normal algısal inançların oldukları gibi, sırf algı temelli oldukları için gerekçeli olduklarını kabul ederiz. Böyle düşündüğümüz sürece *diğer* inançların da nihayetinde algıya *dayalı* olduklarını düşünmek doğaldır. Örneğin, bilimsel kuramlar sonuçta *gözlemlere*, yani algıya dayalı gibi görünmektedir. Öyleyse algısal olmayan her P inancı için bu inancın ancak onu bir nedenler zinciri ile bir algısal inanç ya da inançlar kümesine bağlayabilirsek gerekçeli –dolayısıyla potansiyel bir bilgi– olacağını söylemek akla yakındır. Algısal inançlar *özgerekçeli* olduğundan, gerekçeyi nedenler zinciri boyunca söz konusu P inancına iletebilir.

Bilginin böyle bir yapıda olduğunu düşünmek sağduyuya uygundur ve **temellendiricilik** olarak bilinir. Ancak –gariptir ki– yine sağduyuya başvuran karşıt bir görüş de bulunmaktadır. Herkesin bildiği gibi algı yüzde 100 güvenilir değildir. Görsel yanılsamalara (trenin dışındaki adam hareket mi ediyor; hayır, tren hareket etmeye başlamış) ve o kadar ilginç olmayan başka algısal hatalara (futbol hakemi oyuncuyu gerçekten ofsaytta gördüğünü zanneder ama yanılmıştır) düşebiliriz. Daha da çarpıcı olanı, *rüyalar* hatta *sanrılar* görürüz; bu durumda gördüklerimiz sahte algılar ya da en azından gerçek algılardan ayırt edilemeyen deneyimler değil midir? Elbette çoğu zaman algılarımız doğrudur; rüya görmediğimizden ya da başka bir şekilde yanılmadığımızdan son derece eminiz. Ancak öyle bile olsa *örtük bir şekilde* koşulların elverişli olduğunu varsaymıyor muyuz? Şöyle bir muhakemede bulunmuyor muyuz: Elverişli koşullar altında gerçekten kedinin paspas üzerinde olduğunu görüyor olsam bu deneyimi yaşardım. Koşullar elverişli. Dolayısıyla gerçekten kedinin paspas üzerinde olduğunu görüyorum. Eğer öyleyse şu soruyu sormamız gerekir: *Bu ufak argümanın temelindeki öncüller hangileridir? Bağdaşımcılık* olarak bilinen temellendiricilik karşıtı görüş, sürekli özgerekçeli algısal inançlardan oluşan bir temelde ısrar edersek o temele asla ulaşamayacağımızı ve hiçbir inancın asla gerekçelendirilemeyeceğini ileri sürer. Bu iddia saçma olduğuna göre, temellendirici zorunluluk yanlış olmalıdır. Onun yerine tüm inançlarımızın birbirini desteklediğini düşünmeliyiz. Her inanç –algısal bir inanç bile olsa– ancak daha önceki inançlarımızdan oluşan ağa *uyduğu* veya bu ağ ile *bağdaştığı* ölçüde gerekçelidir. Algısal inançlar tipik olarak bu testi geçer ama her zaman değil. İllüzyonist, kadını ikiye bölmüş gibi görünür ama bu zaten bildiğimiz diğer şeylerle bağdaşmaz, dolayısıyla buna inanmayız. Öte yandan bağdaşımcılığın da kendine özgü sorunları vardır. En belirgin olanı şudur: Şüphesiz bütün bir inançlar kümesinin çoğunlukla yanlış olması mümkündür (kişi hemen her şey hakkında yanlış içerisindedir!); pe-

ki, başka bir inanç o küme ile bağdaşıyorsa, bu inanç *gerekçelendirilmiş* olur mu? Olmaz gibi görünüyor.

Her iki kuramın da sorunları vardır ama elimizde başka seçenek yok.

İçsel ve dışsal gerekçelendirme

Algısal inançlar tam olarak nasıl gerekçelendirilir? Bir yanıt, algının *güvenilir* olmasıdır. Yani normal koşullar altında, normal, herhangi bir rahatsızlığı olmayan bir insanda algısal bir inanç oluştuğunda, bu inanç neredeyse her zaman doğrudur. Algı, bu bakımdan *doğru-destekçidir*. Bu durumda şöyle bir varsayımında bulunabiliriz: Eğer bir kişi algısal bir inanca sahipse, kişinin bir rahatsızlığı olmadığı ve algısal koşullar da normal olduğu sürece, inancı gerekçelidir; aksi hâide inancı gerekçeli değildir.

Öte yandan şunu merak edebilirsiniz: Herhâlde şartların bu şekilde elverişli *olması* yeterli değildir; kişinin şartların elverişli olduğunu *bilmesi* de gerekmez mi? Yoksa kişi, inancı hangi hakka dayanarak kabul edebilir ki? Bu, başlangıçta makul bir talep gibi görünebilir ama sonra aslında ne kadar çok şey gerektirdiğini fark ederiz. Zira algıyı kullanmayacaksa şartların elverişli olduğunu nereden bileceğiz? Ancak ilk algıyı gerekçelendirmek için başka algılar gerekiyorsa, onları gerekçelendirmek için de daha başkaları şart değil midir? Vesaire; görüldüğü kadarıyla filozofların *kısır gerileme* dediği bir durumla karşı karşıyayız. *Kısırdır* çünkü eğer bir son veremezsek hiçbir algısal inancı gerekçelendiremeyeceğimiz görülmektedir.

Yine her iki görüşün de avantajları ve dezavantajları vardır. İnançları sırf doğru biçimde elde edildikleri için –böyle elde ediklerini bilsek de bilmesek de– gerekçelendirebileceğimizi söyleyen görüş, bariz nedenlerle *dışsalcılık* olarak adlandırılır; kişinin her zaman gerekçelendirme yöntemlerinin farkında olması gerektiğini söyleyen görüş ise *içselciliktir*. İki görüş arasındaki sorun kesinlikle akademik bir meseleden ibaret değildir. Örneğin, 2003'te İngiliz askeri kuvvetleri, Irak'ın, ABD önderliğindeki işgaline, en azından kısmen, Irak'ın sözde kitle imha silahlarını saklaması nedeniyle katıldı. Daha sonra böyle bir silah olmadığı ortaya çıktı. Ancak (o dönemin) İngiliz Başbakanı Tony Blair, işgal sırasında ulaşabildiği kanıtların, Irak'ın bu tür silahlar sakladığına işaret ettiğini söyleyerek bu kararı savundu. Blair'in bu konuda samimi olduğuna inanan birçok kişi yine de tatmin olmadı. Muhtemelen bu eleştirmenler, Blair kararını *içsel* olarak nasıl gerekçelendirmiş olursa olsun, bu kararın *dışsal* bakımdan gerekçesi olmadığını çünkü gerekçelendirme yönteminin aslında güvenilir olmadığını düşünüyordu.

Olasılık ve gerekçelendirme

Bir şeye inanma nedenimiz tümevarımsal kuvvete sahip bir argüman ise gerekçelendirme ile argümanın bizim için sahip olduğu rasyonel ikna edicilik derecesi aynı şey midir? Çoğu durumda böyle düşünmek yerinde olacaktır. Ancak görüldüğü kadarıyla her durumda değil. Birkaç dakika önce elektrikli su ısıtıcısını doldurup açtığınızı varsayalım. Yani ısıtıcıda sıcak su olduğunu biliyorsunuz. Şimdi şu örnekle karşılaştırın: Kız kardeşiniz size bir piyango bileti aldığını söylüyor. Biletinin kazanma ihtimalinin on milyonda bir olduğunu biliyorsunuz. Diyelim ki çekiliş tamamlanmış olsun; bilete bir şey çıkmamış ama ikinizin de bundan haberi yok. Böyle bir durumda doğal olarak kız kardeşinizin biletinin kazanmadığına *inanırsınız*; bu, *doğru* bir inançtır ve doğru olma *ihtimali* de *çok yüksekti*. Peki ama bilete ikramiye çıkmadığını *biliyor* musunuz? Öyle söylemek kulağa yanlış geliyor. Diğer yandan bu inancın doğru olma ihtimali, su ısıtıcısına ilişkin inancınızın doğru olma ihtimalinden çok daha yüksek! Su ısıtıcılarının bozulma oranı, on milyonda birin çok altındadır. Yinelemek gerekirse: Her iki inanç da doğrudur. Isıtıcı inancı, bilgi sayılmaktadır fakat piyango inancı sayılmaz; üstelik *ısıtıcı inancının yanlış olma ihtimalinin çok daha yüksek olmasına rağmen*.

Görünürdeki bu paradoksa farklı biçimlerde yanıt verilebilir. Önce belki piyango biletine bir şey çıkmadığını *bildiğinizi* düşünebilirsiniz. Ancak bu düşünce yanlış gibi. Bir piyango bileti alan herkes tıpatıp aynı durumdadır, ellerinde kazanıp kazanmadıklarına dair tam olarak aynı kanıtlar vardır. Herkes kazanma şansının çok az, on milyonda bir olduğunu bilir. Öyleyse herkes kaybettiğini iddia etmekte aynı derecede haklı olacaktır. Ancak bu kişilerden biri, yani talihli, bu iddiada bulunursa yanlış olmuş olacak. Eğer kaybedenlerin kaybettiklerini bildiklerini söylersek, *bilgi* yalnızca bir *şans* işinden ibaretmiş gibi görünür ki bu da kulağa yanlış geliyor; aynı zamanda piyango bileti almayı da tamamen usdışı bir şey gibi gösteriyor; eğer kazanamayacağınızı *biliyorsanız* neden piyango bileti alasınız ki?

Bir başka yanıt ise neyin gerekçe sayılacağına ilişkin standartların *-gerekçelendirme ölçütlerinin-* konuya göre değiştiğini varsaymak. Yani bazı durumlarda haklı olma ihtimalimizin diğerlerine kıyasla daha yüksek olması lazım. Ya da belki olasılık *hiçbir zaman* yeterli bir gerekçe olarak görülmemeli. Belki de belirli bir önermeyi kabul etmemizin tek nedeni, o önermenin doğru olma olasılığı ise önerme gerçekte doğru bile olsa ona inanmamızın bir gerekçesi olamaz. Ancak bu da *rasyonel beklenti derecesi* olarak açıkladığımız olasılık kavramına aykırı gibi görünüyor; olasılık bir şeye inanmanın ne derecede makul olduğunun ölçümünden ibarettir. Bir başka seçenek, yalnızca *kesin* –yüzde 100 olası– olan şeyleri *bilebileceğimizi* varsaymaktır. Bu seçe-

nekteki sorun, bizi hızla *felsefi şüpheciliğe*, aslında hiçbir şeyin bilinemeyeceğini veya çok az şeyin bilinebileceğini söyleyen görüşe götürmesidir. Şüphecilikle sonuçlanmayan tutarlı bir bilgi kuramı oluşturmak felsefinin tanımlayıcı uğraşlarından biridir.

Bölüm Özeti

Eleştirel düşünürlerin **doğrunun göreliliği değil nesnel olduğunu** kavraması çok önemlidir. Aksi hâlde eleştirel düşünürün bir konunun aslını öğrenme amacıyla argümanları çözümleme ve değerlendirme hedefi büyük zarar görecektir. Dolaysız birer iddia gibi görünen bazı cümleler aslında öznel tercih ve zevklerin örtük göreliliğidir: Bunlar, **örtük konuşmacı-görelidir**. Böyle durumlarda olgulara ilişkin gerçek anlaşmazlıklar olması mümkün değildir; oysa konuşmacı-göreliliği olmayan bir önerme ileri sürüldüğünde gerçek bir anlaşmazlık ortaya çıkabilir çünkü bir doğru söz konusudur. Bunu reddetmek, tüm doğruların göreliliği olduğu efsanesini kabul etmek, anlamlandıramayacağımız bir şeyi kabul etmek demektir. **Ahlaki inançlar** veya **değere** ilişkin inançlar söz konusu olduğunda görecilik kolaylıkla çürütülemez ama (1) bu alanda doğrunun mevcut olduğunu reddetmenin sonuçları son derece tehlikelidir ve (2) görecilik rasyonel ikna kapısını tamamen kapatmaz çünkü göreciden de tutarlılık talep edebiliriz. Eğer belirli bir önermeye ilişkin tutumumuz onu ele almamak veya ele almayı reddetmek değilse, geriye kalan üç **tutumdan** hangisini benimseyeceğimiz elimizdeki kanıtlara bağlıdır. Bir önermeyi kabul etmeyi veya reddetmeyi gerekçelendirebilmek için o önermenin doğruluğu veya yanlışlığı hakkında yeterli kanıtlara ihtiyacımız vardır. Eğer böyle kanıtlar mevcut değilse, yargıda bulunmayı ertelememiz gerekir. Gerekçelere dayanarak yanlış bir inanç benimsemek pekâlâ mümkündür. Elimizdeki kanıtlar, daha sonra yanlış olduğu anlaşılan bir önermeyi kabul etmeyi bizim için rasyonel bir hâl getirmiş olabilir. Bazı gerekçelendirme biçimleri, argümanlara veya muhakemeye yer vermez. En bariz örnek **algıdır**. Bir önermeye dair doğru bir inanca sahip olmak önermenin bilinmesi açısından gereklidir ama tek başına önermeyi **bilmek** sayılmaz. Geleneksel olarak filozoflar bilginin, doğru bir inanca, **doğru bir yoldan** –yani yeterli kanıtlarla desteklenen iyi bir muhakeme aracılığıyla– ulaşmayı gerektirdiği sonucuna varmıştır. Bu, **üçlü tanım** olarak bilinen bir bilgi tanımının oluşturulmasına neden olmuştur. Bu tanım uyarınca, *P'yi bilmek, gerekçeli, doğru bir P inancına sahip olmak demektir*. Bilgi, rasyonel açıdan ikna edici bir argüman sahibi olmaktan daha güçlü bir şart gerektirir. Kişinin bir önermeyi savunan rasyonel açıdan ikna edici bir argümanı olabilir ama eğer argümanın rasyonel ikna ediciliği yeterince yüksek değilse, kişinin önermeyi bildiğini söyleyemeyiz.

Alıştırırmalar

- 1 Belirtisel cümlelerle örtük konuşmacı görelı cümleler arasındaki farkı açıklayan bir paragraf yazın. Her ikisi için kendi örneklerinizi verin.
- 2 Aşağıdaki cümleler belirtisel midir, örtük konuşmacı görelı midir yoksa ikisi de değil midir? Belirtin. Eğer cümle örtük konuşmacı görelı ise cümleyi ile-ri süren kişinin tercihleri bakımından da örtük görelı olup olmadığını belir-tin. Yanıtlarınızı açıklayın. Bazı örneklerde doğru yanıt ilişkin makul an-laşmazlıklara düşebilirsiniz. Bu nedenle nasıl bir yanıt vermeniz gerektiğın-den emin değilseniz endişelenmeyin; önemli olan verdiğiniz yanıtı açıklama-ya çalışmaktır.

- a İngiltere'deki tüm karayollarında azami hız sınırı saatte 110 kilometredir.
- b Chicago yakındadır.
- c Andy Murray, 2013 Amerika Açık Tenis Şampiyonası kazanmamıştır.
- d Orada yağmur yağıyor.
- e Ötenazi ahlaki açıdan kabul edilebilir.
- f Güney İtalya'nın iklimi çok sıcak.
- g Sakatat yahnisi çok lezzetli.
- h Ronald Reagan büyük bir başkandı.
- i Canım yanıyor.
- j İçkili araç kullanmanın cezası hapis olmalı.
- k Hükümet, akaryakıt vergilerinde indirim yapmalı.
- l İngiliz çayının tadı, Alman çayından daha güzel.
- m İngiliz çayını, Alman çayından daha çok seviyorum.
- n Mariah Carey, Rihanna'dan daha fazla albüm sattı.
- o Mariah Carey, Rihanna'dan daha iyi bir şarkıcı.
- p Eğer daha çok meyve ve sebze yersen daha sağlıklı olursun.
- q Yarın kar yağacak.
- r 1812 Uvertürünü, Çaykovski bestelemiştir.
- s Hepimiz sarı bir denizaltıda yaşıyoruz.
- t Acıttı!
- u Fransa ile Büyük Britanya, İkinci Dünya Savaşı'nda müttefikti.
- v 10, 100'ün kareköküdür.
- w Tüm pop/rock müziği korkunç bir gürültüden ve zeki insanlar için bir za-man kaybından ibarettir.
- x Tüm üçgenlerde toplamaları 180 derece olan üç açı vardır.

y Kan sudan yoğundur.

z Buradaki şuradakinden daha iyi.

- 3 Kitabın ilgili kısmına bakmadan üçlü bilgi tanımını yazın. Sonra kendi örneklerinizi kullanarak doğru bir P inancının, P'yi bilmek için neden yeterli olmadığını açıklayın.
- 4 Aslında yanlış olan bir önermeye inanmak için bir gerekçeniz olduğunu varsayın. Bu önermeye ulaşan sizin için rasyonel açıdan ikna edici bir argüman olabilir mi? Önerme aslında yanlış değil de doğru olsaydı, bu durum değişir miydi? Kendi örneklerinizi kullanarak yanıtınızı açıklayın.
- 5 Bazen tanıklığın –insanların size söyledikleri şeylerin– algı gibi olduğu çünkü normalde kişinin önermeyi bir argüman olmadan kabul etmek için gerekçesi olduğu iddia edilir. Alternatif görüş, bir şeyi tanıklık temelinde kabul ederken kişinin örtük bir muhakemede bulunduğu, bir argümana dayandığını söyler. Bu argüman ne olabilir?
- 6 Bilimsel bir kuram örneği verin ve bunun neden bir örnek sayılabileceğini açıklayın. Bu örnek bir “kuram” olarak nitelendirilebilecek olan ama bilimsel bir kuram olmayan bir başka örneği karşılaştırın.

Notlar

- 1 Elbette “ortalama erkek” diye bir şey yoktur; Tom, Dick, Harry ve diğerlerinin yanı sıra bir de Ortalama Erkek diye bir adam söz konusu değildir. John’un ortalama erkekten uzun boylu olduğunu söylemek, tüm erkeklerin boylarının ortalamasını alırsanız, John’un boyunun bu rakamın üzerinde olacağını söylemek demektir.
- 2 Ancak ufak bir sorun söz konusudur: bu tür bildirimler, bir şeyin çoğu kişi tarafından tercih edildiği veya sevildiği anlamına da gelebilir. Örneğin, “ekşimiş sütün tadı kötüdür” diyen birinin bunu kastettiğini düşünmek akla yakın olacaktır. Bu bildirimler yine de örtük görelidir çünkü doğrulukları hâlâ kişilerin tercihlerine yapılan örtük bir atfa bağlıdır. Böyle bir durumda bildirim, bir kişinin tercihleri hakkında bir önerme değil, kişilerin tercihleri hakkında bir genellemedir.
- 3 Biraz düşünürseniz, bu iddianın tam olarak ne anlama geldiğini çözmenin zor olduğunu göreceksiniz. Doğrunun kışiden kişiye değiştiğini söylüyor gibi, ama tuhaf bir şekilde öyle olmasının tek yolu, bu bildirimin reddettiği biçimde doğru olması – dolayısıyla doğrunun göreliliği fikrinin çelişkili olduğu anlaşıyor.
- 4 Ahlaki güreciliğe yönelik bu itiraz, yalnızca ahlaki konuların bir kişisel veya kültürel tercih meselesinden ibaret olduğunu ve dolayısıyla gerçek anlaşmazlıklara yer olmadığını savunan son derece saf bir tür güreciliği hedeflemektedir. Ahlaki güreciliğin çok daha karmaşık versiyonları da vardır. Amacımız, bu tür kuramlara itiraz etmek değildir.
- 5 Ahlaki gürecilik hakkında mükemmel bir eleştirel çözümleme ile bir tür ahlaki nesnelelik lehinde ikna edici bir savunma için bkz. Louis Pojman, “Ethical relativism versus ethical objectivism,” Introduction to Philosophy: Classical and Contemporary Readings (4. baskı; New York: Oxford University Press, 2007). Son derece anlaşılır bu makale, başlangıç düzeyindeki felsefe öğrencilerine yöneliktir.
- 6 Burada anlatılanlar, Bilim Felsefesine ilişkin çeşitli sorunlara bir girişten ibarettir; bkz. Alex Rosenberg, Philosophy of Science: A Contemporary Introduction (3. Baskı; Routledge, 2012).
- 7 Bu, bir inancın yalnızca onu destekleyen rasyonel bakımdan ikna edici bir argümanınız varsa gerekçeli olacağı anlamına gelmez. Birçok kuramcıya göre bazı inançlar, özellikle de algıda ortaya çıkan inançlar gerekçelidir ama

“çıkarımsal” olarak –yani argümanlara veya muhakemeye dayanan bir şekilde– değil. Diğer kuramcılar ise bunu reddederek algısal inançların gerekçesinin de altta yatan öncüllere veya varsayımlara bağlı olduğunu savunmaktadır. Bu konu bilgi kuramındaki (epistemoloji) henüz yanıtlanmamış temel sorulardan biri olduğu için burada herhangi bir görüşü savunmaktan kaçındık. Bu bölümün son kısmına bakın. Ayrıntılı bir inceleme için bkz. Robert Audi, *Epistemology: A Contemporary Introduction to the Theory of Knowledge* (3. baskı; Routledge, 2011).

- 8 Elbette insanların gerçekten kendilerini kandırdıkları durumlar da vardır. Klasik bir örnek, kilo aldığını bilmesine rağmen (giysileri çok daralmıştır) tartısının doğru çalıştığına inanmayı reddeden kişidir.
- 9 Epistemolojide buna, “kapalılık ilkesi” adı verilir. Yadsınamaz gibi görünebilir ama bu konulardaki daha ileri düzeydeki felsefi tartışmalarda bu ilke de sorgulanmaktadır.
- 10 Edmund Gettier ünlü bir makalesinde, gerekçeli doğru inanç gibi görünen ama bilgi olmayan örnekler betimleyerek bilginin gerekçeli doğru inanç olduğu yönündeki sezgisel kurama gölge düşürmüştü. Bu konuda daha fazlasını öğrenmek için bkz. Robert Audi, *Epistemology: A Contemporary Introduction* (3. Baskı; Routledge, 2011). Gettier’in orijinal makalesi ile sorunu çözmeye yönelik kayda değer girişimler Michael Huemer’in, *Epistemology: Contemporary Readings* (Routledge, 2002) adlı eserinde yeniden basılmıştır.
- 11 Epistemolojideki bu ve diğer sorunlar hakkında daha fazla bilgi için bkz. Audi, *Epistemology: A Contemporary Introduction* (age) ve Huemer, *Epistemology: Contemporary Readings* (age).

Sözlük

Açıklama Bir dinleyiciyi bir önermenin doğru olduğuna ikna etmek istediğimizde o önermeye ulaşan bir argüman sunarız. Buna karşılık bir şeyi açıkladığımız zaman dinleyicinin açıklanan önermenin doğruluğunu zaten kabul ettiğini bilir veya varsayarız. Amacımız, o önermeye inanmak için nedenler vermek değil, önermede bahsedilen olayın sebeplerini belirtmektir. Argümanların da açıklamaların da "neden" sorularına yanıt verdiği söylenebilir ama aralarında kritik bir fark vardır: açıklamalarda soru, "bu neden böyle?" veya "bu neden gerçekleşti?" iken argümanlarda soru, "buna neden inanmalıyım?"dır. Kafa karıştırabilecek olan husus şudur: bir açıklamanın doğru açıklama olduğunu –örneğin, olayın gerçek sebebini belirttiğini– kanıtlamak için sık sık açıklamaya neden inandırması gerektiğini göstermek, başka bir deyişle bir argüman sunmak zorunda kalırız. Yani bazen bir açıklama için argüman sunmamız gerekebilir.

Aldatıcı muhakeme Bir iddiayı kabul etmeye/reddetmeye yönelik nedenler verirmiş gibi görünen ama aslında böyle bir neden sunmayan ikna girişimleri aldatıcı muhakeme örnekleridir. Safsatalar ve hatalı argüman teknikleri aldatıcı muhakeme türleridir.

Ara sonuç Bir genişletilmiş argümanda ara sonuç, bir öncüller kümesinden çıkartılan ve aynı argümanda bir diğer çıkarımın öncülü olarak kullanılan bir sonuçtur.

Argüman ağacı Bir argümanın yapısının grafik ile gösterimi. Bkz. s 90-94.

Argüman Argüman sahibi tarafından bir sonucu desteklemek amacıyla ileri sürülen bir veya daha fazla sayıda öncülden oluşan bir önermeler sistemi. Argümanları değerlendirirken geçerli veya tümevarımsal açıdan kuvvetli olduklarını ya da her ikisi de olmadıklarını söyleyebiliriz ama doğru veya yanlış olduklarını söyleyemeyiz.

Argüman yorumu Aşağıdaki hususları ele alarak bir yeniden oluşturulmuş argümanı inceleyen kısa bir yazı: (i) argümanın nasıl ve neden bu şekilde yeniden oluşturulduğu; (ii) argümanın geçerliliği veya tümevarımsal kuvvet derecesi; (iii) öncüllerin doğruluk değerleri; (iv) üçüncü şıkta incelenmediyse, argümanın ilgili dinleyiciler için rasyonel ikna edicilik derecesi.

Artı bileşen Bkz. ön bileşen ve koşullu önerme.

Bağlam Bir argümanın bağlamı, argüman sahibinin o argümanı ileri sürdüğü sırada söz konusu olan şartlar kümesidir. Bağlam önemlidir çünkü bir argümanı yeniden oluşturmak için (bkz. yeniden oluşturulmuş argüman) çoğunlukla argüman sahibi tarafından yalnızca örtük bir şekilde varsayılan öncülleri tamamlamamız gerekir. Argüman sahibinin neleri varsaymış olabileceğini belirlemek için genellikle argümanın hangi şartlar altında ileri sürüldüğünü bilmemiz şarttır. Ayrıca kullanılan belirtisel (bağlam-görelî) ifadelerin anlamını bilmek için de bağlamı bilmek zorunludur.

Bağlayıcı öncüller Bunlar, argümanın sonucunu çıkarmak için gerekli olan ve genellikle argüman sahibi tarafından örtük bir şekilde varsayılan koşullu önermeler veya genellemelerdir. Örneğin, eğer argüman "Mary bir doktordur, dolayısıyla Mary üniversite mezunudur" ise uygun bir bağlayıcı öncül, "Tüm doktorlar üniversite mezunudur" önermesidir.

Beklenen değer Belirli bir eylemin beklenen değeri, olası sonuçların değerlerine ve olasılıklarına bağlıdır. Özellikle; eğer o1, o2, ... vs. bir eylemin olası sonuçları, V(o) belirli bir sonucun değeri ve P(o) da belirli bir sonucun olasılığı ise eylemin beklenen değeri şöyle hesaplanır:

$$[P(o1) \times V(o1)] + [P(o2) \times V(o2)] + \dots [P(on) \times V(on)]$$

Her sonucun değerine bir rakam verilmelidir ama rakamların amacı yalnızca olası sonuçların orantılı değerlerini göstermekten ibarettir. Örneğin, eğer bir sonucun diğerinden iki kat daha iyi olduğu yargısına ulaşırsa, ilkinin atanan rakam ikinciye atanan rakamın iki katı olduğu sürece bu iki sonuca istediğimiz rakamları atayabiliriz. Beklenen değer fayda/maliyet analizindeki temel kavramdır. Amaç, belirli bir olası eylemler dağılımı için kişinin en yüksek beklenen değere sahip eylemde bulunmasını sağlamaktır.

Belirsizlik Bir ifade (i) kaplamının sınırları belirsiz ise (örneğin, "kel", "uzun") veya (ii) belirli bir bağlamda ifade ile ne kastedildiği net değilse belirsizdir. İlk durumda terimin anlamı net olabilir ama kaplam "pusludur" çünkü tek bir boyutta sıralanmış şeylerin (örneğin, kellik derecesi) artık terimin ifade ettiği niteliği taşımadığı belirli bir noktaya yoktur. İkinci durumda, "siyasi" gibi bir terimin bazı kullanımları belirsizdir; belirli bir bağlamda bir şeyin "siyasi" olduğunu söylerken tam olarak ne kastedildiği net olmayabilir. Bu nedenle "siyasi" gibi bir sözcük her iki anlamda da belirsiz olabilir (anlamı belirsiz olduğu için ve kaplamı belirsiz olduğu için).

Betimleyici iddia Betimleyici iddialar tipik olarak olguları ifade eden önermelerdir; buna karşılık kuralcı iddialar değerler, kurallar, normlar veya erdemler ifade eden önermelerdir, tipik olarak "olmalı", olması gerekir", "doğrudur" gibi sözcükler içerir. Bu kitabın amaçları doğrultusunda ikisi arasında bir fark yoktur; her ikisi de doğru ve yanlış olabilir ve dolayısıyla argümanların öncülleri ve sonuçları olarak görev yapabilir.

Bilgi Bkz. üçlü bilgi tanımı.

Bulanıklık Bir cümle ya da sözcüğün belirli bir bağlamda birden fazla biçimde yorumlanması mümkünse, o cümle ya da sözcük o bağlamda bulanıktır. Ayrıca bkz.: sözlüksel bulanıklık, sözdizimsel bulanıklık, belirsizlik ile karşılaştırın.

Çıkarım Bir çıkarım, muhakemede bir veya daha fazla öncülden sonuca ulaşan adımdır. Tüm argümanlar en azından bir çıkarım içerir. Çıkarımlar doğru/yanlış olarak değil, geçerli/geçersiz ve tümevarımsal bakımdan kuvvetli/kuvvetsiz olarak değerlendirilir.

Çıkarım çubuğu Çıkarım çubuğu yeniden oluşturulmuş bir argümanda bir öncül ile sonuç arasında çizilen ve altında ifade edilen önermenin üstündeki bir veya daha fazla önermeden çıkartıldığını gösteren bir çizgidir. "Dolayısıyla" diye okunabilir. Yeniden oluşturulan her argümanda en azından bir çıkarım çubuğu vardır.

Doğru Bir önermenin doğru olduğunu söylemek, durumun önermede belirtildiği gibi olduğunu söylemektir. Örneğin, karın beyaz olduğu doğrudur demek, karın önermede belirtildiği gibi, yani beyaz olduğunu söylemektir. Bir başka şekilde ifade etmek gerekirse: Karın beyaz olduğu doğrudur demek, karın beyaz olduğunu söylemekle eşdeğerdir. Bir bildirim, konuşmacı görece değilse ifade ettiği önerme bir kişi için doğru, bir başkası için yanlış olamaz.

Doğruluk değeri Bazen bir önermenin doğruluk değerinden bahsetmek daha kolaydır (örneğin, bkz. konuşmacı göreliliği): "kar beyazdır" gibi doğru bir önermenin doğruluk değeri doğru, "kar yeşildir" gibi yanlış bir önermenin doğruluk değeri yanlıştır.

Geçerlilik Bkz. tümdengelimsel geçerlilik.

Geçersiz "Tümevarımsal açıdan geçerli değil" ile eş anlamlı. Bir argüman geçersiz ama tümevarımsal açıdan kuvvetli veya ne geçerli ne de tümevarımsal açıdan kuvvetli olabilir.

Genelleme Bir genelleme, bir şeyler sınıfına ilişkin, belirtik veya örtük bir şekilde "tüm", "her", "hiçbir", "bazı", "çoğu", "on iki", "en az on iki" gibi niceleyiciler içeren bir önermedir. Örneğin, "Şu köpek siyahtır" bir genelleme değilken, "şu köpek" yerine "her köpek", "bazı köpekler" veya "en az bir köpek" vs. demek bir genelleme oluşturur. Bazen eylemin ve bir sıfat değil de bir isim içermesi halinde yüklem çöğül yapılması gerekebilir.

Genişletilmiş argüman Bir önermeyi savunan genişletilmiş bir argüman, birden fazla çıkarım içeren bir argümandır: bir sonuç, bir başka argümanın öncülü olarak kullanılır, bu argümanın sonucu da başka bir argümanın öncülü olarak kullanılabilir vs. Genişletilmiş bir argümanda takip eden çıkarımların öncülleri olarak kullanılan sonuçlara ara sonuç denir.

Gerekçelendirme Kişinin bir önermeye inanmaya ilişkin rasyonel gerekçelendirme derecesi, kişinin o önermenin doğru olduğunu düşünmeye ne derecede hakkı olduğudur. Birçok durumda bu husus kişinin elinde öyle düşünmek için iyi nedenler –rasyonel bakımdan ikna edici argümanlar– olup olmadığına bağlıdır. Diğer durumlarda ise –özellikle de algıyla edinilen inançlar söz konusu olduğunda– kişinin başka bir neden vermeksizin gerekçe sahibi olduğu kabul edilebilir. Rasyonel gerekçelendirme edimsel gerekçelendirmeden farklıdır. Edimsel gerekçelendirmeye göre, bir şeye inanmanın arzu edilir sonuçları varsa kişi o şeye inanma gerekçesine sahiptir. Rasyonel gerekçelendirme ve edimsel gerekçelendirme her zaman örtüşmez.

Gerekli ve yeterli koşullar Bir tür X şeyi ya da olgusunun bir örneği sayılmak için gerekli koşullar, bir şeyin X sayılabilmesi için karşılamak zorunda olduğu koşullardır. Bir tür X şeyi ya da olgusunun bir örneği sayılmak için yeterli koşullar, karşılanmaları söz konusu şeyin X sayılmasına yeten koşullardır.

Güçlü genelleme Güçlü bir genelleme “tümü”, “hepsi”, “her biri” veya “hiçbiri” gibi bir niceleyici kullanılarak doğru bir şekilde aktarılan bir genellemedir. Zayıf genellemelerin aksine bu tür genellemeler yalnızca hiçbir karşı örnek yoksa doğrudur.

Güvenilirlik Bir kişinin bir şey söylemesinin o şeyi doğru kabul etmek için ne ölçüde bir neden oluşturduğu. Eleştirel akıl yürütme argümanı sunan kişiye değil de argümanın kendisine odaklanmamızı gerektirse de bir kişinin karakteri ve davranışları güvenilirliği açısından kesinlikle önemlidir.

Hatalı argüman teknikleri Safsata sınıflandırmasına girmeyen ama yine safsatalar gibi argüman bağlamında dinleyicinin kandırılmasına neden olan yaygın argümantasyon bozuklukları.

İyi nedenler Birinin bir önermeye inanmak için iyi nedenleri olması demek, o kişinin elinde ilgili önerme lehinde, kendisi için rasyonel bakımdan ikna edici bir argüman olması demektir.

İyi niyet ilkesi Bu ilkeye göre, eğer amacımız belirli bir konuya ilişkin doğruyu keşfetmekse, argümanları ilgili dinleyici grubu (bu grup normalde kendimizi de kapsar) için azami rasyonel ikna edicilik derecesine sahip olacak şekilde yeniden oluşturmalıyız.

Kaplam “kedi” veya “kırmızı araba” gibi genel bir terimin kapsamı, o terimin gösterdiği şeyler kümesi veya grubudur.

Kapsam Bir genellemenin –örneğin, “Tüm X’ler Y’dir biçimindeki bir genellemenin– kapsamı, X sınıfının büyüklüğünü incelemenin bir yoludur. Örneğin, “Tüm köpekler dost canlısıdır” genellemesinin kapsamı, “Tüm tazılar dost canlısıdır” genellemesinin kapsamından daha geniştir. Bkz. önem.

Kapsayıcı genelleme Bir argümanın öncüllerinden birinin, “Eğer Mary bir doktora Mary üniversite mezunudur” biçiminde koşullu bir önerme olduğu durumlarda bu öncül, örneği olduğu bir genellemeye dayanarak örtük bir biçimde çıkarılır; bu örnekte “Tüm doktorlar üniversite mezunudur” genellemesi gibi. Eğer genellemeyi “Herhangi bir kişi için eğer o kişi bir doktor ise o kişi üniversite mezunudur” biçiminde ifade ederek bu ilişki daha da belirginleşecektir.

Karşı örnek (i) Bir genellemenin karşı örneği, genellemenin örneklerinden birinin değillesi olan bir bildirim, genelleme olmayan bir bildirimdir. Örneğin, “Darcey Bussell uzun boylu iyi bir balerindir” önermesi, “Hiçbir iyi balerin uzun boylu değildir” genellemesinin karşı örneğidir. (ii) Bir argümanın karşı örneği, bu argümanla aynı biçim veya kalıbı taşıyan ama açıkça geçersiz veya tümevarımsal bakımdan kuvvetsiz olan bir argümandır. İlk argümanın geçersiz veya tümevarımsal açıdan kuvvetsiz olduğunu göstermek için kullanılır.

Karşı örnek ile çürütme Bu, argümanları eleştirmeye yönelik yöntemlerden biridir. Kişi, eleştirmek istediği argüman ile aynı biçime veya stratejiye sahip ama açıkça geçersiz, tümevarımsal açıdan kuvvetsiz ya da safsatalı bir argüman hazırlar. Böylece eleştirilmek istenen argümanın stratejisinin veya biçiminin de aynı şekilde kusurlu olduğu gösterilir.

Konuşmacı görelilik Eğer bir bildirim, kim tarafından dile getirildiğine bağlı olarak farklı önermeler ifade ediyorsa o bildirim konuşmacı görelidir. Örneğin, John, “Ben solakım” dediğinde John’un solak olduğu, Mary, “Ben solakım” dediğindeyse, Mary’nin solak olduğu ifade edilmektedir. Öyleyse bu iki önermenin doğruluk değerleri farklı olabilir.

Koşullu olasılık Bir P önermesinin A kanıtı (öncüller kümesi) uyarınca koşullu olasılığı, A’nın geçerli olması (A’daki tüm öncüllerin doğru olması) halinde P’nin doğru olma olasılığıdır. Koşullu olasılıklar değerlendirilirken A’da yer almayan ama P’nin doğruluk değeri açısından önemli olabilecek tüm kanıtlar göz ardı edilir.

Koşullu önerme Bir koşullu önerme ön bileşen ve art bileşen adı verilen iki önermeyi birbirine bağlayan tek bir önermedir. Olağan işlevi, ön bileşen doğru ise art bileşenin de doğru olacağını ileri sürmektir. Tipik olarak "eğer-ise" aracılığıyla ifade edilir. Argümanların aksine koşullu önermeler doğru veya yanlış olarak değerlendirilebilir.

Kuralcı iddia Bkz. betimleyici iddia.

Mantık Argümanları, özellikle de tündengimsel geçerlilik ile tümevarımsal kuvveti ele alan sistematik bilim.

Mantıksal değerlendirme Mantıksal değerlendirme, bir argümanın geçerli mi yoksa geçersiz mi olduğunun belirlendiği ve geçersiz argümanların tümevarımsal kuvvet derecelerinin saptandığı argüman değerlendirme aşamasıdır. Tümevarımsal çıkarımların söz konusu olduğu haller haricinde, olgusal değerlendirmeden kesin bir biçimde ayırt edilmelidir.

Nedensel genelleme Bir tür şeyin başka bir tür şeye sebep olduğunu söyleyen bir genelleme. Eğer ilk türden bir şeyin varlığı, ikinci türden şeylerin ihtimalini artırıyorsa, böyle bir genelleme diğer olası sebepler mevcut olmasa bile doğrudur.

Niceleyiciler genellemeleri belirttik bir şekilde dile getirirken kullanılan "tüm", "bazı", "her", "birçok", "on iki", "az bir kısım" veya "hiçbir" gibi ifadelerdir. Sıklıkla hem güçlü hem de zayıf genellemelerde örtük bırakılır.

Olasılık Bir önermenin olasılığı, o önermenin doğru olmasının ne derecede muhtemel olduğudur. Bu derece 0 ile 1 arasında bir kesir ya da bir ondalık sayıyla gösterilir. Bunu açıklamanın oran ve sıklık gibi farklı yolları vardır. Ancak bu kitapta bir önermenin doğru olmasının ne derece muhtemel olduğu, önermenin doğru olmasını beklemenin ne derecede tamamen rasyonel olacağı biçiminde tanımlanmıştır. Bu nokta kişinin elindeki kanıtlara bağlı olduğuna göre, kilit kavram koşullu olasılıktır; yani şu veya bu kanıtlar kapsamında bir önermenin doğru olmasını beklemenin ne ölçüde rasyondur.

Olgusal değerlendirme Argüman değerlendirme sürecinde, argümanın öncüllerinin doğru olup olmadığını belirlediğimiz aşama. Eğer argüman geçerli veya tümevarımsal bakımdan kuvvetliyse, argüman ancak ve ancak tüm öncüllerinin doğru olması halinde sağlamdır.

Ön bileşen Bir koşullu önerme, ön bileşen ile art bileşen adı verilen iki önerme arasında bir ilişki öne sürer. Doğru bir koşullu önermenin ön bileşeni, doğru olduğunda art bileşeni de doğru olmalıdır. Dolayısıyla "John kazanırsa Mary ağlayacak" önermesinin ön bileşeni "John kazanırsa"dır; hem bu koşullu önermenin hem de ön bileşeninin doğru olduğunu kabul eden biri, Mary'nin ağlayacağını da kabul etmelidir.

Öncül Bir argümanın öncülü, argümanın sonucunu çıkarmak için bir neden olarak ileri sürülür.

Öncül göstergeleri Bunlar sıklıkla bir argümandaki öncülleri göstermek için kullanılan "zira", "çünkü", "ve", "nedeniyle" gibi ifadelerdir. Ancak sonuç göstergelerinde olduğu gibi bazen bu tür sözcükler nedensel bir ilişki göstermek gibi başka amaçlara da hizmet edebilir.

Önem Amaç ilgili sonucun lehinde veya aleyhinde nedenler keşfetmek olduğunda, bir öncülün yanlışlığı az ya da çok önem taşıyabilir. Bazen yanlış bir öncül, argümanın geçerliliğine veya tümevarımsal kuvvet derecesine zarar vermeden argümandan çıkartılabilir; bu şekilde elde edilen argüman sağlam olabilir. Başka zamanlarda ise yine geçerliliğe veya tümevarımsal kuvvete zarar vermeden, yanlış öncül yerine doğru bir öncül koyulabilir. Örneğin, bir genellenenin kapsamı daraltılabilir.

Önerme Bir önerme, bir bildirme cümlesinin belirli bir kullanımı (yazılması veya söylenmesi) sırasında ifade edilen olgusal içeriktir. Özellikle de ifade edilen şeyi doğru veya yanlış olduğu söylenebilecek kısmıdır. Farklı cümleler aynı önermeyi dile getirebilir. Örneğin, "Antony Kleopatra'yı öptü" ile "Kleopatra, Antony tarafından öpüldü" aynı önermeyi ifade eder. Farklı önemler de aynı cümle ile ifade edilebilir. Örneğin, Antony ile Kleopatra da "Acıktım" cümlesini dile getirdiklerinde, ifade ettikleri önermeler farklıdır çünkü farklı kişilerden bahsetmektedirler. Bir cümlemin önerme içeriği retorik veya duygusal içeriğinden farklıdır.

Örnek Bir genellenenin örneği, genelleme tarafından bir birey hakkında doğrudan doğruya ima edilen önermedir. Bu normalde, bir koşullu önerme olacaktır. Örneğin, "Eğer Sokrates bir filozof ise bilgedir" önermesi, "Tüm filozoflar bilgedir" genellemesinin bir örneğidir. Güçlü bir genellemeden o genellemeyle karşılık gelen örneğe ulaşan çıkarım her zaman tündengimsel açıdan geçerlidir; zayıf bir genellemeden bir örneğe ulaşan çıkarım ise tümevarımsal açıdan kuvvetlidir.

Örneklem Bir tümevarımsal çıkarım ancak ve ancak çıkarımın öncülünde belirtilen örneklem, çıkarımın sonucunda belirtilen popülasyon için temsil edici ise tümevarımsal açıdan kuvvetlidir. Örneklem belirlı bir özelliğe sahip olduğu bilenen oranının n olduğu varsayalım. Ancak örneklemdeki bu orana tüm popülasyonu aynı derecede etkilemeyen bir şeyin sebep olmadığından eminsek popülasyonda da bu özelliği taşıyan oranın n olduğuna karar verebiliriz.

Örtük Argüman sahibi tarafından varsayılan ama dile getirilmeyen bir öncül, argümanda örtük bir biçimde yer alır. Sonuçlar da örtük olabilir ancak buna daha ender rastlanır. Sıklıkla argüman sahibinin psikolojik açıdan belirlı bir öncülü gerçekten varsayıp saymadığı önemli değildir. Genel olarak, örtük önermeler argüman sahibi tarafından dile getirilmeyen ama iyi niyet ilkesi uyarınca yeniden oluşturulan argümana dahil edilecek önermelerdir.

Örtük görelilik İfade ettiği olgu türü, bildirimde belirttik olarak bahsedilmeyen bir şeyle bir ilişki içeren bildirimler örtük görelidir. Örneğin, "John uzundur" örtük görelidir çünkü aslında "John ortalama bir erkekten uzundur" (eğer John bir erkeğe) anlamına gelmektedir. Olgu ile ortalama erkek arasındaki ilişki orijinal bildirimde belirttik değildir.

Örtük konuşmacı göreliliği Örtük konuşmacı göreliliğine sahip bir bildirim, örtük görelı bir bildirimdir ancak ilişkinin örtük terimi bildirimde bulunan kişidir. Dolayısıyla bildirim konuşmacı görelidir ama örtük bir şekilde. Örneğin, "Çikolatalı dondurma çilekli dondurmadan daha güzeldir", örtük konuşmacı görelidir çünkü aslında "Çikolatalı dondurma benim için çilekli dondurmadan daha güzeldir" anlamına gelir. (Buradaki örtük terimin "ben" değil "çoğu insan" gibi bir şey olması gerektiğini söyleyenler olabilir.)

Rasyonel ikna edicilik Bu, kişinin bir sonucu kabul etmek için "iyi bir nedene" sahip olmasını nitelemekte kullanığımız kavramdır. Bir argüman, bir kişi için ancak ve ancak şu hallerde rasyonel bakımdan ikna edicidir: (i) kişi argümanın öncüllerini kabul ediyorsa ve bunun için gerekçeleri varsa; (ii) argüman ya tümdengelsel açıdan geçerli veya tümevarımsal açıdan kuvvetliyse ve (iii) tümevarımsal açıdan kuvvetli argümanlarda, eğer argüman o kişi için yenilgiye uğramamışsa.

Retorik Birini bir şeye inanmaya, bir şeyi arzu etmeye veya bir şeyi yapmaya ikna etmeye yönelik, söz konusu inanç, arzu veya eylem için iyi bir neden sunmaya çalışmayan ve o inanç, arzu veya eylemi yalnızca sözcüklerin gücüne dayanarak motive etmeye çalışan sözlü veya yazılı girişim.

Retorik kuvvet Bir cümlelerin ifade ettiği önermenin bir parçasını oluşturmayan, eleştirel olmayan yetilerimize hitap ederek bizi bir şeye inanmaya veya bir şeyi yapmaya ikna etmek için kullanılan, önermenin çevresindeki duygusal açıdan veya diğer açılardan etkileyici süslemeler.

Retorik soru Soru sormak yerine genellikle konuşmacı ya da yazar tarafından dinleyicilerin katılacağı düşünölen bir önermeyi bildirmek amacıyla kullanılan bir soru cümlesi.

Retorik tuzaklar Sık rastlanan retorik dil kullanımı örnekleri. şunları içerebilir: yenilge başvuru, popülerliğe başvuru; merhamete, acımayaya da suçluluk duygusuna başvuru; şirinliğe başvuru; cinsel çekiciliğe başvuru; zenginliğe, statüye, güce, modaaya, havalılığa vs. başvuru; korkuya başvuru (korkutma taktiği olarak da bilinir); doğrudan saldırı ve ısrar; moda sözcükler korkutucu tırnak işaretleri; cinastan faydalanma ve duman perdesi (konuyu değiştirme).

Safsatalar "Safsata" terimi sık karşılaşılan belirli bazı argümantasyon başarısızlıklarını kapsar; bunlarla sık karşılaşmamızın sebebi kısmen, safsataların çoğunlukla etkili birer retorik tuzak olmasıdır. Biçimsel safsatalar mantık hatalarından ibarettir; yani bunlar belirli tipik biçimlerde geçerli veya tümevarımsal bakımdan kuvvetli olmayı başaramayan argümanlardır. Serbest safsatalar ise yakından ve dikkatle ele alındığında yanlış olduğu kolaylıkla görebileceğimiz olduğuça genel bir öncülü örtük biçimde kabul eden argümanlardır. Bazı diğer yaygın argümantasyon bozuklukları her iki sınıflandırmaya da girmez ancak argüman bağlamında dinleyicinin kandırılmasına neden oldukları için safsatalarla birlikte sınıflandırılmaları uygundur.

Sağamlık Bir argüman ancak ve ancak öncüllerinin hepsi doğruysa ve argüman da ya tümdengelsel açıdan açıdan geçerli ya da tümevarımsal açıdan kuvvetli ise sağamlıdır. Dolayısıyla iki tür sağamlıktan bahsedebiliriz: tümevarımsal sağamlık ve tümdengelsel sağamlık.

Sezdirim (bildirişimsel sezdirim) şu durumlarda bir bildirimin (bir bildirme cümlesinin ileri sürölmesinin) bir önermeyi sezdiridiği veya bildirişimsel olarak sezdiridiği söylenir. (i) önerme sözcede belirttik biçimde ifade edilmiyorsa ve (ii) bağlama ilişkin olguları bilen bir dinleyicinin konuşmacının bu önermeyi kastettiğini düşünme-

si makulse. Örneğin: bir terzi ceketinizin belirli bir kumaştan dikilmesini isteyip istemediğinizi soruyor; "Çok çirkin bu kumaş" diye yanıt veriyorsunuz. Terzi, makul bir biçimde, ceketin o kumaştan yapılmasını istemediğinize karar veriyor.

Sonuç Bir argümanın sonucu, öncüller ile desteklenen önermedir. Argüman sunmanın ayırt edici amacı, dinleyicileri sonucun doğru olduğuna rasyonel bir biçimde ikna etmektir.

Sonuç göstergeleri Bunlar "dolayısıyla", "öyleyse", "bu nedenle" gibi sıklıkla bir argümanın sonucunu göstermek için kullanılan sözcüklerdir. Fakat bu gibi sözcükler bazen başka amaçlara da hizmet edebilirler; örneğin, neden-sel bir ilişkiyi gösterebilirler.

Sözdizimsel bulanıklık Sözcükleri, cümlelerin birden fazla şekilde (birden fazla önermeyi ifade edecek şekilde) anlaşılmasına yol açabilecek biçimde dizilmiş olan bir bulanık cümle, sözdizimsel olarak bulanıktır. Ayrıca bkz. sözlüksel bulanıklık.

Sözlüksel bulanıklık Eğer bulanık bir cümle bulanık bir sözcük içeriyorsa sözlüksel bulanıklığa sahiptir.

Standart biçim Bu, her önermeye bir numara vermek ve her çıkarımı bir çıkarım çubuğu ile göstermek suretiyle bir argümanın öncüllerini, sonucunu ve çıkarımlarını sergileme biçimidir. Örneğin:

P1) Eğer Bayan McFee öldürülmüş ise boğuşma izleri olmalıdır.

P2) Hiçbir boğuşma izi yoktur.

C1) Bayan McFee öldürülmemiştir.

P3) Eğer Bayan McFee öldürülmemiş ise Müfettiş Radcliffe binayı terk etmelidir.

C2) Müfettiş Radcliffe binayı terk etmelidir.

Tanım Bir şeyin belirli tür şeylerin veya olguların bir örneği sayılması için gerekli ve yeterli olan koşullar.

Temsil edici Bkz. örneklem.

Tutum Sunulan bir önermeye ilişkin olarak dört olası tutumdan birini takınabiliriz: önermeye inanabiliriz, önermeye inanmayabiliriz, yargıda bulunmayı erteleyebiliriz ya da önermeyi dikkate almayabiliriz. Bir önermeye olan inancı gerekçelendiren kanıtlara bağlı olarak, o önermeye farklı derecelerde inanmak veya inanmamak mümkündür.

Tümdengelimsel geçerlilik Geçerlilik aşağıdaki eşdeğer formüllerden biri ile tanımlanabilir: (1) Bir argüman, ancak ve ancak öncülleri doğruyken sonucunun yanlış olması mümkün değilse geçerlidir. (2) Bir argüman ancak ve ancak öncülleri doğru ise sonucunun da zorunlu bir şekilde doğru olması halinde geçerlidir.

Tümevarımsal çıkarım Tümevarımsal bir çıkarımda bulunmak, bir popülasyona ilişkin bir örneklemin belirli bir oranında belirli bir özelliğin bulunmasına dayanarak, o özelliğin tüm popülasyonun aynı orandaki kısmında bulunduğu sonucuna varmaktır. Örneklemin popülasyonu temsil gücü ne kadar yüksekse çıkarım da tümevarımsal açıdan o kadar kuvvetlidir.

Tümevarımsal kuvvet Bir argümanın tümevarımsal kuvveti, argüman sonucunun öncüllere göre sahip olduğu koşullu olasılıktır.

Tümevarımsal sağlamlık Bkz. sağlamlık.

Uygulamalı muhakeme Uygulamalı muhakeme, sonuçları bir eylem önerisinde bulunan argümanların kullanılmasıdır. Bkz. beklenen değer.

Üçlü bilgi tanımı Bu bilgi tanımına göre bir kişi ancak ve ancak (i) önermeye inanıyorsa, (ii) önerme doğruysa ve (ii) kişinin önermeye inanmak için bir gerekçesi varsa bir önermeyi biliyor sayılır.

Yananlam, birincil/ikincil Bir terimin birincil yananlamı, bir şeyin terimin kaplamı içerisinde yer alabilmesi için gerekli ve yeterli olan koşuldur: belirli bir şeyin o terim tarafından doğru bir şekilde gösterilip gösterilmediğini belirleyen kuraldır. Bir terimin ikincil yananlamı, terim tarafından doğru bir şekilde gösterildiğini düşünülen bir şeyin sahip olduğu varsayılan diğer özellikler yelpazesidir. Örneğin, "mink manto" teriminin birincil yananlamı "mink kürkünden yapılmış manto"dur; ikincil yananlamı ise "pahalı", "lüks", "eski moda", "sıcak" ve kişinin görüşleri uyarınca "güzel" veya "ahlak dışı" terimlerini içerebilir. Birincil yananlamın aksine, bir terimin ikincil yananlamı kişiden kişiye değişebilir.

Yeniden oluşturulmuş argüman Argümanın standart biçimde sunumu; bu sunumda argümanın geçerli veya tümevarımsal açıdan kuvvetli olmasını sağlamak için öncüller eklenebilir, belirtik hale getirilebilir veya netleştirilebilir.

Yenilmiş argüman Bir kişinin elinde, öncüllerine makul bir şekilde inandığı tümevarımsal açıdan kuvvetli bir argümanın sonucunun yanlış olduğunu düşünmek için iyi nedenler varsa argüman, o kişi için yenilmiştir.

Zayıf genelleme "Çoğu köpekler dost canlısıdır" gibi zayıf bir genelleme. "Tüm köpekler dost canlısıdır" gibi güçlü bir genelleme ile karşılaştırılabilir. Güçlü genellemelerin aksine zayıf genellemeler tek bir karşı örnek ile çürütülemez. Zayıf genellemeler sıklıkla belirtik bir niceleyici olmadan ifade edilir; "Siyam kedileri çok miyavlar" gibi.

Seçilmiş Alıştırılmalar için

Yanıtlar ve İpuçları

1. Bölüm

- 1 (a) Argüman. (b) Yok, bu bir açıklama (ipucu: metin bize odanın neden dağınık olduğunu söylüyor. Bizi odanın dağınık olduğuna ikna etmeye çalışmıyor). (c) Yok, bu bir soru. (d) Yok, bu bir retorik soru (ipucu: bu soru, mesrû bir şekilde, "Dolar aşırı değerli" önermesine dönüştürülebilir; ancak bir argümanın sonucu destekleyen en az bir öncüle ihtiyacı vardır ve bu önerme desteklenmemektedir). (e) Yok, bu desteklenmeyen bir önerme. (f) Argüman. (g) Argüman. (h) Yok, bu bir emir. (i) Argüman. (j) Yok, desteklenmeyen bir önerme. (k) Argüman. (l) Argüman (ipucu: Eğer "dolayısıyla" gibi bir sonuç göstergesi eklerseniz, bunun bir argüman olduğunu daha net görebilirsiniz). (m) Yok, bir koşullu önerme. (n) Yok, desteklenmeyen bir önerme. (o) Argüman. (p) Yok, bu bir açıklama (ipucu: bizi konuşmacının geciktigiğine ikna etme girişimi söz konusu değil). (q) Argüman. (r) Yok, bir açıklama (ipucu: "için" kullanımı sizi yanıltmasın, burada açıklama yapmak için kullanılmış). (s) Yok, bir açıklama (ipucu: bisküvi kavanozunun boş olduğuna ikna etme girişimi yok). (t) Argüman.
- 2 (a) Açıklama. (b) Argüman. (c) Açıklama. (d) Argüman. (e) Argüman. (f) Açıklama. (g) Açıklama. (h) Argüman. (i) Açıklama. (j) Argüman.

2. Bölüm

- 2 (a) "Çay" sözcüğü ile konukların çeşitli ikramlarla ağırlandığı bir toplantıya, çay satın alıp içebilecekleri bir yere veya bir akarsu kenarına gittikleri kastedilmiş olabilir. (b) "atlas" bir tür kumaş anlamına ya da haritaların içinde toplandığı bir kitap anlamına gelebilir. (c) "Bağış yapanlar" bir organını bağışlayanlar veya para bağışında bulunanlar anlamına gelebilir (ipucu: Burada terimin bulanık olmasının sebebi bağlamdır. Başpiskopos kutlamayı hastanede yapmaktadır).
- (d) "Kurtlar" yırtıcı, etçil memeli hayvan veya bir tür böcek anlamına gelebilir (ipucu: Bağlam terimi bulanık hâle getirmektedir; piknik sepetine her iki hayvan da saldırabilir). "Kurtlar tarafından" söz öbeği de bulanık olabilir: cümle, etçil bir memelinin saldırdığı anlamına da gelebilir, saldırının kurtların bulunduğu yönden geldiği anlamına da. (e) "Kanun" bir çalgı anlamında da gelebilir, bir yasa anlamına da. (f) "Aramak" bulmaya çalışmak anlamına ya da telefonla görüşmek anlamına gelebilir. (g) "Koltuk" kolun gövde ile birleştiği yer veya geniş ve rahat sandalye anlamlarına gelebilir. Burada kafa ya da bir şeyin ucu anlamlarına gelen "baş" da bulanık olabilir, dolayısıyla cümle, dört olası biçimde yorumlanabilir ancak bu yorumların tümünün aynı derecede akla yatkın olduğu söylenemez. (h) "Çöküntü" jeolojik bir olay sonunda oluşan toprak çöküklüğü veya çeşitli sebeplerle ortaya çıkan ekonomik durum, buhran anlamlarına gelebilir. (i) "Sağda" sözcüğü ile Obama'nın fiziksel olarak sağ tarafta olduğu veya siyasi görüş olarak kıyaslandığı kişiden daha sağ politikalar benimsediği kastediliyor olabilir. (j) "İş henüz bitmedi", Maliye Bakanı'nın daha yapacak işleri olduğu anlamına da gelebilir, görevinde kalmayı sürdüreceği anlamına da.
- 3 (a) Polisler gelmeden önce iki şüpheli siyah giysili bir kadının kullandığı kırmızı bir Ford Escort ile uzaklaştı. (b) Dün, beni sinemaya gitmeye davet etmişti. (c) Mary arkadaşlarını bıraktığında sıkıntı içerisindeydi veya Mary bıraktığında arkadaşları sıkıntı içerisindeydi. (d) Sigara kullanan insanlar sıklıkla erken ölür veya insanlar sigara kullandıklarında sıklıkla erken ölür. (e) Smith'in bir çift botu vardı. Bir çift terliği de Jones'tan ödünç aldı veya Smith, Jones'tan hem bir çift terlik hem de bir çift bot ödünç aldı. (f) Aranıyor: beyaz çoraplı doru kısrak, acemi biniciye uygun. (g) Jones, şirketi bıraktığında şirket daha iyi durumdaydı veya şirketi bıraktığında Jones daha iyi bir durumdaydı. (h) Glasgow'un ilk ticari amaçlı sperm bankası yirmi erkekten alınmış, paslanmaz çelik bir tankta saklanan örnekler ile geçtiğimiz cuma günü kapılarını açtı. (i) Virüse yakalanmış birine bir

- hafta önce maruz kalmışlar veya virüse bir hafta önce yakalanmış birine maruz kalmışlar. (j) Polis, tümü kaza yerinden kaçan bir kamyon şoförü ve iki kadın ile görüşmek istiyor ya da polis, iki kadın ile ve kaza yerinden kaçan bir kamyon şoförü ile görüşmek istiyor.
- 5 (a) Hiç kimse / Güçlü. (b) Pek az / Zayıf. (c) Çoğu / Zayıf. (d) Çoğunluğu / Zayıf. (e) Tüm / Güçlü. (f) Genel olarak / Zayıf. (g) Hemen hepsi / Zayıf. (h) Neredeyse hiçbiri / Zayıf. (i) Her / Güçlü. (j) Hemen hiçbiri / Zayıf.
- 6 Güçlü bir genelleme olarak yalnızca (d) tartışmasız bir şekilde doğrudur ve "Hiçbir baykuş" demeniz gerekir. (a), (b), (c), (e), (f), (g), (i) ve (j) şıklarının tamamı zayıf olmalıdır. (h) şıkkı güçlü bir genelleme olarak doğru olabilir ama Birleşik Krallık üniversitelerindeki İngilizce bölümlerine dair bu bilginin okurların (ve okutmanların) parmaklarının ucunda olması muhtemel değildir. Ayrıca neyin bir "bölüm" olarak kabul edilebileceği konusunda da tartışma yaşanabilir, dolayısıyla güçlü bir genellenmenin tartışmasız bir şekilde doğru olması uzak bir olasılıktır.
- 7 (a) Korkutucu tırnak işaretleri. (b) Yeniliğe başvuru. (c) Moda sözcükler ("bilgi yönetimi", "rekabetçi avantajlar", "öğrenme kültürü", "müşterek vizyon", "ortak amaç"). (d) Popülerliğe başvuru. (e) Duman perdesi (ipucu: ahlaki görev konusuna girmekten kaçınmaktadır). (f) Cinaz ("en başarılı" söz öbeğinin belirsizliği nedeniyle). (g) Korkuya başvuru. (h) Moda sözcük ("sansür"). (i) Yeniliğe başvuru veya gurura başvuru, "saç yönetimi teknolojisi" bir moda sözcüktür (söz öbeğidir) (j) Birçok soru.
- 12 (a) MOBESE "MOBİL Elektronik Sistem Entegrasyonu" anlamına gelmektedir. (b) Asimetrik sayısal abone hattı (ADSL), bakır kablolar üzerinden internet hizmeti sağlamak için kullanılan bir teknolojidir. (c) Nbr sms veya mesajlaşma yazılımlarında "ne haber" yerine kullanılır. (d) "Offline görüşelim", ofiste "Bu konuda şahsen görüşelim" anlamında kullanılan çağdaş bir jargondur. (e) ÇSGB "Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı" için kullanılan kısaltmadır.

3. Bölüm

- 4 *İpucu*: sağlıkla tanımlanmış, sağlam olmayan bir argümanın doğru bir sonucu olabilir
- 5 *İpucu*: doğru kavramına ilişkin olarak s. 75-77'de yazılanları gözden geçirin.
- 6 (a) Geçerli. (b) Geçerli (*İpucu*: önce P2 ile P3'e dayanarak ulaşılan sonucu bulun, sonra da bu önerme ile P1'e dayanarak ulaşılan sonucu arayın). (c) Geçerli. (d) Geçersiz. C Partisi'nin hiçbir üyesi vergi indirimine evet oyu vermemiş bile olsa, C Partisi dışındaki kişiler de indirimde hayır demiş (veya evet oyu vermemiş) olabilir. Öyleyse Bay Jacobs, C Partisi dışındaki vergi indirimine evet oyu vermeyen kişilerden biri olabilir. (e) Geçerli. (f) D Partisi'nin tüm üyeleri vergi indirimine evet oyu vermişse, o parti dışındaki kişiler de evet oyu vermiş olabilir. (g) P2 vergi indirimine evet oyu verenlerin bir kısmının savunma harcamasının artırılması yönünde oy kullandığını söylemektedir ama vergi oyuna evet diyenlerin tümünün savunma harcamasının artırılması yönünde oy kullandığını söylememektedir. Öyleyse bazı kişilerin vergi indirimi için evet, savunma harcamalarının artırılması için hayır oyu kullanmış olması mümkündür; o durumda söz konusu grup vergi indirimine evet diyen tüm E Partisi üyelerini de içerebilir. (h) Geçersiz: argümanı geçerli yapmak için "Bebek öldürmeye ahlaki olarak izin verilemez" öncülünü eklememiz gerekir. Bu öncülün doğru olduğu bariz olabilir ama fillen argümana eklenmediği sürece argüman geçersiz kalacaktır. (i) Geçerli. (j) Geçersiz(!): öncüllerden çıkan sonuç, P1 koşullu önermesinin ön bileşeninin yanlış olduğudur; yani herkesin kendi bedenine ne olacağına karar verme hakkına sahip olduğu doğru değildir. Bu şu anlama gelir: herkes bu hakka sahip değildir. Bu önerme de herkesin böyle bir hakkı olmadığını söylemektedir. Öyleyse öncüller doğru ama sonuç yanlış olabilir. Başka bir alıştırma olarak (i) şıkkına benzer ama geçerli bir argüman oluşturmaya çalışabilirsiniz. (k) Geçersiz: P1'e göre bir rejim hem bozuk hem de verimsiz olabilir. (l) Geçersiz: P1 bize bu iki şeyden yalnızca birinin gerçekleşmiş olabileceğini söylememektedir.

Karşılaştırın: eğer arabada benzin yoksa, araba çalışmaz. Eğer arabada benzin varsa, bundan arabanın çalışacağı sonucunu çıkartamayız; aküsü bitmiş, marş motoru bozulmuş vs. olabilir. (m) Geçerli. (n) Geçersiz: P1, siye eğer siyasi bir sistem adilse, bu sistemin demokrasi olduğunu söylüyor. Adil olmayan siyasi sistemler hakkında bir şey söylemiyor; tüm adil sistemlerin demokrasi olmasına karşın tüm demokrasilerin adil olmaması mümkündür. (o) Geçersiz: "tek" ve "sadece" sözcükleri aldatıcı olabilir. Aslında burada P1 bir önceki argümandaki P1 önermesi ile aynı şeyi söylemektedir. Karşılaştırın: "Kulübe üyeleri sadece erkeklerdir" ve "Kulübün tek üyesi erkeklerdir". Bu iki önerme, tam olarak aynı şeyi yani kulübün her üyesinin bir erkek olduğunu söylemektedir. (p) Geçerli. (q) Geçersiz: Kazanın sebebi, Bay Cleever'in sarhoşluğu olması bile Bay Cleever'in, kaza sırasında sarhoş olması mümkündür. (r) Geçersiz: P1 koşullu önermesinden sonucu çıkarabilmek için Konstantinyus'un samimi bir şekilde Hristiyanlığı seçtiğini bilmemiz gerekir ama P2 bize yalnızca samimi olmadığını bilmediğimizi söylemektedir; samimi olduğunu değil. Yani belki. (s) Geçerli. (t) Geçersiz. Eğer hiçbir Roma imparatoru bilge değilse, Marcus Aurelius da bilgeliği sahibi olmayabilir ve P1 ile P3 doğru olacaktır. (u) Geçerli. (Bunu görebilmek için sonucun yanlış ama önermelerin doğru olduğunu varsayarsak ne olacağına bakalım. Do-

layısıyla C'nin yanlış olduğunu varsayalım, yani Augustus bilgeydi. O zaman P3'e göre, Marcus Aurelius bilge değildi. O zaman P1'e göre hiçbir Roma imparatoru bilge değildi. Ancak P2'ye göre bir Roma imparatoru olan Augustus bilgedir! Öyleyse öncüllerin doğru ama sonucun yanlış olması imkânsızdır.) (v) Geçerli. (w) Geçersiz: P1, hem John hem de Susan gecikirse Mary'nin hayal kırıklığına uğrayacağını söylüyor, öyleyse belki yalnızca John gecikirse hayal kırıklığına uğramayacaktır. (x) Geçersiz: belki P1 ile P3 önermelerinin tümü doğrudur fakat Mary bir başka nedenle hayal kırıklığına uğramıştır; belki John'un gecikmesi hayal kırıklığına uğraması için yeterlidir (P1 yalnızca hem John hem de Susan gecikirse Mary'nin hayal kırıklığına uğrayacağını söylememektedir). (y) Geçersiz: bu tartışmaya açıktır ama anlaşıldığı kadarıyla P1'in bize söylediği, John ile Susan birbirleriyle evliyse Mary'nin hayal kırıklığına uğrayacağıdır. John ile Susan başka kişilerle evli olabilir; bu durumda öncüllerin tamamı doğru olsa da sonuç yanlış olacaktır. (z) Geçerli.

7 (A) Yanlış. (b) Doğru. (c) Yanlış. (d) Doğru. (e) Yanlış. (f) Doğru. (g) Yanlış. (h) Yanlış. (i) Yanlış. (j) Yanlış. (k) Doğru. (l) Yanlış. (m) Yanlış. (n) Yanlış. (o) Doğru. (p) Yanlış. (q) Doğru.

9 Not: bunların hepsi için birden fazla doğru yanıt verilebilir; örneğin, "Eğer Hadrianus büyük bir imparator değilse Trajan büyük bir imparatordu" önermesi (a) şıkkinda verilen yanıtı eşdeğerdir ve aynı derecede doğrudur. (a) Eğer Trajan büyük bir imparator değilse Hadrianus büyük bir imparatordu. (b) Eğer köpekler kötü muamele görmezler ise sahiplerine sadık kalır. (c) Eğer iyi kalpli bir imparator varsa o, Marcus Aurelius'ru. (d) Eğer çalışmazsan sınavı geçemezsin. (e) Eğer senin köpeğin topu yakalamazsa, benim köpeğim yakalayacak. (f) Eğer kravat takmıyorsan, içeri giremezsin. (g) Eğer kravat takmıyorsan, içeri giremezsiniz. (h) Eğer benim köpeğim havlarsa, senin köpeğin de havlıyor (veya: eğer senin köpeğin havlamazsa, benim köpeğim de havlamıyor). (i) Her gece içki içersen sınavı geçemezsin. (j) Eğer çalışmazsan sınavı geçemezsin. (k) Eğer çalışmazsan sınavı geçemezsin. (l) Eğer şampiyon saldırmazsa kazanamayacak. (m) Eğer top suya düşmezse, topu ya senin köpeğin ya da benim köpeğim yakalayacak. (n) Eğer Roma'da, Maximian seviliyor ise Galeriyus sevilmiyordu.

4. Bölüm

1 (a) (A) P1) Çoğu cinsel suç, çocukken istismara uğramış kişiler tarafından işlenir.
P2) Sanık cinsel bir suç işlemiştir

C) Muhtemelen sanık, bir çocuk istismarı kurbanıdır.

(B) Tümevarımsal açıdan kuvvetli.

(d) (A) P1) Dr. Buskin yaşlıdır
P2) Çoğu yaşlı kişinin gözleri iyi görmez.
P3) Gözleri iyi görmeyen hiç kimsenin araba kullanmasına izin verilmemelidir

C) Muhtemelen Dr. Buskin'in, araba kullanmasına izin verilmemelidir.

(B) Tümevarımsal açıdan kuvvetli.

2 (A) Her ikisi de tümevarımsal açıdan kuvvetlidir (B) Her ikisi de sağlam olabilir. Eğer Bay X. Orange County'de yaşayan bir kanser hastasıysa – erkek olsun ya da olmasın – her iki argümanın öncülleri de doğru olabilir. (C) Dört öncül birlikte Bay X'in erkek olduğu sonucuna varmamız için bir neden sunmamaktadır ve cinsiyeti ile ilgili bir sonuca varmamız için de bir neden sunmamaktadır.

3 (a) Tutarlı. (b) Tutarlı. (c) Tutarlı. (d) Tutarlı (tanımımıza göre "bazı", "en azından biri" anlamına gelmektedir). (e) Tutarlı. (f) Tutarlı. (g) Tutarlı. (h) Tutarlı. (i) Tutarlı. (j) Tutarlı. (k) Tutarlı. (l) Tutarlı. (m) Tutarlı.

4 Tek bir argüman biçiminde yeniden oluşturun; ağaç diyagramında "(Muhtemelen) Emile Zapotek uzun mesafede başka bir olimpiyat madalyası kazanamayacaktır" sonucuna ayrı ayrı ulaşan üç öncül bulunacaktır.

5 (d) (A) P1) Eğer bu et, İskoçya'da yetiştirilmiş bir hayvanın eti ise deli dana hastalığına yakalanmış olma ihtimali çok düşük.

P2) Eğer bu et hastalığa yakalanmışsa, onu yersen hastalanman uzak bir ihtimal.

C) Eğer bu et İskoçya'da yetiştirilmiş bir hayvanın eti ise onu yersen hasta olmazsın.

(B) Geçersiz (C) Ama argüman aşağıdaki biçimde geçerli hâle getirilebilir.

P1) Eğer bu et İskoçya'da yetiştirilmiş bir hayvanın eti ise deli dana hastalığına yakalanmış olma ihtimali çok düşük.

P2) Eğer bu et hastalığa yakalanmışsa, onu yersen hastalanman uzak bir ihtimal.

C) Eğer bu et İskoçya'da yetiştirilmiş bir hayvanın eti ise muhtemelen onu yersen hasta olmazsın.

(D) Bu yanıtta, öncüllerdeki "İhtimali çok düşük" ve "uzak bir ihtimal" ifadelerinin, sonucun art bileşenindeki "muhtemelen" sözcüğü için bir gerekçe oluşturmaya yetecek kadar güçlü olduğu varsayılmıştır.

(e) (A) P1) Brezilya'nın, Dünya Kupası'nı kazanma ihtimali Arjantin'den daha yüksek

C) Brezilya, Dünya Kupası'nı kazanacak.

(B) Geçersiz, tümevarımsal açıdan kuvvetli değil. (D) Argüman sahibi muhtemelen Brezilya'nın, Dünya Kupası'nı kazanma ihtimali en yüksek olan takım olduğunu düşünmektedir fakat bu, Brezilya'nın kazanma ihtimali yüzde ellinin altında olsa bile doğru olabilir.

(g) (A) P1) Muhtemelen İngiliz futbol taraftarları, Dünya Kupası'nda olay çıkaracak.

P2) Eğer İngiliz futbol taraftarları, Dünya Kupası'nda olay çıkarırsa İngiltere, Avrupa Kupası'ndan atılabilir.

C) İngiltere, Avrupa Kupası'ndan atılacak.

(B) Geçersiz, tümevarımsal açıdan kuvvetli değil. (C) Açıkça aşağıdaki şekilde geçerli hâle getirilebilir:

P1) İngiliz futbol taraftarları, Dünya Kupası'nda olay çıkaracak.

P2) Eğer İngiliz futbol taraftarları, Dünya Kupası'nda olay çıkarırsa İngiltere, Avrupa Kupası'ndan atılabilir

C) İngiltere, Avrupa Kupası'ndan atılabilir.

Alternatif olarak, tümevarımsal açıdan kuvvetli bir hâle de getirilebilir:

P1) Muhtemelen, İngiliz futbol taraftarları, Dünya Kupası'nda olay çıkaracak.

P2) Eğer İngiliz futbol taraftarları, Dünya Kupası'nda olay çıkarırsa İngiltere, Avrupa Kupası'ndan atılacak

C) Muhtemelen İngiltere, Avrupa Kupası'ndan atılacak.

(h) (A) P1) Eğer katil buradan geçmiş olsaydı muhtemelen kilimde, kurbana ait saç telleri olurdu

P2) Ama kilimde, kurbana ait saç telleri yok.

C) Muhtemelen katil buradan geçmemiş.

(B) Geçerli değil ama tümevarımsal açıdan kuvvetli.

(I) *İpucu:* belirli bir popülasyonun "birçoğu" ılanca şekilde olsa da çoğunun o şekilde olmayabileceğini unutmayın. Örneğin, birçok insanın spor salonu üyeliği vardır ama çoğu spora gitmez.

(a) ve (b) şıkları tümevarımsal açıdan kuvvetli gibi görünmektedir; (a) çok kuvvetlidir çünkü örneklemenin temsil ediciliği yüksek gibidir; (b) daha az kuvvetlidir zira komünist sistemlerin başka tarihsel şartlar altında başarılı olması mümkündür. Argümanların nasıl yeniden oluşturulacağı barizdir.

(c) (A) Bunu yeniden oluşturmak biraz daha zor. Bir yeniden oluşturma biçimi şöyle:

P1) Büyük orkestralarda çalışan 17 şef içinde ortalama IQ, Birleşik Krallık'taki doktorlardan

17, Birleşik Krallık'taki avukatlardan da 18 puan daha yüksek.

C) Muhtemelen müzisyenlerin ortalama IQ'ları, doktorların IQ'sundan da avukatların IQ'sundan da yüksektir.

(B) Bu argüman tümevarımsal açıdan kuvvetli değildir çünkü örneklem temsil edici değildir. Sonuçta bahsedilen ilgili popülasyon müzisyenlerdir ama öncüllerde bahsedilen örneklem yalnızca büyük orkestraların şefleridir. Bu insanlar muhtemelen en zeki müzisyenler arasındadır, bu nedenle IQ'larının yüksek olması şaşırtıcı değildir.

(d) (A) P1) Bana (ergenlerle çalışan bir danışmana) gelip yasadışı ilaç kullandığını itiraf eden ergenlerin çoğu ciddi ailevi sorunlar yaşamaktadır.

C) Yasadışı ilaç kullanan ergenlerin çoğu ciddi ailevi sorunlar yaşamaktadır.

(B) Tümevarımsal açıdan kuvvetli değil çünkü örneklem temsil edici değil. Yasadışı ilaç kullanan ergenlerin çoğunun ciddi ailevi sorunları olmaması ve bir danışmandan yardım istememesi mümkündür. Danışman, yalnızca yardım isteyecek kadar sorun yaşayan ergenleri görmektedir.

(e) (A) P1) Hiçbir İngiliz takımı, üç kupayı iki kere kazanamadı
P2) Manchester United, bir İngiliz kulübüdür

C) Manchester United, üç kupayı bir daha kazanamayacaktır.

(B) Argüman tümevarımsal açıdan kuvvetli değildir. Öncüllerden anladığımız kadarıyla, üç kupayı (Federasyon Kupası, Premier Lig Kupası ve Şampiyonlar Ligi/Avrupa Kupası) belki yalnızca bir İngiliz kulübü (United) kazanmıştır. (Aslında bu doğrudur; bunu sadece United başarabilmiştir ama argümanın zayıflığını görebilmek için bunu bilmeniz şart değil.) Dolayısıyla hiçbir İngiliz kulübü üç kupayı iki kere kazanamamış olsa da bir kulüp bir kez kazandığına göre muhtemelen bir daha kazanabilir. Yani P1 doğru olsa da daha önce her üç kupayı da kazanan bir İngiliz kulübünün bunu bir kez daha başarmasına ilişkin koşullu olasılık oldukça yüksektir. Ayrıca şu noktayı da unutmayın: "Manchester United, üç kupayı bir kez kazandı" önermesini bir öncül olarak eklememiz gerektiğini düşünebiliriz fakat bu bildirim, sonucu desteklemektedir dolayısıyla argümanın bir parçası değildir.

(e) (A) P1) Düzenli olarak vitamin alan insanlar ortalamadan uzun yaşar.
P2) Jenna düzenli olarak vitamin almaktadır.

C) Muhtemelen Jenna ortalamadan uzun yaşayacaktır

(B) Bu tümevarımsal açıdan kuvvetlidir. Eğer öyle olmadığını düşünüyorsanız, bunun nedeni muhtemelen aşağıdaki gibi akıl yürütmenizdir: "P1 önermesine dayanarak düzenli vitamin almanın insanların ortalamadan uzun yaşamasına sebep olduğu sonucuna varamayız çünkü zaten sağlıklı olan insanların vitamin alma ihtimali daha yüksek olabilir (belki de zengin insanlar daha fazla vitamin alma eğilimindedir ve vitamin aldıkları için değil zengin oldukları için daha sağlıklıdır); dolayısıyla düzenli olarak vitamin aldığı için Jenna'nın daha uzun yaşamasının muhtemel olduğu sonucuna ulaşamayız. P1'in nedensel bir ilişki hakkında bir şey söylemediği doğru. Ancak C de nedensel bir ilişkiden bahsetmiyor! Karşılaştırın: "Boğazı ağrıyan insanların çoğunun burnu akar. Jenna'nın boğazı ağrıyor. Dolayısıyla muhtemelen burnu da akacak." Boğaz ağrısı burun akıntısının sebebi değildir ama argüman yine de tümevarımsal açıdan kuvvetlidir.

5. Bölüm

- 1 (k) şıkkı dışında yalnızca eksik öncülleri vereceğiz. (a) Eğer güçlü bir genelleme olarak kabul edersek "Salak biriyle evlenmemelisin" veya belki de "Eğer biri salak ise onunla evlenmemelisin". (b) Aynı. (c) "Jeeves kitaplarını seven herkes Blandings Kalesi kitaplarını da sever." (d) "Eğer şu şişman adam o sandalyeye oturursa sandal-

ye kırılabacak." Ya da iki öncül ekleyebilirsiniz (bu alıştırmanın açıklamasında bir seçenek olarak belirtilmemiş olsa bile: "Eğer çok ağır bir kişi o sandalyeye oturursa sandalye kırılır" ve "Şu şişman adam çok ağır bir kişi". (e) Muhtemelen güçlü bir genelleme: "Fiyatlar yalnızca tasarruf oranı azaldığında yükselir" veya "Tasarruf oranı azalmazsa fiyatlar yükselmez"; ya da zayıf bir genelleme yani "Genellikle tasarruf oranları azalmadığında fiyatlar yükselmez". (f) "Vettel'in teknisyeni beceriksiz değilse Vettel'in arabası bozulmayacak." Bu örnekte "... olmadıkça" kullanılan bütün cümleleri "değil" ve ya "ise" ya da "sadece ... ise" kullanan cümlelere çevirmek faydalı olabilir. İlk cümle "Hamilton sadece Vettel'in arabası bozulmasa kazanacak" ya da "Eğer Vettel'in arabası bozulmazsa Hamilton kazanamayacak" şeklinde olacaktır. (g) "Rossini, Puccini'den daha büyük bir besteciydi." (h) "Hiçbir sosyalist ülke bir demokrasi değildir." (i) "Eğer teklifi geri çekersek, ikinci sınıf bir yönetici ile yolumuza devam edeceğiz." (j) "Eğer kahve yoksa çay içeceğiz." (k) Sonuç – "Sigara reklamları insanları daha fazla sigara içmeye teşvik ediyor" – yeterince belirtik değildir. Olası bir örtük öncül, şu koşullu önermedir: "Eğer çikolata reklamları insanları, çikolata yemeğe teşvik ediyorsa sigara reklamları da insanları sigara içmeye teşvik eder." Örtük öncülün şu kapsayıcı genelleme gibi olması gerektiğini düşünebilirsiniz: "Belirli bir tüketici ürününe ilişkin tüm reklamlar, insanları o ürünü tüketmeye teşvik eder." Ancak bu genellemenin kapsamı çok geniş olacaktır; dış macunu veya tuvalet kâğıdı reklamlarının insanları (belirli bir marka ürün almaya teşvik etmek yerine) daha fazla dış macunu veya tuvalet kâğıdı kullanmaya teşvik edeceği kulağa doğru gelmemektedir. Ancak ortaya atılan koşullu önermenin şüphesiz bir genelleme tarafından motive edilmektedir (yoksa çikolata ile sigara arasında neden bir bağlantı olsun?) Argümanın amacına hizmet edecek akla yakın bir genelleme (veya uygun bir kapsam) bulmaya çalışmak iyi bir alıştırma olabilir.

- 2 Bu cümleler birçok şekilde yeniden yazılabilir; her biri için bir öneri sunacağız. (a) Demokratik aday en popüler görüş hangisiyse onu benimsiyor. (b) Irak'ın işgali büyük bir hataydı. (c) Eğer ticaret tarifeleri getirirlerse ticaret anlaşmaları adil olmayacak. (d) Genç kızlara yönelik kitaplar yazmaya başladığından beri çok para kazandı. (e) Bizi kendi görüşlerinin doğru olduğuna ne kadar ikna etmeye çalışırlarsa çalışsınlar, ikna olmayacağız. (f) Ramsay hisselerinin iyi bir yatırım olduğu yaygın kabul görmüş olsa da aslında öyle değil. (g) Çocuk televizyonlarındaki besleyici olmayan hazır gıdalara ilişkin reklamları yasaklatma girişimlerimiz, bu tür reklamlar tamamen ortadan kalkana kadar sürecek. (h) Geçen yıl doktor hataları 40.000 hastanın ölümünde rol oynadı. "rol oynadı" yerine "sebep oldu" da kullanılabilir ama hangisinin doğru olduğunu belirlemek için ilgili olgular hakkında daha fazla bilgi sahibi olmamız gereklidir.)
- 3 (a) Tutsakları serbest bırakmazsanız ateşkes olmayacak. (b) Eğer kadınlara daha fazla hitap edemezsek seçimi kazanamayacağız. (c) Tüm üniversiteler en kırıncı söylemlere izin verir (muhtemelen bu yalnızca bazı üniversitelerin bu tür söylemlere izin verdiği anlamına gelmektedir). (d) Tüm yaprak üfleyiciler tüm ormuklardan daha gürültülüdür. (e) Eğer embriyo araştırmalarına izin verilirse, insan klonlamaya da izin verilecektir. (f) Her son gülen kişi iyi güler. Alternatif olarak: Her grup insan için gruptaki herkes güldükten sonra gülen kişi, gruptaki herkesten daha iyi güler. (g) Hiç emek (veya ilgili etkinliğe uygun türde emek) harcamayan hiç kimse hiç yemek yiyemez (veya söz konusu etkinliğe uygun türdeki kazanımları elde edemez).
- 4 Genelde olduğu gibi bu soruların her birine birkaç farklı biçimde yanıt verilebilir; burada bazı önerilere yer verdik, alternatifler bulmayı deneyin. (a) Birleşik Krallık'ta 18 yaşından küçük hiç kimse yasal olarak tütün mamülü satın alamaz. (b) Tüm akrepler zehirli. (c) Fransız şarabı olmayan şarapların çoğu fahiş fiyatlı değildir veya Fransız şarabı olmayan çok az şarap fahiş fiyatlıdır. (d) 1500'lü yıllardan önce yapılan yağlıboya resimlerin çoğunun ressamı ya Hollandalı ya da Flaman'dır veya Hollandalı ya da Flaman ressamların resimleri dışında, 1500'lü yıllardan önce yapılan resimlerin çok azı yağlıboyadır. (e) Çoğu iyi avukat, argüman çözümlemede başarılıdır. (f) Kanaması olan her hastanın tansiyonu düşer. (g) On yedi yaşındaki sürücülerin çoğu uzun mesafe araba kullanamayacak kadar küçüktür.

- 7 (a) P1) Kadın akademisyenler için geniş kapsamlı maaş zammına destek veren herkes, tecavüz suçu için gerekli kanıt standartlarının düşürülmesini de savunur.
P2) Bayan Jones, kadın akademisyenler için geniş kapsamlı maaş zammını savunmaktadır.
C) Bayan Jones, tecavüz suçu için gerekli kanıt standartlarının düşürülmesini savunacaktır.
- 9 (a) P1) Genç, sağlıklı atların çoğu, çok uğraşmadan eğitilebilir.
P2) Yeni aldığın at, genç ve sağlıklı
C) Muhtemelen yeni aldığın at çok uğraşmadan eğitilebilir.
(b) P1) Çoğu erkek evlenir.

P2) Evli her kadının düğünü sırasında bir annesi vardır.

C) Çoğu erkeğin ya bir kayınvalidesi vardır ya geçmişte vardı ya da gelecekte olacak.

- (c) Tüm ülkelere denizden saldırı düzenlenemez; örneğin, Paraguay, Laos ve İsviçre'nin denize kıyısı yoktur ("denizden saldırı" söz öbeğinin "gemiler tarafından düzenlenen bir saldırıyı" kastettiğini ve uçak gemilerinden kalkan uçaklar tarafından düzenlenen saldırıları kapsamadığını varsayıyoruz). Ancak çoğu ülkenin denize kıyısı vardır.

P1) Çoğu ülkeye denizden saldırı düzenlenebilir.

P2) Denizden saldırı düzenlenebilecek her ülkenin bir donanmaya ihtiyacı vardır.

C) Çoğu ülkenin bir donanmaya ihtiyacı vardır.

P2 pekâlâ tartışılabilir. Örneğin, Ekvator Ginesi'nin bir donanmaya ihtiyacı var mıdır?

- 12 Sonuç, aynı cinsiyetten kişiler arasındaki evliliklerin yasal olmaması gerektirir. Aşağıdaki yeniden oluşturma'nın yetersiz olacağına dikkat edin.

P1) Hiçbir sapkın cinsel ilişki yasalarla korunma altına alınmamalıdır.

P2) Aynı cinsiyetteki kişilerin evlenmesini yasallaştırmak, eşcinsel ilişkileri yasal koruma altına alacaktır.

P3) Eşcinsel ilişkiler, sapkın cinsel ilişkilerdir.

C) Aynı cinsiyetteki kişilerin evlenmesi yasallaştırılmamalıdır.

İlk olarak, bu yeniden oluşturma, son cümlede başvurulmuş "kaygan zemin" argümanını göz ardı etmektedir (kaygan zemin argümanlarına ilişkin daha ayrıntılı bir inceleme için bkz. Yedinci Bölüm, s. 288-290). Görüldüğü kadarıyla argümanın ana fikri şudur: Sadece (genetik olarak birbirlerine kuzenlerden yakın olmayan yetişkinler arasındaki) heteroseksüel ilişkilerin yasal korumayı hak etmesinin tek nedeni, diğer ilişkilerin sapkın olmasıdır. Dolayısıyla eğer eşcinsel ilişkiler yasal korumayı hak ediyorsa, bunlar sapkın olduğu için diğer tüm sapkın cinsel ilişkiler de yasal korumayı hak edecektir. İkincisi bu yeniden oluşturma "sapkın" sözcüğünü kullanmaktadır. Ancak burada en az üç olası anlam vardır ve içlerinden biri retorik güce sahiptir: Sözcük yalnızca "normdan sapan" anlamına gelebilir, bu da "biyolojik açıdan tipik olmayan" veya "toplumsal açıdan tipik olmayan" demek olabilir. Diğer yandan aynı zamanda, "sosyal sapkınlar" örneğinde görebileceğimiz hastalık veya sağlıksız anormallik gibi aşağılayıcı bir yan anlamı da bulunmaktadır. Terimi çıkartarak argümanın olgusal temelini netleştirebiliriz.

- 15 Burada yalnızca iki önemli sonuç bulunmaktadır: Bir as çekersiniz veya bir as çekmezsiniz. Bir deste oyun kâğıdında 52 kâğıt bulunur, bunlardan dördü astır. Öyleyse bir as çekme olasılığı $4/52 = 1/13$, bir as çekmeme olasılığı ise $12/13$ 'tür. Öyleyse:

$$\begin{aligned} EV &= (1/13 \times 10) + (12/13 \times -1) \\ &= (0,077 \times 10) + (0,92 \times -1) \\ &= 0,77 + (-0,92) \\ &= -0,15 \end{aligned}$$

Beklenen değer negatiftir, yani bahse girmemelisiniz.

- 17 İlk iki cümle doğrudur ama yalnızca ikincisi bir öncül olarak önemlidir. *İpuçları:* İlk sonuç bulanıktır. Bir şekilde yorumlandığında, ikinci cümleyi bir öncül olarak kullanan sağlam bir argümanla söz konusu sonuca ulaşabiliriz ama bu argüman ikinci sonucu desteklememektedir. Bir başka şekilde yorumlandığında ise ikinci sonucu desteklemektedir ama ikinci cümle tarafından desteklenmemektedir.

- 19 (b) Sonuç, "Çağdaş yaşamın stresinin sebebi çok fazla alışveriş yapmamız ve yakınlarımızı ziyaret etmemiz" ya da "Yaşamlarınız ebeveynlerimizin yaşamlarından daha stresli çünkü onlardan fazla alışveriş yapıyor ve onlardan az yakınlarımızı ziyaret ediyoruz" gibi bir şey olabilir. İkinci önermenin sonuç olduğunu kabul edersek, basit bir yeniden oluşturma şöyle olabilir:

- P1) Yaşamlarımızın, ebeveynlerimizin yaşamlarından daha stresli olmasının sebebi ya onlardan çok alışveriş yapıp onlardan az yakınlarımızı ziyaret etmemiz ya da onlardan çok çalışmamız.
P2) Onlardan çok çalışmıyoruz.

- C) Yaşamlarımız, ebeveynlerimizin yaşamlarından daha stresli olmasının sebebi onlardan çok alışveriş yapmamız ve onların aksine yakınlarımızı ziyarete gitmememiz.

Ancak argümanın P1'e varan bir başka argümana işaret ettiğine dikkat edin. Alışverişin son derece stresli bir etkinlik olduğunu söylendiğinden, argüman sahibi yakınlarımızı ziyaret etmenin stresi azalttığını da varsayıyor olabilir.

6. Bölüm

- 1 (a) Hayır. (b) Hayır. (c) Evet. (d) Evet. (e) Evet. (f) Hayır. (g) Evet. (h) Hayır. (i) Argüman James için yenilgiye uğramıştır çünkü James'in elinde sonucun yanlış olduğunu gösteren çok daha güçlü kanıtlar vardır (hatta James sonucun yanlış olduğunu bilmektedir).
- 2 (a) Evet. (b) Hayır. (c)–(f) Eğer Catherine'in David'in kendisine söylediklerini kabul etmek için gerekçesi olduğunu varsayarsak argüman, Catherine için rasyonel açıdan ikna edicidir. Anlaşıldığı kadarıyla gerekçesi var. Jane'in durumu o kadar net değil ama argümanın onun için rasyonel açıdan ikna edici olmadığı anlaşıyor çünkü P2'yi kabul etme nedeni iyi değil. Argüman Mary için yenilgiye uğramış durumda ve bu nedenle onun için rasyonel açıdan ikna edici değil. Anna sonucu kabul etmese de argümanın Anna için rasyonel bakımdan ikna edici olduğu görülüyor: Anna'nın sonucu reddetme nedeni iyi değil.
- 3 (i) *İpucu*: Yanlış inançların makul, yani destekli ve gerekçeli olabileceklerini unutmayın. "Yanlış" sözcüğü bu bağlamda bulanık olabilir; gerçekten "yanlış" anlamına mı gelmektedir yoksa "gerekçesiz" anlamına mı?
- 4 (h) P1) Tüm antik Yunanlar, Homeros'u biliyordu.
P2) Homeros'u bilen herkes Akhilleus'un öyküsünü de bilir

- C) Tüm antik Yunanlar, Akhilleus'un öyküsünü biliyordu.

X'in herhangi bir antik Yunan olduğunu varsayalım. P1'e göre X, Homeros'u biliyordu. O zaman P2'ye göre, Akhilleus'un öyküsünü de biliyordu. Öyleyse X hangi antik Yunan olursa olsun X, Akhilleus'un öyküsünü biliyordu. Öyleyse her antik Yunan, Akhilleus'un öyküsünü biliyordu.

- 7 (a) P1) P ise Q.
P2) Q ise R.
- C) P ise R.
- (d) P1) x, C değilse x, D'dir.
P2) Tüm D'ler, T'dir ve x, T değildir.
P3) x, C ise x ya R'dir ya da A'dır.
P4) Her Ş ya A-değildir ya da Y'dir.
P5) C ve Y olan her şey T'dir

- C) x, Ş ise x, R ve C'dir.

Yalnızca mantıksal biçimi kullanarak geçerliliği test etmeyi deneyebiliriz. x'in, Ş olduğunu varsayarak ve öncüllerin bize x'in, R ve C olması gerektiğini söyleyip söylemediğine bakarız. P2'den, x'in, T olmadığını biliyoruz. Dolayısıyla P2'den, x'in bir D olamayacağını çıkarabiliriz (öyle olsaydı T olurdu ama değil). O zaman P1 bize, x'in bir C olduğunu söylüyor. Öyleyse x'in, C olduğunu biliyoruz. Şimdi x'in, R olup olmadığını bulmak kaldı. P4, x'in ya A-değil veya Y olduğunu söylüyor. Her alternatiften hangi sonucun çıktığına bakalım: Önce x'in, Y olduğu, sonra da x'in, A-değil olduğu durumu ele alacağız. Öyleyse x'in, Y olduğunu varsayalım. x'in, bir C olduğunu bildiğimize göre, P5 bize, x'in, bir T olduğunu söylüyor. Ancak P2'den, x'in, T olmadığını biliyoruz. Öyleyse x, Y olamaz. Öyleyse x'in, A-değil olduğunu varsayalım. O zaman P3 bize, x, C ise x'in, R olacağını söylüyor. P1'e göre eğer x, C değilse x, D'dir. Öyleyse x ya D'dir ya da R'dir. Diğer yandan x'in, bir D olmadığını biliyoruz. Öyleyse x R'dir. Öyleyse eğer x, Ş ise x hem C hem de R'dir ve argüman biçimi geçerlidir.

7. Bölüm

- 1 (a) Bildirmeden zorunluluk türetme (*ipucu*: sonuç kuralcı ama öncül betimleyicidir). (b) *Post hoc ergo propter hoc*. (c) Çoğunluk inancı safsatası. (d) Art bileşeni doğrulama. (e) Ön bileşeni reddetme. (f) Ahlak ile yasallığı karıştırma. (g) Korelasyonu sebep sanma. (h) Adam karalama. (i) *Tu quoque* (*ipucu*: açının zengin olduğu ve düşük bütçeyle aile doyurmaya ilişkin kendi tariflerine uymadığı ima ediliyor). (j) Mükemmeliyetçi safsata.
- 2 Genel *ipucu*: Serbest safsataları yeniden oluşturmada en önemli hamlenin safsatayı gözler önüne seren öncülü eklemek olduğunu hatırlayın (bu öncül genellikle gizlidir ve safsatanın tüm örneklerinde mevcuttur).

(a) Niteliksel adam karalama:

- P1) Okutmanlar sürekli eleştirel düşünmenin erdemlerini övüyor.
P2) Okutmanlar yalnızca ders verecek öğrencileri varsa para kazanabilir.
P3) Ne zaman biri bir şeyden fayda sağlıyorsa o kişinin, o şeyi savunan argümanlarını reddetmeliyiz.

C) Okutmanların eleştirel düşünme lehindeki argümanlarını reddetmeliyiz.

(b) Ahlak ile yasallığı karıştırma:

- P1) Özgeçmişimde becerilerimi abartmam, yasalara aykırı değil.
P2) Yasadışı olmayan bir şey ahlak dışı da değildir.

C) Özgeçmişimde becerilerimi abartmam, ahlaki bakımdan kabul edilebilir.

(c) *Tu quoque*:

- P1) Doktorum, yüksek topuklu ayakkabıların dizlere iyi gelmediğini ve bunları giymemem gerektiğini söylüyor.
P2) Doktorum yüksek topuklu ayakkabı giyiyor.
P3) Ne zaman birinin eylemleri ile önerileri arasında tutarsızlık varsa önerilerini göz ardı etmeliyiz.

C) Doktorumun, yüksek topuklu ayakkabılardan uzak durma önerisini dinlememeliyim.

(d) Sebep ile sonucu evirme:

- P1) Sigara içmek, akciğer kanserine sebep olur.
P2) Ne zaman X şeyi Y şeyine sebep olsa X'in olmaması da Y'nin olmamasına sebep olur.

C) Sigara içmeyen insanlar, akciğer kanserine yakalanmaz.

(e) Korelasyonu sebep sanma veya *post hoc ergo propter hoc* olabilir; hangisi olduğu P1'i nasıl yorumladığımıza bağlıdır: Ağaçların çiçek açtığı ve aynı zamanda havanın ısındığı şeklinde mi (korelasyonu sebep sanma) yoksa önce ağaçların çiçek açtığı sonra da havanın ısındığı şeklinde mi? İlk yorum muhtemelen daha akla yakındır ama muhakeme yine de safsatalıdır.

- P1) Elma ağaçları ne zaman çiçek açsa hava ısınmaya başlar.
P2) Ne zaman iki olay arasında korelasyon varsa biri, diğeri sebep.

C) Elma çiçekleri havanın ısınmasını sağlar.

Veya

- P1) Elma ağaçları ne zaman çiçek açsa hava ısınmaya başlar.
P2) Ne zaman bir olay diğeri önce gerçekleşirse ilk olay, ikincinin sebebidir.

C) Elma çiçekleri havanın ısınmasını sağlar.

- 3 (a) Kaygan zemin. (b) Sahte ikilem. (c) Kısır döngü. (d) Saptırma. (e) Korkuluk. *İpucu*: retorikğin arkasında yatan, bakanın orta gelirli kişiler için vergi indirimine gitme teklifinin, ortalamanın epey üzerinde maaş kazananlara para bağışlamaya yönelik bir teklif olarak yanlış temsil edilmesidir.
- 4 (a) Bu meşru bir otoriteye başvurudur. Bir aşçının tereyağı gibi bileşenler hakkında bir otorite olduğunu varsaymak makuldür. (b) Bu meşru olmayan bir kaygan zemin argümanıdır. Özellikle de yasa değişikliğinin kapsamı hakkında bilgi verilmemesi için bütün satış yasalarının gevşetilmesinin çocukların vakitlerini serserilikle geçirmesine yol açacağına inanmamızı gerektiren bir neden sunulmamıştır. (c) Zayıf benzetme. Yunan ekonomisi ile konuşmacının bahsettiği ülkenin ekonomisi arasındaki önemli benzerlikler hakkında yeterince bilgi verilmemiş. (d) Benzetmeye dayanan bu argüman, sınavlara hazırlanmanın spor karşılaşmalarına hazırlanmaya yeterince benzediğini düşünmek için akla yakın nedenler sunmaktadır. (e) Meşru bir adam karalama başvurusu. Eğer biri daha önce yeminliken yalan söylediyse (benzer şartlar altında) yemin altında verdiği diğer ifadelerine de temkinli bir şekilde yaklaşmak makuldür.

8. Bölüm

- 2 (b), (d), (i), (m), (q), (s), (t) ve (z) belirtiseldir. Aynı zamanda eğer "canını acıdı" anlamına geliyorsa (t) örtük konuşmacı-görelili olabilir. Aynı şey "buradakinin şuradakinden daha iyi olduğunu düşünüyorum" gibi bir anlama geliyorsa (z) için de geçerlidir ki bu durumda (z) ayrıca konuşmacının tercihleri bakımından da örtük görelili olabilir (ama bu şart değildir).
- (g), (h), (l), (o) ve (w) örtük konuşmacı görelidir ve aynı zamanda sırasıyla gıdalar, başkanlar, çay ve müzik açısından konuşmacının tercihleri bakımından da görelidir. (f) bağlama bağlıdır. Hem örtük konuşmacı görelili hem de eğer konuşmacı örneğin, neden tatil için güney İtalya'ya gitmek istemediğini açıklıyorsa, konuşmacının (iklime ilişkin) tercihleri bakımından görelili olabilir. Öte yandan konuşmacı mesela iklimin belirli bir ürün –örneğin, Riesling üzümü– yetiştirmek için uygun olup olmadığından da bahsediyor olabilir. O zaman cümle ne örtük konuşmacı görelili ne de konuşmacının tercihleri bakımından görelili olacaktır. Birinci bölümde açıklanan anlamda örtük konuşmacı görelili olacağına dikkat edin.
- (e), (j) ve (k) kuralcı iddialarda bulunmaktadır (daha açık belirtmek gerekirse, (e) ile (j) ahlaki iddialardır, (k)'nın da öyle olduğu söylenebilir). Bu tür önermeler aldancı olabilir. Eğer ahlaki değerlerin bir veya bir grup bireyin ya da bir kültürün tercihleri bakımından görelili olduğunu söyleyen felsefi görüşü benimsersek (bu bölümde incelenen *ahlaki görecilik* adlı görüş) cümlelerin hem örtük konuşmacı görelili hem de onları öne süren konuşmacının (konuşmacıların) tercihleri bakımından örtük görelili olacağını söylememiz gerekir. Öte yandan eğer ahlaki değerlerin bireysel veya toplu tercihlerden bağımsız olduğu yönündeki felsefi görüşü benimsersek (*ahlaki nesnelcilik* adı verilen görüş), cümlelerin örtük konuşmacı görelili de konuşmacının (konuşmacıların) tercihleri bakımından görelili de olmadığını söylemeliyiz.
- 4 Örnek bir yanıt: Evet, eğer aslında yanlış olan bir önermeye inanmanın gerekçeleri varsa o önermeye ulaşan benim için rasyonel bakımdan ikna edici bir argüman olabilir. Bunun nedeni rasyonel ikna ediciliğin yalnızca (a) bir argümanın geçerli veya tümevarımsal açıdan kuvvetli olmasını, (b) argümanın öncüllerini kabul etmem için iyi nedenlerin olmasını ve eğer argüman tümevarımsal açıdan kuvvetliyse, (c) sonucun benim için yenilgiye uğramamış olmasını gerektirir. Öyleyse bu ölçütler karşılandığı sürece, sonucun yanlış olması argümanın benim için sahip olduğu rasyonel ikna ediciliğe zarar vermez. Bu durum, önermenin gerçekte doğru olması hâlinde de değişmez. Bu örnekle ilişkili olmayan (c) *şıkki* dışında, rasyonel ikna edicilik ölçütleri argüman sonucunun gerçekteki doğruluk değerlerinden bahsetmez.

Örnek

P1) Jeremy dokuz yaşında bir erkek çocuğudur.

P2) Dokuz yaşındaki erkek çocukların çoğu futbol oynamayı sever.

C) Muhtemelen Jeremy, futbol oynamayı sever.

Jeremy'nin futbol oynamayı sevdiğine inanmak için iyi nedenlerim var çünkü onu sık sık futbol oynarken görüyorum, yatak odasında futbol posterleri asılı, futbol çizgi romanları okuyor vs. Önerme gerçekte yanlış. Aslında Jeremy, futbol oynamayı sevmiyor; yalnızca büyük bir futbol fanatığı olan babasını memnun etmek için oynuyor. Argüman tümevarımsal açıdan kuvvetli ve P1 ile P2'yi kabul etmek için iyi nedenlerim var –Jeremy'yi tanıyorum ve dokuz yaşındaki erkek çocukların neleri sevip neleri sevmeyi bildiğini iyi biliyorum– yani (a) ve (b) ölçütleri karşılanmış durumda. Beni (C) sonucunu reddetmeye edecek herhangi bir kanıtım yok; yani Jeremy'nin görünürdeki futbol aşkının aslında babasını memnun etmek için oynadığı bir rol olduğunu bilmiyorum, dolayısıyla argüman benim için yenilgiye uğramış değil. Bu nedenle benim için rasyonel açıdan ikna edici. Eğer Jeremy futbol oynamayı gerçekten seviyor olsaydı, argüman benim için yine rasyonel açıdan ikna edici olacaktı.

Dizin

- adam kareleme safsatası 256
ahlak ile yasallığı karıştırma safsatası 271, 296, 349
akronimler 29, 60-64, 68
anlatımsal belgeç 156
argüman ağacı 90-93, 132, 155, 333
argüman yorumu hakkında yorumlar 230
argümandan çıkarmak, sözlüksel; sözdizimsel 31-32, 64
art bileşeni doğrulama safsatası 53, 252-255, 349
- bağdaşımcılık 303, 325
bağımsızlık 142
bağlam 31, 33, 73, 306, 333, 341
beklenen değer; ayr. bkz. fayda/maliyet 188-189, 197, 203-204, 225, 251
belirsizlik 35-37, 41, 50-52, 64, 155, 174-177, 334
belirtisel 10, 111, 305-309, 329, 333
betimleyici iddialar 69, 83-84, 334
biçimsel mantık 69, 77, 88, 96-102
bildirimden zorunluluk türetme safsatası 255-256, 289, 296, 301, 349
bildirişimsel sezdirim 47, 90, 122, 155, 337
- cehalet başvuru safsatası 280, 297-298
cinas safsatası 57-58, 251, 285-286, 301, 342
- çarpıtma 29, 62, 177, 290
çıkartım 79, 96, 126-139
çıkartım çubuğu 10-11, 15
çoğunluk inancı safsatası 258-260, 301, 349
- dilbilimsel olgular 29-30, 62-63, 253
doğrudan saldırı 55, 63
doğruluk değeri 41, 76, 81, 190, 211, 230, 304
duman perdesi 59-60, 64, 287
- epistemik safsata 280-284, 297, 301, 317
epistemoloji 323-324, 331
evirme safsatası 279, 288, 301
- geçerlilik 51, 71, 77-81, 84, 334-338
genelleme 43, 256-259, 285, 322, 330

gerekçelendirme 7, 229, 243, 289, 316-324, 335

Gettler vakaları 331

görelilik 41, 155, 299, 303- 304, 310, 313

görüştü etiketleme 228

hata payı 130, 251, 295-296, 301

hatalı argüman teknikleri 49, 285, 297, 333, 335

ısrar 55, 63, 124, 172, 325, 337

ilgisiz unsurlar 18, 152, 155, 171, 202, 205, 229, 286

inanç 217, 267, 269, 296, 299, 304, 311-331

ironi yapma 40, 155

iyi niyet ilkesi 71-74, 101-103, 162, 173, 180, 199-200

kanıt 52, 82, 101-102, 119- 123, 131, 232-238

kaplam 31, 35, 37-38, 177

karşı örnek ile çürütme 101-102, 209, 223, 230, 244

kaygan zemin 254, 288-290, 296, 301, 347, 350

kısır döngü 170, 234, 273, 291, 297, 301, 350

korelasyonu sebep sanma safsatası 275, 277, 279-280, 296

korkuluk 251, 290, 297, 301, 350

korkutucu tırnak işaretleri 29, 55-56, 63, 68

koşullu kanıt tekniği 221

koşullu olasılık 119-121, 128, 139, 143, 335-338,

koşullu önerme 84-91, 102, 153-159, 168-174, 196-198, 219-222

kuralcı iddialar 83-84, 334

kuramlar 141, 325-330

Leibniz Yasası 283

mantık 74-77, 82-89, 96-102, 124, 141, 157-159, 252-254

mantıksal toparlama 159,174, 196

moda sözcükler 29-30, 60-61, 64, 68, 337, 342

mutlak ve görelî fark 294

mükemmeliyetçi safsatası 270, 296, 301

"ne malum?" eleştirisi 230, 244

niceleyici 41-45, 62-67, 100, 114-119, 144-149, 197, 261

nitelîksel adam karalama safsatası 264, 266

olasılık ve gerekçelendirme 327

ortak tutum safsatası 260

otoriteye başvuru 234, 268-270, 296, 301, 350

öncül 12,16

önerme tutumu 284

örneklem 126-136, 244

plyango 204, 237-243, 326- 327

post hoc ergo propter hoc safsatası 275-277, 296, 301, 349

raşyonel ikna edicilik 210-218, 243-244, 323

retorik kuvvet 46-47, 66, 63

retorik soru 29, 39-40, 155-167

retorik tuzak 31, 49-54, 63, 67-68, 216, 337

sahte ikilem 292-293, 296, 301-302, 350
saptırma 60, 157, 287
standart biçim 10-11, 15, 18, 22-28, 52, 70, 338-339

şüphencilik 328

temel oran safsatası 136, 256, 296, 301
temellendiricilik 325
tu quoque safsatası 266-267, 296, 301, 349
tüm dengeliimsel açıdan sağlam 95-96, 102, 109, 139, 144, 166, 183, 210-211
tümevarımsal açıdan kuvvetli 119-120, 125, 212
tümevarımsal açıdan sağlam 140, 144-146, 179, 210, 230
tümevarımsal çıkarım 125-131, 144, 1448-149, 170, 226, 322

uygulamalı argüman 203, 225
uygulamalı muhakeme 184-186, 197, 201

yalın önerme biçimi 305-306
yananlam, birincil/ikincil 37-39, 48, 60, 155, 338-339, 347
yenilgiye uğramış argüman 339

zayıf benzetme safsatası 273, 296